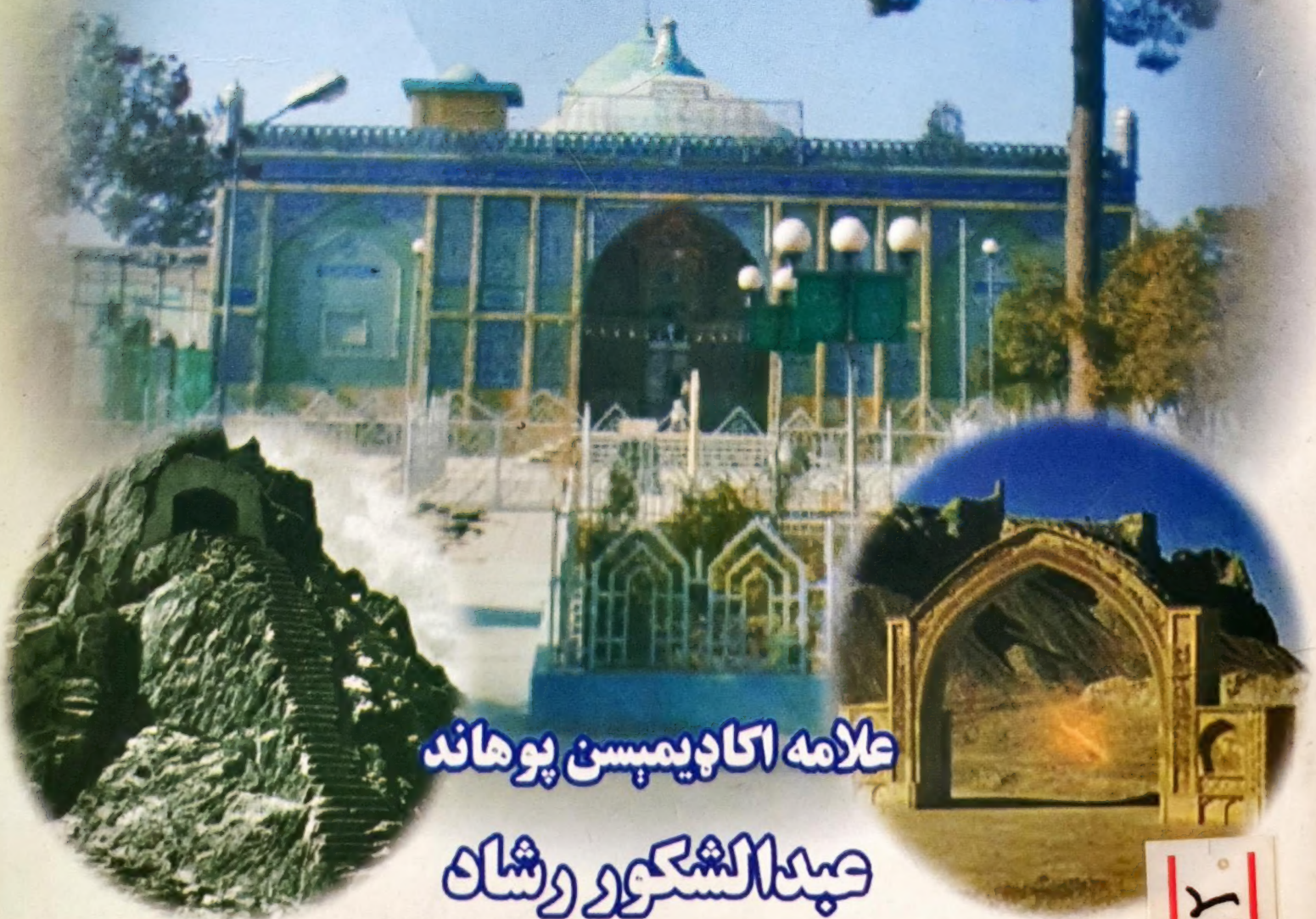

د کندهار یادابستونه

لومړی او دوهم ټوک

علامه اکاډیمپسن پوهاند

عبدالشکور رشاد

ترتیب او سمون
محمد معصوم هوتک

۱۵۹۲

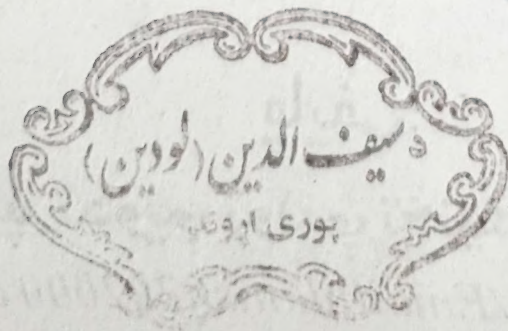

د کندهار یادابستونه

لومړی ټوک

لیکوال

علامه اکاډیمیسن پوهاند
عبدالشکور رشاد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د کتاب څانګه نې:

د کتاب نوم :: د کندهار یادابستونه (لومړۍ او دویم ټوک)
لیکوال :: علامه اکاډیمیسن پوهاند رشاد
ترتیب او سمون :: محمد معصوم هوتک
خپرندوی :: د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني
چاپ کال :: ۱۳۸۶ ل (۲۰۰۷ ع)
چاپ شمېر :: ۱۰۰۰ ټوکه
د خپرونو لړ :: (۹۴ او ۹۵)
کمپوز/ډیزاین :: مطیع الله روښان

پایښی:

د دانش خپرندویې ټولنې تخنیکي څانګه - پېښور

Tel: +92-91-2564513/Email: danish2k2000@yahoo.com

د سريزي پر ځای:

د علامه استاد رشاد د کندهار پر یادښتونو یو یادښت

له ارواښاد استاد علامه اکاډیمیسین عبد الشکور رشاد څخه
راپاتې آثار نه یوازې دا چې د هغه نومیالي افغان لیکوال او څېړونکي
راپاتې ارزښتناک علمي میراث دی، په ملي کچه هغه افغاني علمي،
کلتوري او ادبي پانگه ده چې اوس د وطن د راپاتې علمي میراثونو په
لړ کې پوره پاملرنه ورته په کار ده. د کتاب پر لاسي، سمبوله
له بده مرغه د ارواښاد استاد په ژوند کې د هغه ځیني مهم آثار
چاپ او خپاره نه شول، خو له نېکه مرغه د علامه استاد د علمي
کورنۍ او د پوهو اولادونو له برکته دغه آثار خوندي دي او د هغوی او
د یو شمېر شاگردانو او مخلصانو په هڅو یې د خپراوي کار پیل شوی
دی.

د ارواښاد استاد له مړینې سره سم یو گڼ شمېر ادبي او کلتوري
شخصیتونو او ټولنو د استاد پر مړینه د ویر او ماتم د څرگندولو په
څنگ کې، د دغه ستر علمي میراث په اړه، د اندېښنو یادونې وکړې
او وېره یې ښکاره کړه چې هسې نه د استاد دغه راپاتې علمي میراث
ته څه پېښ نه شي، ځکه چې د داسې پانگو د چور او تالان، سوزېدلو
او ورکېدلو تاریخي تجربې ډېرې ترخې وې او بېلگې یې هم زیاتې.

همدغو تجربو ته په کتلو ، ما هم د استاد له وفات سره سم ، د هغوی د
ارزښتناکو آثارو د تنظیم ، ترتیب او چاپ ته د برابرولو او خپرولو لپاره د
یو علمي کمیسیون د جوړېدو وړاندیز وکړ . ما په هغه وخت کې په موقته
او سملاسي توګه د دغو پوهانو د نومونو وړاندیز کړی و .
هر یو ښاغلی : عبدالله بختانی خدمتګار ، حبیب الله رفیع ، زلمی
هېوادمل ، محمد معصوم هوتک او طارق رشاد .

هغه وخت ما یادونه کړې وه چې پر دغو کسانو نور نومونه هم
زیاتېدای شي . اوس لږ تر لږه څو نور نومونه هم زما له خوا پرې زیات
شوي چې ښاغلي : محمد آصف صمیم ، انجنیر شېرشاه رشاد ، خلیل
الله سروري او صدیق الله بدر دي . د نورو لیکوالو او خپرونکو نومونه
هم پرې زیاتېدای شي .

سره له دې چې د دغسې یو کمیسیون جوړېدو ته په خپل وخت کې
پاملرنه ونه شوه ، خو له نېکه مرغه د هغه د راپاتې علمي میراث لپاره
دغه دوه مهم کارونه ترسره شول :

۱ . د استاد عالمو اولادونو ، دغه میراث ته ، د وطن د علمي
میراث په توګه پوره توجه وکړه . د استاد د آثارو د تکثیر لپاره یې خپله
پانګه ولګوله ، زیاتره آثار او کتابونه یې په څو نقلونو کې کاپي کړل
او په بېلابېلو ځایونو کې یې د ځای پر ځای کولو هڅه وکړه . دا کار په
لومړي ګام کې د دې لپاره هم خورا مهم دی چې د دغو راپاتې آثارو د
ورکېدو مخه ونیوله شي .

۲ . د استاد یو شمېر مخلصو شاګردانو د هغه د ځینو آثارو د
ترتیب ، تنظیم او چاپ ته په برابرولو کې لازمي هلې ځلې پیل کړلې .
په دې لړ کې د استاد ((د کندهار یادښتونه)) په نوم کتاب د یادوني
وړ دی . دغه اثر د استاد د ناچاپو کتابونو په فهرست کې ((د کندهار
تاریخ)) او هم ((د کندهار یادښتونه)) په نومونو یاد شوی دی .

دغه مهم اثر د استاد د يو نوميالي شاگرد او وتلي افغان څېړونکي ښاغلي محمد معصوم هوتک په سريزه، ترتيب او سمون، په دوه ټوکه کې د ادبي چاپ ته چمتو شو. په نظر کې وه چې په جرمني کې د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه، دغه مهم دوه ټوکيز اثر د افغان - هوتکي پاڅون د درې سومي کاليزې د جشن په وياړ چاپ کړي، خو د کتاب د کاپي کولو، ترتيب او تنظيم او چاپ ته د برابرولو د بهير اوږدېدو او د اثر د حجم زياتېدو، پر خپل وخت د دې کتاب چاپ ممکن نه کړ، او د ادبي اوسنۍ چاپ ته متې رانغاړو.

لازمه ده دلته لومړی د کندهار يادابستونه پر کتاب او بيابنۍ د ترتيب او سمون پر کار څو يادونې وکړو:

د علامه استاد عبدالشکور رشاد ((د کندهار يادابستونه)) خپله ارواښاد استاد هم په دوه ټوکه کې تهيه کړی و او د يادابستونو بڼه يې لرله. د دې اثر لومړی ټوک ۲۱۸ مخه او دويم ټوک يې ۲۴۵ مخه دی چې له سريزو سره يې اوس د مخونو شمېره نوره هم زياتېږي.

د دغه کتاب دواړه ټوکه د استاد د ناچاپو آثارو په فهرستونو کې د ((۱۴۰۰)) مخونو په شاوخوا کې ياد شوي دي. دا خبره سمه ده، خو کله چې دغه اثر ښاغلي هوتک چاپ ته چمتو کاوه او وروسته کمپوز شوی، نو هم ځينې مکرر يادابستونه ترې حذف شوي دي او هم د استاد د لاس کښلی ليک په کمپيوټري کمپوز کې راکوچنی شوی دی.

دغه اثر د کندهار د جغرافيه، تاريخ، کلتور، ادب، نومياليو او نورو بېلابېلو مسايلو په اړه هر اړخيز معلومات وړاندې کوي ښاغلي ليکوال او څېړونکي او د ارواښاد استاد مخلص شاگرد محمد معصوم هوتک د دغه کتاب په ترتيب او تنظيم کې د يادونې او ستاينې وړ هلې ځلې کړې دي. د کتاب د منابعو او سرچينو لټون يې تر خپله وسه کړی او د اخځونو په ښودنه کې يې هڅه کړې چې د يادابستونو اصلي منابع پسې وپلټي، چې دا د ترتيب او سمون په کار کې تر ټولو ستونزمن کار

دی. هغه هڅه کړې چې د استاد هغه یادښتونه هم تر ممکنه ځایه بشپړ کړي
چې په دغو نسخو کې له ارواښاد استاد نیمگړي پاتې شوي وو.
ښاغلي هوتک تر ټولو ستونزمن کار دا کړی دی، چې
دغه پند کتاب یې له ناوړه کار تیاوو سره سره په لنډه موده
کې ترتیب او تنظیم کړی دی. دا یې له استاد سره، له افغانستان سره
او له خپلې خوږې پښتو سره د مینې او اخلاص یو بل ثبوت دي.
ارواښاد استاد ته د فردوس جنت دعاگانې او ښاغلي هوتک ته د
اوږد او همداسې له ثمره ډک ژوند هیلې او نیکی پېرزوینې وړاندې
کوو.

دغه راز له ښاغلیو انجنیر شېرشاه رشاد او خلیل الله سروري څخه
هم ډېره مننه کوو چې چاپ ته د دغه مهم تاریخي اثر په چمتو کولو کې
یې هلې ځلې کړې دي.
د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه ویارې چې علامه استاد رشاد
دغه اثر د نوي او معاصر افغانستان د جوړېدو د ۲۶۰ کلیزې د نړیوال
جشن په ویار خپروي.

په مینه

زرین انځور

جرمني، د کولن ښار

۲۰۰۷، د اگست درېیمه

د ۱۳۸۶ د زمري ۱۲

يادونه

د علامه بابا رحمة الله عليه د ناچاپو اثارو د چاپ په برخه کې د علامه رشاد اکاډيمۍ او د ډېرو مخلصانو او ارادتمندانو دا هيله وه او ده، چې د دوی اثار تر ممکنه حده پورې له نيمگړتيا او تېروتنو پرته چاپ سي.

د دې غرض له پاره د دوی يو لوی څېړنيز او تاريخي اثر د کندهار تاريخي يادابستونه (د کندهار يادابستونه) د قلمي نسخې فوټوکاپي د ۲۰۰۵ کال په دوبي کې استاد محمد معصوم هوتک ته وسپارل سوه، چې د هغه کال تر پايه پورې د استاد هوتک په ډېر ستړي او ستومانه کار سره نوموړی اثر د چاپ له پاره تيار سو. پروسې د ۲۰۰۶ کال د مارچ - اپريل په شاوخوا کې دا ترتيب سوی اثر تر موږ پورې کندهار ته راوړسید، دغه اثر د يادابستونو د فوټوکاپي له مخې تيار سوی و، ډېر داسې ځايونه په کښي وو، چې په فوټوکاپي کې يا کنډو سوي وو او يا نه لوستل کېدل، نو ځکه مو د قلمي نسخې سره د دې کتاب مقابله اړينه وبلله.

د علامه بابا رحمة الله عليه د پنځو اثارو د چاپ تر فراغت وروسته سې کال د ۲۰۰۷ کال د مې په مياشت کې د علامه رشاد اکاډيمۍ له خوا ما (ش. ر) او حامد متواضع ته د دې (۱۴۰۰) څورلس سوه مخيز قلمي اثر د مقابلې کار راوسپارل سو. د دې کار په پيل کې مو لا د استاد معصوم هوتک دروند او ستړی کار محسوسولای سواي، خو هر څونه چې د اثر منځ ته ورننوتلو د سمون او ترتيب ستونزي او کړاوونه لا نور هم راته څرگندېدل.

د مقابلې په ترڅ کې ځيني برخې چې په فوټوکاپي کې کنډو سوي وې، ځيني يې په اصل کې ولوستلي سوې او د (؟) يا (...) د نڅښو پر ځای ورزياتي سوې. د دغو او داسې نورو برخو د سمون يا زياتوب له امله د فني او تخنيکي پلوه دې ته اړ سوو، چې د کتاب کمپوز (کمپيوټر چاري) دوهمه پلا تر سره کړو.

همداراز د دې کتاب د يادابستونو ځيني برخې موږ ته داسې وایسېدلې، چې د کتاب تر بحث وتلي دي او ښاغلي هوتک صاحب هم رانقل کړي نه وې، خو دا چې علامه بابا رحمة الله عليه د دې اثر په کښلو کې تر (۲۴۵) زيات ماخذونه کتلي، څېړلي او له هغو څخه يې دا يادابستونه د کتاب په پاڼو کې راوړي دي. د دې له

پاره چي دا يادابستونه له ورکي خوندي پاته سوي وي ، کوچني يادابستونه مو کټ
مټ او د لويو يادابستونو لنډ ذکر مو د دې کتاب د دوهم ټوک په پای کي د ((بيل
بيل يادابستونه)) تر نامه لاندې را نقل کړل .
پر دې سربېره د علامه بابا ^{رحمته} د ارمانونو د يوې برخي د پوره کېدلو په هيله
مو د دې اثر د سړيو نومونه ، د ځايونو نومونه ، د ماخذونو فهرست او لنډه پېژندنه
په انگرېزي ژبه (۸۶ مخونه) هم ورسره تيار کړل .
د علامه بابا ^{رحمته} د روح د خوشالتيا له پاره په دې درانه کار کي لومړی تر هر
څه استاد محمد معصوم هوتک ، په جرمني کي د افغاني کلتوري ودي ټولني ، د
هغه مشر ښاغلي زرین انځور او ټولو مخلصانو ته چي د دې کتاب له ترتيب او
سمونه نيولې د کتاب تر لگښت او د چاپ تر وروستيو چارو پوري يې ځغاستي او
ترږي وهلي او خولې توی کړي دي ، د زړه له کومي مننه او کورودانی وایم .
سپيڅلی څښتن دي مو په دې وياړلې او ستومانه لاره کي بريالي لري .

په درناوي

علامه رشاد اکاډيمي

محقق (څېړونکی) شېرشاه رشاد

کندهار ۱۳۸۶ - چنگاښ

فهرست

(لومړی ټوک)

۱ سريزه

کندهارونه

۱. د دکن کندهار ۶
۲. ويهند هند د پېښور قندهار (قندهار ښار) ۶
۳. د گجرات قندهار ۱۲
۴. د سنده قندهار ۱۴
۵. د اړېسي قندهار ۱۵
۶. د آذربايجان قندهار ۱۵
۷. د کاناډا کندهار ۱۵
۸. د کندهار په نامه نور ځايونه ۱۶
۹. د کندهار په نامه د نورو ښارو دروازې ۱۸

کندهار

۱. کندهار ۲۰
۲. د بودا کچکول په کندهار کي ۲۶
۳. د کندهار د نامه تاريخي تسلسل ۲۸

زابل (کلات)

۱. زابلستان ۳۱
۲. د بنه بولان غار ۳۴

سیستان

۱. سیستان سجستان سگستان ۳۶
۲. عباد بن زیات ۴۱

زمینداور (زینداور)

۱. زینداور ۴۳
۲. سلطان محمود او د زینداور حکومت ۴۷
۳. له زینداور څخه د غور لار ۴۷
۴. د زینداور نومیالی ۴۸
۵. عباس بن محمد داوری ۴۸
۶. ابي القاسم داوری ۴۸
۷. شرر زمینداوری ۴۹
۸. شاه حسینی زمینداوری کندهاری ۴۹
۹. عبدالله بن محمد الداوری ۴۹
۱۰. حسن بن علي الداوری ۵۰

الرُخُج

۵۲ ۱. الرُخُج
۵۵ ۲. پنجوايي
۵۷ ۳. شمشېر غار
۵۹ ۴. بکر آباد
۵۹ ۵. گرمسير
۵۹ ۶. مندېش
۶۰ ۷. نېش
۶۱ ۸. غورک
۶۲ ۹. والشتان
۶۲ ۱۰. تگين آباد
۶۵ ۱۱. شهاب الدين غوري د تگين آباد والي
۶۶ ۱۲. درغش
۶۷ ۱۳. سروان کلا
۶۸ ۱۴. درمشان (دروشان - دروېشان)
۶۸ ۱۵. د الرُخُج نوميالي
۶۸ ۱۶. فرج رُخجي
۶۹ ۱۷. ابوالحسن رخجي
۶۹ ۱۸. محمد رخجي

اراکوزيا

۷۱ ۱. اراکوزيا
۷۳ ۲. په اراکوزيا کي د دميتريوس په نامه ښار
۷۶ ۳. منډي گک

۴. سرسوتي (ارغنداو) ۷۶
۵. روانی ۷۶
۶. پښين ۷۷
۷. زنبېل که رتبېل ۷۸
۸. رتبېل او حجاج ۷۸
۹. پر رتبېل باندي د يعقوب ليث صفاري حمله ۷۸
۱۰. د افغانستان پاچهان تر اسلام دمخه ۷۹
۱۱. کندهارا ۷۹
۱۲. د ساکانو پاچهي په کندهار کي ۸۴
۱۳. گندوفار داراکوزيا پاچا او د غربي پنجاب نيول ۸۵
۱۴. د کندهار ځيني کلي او سيمي چي نومونه يې ۸۶
۱۵. هندوسکای کورنۍ ۸۹
۱۶. د پارتیانو او سکایانو اړیکي ۹۲
۱۷. کجولا کدفيزس ۹۳
۱۸. تر سکندر مقدوني وروسته کندهار ۹۴
۱۹. کورنگ شاه زابلی او د هغه کورنۍ ۹۵
۲۰. پر کندهار د ساسانیانو بريدونه ۹۵
۲۱. د عبدالله خان ازبک حملي ۹۵
۲۲. مهرباب پاچا (د کابل) ۹۶
۲۳. پر بست او رخذ باندي د تميم بن سعيد حمله ۹۷
۲۴. براهویان او کندهار ۹۷
۲۵. د يعقوب ليث حمله پر کندهار باندي ۹۸
۲۶. پر سيستان باندي د درهم بن نصر بستي حمله ۹۹
۲۷. په کندهار کي له عربو سره د ۷۰ هـ ق جنگ ۱۰۰

د کندهار زور ښار

۱. د کندهار زور ښار ۱۰۲
۲. چهل ځینه (زینه) ۱۰۶
۳. د میرزا کامران او میرزا عسکري کتیبه ۱۰۸
۴. د محمد اکبر پادشاه کتیبه ۱۰۸
۵. د کندهار د بریني کتیبې ۱۱۱
۶. دوهمه کتیبه ۱۱۲
۷. درېیمه کتیبه ۱۱۳
۸. څلرمه کتیبه ۱۱۳
۹. پنځمه کتیبه ۱۱۴
۱۰. د نارنج مانې ۱۱۴
۱۱. سلطان ویس ۱۱۴
۱۲. د کندهار د برین دېگ ۱۱۵
۱۳. لومړۍ منطقه ۱۱۶
۱۴. منطقه دوم ۱۱۶
۱۵. منطقه سوم ۱۱۷
۱۶. منطقه ۴ ۱۱۸
۱۷. منطقه ۵ ۱۱۹
۱۸. د اشوکا کتیبه په کندهار کې ۱۲۰
۱۹. د غارو کتیبې ۱۲۳
۲۰. کوچني د برلیکونه ۱۲۳
۲۱. کوچني ستوني کتیبې ۱۲۳
۲۲. نادر آباد ۱۲۴

احمد شاهي بنار

۱. احمد شاهي بنار ۱۲۶

د کندهار نوميالي

۱. مير معصوم بهکري کندهاري ۱۳۱
۲. مير بزرگ ۱۳۵
۳. سيد شېر قلندر ۱۳۶
۴. بابا حسن ابدال (بابا صاحب) ۱۳۹
۵. شرر کندهاري ۱۴۱
۶. سيد حسين زنجيريا ۱۴۱
۷. سلسله النسب او مزار يې ۱۴۲
۸. شاه مسعود ابدال ۱۴۳
۹. سردار علي رضا قزلباش ۱۴۴
۱۰. حاجي محمد محسن شباب ۱۴۵
۱۱. حاجي محمد عارف کندهاري ۱۴۵
۱۲. تاريخ اکبري ۱۴۶
۱۳. ولي رام کندهاري ۱۴۷
۱۴. محمد خان کندهاري ۱۴۸
۱۵. انوار کندهاري ۱۴۹
۱۶. فطرت کندهاري ۱۴۹
۱۷. جمال کندهاري ۱۵۰
۱۸. پير يکشنبې ۱۵۰
۱۹. قدوة الواصلين خواجه ملک رحمة الله عليه ۱۵۰
۲۰. خواجه علي نى تاز رحمة الله عليه ۱۵۰

۲۱.	رتن چند.....	۱۵۱
۲۲.	شیدا کندهاری.....	۱۵۱
۲۳.	حسن شاه کندهاری.....	۱۵۱
۲۴.	مولانا حمید کندهاری ثم البدخشی.....	۱۵۱
۲۵.	سلطان سپلکی کندهاری.....	۱۵۲
۲۶.	محبی کندهاری خوقندی.....	۱۵۲
۲۷.	میرزا کندهاری.....	۱۵۳
۲۸.	خان دوران شاه بېگ کابلی.....	۱۵۴
۲۹.	ابدالی.....	۱۵۴
۳۰.	حاجي محمد فضل الله خان کندهاری.....	۱۵۴
۳۱.	احمد علي شاه کندهاری.....	۱۵۵
۳۲.	محمد الرخجي.....	۱۵۵
۳۳.	رساله دار عبدالرحمن خان کندهاری.....	۱۵۵
۳۴.	مولانا حسام الدين کندهاری.....	۱۵۶
۳۵.	رساله دار مصطفی خان کندهاری.....	۱۵۷
۳۶.	رساله دار محمد خان کندهاری.....	۱۵۷
۳۷.	فرهاد کندهاری.....	۱۵۷
۳۸.	هاشمي کندهاری.....	۱۵۷
۳۹.	اصغر شاه کندهاری.....	۱۵۷
۴۰.	الحاج سيد ابوالحسن کندهاری.....	۱۵۸
۴۱.	سپاهي کندهاری.....	۱۵۸
۴۲.	عبدالله بن نجم الدين کندهاری.....	۱۵۸
۴۳.	ملا قاسم کندهاری.....	۱۵۸
۴۴.	د خرقې شريفې د متوليانو کورنۍ.....	۱۵۹
۴۵.	بوبکر شاه کندهاری.....	۱۶۰
۴۶.	حسن کندهاری.....	۱۶۱

۱۶۱
۱۶۲ ۴۷. واصيب کندهاری
۱۶۲ ۴۸. قاضي ابوالبر که کندهاری
۱۶۳ ۴۹. محمد هاشم کندهاری
۱۶۵ ۵۰. شاه محمد خان کلاتی کندهاری او زوی یی عادل
۱۶۶ ۵۱. سيد قلندر شاه کندهاری
۱۶۶ ۵۲. بابا عبيدي گيلاني
۱۶۶ ۵۳. جوهری کندهاری (میمندی)
۱۶۷ ۵۴. صادقي کندهاری
۱۶۷ ۵۵. حسن سنجری دهلوی
۱۶۸ ۵۶. خواجه ایوب انصاری
۱۶۸ ۵۷. خواجه نیشابور کندهاری
۱۶۹ ۵۸. ملا کبلی اخند
۱۶۹ ۵۹. قایب محمد تقی کندهاری
۱۷۰ ۶۰. ملا سعد الله کندهاری
۱۷۰ ۶۱. عشرت کندهاری
۱۷۱ ۶۲. عبدالاحد اخوندزاده کندهاری
۱۷۱ ۶۳. داداش فتح قندهاری
۱۷۲ ۶۴. استاد کل عبدالحق اخوندزاده صاحب علیزی
۱۷۲ ۶۵. نادر علی کندهاری
۱۷۳ ۶۶. منصور خان بارگزی
۱۷۳ ۶۷. د وزیر فتح خان پیر
۱۷۴ ۶۸. مولوی عطا محمد صاحب کندهاری
۱۷۵ ۶۹. کندهاری ورونه
۱۷۶ ۷۰. د سردار مدد خان مسریخبل ساکزی کورنی
۱۷۶ ۷۱. د قلات د خانانو شجره

میوند

۱. میوند..... ۱۷۸
۲. د میوند خلی..... ۱۷۸
۳. د خواجه احمد میوندي گمبته..... ۱۷۸
۴. د میوند نومیالي..... ۱۷۹
۵. خواجه منصور بن سعید بن احمد میمندي..... ۱۷۹
۶. بهروز احمد میمندي..... ۱۸۰
۷. علي بن احمد میمندي..... ۱۸۱
۸. عبدالجلیل میمندي..... ۱۸۱
۹. داود میمندي..... ۱۸۱
۱۰. خواجه عبدالحمید بن احمد میمندي..... ۱۸۱
۱۱. خواجه عبدالرزاق بن خواجه احمد میمندي..... ۱۸۲
۱۲. احمد بن حسن میمندي..... ۱۸۴
۱۳. حسن میمندي..... ۱۸۵
۱۴. جنوبي میمندي..... ۱۸۷
۱۵. جوهری میمندي..... ۱۸۷
۱۶. محمد شاه انسي میمندي..... ۱۸۷
۱۷. آتشي قندهاری..... ۱۸۷

بست

۱. هلمند..... ۱۸۹
۲. بست..... ۱۹۰
۳. د بست تلفظ..... ۱۹۲
۴. په بست کي د محمد بن شداد رغري پاڅون..... ۱۹۸

- ۱۹۹ ۵. د معن بن زائده مرگ په بست کي
- ۲۰۰ ۶. مظفر او د بست حکومت
- ۲۰۰ ۷. سلطان غياث الدين محمود د بست والي
- ۲۰۱ ۸. مَخْتَر کلا
- ۲۰۱ ۹. د سلطان کلا
- ۲۰۲ ۱۰. بايتوز
- ۲۰۲ ۱۱. د بست نوميالي
- ۲۰۲ ۱۲. ابن حبان بستي مشهور په ابو حاتم بستي
- ۲۰۴ ۱۳. کاکا ابوالقصر بستي
- ۲۰۴ ۱۴. خواجه بست
- ۲۰۴ ۱۵. امام حسن بن احمد البستي
- ۲۰۵ ۱۶. بوسهل بستي
- ۲۰۵ ۱۷. علامه امام خطابي بستي
- ۲۰۷ ۱۸. البستي
- ۲۰۸ ۱۹. ابوالفتح بستي
- ۲۱۰ ۲۰. امام عبدالله البستي
- ۲۱۱ ۲۱. شيخ عبدالله البستي
- ۲۱۱ ۲۲. ابو محمد عبدالله البستي
- ۲۱۱ ۲۳. ابوالقاسم بستي
- ۲۱۲ ۲۴. ابوالحسن بستي
- ۲۱۲ ۲۵. ابو احمد بستي
- ۲۱۳ ۲۶. الامام ابو سعيد محمد بن ابوبکر بستي
- ۲۱۳ ۲۷. عثمان بستي
- ۲۱۴ ۲۸. بونصر بستي (دبير)
- ۲۱۴ ۲۹. د ابوالفضل بستي لور
- ۲۱۴ ۳۰. عبدالله جبلي بستي

۳۱. حرب بن عبیده بستي ۲۱۵
۳۲. شيخ احمد نوقاني (خوجين خان بابا) ۲۱۵
۳۳. ابوالمكارم فيض الله بن محمد نوقاني ۲۱۶
۳۴. شمس الدين البستي ۲۱۶

د کندهار مالیه ، مسکوکات ، مزلونه او ...

۱. د کندهار مالیه او منطقي ۲۱۸
۲. کان طلا ۲۱۸
۳. د امیتیت کان ۲۲۰
۴. د گچو کان ۲۲۰
۵. د مسو کان ۲۲۱
۶. مزلونه ۲۲۱
۷. د کوتي او کندهار تر منځ مزلونه ۲۲۴
۸. د کندهار او غزني تر منځ مزلونه ۲۲۵
۹. د کندهار او کابل تر منځ رباطونه ۲۲۵
۱۰. د اصفهان لاري ۲۲۷
۱۱. مسکوکات او ضرابخانه ۲۲۷
۱۲. قندهاری ۲۲۷
۱۳. کندهاری ۲۲۷
۱۴. شاهي (بناهي) ۲۲۸
۱۵. تول (وزن) ۲۳۰
۱۶. په کندهار کي نرخونه ۲۳۰
۱۷. د کندهار غرونه ۲۳۱
۱۸. د کندهار رودونه ۲۳۲
۱۹. د کندهار ولې (ويالې) ۲۳۲

- ۲۳۲ د احمد شاهي کندهار د شاوخوا حوضونه او ناورونه
- ۲۳۳ ۲۱. د احمد شاهي ښار يخ جهان (سقاوي)
- ۲۳۵ ۲۲. د کندهار ښار کاروانسرایونه
- ۲۳۵ ۲۳. د کندهار بنديخانې

ضمایم

- ۲۳۶ ۱. د لومړي ټوک د سړيو نومونه
- ۲۴۹ ۲. د لومړي ټوک د ځايونو نومونه
- ۲۶۰ ۳. د لومړي ټوک د ماخذونو فهرست

سريزه

د لوی خدای جلالة په نامه

دا دی تر دریو میاشتو پرله پسې کار او زیار وروسته پاک خدای د دې لویې نېکمرغۍ احسان راباندي ولور او، چې د خپل خواخوږي او مهربان استاد ارواښاد علامه اکاډميسن پوهاند عبدالشکور رشاد رحمۃ اللہ علیہ یو ناچاپ اثر (د کندهار یادابستونه) چاپ ته تیار کاندېم. زه تر دې د بل غټ ویاړ تصور لا هم نه سم کولای.

د علامه رشاد مرحوم د ناچاپو آثارو د خپرولو مسئله د دوی په ژوند کې لا هم د یوې جدي اکاډميکي اړتیا په توګه مطرح وه. لکه ما چې په هالینډ کې د علامه مرحوم د اتیایمي کالیزې د نمائځني په غونډه کې ویلي و، د دغو آثارو د چاپ او خپرولو له پاره زما هلي ځلي د ارواښاد علامه په ژوند کې پیل سوي وې. ما په دغه غونډه کې د خپلي وینا په یوه برخه کې داسې ویلي و:-

"... ما د دوی د آثارو د چاپ په برخه کې له ډېره وخته لاس وپښه وهل. په ویرجینیا کې د استاد یو شمېر مخلصانو د دغه کار له پاره د مالي مرستې آمادګي څرګنده کړه. ما استاد ته لیکلې خبر کابل ته ولېږه او کله چې څه موده وروسته استاد پخپله ویرجینیا ته تشریف راوړ، ما د هماغو خواخوږو په مخ کې ورته د دوی د آثارو د چاپ خبره یاده کړه. استاد د دوی له اخلاص او فرهنګي مینې څخه مننه وکړه او وې فرمایل چې:-

زه به خپل وس کوم چې دغه آثار بشپړ کړم. بیا به یې د چاپ په برخه کې اقدام کوو. ستاسې یې کور ودان".

د علامه مرحوم تر رحلت وروسته د غمجنو وطنوالو په هره مرکه او وینا کې د ده د آثارو د نشر خبره یوه سملاسي اړتیا ګڼل سوېده. په ځینو مرکو کې خولا

ځينو اشخاصو او ټولنو د دغو آثارو د نشر و خپرېدلو له پاره د هر راز تياري اعلانونه هم وکړل. په جرمني کې د افغاني کلتوري ودې ټولنې مشر ښاغلي زرین انځور د

دې کار له پاره يو کمېسيون هم پېښه کړ. د دوی فرهنگپالو او فرهنگپالو زامنو د د علامه مرحوم په کورنۍ کې هم د دوی فرهنگپالو او فرهنگپالو زامنو د دغې اړتيا احساس تر بل هر چا زيات کاوه او په دې لړ کې يې د دغو ناچاپو آثارو د فوتوکاپي اخيستلو کار ته ملا وتړله او په لږ موده کې يې دا کار تر ډېرې اندازې مخ ته بوت. زه د دې ټولو هلو ځلو په بهر کې قدرمنو دوستانو د کار په جريان

خبرولم چې د دوی د دې پېرزوينې له امله د زړه له کومې کورودانۍ ورته وایم. د علامه استاد ^{رحمه الله} تر وفات لږ وروسته ښاغلي زرین انځور د هوتکي

غورځنگ د پيل د درې سووې کاليزي د نمانځلو په باب د خبرو په ترڅ کې راڅخه وغوښتل چې که د دغې غونډې په وياړ د استاد ^{رحمه الله} يو ناچاپ اثر چاپ ته تيار کړای سم، ډېره به ښه وي. ما د زړه له کومې خپل تياري ورته وښود او (د کندهار تاريخ) مې د دې غونډې په ارتباط مناسب اثر وباله، چې ښاغلي انځور هم خوښه کړه. ډاکټر طارق رشاد مې په موضوع خبر کړ او کتاب مې له کابل راوغوښت. له بده مرغه کتاب پر خپل وخت زما لاس ته راونه رسېد او د نوموړي غونډې په مناسبت خپور نه سو. په دې ترڅ کې زه د سړکال په جولای کې کابل او ورپسې کندهار ته ولاړم او کتاب مې له ځانه سره کاناډا ته راوړ او سمدلاسه مې کار پر شروع کړ.

د علامه رشاد مرحوم دغه اثر (د کندهار تاريخ) نومول سوی دی او په دوو ټوکو کې تقريباً څورلس سوه قلمي مخه کېږي، خو دواړه ټوکه د يادابنتو په شکل دي او د کمپوز او ترتيب له پاره يې علامه استاد فرصت نه دی موندلی. ما د دغو يادابنتو تر کتلو وړاندې د هغو د تنظيم و ترتيب د کار ستونزې درک کولای سواي، خو چې کار مې ورباندې پيل کړ نور اته زما تر اټکل ډېر دروند ښکاره سو. د هاليند په غونډه کې، چې وړاندې مې يادونه وکړه، ما د خپلې وينا په يوه بله برخه کې دا هم ويلې و، چې :-
"... د هر عالم اثر که د هغه په ژوند کې د هغه تر نظر لاندې چاپ نه سي،

وروسته يې چاپ ته د آماده کولو په برخه کې علمي و فني ستونزې منځ ته راځي، ځينې ليکني خو د مسودو په شکل پاته سي او ليکوال يې ډېرې برخه د چاپ وخت ته پرې ايښي وي. د چاپ په وخت کې يې له حافظې څخه د کاغذ مخ ته ورنقلوي او که پخپله ليکوال په منځ کې نه وي د هغو بشپړېده به ناممکن غوندي وي".

له دغو ستونزو سره زه پخپله مخامخ سوم، خو علامه استاد مرحوم ته د اخلاص او درناوي جذبه دومره پياوړې وه چې زه يې پر دې ټولو ستونزو بريالۍ کړم. د خوښۍ ځای دا و چې علامه استاد د دواړو ټوکو له پاره يو فهرست جوړ کړی و. ما که څه هم د خپل کار له پاره هماغه فهرست اساس وټاکه خو ځای ځای مې گوتې پکښې ووهلې او مطالب مې سره وړاندي وروسته کړل. په يادابنتو کې ځينې داسې مطالب هم وو، چې د استاد مرحوم په فهرست کې نه دي راغلي. ما يې هغه برخه چې زما په نژدې کې له موضوع سره سر خور، واخيستله. ځينې يادابنتونه په خورا تفصيل سره تقريباً سربسته مقالې دي. له هغو څخه مې پخپل انتخاب اخيستي وکړې. عربي نقل قولونه مې تر خپله وسه پورې پښتو کړل او په لمنليکونو کې مې د ترجمې حواله خپل نامه ته په دې نيت ورکړه، چې د ژباړې د ناسموالي پره خداى مه کړه علامه استاد رحمه الله عليه ته متوجه سي. هغه برخې مې تر ممکنې اندازې له اصلي ماخذو سره وکتلې. چې د فوتوکاپۍ په وخت کې مغشوشې سوي دي. د يادابنتو ځينې برخې د کتاب له موضوع څخه وتلي دي او استاد هم له فهرسته ايستلي دي. دا برخه مې، چې ښه پوره حجم يې دی، هم نه ده اخيسته. په يادابنتو کې مکررات هم زيات وو، تر هغو مې لاس اړولی دی. توضيح غوښتونکو مطالبو ته مې په حاشيو کې څرگندونې کړي دي. د هغو کلماتو په لوستنه کې مې ډېر دقت کړی دی، چې په متن کې مغشوش وو. که يې پر سموالي باندي څه شک راته پيدا سوي دی د هغو مخي ته مې (؟) نڅښه ايښې ده. هغه ځايونه مې خالي پرې ايښي دي، چې بېخي د لوستلو نه وو. په يادابنتو کې ښه ډېره برخه داسې ده، چې علامه استاد يوازې د اړوند ماخذ او د مربوط مخ يادونه کړېده. ما بايد دغه ماخذونه چې حوالې ورته سوي دي، پيدا کړي

واي او يوازي مي په حواشيو کي د هغو په يادونه اکتفا نه وای کړې، خو دا کار يو راته میسر نه و او له بلي خوا له ماخذ څخه د نقل قول په انتخاب کي ستونزي پيدا کېدلې. له نه وسته مي په حاشيو کي د هغو يادونه کافي وبلله. ښاغلي څېړونکي که د دغو موضوعاتو په باب نور تفصيل ته اړتيا حس کړي، کولای سي اصل ماخذ ته، چي علامه مرحوم رابنوولي دئ مراجعه وکړي.

د کتاب نوم د علامه استاد رحمۃ اللہ علیہ د آثارو په خپرو سويو لستونو کي ځای ځای (د کندهار تاريخ) او ځای ځای بيا (د کندهار يادابستونه) ثبت سوی دئ. مایي دا دوهم نوم (د کندهار يادابستونه) غوره وباله. د کار په ټوله جريان کي مي د علامه استاد مرحوم سپېڅلی روح هر وخت راته حاضر احساساوه او دې احساس مي پر انرژۍ او حوصلې باندي زياتوب راووست. ما د دوی په مرثيه کي ژمنه کړې وه چي :-

نو ستا لار به پالمه پر قدم به دي گام ږدمه
پر سختو پر پېچومو به دي نوم راننگومه

پاک خداي جل جلالہ دي د دغي سپېڅلي لاري د پاللو توفيق راکړي !
(آمين)

محمد معصوم هوتک

اوکویل - کاناډا

۲۶ - اکتوبر - ۲۰۰۵ ع

کندھارونه

الف :- د دکن کندهار :-

په افغانستان او پخواني هندوستان کې څو سیمې او ښارونه وو، چې د قندهار (کندهار) په نامه یادېدلې. یو له هغو څخه په دکن کې د قندهار ښار و، چې له حیدرآباد څخه یې شپېته کروه واټن درلود او په معیارالاقوات کې یې شرقي طول البلد اوه اويا درجې او خورس دقيقي او شمالي عرض البلد اته لس درجې او شپږ پنځوس دقيقي ښوول سوی دی. رفیع الدین قندهاری د دغه ښار له بزرگانو څخه تېر سوی دی. د ذخيرة الخوانین په

۱۲۱/۲ مخ کې شیخ فرید بهکري لیکلي دي :-
"ملک عنبر از شنیدن این اخبار متردد و متوهم شده با نظام الملک از قصبه کهر کی بر آمده بر قندهار (دکن) که سرحد گل کند است شتافت"^(۱)
د دکن د قندهار یادونه په برهان مآثر کې ډېره سوېده.

ب :- ويهند = هند = د پېښور قندهار (قندهار ښار) :-

په حدود العالم (مؤلفه ۳۷۲ هـ) کې لیکلي دي :-
"ويهند شهر بزرگی است و بادشاه وی جیپال اندر اطاعت رای قنوج است اندرو مسلمانان اند اندک. جهازهای هندوستان بدین ناحیت افتد از مشک و گوهر و جالهای باقیمت"^(۲) ... شهری عظیم است و اندرو بتان زرین و سیمین است بسیار و جای زاهدان است و برهمنان شهر باستانست و اورا ناحیتی است خاصه".
منهاج سراج وایي :-

(۱) علامه رشاد رحمة الله علیه دله د مشاهیر دکن په نامه د یوه کتاب یادونه کوي او وایي، په اردو ژبه دی او په عامه کتب خانه کې یوه نسخه سته. دغه راز یې د دکن د قندهار حواله د تاریخ هندوستان (د زیب سر؟ ژباړه) ۲۱۸ مخ ته ورکړېده، (هوټک).
(۲) حدود العالم، مبحث هند، ۴۶ مخ.

"بتخانه ويهند در حدود بر شاپور (برشاور - پېښور) بر لب آب سدره
بود" (۳)

گرديزي وايي :-

سلطان محمود دا ښار په (۳۹۲ هـ ق) کال ونيو (۴)

البیروني وايي :-

د ويهند ناوه د سنده د اوبو مجرا ده. د کابل غوروند (غوربند)،
پنجير (پنجشېر)، لنیکا (لغمان) اوبه يو ځای کېږي او برشاور ته نژدې د
قندهار تر ښار يعني ويهند کښته د سنده په اوبو گډېږي (۵) د کورمي او گومل
تويونه (رودونه) هم په سينده (اباسين) گډېږي.
نظامي په خردنامه اسکندري کي د اباسين د غاړي قندهار داسي ستايلي
دی :-

در آمد بآن شهر مینو سرشت
که ترکانش خوانند گنگ بهشت
بهاری درو دید چون نوبهار
پرستش گهی نام او قندهار
عروسان بت روی دروی بسی
پرستندهء بت شده هر کسی

د دې ښار وداني په نهم ميلادي قرن کي برهمن پاچا لليه ته منسوبه
ده. په الجماهير (۲۳۶ مخ) او منتخبات قانون مسعودي (۲۰ مخ) کي
يکلي دي :-

ويهند د سنده په شېله کي د قندهار قصبه ده او د سند اوبه تر دغه

(۱) طبقات ناصري، ۱/ ۲۷۰ مخ.

(۲) زين الاخبار، ۵۲ مخ.

(۳) کتاب الهند، ۱/ ۲۴۷ مخ.

خايه تېرېري چي هنديان يې د زرو واله بولي. همدغه رنگه البيروني ليکلي دي :-

ويهند د قندهار قصبه د سنده په شېله کي ده^(۶). ځيني کسان وايي چي ويهند هغه "ماي هند" دئ، چي فردوسي يې په شهنامه کي ذکر کړي دئ :-

همه در کابل و دنپر^(۷) و ماي هند
ز دريای چين تا به دريای سند
ز زابلستان تا بدان روی بست
بنوی نبشتند عهد درست^(۸)
ابو ريحان البيروني پخپل اثر (کتاب الهند) کي، چي په (۴۲۴ هـ)

کال يې ليکلی دئ، ليکي :-
"برشاور (پشاور) ۱۴ فرسخه کښته (ويهند) د قندهار پايتخت د اباسين
پر لمر ختيز پلو؟ پروت دئ و دهان (ودان؟)، بتير، نوج لوار (... لواره؟)،
اتمان کوچ (... کخ؟) او نور د کندهار د لتي ښارونه دي"^(۹).

په کتاب الهند کي دغه راز لولو :-
محمد بن قاسم ثقفي چي د سنده بمنهوا او د پنجاب (?) و ملتان
ښارونه ونيول، په هندوستان کي تر قنوجه پوري ولاړ، چي راستنېدی د
قندهار او کشمير سيمو ته ولاړ (قندهار = گندهارا)^(۱۰). دلته له قندهاره
مطلب ويهند دئ. البيروني پخپل بل کتاب الجماهير في معرفت الجواهر

(۶) قانون مسعودي، ۵۶۲/۳ مخ.

(۷) دنپر = جلال آباد.

(۸) شهنامه، ۱۱۶/۱ مخ، طبع تهران.

(۹) البيروني، کتاب الهند، ۲۷۴ مخ.

(۱۰) کتاب الهند، ۱۸ مخ.

(۲۳۶ مخ) کي ليکلي دي :-

ويهند د قندهار يوه قصبه ده په هند کي. د اسيند (اباسين) د سرو زرو په ويا له مشهوره دی. تر دې چي جيني کسان يې له دغه سببه اوبه نه خوښوي^(۱۱).

د "اټک کي اس پار" په ۳۴۵ مخ کي ليکلي دي :-

"د سکندر اعظم تر حملې پخوا (۳۲۶-۳۲۷) د پېښور وادي ... د کندهارا پايتخت (پيشکارواتي) و، چي اوس يې چارسده بولو. د چندرگيت ... (کندهارا) د هند په پاچهۍ پوري تړلی و. له مردانه خڅه لس ميله ليري د ... اشوک کتيبې دا موضوع څرگندوي.

د البيروني د کتاب الجماهير روسي ژباړي (منرالوجي) په ۴۷۹ مخ

کي راغلي دي :-

ويهند د هندي Udabhand ... ؟

^(۱۱) د البيروني په دې نقل قول کي د اباسين په باب تفصيلات راغلي دي او ما (هوټک) حاشيې ته نقل کړل، په دې ډول :-

"... داسين (اباسين) منابعو ته نژدې (موه) بلل کېږي. بيا چي اوبه يې ډېري سي د ژوروالي له امله د شين والي په سبب يې (کرش) بولي، يعني تور (د کندهار د هلمند کرش به هم د تور معنی لري)، او په کوم ځای کي چي ...؟ د شمیل بت درول سوی دی (مولانا سيفي وايي: ما د شمل په نامه يو ځای اړوېدلی دی چي په منډرو کي واقع دی، رشاد)، د بلول (بهلول؟) د سيمي په برخه کي بيا د سيند په نامه مشهوره دی (د بالول زوړ ښار له مردانه خڅه اووه ميله ليري واقع دی. کنډوالي يې سته. له دغه ځايه ډېري سکې موندلي سوي دي. د حدس او تخمين له مخي په لومړۍ عيسوي صدۍ کي دا ښار ودان و. دا ښار د بده مذهب لوی مرکز گنل سوی دی. وگ: يوسفزی افغان، ۲۴۴ مخ).

چينو ته نژدې يې خلک په بهنځي کي کندي ورته کيني او دا کندي په پاره (زيبق) ډکي کړي. کال چي پر تېر سي دغه زيبق ټوله طلا گرزېدلې وي. دا اوبه چي بهېږي په رېگو کي يې د غوماشي د وزر غوندي د طلا ټوټې وي، چي د دغي پارې پر برابري راسي پاره پوري ونښلي او طلا نه پرېږدي، چي ځني تېره سي". (ثقافة الهند، ۱۰۹ مخ، ۱۹۶۱ اپريل)

د تعلقات هند و عرب په ۲۴ مخ کي سيد سليمان ندوي ليکلي دي :-
يو قندهار د سنده په ايلاتو کي، بل په گجرات کي او بل د هند په
بنارو کي تر کشمير کښته، چي تقريباً اوسنۍ راولپنډۍ ده، سته. ما (رشاد) ته
دغه وروستی قندهار د ويهند قندهار ښکاري؟
البشاري مقدسي د احسن التقاسيم په ۳۷۷، او ۴۸۵ مخونو کي ليکلي
دي :-

په ويهند کي مسلمانان زيات دي او مسلمانان و هندوان بېل بېل
امارتونه لري. ويهند د هغه ملک پايتخت دی. د ويهند ذکر تر مقدسي
(احسن التقاسيم) وړاندي په اسلامي دوره کي نه ليدل کېږي. مقدسي
ليکلي دي :-

ويهند له غزني څخه ۱۷ مزله شمال شرق خوا ته واقع دی. ډېره
ارزاني ده پکښې، درې منه (د هندوستان يو نيم سېر) شات په يوه درهم
(اته انې) دي. د شيدو او ډوډۍ بيه خو بېخي د نشت په حساب ده.
ډاکټر ناظم ويلي دي ويهند د هغه پاچهۍ پايتخت و، چي له لغمانه تر
چنابه او د کشمير له جنوبه بيا تر ملتانه پوري يې حدود وه^(۱۲).

د صوبه سرحد په گزيټر ۱۵ مخ کي ليکلي دي :-

Waihind يا Ohind يا Hind يا Und د سنده پر غربي څنډه له اټکه
څخه ۱۵ ميله په ۲۴ درجې ۲ ثانيې شمالي او ۷۲ درجې و ۲۷ ثانيې شرقي
کي يو کلی، چي له پشاوره څخه شمال شرقي لور ته واقع دی او په هند
قديم کي يې Udaka يا Uda-Bhan Dapura باله، هيون تسانک او تو-
کيو - هن - چو ليکلي دي :-

د هندو شاهۍ تر کي کورنۍ پايتخت و، چي د کابل او گندهارا پر
شېلويې د اسلام د راتگ په وختو کي پاچهي کوله.

^(۱۲) حيات سلطان محمود. ۱۹۴ مخ.

هيون خانگ په اوومه عيسوي پېړۍ کي دا ښار معمور او اباد ښار بللی دی او محيط يې ۴ ميله ضبط کړی دی. اوسنی هند د پېښور شمال شرق د مردان د صوابۍ په لټه کي د اباسين پر ژۍ واقع دی او د دغه کلي پر شاوخوا د دوه ميلو په فاصلو د زاړه ويهند کنډوالې ليدل کېږي، د دې ښار په کنډوالو کي دوې کتيبې هم پيدا سوي دي.

بايد وويل سي، چي د ويهند نوم يې د هيون خانگ په سفرنامه کي اود که کهنده Udakakhanda ليکلی دی.

د خروشتي کتيبو په ۱۷۰ مخ کي ليکلي دي :-

Und يا Ohind يو کلی دی د اباسين پر لوېديزه غاړه ۱۵ ميله تر اټک

لوړ.

رضواني احمدشاه (۱۳۵۳ هـ ق مړ) د پېښور په حال کي کښلي دي :-
ويهند هم د پېښور په ملک کي لوی ښار و. اوس ورکوټی غوندي کلی پاته سوی دی. دا هم هغه ښار دی چي د صوابۍ په ملک کي د هند په نوم اوس هم يادېږي^(۱۳).

هند په صوابۍ تحصيل کي د اټک له روده څخه تقريباً ۱۵ ميله ليري واقع دی. دا ښار د هندوشاهيه کورنۍ پايتخت بلل سوی دی. هيون خانگ د دې ځای ذکر پخپله سفرنامه کي کړی دی^(۱۴).
د هند له کلي څخه څلور ميله ليري د لاهور کلی واقع دی.

هرگر بويس وايي :-

د دې ښار دېوالونه د ۱۴۰۰ گزو محيط نيولی دی او غير له جنوبي دروازي څخه يې څلورو خواوو ته د دروازو نخښي سته. په (۱۸۹۴ ع) کال کي يې د دغه ښار د يوه څاه په دېوال کي يوه عربي کتبه پيدا کړه چي دا

^(۱۳) يوسفزی افغان، ۲۴۵ مخ.

^(۱۴) د هيون خانگ ژوند، ۶۴ مخ.

مضمون پر کتبلی و :-

"بسم الله الرحمن الرحيم. بنا هذا البئر الفقيه ابو جعفر محمد بن عبد الجبار بن محمد الجوزجاني في ذي القعدة سن اثني وثمانين واربعمائة (٤٨٢ هـ ق) من هجرت النبي عليه السلام^(١٥)."

د ٿوپي جمشيد نومي پخيله منظومه رساله کي، چي د پير بابا بالکي او کدري نومبري، د بالکي پلار د هند اوسيدونکي بللي دي، دي وايي :-
و په هند کي يو سري نومي اکبر و
توره دار و د ټول کلي معتبر و
يوه روح يې نماز ديگر ناڅاپه زور سه
په ټول هند کي د هر يو سري په غور سه
د چنگيز تر دورې وروسته د دې ښار ذکر نسته.

ج :- د گجرات قندهار - د کهمبايت د سيمي قندهار :-

ابن بطوطه ليکلي دي :-

قندهار^(١٦) د گجرات په (کهمبايت) کي د عرب بحيري پر ژي ودان دي. له دې ځايه څخه زموږ کاروان و خوځېدی د کاوي تر ښار چي تېر سوو، قندهار ته ورسېدلو. دا ښار، چي د بحيره عرب پر غاړه واقع دي، لوی ښار دي. زيات کفار پکښي اوسي. پاچايي هم کافر دي، جاليسي^(١٧) نومبري. د ډهلي دربار ته کال په کال سوغاتونه او کلنگونه لېږي. پاچا پخپله زموږ مخي ته راووت، په خورا درناوي يې زموږ هر کلي وکړ. پخپله ماني کي يې واوسولو. د خواجه بهره د کورنۍ خوتنو، چي ناخدا ابراهيم

^(١٥) راپور سالانه باستان شناسي هند، ٦٨ مخ.

^(١٦) د قاف په زور (فتحه) د نون په سکون د مهمل دال په زور (فتحه) او هاء او راء.
^(١٧) د جيم او لام په زور (فتحه) د نون په سکون او د سين په زېر (کسره).

هم په هغو کي و او د دغه کندهار د مسلمانانو مشران وو، د جالنسي په امر زموږ سره وليدل. موږ له دغه ښاره څخه د ناخدا ابراهيم له شپږو بېړيو څخه په يوه کي چي (جاگر) نومېدله سپاره سوو، پنځوس ليندۍ وېشتونکي او پنځوس حبشي ځوانان راسره وو. دوی يې زموږ د ساتني له پاره راسره کړي وو. د پاچاهۍ سوغات او يا؟ آسه هم په دغه بېړۍ کي ځای سول. د پاچاهۍ سوغات نور دېرش آسه د نورو ملگرو له آسونو سره د ناخدا ابراهيم د ورور په بېړۍ کي چي "منورت" نومېدله، واچول سول. جالنسي يوه بله بېړۍ راکړله، چي د آسونو واښه او د سپرليو خوري يې پکښي اچولي وو. د امير ظهيرالدين ابدارباشي او نورو ملگرو آسونه هم په دغه بېړۍ کي وو. جالنسي خپل زوی هم په يوه وړه جنگي بېړۍ کي راسره کړ. د دغي بېړۍ نوم (عکبري) و. دا بېړۍ د جنگ په وخت کي داسي پوښل کېدای سي، چي د غليم غشي پر هيچا ونه نښتلاي سي. په منځ کي يې يوه ستن هم ولاړه ده. له دوو ورځو سفر وروسته زموږ کاروان بيرم جزيرې ته وخوت^(۱۸).

اطهر مبارکپوري د (رجال السند والهند) په ۱۱۵ مخ کي د خمار القندهاريه په شرح حال کي ليکلي دي :-

القندهاريه نسبتاً الى القندهار بالضم معرب گندهارا من گجرات و كانت بندراً صغيراً فتحها عمرو بن جمل و هدم البد (بت) و بنى موضعه مسجداً.

ژباړه :- د القندهاريه نسبت قندهار ته دى چي په پېښ سره د گندهارا معرب دى. دا ښار په گجرات کي يو وړوکی بندر دى، چي د عمرو بن جمل په لاس فتحه او د هغه ځای بت يې وران او پر ځای يې مسجد ودان کړ^(۱۹).

^(۱۸) د ابن بطوطه د الرحلة کتاب، دوهم ټوک، ۱۰۷ مخ.

^(۱۹) که په ژباړه کي ورانۍ پېښ وي، مسئوليت يې زما (هوټک) دى. علامه رشاد د ترجمې ځای تش پرې ايښى و.

خو ابوالحسن بلاذري پخپل کتاب فتوح البلدان کي ليکي :-
 د بغداد له عباسي خلافته څخه چي هشام په (۱۴۰ هـ ق) کال د سنده
 واکمن وټاکه سو. ده عمر بن جمل د کاتهيوار لور ته له ډېرو لښکرو سره د
 غزا له پاره واستاوه، مگر عمر ناکام راستون سو. هشام پخپله لښکري پسي
 ولېږلې، بهر وچ ته نژدې يې پر قندهار بريد وکړ، ويې نيو او هلته يې مسجد
 ودان کړ^(۲۰).

په حدود العالم ۳۷۷ مخ کي يې کښلي دي :-
 قندهار لوی ښار دی. د سرو او سپينو زرو بتان پکښې ډېر دي.
 برهمنان په دغه ښار کي ډېر دي. موږ ښار دی. د تعلقياتو په برخه ۸۴ مخ
 کي يې زياته کړېده :-

دا د گجرات گندهار (قندهار) دی.

ادريسي کښلي دي :-
 له دغه ځايه تر نهرواره پوري په گاډۍ کي د څلورو ورځو لار ده. دا
 ځای د کمبي (کمهايت) د خليج په شرقي کڼج کي واقع دی. د
 پرتگاليانو په نقشه کي بندل گندواري د کمبي او بروج تر منځ د امود په
 خليج کي د بروډې جنوب غرب ته ښوول سوی دی. د آئين اکبري په
 ۱۱۶/۲ مخ کي په بهر وچ کي هم د کندهار يادونه شوېده.

د - د سنده قندهار :-

د انشېنت انډيا Incient India د لومړي جلد په شپږمه نقشه کي چي
 (۵۰۰) کاله پخوا تر ميلاد يې د هندوستان وضعیت ښوولی دی، گندهار يې
 د سنده شمالي خوا لږ شرق ته مایل ليکلی دی.

^(۲۰) تعلقات هند و عرب، ۱۷ مخ.

ه - د اړيسې قندهار :-

د ابوالفضل د آئين اکبر په ۶۳/۲ مخ کې ليکلي دي :-

د اوريسې د عيشېر د سرکار (اولسوالی) د نراين پور په سيمه کې د غره پر سر يوه مضبوطه کلا د کندهار په نامه مشهوره ده. ۲۲۸۰۸۶۰ دامه يې ماليه ده. يوزر سپاره او خلور زره پلي لري.

و - د آذربايجان قندهار :-

د آذربايجان په لوېديزه کې، چې د اتحاد جماهیر شوروي تر ادارې لاندې و، د کندهار په نامه د اوسپنې يو کان سته^(۲۱).

ز - د کاناډا کندهار^(۲۲) :-

د کندهار په نامه دغه کلی د کاناډا د سسکاتوون په ايالت کې د شپاړسم نمبر لويي لاري (های وې) پر سر پروت دی. دا کلی د (بيگ کوويل) جهيل پر غاړه ودان سوی دی. پر دغه کلي باندې د کندهار د نامه اينوولو کيسه داسې ده :-

د (۱۸۸۰ ع) کال په جولای کې د کندهار په ميوند کې د افغان و انگليس سخته جگړه سوې ده. دې جگړې د لويديځو هيوادو د زياترو اوسېدونکو غوږو ته د کندهار نوم او د پښتنو د مېراني داستانونه او دغه راز تر وروستۍ شېبې پورې د انگرېزي لښکرو د ټينگار کيسې رسولي وې. کله چې په کاناډا کې د رېلوې خط جوړېدې او دغه سټېشن ته راورسېدې د نومونو اينوولو کمېسيون دا وړ وبلله، چې دغه سټېشن د افغانستان د کندهار

^(۲۱) زما د دريم زوی، شېرشاه رشاد ياداشت.

^(۲۲) د علامه رشاد رشاد په ياداشتو کې د دغه کندهار په باب څه نسته. زه (هوټک) به يې پر زيات کړم.

استاد پروفیسر بہت کم کر پدہ).

د افغانستان د پکتیا ولایت د خدرانو په سیمه کې یو غردی، چي نومېږي. د دغه غره یو غاښي (کوټل) ته کندهاري غاښي وايي. دغه غاښي د پکتیا د اورگون په سیمه کې وېش (سرحد) ته نژدې د پیرکوټي او گیاني ترمنځ پروت دی. د غاښي دواړو خواوو ته خدران اوسي.

د گیاني دره شمالاً جنوباً پرته ده. غورمه په خدرانو کې یوه سیمه ده. په دغه سیمه کې بلي، چي د خدرانو یوه پښه ده، اوسي. د اورگون شمال شرق ته یو کلی دی، چي پوښتی نومېږي^(۲۲). په دغه کلي کې ۲۵۰ کوره اوسي. په گیان کې یو غرد کندهاري په نامه سته. دغه دره چي لس میلې اوږده به ولري، ډېره سمسوره ده، د ... او ... ونې پکښې ډېرې دي.

د کندهاريانو په نامه دوه کلي په قندوز کې سته.

د کندهاري په نامه د غرونو سلسله په پنجاب کې سته، د Siralak ځنگلونه په دغه غرو کې واقع دي.

د زین الاخبار په ۲۸۸ مخ کې یې د قندهار کلمې په باب کښلي دي:-
د کشمیر خوا ته یو ولایت دی.

د انگلستان پایتخت لندن کې د اورگاډي د کلفهم سټېشن جنوب ته د کندهاري په نامه یو سړک سته.

په سینګاپور کې د کندهاري په نامه یوه کوڅه سته.

په قاموس جغرافیایي ۳/۳۹۶ مخ کې کښلي دي:-

په لوګر کې د قندهاري په نامه یو غر سته د زید آباد جنوب شرق ته.

د جاني خېلو په علاقه داري کې هم د کندهاري په نامه یو کلی سته. په مقر کې د کندهاري په نامه یوه کلا یا کلی سته. په اوبند کې هم د کندهاري په نامه کلی سته. د کندهاريو په نامه یو کلی د مومندو په گنداو او

^(۲۲) شریف الله خدران د دغه کلي دی.

بل کلی د کامې په ؟ کې سته^(۲۵). د قندهاري په نامه یو کلی د کونړ د پېچ په دره کې واقع دی. د سمنان په گرمسار کې د الیکاشي په نامه یوه قبيله اوسي. د دغه قبیلې یوه پښه د قندهاري په نامه یادېږي. وایي الیکاشي قبيله له دماوند څخه دلته راغلې ده.

د کندهار په نامه د نورو ښارو دروازې :-

د کابل ښار هغه دروازه چې، د دهمزنگ (اوسني پل هارتن = هارتل) پر برابري وه، د کندهاري دروازې په نامه یادېدله (بالاحصار کابل، ۴/۲ مخ). د هرات ښار شرقي دروازه د کندهاري دروازې په نامه یادېږي.

په امریکا کې د متحده ایالاتو یو لوی ایالت کلیفورنیا نومېږي. دا ایالت د بحر الکاهل پر غاړه د متحده ایالاتو په لوېدیځه برخه کې پروت دی. د کلیفورنیا شمالي برخه سانفرانسیسکو نومېږي. په سانفرانسیسکو کې د یوه ښار نوم کانکورد دی. په دغه ښار کې افغاني مهاجرین یو ریستوران لري چې کندهار ریستورانته یې بولي.

James Dalen د Doblio Valley College د روحیاتو استاد د ښاغلي شاهي خان افغان د شعري مجموعې (د زړه اوبښکي) د مقدمې په ۹ مخ کې لیکي :- شاهي زه په کانکورد کې زموږ کالج ته نژدې کندهار ریستورانته بوتلم او د افغانستان له خوندورو خوړو سره یې بلد کړم.

بیلو په Notes on Afghanistan او د لسم مخ کې د Gandhar په

نامه غږ د ډاډر سیمې ته نژدې په زنګي دره کې راښيي.

په حدود العالم ۸۵ مخ کې کښلي دي :- قندهار د نرېداد هانې (مصب) ته نژدې واقع دی^(۲۶).

^(۲۵) د ښاغلي محمد آصف صمیم یادښت.

^(۲۶) د مؤلف مراد به ښایي د دکن قندهار وي، (هوټک).

کندهار

کندهار :-

کندهار د یوه جغرافیایي نامه په توګه نژدې زر کاله پخوا د غازي سلطان محمود (۳۸۷ - ۴۲۱ هـ ق) د دربار ملک الشعراء ابوالقاسم حسن بن احمد عنصري (۴۳۱ هـ ق مړ) راوړی دی، دی وایي :-

زگر گنج رخشد ګهی رایتش

ګهی از در بارهء قندهار

(دیوان عنصري، ۸۶ مخ)

د پارسي ژبي یوه بل نامتو شاعر حکیم جمال الدین ابو محمد الیاس بن یوسف نظامي گنجوي (۶۰۴ مړ) په سکندرنامه کي ويلي دي :-

در آمد بآن شهر مینو سرشت

که ترکانش خوانند گنگ بهشت

بهارى درو دید چون نوبهار

پرستش ګهی نام او قندهار

عنصري ويلي دي :-

از حروف آخرین توهمی نسخت برند

صورت روی پری را بتگران قندهار

قآني بیا د عنصري په تقلید ويلي دي :-

از تاب موی هر يك صد نافهء ختن

در رنگ و روی هر يك صد نقش قندهار

خو په دغو بیتونو کي راغلی قندهار هغه قندهار نه دی، چي اوس د افغانستان د یوه ولایت په توګه د دغه ملک په جنوب لوېدیځ کي پروت دی او اوس موږ د هغه په باب پښتو.

زموږ تر بحث لاندې کندهار (د جنوب غربي افغانستان کندهار) غالباً

لومړی ځل بلاذري (۲۷۹ هـ ق مړ) په فتوح البلدان (۴۲۲ مخ) کي د

حجاج تر واکمنی مخکي واقعاتو کي داسي راوړی دی :-

"و غزا عباد بن زیاد ثغر الهند من سجستان فاتی سناروډ. ثم اخذ علی حوی کهزالی الروذبار من ارض سجستان الی الهندمند (هلمند) فنزل کش و قطع المنازل حتی اتی القندهار فقاتل اهلها فهزمهم و فلقهم و فتحها بعد ان صیب رجال المسلمین و رای قلانس اهلها طوالا فعمل علیها فسمیت العبادیه. و قال ابن مفرغ^(۱) کم بالجروم و ارض الهند من قدم بقندهار و من تکتب منسیته بقندهار یرجم دونه الخبر و من سرا بیل قتلی لیتهم قبروائنک^(۲).

ابن بطوطه په (۷۳۳ هـ ق) کي غزني ته راغلی او پخپله سفرنامه (۱/۲۵۴ مخ) کي د قندهار نوم داسي اخلي :-

والغزنه کاند (بلده) کبیره و هی شدیدة البرد و الساکنون بها یخرجون عنها ایام البرد الی مدینه القندهار.

ژباړه :- غزني لوی ښار دی، ژمی یې سخت دی، په ژمي کي یې خلک کندهار ته ځي^(۳).

حموي لیکلي دي :-

قندهار په دریم اقلیم کي واقع دی. طول البلد یې ۱۱۰ درجې او عرض البلد یې ۳۰ درجې دی. دا د هند او سند په ښارو کي مشهور ښار دی. وایي عباد بن زیاد د سند او سیستان پر سرحد باندي سنا رود ته راغی او بیا د حوکهڼ له لاري رودبار ته راغی، چي د هلمند وادي کش ته ولاړ او له

^(۱) ابن مفرغ د معاویه بن ابو سفیان معاصر دی. (د دې حاشیې یوه برخه منوشه ده. م. هوتک).

^(۲) علامه استاد د دغه عربي عبارت ژباړه خو کرښي وروسته راوړې ده (م. هوتک).
^(۳) د کندهار د خوا پښتانه وایي :-

چي چنگوښي وای قر. تره کی وای مقر. چي چنگوښي وای غار، تره کی وای کته (کښته) کندهار.

هنه خايه قندهار ته ولاړ، جنگ يې وکړ، خلک يې ووژل او وتستول. ابن واضح يعقوبي په البلدان کې د سيستان حدود تر سنده او قندهاره بښي. زه نه پوهېږم چې له قندهاره به د ده مراد کندهارا وي او که اوسنۍ کندهار. خودی ناحيت الرخج (اوسنۍ کندهار) د بست له ښارونو څخه بښي^(۴). عباس بن محمد بن احد ابن السيد رضوان المدني د (القندهاري)

کلمې په شرحه کې کښلي دي :-

"القندهاري - لقندهار ذکر و انما مدينة من السند او الهند و قد اخبرني موثق به من علماء السند انها من بلاد خراسان قريبة من السند". ژباړه :- القندهاري و قندهار ته منسوبه ده او قندهار د سند يا هند يو ښار دی. خود سنده له معتبرو پوهانو څخه روايت دی، چې دا ښار سند ته نژدې د خراسان ښار دی^(۵).

په هفت کشور يا صورالاقليم کې راغلي دي :-

در آخر مملکت هند که آخر اقليم سوم است شهری باشد که قندهار می خوانند و در اول اقليم چارم شهری هست که آنرا کشمیر می خوانند.

د الاعلاق النفسیه په ۹۷ مخ کې ابن رسته لیکلي دي :-

الاقليم الثالث يبتدي من المشرق فيمر على شمال بلاد صين ثم على بلاد الهند وفيه مدينة القندهار ثم يمر على شمال بلاد السند و ثم على كابل و کرمان و سجستان ...

ژباړه :- دريم اقليم له ختيزه پيل کېږي په شمال کې د چين او هند تر ښارونو پورې رسېږي. په هغو کې د کندهار ښار دی. بيا د شمال خوا ته د

(۴) وگ : البلدان، ۵۷ مخ.

(۵) وگ : ذيل لب الالباب من واجب الانساب، ۵۰ مخ، د مصر چاپ، (د نقل قول ژباړه زما ده، م. هوتک).

سنده ښارونه بيا کابل او کرمان او سجستان ته رسېږي^(۶).

علامه صديق حسن خان بهوپالي په رياض المرتاض کي، چي کله د کندهار بحث ته را رسېږي، هلته ليکي :-

د خليفه المقتدر عباسي د خلافت وخت و. په (۳۰۴ هـ ق) کال د کندهار د کلايو برج ونړېده، تر دغه برج لاندي تقريباً يوزر سرونه وو، چي په ځنځيرو يو له بله تړلي وو. د نهه ويشتو سرونو په غوږو پوري پرزې په تار تړلي وې. پر دغه پرزو د هغو سرو د خاوندانو نومونه ليک و. لکه شريح بن سکان، حنان بن زيد، خليل بن موسی او نور ... پر دغو پرزو باندي د ليکني کال (۷۰ هـ ق) ليکلی و. دا سرونه تر دغه وخته پوري نه وه خراب سوي.

د مآثر الامراء د دوهم ټوک په ۵۵۵ مخ کي د کندهار په باب کښلي

دي :-

کندهار په دريم اقليم کي يو پراخ هيواد دی. اوږده يې له قلات، بخارا (؟) څخه تر غوره غرجستانه پوري ۳۰۰ کوسه او پوري يې له سنده څخه تر فراه پوري ۲۶۰ کوسه دی. مشرق ته يې سنده، مغرب ته يې فراه، شمال مغرب ته يې غور غرجستان او شمال مشرق ته يې کابل و غزني او جنوب ته يې سيوی واقع ده. د قندهار د کلا نيول گران کار دی. د کندهار کلا په ۱۰۷ درجې ۴۰ دقيقې طول البلد او ۳۳ درجې عرض البلد کي واقع ده. زياتره افغان بلوڅ او ابدالي قبيلې د قندهار په سيمه کي آباد دي، ۲۴ سيمي لري. اووه کروړه سرکاري عايدات يې دي، چي د بلخ او بدخشان له عايداتو سره برابر دي.

په مرآت الهند ۶۱ مخ کي قندهار د هندوستان صوبه ښوول سوې ده، اوږده يې ۳۰۰ کوسه او پوري يې ۲۰۰ کوسه بلل سوې دی. پر څلورو محالو (بولکو) وېشلی دی، اتيا زره يو سل و څلور کلي يې دي آمدني (عايدات)

^(۶) ژباړه زما ده. (م. هوتک)

يې پنځوس لکه روپۍ دي، (آئين اکبري).
 کندهار د بحر له سطحي څخه ۱۰۷۷ متره لوړ دی. شرقي طول البلد
 يې د ۲۴ - ۲۸ درجو، ۱۵ - ۱۸ دقيقو، ۱۰ - ۱۲ ثانیو او شمالي عرض البلد يې
 ۲۹ - ۳۲ درجو، ۱۲ - ۱۳ دقيقو، ۲۰ - ۲۵ دقيقو تر منځ دی. لوېديځ ته يې
 سيستان، ختيځ ته يې پکتيا، شمال ته يې غور او هرات او جنوب ته يې
 بلوچستان واقع دی.

د آريانا دايرة المعارف په اووم ټوک ۵۸۴۴ مخ کي کښلي دي :-
 کندهار د درياب (بحر) له سطحي څخه تقريباً ۱۰۷۷ متره جگ دی.
 شرقي طول البلد يې د ۶۴ - ۶۸ درجو، ۸ - ۵۱ دقيقو او ۱۰ - ۱۲ ثانیو او
 شمالي عرض البلد يې د ۲۹ - ۳۴ درجو، ۱۲ - ۱۳ دقيقو او ۲۵ - ۲۰ ثانیو تر
 منځ دی. کندهار له کابله ۵۱۵ کيلومتره او له هراته ۶۴۷ کيلومتره ليري
 دی.

د کندهار نوم ځيني کسان په اسکندر پوري او ځيني يې بيا له گندوفار
 سره، چي د اراکوزيا، سيستان او کندهار پاچا و، نښلوي. ځيني بيا وايي د
 گندهارا مهاجرين چي په پنځمه او شپږمه عيسوي سده کي د يفتليانو له
 ظلمه د اوسني کندهار سيمي ته راغلل، د کندهار نوم يې له ځانه سره
 راوړ^(۷).

د ۱۳۲۰ ش کال په کلنۍ کي همدغه راغلي دي، هلته ليکي :-
 "نام قندهار را مهاجرين گندهاره وقتیکه باين سرزمين آمدند آوردند.
 عربها آنرا قندهار خواندند. در وقت لشکر کشی مسلمانان عرب، قندهار
 شهرت نداشت. آنچه بود، بست بود. بعد از آنکه علاوالدين بست را ويران
 کرد، قندهار کسب رونق نمود و پایتخت ولایت اراکوزيه قرار گرفت."
 د History of Ancient India په ۱۱۷ مخ کي ليکلي دي :-

^(۷) وگ : د بيليو Races of Afghanistan.

اسکندر چي سيستان ونيوه، پر جنوبي افغانستان يې برید وکړ، په اراکوزيا کي يې يو ښار جوړ کړ، چي الکزندريه يې بلله او اوس د کندهار په نامه يادېږي. بل کال يې کابل ته ځان ورساوه.

محمود افشار هم د دغه نظر ملاتړ کوي او وايي :-

په کوم ځای کي مي لوستي دي، چي کندهار د اسکندر کلمي تحريف دی او وايي د کندهار ښار اسکندر جوړ کړی دی^(۸).

د قندهار کلمه ښايي د سانسکریتي کلمې Skandhawar^(۹) څخه جوړه وي، چي د معسکر (چونۍ) معنا لري.

د کندهار مجلې د ۱۳۴۴ کال، ۹ گڼي په ۱۶ مخ کي د کندار (کندهار) تر عنوان لاندې له هرم لوگ مجلې څخه د ښاغلي نجيب ژباړه په دې مضمون خپره سوې ده :-

د کندهار نوم له دوو کلمو څخه جوړ دی، کند (ښار) + دار. (دار) لمر ته ويل کېږي يعني د لمر ښار.

کنددار د ارکند = ارغند د رود پر غاړه ودان و. اراکوزيانو چي د پښې د کرهڼي فن له هنديانو زده کړ، د دوی ژوند د اقتصاد له مخي خورا ښه سو^(۱۰).

د "ادبيات مزدیسنا" د ۱۸۰ مخ په حواله د بیستون په کتبه کي د Haravati (قندهار) د ساتراپ (نائب الحکومه) نوم Vivana کښلی دی^(۱۱).

^(۸) افغان نامه، ۱ / ۲۴۳ مخ.

^(۹) علامه رشاد د دغي سنسکریتي کلمې د یونانگري لیکنه هم راوړې ده، چي د طباعتي ستونزو له امله يې ضبط پاته سو، (هوټک).

^(۱۰) نقل قول ما ته نیمگری ایسي. (هوټک)

^(۱۱) علامه رشاد د قندهار په باب د (ايران در عهد ساسانيان) ۲۹، ۴۷، ۴۸، ۳۸۴، ۶۳۰ مخونو ته اشارې لري او ځایونه يې سپين ورته پرې ايښي دي، (هوټک).

د فرهنگ واژه های اوستا په ۱۵۵۴/۳ مخ کي ليکلي دي :-
Haraxaiti کندهار ته نژدې د ارغنداب په شاوخوا کي د يوه
خای نوم و. (هرا) په اوستا کي (غره او له اوبو څخه لوړ خای) ته ويل
کېږي.

په تحفة الکرام دوهم ټوک ۸۷ مخ کي يې کښلي دي :-
"قندهار طولش قزم = ۱۴۷ عرضش لح ها = ۴۴ شهر بندی استوار
داشت هر که محاصره کردی در نظرش شهر بند از معهود بالاتر آمدی".
همدارنگه په ۳۳۹ مخ کي ليکي :-

از کابل تا قندهار ۱۲۰ فرسنگ است. یک فرسنگ دوازده هزار گز".
ابوالفضل (۱۰۱۱ هـ ق م) په آئين اکبري کي دوکی کلا، چي په رېوب
کي واقع ده د کندهار له توابعو څخه بللې ده.
اخوند دروېزه (۱۰۲۸ هـ ق م) په مخزن الاسلام کي د وزيرستان
کاني گرام د کندهار له توابعو څخه بللی دی. ده کښلي دي :-
"بدان ای فرزند که عبدالله نام شخصی در حدود قندهار در موضع
کاني گرام در میان افغانان اورمر مردی با علم و صلاح و از اولاد علما و
صلحا بود ..."^(۱۲).

د بودا کچکول په کندهار کي :-

هيون تسانگ پخپله سفرنامه کي ليکلي دي :-
د بودا کچکول له کندهارا څخه پرشیا ته وړل سوی دی. اوس په

^(۱۳) وگ : مخزن الاسلام ۱۲۲ مخ. د پېښور چاپ، ۱۹۶۹ ع.
د کندهار ښار په باب مسيحي سياح کښلي دي :- کندهار د اسکندر له بناوو څخه دی. د
هندوستان پاچهانو د فرانسوي معمارانو په مرسته دا کلا نوې کړې او ټينگه کړې ده. د
کندهار کلا نادر خرابه کړه. پښتانه يې نادر آباد ته وکوچول. اوس هلته اوسي.

کندهار کي پروت دی^(۱۳).

Sir H. Rawlison چي په ۹ کال کندهار ته تللی و، هغه کچکول یې په کندهار کي لیدلی و. کندهار ته د کچکول وړل به غالباً په شپږمه عیسوي سده کي سوي وي. وروسته له هغه چي کندهارا د Kipin پاچا ونيوله. بیلو د The Races of Afghanistan په ۶۱ مخ کي کښلي دي :-

په پنځمه یا شپږمه عیسوي سده کي د Scyth کام د کوچیانو قبیلې له شمالي خواوو څخه پر کندهارا راغلې او د کندهارا پر ځینو سیمو یې قبضه وکړه. د کندهارا د سیمي ځیني ولسونه د هلمند او ارغنداو غاړو ته وکوچېدل او هلته یې د خپلي مېني په یاد کندهار نومی ښار ودان کړ. دوی بودایان وو، چي د هلمند او ارغنداو غاړو ته تلل، د بودا مقدس کچکول یې هم له ځانه سره یووړ، دوی هلته له محیطي خلکو سره مېشت سول او دغه دین یې تر فراه او سیستانه پوري ورساوه.

نوموړی مؤلف د خپل کتاب په ۶۳ مخ کي وایي :-

"درې څلور سوه کاله مومند او یوسفزي د مندر په غوره مرغه کي پراته وو. دوی چي په نهم هجري قرن کي بیرته خپل اصلي وطن د پېښور شاوخوا ته راستانه سول، بودايي دین یې په اسلام بدل سوی و، او کندهاري نوم یې په افغان اوښتی و. په ستاپاسارک کي لیکلي دي :-

د اشوک د پاچهۍ په اووم یا اتم کال په پټنه کي، چي د دلتسا تر مشرتابه لاندې کومه غونډه وسوه چي نهه میاشتي یې دوام درلود او مطلب یې د بده مذهب خپرول و، نهه هیئتونه د نهو تنو وتلو مشرانو مبلغینو په مشرتابه سره ولېږل. په دغو کي ججهانتک کشمیر او قندهار ته ولېږه سو او هلته یې اتیا زره کسه د بده مذهب ته ور واړول.

^(۱۳) The Ancient Geography of India، ۱۵ مخ.

د اشوک په کتیبو کې د ده د پاچهۍ په څلورو لتو کې لومړۍ کندهار ولایت راوړه سوی دی، چې پایتخت یې تګسیلا وه، هلته به یو شهزاده اوسېد، د بندوسار په زمانه کې پخپله اشوک ... او ... د کندهار ولایت نائب الحکومه گان وو، او د اشوک په زمانه کې جلک د کندهار نائب الحکومه، چې د پلار تر مړینې وروسته خپلواک سو، پر کشمیر یې پاچهي کوله^(۱۴).

د کندهار د نامه تاریخي تسلسل^(۱۵) :-

د هخامنشیانو په پاچهي کې (۵۵۸ - ۳۳۰ ق م) د اباسین لوېدیزي خوا ته تر کندهارا کښته (جنوب ته) تته گوش Thatagose او تر هغه کښته د هراخوتیش (غور) شرق او د تته گوش جنوب ته دادیک (شیتک) او تر هغه کښته (جنوب ته) پاروت Parut بنوول سوی دی. د پاروت قام شرق ته اباسین واقع دي. په بلوچستان کې د بحیره عرب پر غاړه د شرق له خوا موسي کان Musican (د سنده رود شرق ته) او ورپسې پاریکان Parikan پراته دي. ورپسې د غرب خوا ته مک Mak پراته دي. د مک او کرمانیا تر منځ Akaufajay اکوفجیه واقع ده (چې د کفج کلمه وروسته ورځني جوړه سوېده).

د سلوکس نیکاتور په وختو کې کابورا (کابل)، هرخواتي (کندهار)، اسکندریه (د کندهار ښار) او گدروزیا (بلوچستان) د سلوکي پاچهۍ څخه دباندې دي او د هندوستان په پاچهي پورې اړه لري. د بست کلمه نسته او هلمند رود د ایتماندروس Atimandrus په نامه یاد سوی دی.

د اشکانیانو په پاچهي کې (اراکوزیا) د اشکانیانو په پاچهي کې داخله وه او کابل (کوشانیان؟) باکتریا هم د دوی په قلمرو کې داخله

^(۱۴) اشوک اعظم، ۲۷، ۴۷، ۴۸ مخونه.

^(۱۵) د اطلس تاریخي ایران په حواله.

زابل

(کلات)

بنوول سوې ده. مگر د اشکانيانو پاچهي تر اباسينه نه ده رسېدلې او د اراکوزيا شرقي برخه ځني وتلې ده. په دغه نقشه کې د بست او فراه کلمې سته.

د ساسانيانو په وختو کې تخارستان، بلخ، باميان، کابل، پيشوروا، رنج (اراکوزي)، طوران (د اوسني بلوچستان شرقي برخه) چې د اراکوزيا جنوب ته واقع ده د ساسانيانو په پاچهي کې شامله بلل سوېده او وېش يې د سنډه رود دی. په دغه نقشه کې بست و قندهار و فراه هم بنوول سوي دي.

د طاهريانو په وختو کې ملتان، قنډايل، قصدار، پنج کور، قندهار، غور، بست، فراه، اسفزار، هرات، غزنه، کابل، باميان، بلخ و بدخشان د دوی په ايالت کې شامل سوي دي. د پېښور او کابل نيمايي يې وېش دی. د غزني او اباسين تر منځ هم نيمايي وېش دی. د زاولستان کلمه د قندهار او منيداوړ له پاره ليدله کېږي.

د صفاريانو په پاچهي کې پروان، کابل، غزني، گردېز، قندهار، زاول، ست، غور، غرجستان راغلي دي. ملتان ته نژدې سرحد بنوول سوي دی. پېښور له سرحد و تلې دی او د کابل و پېښور نيمايي سرحد دی.

د سامانيانو په پاچهي کې د کابل او پېښور تر منځ هغه زوړ سرحد دی. تخارستان، باميان، کابل، غزنه، غور، زاولستان، قندهار او بست د دوی په لاره کې دي. د غزنويانو په پاچهي کې پېښور تر ستلج پورې د سنډه رود ش تر بحيرې پورې، (پنجاب) پکښې شامل دی. پنجوايي، زابلستان، ست، قندهار، مولتان په سرحد کې داخل دي. د پنجوايي کلمه تر دغه لخوا د سامانيانو په نقشه کې نه ده راغلې^(۱۶).

علامه استاد رحمۃ اللہ علیہ په پورتنی متن کې د راغليو تاريخي سيمو د نومونو تشرېح ته له بده به فرصت نه دی موندلی، (هوټک).

تر اراکوزیا دمخه د کندهار نوم هارا نوي (هرا) کوروش چي د شپږم ق م په لومړۍ نيمايي کي اوسنی کندهار ونيوه، هغه وخت د کندهار نوم هاراخوتي و. مقدوني سکندر چي دا سيمه ونيوله دلته يې يوه کلا په (۳۲۹ ق م) کي ودانه کړله چي لوړ او پلن دېوالونه يې درلوده د دغه ځای خلک اراکوتي بلل کېدل.

زابلستان:-

د ابوالفضل د بیهقي تاريخ د ۶۹ مخ په حاشیه کي کښلي دي:-

"زاول اسم ولايتی است که در جنوب بلخ و طخارستان واقع شده و باین معنی شامل غزنه، زمينداور و قندهار و سيستان هم ميشود".

په متن کي يې زیاته کړېده چي:-

"سلطان مسعود از هرات امير عضدالدوله يوسف عم خود را برای فتح قصدار فرستاد، وی (يوسف) از هرات برفت، باغلامان خویش و هفت و هشت ترنگ؟ سلطانی باسواري پانصد سوی بست و زاولستان و قصدار^(۱۷)".

د فتوحات الاسلاميه بعد مضي الفتوحات النبويه د لومړي ټوک په ۱۰۴ مخ کي د عبدالرحمن بن ثمره د بریو په سلسله کي يې د داور تر نیولو وروسته لیکلي دي:-

"و فتح کابل و زابلستان و هی ولایته غزنه ثم عاد الی زرنج".

ژباړه:- کابل او زابلستان يې چي د غزني ولايت دی، ونیول او بیا زرنج ته ستون سو^(۱۸).

په واقعات بابري کي بیا د فردوسي او فرخي د اشعارو له مخي غزنین او قندهار د زابل جزء بللي دي، (غزنین قندهار را از زابلستان می گفته اند چنانچه از اشعار فردوسی و فرخی معلوم ميشود".

په پهلوي کي زابلستان په سکو کي Zawulistan راغلی دی. په کارنامک کي زاول دی. عربانو زابل او زابلستان لیکلی دی. مقدسي د جابلستان په شکل خوندي کړی دی. هیون تسانگ Taso Kiu-cea

^(۱۷) علامه مرحوم دغه یادابست ته خرمة یو خای کښلي دي:-

کندهار باصطلاح موسیقي یکی از سرهای هفتگانه است و زابل شعبه از مقامی است که از پستی مقام "عشاق" بوجود می آید.

^(۱۸) ژباړه زما ده، (م. هوتک).

تسوکوي چا بللی دی. Tsou Li د Glasse په نامه یاد کړی دی، پایتخت یې Ho-Zi-na (غزنه) دی او بل پایتخت یې Ho-sa-lu دی چې رستم یې تاداو ایښی دی. د مهرکولا Mihirakula د پلار هون تورمان Hona Toramana نوم د جنوب غربي پنجاب د Kyura په یوه کتیبه کې د مهر اجاتور مناساهه گوولا Shah Gauola لوستل سوی دی او د سپینو زرو په سکو کې Sahi Gabula او Sahi Ganbula او Sahi Gabuola لیدل سوی دی. کنگهم وایي چې جابولا د مقدسي له جابلستان سره مطابقت پیدا کوي. هیون خانگ وایي د دې سیمې ژبه او خط د نورو ایالتو له ژبې او خط سره توپیر لري.

مسعودي په ۳۴۹/۱ مخ کې دغه ملک د Abulistan په نامه ضبط کړی دی چې د فیروزي کبک Kabk (د سیمې په نامه مشهوره ده). ډېري مانی یې درلودې ... ډېري لهجې لري چې منشاء یې مختلف دي. اېراني قاموس نگارانو د زاوولي په نامه یوه خاصه لهجه راوړې ده. هیون خانگ وایي :-

د ده په زمانه کې یو خاص مستقل شاهي دولت و، چې د دغې سیمې د پاچهانو کورنۍ له پخوا څخه وې. د "افغانستان در شهنامه" په ۲۶۳ مخ کې کبلي دي چې د Zabol کلمه د پنځم عيسوي قرن په اوایلو کې د زابل د یفتلي شاهانو پر سکو لیدل سوې ده.

ابن خردادبه د زابلستان د پاچا لقب پیروخته ورکوي. یاقوت حموي په معجم البلدان کې لیکي :-

کوره واسعه قائمه براسها بلخ و طخارستان وهی (زابل) و العجم یزیدون السین مابعدھا فی اسماء البلدان و شبیھا بالنسبه وهی منسوبه الی زابل جدرستم بن دستان و هی البلاد الی قصبته غزنه البلد المعروف العظیم.

ژباړه :- دا يوه پراخه سيمه ده. سر ته يې بلخ و طخارستان پراته دي.
عجمو د دغو ښارو په نومونو کي سين پر زيات کړی دی. دغه سيمه د رستم
بن دستان نيکه زابل ته منسوبه ده او دا هغه ښارونه دي چي يوه قصبه يې
مشهور او لوی ښار، غزني دی^(۱۹).

د شارستان په دوهم چمن ۴۸۲ مخ کي د اسفنديار غبرگون، چي د
هلمند پر ژۍ يې د رستم د نيولو له پاره د خپل پلار گشتاسپ په امر اړولي
وه، د رستم له خولې ليکي :-

"خود ميدانی که سام در جهان چه ها کرده است. چه شهرها را از
دست و چنگال جن و شياطين بيرون آورده است، هر کجا داهيه روی می
نمود او خلایق را از آن رها می داد. پدر مادر من محراب که به پنج پدر به
ضحاک که از ابنای ذکور (سیامک) است میرسد و حاکم و پادشاه کابل
بود. من در مدت عمر جهان پهلوان بودم. به یمن قدم من ایرانیان بر
دشمن غالب می آمدند و سلاطین سابق به جهت هنر مرا تعظیم می نمود و
ولایت به من ارزانی داشتند، من محترم عبادم و نام من در دفاتر پادشاهان
ثبت است. کیکاوس را پادشاه سیستان گردانیدند و تاج به پدر من داده و
او را ولیعهد خویش گردانیده ...".

په ۵۷۷ مخ کي زیاتوي :-
رستم پخپل باغ کي ښخ دی، چي په زابلستان کي دی.

د آبان یشت په ۳۷ مه فقره کي راغلي دي :-

"گرشاسپ د پښين د رود پر غاړه د ناهید په نامه خیرات وکړ"^(۲۰) له
دې څخه معلومېږي چي گرشاسپ د زابلستان و. د روایاتو له مخي اوس هم
گرشاسپ په پښين کي، چي د غزني په جنوب او د کندهار په مشرق کي

^(۱۹) د نقل قول پښتو ژباړه زما ده. (م. هوتک).

^(۲۰) ادبیات مزدیسنا، ۲۰۳ مخ.

واقع دى، په خواږه خوب بیده دي.

په طبقات ناصري لومړي ټوک ۱۹۸ مخ کې ليکي :-

يعقوب ليث صفار چې په ۲۵۱ هـ ق کې پر امير صالح^(۲۱) لاس وموند، هغه يې وواژه پخپله په نيمه ورځ کې د سيستان پاچا سو. ورپسې يې زمينداور، زاولستان (کندهار) او غزني ونياو، بيا بلخ ته ولاړ هغه يې هم تر لاسه کړ، بيا يې کابل ونيو. دا ټولي سوي يې تر ۲۵۶ هـ ق پورې يووړې.

د تاريخ افغانستان بعد از اسلام په ۶۲۰ مخ کې کښلي دي :-

د زابل رتبيلان چې کوهک (ارغنداب) يې پايتخت و، د سپينو زرو پر تخت کښنستل. په تاريخ سيستان ۲۰۸ مخ کې راغلي دي :- يعقوب ليث چې په ۲۹۴ هـ ق کال په رخج کې رتبيل وواژه، د ده خزانه، مالونه او د سپينو زرو تخت يې په دوو سوو کښتيو کې سيستان ته يووړل.

خو منهاج سراج د طبقات ناصري د لومړي ټوک په ۲۳۸ مخ کې د يعقوب ليث صفاري جلوس په ۲۵۱ هـ ق کې بولي او زياتوي چې پسله دې د بست و زاولستان، داور و غزني و خوا ته يې لښکر وايستی او ټول يې ونيول. د سلطان محمود غزنوي مور د زابلستان د يوه مشر لور وه، چې تر ده وړاندي يې پر زابلستان باندې حکم چلاوه، دا يې زابلۍ بلله^(۲۲).

د ښه بولان غار :-

د سيرالمتاخرين د لومړي ټوک په ۶۵ مخ کې ليکلي دي :-

د کلات په اته کړوهي کې يو لوی غر دى. د دغه غره په لمنه کې يو غار دى، ساه غاري يې بولي. دوې پلني ستنې پکښې ولاړې دي. يوه ستنه چې تقريباً دېرش گزه جگه ده، په چت پورې نښتې ده اوبه پر رابهري او په هغه حوض کې لوېږي چې د دغې ستنې په بېخ کې دى. بله ستنه يوولس گزه جگه ده.

^(۲۱) علامه رشاد رحمه الله د امير صالح د نامه له پاره ځای خالي پرې ايښى و. ما له اصل ماخذ

څخه واخيست، (م. هوتک).

^(۲۲) نامه خسروان؟ ۲۳/۲ مخ.

پستان

سیستان - سجستان - سگستان :-

سیستان (سکستان) د سلوکیدیانو په پاچهی کې د یوه ایالت په توګه و. دا ایالت په عبري کې زرنګا، په پارسي کې درنګا (یا دراګا) یادېده. د بطليموس په جغرافیه کې د هلمند رودبار د سیستان خوا ته نژدې د (سگزتانیت) په نامه یاد سوی دی.

د سکستان حکومت د لومړي قرن په لومړۍ نیمایي کې د ګندوفر لاس ته ورغی. سیستان د اردشېر په وختو کې د پارس تابع سو. د طبري په حواله د پای کولي؟ په کتیبو کې د سیستان د پاچا ذکر د سکان شاه Sakanshah په شکل سته.

کلودیوس مامرتینوس Claudius Mamertinus د ۲۷۹ ع په خطابو کې ویلي دي :-

د هرمز او وروريې وهرام د (۲۷۶ - ۲۹۳) په جنګ کې د هرمز په مرسته ساګها - کوشان او ګلن Gelen قامونه ولاړ وو. اګاتياس Agathias لیکلي دي :-

دوهم ورهه هرام پاچا د سگستان قام مغلوب کړ او خپل زوی دریم ورهه ران Warharan یې د ساکاشاه په نامه د سیستان والي مقرر کړ. د ریاض المرتاض په ۲۹۷ مخ کې لیکلي دي :-

"سیستان ولایتی است حدودش از خراسان تا کرمان ملحق بغزنین و افغانستان و سند - سجستان بن فارس آنرا بنا کرد بزابلستان و نیمروز نیز شهرت دارد. در نسبتش سجزی گویند. نهر او را هیرمن نام است. در قاموس گفته هیرمن نهري است که بسیستان می رود. ابو داود سلیمان بن اشعث بن اسحق بن شبیر بن شداد بن عمر بن عمران سجستانی (متوفی ۲۷۵ هـ در بصره) صاحب سنن، خواجه معین الدین اجمیری، فرخی شاعر ازین جا برخاسته اند."

په تحفة الكرام ۸۵/۲ مخ كي ليكلي دي :-

"آنرا سجستان نیز گویند چه سجستان بن فارس آنرا آباد کرد.
بزابلستان و شهر نیمروز هم شهرت دارد و اهل آن دیار را سگری نیز
میخوانند، عرب مغرب ساخته سگری کردند. در مجمع الغرایب مرقوم است
اول قلعه اش را کرشاسپ ساخت بهمن تجدید عمارت نمود و (سکان) نام

نهاد. در عوام سکستان شد ازان سجستان شد".
په یوناني متونو كي يې د سيستاني نوم گدروزيا کبلی دی. په شپږم
قبل المیلاد قرن كي چي ساکان دغه مملکت ته راغلل، نوم يي سکستان
(سگستان) سو. عربو کاف په جیم واراوه سجستان او بیا سیستان سو.
سجستان د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په خلافت ۲۳ هـ كي په قهرونیو

سجستان د حضرت عمر فاروق رضی الله عنه په خلافت ۲۳ هـ كي په قهرونیو
سو. ابوبکر الحازمي په کتاب المؤتلف في الاماكن كي ليكي :-
"سج - بالسین المهمله مکسوره و بالجیم الساکنه و آخره زای - اسم
لسجستان و تعال فی النسبة الها سجری انتهى ذکره النوری".

په معجم البلدان كي ليكي :-
"سجستان هی ناحیه کبیره و ولایه واسعه ذهب بعضهم الی ان
سجستان اسم للناحیه و ان اسم مدینتها زرنج و بینا و بین هرات عشره ایام
ثمانون فرسخا و هی جنوب هرات".

ژباړه :- سجستان لویه سیمه او پراخ ولایت دی. وایي دا د هني
سیمي نوم دی چي زرنج يې یو ښار دی. د زرنج او هرات تر منځ د لسو
ورځو منزل دی او ۸۰ فرسخه لار ده. سجستان د هرات جنوب ته واقع
دی^(۱).

د فتوحات اسلامیه د لومړي ټوک په ۱۲۹ مخ كي ليكلي دي :-
"په ۹۲ هـ كي قتيبه بن مسلم سجستان ونيو او د (رتبیل اعظم) قصد

^(۱) د عربي متن پښتو ژباړه زما ده، (م. هوتک).

يې وکا. رتبیل یو استاخی (قاصد) د صلحي له پاره ورته راولېږه، قتیبه هم روغه وکړه، وگرزېد. عبد رب بن عبدالله لیثي یې پر سیستانیانو ودراره.

عربان سیستان ته په ۳۰ هـ کال د ربیع بن زیاد حارثي تر مشرتابه لاندې راغلل او د سیستان له مرزبان Aparwez سره یې یو تړون لاسلیک کړ. تر ده وروسته عبدالرحمن بن شمره خان تر زمینداوړه ورساوه، بست و زابل یې ونیول. د حضرت علي رضی الله عنه په خلافت کې خراسان او سیستان د عربو له لاسه ووتل، مگر د معاویه په پاچهۍ (۵۰ هـ ق = ۶۷۰ ع) کې نوموړی عبدالرحمن بن شمره بیا سیستان، بست، الرخج او زابل ونیول. کابل او بلخ یې هم د عربو مطیع کړل.

د فتوح البلدان په ۳۸۸ مخ کې لیکلي دي :-

عبدالرحمن بن شمره له خشکه څخه پر رخج برید وکړ هغه یې ونیوه، بیا یې پر زابلستان برید وکړ بیا یې کابل ونیوه.

کابلشاه زیار ویوست چې عربان له خپلي (سيمي) څخه وشړي. زابلستان Zunbil یې تر الرخج او بست پوري تقویه کړ. که څه هم د عبدالرحمن بن شمره له جانشین ربیع بن زیاد څخه یې ماتې وکړه او تر ارونجه عربان په پسې وو، مگر د ربیع بن زیاد له جانشین عبیدالله بن ابوبکر سره یې یو تړون لاسلیک کړ او لس لکه درهمه یې کلنگ ومانه^(۲).

یزید بن معاویه چې په ۶۴ هـ ق کال مړ کېدی، سالم بن زیاد د خراسان او سجستان والي و. د ده د ولایت په وختو کې د کابل خلک پورته سول او ابو عبیده بن زیاد یې بندي کړ. یزید بن زیاد د سالم له خوا د سیستان د والي په توګه د کابل شاه جنګ ته راولېږل سو. د Gazna (غزنه) په شاوخوا کې جنګ وسو او کابل شاه ماتې وکړه^(۳).

^(۲) وګ :- بلاذري، ۲۹۷ مخ.

^(۳) بلاذري، ۳۹۷/۲ مخ، طبري، ۴۸۸/۳ مخ.

په دغو جنگو کې زنبیل دومره قوت وموند چې په زرنگ کې عربان
ځنې پکو وو. داسې معلومېږي چې دغه زنبیل د عبدالله بن ابر (۶۴-۷۳ هـ
ق) د پاچهۍ په زمانه کې زرنگ ته نژدې د یوه عرب له لاسه وواژه سو^(۱). په
لومړي ذکر کې کابلشاه بېل سړی دی او زنبیل شهزاده بېل سړی دی. مگر
د طبري له یوه مبهم بیان (۱/۲۷۶ مخ) څخه داسې معلومېږي چې دغه
شهزاده د کابلشاه ورور دی. هلته کښلي دي :-

شاه له خپل ورور زنبیل څخه د سجستان په یوه ښار آمل کې (ښايي
زابل وي) وتښتېد او د سيستان حاکم سالم بن زیاد ته یې پناه ور وره او هغه
ورسره ومنل، چې پخپلو ښارونو کې د تحت الحمايه په توګه حکومت
وکړي. د معاويه تر مرګ وروسته چې د مسلمانانو اداري مرکز پخپلو شخړو
اخته سو، شاه پورته سو او Amul یې ټینگ کړ. زنبیل وېرېد او خپل
پوځونه یې غښتلي کړل او د زرنگ خوا ته یې پېشقدمي وکړله خو عربو ته له
بصرې څخه کومک راوړسېد، (طبري ۱/۳۹۲ مخ).
په دغه لیکنه کې څه تحريفات سته :-

۱. زنبیل له خپل وروره تښتېدلی دی، نه له شاه څخه. ځکه هلته
واضح لیکلي دي :- فهرب من الشاه اخوه و اسم اخي الشاه يومئذ
زنبیل.

۲. سالم بن زیاد د معاويه په وختو کې د سيستان حاکم نه و، بلکې د
يزيد په وختو کې لومړی وار د خراسان او سيستان والي مقرر سوی
دی او د يزيد تر مرګ وروسته د امويانو او عبدالله بن زیاد تر منځ
جنگ پېښ سوی دی.

دا چې دوهم زنبیل د لومړي وژل سوی زنبیل جای نشین او د سيستان
والي و او هغه هم د امويانو تر قدرت ته تر رسېدلو وروسته ... دا څه عجيبه

(۱) بلاذري، ۲/۳۹۸ مخ.

غوندي بنڪاري چي ابن خرداذبه ڏنگه زنبيل د سڄستان ارونج -
زمينداور د حاڪم په توگه معرفي کړي دي، په داسي حال کي چي زنبيل
هيڅکله د سيستان حکومت په لاس کي نه و^(۵).

په تاريخ سيستان ۱۱۲ مخ کي ليکلي دي :-

په ۸۲ هـ ق کال عبدالرحمن بن محمد الاشعث الکندي له لښر سره
چي جیش الطواويس نومېده، سيستان ته راغی. دی د دغه کال په پای کي
د زنبيل جنگ ته وخوځېد او عبدالله بن عامر المجاشعي يې د سيستان
حاڪم وټاکه. بست ته ولاړ او له زنبيل سره يې جنگ وکړ. ډېر کفاريې ووژل،
ډېري اولجې په لاس ورغلې. بريالۍ راستون سو. عبدالرحمن بن محمد
اشعث د حجاج څخه وگرزېد. له لښکرو سره بصري ته ولاړ. هلته يې يواځې
جنگه له حجاجه سره وکړل. په يواځې جنگ کي عبدالرحمن مات سو او
سيستان ته راوتښتېد. حجاج د مروي حاڪم مهلب ته خط ولېږه چي
عبدالرحمن ونيسي. هغه يو تکړه پوځ د خپل زوی په مشرۍ سيستان ته
ولېږه. حجاج له بصري څخه يو پوځ د عبدالرحمن بن العباس هاشمي په
مشرتوب سيستان ته ولېږه. دواړه پوځونه چي سيستان ته ورسېدل
عبدالرحمن بن محمد اشعث بست ته ولاړ. دواړه لښکړه پسي ورغلل د بست
او رڅج تر منځ جنگ ونښت د اشعث زوی مات سو زابلستان ته ورغی او
زنبيل ته يې پناه وروړه. حجاج چي خبر سو عماره بن نميم التميمي يې
زنبيل ته ولېږه او پيغام يې وروړ، زموږ لښکري ستا سيمي ته نه درځي او له تا
باج نه غواړي، خو که ته عبدالرحمن بن اشعث او فلامي؟ موږ ته راولېږي.
زنبيل دوی دواړه بنديان او يوه کړۍ يې د دواړو پښو ته ورواچول.
عبدالرحمن بن اشعث ځان تر بام راواچاوه او فلامي هم ورسره راولوېده،

^(۵) وروستی پاراگراف د يادښتو له يوه بل مخ څخه دلته رانقل سو. که يې له موضوع سره
ارتباط کمزوری بنکاري، پړه يې پر ما بايد واچول سي (هوټک).

دواړه مړه سول. عماره يې ککړۍ پرې کړې او دواړه ککړۍ يې حجاج ته ور ولېږلې. د عبدالرحمن او ملگري بدنونه يې په رخج کي ښخ کړل. حجاج د اشعث د زوی ککړۍ خليفه ته ور ولېږله او هغه عبدالعزیز بن مروان ته، چي د مصر اموي حاکم و، واستوله. د اشعث د زوی سر په مصر کي ښخ دی. د اشعث د زوی مرگ په ۸۵ هـ ق کي پېښ دی. دی دوه کاله په بست کي او زاول کي و.

يوه شاعر ویلي دي :-
 هیهات موضع جثه من راعسها
 راعس بمصر و جثه بالرخج

ژباړه :-
 هیهات څومره لیري دی سر او بدن
 سر په مصر کي پر رخج پاته دی تن^(۶)

عباد بن زیاد :-
 عباد بن زیاد د معاویه خوری و. اووه کاله د سیستان والي و. د ده په وختو کي عربو کندهار ونيو. یزید بن معاویه په ۶۸۰ ع کال معزوله کړ او د ده پر ځای یې د ده ورور سلیم بن زیاد د سیستان او خراسان والي وټاکه^(۷).

(۶) د شعر ژباړه ما کړېده (م. هوتک).

(۷) المنجد في الادب والعلوم، ۳۳۱ مخ.

زمینداور

(زینداور)

زینداور :-

د سیمي خلک دا خای زینداور zin dawar بولي او د دغه خای اوسېدونکي زینداوري بولي. Zin د zon ممال شکل دی.

عربانو چي د کندهار پاچهان رتبیل بللي دي، زه (رشاد) گمان کوم رتبیل Ratbil د زن پال محرف او مصحف شکل دی. دا تصحیف د عربوله مؤرخینو څخه پېښ بولم. د دغي کلمې لومړی جزء zan يا zon يا zin دی. چي د لمر معنا لري او بیل د pal>pil مبدل شکل دی.

Pat>pad>pal یوه لرغونې آریایي کلمه ده، چي د (پالونکي او پرستش کوونکي) معنایې درلوده. آذریات د (اور د ساتونکي) په معنا اوستایي کلمه ده په (موبد) کي هم دغه رېښه سته^(۱). گر شک ته نژدې (زنبولی zonbulay) د دغي نظریې ملاتړ کوي. دغه خای تراوسه د (زنبولي) په نامه یادېږي.

د فرهنگ توضیحي لغات مغلق په ۱۴۸/۲ مخ کي لیکلي دي :-
زمینداور د غور د پاچهانو د ژمي پایتخت و. دا خای یو دیني معبد و. دلته پخوا د لمر د عبادت یو لوی معبد موجود و. په زمینداور کي د لمر یو تلایي بت پیدا سو چي د خلافت دربار ته ولېږه سو. دا نوم له دوو جزو څخه جوړ دی. Son>zon>zamin، زون (سون) اوس هم په انگرېزي ژبه (sun) لمر بولي، (داور) جزیې د خای معنا لري. حافظ ابرو لیکي :-

"جبل الزور (یا جبل الزون) بین غور و اسفزار واقع است و قبر سلطان ابراهیم قتال در آنجاست".

^(۱) وگ :- فرهنگ واژه های اوستا، ۲۰۹ مخ. علامه استاد رحمه الله عليه د زینداور په باب د (سرزمینهای خلافت شرقی) د ۳۷۰ مخ حواله ورکړېده، خو خای یې تش پرې ایښی دی (هوټک).

د (پژوهشی در تاریخ هزاره) په ۲۷ مخ کې لیکلي دي :-

په ۳۱ هـ ق زینداور عربو ونيوه. له دواړو خواوو ډېر خلک ومړل. یوازي د عربو د لښکر مړي څلورو زرو ته رسېدل. د اسلام د لښکر مشر عبدالرحمن بن سمره و، چې تر ربیع بن زیاد حارثي وروسته د سیستان والي و. غازیانو ته ډېري اولجې په لاس ورغلې. په اولجو کې د زور له معبده څخه د سرو زرو بت هم په لاس ورغی چې د یاقوتو سترګې یې وې. په دغه وختو کې د زینداور خلکو د لمر پرستش کاوه.

بارتولد د بیهقي (۱۲۳ مخ) په حواله لیکي :-

په زمینداور کې د غوریانو د حملو د مخنیوي له پاره څه استحکامات او پوځونه اچول سوي و. سلطان محمود غزنوي له دغه ځایه له غوریانو سره جنگونه کول.

په حدود العالم کې لیکلي دي :-

زمینداور آباده سیمه ده. د غور او بست پر سرحد باندي دوه ښاره لري :-

تل (د لومړي په کسره) او درغش. په درغش کې زعفران کېږي. د درغش سیمه د بست په درمشان پوري نښتې ده^(۲).

ابوزید بلخي زمینداور د سیستان له مربوطاتو بولي (المقدسي). اصطخري زمینداور د غور سرحد گڼي. المقدسي زمینداور په بست پوري گڼي.

حموي وايي :-

د سيمي خلک يې زمنداوړ بولي چي د (ارض داوړ) معنا لري. پراخ

^(۲) په سرزمین های خلافت شرقی کې راغلي دي چې (تل) ته نژدې د زور معبد واقع و. په قاموس جغرافیایی افغانستان واطلس قریه های افغانستان کې (تل) سربغني د باغران جنوب ته ښيي.

ملک دی. ښارونه لري. اصطخري وايي^(۱)
داور يوه شنه سيمه ده د غور سرحد دی. د سيستان له خوا د داور

ښارونه (تل، درغور) دي. دواړه د هندمند رود پر غاړه واقع دي^(۲).
د (تل) په باب محمد ابراهيم عطايي د (پښتانه کوچيان) په کتاب

(۱۷۶-۱۷۷ مخونو) کي ليکلي دي^(۳):
د بغني درې د پای په برخه کې سربغنی کلی پروت دی، د نوموړي کلي
جنوب غرب ته د غرونو په کمرونو کي د تل او گونجين کلي پراته دي.

اصطخري د تل او درغش تر منځ يو مزل لار بولي^(۴).
عبدالرحمن بن سمره بن حبيب چي د عثمان رضي الله عنه په زمانه کي
سيستان ونيو، د رخج له لاري داور ته راغی. دوی يې د زون په غره کي
کلابند کړل^(۵). په اتوزرو درهمو سوله وسوه. عبدالرحمن زون ته
ورننوت^(۶). د زون د بت لاسونه يې ورپرې کړل او دواړه ياقوت يې له
سترگوراو کښل. د داور مشر ته يې وويل ما د جواهر او زرو په مينه کار نه
دی کړی. دا مي تا ته وښوول ستاسي داسي خدای دی چي له خانه دفاع
نه سي کولای. تاسي ته به څه گټه در ورسوي او څه تاوان به در څخه
ونيسي^(۷).

(۳) اطلس قريه های افغانستان (ده زور - ده ظهر) د موسی کلا لوېديز لور ته څلور پنځه

کيلومتره ليري ښيي.
(۴) کېدای سي درغش (لرغابنی) وي او دا د يوه کوتل نوم وي؟

(۵) فتوح البلدان د بلاذري، ۲۷ مخ.

(۶) زون صنم من ذهب و عيناہ ياقوتتان (ژباړه: - د زون بت د سرو زرو دی او سترگي يې
دوه ياقوته دي. م. هوتک).

(۷) تر دې وروسته علامه استاد رحمۃ اللہ علیہ د زمينداور په باب د عزيز احمد پنجشيري د هغې مقالې
يادونه کوي چي د کابل پوهنتون د اجتماعي علومو د مجلې د ۱۳۶۰ کال په څلورمه گڼه کي
خپره سوې ده. تر يادوني وروسته يې ځای ورته تش پرې ايښی دی (هوتک).

په سورة الارض كي ابن حوقل ليكلي دي :-

په داور كي پيداوار ډېر دي. د غور سرحد دى. بغنين و خلج و بشلنگ د داور هغه سيمي دي چي هره سيمه حاكم لري. مهم بناړونه يې درتل و درغش دي چي د هلمند پر غاړه ودان دي. په بغنين، خلج، كابل و غور كي څه مسلمانان سته. دا سيمي سردسيري دي. له بسته څخه تر سروان پوري د داور پر لار دوه مزله دي. له سروانه څخه چي يو مزل تېر سې، بايد له هلمند څخه پوري وزې. بيا نو درتل ته ځي. له درتله څخه تر درغش پوري تر يوه مزله زيات دى. دواړه پر يوه غاړه (بنى غاړه) ودان دي. له درتله څخه تر بغنين پوري د يوې ورځي لار ده. د بغنين په جنوب كي بشلنگ قبيلې اوسي.

د ۱۳۲۰ كال په كلنى كې راوړي دي :-

بغنين :- شهرى بوده در زمينداور مسكن خلجى ها.

دارتال (درتل) :- از مهمترين شهرهاى زمينداور بوده، ارگ مستحكمى داشت. در قرن چهارم هجرى اين موضع بمتابه يك نقطه عسكرى بر سر راهيكه بطرف كوههاى غور ميرفت، شمردده ميشد. تخمين ميكند كه گر شك حالیه بوده.

دارغاش (درغش) :- شهرى بود در زمينداور.

شيروان :- شهرى بوده بين بست و دارتال.

شورمين :- شهرى در شرق غرجستان.

فرساگ :- شهرى بود در اراكوزيا (قندهار).

فوكلين ؟ :- شهرى بود در اراكوزيا. ممكن قلات امروزي باشد^(۸).

^(۸) تردې وروسته علامه استاد ~~محمد~~ مختصر البلدان د تعليقاتو د ۲۰۰ مخ، د سرزمين خلافت هاى شرقى د ۳۶۹ - ۳۷۱ مخونو او د بلاذري د فتوح البلدان د ۳۹۴ - ۴۳۴ مخونو حوالې وركوي او نقل قولونو ته يې ځاى پرې ايښى دى (هوټك).

په تحفة الكرام ۸۸/۲ مخ کې كښلي دي :-
"داور زمين از مضافات قندهار دارالملک سوری جد سلاطین غوری
است.

طولش (قه ها = ۱۱۱) عرضش (لح ها = ۴۴) شهری بعظمت بوده در
ناحیه اش گنبدی در آن دو قبر است که ایشان را شهزاده های گنبد سرباز
می گویند. مکرراً سقف آن دو گنبد را پوشانیدند صباحش شکاف یافتند اصلاً
از آن گل و خاک چیزی درون گنبد نیفتاده ...".

په مختصرالبلدان ۲۲ مخ کې كښلي دي :-
رخج او زمين داور د سيستان ښارونه دي، دا هيواد د رستم پهلوان
دئ چي کیکاوس د دغي سيمي پاچهي ورکړې وه. قرنين چي د هلمند په
ناوه کي واقع دئ، په دغه ښار کي د رستم د آس اخور سته.

سلطان محمود او د زینداور حکومت :-

سبکتگین چي د بست جنگ ته تئ، محمود نومی زوی یې، چي هغه
وخت اووه کلن و، په غزني کي خپل نایب وټاکه، خو کاله وروسته یې د
زینداور حکومت ورکړ.

له زینداور څخه د غور لار :-

له موسی کلا څخه د تخته پل د شرق خوا ته یا د موسی کلا د رود د
غرب خوا.

د رود شرقي خوا تر تخته پل وروسته پروالاخور، تر هغه وروسته
باشلینگ^(۹)، بیا سور کوتل، چپ لاس اخلې، پر بختک ورځي. بختک د

(۹) باشلینگ زور ښار دئ.

نوزاد مربوطه علاقه ده، پر امام رباط ورځي تر هغه وروسته پر چرمستان پرگز gurz له گرز^(۱۰) څخه د مرغاوۍ پر کوتل اوږي راسته لاس ته يې دره ده. پر دغه ځای پر ختمېږي. تر مرغاوۍ کوتل چي واوړې^(۱۱) د غور علاقه ده. پر دره د باغران^(۱۲) په ولسوالۍ پوري اړه لري. دا بله لار پر تيزني Tiznay دره ورځي. د تيزني لار پر بختک باندي ورځي.

د زينداور نوميالي

عباس بن محمد داوری :-

هاشم هروي په مقولاتو کي د ده يادونه کوي او وايي :-
"الحافظ المشهور متوفى ۲۷۱ هـ".

ملا معين اخوند د هاشم هروي له مقولاتو څخه ليکي :-
"الفقيه الحافظ محمد الدغولي متوفى ۳۲۵ هـ".
دغول بني درغور وي، چي د زينداور يو ښار و.

ابي القاسم داوری :-

ابي منصور عبدالملک بن محمد بن اسماعيل (۳۵۰ - ۴۲۹ هـ ق) په لطائف المعارف کي د هرات په فصل کي کښلي دي :-

^(۱۰) گرز يوه ناوه ده چي يونيم زر کوره پکښې اوسي، نورزي دي.
^(۱۱) د مرغاوۍ تر کوتل چي واوړې د پسابن (سياه بند) ولسوالي ده.
^(۱۲) لوی باغران او گردی باغران. خوديان عليزي پکښې اوسي. د باغران اوسېدونکي تر سره کوتل وروسته ټول عليزي دي.

ما احسد اهل الهرة الاعلى ثلاثة
مشهد عبدالله بن معاوية بن عبدالله بن جعفر بن ابي طالب فيهم.
و حصول شراب القشمش لهم
و مقام ابي القاسم داوري بينهم
ژباړه :-

د هرات له خلكو سره څوك حسد نه لري، مگر په دريو شيانو :-
دا چي عبدالله بن معاوية بن عبدالله بن جعفر بن ابي طالب پكښې دى،
دا چي د كشمشو شراب پكښې موندل كېږي،
او دا چي ابي القاسم داوري پكښې اوسي^(۱۳).

شرر زمينداورى :-
د شرر په باب د خراسان مجلې د دريم كال په يوولسمه گڼه كې مايل
رضا هروي يو مضمون خپور كړى دى چي لنډيز يې دا دى^(۱۴).

شاه حسيني زمينداورى كندهارى :-
د شرح الاسماء قادريه مؤلف دى. د دغه كتاب يوه خطي نسخه په
ملي آرشف كې خوندي ده.

عبدالله بن محمد الداوري :-
د هاشم هروي په مقولاتو كې راغلي دي :-
عبدالله بن محمد الداوري له ابا بكر الحسين بن علي بن احمد بن

^(۱۳) ژباړه يې ما پر زياته كړه (هوټك).
^(۱۴) د لنډيز له پاره ځاى خالي پرېښوول سوى دى (هوټك).

محمد بن عبدالملک بن زیاد څخه سمع کړې ده.
 او په بياض المعين کي عبدالله داوري د کتاب الموضح خاوند بلل
 سوی دی او وفات يې په ۳۲۴ هـ کي ښوول دی.

حسن بن علي الداوري :-

په معجم البلدان ۴ ټوک کي راغلي دي :-
 ابوالمعالي الحسن بن علي بن الحسن الداوري د منهاج العابدین په
 نامه يو کتاب لري، دا د مذهب يو فصیح کتاب دی چي ځينو خداي
 ناترسو ابي حامد الغزالي ته منسوب کړی دی. غزالي شعر نه وايه او دا خبره
 ټينگ دليل کېدلای سي چي نوموړی کتاب د بل چا تصنيف دی... (۱۵).

(۱۵) د معجم البلدان دا قول علامه استاد مرحوم په عربي رانقل کړی و. ما يې په لوستلو کي
 څه ستونزي درلودې ځکه مي د هغه لنډيز په پښتو وړاوه او دلته مي راوړ. امام ابي حامد
 الغزالي د منهاج العابدین په نامه يو کتاب لري چي علامه حبيب الله کندهاري (حبو
 اخوندزاده) په پښتو ژباړلی دی. دا چي د معجم البلدان مولف يې حسن بن علي
 الداوري بولي، نوره څېړنه غواړي (م. هوتک).

الرخج

الرُخج :-

د صورة الارض په ۱۵۵ مخ کي ابوالقاسم محمد ابن حوقل، چي په ۳۳۱ هـ ق کال د سفر په نيامت وتلی دی، د رخج په باب ليکي :-

رخج د يوې سيمي نوم دی، پايتهخت يې پنجوايي دی، بل بناري يې کهک دی، د بالش او داور د ملکونو تر منځ پروت دی. اوبسان، غوايي او پسونه ډېر لري. خلک يې هوسا ژوند لري. پراخي ده پکښې^(۱). بالش د يوې سيمي نوم دی چي د حاکم حای يې سيوی ده. والي په قصر کي کښني. اسفنجای تر قصر لوی دی. تر بالش پوري له پنجوايي څخه مزلونه دا دي :-

د بيابان له لاري ځي له پنجوايي څخه رباط سنگي (رباط الحجر) يو مزل تر کنکي رباط پوري، يو مزل تر رباط برکه پوري، يو مزل او اسفنجای (پښين؟) يو مزل. پنجوايي له کهکه څخه يو فرسخ فاصله لري. له پنجوايي څخه تر اسفنجای پوري درې مزله دي. قصر اسفنجای ته مخامخ واقع دی. د اسفنجای او قصر تر منځ فاصله يو فرسخ ده. اسفنجای بڼايسته کلا لري. د اسفنجای څخه تر سيوی پوري دوه مزلونه دي.

بارتولد په جغرافياي تاريخي ايران کي کښلي دي :-

په لسم عيسوي قرن کي د قندهار د سيمي نوم الرخذ يا الرخج و. دا د مارکوارت په عقیده (۳۷ مخ) د يوناني اراخوزيا څخه جوړ دی.

د کشک نخود (کشک الرخج) پر حای چي له بسته څخه د زمينداور او غزني خوا ته لومړی مزل قر دروند آباد و^(۲).

ياقوت حموي په معجم البلدان کي ليکي :-

^(۱) په نقشه کي کهک د سروان (کلا) او پنجوايي تر منځ ښيي او پنجوايي د غزني او بست په منځ کي ښيي.

^(۲) وگ :- اصطخري ۲۴۸ - ۲۵۰ مخونه، مارکوارت ۲۵۵ - ۲۸۸ مخونه. (د دغه يادابست يو دوې کلمې مي ونه سواي لوستلای، هوتک).

رُخج بالتشديد خاء و اخره جيم تعريب رخو كورة (ناحية) و مدينة
من نواحي الكابل قال ابو غانم معروف بن محمد القصري شاعر متأخرين
قصر كنكور :-

ورد البشير مبشراً بحلوله
بالرخج المسعود في استقراره
وينسب الى الرخج فرج وابنه عمر بن فرج و كانا من اعيان الكتاب في
ايام المامون الى ايام المتوكل شبيها بالوزراء و ذوى الدواوين
الجليله.

و كان عبدالصمد بن المعذل يهجو عمر بن فرج فمن قوله فيه :-

امام الهدى ادرك و ادرك ادرك
و مر بدماء الرخجين نسفك
ولانعد فيهم سنه كان سنهها
ابوك ايوالاملاك في آل برمك

وله يخطب نجاح بن سلمه :-

ابلغ نجاماً فتى الكتاب ماء لكه
تمضى بها الريح اصداراً و ايرادا
لايخرج المال عفواً من يدى العمر
او تغمد السيف فى فؤيده اغمادا
الرخجيون لا يوفون ما وعدوا
والرخجيات لا يخلفن ميعادا

د عربي جغرافيه ليكونكو په آثارو كي د قندهار نوم په دغو ځايو كي
نه دى ذكر سوى او له قندهاره څخه چي په عربي جغرافيو كي راغلى دى،
مراد هغه قندهار دى، چي د كابل او سنده (اباسين) د رودونو په ملتقا كي
واقع دى. مگر بلاذري و يعقوبي و مسعودي قندهار په دغه اوسني نامه

بولي^(۳).

د يوناني مؤرخينو Arachosia، د داريوش په ډبرليک کي Harauati،
د اوستا Haraxvat (لسم هيواد دئ چي اهورمزدا پيدا کړی دئ) اوسنی
دهراوت؟، عربي الرخج او پهلوي Raxt (د يوې جغرافيايي سيمي نومونه
دي).

په اېرانشهر کي يې ليکلي دي :-

الرخج د مقدسي په احسن التقاسيم ۷۹۲/۲ مخ کي رخوذ، د ابن
رسته په اعلاق نفيسه ۱۰۵/۳ مخ کي الرخذ - الرخج او د ايزيدو خراکس په
ليکنو کي Harxwat دئ.

بست او الرخج د شاه پېروز د پاچهۍ تر سقوط وروسته د زابلستان سره
په هفتاليانو پوري وتړل سو. د شهرهای ايران (بمبئي چاپ) مؤلف ليکي :-
رخوت (رخج) د (گودرز) زوی (رهام) جوړ کړی دئ^(۴).

هغه کتيبې چي په نهرسويز او د نيل پر غاړو پيدا سوي دي په هغو کي
د هخامنشيانو د ۲۴ تابعو ملکونو نومونه راغلي دي. په دغو کي رخج کلمه
چي په زړه پارسي هراخوتي ده، په مصري تلفظ هرخدي ضبط ده او
هېروغليفي ليک يې داسي دئ :-

دلته زمري R د بڼغ افاده کوي. په وروستيو هېروغليفي ايډيوگرامونو
کي (O) د زمري او بيا د R بڼغ افاده کوي. دا د زمري خوله ده^(۵).
د تاريخي ابوالفداء په ۵۵/۲ مخ کي ليکلي دي :-
يعقوب ليث (۲۴۷ - ۲۶۵ هـ ق) هغه څوک دئ چي الرخج يې ونيو، د

^(۳) وگ : مارکوارت، ۲۷۰ - ۲۷۲ مخونه.

^(۴) ملک الشعراء بهار د تاريخ سيستان ۳۰ مخ په حاشيه کي کښلي دي :- (خای تش دئ،
هوټک).

^(۵) مجله بررسی های تاریخی، ۳ گڼه، ۱۳۴۵ ش.

رخج خلک د ده پر لاس مسلمانان سول؟ د رخج پاچا د سرو زرو پر تخت کښېناست.

د یوسفزي افغان په ۲۵۵ مخ کي لیکلي دي :-
رخج د کندهار او غزني تر منځ علاقه ده او زابل د هلمند د سیند ناوه او شاخوا ته وایي^(۶)، مگر بابر د غزني په جنوب کي د مقر علاقه زابل بللې ده.

پنجوايي :-

پنجوايي د کندهار د احمدشاهي ښار لوېديځ ته (لږ څه جنوب ته مایل) له کندهار ښار دوه کروه (۲۷ کیلومتره) ليري پروت دی.
پنجوايي د رخج د مرکز په توګه عربي جغرافیه لیکونکو یاد کړی دی. ابوالفداء (په ۶۷۲ هـ ق کي په دمشق کې زېږېدلی) په تقویم البلدان کي پنجوايي د رخج یو ښار ښيي او د پنجوايي او پنجوای په شکلونو کي یې ضبط کړی دی. د جیهاني په المسالك والممالك او د ابن حوقل په صورت الارض کي هم د (پنجوا) یادونه سوېده او د رخج له ښارونو څخه شمېرل سوی دی. جیهاني کهک^(۷) د پنجوايي له مربوطاتو څخه ګڼي. د پنجوايي د ښار کنډوالې اوس هم د پنجوايي په کلي کي پریوه غونډی لیدل کېږي^(۸). د دغو کنډوالو پر شاوخوا یو خندق راګرزېدلی دی. د چلغور په غونډی، د دیمراسي په غونډی او شمشېر غار کي حفريات سوي دي^(۹).

^(۶) د هلمند سیند د شاوخوا زابل څخه به مراد د ایران زابل وي؟ (هوټک).

^(۷) کهک = کوهک د ارغنداو رود پر لوېديزه څنډه پروت دی، (م. هوټک).

^(۸) دا غونډی د پنجوايي د کلي جنوب ختیځ لور ته پرته ده، (هوټک).

^(۹) د چلغور غونډی د پنجوايي د لاري جنوب ته د سالهان پر برابري واقع ده او د دیمراسي غونډی د پنجوايي کلي جنوب ختیځ ته پرته ده، (م. هوټک).

د ديمراسي غونډۍ له پنجوايي اته كيلومتره او شمشر غار له پنجوايي پنځه كيلومتره واټن لري.

مقدسي د احسن التقاسيم په ۳۰۵ مخ کي کبلي دي :-
تربست لور، د غزني خوا ته پنجوايي پروت دی، د ده خپل الفاظ دا

دي :-

"منیعة بها جامع حسن شربها من نهر".

په سرزمین خلافت شرقي ۳۷۱ مخ کي ليکلي دي :-

پنجوايي د بست ختيځ ته څلور مزله ليري واقع دی. له پنجوايي څخه يوه لار مخ پر شمال غزني ته ځي او دوولس مزله لار ده. بله ختيځ ته ځي پر دغه لار د سيبۍ او پنجوايي تر منځ شپږ مزله ده؟ لستريخ دا هم زياتوي چي پنجوايي پخه کلا درلوده او يو جامع مسجد هم پکښې ودان و. اصطخري وايي :-

"پنجوايي د پنځو رودو معنا لري". خواوس درې روده سته : ارغند، دورۍ او ترنگ^(۱۰).

د پنجوايي اولسوالۍ غولۍ ۳۹۸۹ كيلومتره مربع دی، او د بحر له سطحي څخه ۹۵۰ متره جگوالۍ لري. ۲۴ زره جريبه باغونه او نوي زره جريبه يې کروندې دي. شمالي عرض البلد يې ۳۱ درجې ۳۲ دقيقې او شرقي طول البلد يې ۶۵ درجې ۶۸ دقيقې دی. د کليو شمېر يې ۳۷ ته رسېږي. لوی کلي يې دا دي :-

سپېروان، زنگاوات، پاشمول، تلوکان، کلک، سلوغی، نلغام، سالهان، موشان، سلوات، اشوغه، ناخونی، زله خان، ديمراسی، چلغور، قاسم رباط، اشرف، کډهل.

^(۱۰) له ارغنداو رود سره ارغسان رود او د کډني توی هم گډېږي. په دې حساب د رودو شمېر پنځو ته رسېدلای سي؟ (م. هوتک).

ابن حوقل په صورت الارض کي د (الرخج) موقعيت د داور او پاشين
(پنين) تر منځ بښي او (پنجوايي) د الرخج د مرکزي ښار په نامه
يادوي^(۱۱).

د پنجوايي له مرکز څخه ۲ کيلومتره لوېديځ ته د سپروان په سکهلچه
کي د سيد شېر قلندر زيارت دی چي په ۹۳۳ هـ ق کال مړ دی. د ده په
زيارت کي په اخترو مېلې کېدلې.
د پنجوايي په کلي کي د سردار مهردل خان مشرقي د کورنۍ يوه
برخه اوسي. په دوی کي سردار محمدرفيق خان د پښتو ژبي شاعر و.

شمشېر غار :-

د کندهار - پنجوايي په لار کي د پنجوايي او سالهان تر منځ د لويي
لاري شمال ته يو غر پروت دی، چي (مارغر) يې بولي. د دغه غره په
جنوبي لمن کي دوې لويي لويي سمڅي دي. يوې ته شمشېر غار او بلې ته
تور غار وايي. تور غار تر شمشېر غار څه کښته دی. د سيمي خلکويې خوله
ورپته کړېده. په اشوغه کي هم کنډوالي سته. دغه غارونه د اوسېدلو د
وختونو بقاياوي دي^(۱۲).

د سير المتاخرين په ۱/۶۵ مخ کي ليکلي دي :-

د کندهار له ښار څخه پنځه کړوه ليري اژدرکوه (مارغر) واقع دی. په
دغه غره کي يو عجب غار دی د جمشيد غاريې بولي. تياره ده پکښې.

^(۱۱) سوبمن، نصرالله، په تاريخ او جغرافيه کي د پنجوايي مقام، ۸۳ مخ، د زرغونې ياد (د
مقالو مجموعه).

^(۱۲) شمشېر غار د مار د غره په جنوبي لمن کي نه، بلکي د غرونو د دغي لړۍ په غربي خوا
کي د پنجوايي او اشوغي د کليو تر منځ د (بدوانو) سيمي ته نژدې د ارغنداو رود پر
ختيځه څنډه واقع دی. په دغه سيمه کي زه ډېر گرزېدلې يم، (م. هوتک).

څراغان چي ولگوي ښه رڼا نه کوي.

مير معصوم د تاريخ سنډه په دريم ټوک کي ليکلي دي :-

"پنجوايي د يوه ځای نوم دی چي د قندهار لمر لوېديز ته ۱۰ کړوه ليري پروت دی. پنجوايي ته نژدې يو غر سته چي په هغه کي يو غار دی. خلک چي ورننوزي، هلته رواني اوبه ويني. تراشلي ځايونه او ايوانونه هم پکښې سته. لوی لوی شوپرکان پکښې دي. وايي هلته يو طلسم موجود دی. يو څرخ دی تر هغه چي ورټېر سې د طلا خښتي دي. وايي بابا صاحب (بابا حسن ابدال) هلته ورغلی دی، پر څرخ يې پوست پخته؟ وچاوه تر ټېر سو. يوه خښته يې له هغه ځايه راوايستله". وايي د دې غار يوه خوله چهل زينې ته نژدې د چهل زينې په غره کي ده.

احمد علي کهزاد وايي :-

زه يو وار په ۱۹۳۰ ع کال د موسيوهاگن سره شمشېر غار ته ولاړم. په ۱۹۵۱ ع کال له مسټر دوپري (د نيويارک د طبعي تاريخ د پېژندنې د موسسې کارمند) سره شمشېر غار ته ولاړو. دننه په غار کي يې کيندني وکړلې او د کوشانيانو د دورې آثار يې هلته وموندل^(۱۳).

دی زیاتوي :-

شمشېر غار د پنجوايي په شمال شرق کي واقع دی. شمشېر غار ته نژدې د بدوان په نامه کلی سته، چي د ارغنداو د رود پر ختيځه غاړه پروت دی. شمشېر غار د ارغنداو له رود څخه تقريباً سل متره جگ واقع دی. درې مجوفې برخي لري. لومړی جوف ۱۶ متره اوږده لري او پوري يې په ځينو ځايو کي ۱۱ مترو ته رسېږي. د غار خوله ډېره تنگه ده خو د جوف سقف (چټ) تقريباً دوه نيم متره لوړ دی. دوهم جوف ۱۷ متره اوږده او ۱۳ متره پور لري، جگوالی به يې شپږ متره وي. دريم جوف چي تر ټولو لوی دی،

^(۱۳) افغانستان در پرتو تاريخ، شپږمه - اوومه مقاله، ۴۰ مخ.

۳۵ متره اوږده او ۲۵ متره پوري دي. جگوالی یې لس متره دي. د دوهم او دریم جوف تر منځ یوولس متره دهلیز سته. څلورم غار د دریم غار په اندازه دي، د پنځم غار خوله د څلورم غار د خولې څخه څلور متره جگه ده، د پنځم غار خوله ډېره تنگه ده.

بکر آباد :-

مقدسي د احسن التقاسيم په ۳۰۵ مخ کي تر پنجوايي وروسته د بکرآباد نوم راوړی دي. په دې ډول :-
"و بکرواژ مدینه کبیره الجامع فی السوق یشر بهم من نهر".

ژباړه : بکرواژ لوی ښار دي. په بازار کي یې جامع ده. له روده اوبهري^(۱۴). په بله نسخه کي بکرواژ او په بله کي تکرواژ لیکلی دي. ښايي تگین آباد وي.

گرمسير :-

په تاريخ بيهقي ۷۱ مخ کي ليکلي دي :-
"امير محمد غزنوی گفت بوبکر دبیر بسلامت رفت سوی گرمسير تا از راه کرمان بعراق و مکه رود".

مندپش :-

بیهقي ليکي :-
"امير محمد (پسر سلطان محمود) را بامر سلطان مسعود از قلعه کوهتيز (کوړک؟) تگین آباد (قندهار) به قلعه مندیش بردند".

^(۱۴) ژباړه زما (هوټک) ده.

په حاشیه کې د طبقات ناصري د ۳۲ ۳۳ مخونو په حواله کېږي دي:-

"مندیش نام ولایتی بوده است در غور و این قلعه در آنجا بوده است".

بیهقي په ۷۵ مخ کې زیاتوي:-

"قلعه دیدم سخت بلند و نردبان پایهای بی حد و اندازه. چنانکه بسیار رنج رسیدی تا کسی برتوانی شد...".

شاعری درین حالت که شاه (محمد غزنوی) را بقلعت مندیش داخل میکردند، گفت:-

ای شاه چي بود این که ترا پیش آمد
دشمنت هم از پیرهن خویش آمد
از محنتها محنت تو بیش آمد
از ملک پدر بهر تو مندیش آمد

نېش (۱۵):-

نېش د کندهار او تیري تر منځ تیري ته نژدې پروت دی. له اداري لحاظه اوس د روزگان په ولایت پوري اړه لري. پخوا چي روزگان ولایت سوی نه و، نېش د کندهار ولایت یوه اولسوالي وه. د نېش شمال او لوېدیځ

(۱۵) د نېشه په نامه په کونړ کې هم دوه کلي سته، چي یو نېشه + گام او بل نېشه + گروم بولي. گام او گروم د (گرام) ممال شکل دی. د کلي او سیمي معنا لري. نېشه گام په اسمار کې د اسمار د عسکري چوڼۍ شمال لوېدیځ لور ته لس کیلومتره لیري او نېشه گرام د میترلام؛ د کلي شمال ته شپږ کیلومتره لیري پروت دی. په کانیکرام، وډه گرام او بگرام کې دغه ظرف مکاني لاحقه سته.

د اېران د خراسان ولایت په لوېدیځه برخه کې هم د نېشه په نامه یو ښار سته چي اوس یې نیشاپور بولي. (پور) د ظرف مکان شاوندی دی د (خای) معنا لري. په پرشاپور، سلطانپور، شمشه پور، وډه پور، بهاولپور، جیپور او جوده پور کې هم دغه ظرف مکاني لاحقه سته.

ته دېراوت، ختيځ ته د دهلي اولسوالي، شمال ته يې تيري او جنوب ته يې خاگرېز پروت دی. نېش د کندهار له ښاره څخه ۹۰ کيلومتره شمال لوېديځ ته پروت دی. د نېش لوېديځ ته يو غر دی چي د دغه غره يو ځای د تخت سليمان په نامه يادېږي. نېش د تيري (تيرين) له مرکز څخه تقريباً پنځلس کيلومتره جنوب غرب ته پروت دی.

د نېش تاريخي نوم به (نيسا) وي. په حدود العالم (د ۳۷۲ هـ ق تاليف) ۷ الف مخ کي د نيسا موقعيت د ذوس او باورد (ابيورد؟) وروسته ښيي او په ۱۹ ب مخ کي يې نيسا تر باورد دمخه راوړي او وايي د غره په لمن کي يو بانعمته ښار دی، اوبه پکښې بهېږي، ښه هوا يې ده. جوزجاني تر باورد وروسته طوس راوړي، د نيسا ښار د نيشاپور او طوس (اوسني مشهد) تر منځ واقع و.

په نېش کي د مير بابا زيارت مشهور دی. وايي دغه ستانه په ۱۱۷۰ هـ ق کال زېږېدلی دی او د انورزي په وينا په ۹۵ کلني کي مړ دی (۱۲۶۵ هـ ق). دغه زيارت پر يوه غونډۍ باندې واقع دی. بل زيارت د ملا شاه پسند اخوند دی، چي په قادريه طريقه کي د سيمي د خلکو مرشد و. په ۱۲۷۰ هـ کي په نېش کي زوکړی دی. په ۱۳۲۹ کي ومړ. دی به پښتو ژبه د زادالرا حلين په نامه يوه شعري مجموعه هم لري، چي په ... کال په لاهور کي چاپ سوېده.

غورک :-

د تاريخ سنډه د ۲۷۰ مخ په تعليق کي د زين الاخبار په حواله راغلي

دي :-

"بار ديگر سلطان محمود در سال ۴۱۰ باز قصد ملتان کرده و هر چه از ولايت ملتان باقی مانده بود بگرفت و قرامطه که آنجا بودند بيشتر ايشان

بگرفت بعضی را بکشت و بعضی را دست برید و نکال کرد و بعضی را بقلعهای باز داشتند همه اندران جای بمردند و اندرین سال داود بن نصر را بگرفت و بغزنین آورد و آنجا بقلعه غورک فرستاد و تا دم مرگ اندران قلعه بود."

والشتان :-

تاریخ بیهقی په ۷۵ مخ کي لیکلي دي :-

از کوتیزا میر (محمد غزنوی) را برانداند، چون از جنگل آواز (جنگل آباد) برداشتند نزدیک کور (والشت) رسیدند، از چپ راه قلعه مندیش از دور پیدا آمد.

په حاشیه کي یې د حدودالعالم په حواله کښلي دي :-

"والشت که گاهی بالس هم نامیده میشود ناحیه بوده است در حدود زمین داور و رخد (رخج) و غور و دوبخش داشته علیا و سفلی که مجموعه آن ها را والشتان مینامیدند". د متن بالشتان د حاشیې له تشریحه سره سمون نه خوري. د حاشیې والشتان بالس دی، چي د پښین څخه تر سیوی پوري علاقې ته ویله کېدله.

تگین آباد :-

لوی استاد پوهاند حبیبی صاحب د افغانستان بعد از اسلام په ۱۰۹/۱ مخ کي کښلي دي :-

تگین آباد د ارغنداو او هلمند تر منځ؟ د اوسني کندهار ښار لوېدیځ ته یو ښار و، چي په څلورم قرن کي یې په فارسي او عربي تاریخونو کي ډېر نوم یاد سوی دی.

مسعود سعد سلمان (۴۳۸ - ۵۱۵ هـ ق) د ملک ارسلان په ستاینه کي

ويلي دي :-

چو ابر نصرت باريډ چرخ فصل خزان
بهار گشت زملك تو در تگين آباد

تگين په ترکي کي د مريي معنا لري، پهلوان ته هم وايي.

سديدالدين عوفي (د ۶۳۰ هـ ق کال په شاوخوا کي مړ) د جوامع
الحکايات و لوامع الروايات په ۲۲ مخ کي (د تگين آباد يادونه لري) ده

ليکلي دي :-

خواجه بزرگ محمد بن عبدالحميد وويل چي د سلطان محمود
غزنوي په زمانه کي له تگين آباد څخه کوم حاجب د دارالخلافت خوا ته
راتی خسروآباد ته چي ورسېد ...

(د خسروآباد ذکر د تگين آباد د موقعيت په روښانولو کي مرسته
کوي). د کندهار په ارغنداو کي يو کلی اوس هم د خسرو په نامه يادېږي.
د غزني او تگين آباد تر منځ د لسو ورځو لار وه. د تاريخ بيهقي په ۵۵۸
مخ کي ليکلي دي :-

د سيف لودين کتابتون

امير مسعود رضي الله تعالى عنه از غزنین برفت روز شنبه، سه روز مانده
از شوال، و هفتم ذوالقعدة به تگين آباد رسيد^(۱۶). تگين آباد کېدای سي
زنگاوت وي؟

د نزهة القلوب په ۱۷۵ مخ کي کښلي دي :-

تگين آباد په دريم اقليم کي دی. طول البلد يې له جزائر خالدا
څخه فانه = ۱۳۶، عرض البلد يې له خط استوا څخه لږ = ۳۳ دی. ميانه
ښار دی. هوا يې گرمۍ ته مايله ده. اوبه يې له شاوخوا غرونو څخه راځي.
مېوه يې ډېره ده.

^(۱۶) علامه مرحوم ليکلي دي چي د تگين آباد په باب د حبيبي صاحب مقاله په آريانا مجله
ج ۵ شماره ۶ کي خپره سيوېده، (هوټک).

په تاريخ بيهقي كي وايي :-

"چون امير مسعود در سال ۴۲۱ بعد از فوت پدر عزيمت بغداد كرد از سپاهان به رى از رى به نيشابور و از نيشابور بهرات رسيد باز امير علي بهمدستاني و صلاح ديگر سترگان امير محمد (غزنوى) را در قلعه كوهيتز تكينا باد موقوف نمود". په حاشيه كي يې ورته كښلي دي :-

"تگين آباد شهرى بوده است در محل قندهار امروزي. محمد بقصد جنگ با مسعود از غزنه بهرات مي آمد و درين محل دچار شورش لشكر شد". او زياتوي چي كوهيتز په نسخه كي هر خاى د (كوهشير) په شكل ليكل سوي دى او بناغلي بهار د تاريخ سيستان په حاشيو كي (كوهژ) كښلي دى^(۱۷).

اصطخري په ۳۴۰ هـ ق كال د خپل (المساكن الممالك) كتاب په ۲۵۰ مخ كي ليكي :-

كومه لار چي له بسته خخه غزني ته تللي ده، د هغه ښارونه تر تگين آباد پوري دا دي :-

لومړى مزل	: فيروزقند (فيروزمند)
دوهم مزل	: رباط ميغون يا ميعون يا منعون يا معون يا منعوريا

منعور.

درېم مزل	: رباط كبير يا كير و كر
څلرم مزل	: د رخج ښار چي (پنجوايي) نومي
پنځم مزل	: تگين آباد

د سرزمين هاى خلافت شرقى په ۳۷۱ مخ كي ليكلي دي :-
له پنجوايي چي كومه لار ختيځ لور ته سيبى ته ځي د هغه لومړى مزل بكرآباد دى، چي د اصطخري او ابن حوقل په آثارو كي تگين آباد

^(۱۷) كوهيتز ښايي كيتول وي.

کښل سوی دی، بنایي د کاتب تېروتنه وي. د لسم عيسوي قرن جغرافیه لیکونکي پنجوايي او تگین آباد (یو فرسخ له پنجوايي لیري د غزني پر لار) د الرخج له عمده ښارونو څخه بولي. تگین آباد د خپلي پخې کلا له امله د غزنویانو په تاریخ کې زیات اهمیت لري. اندرسون وايي تگین آباد د قندهار د ښار پر ځای ودان و.

شهاب الدین غوري د تگین آباد والي :-

د سلطان غیاث الدین غوري (۵۵۸ - ۵۹۹ هـ ق) د پاچهۍ په لومړیو کلونو کې شهاب الدین له خپل مشر ورور څخه خوا بډی سو، سیستان ته ولاړ او هلته یې ژمی د ملک شمس الدین سیستانی سره تېر کړ. غیاث الدین څوک ور ولېږه. پخلا یې کړ او د تگین آباد ولایت یې ده ته ورکړ^(۱۸). په دغو وختو کې غز (د لومړي په پېښ) قبیلې له خطانیانو څخه ماتې خوړلې وه او د غزني لور ته یې مخ رانیولی و او غزني یې له خسرو ملک شاه غزنوي

^(۱۸) منهاج سراج په طبقات ناصري لومړي ټوک ۲۶۵ مخ کې لیکلي دي :- و این تگین آباد موضعی است که سبب بر افتادن آل محمود سبکتگین بمنازعت و ضبط آن شهر بوده است، بدست سلاطین غور رحمهم الله. و سلطان غازي علاوالدين رباعی گفت و نزد خسرو ملک بن بهرام شاه فرستاد :-

اول پدرت نهاد کین را بنیاد

تا خلق جهان جمله به بیداد افتاد

هان تاندهی ز بهر يك تکه ناباد

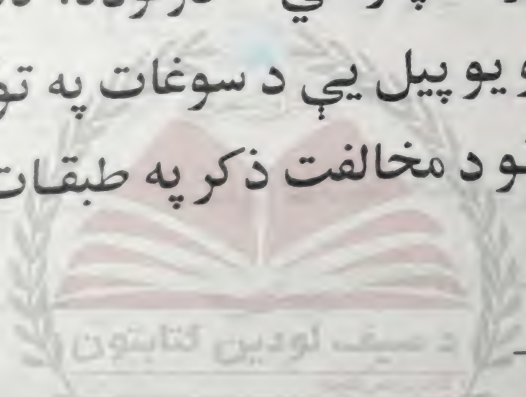
سر تا سر ملک آل محمود بباد

(د طبقات ناصري د حوالو د مخونو شمېر له کابل چاپ - ۱۳۴۲ ش، سره سر نه خوري. پورتنی مطلب د کابل چاپ په ۳۹۶/۱ مخ کې راغلی دی. زما داسي خیال دی، چي د علامه رشاد مرحوم حوالې به د طبقات ناصري د کویتي چاپ ته متوجه وي. دا چاپ د علامه حبیبی په خپل خط په سنگي چاپخانه کې چاپ سوی دی، م. هوټک).

څخه واخيست. شهاب الدين به له تگين آباد څخه هر کال د غزني له غزانو سره جنگونه کول، څو په ۵۶۹ هـ ق کال سلطان غياث الدين غزانو ته ماتې ورکړله او غزني يې ځني ونيو او شهاب الدين ته يې وسپاره. د تاريخ فرشته په ۵۶ مخ کي دغه قصه ليکلي ده :-

سلطان غياث الدين چي پاچا سو، شهاب الدين ته يې تگين آباد ورکړ. دد به هر کال پر غزني بريد کاوه. په دغه وخت کي غزني د آل سبکتگين په لاس کي و. په ۵۶۷ هـ ق کي سلطان غياث الدين غزني د خسرو ملک له اميرانو څخه ونيو سلطان معزالدين (شهاب الدين) ته يې ورکړ. په ۵۷۲ هـ ق کال شهاب الدين د ورور په حکم پر ملتان بريد وکړ.

په ۵۷۵ هـ ق کال سلطان شهاب الدين پېښور ونيو بل کال لاهور ته ولاړ. خسرو ملک غزنوي چي د هندوستان د راجاگانو په تېره بيا د ډهلي د راجه له لاسه د افغانانو د مخالفت په اغېزه خپلواکي نه درلوده، کلابند سو. ملک شاه خپل زوی د يرغمل په توگه او يو پيل يې د سوغات په توگه شهاب الدين ته ولېږه. روغه وسوه. خود افغانانو د مخالفت ذکر په طبقات ناصري کي نسته.

په تاريخ سيستان کي ليکلي دي :-
په ۶۸۳ هـ ق کال تگين آباد او د هلمند د رود غاړي د ملک نصيرالدين پاچا تر لاس لاندي وې او په ۶۹۵ هـ ق کال لا تگين آباد ودان و^(۱۹)

درغش :-

په تقويم البلدان ۳۴۲ مخ کي د درغش (موقعيت داسي ښوول سوی

^(۱۹) د پنجاه مقاله د ۴۳۴ مخ په حواله.

سروان کلا :-

جوزجاني د حدود العالم من المشرق الى المغرب ۳۸۹ مخ د خراسان
په بنارونو کي پنځوسم بنار (ساروان) نوملی دی. د ساروان خلک یې شوخ،
جنگي او د عصبيت تبستان بللي دي (۲۱).

په تقويم البلدان ۳۴۴ مخ کي وايي :-

سروان من آخر اقليم ثالث.

طول - س ل = ۹۰، عرض - ل ح که = ۶۳

پوهاند حبيبي گمان کوي د جیهاني د شمال العالم زروان (فیروز قند
ته نژدې) په فتوح البلدان کي رزان سوی دی. د ابن اثیر په الکامل کي
زران راغلی دی او ساروان کلا ځني مراد ده. په اطلس قریه های افغانستان
کي د باگران مربوط د زروان بغنی کلی ضبط دی.

گردېزي په زين الاخبار ۲۵۰ مخ کي سرابن کلمه راوړې ده. په
لمنلیک کي لوی استاد علامه حبيبي زیاته کړې ده :-

په سنسکریت کي یې sarvan بولي او د البيروني په کتاب الهند کي
سرابن لیکلی دی.

سرابن او سراون اوس ساون بولي چي د هندوانو د کال څلورمه
مياشت ده خود زين الاخبار په ۲۵۱ کي بت ساون هم راغلی دی.

(۲۰) دلته د طول البلد او عرض البلد قیمتونه له پخواني دود سره سم په ابجدي تورو راوړل
سوي دي. خود یاداشت د مغشوش والي له امله ونه سولوستلای ځکه یې تر راوړلو تېر
سوم، (هوټک).

(۲۱) د حدود العالم په تعلیقاتو ۵۰ مخ کي بل ساروان د اصفهان په شاوخوا کي ښيي چي د
کارون رود سرچینې هلته دي.

درمشان (دروشان = دروېشان) :-

البیروني په کتاب الصيدنه في الطب ۲۸ مخ کي ليکلي دي :-
د زرويو ډول درامشي دي (د رامش) د رخج په شاوخوا کي دي. په
حاشيه کي ورته ليکلي دي :-
درامشي درمشان ته منسوب دي. درمشان دوه دي يو په بست او بل په
جوزجان کي (حدود العالم ۹۶ مخ) او د الصيدني له درمشان څخه مراد د
بست درمشان دي.

د الرُّخْج نوميالي

فرج رُخْجي :-

د عوفي په جوامع الحکایات ولوامع الروایات ۳۴۹/۲ مخ کي راغلي
دي :-

يوه ورځ مامون الرشيد عباسي پر فرج رخجي باندي په قهر سو او
بندي يې کړ. دی وايي ما ټولو دوستانو او د دربار مقربينو ته سړي ولېږل
چي زما شفاعت وکړي، خو هيڅوک زما مرستي ته تيار نه سول. زه چي د
دوستانو او هوا خواهانو له مرستي نامېنده سوم، د خدای مرستي ته مي
رجوع وکړله. په هغه شپه زما جرمي سره ورنغلې، ډېر پرېشانه وم، د سهار خوا
ته پرېشانی يووړم. يو سړی مي په خوب کي وليد، چي ما ته يې ويل :-
"د خدای له فضله نامېندي نه ده په کار". زه راوینس سوم زما سترگي د
دروازې لور ته کړې سوې. که گورم زما يو ملگری راځغلي په کوټه راننوت او
زېری يې راباندي وکړ چي عبدالله او مسرور خادم ستا شفاعت وکړ او ته به
خورا ژر له بنده ايله سې. د ده خبري لا نه وې خلاصي سوي چي د مامون

د دربار سراوس^(۲۲) راغلل، زه يې جامه خانې ته بوتلم، خلاتونه يې
راواغوستل او د فارس بيرغ يې راوسپاره، پنځوس زره درهمه يې د سفر
خرڅ له پاره راكړل.

ابوالحسن رخجي :-

ابوالحسن علي رخجي د حسين زوی د "احسن المحاسن" مؤلف
دی، چي په ۱۳۰۱ ع کال چاپ سوی دی^(۲۳).

محمد رخجي :-

د ايضاح المکنون په ... مخ کي د "الارشاد الی احکام الجرار" مؤلف
محمد رخجي الشيباني الحنبلي بنوولی سوی دی. د دغه کتاب يوه نسخه
په دارالکتب شاميه کي سته.

^(۲۲) سراوس : د دربار محافظ عسکر (م. ه).

^(۲۳) معجم المطبوعات ... مخ.

اداکوزیا

اراکوزیا :-

سترابون د اراتوسیتین په حواله لیکي :-

اراخوتي او (مساجت) په باختر کي تر اکسوسه میشته وو. ساکان او
سغديان د هغو په مقابل کي پراته دي.

نجیب الله توروايانا لیکلي دي :-

له دې څخه معلومېږي چي اراخوتیان هم سیستانی و، چي نوري
قبیلې یې سیستان ته راغلې دوی د ارغنداو سیمه ونيوله. پسله دغه څخه د
ارغنداو رود اراخوتوس او د کندهار سیمه اراکوزي سوې ده چي عربانو
الرخج او بلاد الرخج وبلله او دا نومونه تر سترابون دمخه پر دغو سیمو
اینبوول سوي وه.

سترابون لیکي :-

له اسکندریه آري (هرات؟) څخه تر تاپروفتازیا؟ پوري ۱۶۰۰ ستاده^(۱)
او له هغه ځایه تر اراخوتي پوري ۴۱۲۰، له اراخوتیا څخه تر اورتوسپانا
پوري ۲۰۰۰ ستاده له اورتوسپانا څخه د هندوستان تر سرحده پوري ۱۰۰۰
ستاده فاصله ده. د اراکوزیا په باب لیکي :-
دا ولایت د توروس په جنوب کي واقع دی او د اندس تر رود پوري
غزېدلی دی^(۲).

د اراخوت په باب د Kushanskaya Kyusarckar bakmpur
(Baktria) په ۹۷ مخ کي لیکلي دي :-

په ارتوسیانه (کابل) کي د باختر لویه لار پر درو برخو وېشله کېږي :-
هندوستان ته باختر ته کندهار ته

بیلیو وایي بطليموس آریانا پر اوو ولایتونو وېشلې ده. شپږم ولایت یې

^(۱) ستاد د فاصلې واحد دی، (م. ه).

^(۲) سترابون و آریانا ۷۵ مخ.

اراکوزیا ده، چي د غزني او د سليمان د غرو سلسله تر اباسينه پوري پکښې شامله ده^(۳). احمدعلي کهزاد په دغه ځای کي کندهار د درنجيانا (سيستان) جزء ښوولی دی^(۴). د سترابون د جغرافيه په نهمه نقشه کي د اراکوزيا نوم راغلی دی. غرب ته يې درنگيانه (سيستان) او شرق ته يې د سنده رود دی. شمال ته يې اورتسپانه او جنوب ته يې Chaarene ليکلی دی او د کندهار په ناوه کي ...^(۵).

د آينه عظمت هند په ۷۲ مخ کي د پلاتني له سفرنامې څخه رانقل سوي دي :-

مگر ډېر سياحان د اټک رود د هندوستان د لوېديز وېش په توگه نه مني او څلور نوري خپلواکي پاچهۍ هم د هندوستان بولي.

(۱) گدروسي :- په حاشيه کې کښلي دي :-

گدروسي يا گدروشيا زموږ په وختو کي مکران بلل کېږي. سکندر چي له هندوستانه ستنېدی، له دغي لاري ووتی.

(۲) اراکوتي :- په حاشيه کي کښلي دي :-

اراکوتي يا اراکوتيا له سليمان غره څخه پيل کېږي، په جنوب کي گدروسيا ته رسېږي، پایتخت يې اراکوتس و، چي د قندهار خوا ته واقع و. قندهار د گندهار کلمې اوسنی شکل دی.

کرنيل رايسنس وايي :-

اراکوشيا = برکه وتی = د سنسکريت سرسوتي = په عربو کي الرخج^(۵)

(۳) اريايي - په حاشيه کي ورته کښلي دي :-

د هرات او مشهد تر منځ علاقه وه چي د اريانا يوه حصه وه. د بيستون

^(۳) آريانا د احمدعلي کهزاد، ۷۳ مخ، او افغانستان درپرتو تاريخ ... مخ.

^(۴) دا جمله همداسي نيمگړې پاته ده، (م. ه).

^(۵) د بيستون د کتيبي هردوت د عربو الرخج دی.

په کتيپه کي د فارس سيمه ايريا بلل سوې ده او بابلي حصه يې اري ردان
بلل سوېده.

(۴) پرويمي سادي.

د Die welt Der Antike په ... مخ کي د بطليموس نقشه راغلې ده
او په هغه کي يې د اراکوزيا غرب drang (سيستان)، جنوب غرب ته يې
Gedrosia (بلوچستان)، شرق يې اندس (اباسين) ښوول سوی دی. د
مليندا پنهو د انگرېزي ترجمې د مقدمې په ۲۵ (XXV) مخ کي ليکلي
دي:-

دا منل کېدای سي چي د اراکوزيا ځيني شمالي او شرقي برخي د
ميناندر په پاچهي (۱۴۰ - ۱۱۰ ق م) کي داخلي وې^(۶). د جيوگرافیکل
ډيکشنري په ۷۰ مخ کي د Gomati رود د اراکوزيا له رودونو څخه ښوول
سوی دی.

په اراکوزيا کي د دميتريوس په نامه ښار :-

په دوهمه قبل الميلا د سدي کي ايوتيدم د باختر يوناني الاصله پاچا
و. ده، چي اراکوزيا ونيوله، خپل زوی دميتريوس يې د اراکوزيا امير وټاکه.

^(۶) علامه رشاد ... د اراکوزيا په باب د ايران در عهد ساسانيان ۲۷ - ۲۸ مخونو او دغه
راز د دغه کتاب د ۱۷۹ مخ او د کابل مجلې د ۱۳۵۹ ش کال د ۷ - ۸ گني د ۳۹ مخ يادونه
کوي. د دغو حوالو له پاره يې ځايونه تش پرې ايښي دي. همدا راز د کابل مجلې د
لومړي کال په ۸ گنه کي د اراکوزيا په باب يو مضمون ته، چي غلام محمد غبار ليکلی دی،
اشاره کوي او وايي چي دا مضمون د کندهار مجلې په لومړۍ گنه کي پښتو سوی دی.
همدا شان په اوستا کي د اراکوزيا بيان سرليک ته يې تش ځای پرې ايښی دی او پر څنگ
يې د ارواښاد عبدالقدوس نجيب هغه کتاب ته اشاره کړېده، چي اراکوزيا نومېږي. زما
(هوټک) په ياد دي چي دا کتاب د خلويښتمو هجري شمسي کلونو په جريان کي د
کندهار مجلې په ډېرو گڼو کي پرله پسې چاپ سوی دی، (م. هوټک).

او د ایو کراتید سره جنگونو ته راودانکي. خو د میناندر جنرال په راتګ هم د باختري پاچهی د دمیتريوس نصیب نه سوه. دمیتريوس، ورور او زامن چې یې ومرله د شمالي هندوستان د نیولو ځایونو پاچهی جنرال میناندر ته پاته سوه. ده د دمیتريوس یا د هغه د ورور اپولودوت له لور (اکاتیو کلیا) سره واده وکړ. د پاچهی پایتخت یې (سګالا) و او (د واکمنۍ) ختیځ برید یې تر متېرا رسېده. د ده په وختو کې د مګده پاچا (پوشیامیترا) و. میناندر په یوه جنگ کې سکیتا Sakita ځني ونیوله.

په هندوستان کې چې یوناني باختري پاچهان تېر سوي دي، په دوی ټولو کې میناندر ډېر مشهور دی. میناندر په هندوستان کې د ملیندا په نامه شهر د لرلود. (دی) د بودايي دین پیرو سو^(۸). د بودايي مبلغ ناګاسینا سره د ده پوښتني او جوابونه د یوې مجموعې په بڼه اوس هم سته، چې دا مجموعه ملینداینه نومېږي. د ده پر سکو (دهرمه چګر) د ده د بودائیت لویه نخښه ده. د ده د پاچهی رعیت زیاتره بودایان وو. وایي ملیندا ته د بودايي ملایانو له خوا د (ارهت) لقب ورکړه سوی و چې د لوی متبحر بودايي عالم مفهوم لري. میناندر په یوه جنگ کې چې له ؟ سره پېښ سو، وواژه سو. دی په نظامي ښوونې، عدالت او ښې ادارې مشهور و.

میناندر له ۱۴۰ ق م څخه تر ۱۱۰ ق م پوري د شمالي هندوستان پاچا و. دی چې وېر، مړی یې وسوځل سو او د بودا او آشوکا د اېرو په شان یې ايرې پر ستوپو ووېشلي سوې^(۹).

^(۸) د افغانستان پخوانی تاریخ، ۵۴/۲ مخ.

^(۹) ما (هوټک) ته د پنجوايي اولسوالی د دیمراسي په نامه کلی د دمیتريوس له نامه سره بې ارتباطه نه ښکاري.

منډي گگ^(۱۰) :-

منډي گگ د کندهار ښار د شمال لوېديځ په ۳۰ کيلومتري کي واقع شوی. د ۱۹۵۱ او ۱۹۵۸ کلونو تر منځ دلته یوه فرانسوي او مانډيني يې صفريات وکړل او په دغه ځای کي تر مېشت زړ کاله وړاندي د انسانانو د موندنې وروسته موندل سوې. په منډي گگ کي موندل سوي شواهد پردې لالت کوي چي دا ځای دي د پښتنو اصلي مسکن وي.

سراسوتي (ارغنداو) :-

احمدعلي کهزاد د آريانا په ۲۶ مخ کي کښلي دي :-
سراسوتي د اوبو لرونکي معنا لري. ځيني کسان پر سنده (اباسين) ندي د سراسوتي گومان کوي. مگر په ويدونو کي اباسين پخپل نامه سده څو واره راغلی دی چي د (س، ه) د ابدال په اغېزه هنده سوی دی.
واله دوپوسن په ... کي ليکلي دي :-
د ريگويدا ذکر کړی سراسوتي د اراکوزيا رود دی. ځيني ويد ژندونکي په تېره بيا هيلبرانت وايي :-
د ريگويدا سراسوتي < هراويتي بېله ارغنداو روده څخه بل رود پيدای نه سي^(۱۱). په اوستا کي دغه (رود) هراويتي ياد سوی دی.

رواني :-

د کندهار د احمدشاهي ښار په جنوب او د زاړه ښار په ختيز کي يو ملی د رواني په نامه يادېږي.

^(۱) علامه مرحوم د منډي گگ په باب د افغانستان در پرتو تاريخ څلورمي او پنځمي مقالې حواله ورکړېده، او ځای يې تش ورته پرې ايښی دی، (م. هوتک).
^(۲) هندو اروپايي و هندو ايران، د واله دوپوسن تاليف، ۲۱۰ مخ.

د تواریخ حافظ رحمت خان د تعلیقاتو په ۵۹۱ مخ کې کښلي دي. روانی د یوې پښتنې قبیلې نوم دی. د دغې قبیلې څو کوره له کندهاره څخه له یوسفزیو سره پېښور ته راغلي دي او تورو شهاخت پور ته نژدې په مایارو کې مېشته دي. له کمالزیو سره په ونډه شریک دي. مگر ډېر رواني د جلاله په سالم کې له بایي زیو سره پراته دي او د یوې قبیلې حیثیت لري. پر دغو خېلونو وېشلي دي :- خواجه دادخېل، زید خېل، تورزي، گوت، حسن زي، باتورخېل، حسن خېل او اتمانزي.

پښین Pşin :-

د جغرافیکل دکشري په ۱۵۰ مخ کې لیکلي دي :-

د پښین نوم د Av. Kalp په ۵۶ - ۵۹ شلوکونو کې Pašańa راغلی دی او د خواجه امران غریې د Pašańa Parvata په نامه یاد کړی دی. ابن حوقل په څلورم قرن کې په صورة الارض کې اوسنی پښین د باشین په ډول لیکلی دی، دی وایي :-

الرخج د داور (زینداور) او باشین (پښین) تر منځ پروت دی^(۱۲).

^(۱۲) په حدود العالم او د یاقوت حموي په معجم البلدان کې د غرستان (غرجستان) مرکزي ښار بشین لیکلی دی. د ناصر خسرو قبادیاني (۳۹۴ - ۴۸۱ هـ ق) په یوه بیت کې راغلي دي :-

استاده بدی بامیان شیري

بنشسته بعز دربشین شاری

(وگ : شل مقالې، ۴ ټوک، ۷۶ مخ)

له شار کلمې څخه ښایي د روسي ژبې څار مراد وي چې د پاچا معنا لري.

موسی خورنی ارمني پخپله جغرافیا کې دغه نوم بڅین راوړی دی او لیکلي یې دي چې غرجستان دوه مهم ښارونه درلودل یو یې آبشین نومېده او بل یې سورمین. آبشین - بشین یا باشین د مرغاب پر ختیځه غاړه پاندي واقع دی. سورمین د بشین په جنوب کې له بشین څخه څلور فرسخه لیري پروت و. له کروڅه څخه یې هم څلور فرسخه واټن درلود.

زنبیل که رتبیل :-

محمد بن وصیف سکزي چي د یعقوب لیث صفاري په ستاینه کي
کومه قصیده ویلې ده، د هغې په یوه بیت کي راغلي دي :-
به لتام آمد و زنبیل لتي خورد به لنگ
لتره شد باره لشکر و هباگشت کنام^(۱۳)

رتبیل او حجاج :-

د تاریخ گزیده په ۲۷۶ مخ کي کبلي دي :-
په ۸۲ هـ ق کال عبدالرحمن بن اشعث د عبدالرحمن بن عباس بن
ربیع بن حارس بن عبدالمطلب په ملگري له حجاج سره په بصره کي
وجنگېدل او په تېښته کوفې ته ولاړل. دوهم جنگ یې په جماجم نومي
ځای کي وسو. دا جنگ د ۸۳ هـ ق کال د لومړۍ خور له لومړۍ ورځي
څخه د وروستۍ خور تر لسمي پوري سل ورځي اوږد سو. حجاج په چل ول
د عبدالرحمن د پوځ مشران د ځان کړل، عبدالرحمن ماتې وکړله. بیا خلک
پر راټول سول په مسکن نومي ځای کي ۱۵ ورځي جنگ وسو. عبدالرحمن
بیا ماته وکړله د کرمان له لاري سیستان ته ولاړ. هلته گیر سو. رتبیل د کابل
پاچا خلاص کړ. حجاج؟^(۱۴) رتبیل تېریوست. دی (عبدالرحمن بن اشعث)
او خپلوان یې ووژل او ککړۍ یې حجاج ته واستولې.

پر رتبیل باندي د یعقوب لیث صفاري حمله :-

عوفي د جامع الحکایات په ۱/۱۵۰ مخ کي لیکلي دي :-

^(۱۳) افغانستان، ۳۱۷ مخ.

^(۱۴) په دغه وخت کي یزید بن مهلب د خراسان امیر و.

صالح بن نصر چي د يعقوب ليث له بهري رځخ ته ونيستېد او رتبېل ته
يې پناه يووړله. رتبېل يې د يعقوب ليث جنگ ته ولماوه، هغه هم لښکري
راتولي کړلې او پر يعقوب باندي د بريد په نيامت مخ پر سيستان رهي سو.
يعقوب ليث له زرو سپرو سره د ده د مخنيوي له پاره خان بست ته ورساوه.
خلکو به د ده پر لښکر خندل او^(۱۵).

د افغانستان پاچهان تر اسلام دمخه :-

- سکندر

- يونانو باختري کورنۍ. ايوکراتيدس - هليوکس

- لومړي کوشانيان. کوجولا کدفيزيس - يما کدفيزيس

- دوهم کوشانيان. لومړی کنيشکا، هوویشکا، واسرديوا، کوچني

کوشانيان (د کابل)

- يفتليان. ايتالي توپه په ۴۲۵ ع کال په تخارکي پاچا سو

- ترکشاهان (د کابل) برهاتگين، کنک، لک تورمان

- هندوشاهان (برهمن شاهان) د کابل، لليه شه، سامند (سمند)،

کملو، بهيم، جيپال، انديپال، تروجنيپال.

گندهارا^(۱۶) :-

د اټک د رود غربي خنډه پخوا گندهارا بلله کېده او په لرغونو آثارو

^(۱۵) متن پر همدې ځای نیمګړې پاته دی (هوټک).

^(۱۶) گندهارا د دې کتاب تر بحث وتلې موضوع ده او دا عنوان علامه رشاد مرحوم په هغه فهرست کې نه دی راوړی، چي د دغه کتاب له پاره يې جوړ کړی دی. خويادابستونه يې بيا د کتاب په پاڼو کې خوندي کړي دي. څرنگه چي گندهارا د ځينو ساکي شاهانو په وخت کې د اراکوزيا تر ادارې لاندې وه، ځکه يې نو دلته راوړل بې ارتباطه راته ښکاره نه سول (هوټک).

کې دا نوم ډېر لیدل کېږي، یونانیانو دا نوم گنداریا Gandaria ضبط کړی دي. گندهارا سیمه له یوې خوا له النګر سیند څخه تر اټک رود پورې او له بلې خوا له سپین غره څخه د کوهات تر غرو پورې پرتله وه، یا په بل عبارت پېښور، مردان، کوهات، مهمند، باجوړ، سوات او بونیر پکښې شامل وو. کله تکیلا هم پکښې لیدله کېږي. دا صوبه که به آزاده که به محکومه وه، د یوې مستقلې صوبې حیثیت یې درلود او په بېلو بېلو وختو کې چارسده، پېښور، هند او نور، چې هغه وخت په دغو نومونو نه بلل کېدل، د دې سیمې د دارالسلطنه په حیث مشهور وو.

ایرانیانو چې پر یونان حمله کوله د دوی په لښکر کې گندهاري هم ځکه شامل وو، چې په دغه وخت کې گندهارا د ایران د پاچهۍ تر حمایت لاندې وه. هیروډوت په دغه جنگ کې د گندهاریو خاص ذکر کړی دی^(۱۷).

په پخوانیو متونو کې GANDHARA او KASMIR وروستي توري په حرکت ضبط دي اوس دغه وروستي حرکت غورځېدلی دی. د حرکت د دې اسقاط یا اسکان نور مثالونه هم سته، لکه :-

Beas = VIPAsa (سیند)

په پالي عبارتو کې KASHMIRA او گندهاراه د Gandhara-vishaya په نامه گډ ښوول سوي دي. رای چودھري د ۴۰۶ جاتکا په حواله لیکي چې کشمیر د گندهار په پاچاهي پورې متعلق نه و، د جاتکا ځینې برخې دا ښيي، چې کشمیر او گندهار د یوې بېلې سیمې دي خود یوه پاچا تابعیت یې درلود. د گندهارا یا گندهاروا Gandharava سیمه د اباسین دواړو غاړو ته شامله وه. د پوري خوا اندوس اساسي او رسمي ښار پشکلاوتي UTPALAVATI و، چې اوس پرانګ چارسده بلله کېږي او له

^(۱۷) یوسفزی افغان، ۸۱ مخ.

پېښوره ۱۷ ميله ليري شمال شرقي خوا ته د سوات پر سين باندي واقع ده. تڪسيلا چي په پنجاب كي واقع ده، يو مركزي ښار و^(۱۸). د اباسين د دې خوا سيمي د كندهارا ...^(۱۹) هيون خانگ د سليمان د غرو او د اندوس تر منځ كندهارا د پاچهۍ پايتخت پشاور ښوولي دي. د اشوكا په وختو كي د اباسين د دواړو خواوو كندهارا د ده په پاچهۍ كي مستقيماً داخله او تر شهبازگرۍ او مانسري لوري شمالي برخي په نيم آزاد ډول د اشوكا تر لاس لاندي وې^(۲۰).

د كندهارا د ښار د ودانولو كيسه شري والميک چي پخپل راماین كي داسي راوړې ده^(۲۱) :-

ترجمه :- پرون د گندهربون پر سنتولو باندي د كيكيې غښتلي زوی بهرت په كندهار دېش كي دوه ښارونه ودان كړل. په تڪش شلا كي يې (تڪش) او په پشكلاوت كي يې (پشکل) ... د گندهربون دېش د سنده پر غاړه واقع و.

د هيون خانگ په سفرنامه كي پشكلاوتي ښار د پېښور په شمال كي تر يوه رود په ها خوا ښوول سوی دی^(۲۲). د كنگهم په انشنت جيوگرافي آف انډيا ۴۱ مخ كي ليكلي دي :- يف لودين کتابتون
د كندهارا پخوانی پايتخت پشكلاواتي Pushkalavati و. وايي دا ښار

^(۱۸) د اوسني تڪسيلا نوم په پالي كي ضبط دی او په سنسکريت كي به وي. وگ : ASOKA AND HIS INSCRIPTIONS - ۹۳ مخ.

^(۱۹) دا برخه لوېدلې ده (م. ه).

^(۲۰) وگ : پورتنی اثر، ۹۳ مخ.

^(۲۱) علامه رشاد رحمة الله عليه د راماین د دغي برخي د يونانگري ثبت راوړی دی، چي زه يې د تايپي مشكلاتو له اسيته نه سم راوړلای. (هوټک).

^(۲۲) د هيون خانگ ژوند، ۶۴ مخ.

پوشکر Pushkara ودان کړی و. پوشکر د بهیرت زوی د رام ...^(۲۳) جوړ کړی دی^(۲۴). د دې ښار لرغونتوب منلی دی. اسکندر چې حمله کوله دغه د گندهارا پایتخت و او یوناني مورخینو Pukkelaot لیکلی دی. دی دغه راز زیاتوي چې د گندهار د ناوې نوم د سکندر مقدوني د زمانې مورخینو نه دی راوړي او سترابون د گندهارا لیتیس په نامه یاد کړی دی ... چینایي زایرینو دغه ناوه د Kiento-lo په نامه یاده کړې ده او د اندوس په لوېدیځ کي یې ښوولې ده او پایتخت یې پولوشاپولو (د نورو Purosapura) لیکلی دی. دوی د دغه دارالحکومت فاصله له اندوس څخه د دریو یا څلورو ورځو مزل ښوولی دی.

د پشکلاوتي بالا حصار اوس هم د چارسدې جنوب ته یو میل لیري واقع دی. بالا حصار یې بولي. د سکندر د حملې په وخت کي یوناني مورخینو د گندهارا د برنۍ برخي پایتخت ضبط کړی دی چې وروستیو محققینو چارسده بللې ده^(۲۵). د مهابهارته د ۱۲ ټوک په ۲۰۷ مخ کي د سکندر د حملې په وخت کي KAMBOJA – YAUNA^(۲۶) او گندهارا د اترپاته UTTARAPATHA په واقعي خلکو کي شمېرلي دي. د صولت افغاني په ۳۵ مخ کې لیکلي دي :-

په دگهوېس نومي کتاب کي چې په لرغونې شاستري ژبه لیکلی دی، راج بهرت (د رام چندر مېرېزی ورور) او د ده د مور کیکنی د اباسین پر غاړه یو ښار پخپل نامه ودان کړ. د یورپ خلک دا مني چې د راماین کتاب

^(۲۳) دلته یو توری ما ونه سولوستلای، (م. ه.).

^(۲۴) وگ: ویشنوپران Visnopurana د ویلسن ژباړه د Hall ایډیټ څلورم باب او څلورم چنډ.

^(۲۵) یوسفزی افغان، ۲۱۳ مخ.

^(۲۶) زما په خیال اوسنی کمبات چې په ډېر کي واقع دی یا کامدېش - کاتوز - کامه.

بالمیک شاعر د رام چندر په زمانه یا لږ وروسته لیکلی دی او راماین تر عیسی علیه السلام ۱۲۰۰ کاله پخوا لیکل سوی دی. دغه ډول د اټک په غربي غرو کې د یوې زرې کلا کندوالې سته، چې د پاندوانو د وختو ګنله کېږي. په میان والا کې د سیکسر په غره کې کندوالې د پاندو ګانو پایتخت بلل کېږي. د پاندو او کرول نکل تر رام چندر ۴۰۰ کاله وروسته دی. په مهابهارت کې لیکلي دي چې د دریو دهن کرول مور ګندهاري نومېدله او دا د ګندهار د پاچا لور وه.

د کورو او پاندوانو په جنگ کې د ګندهارا د پوځ مشر شکون او د هغه زوی چې په دغه جنگ کې ګډون درلود، (الوک) نومېدی، چې په پارسي ترجمه کې په غلظه سره (الوب) ضبط سوی دی^(۲۷).

د آشوک په کتیبو کې چې پایتخت یې ټکسیلا وه چې هلته یو شهزاده اوسېد...^(۲۸).

په ویدا کې لیکلي دي چې د کېها رود جنوب ته د سنده رود په دهانه کې یوه لویه قبیله اوسېدله چې ګندهاري نومېدله. په آتهارا ویدا کې بیا راوړي دي چې ګندهاريان (موجاوانت)، (آنگا) او (ماګاده) قومونو سره متحد وو. ماګادهانو او آنگاهانو د مقبوضاتو ختیز سرحدونه او ګندهاريو او موجاوانتانو یې شمال لوېدیځ سرحدونه جوړول.

مجاوت (مېچن خېل؟)، ماګده (منگل؟) آنگا (د انګو په نامه سړي سته).

^(۲۷) وگ: د مهابهارت د کرن پرب فصل، فارسي ژباړه، ۹۱ مخ. د دغه کتاب په یوولسم مخ کې لیکلي دي: کرن هغه څوک و، چې د دریو دهن له پاره د کامبوج امېشت، کیکی او کهتوت کچ اېل کړل. په پارسي ژباړه کې د کهتوت کچ پر ځای د ګندهارا نوم راغلی دی. د ککي په نامه یوه قبیله په پښتنو کې سته.

^(۲۸) د دغه نقل قول په فوتوکاپي کې درې کرني منشوشي دي (هوټک).

د ساکانو پاچهي په کندهار کي :-

د رهنمای تکسیلا په ۱۸ مخ کي لیکلي دي :-

ساکان په سیستان کي اوسېدل. د دوی یوې قبیلې چي له سیستانه څخه مخ پر شرق هڅه وکړله او اراکوزیا یې خپله کړه، د مشر نوم یې ونونیس vonones و. څه موده وروسته تر اټک پوري وتل او پنجاب یې ونيو. د دغې قبیلې د سردار نوم Maues و. داسي معلومېږي چي دغه سردار په ۹۵ ق م کي په اراکوزیا کي پاچا سوی دی. لس یا پنځلس کاله یې د اراکوزیا پاچهي کړېده، بیا یې نو د تکسلا یوناني پاچهي ږنگه کړې او تکسیلا یې د اراکوزیا په پاچهي پوري نښلولې ده.

د ۵۸ ق م په شاوخوا کي Azes د ده پر ځای پاچا سوی دی. دغه پاچا په تاریخ کي د لومړي Azes په نامه یادېږي. دی د vonones له نژدې خپلوانو څخه و، ډېره موده یې پاچهي کړې ده او د ده په پاچهي کي خلک آرام او خوشحاله و. په ساکا کورنۍ کي دی لومړی پاچا دی چي پاچهي یې د جمنارود تر غاړي پوري ورسوله، ده په هره سیمه کي والیان مقرر کړل.

تر لومړي Azes وروسته Azilises پاچا سو. تر Azilises وروسته پاچهي دوهم Azes ته ورسېدله. دی تقریباً په ۵ ق م کي پاچا سوی دی.^(۲۹) د Maues او لومړي Azes سکې د رهنمای تکسیلا په ۳۸ مخ کي سته، د لومړي ایزیس اته پیسې د سرکپ له ستوپو څخه لاس ته راغلي دي.^(۳۰) د تکسیلا په ستوپو کي یوه ستوپه چي ساکا پاچهانو ته منسوبه ده^(۳۱)، پر طاقچو باندي یې د یوه مرغې جوله سته چي عقاب (گوربت) ته

^(۲۹) وگ: رهنمای تکسیلا، ۲۹ مخ.

^(۳۰) رهنمای تکسیلا، ۹۸ مخ.

^(۳۱) علامه بابا... د یادابستو په ۴۷۸ مخ کي د ساکانو په بابا د "افغانستان در پرتو تاریخ"

۶۶ مقالې ته اشاره کړېده، (م. هوتک).

ورته دئ او عجبہ دا ده چي په يوه طاچه کي د دوه سري عقاب جوله
 ليدله کېږي. تر ټولو لومړی د دوه سري گوربت جولې په خطيمي او بابلي
 انځورونو (نقشونو) کي ليدل سوي دي، چي په غربي (لوېديزه)
 ايشيا پوري اړه لري. سربېره پر دي د مساحت د زمانې د عاج پر يوه لويه
 ټوټه باندي هم دغه د دوه سري عقاب نقش (انځور) سته. داسي
 معلومېږي، چي څه موده پس ساکانو دغه نښان خپل کړی دئ او موږ په
 ټينگه ويلای سو چي دا انځور ساکانو په ټکسيلا کي باب کړی دئ.
 دغه نښان له ټکسيلا څخه د بجی نگر اولنکا پاچهيو ته رسېدلی دئ او
 د لنکا د گاندي ښار د سردارانو پر توغونو اوس هم دغه نښان سته.
 يو وخت دا نښان په اروپا کي د روس او جرمني پر پاچاهي بيرغونو هم
 ليدل کېده.

گندوفار د اراکوزيا پاچا او د غربي پنجاب نيول :-

د رهنمای ټکسيلا په ۱۹ مخ کي ليکلي دي :-

د عيسوي سنې په دريمه عشره (لسيزه) کي يعني له ۲۰ څخه تر ۳۰
 کال پوري، Gandopharis پارتې پاچا ټکسيلا (شمال غربي پنجاب) ونيوله
 او له اراکوزيا سره يې ونيولوله. داسي معلومېږي چي دغه نښلونه (الحاق)
 بې جنگه سوې ده. گندوفار خورا باوقته (دروند) او زبردست (پياوړی)
 پاچا و. د ده نوم تر يورپه تللی و او په زړو اروپايي تصنيفاتو کي يې يادونه
 سوې ده. په ۴۰ عيسوي کال کي ټامس حواري د ؟ له خوا د ده دربار ته د
 سفير په توگه را استول سوی و.

داسي معلومېږي چي د ټکسيلا تر نيولو وروسته گندوفار په ۳۵ ع کال
 د کابل د سيمي نيولو ته هڅه کړې ده. په دغه وخت کي هلته د يونانيانو يو
 کوچنی دولت واکمن و. گندوفار د کابل سيمه له کوشانيو (؟) څخه ونيوله

او غالباً کوشانيو تر دغه اقدام دمخه د يونانيو واکمني هلته له منځه وړې
۵۰.

گندوفار د ۵۰ - ۶۰ عيسوي سنې تر منځ وېر او پراخ ملک يې د
دوستانو او جنرالانو په منځ کې ووېشل سو. پنجاب د گندوفار خوريي
ابدگاسيس Abdagases خپل کړ، Arthagnes ارتهې گنيز او تر هغه وروسته
Pakores پکوريز د اراکوزيا او سنده واکمنان سول. نور ملک يې نورو
کوچنيو حکمرانانو ته پاته سو، چي په دغو کې د ساسس Sases، سپیدن
Spaden او ستاوستر Satavastar سکې لومړۍ وار په ټکسيلا کې موندلي
سوي دي. دا سکې د ټکسيلا د سرکې ښار له ستوپو څخه لاس ته راغلي
دي. يو طلايي ځنځير او خوديشب^(۳۲) او عقيق غمي هم ورسره وه. د
سرکې څلورم ښار غالباً د لومړي ايزيس په وختو کې جوړ سوی دی^(۳۳). دا
ځکه چي د ده د سکو څو کوچنۍ خزاني د ودانيو په تلي کې موندلي
سوي دي^(۳۴).

د کندهار ځيني کلي او سيمي چي نومونه يې پخواني معلومېږي :-

البکان (IlBakan) :- له کندهار چي پر زړه لار تيري ته ځي، واقع
دی.

ويان (Wayan) :- په مهابهارت کې (راغلي دی). د دهلي په سر کې
واقع دی.

^(۳۲) يوراز شنه وشمه قيمتي ډبره ده. له ځينو خلکو څخه مي دا نوم (يشم) هم اورېدلی
دی. (هوټک).

^(۳۳) رهنما ټکسيلا، ۱۱۰ مخ.

^(۳۴) د گندوفار د سکو عکسونه د رهنماي ټکسيلا په ۳۸ مخ کې سته.

باختو^(۳۵):-

چنارتو^(۳۶):-

چکتو^(۳۷) (Cakatu):-

ورگج (Wargac) ^(۳۸):-

دبری:- حجریه، رباط الحجاره.

له کندهار ښاره څخه چي کوتي ته ځي، لومړی مزل ډاکر، دوهم مزل
تخته پل، دریم مزل د میل مانده، او څلورم مزل د دبری په نامه یادېږي،
چي په پسي مزل سپین بولدک دی.

دبری د افغانستان بعد از اسلام د ۱۴۶ مخ په نقشه کي د حجریه په
نامه ښوول سوې ده. د حجریه موقعیت په دغه نقشه کي د پښین او کندهار
په نیمایي لار کي دی. د نوموړي کتاب په ۵۶۲ مخ کي دغه ځای د رباط
حجریه په نامه یاد سوی دی.

تلوکان:- قدیمو جغرافیه نگارانو او مؤرخینو دغه ځای د طالقان په
شکل کښلی دی. ابوالفضل بیهقي ۲۰۳ مخ کي لیکلي دي:-
"در آنوقت که امیر سبکتگین رضي الله عنه بست بگرفت و بابتوزیان

^(۳۵) ^(۳۶) د ارغنداو پر رود باندي چي کوم بند (کاسه) جوړه سوېده، دا سیمه د دهلي
(دالي) په نامه یادېږي. دهله د شاه وليکوت ولسوالۍ مربوط کلی دی. د شاولیکوت
ولسوالۍ څخه مخ پر ختيځ د موټرو یو خامه سړک وتلی دی، چي ویل کېږي اوس یې د
پخولو کار روان دی. دا سړک، چي د کاسې (بند) پر سر راتاوسي، لومړی کلی (ویان)
نومېږي. ورپسې (باختو) او بیا (چنارتو) کلي مخي ته راځي. په دې کلیو کي د انځرو
پرېمانه باغونه سته او د سیمي اکثریت اوسېدونکي یې توخي دي. په خاص روزگان کي
هم د (چنارتو) په نامه یو کلی سته. د روزگان چنارتو د ترینګوت ولسوالۍ مربوط کلی دی،
(م. هوتک).

^(۳۷) ^(۳۸) د (چکتو) او (ورگج) کلي هم ما ته د دغي سیمي مربوط کلي ښکاري، خودقیق
موقعیت یې راته معلوم نه دی، (م. هوتک).

بر افتادند زعيمی بود بناحيه طالقان، که ويرا احمد بو عمر گفتندی. مردی بود پير و سديد و توانگر."

تر بيهقي دمخه مقدسي په احسن التقاسيم ۳۹۷ مخ کي طالقان د بست په توابعو کي راوړی. په طالقان رسم الخط دا پنځم طالقان دی.

۱. د عراق طالقان

۲. د اصفهان طالقان

۳. د قندز طالقان (قطغن)

۴. د شبرغان طالقان

۵. د بست (کندهار) طالقان^(۳۹)

پنجوايي :- په احسن التقاسيم (۳۷۵ هـ تاليف)، د اصطخري په المسالك والممالك کي (۳۴۰ هـ تاليف)^(۴۰).

سروان (کلا) :- د اصطخري په المسالك والممالك کي^(۴۱)

چنگل : په ارغنداو کي

ماشور^(۴۲) :-

نوزاد :- احسن التقاسيم

داور :- ارض داور احسن التقاسيم^(۴۳)

بغنين :- د اصطخري په المسالك والممالك کي^(۴۴)

^(۳۹) د تلوکان په نامه يو کلی د پنجوايي په ولسوالۍ کي سته. په دغه کلي کي د ملا حسن اخوند زيارت مشهور دی. ملا حسن اخوند د پښتو او فارسي ژبو شاعر و. (م. هوتک).

^(۴۰) د پنجوايي بحث د همدې اثر د لومړي ټوک په ۵۵ - ۵۶ مخونو کي راغلی دی. (م. هوتک).

^(۴۱) وگ : د همدې اثر لومړی ټوک. ۶۷ مخ. (م. هوتک).

^(۴۲) د ماشور کلی د احمد شاهي کندهار په جنوب لوېديځ کي واقع دی. (م. هوتک).

^(۴۳) وگ : د همدې اثر لومړی ټوک. مخ. (م. هوتک).

^(۴۴) وگ : د همدې اثر لومړی ټوک. مخ. (م. هوتک).

د ۱۳۲۰ کال په کلنی کې کښلي دي :-
"بغین شہری بود در زمینداور مسکن اصلی خلجی ها".

هندوسکای کورنۍ :-

دغه کورنۍ یونانیانو د Indoschytya په نامه یاده کړېده. ځینو مؤرخینو د هندوپارتي په نامه هم یاده کړېده. په چيني آثارو کې کښلي دي دغه کورنۍ چې په کومه سیمه کې پاچهي کوله هغه سیمه د کې پین^(۲۵) په نامه یادېدلې، چې د ارغنداو ناوه او د سنده کښتنۍ برخه پکښې شامله وه. د کابل ناوې ته یې هم د تسلط لاسونه ورسېدل. د یونانو باختري دولتو (چې په بلخ او هند کې یې پاچهي کوله) په څنګ کې دغه پاچهي د سکایي یا پارتي په نومو یادېدلې. د دوی سکې په غربي پنجاب، پېښور او بامیان کې پیدا سوي دي.

د دغې پاچهۍ بنیاد ایښوونکی د ۶۹ ق م په حدودو کې (مؤس) دی. سکې یې په ټکسیلا کې پیدا سوي دي. پریوه خوا یې دغه مطلب کښلی دی :-

"د موګا لوی پاچا".

د سکې پر بله خوا په خروشتي خط په پراکراتي ژبه کښلي دي :-
"راجاتی راجا سامهاتا سامواسا".

د ټکسیلا په یوه مسي کتبه کې کښلي دي مائوس کندهار فتحه کړ (بنایي کندهارا وي) او د ټکسیلا په مغرب کې تر پشکلاوتي پوري وړاندي ولاړ. تر مؤس وروسته د ۵۸ ق م په حدودو کې آرس پر تخت کښنوست. د کابل له ناوې څخه تر پنجابه پوري یې حکومت درلود. تر آرس وروسته ازيلي زس په ۵۵ ق م کې پاچا سو، تر ۴۰ ق م پوري یې ۱۵ کاله پاچهي

^(۲۵) بنایي کېوبهن = کابل وي.

دغه سکایان د ۱۲۸ ق م په حدودو کې زرنگ ته راغلل او دغه سیمه یې پخپل نامه سکستان - سجستان - سیستان ونومله. بیا اشکانیانو اراکوزیا ځني ونيوله او د دوی پاچهي یوازي په سیستان کې پاته سوه. د ماوس په باب ځيني وايي ابرانی دی، ځيني وايي له ساکانو (ترک + ابرانی) دی. په ۲۰ ق م کې چې یوچیانو (yuch - ehi) د هرات له لاري پر سیستان او بیا پر پنجاب برید وکړ په دغه وخت کې ماوس د سیستان له مشرانو څخه و. دی هم له یوچیانو سره د هندوستان خوا ته ولاړ او په پشکلاوتي کې یې د خپلي کورنۍ د پاچهۍ تادا وکښېښود.

مگر په رهنمای تکسیلا ۱۸ مخ کې لیکلي دي :-

ساکان چې له سکستان (سیستان) څخه راووتل پر اراکوزیا یې برید وکړ هلته یې پاچهي جوړه کړه. د دغو ساکانو یو پاچا Maus دی چې په ۹۵ ق م کې په اراکوزیا کې پاچهي ته ورسېد. لس پنځلس کاله پس یې پر تکسیلا برید وکړ. تکسیلا یې ونيوله د ۵۸ ق م په شاوخوا کې ازیز د ماوس پر ځای کښېښوست (لومړی ازیز).

د مسو پر یوه تخته باندي چې په تکسیلا کې پیدا سېوده، ماوس ته یې مهارای او کال یې ۷۸ لیکلی دی خو معلومه نه ده چې دا کومه سنه ده او په سکو کې یې د شهنشاه اعظم لقب لیدل کېږي. د گندهارا او د هغه شاوخوا سیمې د ده تر حکم لاندې وې.

میناندر چې له ۱۴۰ ق م څخه تر ۱۱۰ ق م پوري د پنجاب، سنده او کابل پاچا و، د ده تر مرگ وروسته ماوس ساکي سنده ونيو. یونانيان یې له پنجابه وشرل^(۴۶).

د ساکايي پاچهانو سلسله داسي ده :-

^(۴۶) جيوگرافیکل ډکشنري، ۱۸۶ مخ.

ماوس Maues يا ماوه^(۴۷)

ازس Azacs د ماوس زوی^(۴۸)

ازي لي سز Azilises د ازس زوی^(۴۹)

دوهم ازس Azacs II

ونونس Vonones په اوستا کي Vanana

سپالريزس Spalirises په اوستا کي Asparayisa د ونونس ورور او

جانشين و. Spalaheres چي بايد په زړه پارسي کي Spalahora وي.

هراوس Heraus

هرکودس Hyrcodes

رنجه بهلا Rangubula

خراوشته^(۵۰) Kharaoshta

ځيني مؤرخين وايي Vonones، Spahalores او Spalarises د اشکانيانو له کورنۍ څخه وو. ازس په کندهار (اراکوزيا) کي پاچهي کوله. په لومړي مېلادي سدي کي يې د ماوس له کورنۍ سره خپلوي پيدا سوله. شمالي هندوستان ته ولاړل. بنيادي لومړی ازس له ماوس کورنۍ او دوهم ازس د ونونس له کورنۍ وي. سکې يې سته^(۵۱).

تر ماوس کورنۍ وروسته پاچهي گندوفار (۵۰ تر ۶۰ ع پوري مړ) ته

^(۴۷) ماوس چي کومه سکه وهلې ده، په هغه کي يې داسي ليکلي دي :- شهنشاه لوی
ماوس Rajadhi Rajasa Mahasta Maosa.

په فارسي کي (يا ز) د ماوس جانشين تر جلال ابادو ملکونه ونيول. ده په ټکسيلا کي پاچهي جوړه کړې وه. سکه يې پخپل نامه کړله.

^(۴۹) کابل يې ونيو د ماوس سکه ده بيا ژوندۍ کړه. په ۴۵ - ۲۰ ق م کي تر پلار وروسته پاچا سو. تر ده وروسته يې زوی دوهم ازس پاچا سو. (قديم هندوستان کي تاريخ، ۲۴۸ مخ).
^(۵۰) ايران نامه، ۳۲۵/۲ مخ.

^(۵۱) ايران نامه، ۳۲۷/۲ مخ.

ورسېده^(۵۲). د گندوفار په باب د رهنمای تکسیلا په ۱۹ مخ کې لیکلي دي :-
 تقريباً د عيسوي سنې په درېمه لسيزه کې پهلوي پاچا Gondophores د
 اراکوزيا او تکسیلا دواړو پاچا سو. په ۲۰ - ۳۰ ع کلو کې دا خورا باوقار او
 زبردست پاچا و. د ده شهرت تر اروپا پورې هم رسېدلی و. له زرو عيسايي کتابو
 څخه معلومېږي چې د ده دربار ته طامس حواري رالېږل سوی و (۳۰ ع کال).
 د تکسیلا تر نيولو وروسته گندوفار په ۳۵ ع کال د کابل پر ناوه بريد وکړ. هلته
 يوه کوچنۍ يوناني پاچهي وه. د کوشانيانو د بقاياوو کمبله ده پسي ټوله کړله.
 گندوفار چې مړ سو په هره سيمه کې د خپلواکۍ چينې پورته سوې.

د پارتیانو او سکایانو اړیکې :-

پارتیان د هلمند په ناوه او سيستان کې تیت و پرک اوسېدل. سکایان
 چې راغلل له هغو سره گډ سول او يو ملت يې جوړ کړ. کله چې ديارلسم
 اشک (ارد) خپل پایتخت له خراسانه څخه تيسفون ته نقل کړ، دغه سکايي
 پارتی ملت فرصت وموند او په سيستان او رڅ کې يې يوه پاچهي جوړه
 کړله. د دې پاچهۍ جوړوونکي د ۱۲۰ ق م په حدودو کې (وننس) و^(۵۳). د
 وننس په ځينو سکو کې چې په يوناني او خروشتي کښل سوي دي، له ده
 سره د ده د ورور او وراره اسپالاهورا^(۵۴) او اسپالاکادمه^(۵۵) نومونه هم سته.
 تروونس وروسته يې ورور اسپالي ايزس پاچا سو^(۵۶). پایتخت يې په

^(۵۲) رهنمای تکسیلا. ۲۹ مخ.

^(۵۳) بنایي ونج وایي (پنجوايي) له دغه نامه سره اړیکې ولري.

^(۵۴) بنایي سپروان د ده په نامه وي.

^(۵۵) بنایي زنگاوات له دغه نامه سره ارتباط ولري.

^(۵۶) د دارو نیکه په اسلافو کې د سیپل نوم سته. له دغه اسپالي کورنۍ سره لفظي مشابهت
 ی. د سالهان او سلاوات کلمې هم له دغې رېښې سره بې اړیکې نه ښکاري.

اراكوزيا كي و. د هندوستان ځيني سيمي يې ونيولې او هلته يې د شهنشاه لقب وموند، چي پر سكو باندي يې په خروشتي خط سره اياس كښلي دي. چي ځينو كسانو دغه ليكنه ايزس لوستي ده.

د دې كورنۍ مشهور پاچا گندوفارس دى چي له ۲۸ ق م څخه تر ۱۹ ق م (۲) پوري پاچا و. ده له اشكانيانو څخه ځان مستقل كړ. سكه يې په هرات، كندهار، سيستان او پېښور كي پيدا سوي دي. د ده يوه كتبه د پېښور د مردان په تخت بهايي كي سته. دا سكه د ده د پاچهۍ په ۲۶ كال وهلې سوېده. د كندهار د ښار ودانۍ ده ته منسوبوي. د پاچهۍ په لومړيو كلو كي يوبل پاچا، چي گودا نومېد، هم په پاچهي كي ورسره شريك و. په ۱۹ ق م كي گندوفار پنجاب ته ولاړ. د ده پر ځينو سكو د ده د ورور او وراره اېداگاسه نومونه هم سته. تر گندوفار وروسته د دغي كورنۍ درې پاچهان نور هم تېر سوي دي :-

اېداگاسا - د گندوفار وراره.

اورتاگانس - چي لقب يې فېروز و^(۵۷)

پاراكوراوى (۶۰ - ۷۵ م).

كجولا كدفيزس :-

د كندهار د زاره ښار د غره په جنوبي څكه (ورڅك - پوزه) كي يو طاق (دلانچه) او تنگاچه (صفه) سته، چي د كوجولا په نامه اوس هم يادېږي. د زله خان، ماهي، ماشور، ناخوني او د سيمي د نورو نژدو كليو خلك يې د كوجولا غار بولي. كجولا كدفيزس په افغانستان كي د كېوشوانگ (كوشاني) كورنۍ د پاچاهۍ تاداو اېښوونكى دى. دى په ۴۰ ع كال په باختر كي پاچا سوى او تر ۳۸ كالو پاچهۍ وروسته په ۷۸ ع كال

^(۵۷) ښايي فېروز كهنه ده ته منسوب وي.

مړ دى. ده په ۶۰ - ۶۵ ع كې كابل ونيوه او د كندهار او تكسيلا پاچهي يې بيا سره يوه كړله^(۵۸). دلته د كندهار له كلمې څخه بشايي د مؤلف مراد د پېښور ناوه وي. د كجولا كدفيزيس د شاهنشاه لوى كنېشكا ورنېكه (غور نېكه) و. د كوجولا د غار مخي ته د كوجولا كدفيزيس ناستي به د ۵۰ - ۷۰ ع كلونو تر منځ وي.

تر سكندر مقدوني وروسته كندهار :-

مقدوني سكندر چې په ۳۲۳ ق م په بابل كې ومړ، لويه پاچهي د ده جنرالانو په خپلو منځو كې ووېشله. د آراكوزيا او گدروزيا واک Sibyr Tias سبېرتياس ته ورسېد. د پاروپاميزاد او كابل واكمن د سكندر د ماينې رخشانې پلار Oxeareis هوخارس سو، د هرات ناوه او درنگيانه (سيستان) د Stasandar په برخه ورسېد. د باكتريا (بلخ) او سغديانې پاچهي Stasanor ستاسانور ته ورسېدله.

په هندوستان كې د سكندر تر مرگ يو كال دمخه د چندراگوپتا موريه پاچهي جوړه سوه او تر ۳۰۰ ق م پوري وپايېدله. چندراگوپتا، چې پايتخت يې پاتھلي پوترا (اوسنۍ پټنه) وه، خپله پاچهي تر اباسينه پوري راوغزوله. د بابل واكمني، چې سلوكيس نيكاتور ته رسېدلې وه، د ختيځ لور ته يې لښكري راوايستلې د پارس او د پارتيانو دولتونه يې خپل كړل. په ۳۱۱ ق م كې يې هريوا او باكتريا هم ونيوله. په ۳۰۵ ق م كې يې د كابل له لاري د اباسين ختيځي خوا ته ځان ورساوه او هلته د چندراگوپتا له مقابلې او مدافعې سره مخامخ سو. روغه وسوه، د پنځوسو پيلانو په بدل كې د يونانو باكتريا پوځونو د اراكوزيا، كندهارا، گدروزيا او پاروپاميزاد سيمي چندراگوپتا ته ورخوشي كړلې او په بخدي كې يې واک د يودوتس ته

^(۵۸) رهنمای تكسيلا، ۲۹ مخ.

وسپاره. د دیودوت یوناني باکټري پاچهي له ده څخه پیل سوې ده.

کورنگ شاه زابلی او د هغه کورنۍ :-

احمد علي کهزاد د آريانا په ٦٤ مخ کي کښلي دي :-
د اسفنديار (سپنتوداتا) تر مرگ وروسته د بلخ د اسپه کورنۍ دبدبده
کرار کرار لږېدله او ځای ځای کوچنۍ پاچهۍ منځته راغلې. په دغو کوچنيو
پاچهيو يا ملوک الطوافيو کي يوه پاچهي د کورنگ شاه زابلي ده چي له
نيمروزه څخه تر کابله پوري يې پاچهي وه.
د دغي کورنۍ پاچهان په دغو نومونو ياد سوي دي :-

شیدسپ

تور

تورک

شم

اطرط

گرشاسپ

پر کندهار د ساسانيانو بريدونه :-

په ۲۲۵ ميلادي کال لومړی اردشير، د دريمي عيسوي سدي په
دوهمه نيمايي کي لومړي شاپور او په څلورمه عيسوي سدي کي دوهم
شاپور پر کندهار بريدونه وکړل.

د عبدالله خان ازبک حملي :-

په نامه خسروان ۱۰۰ مخ درېيمه نامه کي ليکلي دي :-
"باز عبدالله خان ازبک بخراسان لشکر کشيد و در آن سامان تاخت و

تاز بسیار کرد. شاه طهماسب ناچار لشکر فراهم آورده، بخراسان رفت دست ازبکان را از آن کشور کوتاه کرد. در آن هنگام آوازه که سلیمان شاه عثمانی از طرف ترک بایران (لشکر کشیده)، شنید، کشور بسام میرزا برادر خود داده بعراق آمد، با سلیمان شاه چندین بار جنگیده سرانجام سلمان شاه بکشور خویش (ترکیه) باز گشت. شاه طهماسب و لشکریان هنوز از خستگی پیکار نیاسوده بودند که داستان رفتن سام میرزا بقندهار بی حرمانی پادشاه و شکست و پریشانی لشکر او رسید و باز آمدن عبدالله خان ازبک بخراسان و بیدادگری آن مردمان بآن سامان گوشزد شاه شد ناچار از هر کشور سپاهی گردآورد رو بسوی خراسان نهاد. ازبکان همینکه آوازه آمدن شاه را شنیدند، خراسان را تهی کرده بکشور خویش گریخته شاه طهماسب بخراسان و هرات آمده برای گوشمال افغانان روی بقندهار آورده پس از کوشش بسیار آن شهر را بگرفت و یکی از بزرگان قاجار را در آنجا فرمانروا کرد. این بار عبدالله خان که از چندین بار تاخت ایران جز زیان سودی نداشت پیکی بقندهار نزد شاه فرستاد خواهان آشتی شد. پادشاه نیز آشتی کرد بایران باز گردید."

مهراب پاچا (د کابل) :-

مهراب په ؟ کال کي د بست ټولواک، غبټلی او ستر پاچا و. زابل، کابل او سیستان یې خوړ او د اېران د منوچهر نامي پاچا معاصر و. مهراب د هغه سهاک (ضحاک تازي) له پښته څخه و، چي بامیان یې پلازمېنې و او پر جمشید یې یرغل وړ و وړ او له تخته یې کوز کړ.

د مهراب په زمانه کي د ماوراء النهر د تورکانو له خوا پر پښتونخوا کلک بریدونه وسول. توراني پاچا یپلا دېرش زره لښکر د پهلوان شاماسي (شاماس) او پهلوان خزوران تر مشرتابه لاندې د هیرمند غاړو ته راولېږل.

مهراب، زال رز له کابل په بېره راوغوښت. زال رز چې راوړسېد تورانيو لښکرو ته يې ماته ورکړه. د مهراب سپهسالار داستاني سام (زال رز) دى چې د ده له خوا د کابل واکمن و، او رودابه د مهراب لور يې ماندينه وه، چې رستم يې زوى دى. په دغو وختو کې د هلمند غاړې ډېرې ودانې او سمسوري وې او د گرشک له سيمو څخه د هامون تر ډنډې پورې په هلمند کې بېرې چلېدې. رستم په خپله د سيستان، کندهار، غزني او کابل پاچا و.

پر بست او رخذ باندي د تميم بن سعيد حمله :-

د افغانستان بعد از اسلام په ۳۳۵/۱ مخ کې کښلي دي :-

په ۱۶۶ هـ ق کال خراسانيان عباسي والي منيب بن زهير ته، چې مرکز يې مرو و، پورته سول. المهدي عباسي خليفه (۱۵۸ - ۱۶۹ هـ ق) چې خبر سو، فضل بن سليمان طوسي يې د خراسان والي وټاکه او سيستان يې هم د ده تر حکم لاندي کړ. ده له خپلي خوا څخه تميم بن سعيد د سيستان حاکم مقرر کړ او هغه د ۱۶۹ هـ ق کال د صفرې په دوه ويشتمه د شنبې په ورځ د سيستان مرکز زرنج ته ورسېد. څو موده پس يې پر بست او رخذ برید وکړ، له رتبېل سره و جنگېد او د رتبېل ورور يې بندي کړ او عراق ته يې واستاوه.

براهويان او کندهار :-

د جنرال سرپرسي سايکس (۱۸۶۷ - ۱۹۴۵ ع) د سفرنامې د اردو ترجمې^(۵۹) په ۱۴۳ مخ کې کښلي دي :-

په ۱۸۸۱ ع کال په افغانستان کې د گرمسير د هغې برخې اوسېدونکي

^(۵۹) دوهم چاپ، د حسين سعادت ژباړه.

براهويان، چي د هلمند منتهي اليه بلل کړي، ايران ته واوښتل او د تهران تر شاوخوا پوري يې دغه سيمي چور و چپاو کړلې. ډېري اولجې يې په لاس ورغلې او بيدلوت په صحرا کي پټ سول. د ابراهيم خان زوی سعدالله د دوی د خېلو په هڅه کي سو، مگر په يوه جنگ کي سعدالله ماته وکړه او د ده د لښکرو وسلې او سامانونه د براهويانو په لاس کښېوتل.

د يعقوب ليث حمله پر کندهار باندې :-

د زين الاخبار په ۱۳۹ مخ کي کښلي دي :-

يعقوب ليث له سيستانه څخه بست ته راغی، بست يې ونيو او د هغه ځايه پنجوايي و تگين آباد ته راغی له زنبيل سره و جنگېد، په چم يې زنبيل وواژه پنجوايي (رخود) يې ونيو. له هغه ځايه غزني ته ولاړ او زابلستان يې ونيو. گردېز ته ولاړ له ابو منصور افلح بن خاقان؟ سره يې جنگ وکړ. پای ته د کاله په لس زره درهمه خراج سوله وسوه چي د سيستان دربار ته به يې ورکوي.

بلخ و باميان يې په ۲۵۶ هـ ق کال ونيول. د بلخ نوښاري يې وران کړ. کابل ته راستون سو. د کابل تر نيولو وروسته بست ته ولاړ. دی د بست له خلکو څخه خوابدی و. د بست پر خلکو يې درانه خراجونه کښېښوول. بيا نو سيستان ته ولاړ.

په تاريخ سيستان ۲۲۸ - ۲۳۳ مخونو کي کښلي دي :-

په ۲۵۸ هـ ق کال معتمد بالله عباسي خليفه (۲۵۶ - ۲۷۹ هـ ق) خپل ورور ابو احمد الموفق له اسماعيل بن اسحاق قاضي او ابو سعيد انصاري سره د يعقوب ليث دربار ته د سفير په توگه ولېږه. د بلخ، تخارستان، پارس، کرمان، سجستان او سنده د حکومت فرمان، بيرغ او عهدنامه يې ورته راولېږله. يعقوب دغه هيئت ښه ونازاوه.

يعقوب ليث اووه لس کاله نهه مياشتي پاچهي وکړه (۲۴۷ ۲۶۵)
خراسان، سيستان، کابل، سنده، هندوستان، فارس او کرمان يې تر لاس
لاندې وو. په ۲۶۵ هـ ق کال چي دی ومړ، معتمد بالله د دغو ملکو فرمان د
د ورور عمرو ليث ته ورکړ.

پر سيستان باندي د درهم بن نصر بستي حمله :-

د يعقوب ليث ماما کثير بن رقاق و. په قفيل (Qofil) نومي کلا کي
خوارج پر راتول سول. خوريان يې د يعقوب له دريو ورونو طاهر، علي،
عمرو سره بست ته ځني وتبستېدل. هلته د خوارجو پر ضد خلک پر درهم
بن نصر راتول سوي وو. دوی څلور سره وروڼه درهم ته ورغلل. درهم پر
سيستان بريد وکړ. د سيستان والي د طاهريانو له خوا ابراهيم بن
الحسين و. درهم چي د سيستان د بنار (زرنج) دروازي ته ورسېدی،
ابراهيم کلا وتړله د جنگ توان يې نه درلود. خلک چي خبر سول درهم
د خوارجو جنگ ته راغلی دی، د بنار دروازي يې خلاصي کړلې دی يې
بنار ته ننه يوست. ابراهيم له بناره ووت. درهم له خوارجو سره جنگ
پيل کړ د خوارجو مشر عمار بن ياسر و. يعقوب ليث د درهم له خوا د هغه
جنگ ته ورغی. په جنگ کي عمار وواژه سو. سوکه سوکه د يعقوب د
توري بغ ولاړ. خلکو مخه ورته وکړله د درهم پر ځای دی د دغه لښکر
سپهسالار سو. درهم هم په دغه لښکر کي و. يعقوب په درناوي ورته
وکتل. څو موده پس د يعقوب په اجازه د حج په نيامت بغداد ته ولاړ.
هلته د بغداد څخه خليفه د استاخي په توگه يعقوب ليث ته ولېږه، او د
يعقوب په امر وواژه سو. درهم او وروريي صالح د نصر زامن د زنبيلانو د
کورنۍ وه.

په کندهار کې له عربو سره د ۷۰ هـ ق جنگ :-

په تحفة الکرام کې کښلي دي :-

په ۳۰۴ هـ ق کال د کندهار ښار یو برج ونړېدی، ... ککړۍ پیدا سوې
چې یو له بله تړلي وې. د نهه ویشو ککړیو په غوږو رڼې څرېدلې پر هغو
رڼو د هریوه نوم کښلی و. د ځینو نومونه دا دي :-

شریح بن سنان، حسان بن یزید، خلیل بن موسی. په رڼو کې راوړې
نېټه ۷۰ هـ (سبعین هجري) لیک وه^(۶۰)

دغه پېښه موسیوفریر Ferrier په نولسمه عیسوي سده کې د Her
Belot هریلوټ د وینا په استناد نقل کړې ده، چې هریلوټ د اخوان
الملک په حواله لیکلې ده^(۶۱)

^(۶۰) علامه استاد رحمة الله عليه دغه مطلب یو بل ځای د غلام صدیق حسن خان بهوپالي له خولې
د ریاض المرتاض په حواله هم راوړی دی. وگ: د همدې کتاب ۲۳ مخ، (م. هوټک).
^(۶۱) آریانا دائرة المعارف، ۵۸۴۷/۷ مخ.

د کندھار

زور ښار

د کندهار زور ښار :-

د کندهار زور ښار د احمد شاهي کندهاره څخه دوه ميله ليري د لوېديز خوا ته د لکه غره په لمن کي واقع دی. خورا ټينگه کلا يې وه، دا ښار پر دريو برخو وېشلی و :-

۱. يوه دفاعي څوکی، چي د غره په يوه لور څه برخه کي جوړ سوې. دا د لکه په نامه يادېدله.

۲. اصل کلا^(۱) تر هغه کښته وه، د دولت آباد په نامه يادېدله.

۳. ښار او بازار تر دولت آباد کښته و، يوه کلا پر راگر خېدلي وه.

د ښار جنوب، شرق او غرب ته تر څو مزلو پوري باغونه او کښتونه وه. شمال ته يې لکه ولاړ و. د کندهار د زاړه ښار کلا درې يوپه بل پسې دېوالونه درلودل. د دغو دېوالو تر منځ د پوځ د خېموله پاره کافي گنجایش و. دېوالونه يې په پخسه (دای) وهل سوي وو. په تادای کي د کلا د دېوالونو پور لس گزه و. د دېوالونو پخواي تر دې اندازې و، چي په ۱۸۷۸ ع کال يوه انگرېزي منصبدار د تفنگچي واری پر وکړ. گولی دغونه (دومره) په دېوال ننه وتله، چي په گوتويي بيرته راو کښله. دغه انگرېز افسر کښلي دي که زموږ د وختو (د نولسمي عيسوي سدي په اواخرو کي) توپونه پر دغه کلا گولی واوروي، هم به دا کلا ونه نړولای سي او گولی به تر ونه وزي.

ميرزا محمد خليل مرعشي صفوي د دولسمي هجري سدي په پيل کي د ميرزا طاهر وحيد د تاريخ عباسي، د شاهجهان نامې او تاريخ وقايع قندهار (د ميرزا بديع تاليف، چي په رشيد خان مهابت خاني مشهور و)، په استناد ليکلي دي :-

^(۱) د کندهار د کلا په باب د تاريخ افغانستان در عصر گورگانيان هند په ۲۰۵ مخ کي هم يادونه سته.

زاره کندهار اووه کلاوي درلودې. د کلا غربي څنډه د لکي پر غره
 بنا وه، چي د هند خلک يې (کوه لکه) بولي. لکي غر ډېر لوړ (جگ)
 دي. د دغي کلا بالا حصار د زمره شاه باختار ارگ يا قيتول بولي. د
 بالا حصار کلا يې لوړه او پلنه وه. جگواله يې شپږ گزه دي. پر دغه کلا
 يوه بله کلا راڅرخېدلې ده. د دغي کلا په منځ کي پر يوه غونډۍ حاکم
 نشين عمارت جوړ سوی دی ارگ يې بولي. د ارگ کلا شمال ته بله کلا
 سته چي سنگ انداز و کنگره، فصیل و خندق لري. خندق يې ډېر پسره
 وړ دی. د دغه دېوال پای ته دوه دېوالونه نور سته يو يې شېرازه او بل
 يې بدن بولي. دا دېوالونه يو د بل مقابل ته پراته دي او خورا ټينگ
 دي. د کلا د دېوال شرق ته يو خورا پلن خندق سته او له غربي څنډي
 څخه د ښار جنوب ته دغسي يو دېوال سته. د ښار غربي خوا ته چي د
 لکي غر واقع دی، درې دېواله يې ډېر ټينگ او پلن، يو د بل
 مقابل ته آباد دي. د دغه دوو دېوالو تر منځ يو بل ښار ودان دی.
 جنوبي دېوال يې د لکي غره سر ته ختلی دی. په دې ډول نو
 اووه کلاوي خورا پخې او ټينگي وداني سوي دي، چي په يو بل پوري
 نښتي دي.

په هره کلا کي حوضونه او د اوبو تالاوونه سته، چي خلک تېري نه
 سي. خلکو چي ما ته بيان کړی دی، کندهار اووه پخې او جگي ټينگي
 کلاوي لري :-

۱. شېر حاجي - شېرازه
۲. دولت آباد (د هندوستانيانو په قول). ايرانيان يې قلعه بدن
 بولي.
۳. قلعه مندوی
۴. قلعه ارگ

۵. قلعه قیتول^(۲)
۶. د علي مردان کلا
۷. د چهل زینې د غره کلا
- علیمردان چي د کندهار کلا گورگانیانو ته وسپارله، قلیچ خان د شاه جهان په امر د چهل زینې د غره پر شاوخوا یوه کلا جوړه کړه.
- د ښار دروازي پنځه وې :-

۱. د ماشوري دروازي غرب ته خلاصېږي؟

۲. باباولي دروازه شرق ته

۳. د خواجه ویس دروازه شمال ته

۴. علي قاپي دروازه

۵. د خواجه خضر دروازه جنوب ته

ښار درې برج لري :-

۱. د مجنون قتال د زیارت برج

^(۲) د قیتول نوم په مصطلحات الشعراء ۳۱۸ مخ کي (قیتول زمردشاه) کښلی دی. اصل مضمون داسي دی :-

"قیتول زمردشاه قلعه ایست در حوالی قندهار بنا کړده زمردشاه نام پادشاهی که دعوای خدایی داشته العیاذ بالله. الحال ویران است و آثار آن پیدا است". سعید اشرف ویلي دي :-

دشت از لاله چو قنطوره سرخ عیار

کوه از سبزه چو قیتول زمردشاهی

(وگ : چراغ هدایت)

وارسته دا هم زیاته کړېده. چي د تاریخ په کتابونو لکه د شرف الدین علي یزدي ظفرنامه او نگارستان کي قیتول د مطلقي کلا په نامه راغلی دي. جلال الدین سیوطي (۸۴۹ ۹۱۱ هـ ق) د المزهر په ۱۶۳ مخ کي قیتول رومي کلمه بللې ده او په (بیت الشتوي) یې معنا کړېده. چي د ژمي د تېرولو خوني ته ویل کېږي او ترکان یې قیتس لاق (قتله) بولي. د عبدالرحیم هوتک په مهاجرتنامه کي (لکه) راغلی دی او د سرپوزې غریې پر سلا غر بللی دی؟ ار لا کوه یې هم یاد کړی دی. د قیطول زمردشاه یادونه یې هم کړېده.

۲. د ایرو (خاکستر) برج

۳. د ددي برج. دا برج تر ټولو کښته برج دی.

د کندهار د اوو کلاوو برجان تر ۵۰ زیات دي. نور یې نومونه نه لري^(۳).
د کندهار د زاړه ښار د دروازو تفصیل داسي دی :-

۱. د ښار شمالي خوا ته د گوندگان دروازه او د بابا ولي دروازه. د بابا ولي دروازه په نادرنامه کي د بابا ولي دروازي په نامه ياده کړېده. خو ابوالفضل د شيخ ولي په نامه راوړې ده.

۲. د جنوب خوا ته د ماشور دروازه.

۳. ختيځي خوا ته نوې دروازه - د سلطان ويس دروازه؟

۴. خضري دروازه، د خواجه خضر زیارت يا چينې په نامه نومول سوې ده. دغه زیارت د ښار شرقي خوا ته اوس هم سته.

۵. د علي قايي دروازه، قيتول ته نژدې.

دغه دروازي علامي ابوالفضل ناگوري (۱۰۱۱ هـ ق مړ) راوړي دي.

صمصام الدوله يوه بله دروازه د ويس قرن د دروازي په نامه يادوي. د سلطان ويس په نامه اوس هم د زاړه ښار شرقي خوا ته يو زیارت سته^(۴).

معين الدين محمد زمچي اسفزاري هروي (۹۱۵ هـ ق مړ؟) په روضات الجنات في اوصاف مدينة الهرات کي ۳۴۰ - ۳۵۴ مخونه، چي د ۸۹۷ - ۸۹۹ هـ ق تاليف دی، د کندهار په باب داسي کښلي دي :-

"د غره په لمنه کي ښار ودان دی. خورا ټينگه کلا پې ده. هوا يې بده

^(۳) وگ: مجمع التواريخ، ۱۱ - ۱۲ مخونه، ۱۳۲۸ هـ ق طبع تهران.

^(۴) تر دې کرښي وروسته راغلي مطالب د علامه رشاد ^{رحمته الله عليه} له هغې مقالې اخيستل سوي دي. چي د (کندهار د تاريخ په اوږدو کښي) سيمينار له پاره يې ليکلې وه او د دغه سيمينار د مقالو په ټولگه (۱ - ۵ مخونو) کي چاپ سوېده. دا سيمينار د ۱۳۸۳ ش کال د غبرگولي پر ۲۷ مه په کندهار کي جوړ سو او دوې ورځي يې دوام وکړ، د سيمينار د غونډو مشري د علامه رشاد مرحوم پر غاړه وه، (هوټک).

ده مسافران چي ورسې، ناروغه کېږي، په تېره بيا په مني کي (چي د ژړيو تېو وخت دی). وايي په کندهار کي يوراز انگور سته چي هغه څوک وڅوري، تبه يې نيسي. خو په شاوخوا کي يې داسي ځايونه سته يې ښه هوا لري. په کلا کي دننه يو څاه دی، په وچه پرښه کي کيندلی، ځينو کسانو ويلي دي چي د دغه څاه په تل کي جاري اوبه ليدل سوي دي. اوبه چي ځني راوکاږي کله کله د ونو پاني پکښې وي.

د دغه ښار په شاوخوا کي اوغانان اوسي. کندهار ته څرمه گرمسير واقع دی. يو ښاريي زمينداور دی چي د غور د پاچهانو د نيکه سلطان سوري پايتخت و. د بست ښار خورا مهم دی. د باران په وخت کي خلک د بست زاړه ښار ته ځي او هلته سکې او گېنې په لاس ورځي.

د مکتوبات سعدالله خان په ۵۵ مخ کي کښلي دي :-

"از تقرير احدىانی ظاهر گردید که عرض دیوار قندهار در بعض مواضع شانزده ذراع^(۵) است سه و نیم گز تا چهار گز. از اندرون بیرون جراست و میانش خاکریز".

میر معصوم بهکري (۱۰۱۹ هـ ق م) پخپل تاریخ سنده (د ۱۰۰۹ هـ ق کال تالیف) کي د پیر یکشنبې زیارت د لکي غره په لمن کي ښيي او دا زیاتوي چي د کندهار خلک د یکشنبې په شپه په دغه زیارت کي ډېرې ډېرې لگوي ... د لکي غره لمن تر گره پوانه په تاریخي آبداتو ډکه ده.

چهل ځینه (زینه) :-

په شمالي ورسک کي واقع ده. بابر مغول چي د ۹۲۱ هـ ق کال د کوچني اختر د میاشتي په دیر لسمه روځ د کندهار ښار ونيوه، د چهل ځینې دالان د ده په امر په نهو کالو کي جوړ سو او د بابر د کارنامو په باب هم د

^(۵) ذراع: له څنگل څخه د لاس د منځوۍ گوتي تر څوکي پوري.

دغه دالان په ډبرين دېوال کي ليکني وکيندل سوې. په ۱۰۰۴ هـ ق کال چي مير معصوم بهکري له هندوستانه څخه کندهار ته راغی څه نور کاري يې په چهل ځينه کي وکړ او په دغه ډبرليک کي يې د نوموړي بابر د مشر زوی همايون (۹۳۷ - ۹۴۷ هـ ق) او لمسي جلال الدين اکبر (۹۰۳ - ۱۰۱۴ هـ ق) نومونه او د نوموړي اکبر مغول د نيولو ملکونو نومونه زيات کړل ... مير معصوم ليکي :-

چهل زينه د بابر بادشاه په امر د ده د زامنو ميرزا عسکري، ميرزا کامران او ميرزا هندال په توجه او اهتمام په نهو کلو کي هره ورځ د اتيا سنگتراشو په زيار په هغه غره کي چي په سرپوزه مشهور دی، کيندل سوې ده. هلته يې يوه کتابه د بابر، ميرزا کامران، ميرزا عسکري او ميرزا هندال په نامه ليکلې وه او قلمرو يې هم يوازي کندهار ليکلې و^(۶)، ځکه چي د همايون او اکبر نوم، چي د کندهار او کابل غوندي په زرو ښارونه يې تر تصرف لاندې وه، ثبت سوی نه و، نو ما خوشنويسان او سنگتراشان له بهکريه راوغوښتل. کتيبه مي هلته وليکل چي په هغه کي د همايون، اکبر او د ده د قلمرو اکثر ښارونه له بنگال څخه تر روهرې^(۷) او له کابل څخه تر دکن پوري پکښې ثبت کړه سول. څلور کاله مو کار پر وکړ^(۸) هغه ليکني چي موهن لال په ۱۲۴۸ هـ ق کال ځني ضبط کړي دي، دا دي^(۹) :-

^(۶) وگ : تاريخ معصومي، ۲۸۰ مخ.

^(۷) روهرې د بحيره عرب پر غاړه د کراچي ختيځ ته پرته وه.

^(۸) تاريخ سنډه، ۱۳۲ مخ.

^(۹) د کتيبو د نقل د يادابستو په لوستلو کي ما خپل دقت کړی دی. کوم ځايونه چي د (...) نځبه لري، معنا يې دا ده چي ما يې په لوستلو کي ستونزه درلوده. که تېروتلې وم، هيله ده لوستونکي مي تېروتنې ته متوجه کړي، (هوټک).

(۱) د میرزا کامران او میرزا عسکری کتیبه :-

"در تاریخ ۱۳ شهر شوال سال ۹۲۸ اعلیحضرت گردون سلطنت مملکت پناه عدلت شعار مکرمت آثار... بزرگ کامگار اعتضاد سلاطین گردون اقتدار سلاذ مناصر گیتی دار شهسوار ضممار عدل و احسان اعدال آگاهی زمین و زمان المنصور با انظار عنایت الله ابو الغازی ظهیرالدین محمد بابر بادشاه خلدالله ملکه و سلطنته فتح قندهار نمود و در همین سال امر عالی به بنای این رواق جهان نمایکه سر رفعتش به مهادات ایوان کیوان رسیده شرف نفاذ یافت و تمام آنرا به اهتمام فرزند همایونش محمد کامران بهادر که شرفات کاخ عدالتش ازین نه طاق در گذشته مفوض گردید در حسب اشارات علیه بی توقف مهندسان صاحب هنر و استادان ماهر دانشور در ساعت حسنه و طالع فرخنده اساس آن را انداخته و عمله و اهل کاران چابکدست که هر یک سرآمد کشوری و یگانه مملکتی بودند وفاق صداقت و مهارت در احداث آن بظهور رسانیدند، چون شاهزاده مشارالیه ایالت و مملکت قندهار را به برادر ارجمند سعادت یار مرحمت آثار عدلت شعار محمد عسکری بهادر طول عمره و افاض علی العالمین یده و احسانه تفویض نمود در ایام ایالت این شهزاده عالیشان در نهصد و سی... و از سپاس الطاف شهزاده فیروز بخت که خیر منیرش مطرح انوار ابهت است در نهصد و پنجاه و سه این عمارت سپهر فرسا به اتمام رسید."

(۲) د محمد اکبر پادشاه کتیبه :-

"منقوش مرات ضمیر ارباب دانش میگرداند که مملکت قندهار در قبضه تصرف آمای بندگان حضرت شهنشاه جم جاه فلک بارگاه خلافت پناه ظل الله جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی خلدالله ملکه بود، در حینکيه رایات کشورستانی جنت آشیانی محمد همایون بادشاه غازی طیب

الله ثراه و جعل جنت مشواه بسمان توفیقات ربانی و تأییدات سبحانی
 تسخیر دهلی نمود دیار قندهار از تصرف این دودمان بیرون رفت و چون
 اقبال دولت شاهنشاهی اکثر اقالیم ربع مسکون را که طول آن از حدود سر
 اندیب و اریسه و بندرگوراکات و گوربنگاله تا تهته و بندر لهری و هرمز که
 مسافت آن قریب بدو سال راه میشود و عرض آن از کابل و کشمیر تا سرحد
 دکن که قریب یکنیم سال راه باشد مسخر گردانید در سنه هزار و دو (بست و
 قندهار) در حیطة تصرف غلامان درگاه خلایق پناه در آمد امید که عنقریب
 اکثر اکناف عالم را از تأیید بخت و اقبال حضرت ظل الهی و شاهزاده
 کامگار گردون اقتدار شاه سلیم و شاه مراد و شاه دانیال و خسرو شاه و پرویز
 شاه مسخر اولیای یزدان گردد آمین یا رب العالمین. تمت فی سنه ۱۰۰۷
 پرسیده نماند که در زمانیکه اعلیحضرت خاقانی حکومت قندهار را بنواب
 نامدار شاه بیگ خان کابلی مفوض فرموده بودند بنده درگاه محمد معصوم
 بن سید صفایی و بن سید شیر قلندر بن سید حسین زنجیرپا بن بابا حسن
 ابدال ...".

د چهل زینې رواق درې متره اوږده، چاریاک کم دوه متره بر او دوه
 نیم متره لوړواله لري. د رواق مخ د دواړو پایو پر برابري د دوو زمريو
 مجسمې پرته دي چي له همغني غرنۍ توري ډبري څخه جوړي سوي
 دي، او د دواړو سرونه وروسته ځني پرې کره سوي دي. ۴۵ ځينې (زینې)
 لري. د منځ ځینې يې له چاریاک باندي يو متر څخه تر يو نیم مترو پوري او
 د پای او سر دا يې تر چاریاک کم دوو مترو پوري اوږدوالی لري. د ځینو
 (زینو) لوړواله تر نیم متر زیات دي. د زینو دواړو خواوو ته يې د اوسپني
 سیخان پورته سوي دي چي خلک ورپوري لاسونه نیسي. دا سیخان د
 اعلیحضرت امان الله خان په امر په ... کي جوړ سوي دي.
 د قیتول د غره د آتشکدې یادونه میر معصوم په تاریخ سنده کي کړې

ده. دغه آتشکده د لکي غره د قيتول پر سر ودانه وه او مير معصوم په (۱۰۰۹ هـ ق) کال کي وايي :-

"اوس لا هم دغه آتشکده ودانه پاته ده، دا آتشکده له خورا پلنو اومو خبستو څخه جوړه ده^(۱). د خبستو بر او اوږده يې دوه گزه دي، يوه يوه لوېشت پندري دي، په دې ودانۍ کي هيڅ ورانۍ پېښ سوې نه دۍ، په دغه غره کي مخلصه (يو ډول کوچنی بوټی دۍ چي نازکي پاني، سره او ژړبخون گلان او سمې ضد خاصيت لري) کېږي".

ما (رشاد) چي دغه آتشکده درې شپته کاله پخوا ليدلې ده، رشتيا هم يو دهليز يې په پلنو اومو خبستو پوښلی و، خو د آتشکدې څه آثار چي پاته وه په هغو کي پخې خبستي کار سوي وې، دغه آتشکده د کندهار په دولتي کورنۍ کي د زردشتي دين جريان ښيي. د لکي غره په لمن کي د زاړه ښار جنوب لوېديځ لور ته يو څاه سته چي په وچه تيره کي کيندل سوې دۍ.

په تحفة الکرام کي ليکلي دي :-

"له دغه څاه څخه کله کله له اوبو سره د ونو تازه پاني هم راخېژي او خلک گمان کوي چي د دغه څاه پای له بهاندو اوبو سره اړيکي لري. دغه څاه ته چي زه (رشاد) ورغلی وم، چا ډېره ور وغورځوله، دوې دقيقې وروسته يې د مخکي سره د نښتلو ښغ زموږ تر غوږ سو. د لکي غره په لمن کي

^(۱) په دې برخه کي علامه استاد رحمۃ اللہ علیہ د کندهار مجلې د ۱۳۵۴ کال د سرطان - اسد د گني د اتم مخ حواله ورکړېده، خو ځای يې تش دۍ. ما ته اوس د دغه مجلې تر لاسه کول ميسر نه دي، (م. هوتک).

علامه رشاد رحمۃ اللہ علیہ د کندهار د زاړه ښار په باب د لوی استاد علامه حبيبي د هغو مقالو يادونه کړېده، چي د ۱۳۵۶ ش کال د زېري جريدې په ۱۲ - ۱۹ گڼو کي خپرې سوي دي. دغه راز يې په همدې باب د لوی استاد هغه مضمون ته هم اشاره کړېده چي د ۱۳۲۲ هـ ش کال د کابل مجلې د عقرب په گڼه کي خپور سوې دۍ. دې ما خنډ ته اوس زما لاس نه رسېږي، (م. هوتک).

د زاره بنار په لوېديځه برخه کې د باران د اوبو د څيرې له پاره دوه لوی پاڅه حوضونه هم سته. يو چي ډک سي اوبه يې بل ته راځي. د زاره بنار د نارنج مانې هم له تاريخي بناوو څخه ده چي کنډوالي يې اوس له خطر سره مخامخ دي.

د قيتول جنوب ته د لڅشک لاندې د سيد حسن زنجيرپا د زيارت په شاوخوا کې شپږ اووه ډبرليکونه سته چي له (۱۰۰۴ هـ ق) کال څخه تر (۱۰۰۷ هـ ق) کال پوري د مير معصوم په امر کيندل سوي دي.

د يوناني مدنيت زاره شيان د کندهار د زاره بنار له کيندلو څخه په لاس راغلي دي.

د کندهار ډبريني کتيبې :-

د کندهار د زاره بنار جنوبي ډډې ته د غره په لمن کې سوري تيرې ته نژدې د سيد حسين زنجيرپا رحمۃ الله عليه له هديرې څخه تقريباً سل گامه لور په غره کې د دوو خونو (يا دوې صفې) دېوالونه ولاړ دي. د دې خونو بر او او اوږده تقريباً اووه گامه دي، په لوړه (لومړۍ) خونه کې يوه کتيبې د غره پر ډبره ليکل سوې ده، داسي :-

"قال امير المؤمنين عليه السلام ... جل من لا يموت (منه) ذكر الموت جلا القلب ليس الشيب في العمر بقية العمر لا قيمت لها لا غم للقانع

دنیا است مثال رنگ و بوی

کس را نرسد جز آرزوی

تو بی اثری زدرو چون کوه

و زدرد منم چو کوه اندوه

بتاریخ روز عید قربان تعمیر این بناء نمود سیادت پناه میر محمد معصوم نامی بن سيد صفایی ترمذی سنه ۱۰۰۵ هـ.

په دوهمه خونه کي چي لږ کښته واقع ده، پنځه کتيبي ليکلي دي :-

لومړۍ کتيبه :-

قال عيسى عليه السلام : (الدنيا قنطره فاعبروها ولا تعمرونها) قال امير المؤمنين رضي الله عنه من اكثر ذكر الموت رضي من الدنيا باليسر (منه) العاجز من عجز عن سياست نفسه المدح ذبح (قيل) الدنيا ساعه فاجعلها طاعه (قيل) غفلته الاحيا اكثر ام حصره الاموات (قيل) عجبت لمن جرا من مجارى البول كيف يتكبر (قيل) الادب يستر قبح النسب.

در عهد بندگان حضرت خلافت پناهی شهنشای ظل الهی جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازي خلدالله ملکه ابدایالت قندهار بنواب شجاعت شعار شاه بیگ کابلی مفوض شود اینجا تعمیر نموده شد :-

نامی بکشا چشم بصیرت دریاب
بنیاد زمانه همچو نقش است بر آب
با تو گویم که حاصل دنیا چیست؟
بیداری يك زمان و باقی همه خواب

فی سنه ۱۰۰۶ میمنت تحریر یافت"

دوهمه کتيبه :-

قال على رضي الله عنه : طاعة الله غنيمه (منه) خير المال ما نفق في سبيل الله (منه) غنم من سلم (منه) عقيب كل يوم ليل (منه) رسول الموت ولاده.

(نامی) زفلك دوش دلم کرد سوال
کز رفته و آینده بیان کن احوال
گفتا چه خبر ز رفتگان نیست اثر
آینده چو رفته دان چی می پرسى حال؟

بفرموده سیادت پناه میر معصوم بن سید صفایی ابا و بن میر سید شیر
قلندر ابن سید حسین زنجیرپا جداً رحم الله ...

در پیمه کتیبه :-

جام از می عیش تلخکام افتاده
این مجلس باده ناتمام افتاده
بنگر ز حریفان می و جام افتاده

.....
قایله و کاتبه محمد معصوم بن سید صفایی بن سید مرتضی بن^(۱۱) سید
... بن میر سید علی بن میر سید عماد بن میر بزرگ بن^(۱۲) سید ... الترمذی
اصلاً و البکری موطناً و ان
در حینی که بکومک قندهار تعیین شد.

خلر مه کتیبه^(۱۳) :-

خدمت حقایق پناه معارف دستگاه میر سید حسین زنجیرپا صاحب
کشف و کرامت بوده و نسبت اراده و خواهر زادگی بقطب الاقطاب بابا
حسن ابدال رحمته الله علیه داشت مرقد معطر ایشان در جوار بابا بوده، بمرور ایام
مقبره ایشان ... مرخلاق واقع شد، گوئیا ازین امر متاذی؟ شده ... بنا بران
ازان مکان باین سرمنزل انتقال واقع شده.

^(۱۱) امام الدین (تاریخ سنده مقدمه).

^(۱۲) بن سید محمد بزرگ، (تاریخ سنده - مقدمه).

^(۱۳) خلر مه او پنجمه کتیبه د سید حسین زنجیرپا په شرح حال کي هم ثبت سوي دي.

پنځمه کتبه :-

"این مزار فایض الانوار میر سید حسین زنجیرپا ابن سید عین ابن میر شمس الدین بن سید علاوالدین بن سید حسن بن سید حسین بن سید رضایی بن سید محمد بن سید احمد بن سید علی بن سید حسین بن سید محمد بن سید هارون بن سید محمد بن سید جعفر بن سید محمد بن سید احمد بن سید هارون بن سید موسی کاظم بن امام جعفر صادق علیه السلام بن امام زین العابدین بن امام حسین بن حضرت علی علیه السلام".

د سید حسین زنجیرپا د زیارت شمالي طرف ته تقریباً پنځوس گامه لیري یو وور مسجد هم سته. د محراب کښته نیمي يې له یوې کیندلي ډبري څخه جوړ سوی دی. پر دې ډبره هم لیکني سته. گمان کاوه سي چي دا مسجد هم د میر معصوم له ودانیو څخه به وي.

د نارنج ماڼۍ :-

د اقبال نامه جهانگیری په ۱۷ مخ کي لیکلي دي :-

په ۱۰۱۵ هـ ق کال چي حسین شاملو د هرات صفوي حاکم د فراه او سیستان د حاکمانو په مرسته پر کندهار يرغل وکړ، د کندهار حاکم شاه بېگ کلابند سو. د کندهار په ارگ کي چي غليم د کلا له دباندي څخه لید، د خپلي ناستي له پاره يې ځای ترتیب کړ.

سلطان ویس :-

د کندهار مشاهیر په کتاب کي د تاریخ افغانستان در عصر گورکانیان هند ۲۰۶ مخ په حواله لیکلي دي :-

"علاوه بر دروازه هاییکه ابوالفضل ذکر میکنند نواب صمصام الدوله دروازه دیگری را هم بنام (ویس قرن) نام میبرد. در سال ۱۰۵۸ هـ که قشون

ایران قندهار را محاصره کرد بنادی خان محافظ این دروازه بود
(مآثر الامراء، ۲/۶۶۱ مخ)، چون تاکنون هم متصل طرف شرقی شهر کهنه

قندهار مزاری بنام (سلطان ویس) موجود است ...^{۱۱۴}

د سلطان ویس خانقاه د زاره بنار ختیځ لور ته واقع وه چي اخلاص
مندانو یې ښه زیارت پر جوړ کړ او دبرین تاریخي لوښي یې پکښې
کښېښوول. وایي دا دېگونه د امیر امان الله په وخت کي د کابل موزیم ته
انتقال سول. د سلطان ویس د ژوند زمانه د غزنویانو دوره ښوول سوې
ده^(۱۱۴).

د کندهار دبرین دېگ^(۱۱۵) :-

هغه دبرین دېگ چي د سلطان ویس بابا پر زیارت پروت و^{۱۱۶}، په
۱۳۰۶ هـ ش کال کي اعلیحضرت امان الله شاه غازي د کابل موزیم ته د
احمدشاه بابا د مقبرې له غالیو سره واستول.
د دې دېگ شکل مجوفه نیم کره ده، چي له دننه څخه مستدیره او له
دباندي څخه مضلع ده. د دېگ له ژبو څخه تر (۶) انچو پوري ۲۴ ضلعي
لري. کښتنی برخه یې څه اوږده کی ده. پر دبانندی برخه یې په شپږو
منطقو کي دالیکلي دي :-

د دېگ د ژی پر دایره په ثلث خط لیکلې دي :-

... علیه الصلوة و افضل من التحیات ... در ایام خجسته فرجام ...

^{۱۱۴} د کندهار مشاهیر، ۹۶ مخ. په یادابنتو کي علامه رشاد مرحوم د سلطان ویس حواله پر
نوموړي ماخذ ورکړې ده. ما له دغه ماخذ څخه پخپله ټاکنه دغه مطالب راټول کړل،
(هوټک).

^{۱۱۵} د دبرین دېگ په باب مطالب د یادابنتو له دوهم ټوک ۲۲۶ - ۲۳۱ مخونو څخه راټول
سول. (هوټک).

^{۱۱۶} د کندهار د زاره بناریوه دروازه د ویس قرن په نامه وه، (مآثر الامراء، ۲/۶۶۰ مخ).

توفیق عالی یافت ... جمال سلطنت و مملکت ... افضل الاهی مرجع
الاکابر والاعالی ... شجاع ...

لومری منطقه :-

... حضرت باری خواجه ایوب انصاری و بعد از آنکه حضرت واقف
مذکور ... من له الولایت ... این را ساخته و هم از برای اولاد وقف نموده
... متوالی و ... ظر ... آنحضرت وقف کرد حیرت واقف بربقاع مذکوره و بر
مدرسه که والد واقف مذکور بنا نموده و محاذی این مدرسه مذکور وقف
لازم کرد ... واقع در ولایت قندهار موسوم به (سنگحصار) در حالی که حق
و ملک وی بود به بیع صحیح شرعی خریده بود از اولاد جناب امیر مرحوم
نظام الدین حنیکه سلطان ملازم مغفور شاهرخ میرزا بمبلغ هزار و پانصد
مثقال نقره سره مضروبه همگی و تمامی قریه واقع در ولایت مذکور
موسوم به (ده روح آباد) جناب واقف مذکور ... به بیع صحیح ... مثقال
نقره از وجه حلال ضرب کرده ... بعضی آن ... همگی و تمامی
(خنجک).

منطقه دوم :-

که از همین نهر مذکور جناب واقف مذکور آب بدانجا برده احیا
نموده و همگی و تمامی (منکلجه)^(۱۷) که جناب واقف مذکور از ورثه امیر
جلال الدین فیروزشاد که ملازم آستان آنحضرت مغفور مذکور^(۱۸) بوده به
بیع صحیح شرعی خریده.

همگی و تمامی این ده قناتی موسوم به (دهک) واقع در میانه میمند

^(۱۷) بنایی سکلچه (سکبلچه) وی.

^(۱۸) مطلب یی بنایی شاهرخ میرزا وی.

و کوشک نخود

همگی و تمامی قنات چهل گزی که قریب کوشک نخود واقع است

همگی و تمامی اعتاقات چهار قطعه باغ در کل این قریبه قطعه (اعلصر) و
قطعه (ده زنگی آباد) و قطعه (ده میخوش) و قطعه (در همومال)

و همگی و تمامی اعتاقات که واقف مذکور بنا کرده - هشتاد و شش در
دوکان وقاع در بازار "اوشوری" بدرون بلدة قندهار بقرب مدرسه مذکور
جانب جنوبی مدرسه -

و منجمله شانزده باب دکان متصل راهگذر و دیگر جانب غربی بازار
مذکور - و هفت در دکان جانب شرقی بازار مذکور و بیست و هفت در
جانب غربی بازار مذکور بر بیست و چهار در و نوزده ستون

همگی و تمامی اعتاقات حمامی واقع در چهار سوق بازار مذکور و
همگی و تمامی کاروانسرای واقع در اندرون بلدة مذکوره - حدود جمله
موقوفات و موقوف علیها در وقفیه مسطور است و جمیع آنچه از موقوفات
باید شمرد از حدود مرافق و حقوق و آداب مرکبه حمام مذکور و کل از قبیل
موقوف فیها وقفی صحیح و صادق و جازم بحیثیت که قیراط و حبه از او ...

منطقه سوم :-

بخشیده نشود که بهیچ وجهی او وجوه ملک کسی نشود و جناب واقف
مذکور خزاین وقف را از برای فقراء و مسلمانان کرده اند و شرط کرده اند
واقف مذکور که متولی بقاع موقوف علیها و این موقوفات مذکوره خود
باشد علی سبیل الاستقلال تا مادام الحیوة هر نوع تصرفی خواهد کند و
شرط کرد جناب واقف مذکور که بعد از وفات وی از اولاد ذکور وی بطناً
بعد از بطن هر کدام اعلم و اصلح باشند - متولی این موقوفات وی باشد.
اگر در علم و صلاح متساوی باشند اسن متولی باشد اگر از اولاد ذکور وی

هیچ بطن نماند از اولاد اناث بهمین قانون متولی باشند - و اگر از اولاد جناب واقف کسی نماند هر کس مدرس مدرسه باشد متولی باشد - و چون متولی را اولاد باشد حق المونه عشر گیرد و از غیر اولاد بقدر اجرت عمل گیرد و شرط کرد جناب واقف مذکور که موقوفات را باجارت بمیغلیه؟ بدهند و آنچه ازین موقوفات حاصل شود اولاً بعمل ضروریه و مرمت این موقوفات و موقوف علیها باشد از حصیر و فرش و روشنایی و غیر ذلک و آنچه ازین وجوه فاضل آید از آنچه متولی برین نماید اذن برای آن هر پنج دینار بوزن یکمقال سکه نقره باشد.

منطقه ۴ :-

و گندم سفید آب تیر ماهی کشت جید بسنگ بازار قندهار هر خرواری چهل من بر آید باوظایف اخند دیندار و مدرس عالم که در هر هفته پنج روز اول بدرس و مذاکره علوم شرعیه و مقدمات آن اشتغال نماید هر مدرس هر ساله نقد دو هزار و حنطه چهل خروار و شعیر بیست خروار و در معید هر معیدی نقره چهار صد و هشتاد دینار و حنطه پانزده خروار اجوره درس دوازده نفر اعلی آن چهار نفری هر نفری نقده سیصد و شصت دینار و حنطه ده خروار و اوسط هر نفری نقده دویست و چهل دینار و حنطه هفت خروار و ادنی چهار نفر آن هر نفری نقده یکصد و هشتاد دینار و حنطه پنج خروار و یک امام عامل صالح که در مدرسه بامامت صلوه خمس قیام نماید هر ساله سیصد و شصت دینار و گندم ده خروار یک موذن عالم اوقات صلوه نقد یکصد و هشتاد دینار و گندم پنج خروار این وظایف مدرسه بر والد حضرت واقف مذکور اول یک مدرس و طلبه معید و یک خادم به ... در مدرسه حاضر باشند و بهمان دستور وظیفه گیرند و وظایف ارباب وظایف مقبره مصدر شود - حفاظ و امام هفتصد و بیست دینار و حنطه هشت خروار ...

پنج نفر هر نفری نقده چهار صد و هشتاد دینار حنطه چهار خروار و سوزن
نقده صد و بیست دینار حنطه سه خروار

منطقه ۵ :-

شرط کرد حضرت واقف مذکور که یکنفر از طلبه مدرسه خاصه کتابدار
مدرسه مذکوره بوده باشد و وظیفه بدستور دیگر طلبه بگیرد - و هر کس از
طلبه ها باید بیتوته کند و هر کس بیتوته نکند مدرس مدرسه بقدر آنچه
بیتوته نکرده از وظیفه وی کسر نماید

وظیفه خادمی که در سقاوه مدرسه مذکوره بآب کشی قیام نماید
بدستور خادم مدرسه مذکوره باشد

وظیفه رواتب غلور خانه برین موجب است :-

وظیفه یکنفر شیخ صالح متدین که از غلور خانه خبردار بوده
بمستحقان برساند هر ساله نقده سه صد و شصت، غله ده خروار وظیفه طباخ
دویست و چهل دینار - وظیفه یکنفر مرد خادم سیصد دینار رواتب غلوریکه
در شش ماه زمستان خواهد بود بهاء :-

هر روز گندم یک خروار - گوشت چهار من - نمک دو من - بصل دو
من - حمص دو من - جذر و شلجم دو من

و در شش ماه تابستان ... هر روز یک خروار نان به مستحقان
برساند و همیشه آنچه باید بخرند - و در هر سه ماه پنج من دوشا و
یکمن روغن و یکمن ارد حلوا پزند و ده من ارد نان پخته بمستحقان
برسانند."

په دېگ کي دننه ژۍ ته نژدې يو خای دا کيندل سوي دي :-

کرد این چشمه پر ز شربت قند

حضرت شهریار خضر مآب

د اشوکا کتیبه په کندهار کې :-

د زاره ښار په غره کې چهل زینې ته نژدې پر یوه ډبره باندې د اشوکا (۲۷۰ - ۲۳۲ ق م) د هندوستان د موریايي پاچا یو فرمان په دوو ژبو یوناني او آرامي او دوو رسم الخطونو (یوناني ژبه او لیکدود، آرامي ژبه او لیکدود) کښلی دی. یوناني برخه یې چې لوړه لیکلې ده دیارلس نیمې لیکي (کرنې) ده او آرامي برخه یې تر هغه لاندې اووه نیمې لیکي ده. دا کتیبه په ۱۳۳۷ هـ ش کال پیدا سوې ده. د کتیبې اوږده ۵۵ سانتي متره او بریښي له ۴۵ څخه تر ۵۰ سانتي مترو پورې دی. په دغه کتیبه کې د پیوداسس لقب چې د آشوک لقب و راغلی دی. د دې کتیبې مضمون اخلاقي دی. نصیحت دی. د ښکاریانو څخه غوښتنه سوې ده چې د حیواناتو له آزار او وژلو څخه لاس واخلي. د دغې کتیبې ... برخه هرما ته لوستې ده او دی وایي :-

دا خورا فصیحه کتیبه ده.

علامه حبیبی لیکي :-

غالباً دا کتیبه په ۲۵ ق م کې لیکل سوېده.

د دې کتیبې د یوناني برخې ژباړه داسې سوېده :-

"پیوداسس پاچا لس کاله کېږي زیار ویوست چې سړیو ته اخلاقي اصول وروښيي او له هغه وخته راهسې یې د نړۍ خلک لا ښکمرغه او لا دینداره کړل، پاچا د حیواناتو له وژلو ډډه وکړه، نور خلک یې هم د

حيواناتو او ماهيانو له ښکاره راگرزول. خلکو د مور و پلار او مشرانو درناوی وکړی او په دغه کړو به تر دې وروسته د لاسنه ژوند تبستان سئ^(۲۰).

میخائیل بگلوبوف د کندهار د آرامي کتیبې تر عنوان لاندې د آسیا او افریقا د هیوادو ژبپوهنه او تاریخ نومې رساله کې لیکلې دي :-

په ۱۹۵۸ ع کال په افغانستان کې کندهار ته نژدې یوه کتیبه پیدا سوله چې په دوو ژبو یوناني او آرامي پر یوه پرښه لیکلې سوې ده، یوناني متن په خورلسو او آرامي متن په اتولیکو (کربنو) کې خای سوی دی. آرامي متن یې (لیوی دیولاوید) او (التخوم دیاپون سومیر) ولوست او اېرانی کلمې یې بنونیست وڅېړلې. د دې کتیبې د آرامي متن لومړۍ لیکه داسې ده :-

Snn X ptytw 'byd zy mr'n prydras 'mlk qsy't' mħqst

د کندهار کتیبه لومړۍ کتیبه ده چې په افغانستان کې په یوناني او آرامي لیک پیدا سوېده^(۲۱).

آشوک د بندوسار (۲۹۸-۲۷۴ ق م) زوی د چندراگوپتا موريا (۳۲۲-۲۹۸ ق م) لمسی و. د ده لقب پیاداسي (پریه درشن) و. دا لقب د چندراگوپتا له زمانې څخه په دغه کورنۍ کې باب و. د پیاداسي معنا (ښکدل) ده. په اشوک اعظم کې یې لیکلې دي چې اشوک په ۲۷۰ ق م کې پاچا سوی او په ۲۳۲ ق م کې مړ دی خو په تاریخ مگده ۳۹ مخ کې یې بیا د اشوکا د پاچا کېدلو کال ۲۷۱ ق م ښوولی دی. د موريا انا نوم یې موريا و.

د بودهیایي مبلغینو څخه مجهان تکه کشمیر او کندهارا ته ولېږل سو چې اتیا زره تنه یې بودایان کړل او د هرم له کښته د هندوستان د پولې

^(۲۰) تاریخ مختصر افغانستان، ۵۱/۱ مخ.

^(۲۱) افغانستان در پرتو تاریخ، ۱۰۱ مخ.

لوېديز ملکو ته ولېږل سو چي اووه دېرش زره تنه يې بودايان کړل. کندهار غالباً د دهرم له کښته د تبليغ په ساحه کې و^(۲۲). په کندهار کې د آشوکا لومړی دبرليک په ۱۹۳۷ ع کال موندلی سوی دی. د کندهار مجلې د ۱۳۵۱ هـ ش کال د غبرگولي په گڼه ۳ مخ کې يې ليکلي دي ۱-

ختيځ پوه دانيال شلوم بورژې په يوه ځانگړې رساله کې په کندهار کې د آشوکا د دوهم دبرليک متن ژباړلی دی. دی وايي -

د کندهار په زاره ښار کې د آشوکا (۲۷۰ - ۲۳۲ ق م) دوهمه کتيبه په ۱۹۵۴ ع کال موندل سوېده، ۲۲ ليکي ده. خو افسوس چي د سرو پای له خوا نيمگړې ده. دا کتيبه د دوولسم فرمان له منځه څخه پيل او په ديرلسم فرمان پای ته رسېږي. په دې دبرليک کې د کالنگا د جنگ قصه او د بودايي دين پندونه راغلي دي.

د آشوکا دغه دوهمه کتيبه د کابل ملي موزيم ته راوړل سوېده او دلته خوندي ده. د کالنگا د جنگ په باب په دغه کتيبه کې ليکل سوي دي :-

د کالنگا جنگ زما د پاچهۍ په اتم کال پېښ سو. په دغه جنگ کې پنځلس لکه کسه ونيول سول. يو لک تنه ووژل سول.

په هندوستان، پاکستان او پښتونستان کې د آشوکا مهاراجا (۲۷۰ - ۲۳۲ ق م) څورلس کتيبې پيدا سوي دي.

۱- ۷- ۸- ۱۱- ۱۳ په شهبازگرۍ (پښتونستان) کې.

۲- ۳- ۴- ۶- ۱۲- ۱۴ په گرناړ کې.

۵ په مانسهره (اوسني پاکستان) کې.

۹- ۱۰ په کالسي کې.

د آشوکا دوې کتيبې چي په کندهار کې پيدا سوي دي، له دغو دوو کتيبو سره د آشوکا د موندل سوو کتيبو شمېر ۱۶ ته رسېږي. د آشوکا نوري کوچنۍ

^(۲۲) اشوک اعظم، ۴۸ مخ.

کتیبې هم سته. د هند په کلنگ نومي خای کې هم دوې کتیبې سته:-

الف په دهاولي کې.

ب په جوکهر کې.

د غارو کتیبې :-

۱. نگرود

۲. کهالاتینکا

۳. کهالاتینکا

کوچني ډبرليکونه :-

۱. برهما کرهي

۲. سهسرام

۳. روپ ناته

۴. بهيرو

کوچني ستوني کتیبې :-

۱. رمڼی دي

۲. نگلوا

۳. سارناته

۴. سانجی

۵. اله آباد

۶. اله آباد^(۲۳)

^{۱۲۳} د یادابنتو دغه برخه علامه مرحوم د ژوند په وروستیو شپو ورځو کې کښلې ده. په دغه وخت کې یې د سترگو دید بېخي کمزوری و. ځکه نو توري یو د بل پر سر ځني لیکل سوي دي. که د نومونو په ثبت کې تېروتلې یم، هیله ده لوستونکي مې وېځني، (هوټک).

نادر آباد :-

افشار نادر چي په ۱۱۵۰ هـ ق کال د کندهار زور ښار کلابند کړ دا کلابندي يو کال اوږده سوله. په دغه موده کي نادر د کندهار د زاړه ښار ختيز لور ته يوه کلا په بنديانو او بېگار ودانه کړله چي نادر آباد نومېدله. په ۱۱۵۱ هـ ق کي چي يې د کندهار زور ښار ونيو کلا او ودانۍ يې ونړولې او خلک يې نادرآباد ته راوکوچول. د نادر د ودان کړي ښار د کلا د دېوالو خورا لږي نخښي د شير سرخ په باغونو کي پاته دي. دا ښار له ۱۱۵۱ څخه تر ۱۱۶۹ هـ ق پوري اتلس کاله ودان و. احمدشاهي ښار چي ودان سو، نادرآباد د پښتنو د قهر په لمبو کي لولپه سو او د نادر د ظلمونو کسات يې د ده له ودان کړي ښاره څخه واخيست.

د کندهار د زاړه ښار د کلا په باب د بيان واقع مولف کښلي دي :-
الحق (قندهار) عجب حصن حصيني داشته است که در هنگام تسخير آن حسب الامر سلطان (نادر) مسمار گردیده و ویرانهٔ مطلق ساخته اند و در جنب آن حصار گلین^(۲۴) بنا نهاده موسوم به نادرآباد.

يعنی عوض مصحف بر بط

سگ نشیند بجای کیمیایی^(۲۵)

^(۲۴) گلین = (د خټو).

^(۲۵) وگ : بيان واقع، ۵۸ مخ.

علامه رشاد رحمۃ اللہ علیہ د زاړه ښار د افغانستان د لرغون پېژندنې د لومړي کال په دوهمه گڼه کي د (تحقيقات باستانشناسی در شهر کهنه کندهار) په نامه د سيد اکبر سکندرپور مضمون ته حواله ورکړېده او ځای يې تش پرې ايښی دی. دغه ماخذ ته زما لاس اوس نه رسېږي، (م. هوتک).

احمد شاہی

نار

احمد شاهي ښار :-

د کندهار د احمد شاهي ښار تاداود ۱۱۶۹ هـ ق کال د دوهمي خور په اوله د یکشنبې په ورځ د لوی احمد شاه بابا رحمۃ اللہ علیہ په لاس ایښوول سوی دی^(۱). د احمد شاهي ښار کلا مستطیل شکل لري، لنډې خواوې یې (چې شمال او جنوب ته پرته دي) هره ضلعه یو زرو سل متره اوږده وه او اوږدې ضلعه یې (چې شرق و غرب ته پرته دي) هره ضلعه یو زرو اته سوه متره کېدله چې ټوله محیط یې پنځه زره اته سوه متره سي^(۲).

پخوانیو مساحان د احمد شاهي کندهار ساحه دوولس غولبي بلله، د دوی په حساب په هره غولبه کې دوولس خرواره تخم کرل کېدی او جریب پنځه منه تخمېزو. د دغه حساب له مخې نو د احمد شاهي کلا پر دوو زرو اتو سوه اتیا جریبو مخکې غېږ راگرزولې وه.

د احمد شاهي کلا دېوال اته متر لوړ و، د کلا د دېوال پسر په تاداود کې شپږ متره او د دېواله پر سر ۴،۲ متره و.

د آريانا دائرة المعارف د اووم ټوک په پنځه زره اته سوه څلور څلوېښتم مخ کې یې کښلي دي :-

د کندهار د احمد شاهي ښار د کلا دېوال په پساره پنځه متره او په جگواله له اوو څخه تر لسو مترو پوري و. د کلا پر شاوخوا خندق راگرزېدلی

^(۱) تاریخ احمد شاهي ۱/۵۲۸ مخ. په ځینو کتابو کې چې د کندهار د احمد شاهي ښار بنسټ ایښوول په ۱۱۷۴ هـ ق کال بلل سوی دي، سمه خبره نه ده. یوه پښتانه شاعر د دغه تاداود ایښوولو تاریخ ماده داسې موندلې ده: "دا ښار احمد شاهي کندهار دی" = ۱۱۶۹. ما (هوټک) ته دغه پښتون شاعر پخپله علامه رشاد رحمۃ اللہ علیہ ښکاري.

^(۲) د کندهار د پخواني ښاروال لعل محمد خان کاکړ یادښت: د "ایمپایر درانیه" په ۵۶ مخ کې د احمد شاهي کندهار د کلا محیط پنځه نیم کیلومتره، د G. Firster د A Journey ... په ۱۰۲/۲ مخ او د Charles Masson د Narrative of ... په ۲۷۸ مخ کې درې میله، د موهن لال کشمیري د Travels in ... په ۳۰۲ مخ کې نه زره گامه کښلی دی.

و، چي درې متره ژور و^(۳). ښار مستطیل شکل لري، چي اوږده يې شمالاً جنوباً ۲۱۳۳ متره او پوري يې شرقاً غرباً ۱۳۸۷ متره ده. ساحه يې تقريباً ۲۹۵۸ مربعو کيلومترو په اندازه ده.

خليل الله خان د (بنای شهر احمدشاهی قندهار) تر عنوان لاندې د آريانا مجلې د دوهم کال په يوولسمه گڼه لسم مخ کې کښلي دي :-
د احمدشاهي ښار د جوړولو پيل د ۱۱۶۹ هـ ق کال د برات په مياشت کې وسو او د ښار د کلا اوږده ۱۹۱۵ گزه او پوري يې ۱۰۶۰ گزه و. د کلا جگوالی له مخکي څخه تر کنگرې پوري لس گزه، د کلا محيط ۶۳۲۵ گزه و. خليلي خپل ماخذ نه دی ښوولی.

دغه ښار شپږ دروازې درلودې :-

۱. د عيدگاه دروازه. د شمال لوري ته (تر ټولو کوچنۍ او مستقيمه)
۲. توپخاني دروازه او هرات دروازه د غرب لوري ته
۳. ښکاپر دروازه د جنوب لوري ته
۴. کابل دروازه او برو دروازه د شرق لوري ته
۵. هرات دروازه
۶. د برو دروازه

په (بيان قندهار امان الديار) ۱۰ مخ کې د کندهار د احمدشاهي ښار په باب ليکلي دي :-

شرقي طول البلد ۶۵ درجې او ۴۳ دقيقې.
شمالي عرض البلد ۳۱ درجې او ۳۷ دقيقې.
ښار تقريباً مربع دی او فصیل يې څلور ميله لري. لوړوالی يې دېرش، پلنوالی يې پنځلس او ژوروالی يې د خندق لس فوټه دی. څلور بازاره په

^(۳) مگر زما (رشاد) په یاد دي، چي دغه خندق د توپخاني شارج په برخه کې تر پنځو شپږو مترو زيات ژور و.

منځ کي د ښاريو وبل سره پرې کوي په موضع د تقاطع گنبده ولاړه ده، دا پراخ بازارونه چي دواړو خواته وني لري ښار په څلورو محلو وېشي، دراني، غلزيابي وکاکري او پارسيوان. حصار او استحکامات يې د خټو جوړ سوي دي او دخول په ... له څلورو دروازو کېږي. کابلي، هراتي، ښکاريوري او عيدگاه. څلور بازارونه سم پر دې ورو تېرېږي. دوه نور کوچني وروڼه هم سته، توپخانه او بر دراني چي په نيمه مغرب کي د ښار واقع دي ... (۴).

محمد حيات خان په حيات افغاني کي د کندهار د ښار په باب ليکلي دي :-

کندهار په سنسکريت کي گندهارا نومېده له کابله تقريباً ۲۰۰ ميله ليري دى. جنوب ختيز خواته. د سمندر له سطحې څخه درې نيم زره فوټه جگ دى اومه کلا او خندق يې پر ښار راگرزېدلې ده. تقريباً شپېته زره تنه پکښې اوسي. د ارگ کلا د ښار په شمالي برخه کي ځای لري. چارسويي د پنځوسو گرو په پلنوالي پوښلى دى، کانونه يې :-

(۱) د سرو زرو کان :- د کوتل مورچې او شاه مقصود تر منځ. ډېره اعلى طلا يې ده. خو توليد يې لږ دى (۵).

(۲) د پاد زهر کان :- په خاکرېز کي د شاه مقصود د زيارت ... خواته واقع دى. شاه مقصودى تسپې له دغي ډبري څخه جوړېږي.

د کندهار د احمد شاهي ښار په باب الفنسټون پخپل کتاب د کابل سلطنت بيان ۱۱۶/۲ مخ کي ليکلي دي :-

"د کندهار اوسنى ښار احمد شاه دراني په ۱۷۵۳ يا ۱۷۵۴ کي جوړ کړ. احمد شاهي ښاريي ونومه او د اشرف البلاد لقب يې پر کښېښوو. په رسمي

(۴) د (بيان قندهار امان الديار) خطي نسخه د علامه رشاد ^{مرحوم علامه} په کتابتون کي خوندي ده او علامه مرحوم د کندهار مجلې د ... کال په ... گڼه کي معرفي کړېده، (م. هوتک).
(۵) په دې برخه کي وگورئ د همدې اثر د "کان طلا" تر عنوان لاندې مضمون.

دفتر و کي او د دربار په ژبه دغه بنار تر اوسه هم په همدغه لقب يادېږي، خو په خلکو کي د کندهار نوم ډېر ويل کېږي، که څه هم د دارالقرار په اضافه توب سره يې خپل وزن يو څه بایللی دی.

که دا د الفنستون خپل نظر نه وي نو د دارالقرار نوم تر اشرف البلاد دمخه دی. د دارالقرار لقب ميرزا وحيد قزويني (۱۱۲۹ هـ ق مړ) په عباس نامه کي له کندهار سره راوړی دی.

په تاريخ احمد شاه (د رضواني انتخابات ۳ مخ) کې کبلي دي :-
بابا پخپله زمانه کي د کندهار نوم اشرف البلاد احمد شاهي کېښوو.
ډېر يې آباد کړ د گدی خای يې و.

د کندهار له پاره د دارالامان لقب فقط په يوه کتاب کي ما ليدلی دی
چي په ۱۳۰۴ هـ ق کال د کندهار په باب د يوه نامعلوم مولف لخوا ليکل
سوی دی.

د کندهار د وورښت اندازه د کاله ۱۵ سانتي متره، په دوبي کي
تودوخه کله کله د سانتي گراډ تر ۴۵ درجو پوري رسېږي. په ژمي کي د
حرارت درجه کله کله تحت الصفر ته هم راکښته کېږي.

د

کندهار

نوميالي

مير معصوم بهکري کندهاري :-

د مير معصوم بهکري الحسيني تخلص (نامي) دئ، د سيد صفايي زوی د سيد مرتضى لمسی دئ، د سيد شير قلندر کورنۍ ته يې نسبت کېږي. نامي د پارسي ژبي ښه شاعر او ليکوال و. پر شاعري سربېره ښه خطاط، کتبه ليکونکی، منشي او مؤرخ هم و. په طب کې يې هم مطالعه درلوده او مؤلفات پکښې لري. د دوی اصلي وطن د کندهار ښار په درې کړوهي کې واقع دئ او د شير قلندر د زیارت تولى د نورو سيدانو په گډون د دوی د کورنۍ په لاس کې ده. د مير معصوم نيکه سيد مرتضى هم په کندهار کې ښخ دئ. سيد صفايي له کندهاره بهکري ته ولاړ. د بهکري حاکم سلطان محمود ونازاوه او هلته يې مېشت کړ او د سيون له سيدانو سره يې خېښي وروکړه. درې زامن يې پيدا سوه چي مير معصوم يو له هغو څخه دئ. بل يې مير ابوالقاسم دئ چي مير شجاع يې زوی دئ او بل يې مير محمدفاضل دئ، چي يوه لور يې پاته سوه، مير شجاع د ده زوم و. مير محمد فاضل په هندي ژبه اشعار ويل او د خلکو ډېر خوښ وه. د سکهر په کلي کې يې د خپل کور مخي ته مسجد جامع جوړه کړې ده چي لوړه گنبده لري.

مير معصوم د ۹۴۴ هـ ق کال د روژې پر اوومه د سنده په بهکري زېږېدلى دئ^(۱). د زوکړې تاريخ يې په دې بيت کې راغلى دئ :-

بود تاريخ تولد، هفتم ليل و دوشنبه از صيام

سال نهصد و چل ازوی زوايد چاردان

نامي د ۷۵ کالو په عمر د (۱۰۱۹ هـ ق) کال د لوی اختر د مياشتي په شپږمه په بهکري مړ او د سنده په سکهر نومي ښار کې پر يوه غونډۍ ښخ

^(۱) بهکري د سکهر ښار پر برابري د سنده په رود کې د يوه ټاپو نوم دي. د سنده رود پښتانه (اباسين) بولي. د بهکري کلا شاه بېگ ارغون جوړه کړېده. شاه بېگ په ۹۲۸ هـ ق کال په بهکري مړ سوی دئ. يو کال د بهکري (سنده) واکمن و.

دی. د گور څلی یې د دهلي د قطب منار ته ورته او جگه مناره لري چي له شلو گروهو څخه ښکاري. د دغه څلي ودانۍ، چي ۸۲ فوټه جگه ده، په (۱۰۰۳ هـ ق) کال مير معصوم پخپله پيل کړې وه. د ده د مړيني تاريخ د ده د گور پر شنخته داسي ليکلی دی :-

مير معصوم آن مه برج شرف
آفتاب شرع دين، فخر زمن
روز جمعه سادس ذوالحجه گشت
عازم جنت په امر ذوالمنن
سال فوتش از خرد جستم بگفت
"بوده نامی صاحب ملک سخن"

(۱۰۱۹)

نامي د پلار تر مرگ وروسته صرف و نحو و نظم و نثر له ملا محمد څخه ولوستل. ملا محمد د کنکري اوسېدونکی و، چي د بهکر په شاوخوا کي واقع دی. د مير معصوم ښکار ډېر خوښ و، څو گروه به پلي په ښکار پسي تی. د پلار تر مرگ وروسته ډېره تنگدستي پر راغله. له څو ملگرو سره پلي گجرات ته رهي سو. په دغه وخت کي د گجرات والي شهاب الدين احمد خان نیشابوري او مستوفي يې نظام الدين هراتي (د طبقات اکبري مؤلف) و، او د ذخیره الخوانين د مؤلف ماما شيخ اسحق فاروقي د نظام الدين هراتي وکیل و، او دغه شيخ اسحق د مير معصوم سره په بهکر کي سبقي و. شيخ اسحق چي مير معصوم وليد ډېر په خوشحاله سو او په ډېره درنه سترگه يې ورته وکتل. له والي او مستوفي سره يې د ده معرفي وکړه او له هغو څخه يې منصب ور واخيست. په دغه وخت کي خواجه نظام الدين هراتي د طبقات اکبري په ليکلو بوخت و. ځکه چي مير معصوم په تاريخ کي ښه لاس درلود نو د دواړو تر منځ ډېره مينه پيدا سوه او د نظام الدين

له مصاحبينو څخه سو. پای ته یې د زرو سرو منصب وموند او پر اکبر مغل ډېر گران سو.

میر معصوم د دوستانو او اشنایانو په پالنه کې نوم درلود. هندوستان ته چې به ولاړ، ټولو ته به یې سوغاتونه رالېږل. ډېر دینداره و. د تهجد لمونځ یې نه و قضا کړی. ډېر سخي و. شرعې وایه. دېوان نامې، تاریخ سنده او معدن افکار (د مخزن اسرار په جواب) کې، اکبر نامه، پری صورت، خمسة متحیره او حسن ناز د ده تصنیفونه دي. دی پنځه مثنویات^(۲) او دوې ساقی نامې هم لري. دوه کتابه یې په طب کې کښلي دي. یو یې (مفردات معصومي) او بل یې (طب نامې) نومېږي. د مفردات معصومي یوه خطي نسخه د بنگال د ایشیا ټیک سوسایټي په لایبریري کې خوندي ده. دی خوش خطه او کتبه نویس و. له ایروان، نخجوان، تبریز، اصفهان، کندهار، کابل، کشمیر او هندوستان دکن کې هر ځای ته، چې دی ورغلی دی، کتبه یې لیکلي دي. د اکبر آباد د کلا پر سر د فتحپور سکھري په مسجد جامع کې د ده اشعار په ډبره کې کیندل سوي دي. په ډېرو ځایو کې یې رباطونه، پلان، حوضونه، او څهان جوړ کړي دي په تېره بیا په سکھر کې، چې خپل وطن یې دی. ډېري ښې ودانۍ یې جوړي کړي دي او ونې یې ایښي دي. د سنده په رود کې یې یو عمارت د میناسر په نامه جوړ کړی دی، چې پر مخ د محکمې نسته. د بناء تاریخ

(۲) د تاریخ طاهري د ضمیمې په ۲۹۶ مخ کې هغه کتبه چې د میر معصوم زوی میر بزرگ په ۱۰۱۲ هـ ق کال په ناگور کې نجتې ده، له هغه څخه معلومېږي چې پلار یې یوه خمسه کښلې ده، چې لاندې پنځه مثنویات پکښې وه :-

(۱) معدن افکار، (۲) حسن و ناز (د سسي و پڼوي) قصه یې د راشدي په قول تر ۱۰۰۲ هـ ق کال پخوا نظم کړې ده. (۳) اکبر نامه، (۴) پری صورت، (۵) خمسة متحیره. راشدي وایي :- د دغې خمسيې څلور کتابه (بېله حسن و ناز مثنوي څخه) د ۱۰۰۵ هـ ق او ۱۰۱۳ هـ ق کلو تر منځ نظم سوي دي.

تقي کاشي ويلي دي :- دغه پنځه سره مثنوي په لس زره بیته کې دي.

يې (گنبد دريایی = ۱۰۰۲ هـ ق) دی.

مير معصوم په ۱۰۱۵ هـ ق کال چي د دهلي له دربار څخه د خپل وطن بهکر امين المک سو، خلک څه ځني آزار سول. د ده عيب دا وچي چغلگران پر گران وو، او بل په دښمني کي شترکينه و. نور يې خورانه عادتونه درلودل. په ۱۰۱۹ هـ ق کال ومړ.

د تاريخ طاهري^(۳) د ضميمې په ۲۹۵ مخ کي کښلي دي :-

د مير معصوم په باب په ډېرو تذکرو او تاريخونو کي بيانونه سته، خو په (نشر عشق) نومې تذکره کي يې حال په تفصيل راغلی دی^(۴). هلته يې کښلي دي :-

مير معصوم د سيد صفايي زوی و. تخلص يې نامي و. په ۱۰۱۵ هـ ق کال مړ دی. د متداولو علومو او طب تر تحصيل وروسته د اکبر دربار ته ولاړ او د دربار په نديمانو کي شامل سو او پر اکبر ډېر گران و.

په ۱۰۱۲ هـ ق کال د اکبر له خوا د ايران د پاچا شاه عباس صفوي دربار ته د ايلچي په توگه ولاړ. په تبرېز کي يې پاچا وليد. د راستنېدلو په لاره کي چي اصفهان ته ورسېد، هلته يې له حکيم شقايي، محمد رضا فکري او تقی اوحدي سره مشاعره وکړه. چي دهلي ته راستون سو پر اکبر نور هم گران سو او منصب يې ورزيات کړ. د جهانگير په پاچهۍ کي هم پر پاچا گران و. د تذکره مورخين په ۶۶ مخ کي کښلي دي :-

مير معصوم ته د جهانگير له خوا د امين الملك خطاب ورکړه سو. د ده له رباعياتو څخه دي :-

نامی زغم فراق محزون می گشت
در بادیۀ که، بار مجنون می گشت

^(۳) سيد محمد نسياني د تاريخ طاهري مؤلف دی.

^(۴) د نشر عشق د تذکرې يوه قلمي نسخه د رامپور په رضا لايبريري کي خوندي ده.

خورشید اگر پای نهادی آنجا
سر تا بقدم آبله و خون می گشت

در عشق بتان مشق جنون باید کرد
جان را بفراق رهنمون باید کرد
چون شیشه تمام پر ز خون باید شد
و آنکه زره دیده بیرون باید کرد

میر بزرگ :-

شیخ فرید بهکری د ذخیره الخوانین د دوهم توک په ۳۹۳ مخ کي

لیکلي دي :-

میر بزرگ د میر معصوم نامی بهکری زوی و. په کندهار کي د میرزا
غازي بېگ ترخان (۱۰۲۱ هـ ق وژلی)، سردار خان، قزاق خان، بهادر خان
ابوالهی په حکمرانیو کي د کندهار بخشي و. بیا په دکن کي مقرر سو. هلته
یې له رسمي نوکری څخه استعفا وکړه، بهکری ته راغی او په ۱۰۴۴ هـ ق کال
په بهکری مړ سو.

د کندهار د شاه مسعود د زیارت په یوه ډبرلیک کي د دغه میر بزرگ
نوم راغلی دی. میر بزرگ د پارسي ژبي شاعر و، ښه نثري هم لیکه او ښه
خطاط هم و. په سکر کي د میر معصوم د زیارت د څلي په دروازه کي

لیکلي دي :-

که ازو کار دین به آئین است
کاین پی یادگار دیرین است
طاق عرش برین بگفت این است

میر معصوم آن رفیع القدر
کرد طرح منار تا گویند
پیر چرخ از برای تاریخش

قائله مير بزرگ بن سيادت پناه مير معصوم^(۵)

د تاريخ سنده په تعليقاتو کي يې کښلي دي :-

مير بزرگ د مير معصوم زوی چي په ۱۰۴۶ هـ ق کي ومړ د مغول جهانگیر له خوا د کندهار (بخشي گري) مقرر سو. دېر وخت يې هورې تېر کړ. د پلار دنيا يې چي دېرش خلوېشت لکه روپۍ کېدلې، په اسراف سره خرڅوله. غرور او لويي واخيست د صوبې له هيڅ واکمن سره نه چلېدی. دېره ارگاه و برگاه يې وه^(۶).

د مير بزرگ اولاده اوس هم په بسکهر کي سته او د معصومي سيدانو په نامه يادېږي. د مآثر الامراء په دريم ټوک کي د مير بزرگ د مرگ کال ۱۰۴۲ هـ ق ليکلی دی چي له ۱۶۳۲ - ۱۶۳۳ ع کال سره برابر دی.

سيد شېر قلندر رحمۃ الله عليه :-

مير معصوم د تاريخ سنده په ۱۳۷ مخ کي ليکلي دي :-

سيد شېر قلندر د سيد حسين زنجيرپا زوی دی^(۷). له ورکښي په سیر و

(۵) حل : طاق (۱۱۰) + عرش (۵۷۰) + برين (۲۶۲) = ۱۰۰۳. دا ځلې په ۱۰۰۳ هـ ق کال مير معصوم پيل کړ او په ۱۰۲۶ هـ ق کال مير بزرگ د پلار تر مرگ ۷ کاله وروسته پای ته رسولي دي.

(۶) تاريخ سنده، ۱۲۱ مخ.

(۷) د قيتول په دوهمه کتبه کي سيد شېر قلندر د سيد حسين زنجيرپا زوی بلل سوی دی. د مير معصوم په يوه ليکلې کتبه کي چي د شاه سليم چشتي د زيارت د لويي دروازي څنگ ته نصب ده. د سيد شېر قلندر پلار بابا حسن ابدال بنوول سوی دی. ده ليکلي دي :-

قائله و کاتبه محمد معصوم نامی ابن سيد صفایي الترمذی اصلاً ... انتسب الی سيد شير قلندر بن بابا حسن ابدال السبزواری مولداً و موطناً قندهاری. (وگ : صناديد سنده، ۶۲ مخ).

سید محمد دی. د ذوالنون او شاه بېگ ارغون معاصر و. د ۹۳۳ هـ ق کال د عاشوري په ورځ ومړ. د کندهار ښار لمر لوېديز پلو ته لس کړوه ليري په اشکلچه (سکېلچه) کې ښخ سو. د کندهار شاوخوا او زمينداور خلک يې خورا ډېر زيارت ته دروېونه وروړي. لنگريې تل چلېږي. ټول هزاره جات او کندهاريې مريدان دي.

خوارقايي :-

وايي کله چي له زمينداوره ساروان کلا ته راوړسېد. خو تنو ملو يې غوښته چي د هغه ځای د بزگرانو کره غرمه تېره کړي. هغوی ځای ورته کړ. فقيران خوابدي قلندر ته راغلل. ده رحمة الله عليه وفرمايل تبتی چي دلته به يو خورا لوی اور ولگېږي. چي څه پر مخ تېر سول، اور ولگېد او هغه کلی يې لولپه کړ. وايي د حال په ابتداء کي د کندهار او هزاره ډېرو خلکو مخ ورته راوگرزاوه دروېونه به ورته راتلل. سید قشغه نومي د کندهار حاکم امير ذوالنون ورته ولمساوه. سید شېر يې راوغوښت. د جمعې په ورځ سید شېر د سکېلچې په جامع مسجد کي له ذوالنون سره وليدل.

مير ذوالنون څو تنه وگمارل چي سید شېر بندي کړي، پخپله کور ته ولاړ. هلته بيرته پښېمانه سو او څو ښانکه ډوډۍ يې د ورته ډېرو سړيو په لاس سید شېر ته وروولېږله. دوی چي هنې خونې ته کوم چي سید شېر پکښې بندي کړه سوی و، ورغلل که گوري بې له يوه زمري چي پر کراسته رغړي، نور هيڅ څه په خونه کي نه ليدل کېږي. په ترات مير ذوالنون ته راغلل. مير ذوالنون ويل دوی بېرېدلي دي. دوه تنه نور خورا ورته سړي يې وگمارل. دوی هغه وليدل او مير ذوالنون ته يې هغه وويل. نو مير ذوالنون له خپلي کورنۍ سره هنې خونې ته ورغی او څه چي يې سړو (سړيو) ورته ويلي وو، پخپلو سترگو يې هغه وليدل. مير ذوالنون يې په پښو کي ورولوېد.

سید شېر بیرته پخپله اصلي بڼه سو. له دغي ورځي څخه يې په سید شېر شهرت وموند.

وايي :- سلطان علي قورچي، چي په لق و دق مشهور دئ، د حال په شروع کي د سید شېر له کلکو منکړينو څخه و. يوه ورځ د ازمويښي له پاره مجلس ته ورغی او په خورا بې ادبي کښېنوست. سید شېر چي په جلال ورته وکتل، وغورځېد، کالي يې وغورځول، بيري و برېتونه يې و خړيل، څو عمر لڅ لغړ گرزېدی څو بيچه حبيب؟ خور او مسلم کوکلتاش اخښي يې له سید شېر څخه معافي وغوښتل او سید شېر خپل د اوداسه څه اوبه د چنلو له پاره ورکړې. دستي بڼه سو. د سید شېر مريد سو او د ژوند تر پايه يې د سید شېر د مطبع له پاره بوټي پر سر راچلول.

همدغه سلطان علي نقل کا :- په يوه خورا سره شپه کي شېر قلندر ^{رحمة الله عليه} ته د غسل ضرورت پېښ سو. يخی يې مات کړ، ولې (ويالې) ته ولوېد. زه له سارو څخه رېږدېدلېم. قلندر چي ما ته وکتل وروې بللم او وې فرمايل :- "راسه د خدای د مېړونو اسرار وگوره". زه هم ور ولوېدلېم. اوبه خورا تودې وې. صورت مي په تود سو. د دوی سره چي له اوبو راوختلم د سارو اغېزه ماته وه.

خواجه شهاب الدين سفیدرواني وايي :-

يوه ورځ هوا خورا توده وه. سید شېر سفېد روان^(۸) ته راغی زه ور وړاندي سوم، ورته ومي ويل :-

هوا توده ده د يوه گري له پاره به زما په باغ کي ساه واچوې. ده هم ومنل. زه د ځای د ترتيب له پاره باغ ته ولاړم. د حوض پر ژي مي ځای جوړ کړ. فکر مي کاوه چي د باغ ور (دروازه) ووړ دئ، آس نه سي په

^(۸) د سپروان په نامه يو کلی د پنجوايي تر کلي کښته جنوب ختيځ لور ته پروت دئ. دفتري ميرزا يانو له هغه څخه (سفیدروان) جوړ کړی دئ (م. هوتک).

رانونوتلای. د سید شېر رحمة الله علیه آس به دباندې تر وني لاندې وټرم. که مې
کتل چي قلندر پر آس سپور د حوض غاري ته راوړسېد. ما وویل تر هغې
وړې دروازي څنگه (څرنگه) رانونوتلاست. ده وفرمايل :- دا آسانه کار دی.
ورسه هغه دوی توکړۍ مېوه چي سهار دي چاته د استولو له پاره ډکې کړي
دي، راوړه. هغه ته به بيا نوري ډکې کړې. حيران پاته سوم ځکه چي ما
سهار د دفترانو له پاره رشتيا هم دوی توکړۍ له ميوې ډکې ايښي وې ^(۹).
د کندهار مشاهير نومي کتاب په ۹۸ مخ کې کښلي دي :-

مير معصوم د سپېروان د غره په کتيبه کي د خپل نيکه له پاره کښلي
دي :-

اگر مردی منه دل یکسر مو	درین آرامگاه بی ره و رو
ترا آن جمله در رفتن وکیل اند	ازین منزل که یاران در رحیل اند
هم آخر جای تو زیر زمین است	ترا گر آسمان منزل نشین است
زمانی بر مزار خود بگریم	بیا "تامی" بکار خود بگریم

د شېر قلندر زیارت له پنجوايي څخه لوېديزي خوا ته دوه کیلومتره
ليري پروت دی.

بابا حسن ابدال (بابا صاحب) :-

بابا حسن ابدال د نقشبندي سلسلې د منسوب اليه حضرت محمد
بهاوالدين نقشبندي (۷۹۱ هـ ق مړ) معاصر او د سبزوار له صحيح النسب
سیدانو څخه دي. د حال په پيل کي حجاز ته پردېس سو. د حرمينو
شريفينو او د شام و روم د مقدسه ځايو زیارت يې وکا، خو کلونه هلته پاته
سو. د تېمور زوی شاهرخ ميرزا (۸۰۷ - ۸۵۰ هـ ق) ^(۱۰) په پاچهي کي سبزوار

^(۹) تاريخ سنده، ۱۳۷ مخ.

^(۱۰) شاهرخ په ۷۹۹ هـ ق کي د پلار په ژوند د خراسان واکمن سو.

ته راستون سو. پاچا يې مريد سو او د هند په سفر کي يې له ځانه سره راووست. له هنده چي هرات ته ستنېدل، د کندهار په (لنگر) نومي ځای کي يې واورول^(۱۱) مريدانو ته يې وفرمايل :-

"له دې ځايه د ميني بوی راځي". دی تر مرگه هلته واوسېد او هلته پريوه غونډۍ بنځ سو. د جمعې په ورځ يې مزار ته د کندهار نرو بنځي، لوی و کوچني ورځي.

خوارق يې :-

د ده آستانې ته نژدې يوه جگه مخروطي گنبده له ناتراشو ډبرو څخه چي هره ډبره يې د کندهار پنځه منه راځي. بې گچه او بې اهاکوي يا بې خټو ولاړه ده. وايي دا د بابا صاحب چله ځانه وه چي په يوه شپه يې يوازي د يوه خادم په مرسته ودانه کړې ده. په دې گنبده چي ورننوزې د ډبرو تر پيوستو رڼا او لمر څرکي، اما د باران په وخت کي يو څاڅکی اوبه هم نه ور څاڅي^(۱۲).

وايي د کندهار مشايخو او علماوو چي واورېدل د بابا صاحب خوري راغلي دي. يوه ورځ يې ډېر خلک ليدو ته راغلل. سيد حسين ته بابا صاحب وفرمايل :-

مېلمنو ته "بغرا" پخه کړه. سيد حسين د کندهار په ټول پنځه سيره^(۱۳) غوښي او لس سپره اوږه پاڅه کړل او له دغه واړه ډېگ څخه يې ۱۵۰ ښانکه ډوډۍ وکښله اما کټو لا هغسي ډکه وه.

وايي :- يو سهار بابا صاحب ته وجد حاصل سو، وې فرمايل :-
نن د داسي يو چا بوی راځي چي په ليدلو به يې زړه پر کراره سي.

^(۱۱) دا کلی اوس هم په دغه نامه د ارغنداو د شنې شېلې په سر کي سته.

^(۱۲) تاريخ سنده، ۱۳۴ مخ.

^(۱۳) سپر په کندهار کي (خورد) ته وايي. يو کندهاری من خلوبښت سپره کېږي (هوټک).

مخي تې ور ووزی، مريدان چي څه لار ولاړل، سيد حسين زنجیرپا پر پېښ
سو، په گډه بابا صاحب ته راغلل.

شرر کندهاری :-

ميرزا کلبعلي خان شَرر کندهاری د جعفر علي خان بیات کندهاري
زوی و. ده د وزیر فتح خان په دربار کي د دبېرۍ رسمي شغل درلود. لوی
دېوان ترې پاته دی.

د کلام نمونه :-

ای بست دیده درآ دیده درآ	نه بهر دل نه بهر دیده درآ
مردمی کن زدودیده درآ	از پی دل چه در آیی جگرم
جان من دیده برا، دید درآ	دیده بردار قدم، دیده برو
نه بهر دل نه بهر دیده درآ	هر دل و دیده بفکر و نظریست
چشمه مهر بود دیده درآ	چشم زخمی است بهر چشم گرت
نیست در قلب جفا دیده درآ	بوفای تو که جز مهر توام
همچو غواص گهر دیده درآ	دل اگر یافتی اندیشه مکن
همچو آهوی سیه دیده درآ	شوخ چشماز سیاهی رم کن

در حریم حرم دوست شَرر

وادی عشق نور دیده درآ

د شَرر ورور حسن علي خان (حسن)^(۱۴) هم د دېوان تبستن دی^(۱۵).

سيد حسين زنجیرپا :-

د سبزوار له سيدانو څخه دی. پر نونسم امام موسی کاظم ته رسېږي. د

^(۱۴) دا نوم د بحث په سر کي راغلی و. باید د بحث په پای کي راغلی وای، (م. هوتک).

^(۱۵) کابل مجله، څلورم کال، دوهمه گڼه، ۶۸ مخ او تاریخ ادبیات افغانستان، ۳۳۸ مخ.

بابا صاحب خوري دي. د پلار نوم يې سيد عين الدين او د مور نوم يې فاطمه دي. بابا صاحب رحمة الله عليه چي له حجازه راستون سو خپله خوري يې سيد عين الدين ته ورکړه، نونس کاله پس سيد حسين وزېږېد، اووه کلن و، چي ورک سو. هر څه چي پسي وگرزېدل مونده نه سو. اووه کاله پس کور ته راغی. پلار و مور ته يې د خپل ليد نوي ژوند وباڅښه. د ورکېدو تفصيل چي يې ځني وپوښتېد، جواب ورکا :-

"زه د بابا صاحب رحمة الله عليه په امر ده ته د پېريانانو يوې مسلماني ډلي هند ته بوتلم. يو کال له ده سره وم، بيا يې هغو پېريانانو ته وسپارلم، هغو د فقيرانو خانقاه ته راوستلم. شپږ کلونه مي له هغو څخه اسلامي تعليمات زده کړل".

سيد حسين څو کاله پس په سلوک کي داخل سو. د کامل مرشد پلټنه يې کړله. دوري هوري گرزېد، څو په پای کي ملهم سو، چي خپل ماما (بابا صاحب) ته ورسې او کمالات ځني حاصل کړي.

خوارق : راوري يوه ورځ سيد حسين د لنگر په کلي کي ناست و، يوه سړي پر اوښ يو څه رابار کړي وو، ښار ته يې وړل. سيد حسين وپوښتېد، څه دي رابار کړي دي؟

ده ورته وويل :- (ډبري).

سيد حسين وفرمايل :- "دغسي به سي".

سړي چي پر مزله بار واړاوه، کي کتل د پوڅي غټي ټولي ډبري سوي دي. سړي ډېر پښېمانه سو. هغه ډبري يې د سيد حسين آستانې ته راوړې او تراوسه (۱۰۰۴ هـ) پوري يې پر زيارت پرته دي ^(۱۶).

سلسلة النسب او مزار يې :-

فاروق انصاري د کندهار په ۱۷۹ مخ کي د سيد حسين زنجيرپا قبر د

^(۱۶) تاريخ سنده، ۱۸۶ مخ.

بابا ولي صاحب تر گور ڇه لور د شاه حسيني قبر بولي.

د کندهار د زاره ښار جنوبي پلو ته د سوري تيږي څنگ ته نژدې څو قبره سته چي د قبر وضعیت او ترتیب د منځ يوه قبر ته امتیاز بخښي. خلک يې ډېر زیارت ته ورځي. له دغي وړې هديرې څخه تقريباً سل گامه لور په غره کي د دوو خونو دېوالونه ولاړ دي. په دغو خونو کي چي يوه لور او بله څه کښته واقع ده. په لومړۍ کي يوه کتيبه او په دوهمه کي د زنجیريا بابا د لمسي مير معصوم بهکري په ليک او هدايت پنځه کتيبې د غره پر ډبره په ۱۰۰۵-۱۰۰۶ هـ ق کي ليکلي سوي دي. پر پنځمه کتيبه دا مضمون ليکلی دی :-

"این مزار فايض الانوار مير سيد حسين زنجيريا ابن سيد عين ابن مير شمس الدين بن سيد علاوالدين بن سيد حسن بن سيد حسين بن سيد رضایی بن سيد محمد بن سيد احمد بن سيد علی بن سيد حسين بن سيد محمد بن سيد هارون بن سيد محمد بن سيد جعفر بن سيد محمد بن سيد احمد بن سيد هارون بن سيد موسیٰ کاظم بن امام جعفر صادق رحمة الله عليه بن امام زين العابدين بن امام حسين بن حضرت علي رضي الله عنه".

په څلرمه کتيبه کي کښلي دي :-

خدمت حقایق پناه معارف دستگاه مير سيد حسين زنجيريا صاحب کشف و کرامت بوده و نسبت اراده و خواهرزادگي که بقطب الاقطاب بابا حسن ابدال رحمة الله عليه داشت مرقد معطر ایشان در جوار بابا بوده ... بمرور ایام مقبره ایشان ... مر خلايق واقع شده گوئيا ازین امر متاذاي؟ شده بنا بران ازان مکان باین سر منزل انتقال واقع شده.

شاه مسعود ابدال :-

مير معصوم ليکلي دي :-

د کندهار د صاحب کراماتو زیارتو څخه دي. په هغه غره کې چې د ده مبارک مزار موجود دی، خودرویه انگور، سیب، بهی، انار او نوري مېوې کېږي د اوبو چینې هم پکښې سته. دا خاصیت یوازې د همدغه غره مخصوص دی. شاه مسعود صاحب پخپل وخت کې یو تاک ایښی دی، چې زموږ تر زمانې (۱۰۰۴ هـ ق) پورې لا سته. دې غره ته نژدې یوه مخکې ده چې (تنبل، یا نبتل یا تنبیل یا بیشل) نومي. ښې هندوانې او خټکي پکښې کېږي. په کارېزي اوبوې. غیر له تنبله چې هر ځای خټکي وکړي چينجن کېږي^(۱۷).

سردار علي رضا قزلباش :-

سردار علي خان قزلباش مغول د کندهار اوسېدونکی و. انگرېزانو چې لومړی ځل کندهار ونيو، دی یې د کندهار نائب الحکومه کړ. د کابل په لومړي جنگ کې د سردار علي خان زامنو د انگرېزانو ښه مرسته وکړه.

انگرېزان چې هندوستان ته ستانه سول د فتحعلي خان زوی علي رضا خان هم ورسره ولاړ. انگرېزانو ۸۰۰ روپۍ د میاشتي تنخواه ورته وټاکله. په ۱۸۰۹ ع کال یې د ډهلي او کاس گنج په جنگو کې د ملیونو پر ضد د انگرېزانو ملا وتړله او د دغه خدمت په صله کې د اوده په بهرایچ سیمه کې د چروې د ریاست نواب گنج سیمه ورکړه سوه. د علیرضا خان زوی او جانشین نوازش علي خان و. چې په ۱۸۶۶ ع کال یې د نوابی لقب وموند^(۱۸).

^(۱۷) تاریخ سنده. ۱۳۳ مخ.

^(۱۸) صحیفه زرین، یوپی، ۲۲۸ مخ.

حاجي محمد محسن شباب :-

شباب يې تخلص و. په ۱۳۰۰ هـ ق کال له کندهاره هندوستان ته تللی و. د خپل شعر دېوان يې په ۱۳۲۲ هـ ق کال تدوين کړ او په ۱۳۲۸ هـ ق کال په پتیا له کي چاپ سو^(۱۹). د کلام نمونه يې دا ده :-

واليل والضحی

دردا که دوش دلبر نا مهربان ما
شد شمع بزم غیر، زد آتش بجان ما
صد مرغ دل به ناوک مژگان کشد بخون
از هر نگاه آن بت، ابرو کمان ما
تاراج ناز و غمزه و زلف و رخی شده
کالای صبر و طاقت و تاب و توان ما
چون درد دل تو هیچ ندارد اثر چه سود
گیرم که آب شد دل سنگ از فغان ما
شبها به یاد زلف و رخی تا سحر "شباب"
والیل والضحی شده ورد زبان ما

حاجي محمد عارف کندهاری :-

حاجي محمد عارف اصلاً د کندهار دی^(۲۰). بايزيد بیات يې حاجي عارف بولي^(۲۱) او په تاریخ فرشته کي د حاجي محمد قندهاري په نامه یاد سوی دی.

^(۱۹) پېښ لیک، ۲۲۰ مخ.

^(۲۰) وگ : مآثر رحیمی، ۱/ ۳۸-۶۲ مخونه.

^(۲۱) تذکره همایون و اکبر، ۱۸۶ مخ.

حاجي محمد عارف کندهاري پخپل تاريخ کي عربي عبارات او پارسي بيتونه ډېر راوړي دي. له دې څخه معلومېږي، چي په عربي او پارسي ادب کي يې مهارت درلود. بيرم خان چي د کهمبايت په پتن کي د مبارک خان لواني له لاسه وواژه سو، دی د بيرم خان په رکاب کي ملگری و. مآثر رحيمي ليکي چي د خان خانان مير سامان و. په کندهار کي چي کوم وخت بيرم خان والي و، د حاجي محمد عارف او بيرم خان پېژندگلوي او اړيکي پيدا سوي دي. د خان خانان تر مرگ وروسته چي د نوموړي لښکر چور سو. حاجي محمد عارف د ده د زوی عبدالرحيم خان سره د گجرات مرکز احمد آباد ته ولاړ او له هغه ځايه په کښتۍ کي جدې ته وخوځېد. د دوی کښتۍ تر يوه سخت توپان وروسته د هرمز و ساحل ته وختله او د لار. بصرې، بغداد او شام له لاري حج ته ولاړ. له حجه چي راستون سو، له مظفر خان تربتي سره نوکر سو (تر ۹۸۲ هـ ق دمخه). په ۹۸۵ هـ ق له مظفر خان سره اگري ته راغی.

تاريخ اکبري^(۲۲) -

لکه چي په مقدمه کي يې ليکلي دي، د دې کتاب نوم، مولف مقطع ايښی دی.

سخن را زمطلع به مقطع رساندم

که مقطع ازین نام خوشتر نباشد

مقطع پر مقدمه، مقصد و خاتمه وېشلی ده. مقدمه يې د اکبر مغول په باب ده او مقصد و خاتمه يې د رضا لایبریرۍ او د کیمبریج د کتابخاني په دواړو نسخو کي نسته. د دې کتاب نوم مظفرنامه و. غالباً د مظفر خان تر

^(۲۲) دا برخه علام استاد رشاد رحمة الله علیه په همدغه ځای کي راوړېده. ما ته دا خبره معلومه نه ده چي تاريخ اکبري د حاجي محمد عارف کندهاري له نامه سره څه ارتباط لري. (م. هوتک).

مرگ وروسته يې تاريخ اکبري نوم پر ايښی دی. دا کتاب غالباً تر ۹۸۸ هـ ق کال وروته او تر ۹۹۲ هـ ق دمخه پای ته رسېدلی دی. ځکه کابل ته د حکيم ميرزا د ستنېدلو بيان پکښې سته.

ولي رام کندهاری :-

يو هندو شاعر دی، چي د ستر تولواک لوی احمدشاه بابا رحمته الله عليه په زمانه کي يې په کندهار کي ژوند کاوه. تخلص يې (ولي) و. په پاړسويي شعر وايه دېوان يې درلود. په قلمي دېوان کي يې ۳۳ غزلي، ۲۰۰ رباعي، يو ۱۱ بنده ترجيع بند او ۱۱۸ مثنوي بيتونه سته. دغه دېوان يې د سردار محمدامين خان له پاره د ده د دربار يوه منشي (گربخش) په ۱۲۹۳ هـ ق کال د صفري په ۲۲ بيا ليکلی دی^(۲۳). ولي رام که څه هم هندو دی اما له اشعارو څخه يې د توحيد، عرفان او سلوک مطالب څرگندېږي. د کلام نمونه يې :-

کو محرم اسرار نهانی جز دل
کو مظهر شان بی نشانی جز دل
در ملک وحدت ای ولی کیست بگو
رهبر مکان بی مکانی جز دل

گوهر بی نظیر یافته ایم	صدف سینه تا شگافته ایم
طلعت لیل تن ته پاشد	نور خورشید تا هویدا شد
خانه ما محل نور شده	زان اضافات و رسم دور شده

^(۲۳) کابل مجله، څلورم کال، دوهمه گڼه ۵۱-۵۲ مخونه.

برف در خود تمام آب بود
اگر ز برف خود دانی
که از خود خلاص میگردد
ت او بدل به نور شود
در حلقه چون خزان باشی
بی زاده چو شیر بیا

برف بی آب چون سراب بود
لیس فی حسب غیر دانی
مطلب عام و خاص میگردد
همچو خورشید در ظهور شود
در ته بار دیگران باشی
اندرین معرکه دلیر بیا^(۲۴)

محمد خان کندهاری :-

د مظهر اسرار الحق په ۳۱۳ مخ کي کښلي دي :-

مولوي محمد خان د عبدالرحمن خان زوی د حاجي محمد يوسف
خان کندهاري لمسی دی. نیکه یې له کندهاره لکنهوت ته راغی او د
عبدالرحمن خان کندهاري په رساله کي نوکر سو او په کاس گنج کي مېشت

مولوي محمد خان په ... ه ق کال په دغه کاس گنج کي زېږېدلی
ئ. کتابونه یې له مولوي محمد حیات گوپاموي، مولوي سيد يوسف علي او
والبرکات حاجي تراب علي خخه ولوستل. په طریقت کي د شاه
عبدالرحمن چشتي لکنهوي (۱۱۶۰ - ۱۲۴۵ ه ق) مرید و. د لکنهوت په بیت
وزارت کي یې د انشاء وظیفه هم درلوده.

د شرح محمدي په نامه یې یو کتاب کښلی دی چي د اهل
سنتو عقاید، روژه او لمونځ یې پکښې شرحه کړي دي. دا کتاب د
پنځوړ په نولکشور مطبع کي تر ۱۲۹۲ ه ق = ۱۸۷۶ ع پخوا چاپ سوی
ئ.

انوار کندهاری :-

د مقالات الشعراء په ۱۵ مخ کې کښلي دي :-

محمد انوار نومي کندهاری الاصله سړی و. د سنده په کاهان نومي
خای کې یې له مخدوم عبدالعزیز محدث ابهری څخه علم زده کړ. هند ته
ولاړ او د بابر مغول د دربار له منسوبینو څخه و. د بابر تر مرګ (۹۳۷ هـ ق)
وروسته د همایون د دربار له منسوبینو څخه سو. په ۹۴۷ هـ ق کال چي د
شېرشاه پښتانه له لاسه همایون د هندوستان له پاچهۍ څخه سنده ته
وتښتېد، انوار ورسره و. په ۹۵۰ هـ ق کال چي همایون له سنده څخه
کندهار ته رهي کېدی، دی ځني جلا سواو حج ته ولاړ. انوار شاعر و. دا
بیتونه د ده دي :-

ای آنکه بچاه ابتلا در مانی
دردشت جنون پای سر بر رانی
زنهار که از کف ندهی دامن غم
از دوست بود هر آنچه دیگر خواندی

فطرت کندهاری :-

د مقالات الشعراء په ۴۹۷ مخ کې یې کښلي دي :-

محمد حسن کندهاری، چي (فطرت) یې تخلص و، سنده ته راغلی و.
د کابل او کندهار خلک پر راتول وو. سنده ته د تجارت په صورت تللی و
راتللی. شاعر و. دا بیت د ده دی :-

یار راگر روی یاری دیدمی
دل به پیشش آینه سان چیدمی

جمال کندهاری :-

د مقالات الشعراء مولف عليشېر قانع (متوفی ۱۲۰۳ هـ ق) کښلي دي :-
جمال اصلاً د کندهار اوسېدونکی و. خو کاله پخوا سنده ته راغی.
شاعر و. دا بیت د ده دی :-

زبیتابی به یاد آتشین رو
برنگ شعله ...^(۲۵) زارم

پیر یکشنبې :-

قبر یې د (لکه) غره په لمن کي دی. کندهاریانو التزام نیولی دی.
چي د یکشنبې په شپه به یې پر هدیره ډېوې لگوي. د خراغانو شمېر خامخا
یوسل و شلو ته رسېږي.^(۲۶)

قدوة الواصلين خواجه ملک رحمه الله عليه :-

تاریخ سنده (۱۰۰ مخ) لیکي :-
مزاری یې د ارغنداو د راده څنگ ته پریوه خورا پرفیضه خای واقع
دی. کندهاریان یې (پیر ولایت) بولي. د خپلو کښتو څه څه برخه د ده د
زاهوزادو (زوزاتو) له پاره ټاکي، کنه کرهني یې آفت مومي.

خواجه علي نی تاز رحمه الله عليه :-

د کراماتو څښتن و. په گندگان کي ښخ دی. وایي پر نل به سپړېدی.
یوه روځ د چا کره مېلمه سو. کوربه تې وویل :-

^(۲۵) دلته یوه کلمه نه لوستل کېږي. (هوټک).

^(۲۶) تاریخ سنده، ۱۴۰ مخ.

آس (نل) ته مي اوربشي ورکړه. کوربه هم د توکو په ډول نل د غلې
په انبارخانه کې وغورځاوه. کې کتل انبارخانه تشه توره ولاړه ده او ډېر
خوشايي کوټه دي^(۲۷).

رتن چند :-

د کندهار هندو مولف^(۲۸).

شيدا کندهاري :-

د تذکره شعراي کشمير په ۵۱۴/۲ مخ کې کښلي دي :-
د شيدا د زوکړې ځای کندهار و. د جهانگير په زمانه کې په احديانو
کې ملازم سو. په ۱۰۴۰ يا ۱۰۴۲ کال مړ دی.

حسن شاه کندهاري :-

(په مناقب المحبوبين ۳۳۷ مخ کې يې راوړي دي) :-
(حسن شاه کندهاري) د خواجه سلمان تونسوي (۱۱۸۳ - ۱۲۶۷ هـ
ق) خليفه و.

مولانا حميد کندهاري ثم البدخشي :-

په تذکره صبح گلشن ۵۶ مخ کې کښلي دي :-
زاد و بومش قندهار است ... رساله معما را نبشته. شاعر بود.

^(۲۷) تاريخ سنده، ۱۴۱ مخ.

^(۲۸) د دغه شخص نور تفصيل نسته، (م. ه).

سلطان سپلکی کندهاری :-

د خزانه عامره په ۲۵۸ مخ کې کښلي دي :-
سپلکی په کندهار کې د یوه ځای نوم دی. سلطان محمد د دغه ځای
اوسېدونکی ښه شاعر و. قلندرانې ژوند یې کاوه. د اکبر مغول (۹۶۳-۱۰۱۴ هـ ق)
معاصر او تخلص یې سلطان و. دا مطلع د ده ده :-
هر که دل را صدف سر الهی دانست
قیمت گوهر خود را بکماهی دانست
سلطان دغه غزل د جامي صاحب د دغې غزلي په اقتفا ویلې ده :-
دل خطت را رقم صنع الهی دانست
بر سر ساده رخان حجت شاهی دانست

محيي کندهاری خوقندی :-

په دېوان محيي (فارسي) کې ليکلي دي :-
از جناب حاجي محيي الدين خوقندی ولد اعز مرحوم محمدرضا
آخوندزاده قندهاری ثم الهروی. باشارت عمده التجار والاعيان جناب شيخ
محمد سليمان افغان که از مشاهير هموطنان خوقند و باهتمام و اعانت خير
الحاج ملا عبدالرؤف افندی تاشکندی - مطبعه پورصوف، در شهر تاشکند،
۱۳۳۰ (۲۹)

غلام حسين فرهمند د خراسان مجلې د ۴۹ گڼي په ۳۷ مخ کې د
محيي خوقندي په باب کښلي دي :-

د محيي خوقندي اووه دېوانه د دوشنبې د فردوسي په کتابتون کې
خوندي دي. پنځه نسخې يې نيمگري دي. دوې نسخې يې بشپړې دي.

د دغه اثر يوه چاپي نسخه د مزار شريف د يلدوز په کتابخانه کې خوندي ده.

له دغو دوو نسخو څخه يوه يې چې په ۱۲۰۸ هـ ق کال ليکلې سوېده او
 ۱۵۷۳ گڼه په فردوسي کتابتون کې خوندي ده. ۷۲۰ مخه او ۸۵۰۰ بيته
 لري. بله نسخه يې د ملا مير طاهر خجندي زوی مير حبيب الله په ۱۳۶۲ هـ
 ق کال په بخارا کې ليکلې ده. دا نسخه په ۱۵ گڼه د فردوسي په کتابتون
 کې خوندي ده. د لومړۍ بشپړې نسخې پيل يې په دغه بيت سوی دی :-
 بيا بيا که زشوق تو می تپد دل ما
 بيا بيا که به عشقت سرشته شد گل ما

د انسيکلوپيډيه سويتې تاجيکه د ۴ ټوک په ۶۳۴ مخ کې کښلي دي :-
 "محيي خوقندی (سال تولد و وفات نامعلوم) شاعر ذواللسانين، در
 آخر عصر ۱۹ و اول عصر بيست عمر بسر برده است. به زبانهای تاجيکي و
 اوزبيکي شعر گفته است. به يکچند شهرهای آسيای ميانه و افغانستان سفر
 کرده، باشاعران و دانشمندان دور (اسيري، تجلی و نسيمي خوقندی)
 رابطه دوستي و مکاتبه داشته است. از محيي خوقندی دو ديوان فارسي
 (تاجيکي) و ترکي (اوزبيکي) باقي مانده است که در آنها غزليات، قطعات،
 رباعيات، مثنويهای کوتاه، اينچنين موشحات و ملعمات و مکتوبات او فراهم
 آمده اند.

موضوع اساسی ايجاديات محيي خوقندی عشق است. وی از صفت
 های معشوقه، درد هجران و وصال عاشق سخن ميراند. افکار پند و اخلاقي
 محيي خوقندی در غزليات، رباعیها و قطعه هایش بيان شده است^(۳۰).

میرزا کندهاری :-

شيخ فرید بهکري د ذخيرة الخوانين د لومړي ټوک په ۳۹۷ مخ کې

(۳۰) د ختيځو خطي نسخو کتالوگ، د تاجکستان د علومو اکاډيمې، څلورم ټوک، ۱۹۷۰
 کال. ديوان تاشکند، ۱۳۳۵ هـ ق.

ليکلي دي :-
"ميرزا قندهاري ولد مير بزرگ سه بستی 'ده سوار منصب دارد و در
تعينات تهته است."

خان دوران شاه بېگ کابلی :-

د ذخيرة الخوانين په ۲۳۵ مخ کې کښلي دي :-
خان دوران شاه بېگ د جلال الدين اکبر له خوا د کندهار والي و.
جلال الدين اکبر چي ومړ، صفويانو پر کندهار بريد وکړ. شاه بېگ کلابند
سو.

ابدالي :-

په اصفهان کي يې عطاري کوله. حال يې بل سو. په تبريز کي به لڅ
گرزېده قلندر سو. په ۹۳۰ هـ ق کال په کندهار کي وواژه سوي و. دا
بيتونه د ده دي :-

پی عاشقی نهادم قدمی ندانم آخر
فگند رحم بجایی که از آن گذر نباشد
همه گفتهء تو گویا صفت پری است ابدال
که چنین حدیث موزون صفت بشر نباشد^(۳۱)

حاجي محمد فضل الله خان کندهاري :-

په (فهرست کتبخانه آصفیه دکن) کې کښلي دي :-
دېوان فضل، د حاجي محمد فضل الله خان کندهاري دېوان دی. په

^(۳۱) انو تشکده. ۹۲۳ مخ.

۱۳۱۱ هـ ق کال چاپ سوی دی.

احمد علي شاه کندهاری :-

د پېښ لیک په ۲۱۶ مخ کې کښلي دي :-
میر احمد علی شاه کندهاري چشتي، صوفي شاعر و، د دېوان خاوند، په
امرتسر کې د ۱۳۱۱ هـ ق کال د رجب د میاشتي په دوهمه وېر.

محمد الرخجي :-

د ایضاح المکنون په ... مخ کې د (الارشاد الی احکام الجراد) مولف
محمد الرخجي الشيباني الحنبلي ښوول سوی دی. د دغه کتاب یوه نسخه
په دارالکتب شامیه کې سته.

په معجم المطبوعات کې یې لیکلي دي :-
ابوالحسن علي رخجي د حسين زوی د (احاسن المحاسن) مولف
دی، چې په ۱۳۰۱ هـ ق کال چاپ سوی دی.

په تواریخ کشمیر کې کښلي دي :-
شيخ محمد کندهاري د باینغر میرزا (متوفی ۸۲۷ هـ ق) بن شاهرخ
بن تیمور لنگ د دربار له منسوبینو فضلاوو څخه و. په معما کې یې یوه رساله
د باینغر په نامه کښلې ده. د سربیتونه یې دا دي :-

... (۳۲)

رساله دار عبدالرحمن خان کندهاری :-

په لکنهو کې رساله دار و. د سلطان التواریخ په ۲۰۱ مخ کې کښلي دي

(۳۲) بیتونه یې نه دي راوړي، (هوټک).

چي په ۱۱۸۲ هـ ق کي يوسف خان د عبدالرحمن خان کندهاري پلار د شجاع الدوله په پوځ کي رساله دار و. قاسم علي اړېدي په پارسي ژبه يو تاريخ ليکلی دی. د دغه تاريخ په اووم باب کي د محمد سعيد خان او عبدالرحمن خان بهادران کندهاري ستايني راغلي دي. په اتم باب کي هم د دوی په باب څه بيان سته.

د عماد السعادت په ۱۶۶ مخ او د تاريخ اوده د لومړي ټوک په ۱۲۵ مخ کې کښلي دي :-

په ۱۲۱۲ هـ ق کال چي د اوده نواب آصف الدوله و، عضد الدوله مبارز الملک ميرزا شهامت عليخان، چي په (ميرزا جنگلي) مشهور و، د توپخاني د مشر ابراهيم بيگ او عبدالرحمن خان کندهاري په بروسه (ډاډ) د وزارت په هيله کي سو، مگر ځکه چي بهوبيگم موافقه ونه کړه، نو ده دغه اراده پرېښووله.

د عماد السعادت په ۱۴۲ مخ کي ليکلي دي :-

د ۱۱۹۰ هـ ق کال وروسته عبدالرحمن کندهاري ډېره ترقي وکړه د نواب اميرالدوله له لطفه له يوه انگرېزي پوځ سره دکن ته ولاړ. له دې سفر څخه چي راستون سو، ډېر غرور يې وموند. رساله يې په دکن او يورپ کي مشهوره وه.

د سيرت سيد احمد شهيد په ۴۴۶ مخ کې کښلي دي چي د يوسف خان زوی عبدالرحمن خان بنالم خېل هوتک و.

مولانا حسام الدين کندهاری :-

د بريتيش موزيم د فارسي کتلاک په ۳۱۷/۱ مخ کې ليکلي دي^(۳۳) :-

^(۳۳) نور تفصيل نسته (م. ه).

رساله دار مصطفیٰ خان کندهاری :-

په سلطان التواریخ ۴۲۹ مخ کې کبلي دي :-

د ۱۲۵۳ هـ ق کال د دوهمي خور په څلرمه چي سلیمان جاهد
نصیرالدین حیدر د اوده واکمن مړ سو. ماینې یې غوښتل چي مناجان د
اوده واکمن کړي او انگرېزانو غوښتل چي د نصیرالدین اکا محمدعلي د
اوده واکمنۍ ته ورسوي. په دغه جنگ کي مصطفیٰ خان کندهاری د
مناجان د تخت په مخ کي د انگرېزي کپتان میکسن له خوا وواژه سو.

رساله دار محمد خان کندهاری :-

په لکنهو کي رساله دار و.

فرهاد کندهاری :-

د تحفة المومنون في تفسير پاره عم يتساء لون مولف دی.

هاشمي کندهاری :-

هاشمي يا هاشم په ۹۶۹ هـ ق کال مړ دی. د مظهر الآثار په نامه دده
يوه فارسي مثنوي د عليگره پوهنتون په سبحان الله کلکشن کي سته^(۳۴).

اصغر شاه کندهاری :-

د بحر الانوار په ۲۵۰ مخ کې ليکلي دي :-

اصغر شاه د موسی زو د حاجي ملا عثمان خليفه و او هغه د حاجي
دوست محمد کندهاري خليفه و.

^(۳۴) وگ : سبحان الله کلکشن فهرست، ۴۱ مخ.

الحاج سيد ابوالحسن کندهاری :-

د امير شېر عليخان په پاچهي کي د ايران د دولت له خوا د امير دربار ته د مبارکۍ له پاره رالېږل سوی او د دغې سيمي د اداري و نظامي و دولتي چارو او حالاتو ليکلو ته گمارل سوی و. د گذارش افغانستان په نامه يې يوه ليکنه کړې ده، چي د تهران د الهيأتو او اسلامي معارفو د پوهنځي د کتب خانې په فهرست کي سيد محمد باقر حجتی د احمد منزوي د فارسي خطي نسخو د فهرست د شپږم ټوک په حواله راوړېده.

وايي د دغه گذارش ليک نستعليق دی^(۳۵).

سپاهي کندهاری :-

د خواجه کلان تخلص دی. په پارسي ژبه يې شعر وايه.

عبدالله بن نجم الدين کندهاری^(۳۶) :-

ملا قاسم کندهاری :-

د تذکره علمای هند په ۲۷۳ مخ کې ليکلي دي :-

"ملا قاسم واحد العين قندهاری معاصر جلال الدين اکبر مغل از عمده ترين مدرسين عقليه و نقلیه بود".

په طبقات اکبري ۴۶۹/۲ مخ کي يې هم ذکر سته.

^(۳۵) د يادابنت متن په پارسي و، ما په پښتو وړاوه، (م. ه.).

^(۳۶) شرح حال يې نسته (م. ه.).

د خرقې شريفې د متوليانو کورنۍ

حاجي ملا زلال

حاجي ملا شکر

حاجي عبدالحق اخندزاده الکوزی
(د احمدشاه بابا او تېمورشاه معاصر
د زمانشاه په زمانه کې هم ژوندی و
له ۱۱۸۳ هـ ق څخه متولي و)

حاجي نیکه (حاجي مولاداد)
د ميا فقيرالله (متوفی ۱۲۱۴ هـ ق)
خلیفه

ملا ولي محمد

حاجي عبدالغياث

حاجي نعمت الله

حاجي حفيظ الله

رحمت الله اخندزاده

عبدالله جان اخندزاده

(د امير شېر عليخان معاصر

په ۱۳۰۲ کال د امير عبدالرحمن

يو فرمان د عبدالله جان اخوندزاده

په نامه سته. د سوختې مالک يې بللی دی)

تر ۱۶ وروسته
متولي و.

صديق اخندزاده

علي جان اخندزاده

عبدالحی اخندزاده

عبدالقادر

عبدالرزاق اخندزاده

عبدالرشيد

عبدالسلام

بوبکر شاه کندهاری :-

د بیانه کلا، چي د ډهلي په جنوب کي واقع ده، پخوا بجي مندرگره بلله کېدله او بجیپال چي له متهره څخه بیاني ته راغی، دا کلا یې په ۱۰۵۲ ع = ۴۴۴ هـ ق کي ودانه کړه. د هندي له دې دوهرې څخه معلومېږي چي دا کلا په ۴۹۶ - ۴۹۷ هـ ق کي بوبکر کندهاري ماته کړې ده يعني نیولې ده. هغه تاریخي دوهره دا ده :-

گیاره سو تهونرا پهاگ تیج رب وار

بجي مندر توریا، بوبکر شاه کندهار

په ۱۱۰۳ ع کي د اراجیه بجیپال له بوبکر شاه کندهاري څخه د بیاني په حدودو کي مغلوب سو، ځان یې پخپله وواژه او بوبکر کندهاري کلا تر ډېري خونړۍ وروسته ونيوله. دا واقعه مستي پهاگن بدی تیج^(۳۷) یوم یکشنبه يعني اتوار کي پېښه سوې ده او له دې حساب معلومېږي چي بجیپال ۵۱ کاله پاچهي کړېده. د بوبکر تر فتحې وروسته د بجیپال زوی گچپال له بیاني څخه چتووگره ته ولاړ او گجگره ده ودان کړې دی. دا له هیڅ تاریخه نه ده ښکاره چي بوبکر کندهاري پخپله پاچا دی، که د کوم پاچا له خوا یو سردار و. د بوبکر قبر په بیانه کي موجود دی. دا قبر کربلا ته نژدې د سرای مخامخ ته، چي کوم ځنگل دی، په هغه کي دی. د دې قبر کرامت خلک دا بولي کومه د نیم (مرگ ماهی) ونه چي د دغه قبر سر ته ولاړه ده هغه ښاخ چي یې پر قبر را کوږ سوی دی، مېوه یې ترخه نه ده او زردارخان وایي :-

ما پخپله دا تجربه کړېده^(۳۸).

^(۳۷) کت مټ ولیکل سو، حل غواري (هوټک).

^(۳۸) صولت افغاني، ۴۴۲ مخ.

حسن کندهاری :-

خواجه حسن د کندهار د ښار و. په دوولسمه هجري پېړۍ کې یې ژوند کاوه. دی ښه قریحه لري او د خوند اشعار یې ویل^(۳۹). دا رباعي د ده

د د :-

ای ماه رخت شمع شب تار حسن
خار غم تو در دل افگار حسن
دور از تو حسن افتاده بر بستر غم
که بجز غم نشود مونس و غمخوار حسن

واصیب کندهاری^(۴۰) :-

د کندهار ولایت د یوولسمې پېړۍ د ښې طبعي او غوره سلیقې لرونکو شاعرانو څخه و^(۴۱). دی د نصرآبادي په قول د سلیم تهراني (۱۰۵۷ هـ مړ) معاصر و. وزیر عبدالله خان ته چي په (لاهیجان) کې و، ورغی او هلته ومړ. د گلستان مسرت د کتاب خاوند لاندنی بیت د واهب کندهاري په نامه ضبط کړی دی چي مسلماً همدغه واصب و.

گفتن مگر از نامه بخاطر رسم او را

آنهم ورق جزء فراموشی من شد

نصرآبادي یې دا د کلام نمونه ضبط کړېده :-

در کام اهل ذایقه شیرین نمی شوی

تا نشکنی بسان عسل شان خویش را

^(۳۹) آریانا دائرة المعارف، ۷۹۹/۱۴ مخ.

^(۴۰) دغه نوم په تذکره صبح گلشن کې (واهب) کښلی دی.

^(۴۱) آریانا دائرة المعارف ۷۹۲/۱۴ مخ.

نفس زمین بسراغ تو دمی در پیش است
نقش پا در رخت از من قدمی در پیش است
مگذر ای دل بخم کاکل آن زلف سیاه
که بلایی بقفا و ستمی در پیش است

قاضي ابوالبر که کندهاری :-

قاضي ابوالبر که کندهاری د طاهر نصرآبادي سره معاصرو. په شعر ويلو
کي تکره او په تېره بيا د معما په فن کي د ستايني وړ دی^(۴۲). نصرآبادي يې
دا دوي معماوي پخپله تذکره کي رانقل کړي دي :-
د قل بابا په نامه :-

چو از دلبر بر آمد آمد آمد
دلی بی پا و بی سر بی خود آمد

حل :- دلی بی پا = قلب - پای (ب) = قل
د جاهي په نامه^(۴۳) :-

ماه من نادیده قربان ساخت صد مجروح را
ای سهی قد آنچه محتاج نظر نبود نکوست

محمد هاشم کندهاری :-

د تذکره حسيني په ۳۶۴ مخ کې ليکلي دي :-
شاعر اعظم محمد هاشم طوطی شکرستان قندهار بوده و در خدمت
بیرم خان بسر می برد. ازوست :-

سرو چون قد تو ای غنچه دهن دلجو نیست
غنچه چون لعل شکر قند تو شیرین گو نیست

^(۴۲) آريانا دائرة المعارف، ۷۹۲/۱۴ مخ.

^(۴۳) حل غواړي (م. ه.).

نست کس همچو من از اهل وفا بیدل و دین
 از بتان مثل تو هم سنگدل و بد خو نیست
 ای نکور و مشنور در حق من قول بدان
 که شنیدن سخن بد، صفت نیکو نیست

په طبقات اکبری ۵۰۰/۲ مخ کي کبلي دي :-
 محمد هاشم قندهاری از مصاحبان خانان بیرم خان بود. این
 ابیات ازوست :-

روم در باغ بی روی تو اشک لاله گون ریزم
 بپای هر گلی بنشینم و از دیده خون ریزم

شاه محمد خان کلاتی کندهاری او زوی یی عادل خان :-

ابوالفضل د اکبرنامې په ۲۸۴/۱ مخ کي کبلي دي چي د اکبر په
 دربار کي شاه محمد کلاتي دوه زري او زوی یی عادل خان یوزري منصب
 درلود^(۴۴).

د اقبال نامه جهانگیری په ۱۳۹/۲ مخ کي کبلي دي :-

کندهار د بیرم خان جاگیر و. بیرم خان چي د ۹۶۱ هـ ق په پای کي د
 هندوستان د نیولو په نیامت د همایون په رکاب کي روان سو، شاه محمد
 کلاتي د ده له خوا د کندهار حکومت کاوه. د زمینداور حاکم بهادر خان و.
 بهادر خان د همایون د مرگ له اوازي سره د کندهار د نیولو په فکر کي سو.
 د خواجه قاسم هزاره زوی فرخ حسین یی د خان مل کر او په ۹۶۴ هـ ق یی
 پر کندهار د خدعي په ډول د حملي ترتیباب ونيول. شاه محمد په خبر سو
 د دوی تجویز یی شنه کر او بهادر خان زمینداور ته وتبته. بهادر خان

^(۴۴) علامه رشاد د کلاتي په باب د (ذخيرة الخوانين) حواله ورکړېده، (م. هوتک).

دوهمه پلا پر کندهار برید وکړ. شاه محمد کلا بند سو. له هندوستانه مرسته نه ور ورسېدله. له شاه طهماسب صفوي پاچا څخه يې مرسته وغوښتله او د بهادر خان تر ماتي او ځېلو وروسته يې د کندهار د ورسپارلو وعده ورکړه. شاه طهماسب درې زره ترکمنان د يارعلي بېگ په مشرۍ مرستې ته ور ولېږل. هغو ناڅاپه پر بهادر خان برید وکړ. بهادر خان وتښتېد مگر شاه محمد خان خپله وعده پر ځای نه کړه او د کندهار کلا يې د شاه طهماسب رالېږلو پوځونو ته ونه سپارله او شاه طهماسب په دې ډېر خواږدی سو.

د اکبر د پاچهۍ په درېم کال ۹۶۵ هـ ق شاه طهماسب خپل وراره سلطان حسين د بهرام زوی وگوماره چې پر کندهار برید وکړي. قزلباش پوځونه چې کندهار ته راوړسېدل شاه محمد کلا بند سو. يوه شپه يې له نوي دروازي څخه د ولي خليفه شاملو پر مورچه برید وکړ ډېر قزلباش مړه او تپيان سول. سلطان حسين د کندهار کلابندي پرېښووله، ولاړ. شاه طهماسب ورته په قهر سو. بيا يې د کندهار نيولو ته وگوماره. دا پلا يې پر ولي خليفه شاملو سربېره د شېراز حاکم علي سلطان هم ورسره مل کړ. د قزلباشو لښکر چې کندهار ته راوړسېد شاه محمد کلاتی بيا کلا بند سو. يوه ورځ علي سلطان په توپک ولگېد مړ سو. د علي سلطان په مرگ سلطان حسين بيا بې زړه سو، نژدې و، چې دا پلا بيا کلابندي پرېږدي مگر شاه محمد کلاتي ته د اکبر حکم ورسېد او په هغه کي ويل سوي وه :-

"زما پلار همایون له شاه طهماسب سره وعده کړې وه چې کندهار به قزلباشو ته پرېږدي. اوس هغه وعده پر ځای کړه او کندهار سلطان حسين ته وسپاره".

شاه محمد خان د اکبر په امر د کندهار کیلی سلطان ته ورکړلې او پخپله د اکبر دربار ته ولاړ.

سید قلندر شاه کندهاری :-

د بخارا پاچا امیر عالم خان منغیت (۱۳۲۹ - ۱۳۳۹ هـ ق) چي له مرکزي بخارا څخه د شرقي بخارا د حصار سیمې ته تښتېدلی و، له هغه ځایه افغانستان ته راوتښتېد. حصار شادمان د اوسنۍ دوشنبې^(۲۵) جنوب شرقي خوا ته پروت دی. دغه سیمه ټوله د حصار په نامه یادېږي. د حصار په دغه سیمه کې د نوموړي امیر عالم خان د نیکه امیر مظفر منغیت (۱۲۷۷ - ۱۳۰۳ هـ ق = ۱۸۶۰ - ۱۸۸۵ ع) د پاچهۍ په وختو کې یو کندهاري شاعر اوسېده، چي قلندر شاه یې نوم او (جنوبي) یې د تخلص په توګه کاراوه. قلندر شاه کندهاري په ۱۲۹۴ هـ ق کال = ۱۸۷۷ ع په حصار کې په پارسي ژبه یو منظوم کتاب جوړ کړ چي (معدن الحال) نومېد. معدن الحال پر دغو څلورو برخو وېشلی دی :-

۱. د پیغمبرانو برخه
 ۲. د راشدينو خليفه گانو برخه
 ۳. د پخوانيو دروېشانو برخه
 ۴. د متاخرو دروېشانو برخه
- د معدن الحال يوه خطي نسخه چي د شاعر قلندر شاه په خپل خط ده د ازبکستان د ابوريحان البيروني د اکاډيمۍ د ختيځ پېژندنې د انستيتيوت د ختيځو کتابو په ذخيره کې ساتله کېږي. شفر ګنه يې ۱۴۶۳ هـ د نسخې پاڼې ۲۷۱ دي، قطع يې ۲۵ × ۳۰ سانتي ده^(۲۶).

^(۲۵) د تاجکستان جمهوريت د ۱۹۲۴ ع کال د اکتوبر پر اووه ويشتمه تصويب او د دغه کال د نومبر پر شپږويشتمه يې حکومت جوړ سو. د تاجکستان د جمهوريت سويلي (جنوبي) بريد (سرحد) د افغانستان له شمالي شرقي بريد سره مشترک دی. د تاجکستان جمهوريت اوسنی پايتخت د دوشنبې ښار دی، چي د ۱۹۲۲ ع کال د اکتوبر پر دوه ويشتمه = ۲۳ سرطان ۱۳۰۱ هـ ش = د لوی اختر د مياشتې په شلمه ۱۳۴۰ هـ ق بالشويکانو ونيوه.

^(۲۶) وگ: د دغه کتابتون د فهرست ۲ ټوک، ۳۵۶ مخ.

په دغه کتابتون کې د معدن الحال يوه بله خطي نسخه په ۱۹۱۳ گڼه کې خوندي ده. د معدن الحال دغه نسخه چې د ملا عبدالواحد زوی ميرزا همدې بلخي په ۱۳۲۷ هـ ق کال کښلې ده، پاڼې يې ۵۲۷ دي، قطع يې شپاړس په پنځه ويشت نيم سانتي متره کې ده. د معدن الحال د خطي نسخې په باب د نوموړي فهرست د اتم ټوک په ۸۵۳ مخ کې هم يادونه سته او د کتابتون د مهمو او وتلو نسخو په لړ کې اېښوول سوې ده.

بابا عېدي گيلاني :-

د تحفة الکرام د دوهم ټوک په ۲۷۲ مخ کې کښلې دي :-
پاره از مقامات صوفيه تتبع نموده درذی درویشان روزگار گذرانیده بود. سی سال بسیاحت قندهار بر سر قبر بابا حسن ابدال اقدامت نموده باقی حیات بسر آورد. در عروض و قافیه و معما بخشی داشته و شعر بعدوبت می گفته."

جوهرې کندهاری (میمندی) :-

په تحفة الکرام کې لیکلې دي :-
"از شعرا است" (۴۷).

صادقي کندهاری :-

په افغانستان در عصر گورگانیان ۲۵۷ مخ کې يې د همایون د دورې له شاعرانو څخه بللی دی (۴۸).

(۴۷) تر دې وروسته د صبح گلشن ۱۰۰ مخ حوالې يې ورکړي دي نور ځای خالي پرېښوول سوی دی، (هوټک).

(۴۸) د یادښتو په یوه بل ځای کې د ده نامه ته د صبح گلشن (۲۴۲ مخ) حواله ورکړه سوې ده او ځای تش ورته پرېښوول سوی دی (هوټک).

حسن سنجری دهلوی :-

خواجه حسن از ارباب زاده های قندهار و از اعیان انجا است شعر خوب می گفت، (تحفة الكرام).

حسن الدهلوی سنجری الصوفی الشاعر جامع کتاب فواید الفوائد توفي فی ۷۲۵ بدولت آباد (هاشم هروی).

حسن سنجری په ۷۳۸ هـ ق کال^(۲۹) مړ او په دولت آباد کي ښخ دی. سلطان محمد تغلق (۷۲۵ - ۷۵۲ هـ ق) چي د دهلي خلک د دولت آباد (د لبر گیر) ته ولېږدول، دی هم په هغو کي دولت آباد ته تللی و. د سلطان علاوالدين غازي په مدح کې ويلي دي :-

زفتح شاه عالم را بهار است	بهار او فتوح روزگار است
نهال ملك او زانست تازه	که آن پروردهء پروردگار است
درين حضرت زنو نو غنچهء فتح	همه ايام گویی نوبهار است
گل نصرت که رست از سبزهء تيغ	ز سرسبزی بخت شهریار است
علاوالدين والدنيا که از وی	بنای دین و دنیا استوار است
محمدشاه بحروبى که اسلام	ز تیغ بيقرارش برقرار است
بحمدالله که از باران عدلش	لوای ملك و دولت برقرار است
نصار فتح بر رایات شه باد	که فتحش دین و دولت را مدار است
دعایش خواستم گفتن چه گویم	که عمرش چون عطایش بشمار است

حسن زین بادشاه بنده پرور
چو دیگر بندگان امیدوار است

خواجه ایوب انصاری رحمه الله علیه :-

وایي د خواجه عبدالله انصاري ورور دی. د دوشنبې په ورځ یې ډېر

^(۲۹) دا سنه په تېر بل یادښت کي ۷۲۵ هـ راغلې ده (هوټک).

خلک په زیارت کي راغونډېږي (۵۰).

حواجه نیشابور کندهاری رحمة الله علیه :-

په تاریخ سنډه ۱۴۱ مخ کې کبلي دي :-

له لوي وليانو څخه دئ. ډېر خوارق يې لرل. يوه ورځ يې د کندهار مشران ليدو ته ورغلل. څوک پلي څوک سپاره وو. دی پر دېواله سپور و د دوی هرکلي ته راووت او هغه دېوال تر نن ورځي (۱۰۰۹ هـ) پوري ولاړ دئ.

ملا کبلی اخند :-

ملا غلام رسول اخند (ملا کبلی اخند) په قام برېڅی د گرمسير اوسېدونکی و. د ډهلي د حضرت ابي الخير عبدالله دهلوي مجدي مريد و. پنځه رسالې يې په عربي ليکلي دي :-

جامع الانوار في الصلوة على نبي المختار ﷺ

جامع الدرر في نعت على نبي المختار ﷺ

ياقوت الاحمر في صلوة على خير البشر ﷺ

جامع الجواهر في اسماء الاخيار والکوامل (۵۱)

رسالة ميزان المسوی فی تمیز بین الشیخ الكامل والناقص

په هغه مکاشفه يا خوب کي چي د ۱۳۳۳ هـ ق د ربيع الاول په ۱۱ شپه کي ورپېښ سوی دئ د ډېرو انبياوو عليهم السلام او اولياوو کرامو سره يې ليدنه، معانقه او د لاس مچول کړي دي. چي په هغو کي د موضوع د

(۵۰) تاريخ سنډه، ۱۴۱ مخ. (مراد يې شين غزی بابا دئ، چي زیارت يې د احمد شاهي ښار جنوب ختيځ ته واقع دئ. هوټک).

(۵۱) دا څلرمه رساله په ۱۳۲۶ هـ کي د ربيع الاول په ۱۲ ورځ پای ته رسېدلې ده.

ارتباط له حیثه دا کسان مور ته د ذکر وړ دي^۱ -

۱. مولانا امیر بلند د گرمسیر (درویشان)

۲. امیران چخانسوري

۳. سیدالامیر فراهي

۴. امام بستي

۵. سید تاجدار گرشي

۶. ابادانیال الانصاري (په نوزاد کي)

۷. امیر سید سالم (په عینک کي)

تایب محمد تقی کندهاری :-

محمد تقی شاه کندهاری څه موده په کراچي کي ویا د لس بېلې د حاکم جام امیر خان میر منشي سو. د شعر طبعه یې درلوده^(۵۲). په واقعات شاه شجاع ۱۱۸ مخ کي محمدتقی خان وکیل معرفي سوی دی.

ملا سعدالله کندهاری :-

عالم او فاضل سړی و. تصنیفونه یې درلودل. په نحو کي یې د مولوي عبدالغفور پر کتاب او په تفاسيرو کي یې پر جلالین حاشیې لیکلي وې، چي چاپ سوي دي. د کندهار په ښار کي زېږېدلی او په قوم خروټی و. په ۱۲۰۹ کي مړ سو او د کندهار ښار په عمومي هدیره کي ښخ دی.

^(۵۲) تکمله مقالات الشعراء، ۹۰ مخ. (د یادښتو په یو بل مخ کي یې په بلوچستان کي فارسي شاعري، ص ۱۰۷ حواله ورکړې ده او ځای یې تش ورته پرې ایښی دی. م. هوتک).

عشرت کندهاری :-

حبيب الله صاحبزاده فاروقي نسب حنفي مذهب نقشبندي مشرب. ده په پارسي نظم يو کتاب کښلی دی چي (شراره عشق) نومېږي. دا کتاب د جامي او ميرزا همدم د عشق قصه ده. په ۱۳۱۶ هـ ق کال يې د کتاب په نظم پيل کړی دی (د رجب لومړۍ). خطي نسخه يې ۹۹ مخه ده. هر مخ يې ۱۳ ليکي لري^(۵۳).

د ملک الشعراء قاري عبدالله په تذکره الشعراء کې ليکلي دي :-

عشرت : عبدالاحد صاحبزاده قندهاری سخنش سست و کلامش دربی ربطی. چست مردی خودستا و در بحر شعرها آشنا، چندی در دارالسلطنه کابل جنت تقابل بسر می برد، آخر رخصت شده قندهار رفت. فقیر در اوایل مشق سخن با او صحبت ها کرده بودم. در نظم و نثر خود را کامل و با اکثر استادان مقابل می دانست، می گفت : مثل دره نادره کتابی باندک مدت تصنیف می کنم. مگر منصفان انصاف فرمایند و اشعار او را بنظر دقیق مطالعه فرمایند که اصلاً در کلامش نمک فصاحت و شیرینی بلاغت نیست. نغمه عشرت است :-

کس نه جوید از پری رویان وفا

و عده خوبان خلاف است و خطا^(۵۴)

عبدالاحد اخوندزاده کندهاری :-

مشهور عالم و. پر نصرالمدارک يې حاشیه کښلې ده، چي چاپ سوې

^(۵۳) وگ : آريانا مجله ۲۶۱ گنه، د خليل مضمون. دغه راز پېښ ليک ۲۱۸ مخ.

^(۵۴) علامه رشاد رحمة الله عليه دا خبره نه ده کړې چي د قاري ملک الشعراء له خوا د معرفي سوي (عشرت) په نامه کي تېروتنه پېښه ده او که دا (عشرت) کوم بل سړی دی. په يادابنتو کي دواړه د (عشرت قندهاري) تر نامه لاندې قيد دي او په فهرست کي يې همدې مخ ته حواله ورکړېده. زما په خيال دا برخه نوره څېړنه غواړي (هوټک).

۵۵. په کندهار کې زېږېدلی و او په ۱۳۰۱ کال د ۹۱ کالو په عمر مړ سو او د احمد شاهي ښار په عمومي هديره کې ښخ دی. په قوم الکوزی و.

داداش فتح قندهاری :-

د ملک الشعراء قاري عبدالله کابلي (۱۳۲۲ هـ ش مړ) په تذکرة الشعراء کې د ده په باب کښلي دي :-

"داداش فتح قندهاری فاتح ابواب مهمل بیانی و شکننده شان قاننی است دربنای این فن اساس متین گذاشته و دیوار ایوانش بلند برداشته کمند فکر (تادل) به کنگر الفاظش از کوتاهی نارسا و سباح طبع شهرت در بحر اشعارش نابلد شنا، غزلش نقل مجلس لوندان هزل پیشه، قصیده اش جاری برالسنة لوطیانه فسق اندیشه".

کف پای مندرس رابدو چشم باز بستم

که خروس داده را بول سر آشیانست

د مطبوعاتو د خطي نسخو په کتابخانه کې د داداش فتح قندهاري د پارسي اشعارو يوه خطي مجموعه سته.

استاد کل عبدالحق اخوندزاده صاحب عليزي (د پښوا نيکه) :-

په فضيلت او علم کې د خپل وخت وتلی شخصيت و. خورالوی تصانيف لري. پر صحيح بخاري شريف، شرح حکمت او مطول باندي مستقلي حواشی لري چي چاپ سوي نه دي. د دغه فاضل د زېږېدلو ځای کندهار دی او په ۱۲۸۸ هـ کې د اتياوو کالو په عمر مړ سوی دی. د کندهار په عمومي هديره کې ښخ دی.

حضرت قدوه السالکين ملا نجم الدين اخوندزاده صاحب د هدي د

ځوانۍ په وخت کي د ده له محضره تعليم کړی دی (۵۵).

نادر علي کندهاری :-

په صحيفه خوشنويسان ۱۷۷ مخ کې کښلي دي :-
سيد نادر علي کندهاری په خطاطي کي د (نادر رقم) خطاب موندلی و. مشران يې له کندهاره هندوستان ته تللي وو. نستعليق او تعليق يې ښه ليکه. د ده استاد معجز رقم کندهاری و، چي حال يې ښه نه دی معلوم. د نادر علي مښه رامپور او د ديارلسمي هجري پېړۍ له خوشنويسانو څخه و.

منصور خان بارگزی :-

په ۱۲۳۲ هـ ق کال چي د بلوچستان د خان مير نصير خان اول (۱۱۶۰ - ۱۲۰۸ هـ ق) يو دېرش کلن زوی مير محمود خان اول (۱۲۰۸ - ۱۲۳۲ هـ ق) په گنجابه کي مريض سو، ملا محمد صديق ته يې امر وکړ، چي پخپل پلار (اخوند فتح محمد) او مير محراب خان پسي بهاگ ته سړی ولېږي او راوې غواړي. دا دوه تنه د خان په امر د سرابانو څخه د لښکر د راټولولو له پاره هغې خوا ته تللي وه، چي پر سيوی بريد وکړي او له خجک قوم څخه سهواني قبيلې د سردار مير محمد خان د شکست ورکولو انتقام واخلي.

د دې امر په رسېدلو سره په کومه شپه چي مير محراب او اخون صاحب له منصور خان دراني بارگزي سره، چي له ښکاپر څخه کندهار ته تلئ، گنجابې ته راغلل. سهار ته يې مير محمود خان ومړ. سبا ته يې اخوند فتح محمد او منصور خان بارگزي او د بلوڅو سردارانو د حکومت جينغه د مير محراب خان پر سر کښېښووله (۵۶).

(۵۵) کابل مجله، ۱۱ گڼه.

(۵۶) تواريخ بلوچستان، ۲۰۸ مخ.

د ۱۲۳۲ هـ ق کال د روژې پر شپاړسمه چي د جهلابان او زهرې بلوڅو
 مشر سردار مير قادر بخش د ملا عبدالرحمن د زوی ملا عبدالقادر په لمسون
 خپل اخښی (د ماینې ورور) مير مبارک په گنجا به کي وواژه. لږ ورځي پس
 منصور خان بارگزی، چي د وزیر فتح خان له خوا د ښکار پر حاکم و، د دې
 خبر په اورېدلو سره گنجابې ته راغی او اخوند صاحب یې د مير محراب
 خان په اجازت کندهار ته ورسره بوت او د شاهزاده کامران په حضور یې
 مشرف کړ او د مير مبارک د شهادت احوال یې وزیر فتح خان ته، چي په
 هرات کي و، ولېږه.

زمانشاه چي په ۱۲۱۳ هـ ق کال خو تنه سرداران په کندهار کي ووژل،
 منصور خان گرجیزی له فتح خان سره ترشیز ته ولاړ او د شاه محمود ملگري
 سول^(۵۷).

د وزیر فتح خان پیر :-

د وزیر فتح خان پیر او مرشد تر ډاډر په ها خوا په بهاگ نومي خای
 کي ښخ دی. په دغه هدیره کي د مصطفی خان او رحیم خان قبرونه هم
 سته، چي د بلوچستان د فرمانروایانو له کورنۍ څخه دي. د وزیر فتح خان
 په نامه یو باغ په کابل کي و^(۵۸).

مولوي عطا محمد صاحب کندهاری :-

د خپل وخت لوی عالم و. په معقول او منقول و الهیات و فلسفه، نحو و
 ریاضي کي یې لوی لاس درلود. لوی تصانیف یې درلودل. پر عبدالغفور،
 قاضي سلم، شرح چغمني او شرح تازي یې مستقلي حاشيې لیکلي وې.

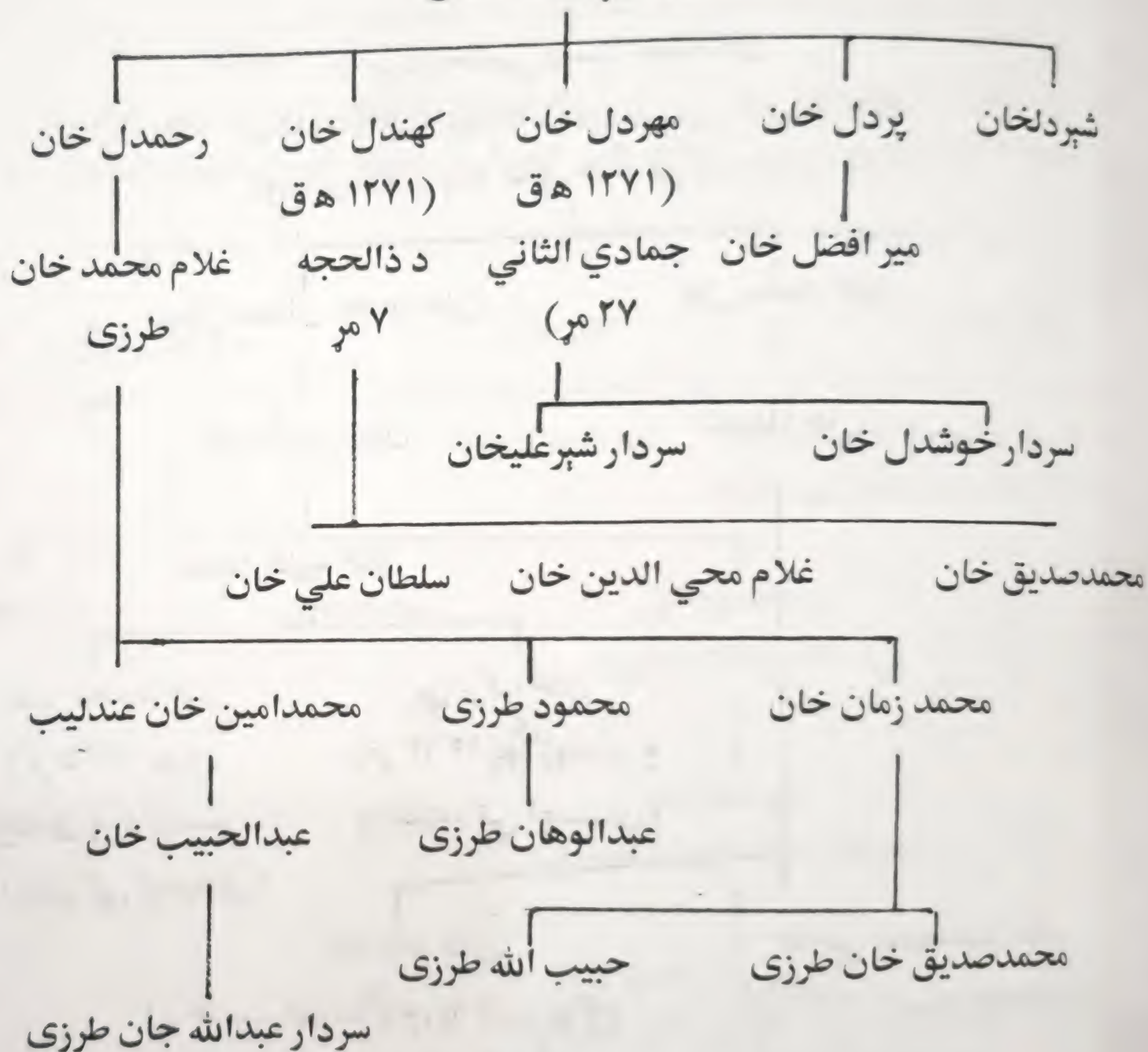
^(۵۷) افغانستان در مسیر تاریخ، ۳۸۹ مخ.

^(۵۸) سید احمد، لومړی ټوک، ۳۱۷ مخ.

مولفات يې چاپ سوي نه دي. د کندهار په ارغسان کي زېږېدلی او په ۱۳۰۲ کال د ۶۹ کالو په عمر مړ او په ارغسان کي ښخ دی. په قوم شيخ محمدي و.

کندهاري وروڼه

سردار پاينده خان

علامه استاد رحمة الله عليه د دې شجرې د بشپړولو فرصت نه دی موندلی (م. هوتک)

د سردار مدد خان مسريخېل ساکزي کورنۍ

(د سردار مدد خان پلار موسی خان نومېدی، چې د نادر افشار په لاس
په ۱۱۵۱ یا ۱۱۵۲ هـ ق کال وواژه سو، حیات افغاني - ۲۶۵ مخ)
(نهه زامن یې وه)

سردار میر افضل خان
(مشر زوی)

سردار حاجي دوست محمد خان
(د شاه شجاع په دوهمه پاچهي کي یې بندي کړ او څه
موده وروسته په دغه بندي خانه کي ومړ یا وواژه سو)

لعل محمد خان

سردار سلطان محمد خان

شهنواز خان

محمد امين خان

محمد حلیم خان

بې برگ خان
(تر ۱۳۶۳ پورې ژوندی و
په لنډۍ کي اوسېدی)

علي محمد خان
(تر ۱۳۴۵ پوري
ژوندی و، د گرمسېر
په لنډۍ کي اوسېدی)

حاجي محمد عمر خان

مولاداد خان

(تر ۱۳۴۵ ؟ پوري ژوندی و)
لس زامن یې وو

(د حبیب الله ساکزي په لاس وواژه
سو، اولادونه یې پاته نه سو)

علامه رشاد مرحوم د دې شجرې د افرادو په باب جزئیات کښلي دي خو له بده
مرغه د هغو ترتیب د متن د زیات مغشوشوالي له امله ما ته ممکن نه دی (م. هوتک).

د قلات د خانانو شجره

میر احمد خان اول

۳۰ کاله د قلات خان و (۱۶۶۶ - ۱۶۹۵ ع)

میر محراب خان

۱۰ کاله د قلات خان و

میر عبدالله

۲۰ کاله حاکم و. په ۱۱۵۰ هـ ق کال د کچهي په حدودو
خانپور نومي ځای کي د سنډه د کلهوره پوځونو له لاسه ووژل سو

میر احمد خان

۱۰ کاله يې حکومت وکړ او د ورور

میر عبدالله له خوا ووژل سو

نصیر خان اول

(۱۱۶۵ - ۱۲۰۸ هـ ق)

التاز خان

(لومړی پلا ۳ کاله دوهمه پلا ۱۵ کاله د (په کندهار کي د میر نصیر خان

قلات خان و. دوهمه پلا خاني نادرافشار له لاسه ووژل سو)

د کندهار د کلابندی په وختو کي ورکړه)

محبت خان

میر محمود اول

(۱۲۰۸ - ۱۲۳۲ هـ ق)

میر محراب

(۱۲۳۲ - ۵ رمضان ۱۲۵۵ هـ ق انگرېزانو شهید کړ)

میر نصیر خان

(۱۲۵۷ - ۹ شوال ۱۲۷۳ هـ ق)

میر خداداد

(۱۲۷۳ - ۱۳۱۰ هـ ق مستعفي سو)

میر محمود دوم

(۱۳۱۰ - ؟...)

ميوند

ميوند :-

په تحفة الكرام کې كېښلي دي :-

"از مضافات قندهار طولش فانه (۱۳۵) عرضش لح اک (۵۹) الحال

بطور دهی مانده ..."

ابو الفداء په تقويم البلدان کې ليکلي دي :-

ميمند من اقليم ثالث من زابلستان.

ترجمه :- ميمند په دريم اقليم کې واقع دی او د زابلستان سيمه

ده^(۱).

د سیرالمتاخرين په ۱/۶۵ مخ کې ليکلي دي :-

ميمند پخوا د کندهار له مشهورو ځايونو څخه و. په زيچونو کې يې

حال راغلی دی. ميمند په فارس کې هم يو کلی دی، د شېراز جنوب ته

دوه مزله ليري پروت دی^(۲).

د ميوند څلی :-

د ميوند څلی د وزير محمدگل خان مومند د رياست تنظيمي په

وختو کې مسترکړه شي ايتالوي نقشه کړ او حاجي محمدنعيم جان

کندهاري معمارباشي جوړ کړ.

د خواجه احمد ميوندي گمبته :-

د خواجه احمد گمبته چې په دا اوسني شکل ليدله کېږي، د دغي

^(۱) ترجمه په اصل کې نسته (م. ه.).

^(۲) ابن واضح يعقوبي د ۲۹۰ هـ ق په حدودو کې په البلدان کې د فارس په بحث کې د يوه

ميمند ذکر داسي کړی دی :- له نوبندگان څخه تر شېرازه پوري شل و څو فرسنگه لار ده.

نوبندجان د اردشېر خره د ولايت يوه سيمه ده. چور او ميمند ... يې مشهور کلي دي.

بناء تھداو د وزیر محمد گل خان د ریاست تنظیمی په دوره کې ایښوول
سوی و، مگر تر ۱۳۲۶ هـ ش کال وروسته بشپړ سو. معمار او ودانوونکی یې
نعیم جان معمار باشي و.

د میوند نومیالی

خواجه منصور بن سعید بن احمد میمندي :-

خواجه منصور په غزني کې دېوان عرضي و. څه وخت په لاهور کې
هم نایب و.

ابوالفرج روني د ده په ستاينه کې ويلي دي :-

امروز نشاطی است فره فضل و کرم را

و امروز وفاقیست عجب تیغ و قلم را

چرخي که جهانی است ازو اختر و جدش

صوری که شکوهست ازو بالش و عم را^(۳)

د خواجه منصور په ستاينه کې د ابوالفرج روني يوه بله قصیده هم

سته (۱۷ مخ)، چي مطلع يې دا ده :-

روزگار عصير انگور است

خم ازو مست و چنگ مخمور است

مسعود سعد سلمان هم د ده ستاينه کړې ده. په يوه قصیده کې (۱۹۹

مخ) د ده علم و فضل و سخا داسي ستايي :-

(۳) جد = احمد بن حسن میمندي - عم = عبدالرزاق میمندي. ابوالفرج روني لاهوري د

ابرهیم بن مسعود او د هغه د زوی سلطان مسعود بن سلطان ابراهیم ستايني هم کړي دي،
مآثر لاهور، ۱۰۷ مخ.

بزرگا سزدار کشی افستخار
 که بیشک جهان را تویی مفتخر
 ترا صدق بوبکر و علم علی
 ترا فضل عثمان و عدل عمر

مسعود سعد سلمان د ابوالفرج رونی د هغی قصیدی په استقبال، چي
 د خواجه منصور په ستاینه کي یې ویلې ده، یوه غرا قصیده لري چي مطلع
 یې داده :-

قوت روح خون انگور است
 تن بروفتنه گشت معذور است

بهرز احمد میمندي :-

د مآثر لاهور په ۱۰۶ مخ کې کبلي دي :-

د خواجه احمد میمندي له کورنۍ څخه یو بل لوی سړی بهروز احمد
 دی، چي په لاهور کي یې د غزني د دربار له خوا نیابت درلود او بیا وزیر
 سو. ابوالفرج رونی د ده په ستاینه کي یوه قصیده (۱۸ مخ) لري چي مطلع
 یې داده :-

گر بخت را وجاهت و اقبال را نداست
 از خدمت محمد بهروز احمد است

د مسعود سعد سلمان هم دوی قصیدی (۹۱ مخ - ۳۹۷ مخ) د دغه
 وزیر په ستاینه کي سته. د جوامع الحکایات په ۲۲/۱ مخ کي د
 خواجه بزرگ محمد بن عبدالحمید د خولې یو روایت سته، مگر دغه
 عبدالحمید د سلطان محمود په وختو کي خپل د سترگو لیدلی حال بیان
 کړی دی.

علي بن احمد ميمندی :-

بيهقي په ۲۷۵ مخ کي وايي ^(۴) :-

عبدالجليل ميمندی :-

ابوالفضل بيهقي وايي ^(۵) :-

داود ميمندی :-

تاريخ بيهقي (۶۵۸ مخ) د ۴۳۲ کال په پېښو کي ليکي ^(۶) :-

خواجه عبدالحميد بن احمد ميمندی :-

خواجه عبدالحميد احمد (عبدالصمد؟) د حسن ميمندي له اولادې
څخه و ^(۷). د سلطان ابراهيم غزنوي او بيا د دوهم مسعود وزير و، چي په
دواړو پاچهيو کي يې د وزارت دوره ۳۸ کاله کېږي. ابوالفرج روني د ده په
باب مدحيه قصيده لري، چي د ۲۰ مخ قصيدي مطلع يې دا ده :-

ترتيب ملك و قاعده علم و رسم داد

عبدالحميد احمد عبدالصمد نهاد

بله (۴۷ مخ) قصيده يې چي په قريب بحر کي يې د دغه وزير په

ستايښه کي ويلې ده، داسي شروع کېږي :-

بيار ای پسر ساقی کرام

ازان شمع مينا چراغی چو جام

مسعود سعد سلمان هم د دغه ميمندي وزير په باب مدحيه قصيده

^(۴) د دغه شخص په باب تفصيلات نسته (م. هوتک).

^(۵) ^(۶) د دغه اشخاصو په باب تفصيلات نسته (م. هوتک).

^(۷) دا معلومه نه ده چي دغه عبدالحميد د احمد ميمندي زوی دی که يا؟

لري. يوه قصيده چي يې د بند په ابتداء، كي د دغه وزير په نامه كښلې او په هغه كي يې د دېرو حيواناتو نادرې تشبيه گانې راوړي دي. دغه قصيده د دېوان په ۴۰ - ۴۱ مخو كي راغلې ده. مطلع يې دا ده :-

چون از فراق دوست خبر دادم آن غراب
رنگ غراب داشت زمانه، سياه ناب

د مسعود سعد سلمان يوه بله قصيده (۵۳ مخ كي) هم د دغه وزير په

ستاينه كي سته ^(۸).

خواجه عبدالرزاق بن خواجه احمد ميمندی :-

د خواجه احمد حسن مشر زوی و، چي د محمود غزنوي د پاچهۍ په آخر كي په (نندنه) كلا كي بندي و ^(۹). په ۴۲۱ هـ ق كال چي خواجه احمد حسن د سلطان مسعود په فرمان بلخ ته وغوښتل سو، خواجه عبدالرزاق يې هم ورسره بوت ^(۱۰).

د تاريخ سنده په ۲۸ مخ كي كښلي دي :-

سلطان محمود غزنوي د هندوستان تر نيولو (۴۱۶ هـ ق) وروسته ملتان ته ولاړ، او د بني عباس د خلفاوو حاکمان يې پسې واخيستل او ملک يې پخپله قبضه كي راووست. وزير عبدالرزاق يې د سنده نيولو ته ولېږه. دی لومړی بهکر ته ورسېد، هغه ملک يې فتح کړ او لس کاله پکښې پاته سو. د دغه ځای چاري يې ښې سمبالي کړې او په ۴۱۸ هـ ق = ۱۰۲۷ ع كي سيون ته متوجه سو او هغه يې هم ونيو. ورپسې يې تهته فتحه کړه.

^(۸) مآثر لاهور، ۱۰۶ مخ، د لاهور چاپ، د هاشمي فريدآبادي تاليف.

^(۹) دغه كلا به غالباً په ميانوالي كي وه (طبقات ناصري، لومړی ټوك، ۴۷۹ مخ)، چي په

۴۰۵ هـ ق كال د سلطان محمود غزنوي له خوا نيول سوې ده، (زين الاخبار، ۱۸۱ مخ).

^(۱۰) بيهقي، ۱۴۹ مخ.

خود همدې تاريخ د تعليقاتو په ۳۹۵ مخ کي يې د طبقات اکبري په حواله کښلي دي چي د محمود په وزيرانو يا سپهسالارانو کي د عبدالرزاق په نامه څوک نه و، خو خواجه احمد بن حسن ميمندي د عبدالرزاق په نامه يو زوی درلود، چي د امير مسعود (۴۲۳ - ۴۴۰ هـ ق) د سيستان حاکم مقرر کړی و او نوموړي عبدالرشيد بن مسعود (۴۴۱ - ۴۴۴ هـ ق) له بنده راويوست او غزني ته يې بوت او هورې د علي بن مسعود پر ځای پر تخت کښناوه.

په تحفة الکرام کي يې راوړي دي چي عبدالرزاق ميمندي د سلطان مودود په وخت کي وزير سو. اووه کاله يې له شاهي پوځ سره په سيستان کي تېر کړل او هغه ولايت يې له سلجوقيانو څخه ونيو. سلطان مودود د ده په غياب کي مړ سو. درباريانو علي بن مسعود، چي په يوه کلا کي بندي و، پاچهۍ ته وهڅاوه او له عبدالرشيد (بن مسعود) سره ونه درېدل^(۱۱). عبدالرشيد ته چي ملک پاته سو، وزارت يې عبدالرزاق ته ورکړ^(۱۲).

په ۴۴۴ هـ ق کال چي فرخزاد غزنوي د غزني پاچا سو، عبدالرزاق ميوندي يې له وزارت نه معزول کړ او پر ځای يې خواجه حسن مهران وټاکه^(۱۳).

فرخي سيستاني (۴۲۹ هـ ق مړ) د خواجه عبدالرزاق ميمندي په ستاينه کي قصيدې لري (قصايد فرخي، ۱۹ مخ). د يوې پيل يې داسي دی :-

^(۱۱) د مسعود زوی عبدالرشيد د مودود په امر د بست او غزني تر منځ په يوه کلا کي بندي و. د مودود تر مرگ وروسته يې له بنده راويوست او شپږ کاله يې پاچهي وکړه.
^(۱۲) تر دغه ځايه چي مو د عبدالرزاق ميوندي په باب څه ولوستل، هغه مي د استاد له يادابستو څخه له په لنډ ډول په پښتو وارول. ځيني برخي مي ځني وايستلې. تر دې قلم ليکل سوي دي، حواله ورکړې ده (هوټک).
^(۱۳) پېښ ليک، ۴۴ مخ.

ز آفتاب جدا بود ماه چندین شب

همی دوید بگردون بر آفتاب طلب

د بلي قصیدې مطلع يې دا ده :-

ای دل من ترا بشارت باد

که ترا من بدوست خواهم داد

(قصاید فرخی، ۴۶ مخ)، دا قصیده ۳۲ بیته ده.

احمد بن حسن میمندي :-

احمد د کندهار د میوند اوسېدونکی د سلطان محمود غزنوي وزیر و، پلاريې د ناصرالدین سبکتگین (۳۶۶-۳۸۷) له خوا د بست حاکم و، احمد بن حسن میوندي د سلطان محمود د زده کړې پر مهال د ټولګۍ ملګری و، تر اسفراني وروسته د وزارت چاري ورو سپارل سوې، د خپل لیاقت په لحاظ د بغداد له دربار څخه د شمس الکفات لقب گټلی دی. ابوالفضل بیهقي يې پخپل تاریخ کې د خواجه بزرګ په خطاب یادوي او د ده د فهم او لیاقت او مراني په ستاینه کې يې ډېر څه کښلي دي، عروضي سمرقندي هم د ده د لوړې انشاء او فضیلت په باب په چارمقاله کې حکایتونه لري. لوی عالم او په عربي کې د ستاینې وړ شاعر او لیکوال و، د غزنویانو د دربار ملک الشعراء عنصری او فرخي سیستانی د ده په مدحه کې ډېرې درنې قصیدې ویلي دي. د سلطان مسعود غزنوي (۴۲۱-۴۳۲ هـ ق) په دربار کې هم دوه کاله وزیر و. په ۴۲۴ هـ ق کال په هرات کې مړ سو. قبر يې په میوند کې دی^(۱۲).

^(۱۲) د احمد بن حسن میمندي په باب یادابستونه د فوتوکاپۍ په وخت کې کڼدو سوي دي. ما چي یو څه وکتل ټول هغه مطالب پکښې وه، چي علامه استاد رحمۃ اللہ علیہ د خیرالبیان د کابل چاپ په سريزه کې راوړي دي. ما هغه کټ مټ رانقل کړل (هوټک).

په تاريخ بيهقي ٦٥ مخ کې کښلي دي چي احمد بن حسن ميمندي د
سلطان محمود غزنوي د پاچهۍ په پای کې د کالنجر په کلا^(١٥) کې بندي و.
په صحيفه خوشنويسان کې يې د احمد بن حسن ميمندي نوم په
خطاطانو کې راوړی دی.

فرخي سيستاني د خواجه بزرگ (احمد بن حسن ميمندي) په ستاينه
کې قصيده لري، پيل يې داسي دی :-

ای وعدهء تو چون سرزلفـين تونه راست
آن وعده های خوش که همی کردهء کجاست
(قصاید فرخی، ٢٦ مخ)

بل حای فرخي د ده ستاينه داسي کړېده :-
سحر حلال خواهی رولفظ خواجه بشنو
نقش بهار خواهی رو روی خواجه بنگر
(١٨٧ مخ)

حسن ميمندی :-

د امير ناصرالدين سبکتگين په وخت کې د بست په دېوان کې کار
کاوه^(١٦). په تاريخ بحيره کې يې کښلي دي چي د سبکتگين په وخت کې د
بست حاکم و او د خيانت تور پوري وتړل سو او د امير سبکتگين په امر په
درخته وځړول سو^(١٧).

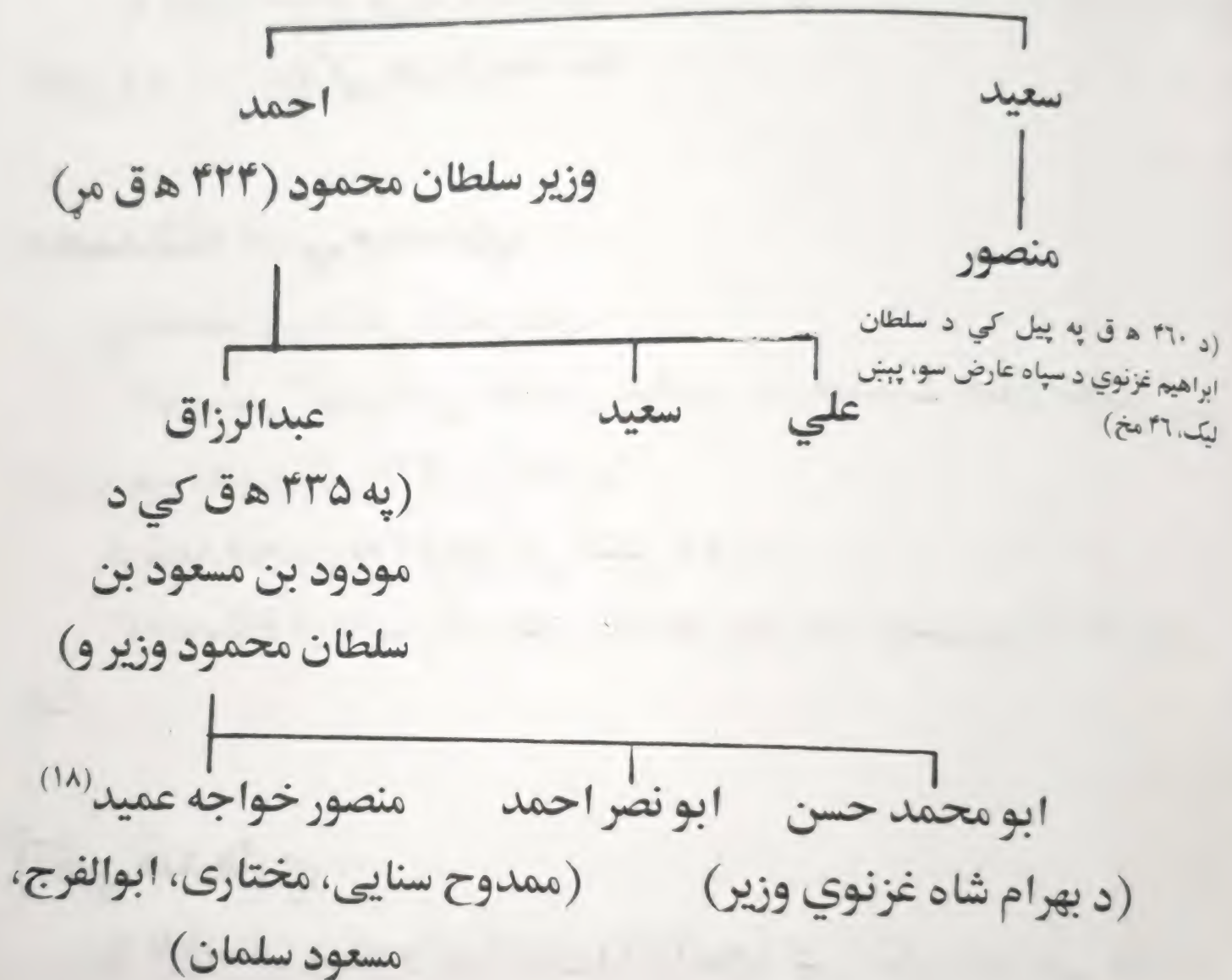
^(١٥) د کالنجر کلا د لاهور په شمال او د کشمير په جنوب کې واقع ده. د کالنجر لغوي معنا
(توره کلا) ده.

^(١٦) تحفة الکرام.

^(١٧) د سردار پاينده خان زوی سردار جمعه خان چي د ١٢١٤ هـ کال د ذي الحجې په
مياشت کې زېږېدلی او په ١٢٨٨ هـ کال د ٧٤ کالو په عمر مړ سو، د خواجه حسن ميمندي
په مزار کې ښخ دی، (سراج التواريخ، ٢ ټوک).

په تحفة الكرام كي د يو بل خواجه حسن ميمندي يادونه هم سته او وايي :-
 "از ارباب زاده های قندهار و اعيان انجاست. شعر خوب میگفت."

حسن ميمندي

(۱۸) د پارسي ژبي نامتو شاعر ابوالفرج روني لاهوري د منصور بن سعيد بن حسن ميمندي ستايونکی (مداح) و، دغه شاعر د سلطان ابراهيم بن مسعود او د هغه د زوی (سلطان مسعود بن سلطان ابراهيم) ستايني هم کړي دي.

جنوبي ميمندي :-

په تحفة الكرام كي د ده په باب راغلي دي چي "از قندهار بعراق
عجم رفته بر گرديد".

جوهرې ميمندي :-

په تحفة الكرام كي د ده نوم په شاعرانو كي ياد سوي دى او د (صبح
گلشن) په ۱۰۰ مخ كې هم يادونه سته.

محمد شاه انسي ميمندي :-

په تحفة الكرام كې ليكلي دي :-
"گاه بسملی گاه وافی تخلص میگرد، در خدمت خان خانان بسر
میبرد، در لاهور بسال ۹۶۹ در گذشت".
د شمع انجمن په ۵۶ مخ كې كښلي دي :-
"محمد شاه از نواب زاده های كندهار بود بهند رفت در ۹۷۳؟ وفات
شد".

آتشي قندهاري :-

په افغانستان در عصر گورگانیان (۲۱۶ مخ) كې كښلي دي چي له بابر
سره هند ته ولاړ او د واقعه نكار وظيفه يې درلوده. وروسته له همایون سره و
او په ۹۷۳؟ كي مړ سو. د كلام نمونه يې :-

در شفق گشت شب عید نمایان مه نو
تا کنیم از پی جام می گلگون تگ و دو

بست

هلمند :-

هلمند د افغانستان دوهم لوی رود دی. د دغه رود سرچینه له کابل څخه ۶۰ کیلومتره لوېديزي خوا ته د بابا په غره کې ده. هغه لار چې پخوا له باميانه پېښور ته تلله، له دغې سرچینې څخه ۲۰ کیلومتره لیرې پرته ده. هلمند له سرچینې څخه ۱۱۰۰ کیلومتره لاروې د سيستان په هامون کې لوېږي. د هلمند مصب هامون پنځه لکه کیلومتره مربع ساحه لري. د دغه رود نوم په ويدنو او اوستا کې Haetumant راغلی دی او د آريانا وېجه يوولسمه سيمه يې بللې ده. د پاني نې په اښت ادهياي کې د دغه رود سنسکريتي نوم Situmant کښلی دی. يونانيانو دغه رود Etymantus بللی دی. د دغه رود نوم د جوزجاني په حدود العالم کې "هندمند" ليکلی دی، خو ميرزا يانو هيرمند ليکه. ثعالي هم په لطايف المعارف ۲۱۱ مخ کې هندمند راوړی دی.

د هلمند رود مرستيالان د ارغنداو، موسی کلا او نوزات رودونه دي. د هلمند د غاړو سيمي چې اوس د هلمند په نامه يادېږي د افغانستان په اداري تشکيلاتو کې د يوه ولايت په توگه پېژندل سوی دی. د دغه ولايت ختيځ ته د کندهار اوسنی ولايت، شمال ته يې روزگان او غور ولايتونه، لوېديز ته يې چخنسور او شمال لوېديز ته يې د فراه ولايت پروت دی. زينداور، بست او گرم سېل هغه سيمي دي چې په افغانستان کې د هلمند پر غاړو ودانې دي. زينداور د غوري واکمنانو ژمنۍ مېنه وه او اوس هم کوچيان په ژمي کې د نوزات له لاري زينداور ته ځي.

د هلمند د غاړو په سيمو او ښارونو کې بغنی (بغنين)، بگران، زينداور، سروان (کلا)، بست، خلج او بولان هغه سيمي يا ښارونه دي، چې په زړو متنونو کې يې يادونه شوې ده. بغنی په حدود العالم (د ۳۷۳ هـ ق تاليف)، باگران يا باغرام په طبقات ناصري (د ۶۵۸ هـ ق تاليف)، زينداور په کتاب

المسالک والممالک (د ۳۴۰ هـ ق تالیف)، بست د ابن واضح یعقوبي په
البلدان (د ۲۵۸ هـ ق تالیف) او خلج په تاریخ بیهقي کې یاد سوی دی.
حمدالله مستوفي په نزهة القلوب ۲۲۰ مخ کې لیکلي دي :-

د هیرمند رود، چې رزه یې هم بولي د غور له غرونو څخه راوړي له بست
سره تېرېږي. څوولې ځني ختلي دي چې آس په مشکله سره تر تېرېږي. د دغه
رود اوږده یو سل و پنځه دېرش فرسنگه دي، (پنجاه مقاله ۴۴۵ مخ).

بست Bust :-

د پښتنو (کلابیس) Kala Bis د سیف لودین کتابتون

د ابن واضح یعقوبي (۸۸۸ - ۹۵۸ ع) په البلدان (۵۶ مخ) کې بست
د سیستان له لویو ښارونو څخه ښوول سوی دی^(۱).

جوزجاني په حدودالعالم (۱۸۷ مخ) کې لیکلي دي :-

له بسته تر ساروان پوري د فیروزقند پر لار دوه مزلونه دي. تر دوه مزله
وروسته له ساروان کلا څخه چې تر هلمند اوږي او لوېدیزي غاړي ته تل
واقع دی. له تله تر درغشه یو مزل او تر باغین پوري د یوې ورځې لار ده.
بشلنگ (د اصطخري په حواله) د بغین په جنوب کې دی. اصطخري له
بسته د داور خوا ته لومړی مزل فېروزقند بولي.

په تحدید نهايات الاماکن لتصحيح مسافات المساکن (۲۴۹ مخ) کې
ابوریحان البیروني کښلي دي :-

د بست خلک د بست عرض (لای = ۴۱) بولي مگر ما چې د
دقلطیانوس د زیچ له مخي وکوت د بست عرض یې (لت = ۴۲)^(۲) کښلی دی

^(۱) رخج یې هم د سیستان یوه ناحیه بللې ده او د رتبیلا نو پاچهي تر زرنجه پوري اوږده

ښیي.

^(۲) دغه کلمه په فوتوکاپي کې کنډو ده، سمه نه لوستله کېږي، (م. ه.).

او ارتفاع د جدي د اړصاد له مخي (لدى = ۲۴) راغى، البيروني وايي له دغه عمله څخه د بست عرض البلد (لديه = ۴۹) راووت او دا عدد تر (لاى غوره دى، چي د بست خلك يې وايي.

د احسن التقاسيم په ۵۰ مخ كي د بست ښارونه دا دي :-

طالقان، جالقان؟ بان (باز)، قرمه، نوزاد، داور، سروستان (سروان)، قريه الجوز - رخذ (رخود)، بکرواډ - پنجوايي، طلقان (تلوکان). د بست په باب د اويستا په هغه نسخه كي چي په سمرقند كي پيدا سوې او په ۸۰۰ ميلادي كي کښل سوې ده، ليکلي دي :-

"د زريير Zairi vairi زوى بستوار Bastvar د بست ښارودان کړ. دغه وخت ويشتاسپ د زريير ورور په فرزندان كي و او په عبادت بوخت و. فرزندان د ويشتاسپ د کورنۍ تاتوبى و"^(۳).

زريير د گشتاسپ ورور او د لهراسپ زوى دى. په يادگار زرييران كي د دغه پهلوان کارنامې راغلي دي. يوناني مورخ سارس ميتى ليتى دى د يوه غښتلي پهلوان په دود يادوي. ويست Vest يې اصلي نوم (اسپه ياودا) بولي او زريير يې لقب گڼي، چي د زړه وريا زرين کمربند تښتن معنا لري. زريير د خيوني واکمن ارجاسپ سره په جنگ كي وواژه سو. عطايي کښلي دي :-

د بست په خلکو كي مشهوره ده چي د بست کلا د نوشيروان ساساني (۵۳۱ - ۵۷۸ م) وزير بختک د نوشيروان په حکم جوړه کړېده. وايي نوشيروان د خورا ټينگي کلا په جوړولو وگماره. ده د هلمند او ارغنداود رودونو پر گډونځي چي دغه کلا ودانه کړله، پاچا ته ياغي سو. نوشيروان پسي راغلى لښکرو يې ښار کلابند کړ. يو کال تېر سو د کلا د نيولو اميد ورځ په ورځ ضعيفه کېدى. لښکرو ته يې د کوچ امر ورکړ، خو بختک ته يې پيغام

^(۳) دغه يادونه په تاريخ مختصر افغانستان كي لوى استاد حبيبي هم کړېده.

ورولېږه، ته ډېر ناخوانه سړی یې، ما ته دغونه (دومره) تیت سړی نه بللې د نمک حق دي هېر کړ. د دې پیغام په ور رسېدلو بختک راووت، توره یې د پاچا په مخ کي کښېښووله او ورته وې ویل :-
 ما غوښته دا درته ثابته کړم چي دا کلا د نیولو نه ده، که نه ستا هغه نوکریم، چي وم.

د بست تلفظ :-

بست - (د بي په پېښ) Bust په حدود العالم، اطلس قریه های افغانستان (قلعه بست)، معجم البلدان، قاموس الاعلام ...
 بست - (د بي په زېر) Bist مینارسکي د حدود العالم په تعلیقاتو کي.
 Plinius پلینوس (۷۹ م مړ) یې د هلمند پر غاړه ښيي^(۴).
 بیوت - Bivt یا Biut - یونانی جغرافیه نگار Isidavon Charx د ۳۷ م په شاوخوا کي^(۵).

د کویټې نومي کتاب په ۱۴ مخ کي لیکلي دي :-
 بهگبت پران د مهادیو (۱۴۰۹ ق م مړ) تالیف دی. وایي دا کتاب د

^(۲) بست (د بي په زېر) د اېران په خورخوره کي دیوه کلي نوم دی. د دېوان درې په سیمه کي رابط نومی د دغي قریې اوسېدونکی و. رابط د پارسي ژبي ښه شاعر و. دا مقطع د ده ده :-

زجور تیره بختی شکوه بی جا مکن رابط

که شب هر چند بی پایان بود آخر سحر گردد

زما په خیال که د (بی پایان) پر خای (طولانی) وای ښه به و.

^(۵) د دغه یوناني نوم ما همدغسي ولووست (هوټک).

تر دې خایه وروسته علامه رشاد د بست په باب د لوی استاد حبیبی هغې مقالې ته اشاره کړې ده، چي د آریانا مجلې د ۱۳۵۱ کال په خلورمه گڼه کي خپره سوېده. مقاله یې درنه بللې ده، (م. هوټک).

۱۴۵۰ ق م په حدودو کي تالیف سوی دی. د بهگیت پران شرحه تلسي داس کړې ده. تلسي داس د ۹۵۰ ق م د حدودو سړی دی. په دغه شرحه کي د (بشت من) په نامه یوه سیمه یاده سوې ده. غالباً له دغه څخه مطلب بست دی^(۶).

اصطخري د المسالك والممالك په ۱۹۲ مخ (فارسي ژباړه) کي لیکلي دي :-

زرنج، خواش، بست، روزان، سروان، صالقان، بغنین، درغش، تل، بشلنگ، پنجوای، کوهک، غزنه، قصر سیوی، اسفنجای او حابای د سیستان له ښارونو څخه دي او تر زرنج لوی ښار نسته.

د زرنج نیشک دروازه د بست خوا ته خلاصېږي.

په ۱۸۳ مخ کي بیا کښلي دي :-

په ۳۵۵ هـ ق کال چي الپتگین غزني ته راغی او دغه ښاريې لښکرگاه کړله، وضعه یې واوښتله.

د نزهة القلوب په ۱۷۴ مخ کي کښلي دي :-

بست په دریم اقلیم کي واقع دی. طول البلد یې د خالوات له جزیرو څخه قب = ۱۰۲ او عرض البلد یې له خط استوا څخه لج = ۳۳ دی. میانه ښار دی. هوا یې معتدله ده اوبه یې له روده دي. خرما و غله و لږ مېوه یې حاصلات دي.

ابراهیم محمد اصطخري په مسالك الممالك (تالیف ۳۴۰ هـ ق) کي لیکي :-

د سیستان په سیمه کي تر زرنج وروسته لوی ښار بست دی او د خلکو کالي یې د عراق د خلکو غوندي دي، خلک یې بامروته دي، په دغه ښار کي د هند و سنده تجارت خانې دي. د انګورو او خرما وني لري، ډېر

^(۶) وگ : ځيني متفرق یادابستونه.

سمسور دئ. ابن حوقل په صورة الارض (۳۶۵ هـ تاليف) د اصطخري روايت رانقل کړی دئ او زیاتوي :-

زموږ په زمانه کي الپتگین حاجب په کابل او هند کي دئ پر غزني او دهغه پر شاوخوا حاکم دئ^(۷).

د بست جبايات^(۸)، مقاسمات، خراج، عبره (د کبتيو محصول) یو لک دیناره او اته لکه درهمه دي په داسي حال کي چي بېله بسته څخه یې د سیستان او رڅج جبايات و خراج یو لک دیناره او درې لکه درهمه بشوولي دي. د جوزجان او دهغه د شاوخوا محصولات یو لک دیناره و څلور لکه درهمه دي.

په صورالاقالیم کي کبلي دي :-

(د بست) اوسېدونکي بامروته دي. احمد بن ابویعقوب بن واضح معروف په اليعقوبي (۲۸۴ هـ ق مړ) په کتاب البلدان کي چي په ۲۷۸ هـ ق کال یې لیکلی دئ، وایي چي بست د سجستان له لویو ښارو څخه دئ او د ابو جعفر منصور العباسي په خلافت کي معن بن زائده شیباني ونيو. خلک یې عجمیان دي او د دې سیمي اطراف په سنده و هند پوري نښلي^(۹).

محمد احمد البشاري المقدسي پخپل کتاب احسن التقاسیم (تاليف ۳۷۵ هـ) کي لیکي :-

"بست قصبة مرکزی آن سرزمین است و شهرهای مربوط آن عبارت اند از:-

جالکان یا (جالقان - صالقان - زالقان) چي اوس د کندهار په ۱۰

^(۷) صورة الارض، ۱۶۰ مخ.

^(۸) جبايت د خراج (محصول) د مالونو ټولولو ته وايي، غياث (م. ه).

^(۹) کتاب البلدان، ۲۸۱ مخ، طبع ۱۸۹۲ لیدن. د بست او سجستان تر منځ فاصله ۶۰ فرسخه ده.

میلی کی د زله خان په معنا موجود دی؟
 بان - قرمه - نوزاد (په اصل کتاب کی بوزاد غلط چاپ سوی دی).
 ارض داور - صروستان یا (سورسان - سروستان).
 الجوز (حوز - حور - الجور) رخود = (رخج - رخد) اوسنی کندهار.
 بکراواز = (بکیرا - تکراواز) اوسنی تگین آباد - پنجوایی.
 کش (غالباً کشکنخود).

روذان
 سفنجاوی (غالباً مصحف سفنجاری = سنجری = سنزری)
 طلقان = (تلوکان د کندهار د جنوب غرب په ۲۰ میلی کی)
 بست یک هزار و یکصد (۱۱۰۰) روستا دارد. برخی این شهرها را به
 سیستان منسوب دادند ولی سهواست. حتی که ابوزید بلخی (متوفی ۳۲۲
 هـ ق) نویسنده کتاب الاشکال (تالیف ۳۰۹ هـ ق) غزنین و بست را نیز جزء
 سجستان قرار داده است، برخی از مردم تمام آنرا کوره واحدی به نام
 کابلستان می شمارند^(۱۰).

نوموری البشاری بل خای وایی :-
 "قصبه بزرگیست و مردم آن اهل دین و مرت و نعمت اند که به آیین
 درایت و خوی نرم خویش مشهور اند این قصبه پاکیزه و سرسبز بین دو نهر
 افتاده میوه ها و آب و هوای سرد سیر و گرمسیر هر دو دارد. شهرهای آن
 نفیس و قراء آن زیادند. خرماي خوب، انگور فراوان و گل و ریحان دارند.
 از ابو منصور دانشمند سیستان شنیدم که گفتی :-

در دنیای شهری را باین کوچکی ولی دارای میوه ها و نعم فراوان و
 سرسبزتر ندیده ام. اما وبا دارد و شهر آن خیلی آباد است که مسجد جامع
 در آنجا است و ربض (حصار درونی) نیز دارد که بازارها در آن اند مردم

^(۱۰) احسن التقاسیم فی معرفت الاقالیم، ص ۲۹۷ طبع دوم لیدن.

آن آب هيرمند (هيرمند - هرמיד - هلمند) نوشند و دریای دیگر هم دارد که خردادی = (حردروی - ارغنداب) گویند. این دو دریا بفاصله فرسخی از هم آمیزند. در جای آمیزش هر دو دریا پلی از کشتی ها است و بر راهیکه بطرف غزنی روند بفاصله نیم فرسخ شهر کوچکی است شبه مدینه که آنرا (العسکر)^(۱۱) گویند و لشکریان و سلطان بدانجا باشند^(۱۲).

ارغنداو چي په هلمند گډېږي په گډونځای کي یې د هلمند شرق او د ارغنداو شمال ته بست واقع دی.

د عربو مورخینو له لیکنو څخه معلومېږي چي د عربو د فتوحاتو په سر کي ۵۰ ه بست ودان ښار و او په دغه وختو کي د کابل رتبیلیانو د سیستان تر زرنجه پوري پر دغه سیمه تسلط درلود.

بست لومړی وار په ۵۴۶ ه ق سلطان علاوالدین غوري څه وران کړ، تېمور چي پر راغی کنډواله یې ځني جوړه کړه. د گورگاني مغولو او صفویانو د پاچهيو تر منځ چي پر کندهار جنگونه روان وه، د بست کلا نظامي درنښت درلود.

ابو نصر احمد بن اسماعیل ساماني چي په ۲۹۷ کي له هراته حسین بن علي المزوري د سیستان نیولو ته وگماره، معدل بن لیث کلابند سواو خپل وراره ابو علي بن علي بن لیث یې بست و رڅخ ته واستاوه چي مالونه غونډ کړي او معدل ته یې ولېږي. ابو علي له بسته او رڅخه څخه لښکري او مالونه راغونډ کړل سیستان ته یې مخ ونيو. احمد بن اسماعیل په هرات

^(۱۱) په سیستان کي هم تر ۲۰۰ ه دمخه د زرنج تر ښار دباندي یو ځای د لشکر په نامه موجود و (تاریخ سیستان ص ۱۵۹). د العسکر په نامه نور ځایونه هم د عربو جغرافیه نگارانو راوړي دي: لکه د مصر العسکر. د رمله العسکر، د سامري العسکر. د نیشابور العسکر (معجم البلدان یا قوت حموي).

^(۱۲) هماغه کتاب ۳۰۴ مخ.

کي په خبر سو، برید یې پر وکا، د بست لښکري یې ماتي کړې او ابو علي یې بندي کړ، مالونه یې واخیستل ابو علي یې بغداد ته واستاوه. حسین بن علي هغسي له معدل سره په سیستان کي په جنگ بوخت و، معدل چي د ابو علي په نیولو خبر سو، سیستان یې حسین بن علي ته وسپاره. حسین سیستان منصور بن الحق ته وسپاره او معدل یې د علي د زوی حسن سره بخارا ته ورسره بوت^(۱۳).

د احسن التقاسیم مولف کښلي دي :-

د بست او غزني واکمنانو د بخارا ساماني دولت ته سوغاتونه ورلېږل او ساماني واکمنانو هم په دغه اکتفاء کوله. له دې څخه معلومېږي چي د بست محلي واکمنان تر ډېره حده آزاد وو او دغسي تابعیت یې ساماني دولت ته نه درلود لکه د ماوراء النهر سیمي.

د ۱۳۲۰ کال په کلنۍ کي کښلي دي :-

"بست په شپږمه عيسوي سدي کي د افتاليتانو لاس ته ورغی تر هغه وروسته عبدالرحمن بن سموره فتح کړ. څرنگه چي مهم موقعيت يې درلود د عربي مسلمانانو له خوا د عسکري قواوو مرکز (المعسكر) سو او د کابل د شاهانو پر ضد کار ځني واخیستل سو. بست د مسلمانانو له نیولو څخه بیا د غزنویانو تر دورې پوري خپل پخوانی شهرت له لاسه ورکړی و. په ۳۶۶ کال د غزنویانو لاس ته ورغی، چي په منځنیو سدیو کي د بست د بل ځل لوړتیا او عمران دوره په غزنویانو پوري اړه لري. مورخینو بست زیاتره د دارالسلطنت په نامه یاد کړی دی. د غزنویانو تر دورې سل کاله وروسته علاوالدين جهانسوز دغه ښکلی ښار څه وران کړ. د اتمي سدي په پای کي چي د گود تېمور سېلاب زموږ پر هیواد راغی، بست ته سخته صدمه ورسېده. گود تېمور د رستم بند چي د بست د محکو د اوبولو منبع وه، وران

^(۱۳) زین الاخبار، ۱۶ مخ.

کړ. تر تېمور وروسته د نادر افشار په فتنه بېخي له منځه ولاړ^(۱۳).

عبدالحي گردېزی په زين الاخبار کي وايي چي يعقوب ليث د بست لومړنی سرهنگ و، چي د نصر بن صالح^(۱۵) له خوا وټاکل سو او د سيستان اميري يې تر لاسه کړه. دی له سيستانه څخه بست ته راغی او دغه ښاري يې ونيو. له هغه ځايه بنجواي (پنجوايي) او تگين آباد ته ولاړ له رتبيل سره يې جنگ وکړ او هغه يې په چم وواژه...^(۱۶).

ابوالمويد بلخي^(۱۷) په عجائب البلدان کي ليکلي دي :-
د گبرانو په بندهشت کې کښلي دي :-

په هلمند کي د بست پر برابري يوه چينه وه. له اوبو سره به رېگ او د سرو زرو ټوټې ځني راوتلې. لږ تر لږه به د ورځي زر ديناره طلا ځني حاصلېدل. افراسياب چي له سيستان تې دغه چينه يې په جادو (کوډو) وتړله. ويل کېږي چي پسله دريو زرو کالو به بيرته خلاصه سي.

د بغرا د ولې په کيندلو سره کېدای سي چي دغه روايت رشتيا سوی وي.

په بست کي د محمد بن شداد رغړي پاڅون :-

د تاريخ سيستان په ۱۴۲ مخ کي راغلي دي :-

"زيد بن منصور اندر خمسين و مائة به بست شد، بدان سبب که آنجا مردی برخاست از لغريان نام وی محمد بن شداد". لغريان په هوتکو پښتنو

^(۱۳) متن په پاړسي و (م. هوتک).

^(۱۵) ابن خلکان ۴۶۳/۲ مخ، صالح بن نصر ضبط کړی دی.

^(۱۶) وگ: د ده کتاب، کندهار تر اسلام دمخه برخه.

^(۱۷) ابوالمويد بلخي د نوح بن منصور ساماني (۳۶۵ - ۳۸۷ هـ ق) د زمانې سړی و.

کي يوه پښه ده. په بلوڅو کي هم لغري سته^(۱۸).

لوی استاد علاه حبیبی د دغی پېښي په باب د افغانستان بعد از اسلام

په ۳۱۶/۱ مخ کي کښلي دي :-

د ۱۴۶ هـ ق کال د کوچني اختر په میاشت کي د خلیفه ابو عبدالله

محمد مهدي بن منصور د واثقي عباسي (۱۵۸ - ۱۶۹ هـ ق) ماما یزید بن

منصور د سیستان والي وټاکه سو. په دغه وخت کي په بست کي یو لوی

ارودور پېښ سو او خلک د عربو پر ضد پورته سول مشري محمد بن شداد

لغري و.

دوه تنه مجوسیان (زردشتیان) آذریه او مرزبان له خپلو ډلو سره د ده

ملگري سول او په گډه یې پر سیستان برید وکړ. یزید بن منصور یې جنگ ته

راغی او سیستان یې عثمان تارابي ته وسپاره، څو جنگونه وسول پای ته

یزید بن منصور ماته وکړه او نیشاپور ته په تېښته ولاړ.

د معن بن زائده مرگ په بست کي :-

د یزید بن منصور تر ماتي وروسته معن بن زائده شیباني د دوهم

عباسي خلیفه منصور عباسي (اواخر ۱۳۶ - ۱۵۸ هـ ق) له خوا د سیستان

والي مقرر سو^(۱۹). دی د ۱۵۱ هـ ق کال د برات په میاشت کي سیستان ته

^(۱۸) د لغریانو په باب په روضة الجنات في اوصاف المدينة الهرات کي معین الدین محمد

اسفزاری لیکلي دي: "در سنه سته و اربعین و مائه لغریان خروج کردند". په حاشیه کي

ورته لیکلي دي: "واقعة لغریان یا لغریان در روضة یازدهم مذکور است ظاهراً نام طایفه

بوده از مردم هرات یا نام یکی از محلات آن شهر است که مردمش بیاری استاد سیس

شتافتند".

^(۱۹) خلیفه منصور عباسي د ۱۵۸ هـ ق کال د لوی اختر د میاشتي په شپږمه د حجاز په

برمیمون کي ومړ. ابو جعفر عبدالله منصور د واثقي بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس

(جمله نوره نیمگړې پاته ده. م. هوتک).

راغی په رخند (کندهار) کې له رتبیلا نو سره وجنگېده.
 په بست کې یوه ورځ د مانۍ پر بام ناست و د شرابو مجلس تود و، د
 بست خلک پر ورتوی سول، نس یې ورځیري کړ او په بست کې خاورو ته
 وسپارل سو. دا پېښه د ۱۵۲ هـ ق کال د لوی اختر د میاشتي په اتمه ورځ
 وه.^(۲۰)

مظفر او د بست حکومت :-

په ۳۸۷ هـ ق کې چې سبکتگین په غزني کې ومړ، محمود زوی یې
 په؟ کې و. امراوو د ده کشر ورور اسماعیل چې د الپتگین د لور له خوا
 لمسی و، په غزني کې پاچا کړ.
 محمود چې خبر سو، د ده جنگ ته یې ملا وتړله. د بست حاکم مظفر
 او د هرات حاکم بغراچوق یې د ځان مله کړل. مظفر هرات ته ورغی.
 محمود د غزني په دښت کې له اسماعيله سره وجنگېده، اسماعیل ماته
 وکړله په غزني ننوت او امان یې وغوښت.^(۲۱)

سلطان غیاث الدین محمود د بست والي :-

په ۵۹۹ هـ ق کال چې سلطان غیاث الدین محمد سام غوري په هرات
 کې ومړ، سلطان شهاب الدین د طوس (مشهد) او سرخس په سیمو کې و، د
 بادغیس پر لار هرات ته راغی. پاتا چې خلاصه سوله د بست و فراه و اسفزار
 (شین ډنډ) حکومت یې خپل وراره سلطان غیاث الدین محمود ته، چې د
 سلطان غیاث الدین محمد سام زوی و ورکړ.
 د زمینداور او فېروز کوه حکومت یې د سلطان غیاث الدین محمد

^(۲۰) افغانستان بعد از اسلام، ۱/۳۱۸ مخ.

^(۲۱) تاریخ سلطان محمود.

سام زوم او د سلطان شهاب الدين د تره زوى ملك ضياء الدين غوري ته
ورکړ او هرات يې خپل خوريي ناصرالدين الپ غازي بن قره ارسلان
سلجوقي ته ورکړ^(۲۲).

مُختَر کلا (Muxattar) :-

دغه کلا د مختار کلا په نامه د افغانستان په جغرافيايي قاموس ۴۹۰/۳
مخ کي راغلې ده. هلته ورته کبلي دي :-
د لښکرگاه ختيز ته يوولس کيلومتره ليري يوه متروکه کلا ده. ۶۴
درجې ۲۸ دقيقې ۱۵ ثانيې يې طول البلد شرقي، ۳۱ درجې ۳۷ دقيقې ۵۰
ثانيې يې عرض البلد شمالي دي.
عبدالستار خان ضابط وايي :-
د مختار کلا او لښکرگاه په منځ کي سرکار واقع دي. د سرکار فاصله له
لښکرگاه څخه ۶ کيلومتره ده.

د سلطان کلا :-

د بنادر او صفار تر منځ د هلمند رود پر کينه غاړه واقع ده. د سلطان
کلا دوې دريمي برخي هلمند وړې ده اوس يې پاته برخه تقريباً پنځه
جريبه ده. د سلطان کلا او رېگ تر منځ تقريباً ۱۵ کيلومتره فاصله ده^(۲۳).

^(۲۲) طبقات ناصري، ۴۷۲/۱ مخ.

^(۲۳) د يادابستو په منځ کي ځيني برخي مکررات وو، چي ما نه دي اخيستي او په يوه ځای
کي علامه رشاد مرحوم د ثعالي د لطايف المعارف ۲۰۵ مخ، د سرزمين های خلافت
شرقی ۳۸۰ مخ او د آرتھر کرستن سن د ايران بعهد ساسانيان ۶۴۵ مخ ته اشارې لري او
ځايونه يې خالي ورته پرې ايښي دي (هوټک).

د بست نوميالي

ابن حبان (Hibban) بستي مشهور په ابو حاتم بستي :-

محمد ابن حبان بن احمد بن حبان^(۲۵) بستي د بست له لويو علماوو او د اسلام له هغو محدثينو څخه دی، چي په څلرمه پېړۍ کي يې خورا شهرت درلود. د ده تالیفات تقريباً ۲۵ ټوکو ته رسېږي، چي دغه تالیفات يې په متنوعو علومو کي دي. د ده مرگ په سيستان کي په ۲۲ د شوال ۳۵۴ هـ پېښ او جسد يې بست ته راوړی دی^(۲۶).

هاشم هروي يې الحافظ ابو حاتم صاحب الصحيح ليکي. د کابل

مجلې د دريم کال په لومړۍ گڼه کي ليکلي دي :-

ابو حاتم له ځوانۍ څخه د علم د تحصيل لېوال و او په دې لاره کي يې ډېر مزلونه ووېل. هر ځای چي به يې د عالم نوم اړوېد، ځان يې ور رساوه. ياقوت حموي وايي ابو حاتم تر اويا تنو زياتو مشايخو او استادانو صحبت، ارشاد او تعليم موندلی دی او د فقه و حديث استاد يې ابوبکر بن محمد بن اسحاق دی. ابو حاتم پر فقه سربېره په طب او نجوم، تاريخ او جغرافيا کي هم لاس درلود. چي له تدريس به فارغ سو په تالیف به بوخت سو.

^(۲۴) نوره تشریح نسته (هوټک).

^(۲۵) حبان د (حاء په زېر) بايد ولوستل سي. (وگ : تاريخ ابوالفداء حوادث ص ۳۵۴).

^(۲۶) پښتو دائرة المعارف، ۱/۹۰۲ مخ.

خيرالدين زرکلي په الاعلام ۸۸۰/۳ مخ کي ليکلي دي چي د علم حديث د ډېرو نقادو علماوو څخه و. په حديث کي د ده (صحيح) نومي کتاب ته د قزويني ابن ماجه پر سنن ترجيح ورکړې ده او تر هغه يې غوره او صحيح گڼي. تولد يې بالاتفاق په بست کي واقع سوی دی. ابو حاتم خراسان، شام، عراق، مصر او الجزاير ته تللی و او بيا چي وطن بست ته راغی، ومړ.

په مولفاتو کي يې روضة العقلاء (چاپ سوی اثر)، علل ادهام اصحاب تاريخ (په لس ټوکه کي) او غرايب الاخبار (په شل جزء کي) ډېر مشهور دي.

ابو حاتم خو پلا په سمرقند او نورو اسلامي ولاياتو کي قاضي سوی دی.

د محمد بن حبان البستي (۲۷۰-۳۵۴ هـ ق) شرح حال :-

د آريانا دائرة المعارف په ۷۸۳/۱ مخ کي.

د بروکلمان په تاريخ العربيه ۱۶۴/۱-۲۸۳/۱ مخونو کي.

د الانساب سمعاني په ۸۰ ب-۸-۱۶ مخونو کي.

د ياقوت د معجم البلدان په ۶۱۳/۱-۶۲۰ مخونو کي.

الوافي بالوفيات الصغدي په ۳۱۷/۲-۳۱۸ مخونو کي.

د ابن حجر عسقلاني د لسان الميزان په ۱۱۲/۵ مخ کي.

د ابن کثير د البدايه والنهايه په ۲۵۹/۱۱ مخ کي راغلی دی.

تاليفات يې :-

۱. مشاهير العلماء الامصار په قاهره کي په ۱۳۷۹ هـ ق - ۱۹۵۹ ع کي

چاپ سوی دی. دوه سوه مخه دی او ۱۶۰۲ تنه مشهور اسلامي

شخصيتونه (۴۱۸ تنه صحابه، ۵۶۴ تنه تابعين او ۶۲۰ تنه تبع

تابعين) يې بنوولي دي.

۲. طبقات الاصبهانيه

۳. صحيح. سراج الدين عمر بن علي مشهور په ابن الملقن الشافعي (۸۰۴ هـ ق مړ) اختصار كړی او امير علاء الدين علي بن بليان الجندي حنفي فقيه (۷۳۱ هـ ق مړ) پر بابونو وېشلی دی.

كاكا ابوالقصر بستي :-

د نفحات الانس په ۲۱۷ مخ كې ليكلي دي چي كاكا ابوالقصر بستي د شيخ الاسلام خواجه عبدالله د پلار د زمانې ولي و او له ملامتیه وو خخه و.

خواجه بستي

د اخبار الاخير په ۵۷ مخ كي محدث دهلوي شيخ عبدالحق ليكلي دي :-

د دهلي په مهر ولي كي د شيخ قطب الدين بختيار كاكي رحمته الله عليه د قبر د شمال خوا ته يو قبر دی چي خواجه بستي يې بولي. ويل كېږي چي دی له لومړيو غازيانو سره دهلي ته راغلی دی. د شيخ قطب الدين رحمته الله عليه تر مرگ دمخه دلته د ده قبر مشهور و. نور حال يې نه دی معلوم.

امام حسن بن احمد البستي

ابوالحسن علي البيهقي (۵۶۵ هـ ق) په كتاب جوامع احكام النجوم كي، چي خطي نسخه يې د تهران په كتابخانو كي سته، ليكلي دي :-
امام حسن بن احمد بن عبدالرحمن الساكن بستواي من نواحى بست

...

لوی استاد علامه حبيبي (بستواي) كلمه (سيوري) لوستي ده او سيوري هم د كلات سيوري بولي او وايي د دغه بيهقي په بل كتاب شرح

نهج البلاغه کې ليکلي دي :-
الامام حسن کان مقيماً بيسواری و ناحیه بالشتان من نواحی بست^(۲۷).

ابو سهل بستي

د امير يوسف بن سبکتگين له هواخواهانو څخه و. د امير يوسف تر
بند وروسته چي د ۴۲۲ هـ ق په جمادي الاخری کي پېښ دى، دى هم
وځپل سو او مالونه يې مصادره سول. ډېر فاضل او هوښيار و. مناعت نفس
يې درلود. پای ته د بست حاکم سو او په بست کي مړ سو^(۲۸).

علامه امام خطابي بستي

فريد وجدي پخپل دائرة المعارف کي کښلي دي :-
"هو ابو سليمان احمد بن محمد بن ابراهيم بن الخطاب الخطابي
(امام) البستي کان فقيها محدثا ادبيا له عدت تصانيف جليله منها :-
غريب الحديث، معالم السنن في شرح سنن ابى داود، و اعلام السنن
في شرح البخارى، كتاب الشجاج و كتاب الشئان الدعاء و كتاب اصطلاح
غلط المحدثين و غير ذالك^(۲۹). تلقي الحديث بالعراق على ابى على الصفار
و ابو جعفر الرزاز و غيرهما و روى عنه الحاکم ابو عبدالله بن البيع
النيسابورى^(۳۰) و ابو الحسن عبدالغفار بن محمد الفارسي (متوفى ۴۴۸ هـ) و

(۲۷) د استاد ياد، ۶۴ مخ.

(۲۸) تاريخ بيهقي، ۲۳۱ مخ.

(۲۹) هاشم هروي پخپلو منقولاتو کي د حافظ ابوبکر محمد الخطابي (۳۵۵ هـ مړ) يادونه

کوي، گوندي دا سړى د علامه امام خطابي پلار وي.

(۳۰) ابو عبدالله محمد بن عبدالمبين بن نعيم الضبي الطماني نيشابوري چي په ابن بيع
مشهور دى له لويو مصنفانو او محدثينو څخه دى. صحيح في الحديث او مستدرک على

ابو القاسم عبدالوهاب بن ابي سهل الخطابي و غيرهم.

ژباړه :- ابو سليمان احمد بن محمد بن ابراهيم الخطاب چي د امام بستي په نامه يادېدی، فقيه، محدث او اديب و. لوی تصنيفونه يې کړي دي او په هغو کې غريب الحديث، معالم السنن چي د ابي داود د سننو شرح ده، اعلام السنن چي د البخاري شرح ده، کتاب الشجاج، کتاب الشان، کتب اصطلاح غلط المحدثين او نور دي. په عراق کې يې له ابي علي صفار، ابو جعفر رزاز او نورو څخه حديثونه اورېدلي دي او له ده څخه ابو عبدالله بن بيع نيشابوري او عبدالقاسم عبدالوهاب بن ابي سهل خطابي روايتونه کوي^(۳۱).

د اسماء الرجال په باب ثاني ذکر ايمه اصحاب الاصول حديث کې ليکي :-

هو امام ابو سليمان احمد بن محمد الخطابي البستي المشار اليه في عصره والعلامه فريد دهره في الفقه والحديث والادب و معرفه الغريب، له تصنيف و تاليفات مشهوره. العجيبه مثل معالم السنن (في شرح سنن ابي داود)، و اعلام السنن، و غريب الحديث و غير ذلك.

د مواهب الفتحیه په ۱۴۰/۲ مخ کې ليکلي دي :-

د امام خطابي ور نيکه (خطاب) د حضرت عمر رضي الله عنه د ورور زید بن الخطاب له اولادې څخه و. په ۳۱۹ هـ ق کال زېږېدل او په ۳۸۶ هـ ق کال په بست (بضم باء بلد بسجستان) کې مړ دی. شيخ حمزه فتح الله د مواهب فتحیه مولف وايي د خطابي اصلي نوم حمد (د مصدر صيغه)^(۳۲) و. عوامو

الصحيحين يې مولفات دي. دی په ۳۲۱ هـ ق کال په نيشابور کې زوکړی او په ۴۰۵ هـ ق کال هورې مړ دی (کابل مجله، ۳ کال، ۹ گڼه، ۱۶ مخ).

^(۳۱) ژباړه زما ده (م. هوتک).

^(۳۲) د لومړي، دوهم او دريم په فتحه، (م. هوتک).

الف پر زیات کر.

د خطابي د شعر نمونه چي په مواهب الفتحیه کي راغلي ده :-

و ما غربت الانسان في شقه النوى
و لكنها والله في عدم الشك
وانى غريب بين بست و اهلها
و ان كان فيها اسرتى و بها اهلى

شرالسباع العوادی دونه وزر
والناس شرهم مادونه وزر
کم معشر سلمو الم یوذهم سبع
و ما تری بشر لم یؤذه بشر

امام پخپله زمانه کي له گردو محدثینو، فقهاوو او ادباوو څخه براعت

درلود^(۳۳).

د کابل مجلې د دریم کال په درېیمه گڼه کې لیکلي دي چي امام
خطابي د ۳۸۸ هـ ق کال د ربیع الآخر په شپږمه مړ دی. تولد یې په ۳۱۷ هـ
= ۹۲۹ ع کي پېښ دی. د علم په تحصیل پسي یې د نړۍ مختلفو هیوادو ته
سفر وکړ او په عراق کي یې له بوعلی صفار او ابو جعفر رازی او نورو څخه د
حدیث سماع وکړه ... په عربي یې ښه اشعار ویلي دي او په مولفاتو کي یې
شرح اسماء الحسنی او کتاب العزله هم دی.

البستي

په الزریعه ۳۹۴/۶ مخ کي د ده یادونه سته او سفینه لی قرینه ؟ د ده

تالیف دی.

^(۳۳) د غیاث اللغات په حواله، براعت = فصاحت، فضیلت (م. هوتک).

ابوالفتح بستي

فريد وجدي په دايرة المعارف ۱/۱۸۶ مخ کي کښلي دي :-
"هو ابو الفتح البستي علي بن محمد الكاتب الشهر المتوفى في ۴۰۰ هـ (يا ۴۰۱ هـ في البخارا) في بلاد ترك و كان قدر حل اليها عرضاً..."
فريد وجدي د ثعالي له خولې وايي، چي ابوالفتح په تجنيس کي يوه نوې طريقه را ايستلې وه او دې طريقې د ده شعر (عجب الصنعه او بديع الصبغه) کړی و.

ابن خلکان يې ابوالفتح علي بن محمد بن حسين بن يوسف بن محمد بن عبدالعزيز بولي او ياقوت حموي وايي چي علي بن محمد بن احمد بن حسن بن محمد بن عبدالعزيز نومېده. وفات يې په ۴۰۰ هـ ق يا ۴۰۱ هـ ق کي په بخارا کي واقع دى. په عربي او پارسو کې دېوانونه لري.
په نيشاپور کي د سلطان سبکتگين له خوا د ابو علي سمجور د ماتي په اړه ابوالفتح بستي ليکي :-

الم تر ما اتا ابو على
و كنت اراه ذاراي و ليس
عصى السلطان ما بتدرت اليه
رجال يتلعون ابا قبيس
و صير طوس معقله نصارت
عليه الطوس اشام من طوليس

ژباړه :- څه چي بو علي سمجور وکړل (زه يې حيران کړم) ما دى هونيار باله، خودى پاچا ته ياغي سو. ځکه نو د ده جنگ ته هغه کسان ورغلل چي د ابو قبيس غريپې له بېخه را کښ، ده طوس پناه گاه وټاکه، خو هغه تر طوليس بد فاله سو. (د طوليس څخه مراد طواوس بن عبدالمنعم دى چي د صدر اسلام له بنو سازندگانو څخه و. يادنامه بيهقي، ۷۵۹ مخ).

په کشف الظنون ۱۳۳۶ مخ کي د ابوالفتح يوه قصيده د (قصيده
الbstي) تر نامه لاندې سته چي مطلع يې دا ده :-
زياده السمر، في دنيا النقصان
وربحه غير محض الخير خسران

دا قصيده شپېته بيته ده موضوع يې معارف او زهد دى. يوه شرحه يې
ذوالنون بن احمد سمراري (۶۷۷ هـ ق م)، بله شرحه يې نقره کار (سيد
عبدالله) کړې ده. بدرالدين جاجرمي شاعر دغه قصيده پاړسي کړې
ده (۳۲).

د کتابخانه ملي په لسم ټوک ۱۴۷ مخ کي د يو بياض پېژندگلوي
راغلې ده، چي په دې بياض کي د ابوالفتح بستي اشعار هم سته.
فی ذم الزمان الخوان (خيانت کوونکې) :-

معنى الزمان (۳۵) على الحقيقة كاسمه
فعلام* ترجوا انه لايزمن
ليس الامان من الزمان بممكن
و من المحال و جور ما لا يمكن

اذا حسنت من طبعي فتوراً
ولفظي والبراعه والبيان

(۳۲) تر دې وروسته علامه رشاد رحمه الله کښلي دي : د يتيمة الدهر في محاسن اهل عصر په
شپږم باب کي د ابوالفتح بستي او نورو بستيانو په باب له ۳۰۰/۴ مخه تر ۳۴۲ پوري، په
تذکره دولتشاه سمرقندي (۲۶ مخ) او د ابن خلکان د وفيات الاعيان په ۱۸۴/۱ مخونو کي
تفصيل او بيان سته، (هوټک).

(۳۵) د زمانې لغوي معنى ده : پر خای پاته سوي.

* پر څه باندي ته دا هيله لرې، چي در څخه پاته به نه سي.

فلا ترتب بفهمي ان رقصي
على مقدار ايقاع الزمان

تالم قلبي ليتني كنت ميستاً
و ادركني ما كنت منه اخاف
حذفت و غيري ثابت في مكانه
كاني نون الجمع حين يضاف

(نفحة المبين، ٢٢٦ مخ)

ان العقول لها موازين بها
تلقى رشاد الامر و هي تجارب

(تاريخ بيهقي، ٩٠٥ مخ)

كظلمه الليل سخطاً كالنهار رضى
كالشمس رياء و رايّاً كالحيا كرمّاً
كاليمين و الامن الايمان منبلجاً
كالليث والغيث طبعاً ان سمي و حمى

(روضة الجنات، ٧٣ مخ)

امام عبدالله البستي

ملا معين اخند پخپل بياض كي د هاشم هروي منشاء او بدخشاني
مولد د منقولاتو په حواله ليكي چي امام عبدالله د معدل زوى د بست
اوسېدونكى د حضرت امام رباني المجتهد في المذهب بن حسن الكوفي
او محمد شيباني صاحب ابي حنيفه رحمته الله عليه، چي په ١٨٩ هـ كي مړ دى^(٣٦)
شاگرد و. په ٢٢٠ هـ كي مړ سو. د ډېرو كراماتو تبستن و.

^(٣٦) محمد الشيباني د جامعين الصغير والكبير او ډېرو نورو كتابو مولف دى.

شيخ عبدالله البستي

شيخ عبدالله ابوالعباس بستي د محمد د نافع د مكرم زوى د بست
دى، چي د كندهار له مضافاتو څخه دى.
وايي :- ده اويا كاله اړخ پر مخكه كښې نه ښوو او پر دېوال يا ستن يې
څنگ ونه لگاوه. دى له نيشابوره حرمينو ته ولاړ. څه عمر په بيت المقدس
كي واوسېد. وفات يې د ۳۰۴ هـ د محرمي په مياشت كي پېښ دى.

جناب شيخ عبدالله بستي
كه بود او پير حق آگاه هادى
بتاريخ وصال او خرد گفت
ابوالعباس عبدالله هادى
(خزينة الاصفياء ۱۷۸/۲ مخ)

ابو محمد عبدالله البستي

ابو محمد عبدالله محمد بن عمر بن محمد بن عمر بن رشيد الفهري
البيستي (۳۷).

ابوالقاسم بستي

د آريانا دايرة المعارف په ۳۹/۶ مخ كي د ابوالقاسم بستي مولفات
داسي ښوولي دي :-
كتاب الاشجار والنبات، كتاب وصف هوا و جرجان؟ كتاب جوابه فى
قدم العالم، كتاب فى علت الوزير الموجه بوجهين، كتاب صون العلم و

(۳۷) علامه رشاد مرحوم په دغه ځاى كي History of Muslim د ۳۲۴ مخ د ليدن چاپ
۱۹۵۲ حواله وركړې ده او ځاى يې ورته پرې ايښى دى (م. ه).

سياست النفس، رساله في سير العضو الرئيس من بدن الانسان.

او وایي چي د ده د ژوند حالات معلوم نه دي.

د الذریعه الی تصانیف شیعه په ۳۰۹/۶ مخ کي راغلي دي چي کتاب
الحديث د ابوالقاسم بستي تالیف دی او ابن شهر آشوب په معالم العلماء
کي د هغه ذکر کړی دی.

ابو الحسن بستي

شيخ ابو الحسن بستي يو تن له هغو مشهورو فضلاوو او عرفاوو څخه دی
چي په څلرمه پېړۍ کې په بست کي استوگه کوله. د شيخ ابو علي فارمدي
له شاگردانو څخه و. کله کله به يې اشعار هم ويل. دغه الفاظ د ده له کلماتو
څخه دي :-

دیدیم نهان گیتی واصل دو جهان
وز علت و عار گذشتیم آسان
وان نور ســـــیـه زلا نقطه برتر دان
زان نیز گذشتیم نه این ماند و نه آن^(۳۸)

د کابل مجلې د اول کال د ۷ گڼي په ۶۱ مخ کي يې کښلي دي چي
ابو الحسن محمد بن عبدالله بن جنید بستي لوی فقیه او محدث و.
د تحفة الکرام په ۲/۲۶۱ مخ کې لیکلي دي :-

"خانقاه سکاکیه در شهر سمنان جایی بانام است از مردمش سکاف
(سکاک باشد) از اصحاب ابو الحسن بستی بود".

ابو احمد بستي :-

محمد د ابراهیم زوی د محمد لمسی د محدث بستي جناح ابو محمد

^(۳۸) پښتو آريانا، ۹۱۱/۱ مخ.

کړوسی دی. په ۳۴۶ هـ ق کي د بغداد له لاري حج ته ولاړ او حديث يې د اسحاق بن ابراهيم القاضي البستي او صاحب حامد بن آدم څخه زده کړل (۳۹)

الامام ابو سعيد محمد بن ابوبکر بستي :-

د امام اعظم رحمته الله عليه د هغې رسالې په سند کي چي عثمان بستي ته يې ليکلي ده، د ده نوم ليکلی دی :-

عن الامام ابي صالح محمد بن الحسين سمرقندی عن الامام ابي سعيد محمد بن ابي بکر البستي عن الامام ابي الحسن علي بن احمد الفارسي عن الامام نصر بن يحيى فقيه، عن الامام ابي عبدالله محمد بن سماعة التميمي عن الامام قاضي ابي يوسف يعقوب الاصفاري، عن الامام الاعظم سيدى ابا حنيفة النعمان رضى الله تعالى عنه و عنهم.

عثمان بستي :-

عثمان بستي د حضرت امام ابي حنيفة رحمته الله عليه (۸۰ - ۱۵۰ هـ ق) معاصر و. امام ابي حنيفة صاحب يوه رساله د ده په نامه ليکلي ده چي د مجموعه الرسايل عشره دوهمه رساله او په ۱۲ مخ کي داسي ثبت ده :-

بسم الله الرحمن الرحيم

من ابي حنيفة الى عثمان البستي سلام عليك فاني احمد اليك الله الذي لا اله الا هو اما بعد او حيک بتقوى الله تعالى و طاعة و كفى بالله حسيبا و جايزا بلغنى كتابك و فهمت فيه من نصيحتك و حفظك لنا ...

(۳۹) پښتو آريانا دائرة المعارف ۱/ ۸۶۴ مخ.

بونصر بستي (ديبر) :-

بيهقي پخپل تاريخ ۱۵۷ مخ (تاليف ۴۵۰ هـ) کي ليکلي دي :-
بونصر بستي دبير چي نن پر کار ولاړ دی، تکره سړی او نېک دبير دی. بنکلی خط کاږي. په هندوستان کي يې د خواجه احمد حسن ميوندي خدمتونه کړي وه او کله چي خواجه احمد حسن له هندوستانه بلخ ته تلئ، بونصر ورسره ولاړی. خواجه چي په ۴۲۲ هـ ق کال د امير مسعود وزير سو، بونصر يې ونازاوه او د مالياتو په راغونډولو پسې ولېږی. د خواجه عبدالرزاق په وزارت کي بونصر د (صاحب دېوان رسالت) و. (۴۰).

د ابوالفضل بستي لور :-

بيهقي د خپل تاريخ په ۲۹۹ مخ (نوي چاپ) کي ليکلي دي :-
د ابوالفضل بستي لور ډېره بنکلي ښځه وه. ډېر محتشمانو يې د غوښتني هڅي وکړې، خو دې تر مرگه پوري مېړه ونه کړ. دا ښځه د هغي مينځي ديني مور (مادر خوانده) وه، چي د غازي سپهسالار سلطان مسعود غزنوي حرم سرای ته يې په خلاصه پښه تگ راتگ درلود. دې ښځي خورا بنکلی خط کيښ او په پاړسي کي يې ډېره ښه ليکنه کوله (۴۱).

عبدالله جبلي بستي :-

د دريم هجري قرن په لومړي نيمايي کي په بست کي عبدالله جبلي پورته سو. د بست له حاکم عبدوس (عبدالله بن محمد) سره وجنگېد.

(۴۰) پورتنی متن د استاد رحمۃ الله عليه په يادابنتو کي په پاړسي نقل سوی و. مایې لنډيز په پښتو کو، (هوټک).

(۴۱) پورتنی متن د استاد رحمۃ الله عليه په يادابنتو کي په پاړسي نقل سوی و. مایې لنډيز په پښتو کو، (هوټک).

عبدوس سيستان ته وټبښېد. د سيستان حاکم يو لښکر د محمد بن سيف تر مشرتابه لاندې بست ته ولېږه، او هغه دغه اغتشاش ارام کړ. تر دې پېښې وروسته د محمد بن يزيد تر مشرتابه لاندې بيا د بست خلک پورته سول. دا پلا عبدوس دغه اغتشاش ارام کړ (۲۲۱ هـ ق).

حرب بن عبیده بستي :-

د حمزه سيستاني په پيروي حرب بن عبیده په بست کې عربو ته پورته سو. دی د خاش اوسېدونکي و. تر ۱۹۹ پوري يې د خپلواکۍ غوښتلو هنگامه توده ساتلې وه. عربي حاکم اشعث بن محمد دده سره په جنگ کې بندي سو. د سيستان عربي حاکم محمد، چې د اشعث پلار و، د زوی په بند چې خبر سو، پر بست يې بريد وکړ خو په ماتي سيستان ته ستون سو. حرب سيستان ته پسي راغی او سيستان يې هم ونيوه. په ۲۱۳ هـ ق کال وژل سوی دی^(۴۲).

شيخ احمد نوقاني رحمۃ الله عليه (خوجين خان بابا؟) :-

په تحفة الکرام ۸۸/۱ مخ کې کښلي دي چې نوقان^(۴۳) د بست يو کلی دی او د تاريخ مبارک شاهي په حواله ليکي :-

شيخ خلور کاله تر مرگ وروسته هماغسې مخ پر قبله پر جای نماز باندي ناست و. د هغه بنار قاضي د مهرباني له مخي شيخ تکیه کړ خودی

^(۴۲) تاريخ مختصر افغانستان، ۱۰۳/۱ مخ.

^(۴۳) په روضة الجنات في اوصاف مدينة الهرات (تاليف ۸۹۷ هـ ق) کې مولا معين الدين اسفزاری ليکلي دي چې نوقان د بست له مضافاتو څخه دی، بنايي (نلغام) وي. د نلغام په نامه يو کلی د پنجوايي په اولسوالي کې اوس هم سته.

پخپله ځای پر ځای مړ سو^(۴۴) او ډېر خپلوان او دوستان یې ورسره مړه کېدل. دا بخوله تر هغو وه چې شیخ یې بیرته پر خپل پخواني حال کښناوه.

ابوالمکارم فیض الله بن محمد نوقاني :-

هاشم هروي د ده یادونه کوي او لیکي چې په ۶۰۰ هـ ق کې مړ دی.

شمس الدین البستي :-

شاعر شیوا بیان دی^(۴۵).

^(۴۴) یادابنت پارسي و (م. ه.).

^(۴۵) نور تفصیل یې نسته، (م. ه.).

د کندهار مالیه،

مسکوکات،

مزلونه او ...

د کندهار مالیه او منطقي :-

غبار د افغانستان در مسیر تاریخ په ۳۰۳ - ۳۰۶ مخونو کي کښلي

دي:-

د کندهار ولایت مالیه په ؟ کي شپېته ملیونه درمه وه او دا علاقې په کندهار ولایت کي شاملې وې :-

دوکي، پښين، شال دره، مستنگ، د غلجوقلات (چي غبار د هزاره وو بللی دی)، تیری (تیرین)، گرمسیر، زمینداور، کشکنخود.

پر دغو روپیو سربېره شپږ خلوبښت زره پسونه، پنځه خلوبښت آسه او خوزره خرواره غله هم د کندهار له ولایته څخه د جنسي مالیه په نامه اخیستله کېدله.

دا د بابر د کورنۍ د زمانې مالیه وه، چي ابوالفضل راوړې ده. د افغانستان در مسیر تاریخ په ۳۰۶ مخ کي د کندهار د ولایت مالیه نقده ۵۲۷ تومانه (۱۸ دیناره = تومان، هر تومان = ۸۰۰ درمه).

کان طلا :-

د امیر شېرعليخان په پاچهۍ کي هغه وخت چي سردار محمدامین خان د کندهار والي و (۱۲۷۷ هـ ق) دغه کان پیدا سو^(۱). دا چي یعقوب عليخان خافي ليکلي دي د طلا کان د بابا ولي د زیارت په شاوخوا کي پیدا سوی دی، سمه خبره نه ده. د طلا کان د احمدشاهي ښار په شمال کي د مقصود شاه د غره په غربي خنده کي و. له ښاره څخه پنځه کیلومتره واټن لري.

د ۱۳۱۳ ش کال په کالنی کي ليکلي دي :-

(۱) پادشاهان متاخر، ۸۷/۱ مخ.

په دې کان کې څو پلا د زرو د را کښلو کار سوی دی، تر ټولو وروستی وار په ۱۳۰۶ هـ ش کال د اعلی حضرت غازی امان الله شاه د پاچهۍ تر وروستی کال یو کال دمخه و. د حفرياتو په نتیجه کې د دغه کان دوه رگونه، چې ډېر ژور او کښته دي، ډېر ګټور معلومېږي.

محمد انور نوميالي د هنري والتر بيليو د لیکنو او خپلو مشاهداتو له مخې د آريانا مجلې د ۱۳۷۰ کال د لومړۍ ګڼې په ۳۷ مخ کې لیکلي دي:-
د کندهار د احمد شاهي ښار په شمال کې یو غرګوتي دی چې ښايي له یو سل و نه ویش کلونو راهیسي د (کان طلا) په نامه یادېږي. د دغه غرګوتي او د ښار تر منځ واټن د یوه یا یو نیم ساعت د پښو لار ده.

هنري والتر بيليو د ۱۸۷۲ ع کال د فبرورۍ په میاشت کې کندهار ته رسېدلی او د خپلو لیدنو کتنو په جمله کې کلان طلا ته هم رسېدلی دی^(۲).
دی پخپله سفرنامه کې لیکي :-

دغه کان د غرګوتي په یوه وړه شاګۍ کې واقع دی، چې د شمال ختیځ خوا ته د هغې پزي تر زاویې پوري غزېدلې ده چې د کندهار هواري ورشو ته د باباولي د غره خوا څخه راوتلې ده. نوموړی کان د شاګۍ د سر او تل په منځنۍ نقطه کې موقعیت لري. کان یوه پراخه کنده ده چې تر تله پوري کیندل سوې ده.

دغه کان په ۱۸۶۱ ع کال کې کشف سوی دی. اوس (۱۸۷۲ ع) نژدې دوولس کاله کېږي چې په کان کې کار روان دی، خو البته یو څو واره وقفه پکښې راغلې ده. په لومړیو دوو یا درو کلونو کې خورا زیاته طلا لاس ته ځني راتله خو دا ګری د یوه ټپکه دار له خوا د کاله په پنځه زره روپو یا پنځه سوه پونډ سترلینګه اجاره سوی دی. د کار کني لګښت یې هم

^(۲) له دغه انګرېز سره د کان طلا په کتنه کې سید نور محمد شاه او جنرال صفر علي خان (د کندهار نظامي حاکم) هم ملګري وو.

۵۰۰ پوند سترلینگه بلل سوی دی خودا به یوه غټه مبالغه وي.
نوميالی زیاتوي :-

ما دونه اورېدلي دي چي په دغه کان کي د زرو رگونه انگرېزانو له
خلکو څخه ورک کړل او کان پر یو مخ کوره سو^(۳).
د دغي گنې په ۳۰ مخ کي راغلي دي :-

د کندهار د کان طلا په یو تن ډبره کي اوس ۳ (درې) گرایه طلا سته.
که کان ژور وکیندل سي، په وروستیو ډبرو کي زیاته طلا سته.
د شاه مقصود د ډبري کان

په خاکړېز کي واقع دی. تسپې یې ځني جوړولې. د اعلیحضرت
غازي امان الله شاه په تشویق د بنځو املونه یې هم ځني جوړ کړل او د
افغانستان په سوغاتو کي اعلیحضرت غازي یورپ ته ورسره یووړله او هلته د
خلکو خورا خوښ سول.

دامیتیست Amethyst کان :-

امیتیست بنفشه یي رنگ لري په احجار کریمه و کي د بلورو له کورنۍ
څخه دی. په جواهر سازی کي د زینت له پاره کارېږي. کان یې په دهله
(شاوې کوټ) کي پیدا سوی دی. بل کان یې د خاکړېز د اولسوالۍ په
حاجي توپ کي په ۱۳۱۱ ش کال پیدا سوی دی.

د گچو کان :-

گچ یو راز سپینه خاوره ده، چي اوبه ور ورسېږي یا په اوبو کي خيسته
سي، ژر وچېږي. په کندهار کي د ودانیو په پلستر کي کار ځني اخلي. په

^(۳) د دې موضوع تفصیل د بناغلي نوميالي له مقالې څخه ما پخپل انتخاب اقتباس کړی
دی. نور تفصیل یې په نوموړې مقاله کي ولولئ، (هوټک).

ترئیناتي قالبونو کي هم د گچو نقشونه په ودانیو کي کاروي. گچ تر کارولو دمخه په کرو کي پخوي. دغه تودوخه چي ورکړله سي، گچ پاسته سي او د استعمال وړ وگرځي.

د کندهار د احمدشاهي ښار ختيزي خوا ته د منزل باغ په جنوب او ختيزه خوا کي يې يو لوی کان سته چي گچ خانې يې بولي^(۳). گچ په فراه او د هرات په تيرپول او د کابل د مرنجان تپې په شمال شرقي لمنه کي هم پيدا کېږي. فورمول يې داسي ليکلی دی: $\text{CaSO}_4 + 2\text{H}_2\text{O}$

د مسو کان :-

په دهله (شاوې کوټ) کي کشف سوی دی. د اوسپني کان هم په دهله کي پيدا سوی دی.

مزلونه :-

له جيکب آباده تر کندهاره د لاري مزلونه

واکر د تاريخ افغانستان د ضميمې په ۷ مخ کي ليکلي دي :-

۱. مزل - روجهان - چارک باندي ۱۱ ميله
۲. مزل - باشور - ۲۶ نيم ميله. دلته دوې درې اومې کلاوي سته. له دغه خايه هاله غر ښه معلومېږي.

۳. مزل - استاد - ۱۲ نيم ميله. قاسم کوټ ته نژدې لار بيخي خرابه

ده. د ناري رود پر غاړه واقع ده، مغرب ته يې گن غر دی. د استاد کلا جگه ده، برجان لري. د بلوڅو غلو له بهري دا کلا ډېره جگه

^(۳) دغه سيمه د داود خان په جمهوريت کي د کورونو له پاره نقشه سوه او څه برخه يې پر معلمانو باندي په لږ بيه ووهله سوه. د معلمانو کارته يې بلله. اوس ټوله سيمه د استوگي کورونه دي، (م. هوتک).

جوړه سوېده.

۴. مزل - بهاگ - ۹ ميله - د بهاگ کلا اومه ده. بازار لري.

۵. مزل - مئی حصار - ۱۶ ميله

۶. مزل - نوباره - ۱۶ ميله. کلا لري.

۷. مزل - ډاډر - ۷ ميله. له میسار څخه تر دغه ځایه لار په غرونو کې وه د نوباره څخه چې پنځه ميله راتېر سې د بولان رود مخې ته راځي. ډاډر په میدان کې واقع دی. لار د بولان د رود پر غاړه ځي. څلور واړه تر پوري وزی.

۸. مزل - کوهان ویلان - ۱۱ ميله. په دغه لار کې د درابي Drabi په نامه یو میدان سته واینه لري قافلې دلته تمېږي. دره دلته تر دوو، درو سوو گزو زیاته پلنه نه ده، کوهان ویلان په یوه ډبرینه دښته کې پرته ده.

۹. مزل - قط - ۱۱ ميله. په دغه مزل کې ۱۷ واړه تر رود پوري وزی. له کوهان ویلان څخه دره تنگېږي او د دواړو غرونو تر منځ فاصله تر ۸۰ یا ۱۰۰ گزو زیاته نه ده.

۱۰. مزل - بي بي نینی - ۹ ميله. له دغه ځایه قلات ته لار جلا سوې ده.

۱۱. مزل - ابيگم - ۹ ميله. د بي بي نینی مغرب شمال کونج کې واقع دی.

۱۲. مزل - سربولان - ۱۰ ميله.

۱۳. مزل - دشت بی دولت - ۱۴ ميله.

۱۴. مزل - سراب - ۱۵ نیم ميله.

۱۵. مزل - کوټه^(۵) - ۹ ميله. د بنار پر شاوخوا کلا راگرزېدلې ده. دوې

^(۵) اصل (قطع).

دروازې لري. ښار پر غونډۍ ودان دی. دا د شال مرکز دی د
کاکړو خان دلته اوسي. د کوتي شمال مغرب ته د چانا رود دی
اوبه يې ډېرې خوږې دي. دلته باغونه ډېر دي، شنه سيمه ده.

۱۶. مزل - کچلاغ - ۱۲ ميله.

۱۷. مزل - حيدرزي - ۱۰ نيم ميله.

۱۸. مزل - هيکل زي - ۱۱ ميله. له دغه ځايه پښين پيل کېږي.

۱۹. مزل - د ارنيني ونه - ۱۵ ميله. له دغه ځايه چي شپږ ميله تېر سې،

لوړه بهېږي. دلته د ارنيني په نامه يو کارېز هم سته له لوړې څخه

اته ميله ليري^(۶).

۲۰. مزل - چمن - چامان چولی - ۳۰ ميله. عبدالله کلا له دغه ځايه لږ

ليري ده. د اخکزو خان سردار عبدالله خان په دغه کلا کي

اوسېدی. د دغي درې د غرونو جگه څوکه اووه زره فوټه لوړه ده

او درې ميله ستغه لوړه ده^(۷).

۲۱. مزل - ډنډ کوکزی^(۸) - ۱۴ ميله.

۲۲. مزل - فتح الله کلا - ۹ نيم ميله. يوه کنډواله کلا ده.

۲۳. مزل - مېل مانده - ۱۲ ميله.

۲۴. مزل - لیلی مجنون - ۱۵ نيم ميله. ډورۍ ته نژدې تېرېږي. د لیلی

مجنون غربي شمال ته دی.

۲۵. مزل - حاجي کلی - ۸ نيم ميله. لوی کلی دی.

۲۶. مزل - کوشهر - ۱۲ ميله.

^(۶) ښايي د ارزبگي کارېز وي؟

^(۷) کوږک.

^(۸) ښايي ډنډ کاکوزی وي. کاکوزي د اخکزو د قوم په بادين څانگه کي يوه پښه ده (م. هوتک).

۲۷. مزل - کندهار - ۷ نیم میله.

د جیکب آباد او کندهار تر منځ واټن ۳۵۰ میله دی. مزلونه یې ۲۷

دي.

د چمن او کندهار تر منځ واټن ۹۹ میله دی. مزلونه یې اته دي.

د چمن او کوتي تر منځ واټن ۶۸ نیم میله دی. مزلونه یې پنځه دي.

کوټه او کندهار ۱۶۷ نیم میله واټن لري.

د کوتي او کندهار تر منځ مزلونه :-

په سید احمد شهید ۱/۳۲۱ مخ کي داسي ثبت دي :-

۱. کيتر

۲. حیدرزی

۳. سدوزی (چي په ځینو نقشو کي شادي زی لیکلی دی)

۴. مې زی

۵. کوږک

۶. چوکی

۷. کارېز ملا فتح الله خان

۸. ...

۹. قلعه حاجي يا ده حاجي (اوس په حاجي ده سره مشهور دی،

رشاد)

۱۰. کارېز ملا عبدالله

۱۱. خوشاب

۱۲. کندهار

د سید صاحب سفر له کویټې څخه د ۱۲۴۲ هـ ق کال د محرمي په ۱۵

ورځ شروع سوی و.

د کندهار او غزني تر منځ مزلونه :-

په سيد احمد شهيد ۱/۳۲۵ مخ کي راغلي دي :-

۱. کارېز حاجي عبدالله

۲. قلعه اعظم خان

۳. ده ملا نور محمد (اخند صاحب)

۴. شهر صفا

۵. جلوگير

۶. نوت

۷. قلعه رمضان خان

۸. جلدک

۹. کورم

۱۰. خاکه

۱۱. بشمل زی

۱۲. قلعه ملا نور محمد

۱۳. قلعه ملا تاج محمد

۱۴. کارېز اټک

۱۵. مشکی

۱۶. نانی

۱۷. غزنی

د کندهار او کابل تر منځ رباطونه :-

کندهار :-

۱. د مهمندو رباط

۲. د مانجې رباط

۳. د بنار صفا رباط
۴. د غشي رباط
۵. د جلدک رباط
۶. د کلات رباط (د کندهار او کلات تر منځ اووه رباطه دي)
۷. د سراسپ رباط
۸. د تازي رباط
۹. د شاه جوی رباط
۱۰. د اغوجان رباط (اوس يې جنده بولي)
۱۱. د مقر رباط
۱۲. د لږمه رباط
۱۳. د قره باغ رباط
۱۴. د ناني رباط
۱۵. د مستوفي (موشکی) رباط
۱۶. د غزني رباط
۱۷. د شش گاو رباط
۱۸. د سيدآباد رباط
۱۹. د شيخ آباد رباط
۲۰. د ارغندی رباط
۲۱. د قلعه قاضي رباط

کابل :-

ټول ۲۳ رباطه = ۱۶۰ کروه	
د کندهار او کلات تر منځ فاصله	۸۵ ميله
د کندهار او مقر تر منځ	۱۶۶ ميله
د کندهار او غزني تر منځ	۲۳۳ ميله

د اصفهان لاري :-

مسيحي سياح په عبرتنامه کي کښلي دي :-

له اصفهان څخه کندهار ته دوې لاري دي :-

۱. آباده لار :- قافله په ۹۰ ورځي (درې مياشتي) رسېږي. چاپار په

۵۰ ورځي رسېږي. دا د مشهد و هرات لاره ده. د صفويانو پوځونه

له دغي لاري کندهار ته تلل راتلل.

۲. وچه د دښت لار، چي د سموم بادونه هم لري.

مسکوکات او ضربخانه :-

قندهاري :-

ابن حوقل ليکي :-

د سنده په منصوره کي چي کومه سکه چلېږي، هغه قندهاري بولي او

په پنځو درهمو چلېږي، (تاريخ بيهقي، ۱۰۷۶ مخ).

کندهاري :-

د سپينو زرو يوه سکه وه چي په کندهار کي ضرب کېدله، شپږدېرش

ايکي يې بيه درلوده. تر غران يې شپږ ايکي (پيسې) بيه زياته وه.

په کندهار کي د دغو سدوزيو پاچهانو ضرب سوي سکې موندلي سوي دي :-

لوی احمد شاه بابا

سليمان شاه

تېمورشاه

همايون

زمانشاه

شاه محمود (لومړی وار او دوهم وار)

قيصر

شاه شجاع (دوهم وار)

فتح جنگ د شاه شجاع زوی

د سدوزيو پاچهانو سکې درهم، دينار او فلوس نومېدلې. د تېمور شاه پريوه سکه باندي چي په ۱۲۰۵ هـ ق کال ضرب سوې ده، ضرب اشرف البلاد احمدشاهي ليکلی دی. د زمانشاه پريوه سکه هم، چي په ۱۲۰۸ هـ ق ضرب سوې ده، ضرب اشرف البلاد احمدشاهي ليکل سوی دی.

شاه شجاع د ۱۲۵۶ هـ ق کال د لومړۍ خورپه مياشت کي له کابل څخه په يوه فرمان کي خپل زوی شهزاده فتح جنگ ته، چي د کندهار نائب الحکومه و، ليکلي دي :-

تا چي د کندهار د ضرابخانې او ابراهيم خان تيمني د خلالت په باب څه ليکلي و، هغه مو د پاچا تر نظر تېر کړل. ده وفرمايل :-

پخوا مو هم شهزاده ته ليکلي دي چي د سړکال له نوروز څخه دي په کندهار کي د کندهاريو ضربول بند کړي او د کابلۍ په وزن او عيار دي روپۍ ضرب کړي. د کابل روپۍ ۲ مثقاله ويو نخود خالص سپين زر لري. هيڅ غش پکښې نسته. د کندهار روپۍ هم په دغه ضرب عيار کړئ.

شاهي (شاهي) :-

شاهي پنځه پوله چي په پخوانۍ سکه درې پيسې کېدلې^(۹).

^(۹) پښتو پښتو تشريحي قاموس، ۲۸۵۲ مخ.

په هغه مکتوب کي چي زما (رشاد) نيکه د ۱۳۳۲ هـ ق کال د ميانۍ د مياشتي په ۲۳ ورځ په کراچي کي ليکلی او زما پلار ته يې کندهار ته رالېږلې دی، وټه (د کلداري بيه) يې سل کلداري په ۲۰۸ کابلۍ ليکلي دي.

په تحفه سنجي ۷۹ مخ کې ليکلي دي :-

شاهي = ۵ پيسه

په ۷۷ مخ کې کښلي دي :-

روپيه پخته (۶۰ پيسې) = ۱۲ شاهي

روپيه خام (۵۰ پيسې) = ۱۰ شاهي

روپيه خام (۵۰ پيسې) = ۵۰۰ ديناره

روپيه پخته (۶۰ پيسې) = ۶۰۰ ديناره

کابلي روپيه پخته = ۶۰ پيسه = ۵ عباسي = ۱۰ سنار

۲۰ شاهي = ۳ تنگه

قندهاري روپيه خام = ۳۶ پيسه = ۳ عباسي

عباسي = ۱۲ پيسې

شاهي قندهار = ۳ پيسې

سنار = ۶ پيسې

تنگه = ۲۰ پيسې

افغاني = ۱۱ سنار = ۶۶ پيسې = پنځه نيمې عباسي

يوه ښاهي = ۵۰ دينار

۲۰ ښاهي = يوقران

۴ ښاهي = يوه عباسي (د شاه عباس سکه)

۲۵ ښاهي = يوريال

د جهانگير دوې سکې چي په کندهار کي ضرب سوي دي د ترک

جهانگيري په مقدمه کي سته. دا نقش پر کښلي دي :

۱. پريوه خوا : زجهانگير شاه اکبر شاه سنه ۱۴

پر بله خوا : سکه قندهار شد دل خواه

۲. پريوه خوا : زجهانگير شاه اکبر شاه

پر بله خوا : سکه قندهار شد دل خواه

تول (وزن) :-

د کندهار خروار = ۱۰۰ من

د کندهار من = ۴۰ سپر

سپر = خورد

په کندهار کي نرخونه :-

د سراج التواریخ په ۹۳۸/۳ مخ کې کښلي دي :-

په ۱۳۱۱ هـ ق کال جنرال شېر محمد خان په روزگان کي سل د لاندې
پسونه، دانه په اته کابلی رانیول.

د ۱۳۱۹ ش کال د دلوي پر ۲۳ د پنجشنبې ورځ وه. په یوه مېلمستیا
کي یو اويا کلن سپین بېري وویل ما پخپله په یوه کندهاری (۳۶ پیسې) د
کندهار په تاله شېر منه اوړه رانیولي دي، چي یو من په یوه مثقالی سي.
مثقالی شېر پیسې وه. دغه سپین بېري وویل یو چاریاک غوښي مو په یوه
عباسی یا څه کم (۳ یا ۴ بناهی) رانیولې. عباسی ۱۲ پیسې وه.

مولاداد اخگزي د ۱۳۱۹ ش کال د سرطان په ۲۷ د پنجشنبې په ورځ
ووېل :-

ما د لاندې پسه په اته کندهاری (۴ کابلی ۴۸ پیسې) رانیولی دی خو
بیا وروسته وری او سپرلی تر دوې کابلی لوړ نه و او د وزگرو او وزو بیه تر
پنځه کابلی پورته نه وه.

د ۱۸۳۹ ع د مارچ په شپږویشتمه د پرنګیانو پوځ د شاه شجاع په
مرسته د کندهار د نیولو په نیامت کوتي ته رارسېدلی دی. د بنگال د کالم
یوه پرنګي سپاهي لیکلي دي :-

دلته غنم د روپۍ درې سیره، اوږه دوه نیم سیره وه. مړیا مېړه په درې روپۍ خرڅېدله (کوټه ۳۲ مخ).

د امان افغان په یوه گڼه کي د هیواد د ټولو ښارونو یوه نرخنامه خپره سوې ده. د ۱۲۹۸ هـ ش کال د حوت په میاشت کي یې د کندهار نرخونه داسي ښوولي دي :-

غنم	د کابل یو سپر	یوه روپۍ اولس پیسې
اوږه	" " "	یوه روپۍ شل پیسې
اوربشي	" " "	یوه روپۍ
جواړي	" " "	۵۵ پیسې
غوبني	" " "	اته روپۍ
ژړ غوړي	" " "	پنځلس روپۍ
نری وریجي	" " "	دوې روپۍ ۵۰ پیسې

د کندهار غرونه :-

د تایان غر :-

دغه غر د کندهار د خاکرېز په اولسوالي کي د شاه مسعود د زیارت جنوبي شرقي خوا ته واقع دی.

د توین Toyin غر :- د مېل په شاوخوا کي.

د کرنگ غر :- د مېل په شاوخوا کي.

د باغ غر :- (د کابل - کندهار پر لویه لار د اخوند صاحب د زیارت شمال ته م. ه).

د مانجې غر :- (د کابل - کندهار پر لویه لار د مانجې کلي پر برابري، م. ه).

د خیبري غر :- (د پنجوايي اولسوالۍ د مرکز جنوب ته، م. ه).

د زاړه ښار غر :- (د سرپوزې د غره لړۍ، م. ه).

د کندهار رودونه :-

ارغنداو^(۱۰)

هلمند

ترنگ

دوری

کدنی^(۱۱)

ارغسان

لوره

د کندهار ولې (ویالې) :-

پاتاو

ده خواجه واله

شاه واله

نهر سراج^(۱۲)

بغرا واله

نوشجان واله

روربات واله

منار واله

^(۱۰) مقدسي د احسن التقاسيم په ۳۰۴ مخ کي د دغه رودو نوم خورداوی کښلی دی، احسن التقاسيم د ۳۷۵ هـ ق تالیف دی.

^(۱۱) وروستي درې رودونه ما پر زیات کړل (م. هوټک).

^(۱۲) سردار محمد عثمان خان په ۱۳۲۵ هـ ق کال افتتاح کړ، (پېښ لیک ۲۲۲ مخ). د نهر سراج کیندل په ۱۹۰۷ ع = ۱۲۸۱ ش = ۱۳۲۰ هـ ق پیل سوي دي، (افغانستان در مسیر تاریخ، ۷۰۵ مخ). دوهمه پلا د نهر سراج د کیندلو کار د نوموړي سردار محمد عثمان خان زوی غلام فاروق خان په ۱۳۱۴ ش کي بیا پیل کړ. مستر سیمه المانی یې مهندس و

غلام محي الدين واله

د روضي واله

د لاهور واله

د سنزري واله

د احمد شاهي کندهار د شاوخوا حوضونه او ناورونه :-

- هندو حوض :- د بابا صاحب تر کوتل راکښته د کوتل او ميرزا احمد خان کلاچي تر منځ.
- حوض انبار :- د چوڼۍ او توپخانې دروازي تر منځ د شپږو شهيدانو د زيارت پر برابري، د سرک جنوبي خوا ته.
- د حضرت جي حوض :- د حضرت جي بابا د زيارت جنوب شرقي خوا ته.
- حوض مدد :- په سنگسار کي.
- د اديرو حوض :- د ملا علم اخوند د کلي غربي خوا ته.
- د توپخانې دروازي دباندي حوض
- د زاره بنار حوضونه :- د بارانو اوبه له غره څخه بنار ته راټللي، په غره کي يې دوه حوضه ورته جوړ کړي وو.
- د عيدگاه لوېديزي خوا ته ناور
- د عيدگاه شمال لوېديزي خوا ته ناور
- د طالبانو د هديرې پر سر ناور^(۱۳)

د احمد شاهي بنار يخ جهان (سقاوې) :-

۱. په ارگ کي د برج د دروازي په خوله کي.
۲. د منير شاه په شاه بازار کي د ده خوجې ولې له پله څخه پنځه

^(۱۳) دا حوضونه اوس زياتره کوره سوي او خلکو ودانۍ پر جوړي کړي دي (م. هوتک).

۱. دوکانه جنوب ته د بازار پر شرقي درې گزي.
۲. په شاه بازار کي د سدوزداني په خوله کي د ارگ خوا ته د بازار پر غربي درې گزي.
۳. په کابل بازار کي د يحيی خان د کوڅې په خوله کي د بازار پر جنوبي درې گزي.
۴. په کابل بازار کي د قاضي غلام داني او د ملا گلداد د کوڅې په خوله کي د بازار پر جنوبي درې گزي.
۵. د بنکاپر بازار د ځنځيري کاروانسرای د خولې سره د بازار پر شرقي درې گزي.
۶. د بنکاپر بازار د ساگزو د کوڅې او يحيی خان د کوڅې تر منځ د بازار پر شرقي درې گزي.
۷. د هرات بازار د ملا فرح الدين اخوندزاده د کوڅې په خوله کي د بازار پر شمالي درې گزي.
۸. د هرات دروازې د باندې د شهيدانو په زیارت کي.
۹. د الف شاه د توپخانې دروازې د باندې عسکري فرقې شمالي دروازې ته نژدې.
۱۰. د توپخانې دروازې او هرات دروازې تر منځ د ښار د باندې د ده خوجې ولې پر شمالي غاړه.
۱۱. په خرکه شريفه کي دوه خهان. يو د خرقي شريفي د احاطې د لوبديزي دروازې سره، بل د دغه شاه شرق ته د احاطې د شمال خوا ته.

کندهار ښار کاروانسرایونه :-

په هرات دروازه کي :-

د موچن دوزانو سرای شمال خوا ته

په بنکاپر دروازه کي :-

د تاراسنگه سراي د بازار په مدخل کي غربي خوا ته

خنځيري کاروانسرای غربي خوا ته

د گنج سراي په مدخل کي شرقي خوا ته

د حاجي حبيب الله خان سراي د سرک شرقي خوا ته

په کابل بازار کي :-

د (راجا) سراي د بازار شمالي خوا ته

د بابرو سراي

د عبدالرزاق خان سراي د قاضي غلام کوشې په خوله کي جنوبي خوا ته

په شاه بازار کي :-

د حاجي انور سراي

د عطا جان سراي

د کندهار بنديخانه :-

۱. د چارسو سره :- اوس پرهنه خای د عطا جان سراي جوړ سوی دی، پخوا د کندهار کوتوالي د چارسو پر سر وه. کوتوالي ته خر مه بنديخانه وه.

۲. د برو شاه برج ته نژدې :- دغه د سيد نور محمد شاه صدراعظم کورونه وو. د ۱۳۱۰ ش په شاوخوا کي بنديخانه له چارسو څخه دلته رانقل سوه.

۳. د سريوزې بنديخانه :- دا بنديخانه نوې جوړه سوې ده. دا بنديخانه د ډنډ چوک او سريوزې تر منځ د سرک شمالي خوا ته ودانه سوې ده.

د لومړي ټوک پای

د سړيو نومونه (لومړۍ ټوک)

ابوزيد بلخي ۱۹۵	آتش قندهاري ۱۸۷
ابوزيد بلخي ۴۴	آذريه ۱۹۹
ابو سهل بستي ۲۰۵	آرتهر کړستن سن ۲۰۱
ابو عبد الله بن البيح نيشابوري ۲۰۵-۲۰۶	ابا دانيال الانصاري (نوزاد) ۱۶۹
ابو عبد الله محمد مهدي ۱۹۹	ابداگاسا ۹۳
ابو عبید الله بن زياد ۳۸	ابدالی ۱۵۴
ابو علي بن علي ليث ۱۹۶-۱۹۷	ابراهيم بن الحسين ۹۹
ابو علي فارمدی (شيخ) ۲۱۲	ابراهيم بېگ ۱۵۶
ابو قصر بستی (کاکا) ۲۰۴	ابراهيم خان ۹۸
ابو محمد حسن ۱۸۶	ابراهيم خان تيمنی ۲۲۸
ابو نصر احمد ۱۸۶	ابراهيم عطايي ۱۹۱-۴۵
ابوالبرکه کندهاري (قاضي) ۱۶۲	ابن اثير ۶۷
ابوالحسن بستي ۲۱۲	ابن البطوطه ۱۲-۲۱
ابوالحسن رخجی ۶۹	ابن جنان بستی (ابوحاتم) ۲۰۲
ابوالحسن عبد الغفار بن محمد الفارسي ۲۰۵	ابن خرداذبه ۳۱-۴۰
ابوالحسن علي البيهقي ۲۰۴	ابن خلکان ۲۰۸-۲۰۹
ابوالفتح بستی ۲۰۸-۲۰۹	ابن رسته ۵۴
ابوالفداء ۵۵	ابن شهر آشوب ۲۱۲
ابوالفرج اوني ۱۷۹-۱۸۰-۱۸۱-۱۸۶	ابن مفرغ ۲۱
ابوالقاسم بستي ۲۱۱-۲۱۲	ابو احمد بستی ۲۱۲
ابوالقاسم عبد الوهاب بن ابي سهل الخطابي ۲۰۶	ابوالمويد بلخي ۱۹۸
	ابوبکر بن محمد بن اسحاق ۲۰۲
	ابوداود سليمان سجستاني ۳۶

اسپه ياورا (زرير) ۱۹۱
 اسحاق بن ابراهيم القاضي البستي ۲۱۳
 اسيرى ۱۵۳
 اشعث بن محمد ۲۱۵
 اشوكا (اشوك) ۹-۲۷-۲۸-۵۷-۸۱-
 ۸۳-۱۲۰-۱۲۲
 اصطخري ۴۴-۴۵-۵۲-۵۶-۶۳-۸۸-
 ۱۹۰-۱۹۳-۱۹۴
 اضغر شاه كندهارى ۱۵۷
 اطوط ۹۵
 اطهر مباركپوري ۱۳
 افراسياب ۱۹۸
 اكبر ۱۲
 اكاتياس ۳۶
 البستي ۲۰۷
 البشار المقدسي ۴۴-۵۴-۵۶-۵۹-۸۸-
 ۱۹۴-۱۹۵-۲۳۲
 الپتگين ۱۹۳-۱۹۴-۲۰۰
 التاز خان ۱۷۶
 التخوم ديابوند سومير ۱۲۱
 المهدي عباسي ۹۷
 امام اعظم ۲۱۳
 امام بستي ۱۶۹
 امان الله شاه غازي ۱۰۹-۱۱۵-۲۱۹-۲۲۰
 امير بلند (مولانا) ۱۶۹
 امير سيد سالم ۱۶۹
 امير شير علي خان ۱۵۸-۲۱۸
 امير ظهير الدين ۱۳
 امير عضدالدوله يوسف ۳۰

ابوبكر حازمي ۳۷
 ابوبكر صديق (رض) ۱۸۰
 ابوجعفر بن عبد الجبار بن محمد
 الجوزجاني ۱۲
 ابوجعفر رازی ۲۰۵-۲۰۶-۲۰۷
 ابوجعفر منصور العباسي ۱۹۴-۱۹۹
 ابوسعيد محمد بن ابوبكر بستي ۲۱۳
 ابوقاسم محمد ابن حوقل ۴۶-۵۲-۵۷-
 ۶۴-۱۹۴-۲۲۷
 ابونصر احمد بن اسماعيل ساماني ۱۹۶
 ابونصر افلح بن خاقان ۹۸
 ابي ابوقاسم داوري ۴۸-۴۹
 ابي منصور عبد الملك ۴۸
 ابولودوت ۷۴-۷۵
 احمد بن حسن ميمندي ۱۷۹-۱۸۲-
 ۱۸۳-۱۸۴-۱۸۵-۱۸۶-۲۱۴
 احمد علي شاه كندهارى ۱۵۵
 احمد علي كهزاد ۵۸-۷۲-۹۵
 احمد منتروي ۱۵۸
 اخوند دروېزه ۲۶
 اخوند فتح محمد ۱۷۲-۱۷۳
 ادرسي ۱۴
 اردشير ۳۶
 اردشير ۹۵
 ازس (دوهم) ۹۱
 ازي لي سز ۹۱
 ازير (ازس-ايزان) ۸۴-۸۹-۹۱
 اسپالاگامه ۹۲
 اسپالاهورا ۹۲

امير علاء الدين علي بن بليان ۲۰۴
 امير علي منگيت ۱۶۵
 امير محمد غزنوی ۵۹-۶۰-۶۲
 امير يوسف بن سبکتگين ۲۰۴
 اميران چخانسوری ۱۶۹
 اندرسون ۶۵
 انوار کندهاری ۱۴۹
 اهورمзда ۵۴
 اورتاگانس ۹۳
 اول مير محمود خان ۱۷۲
 اول مير نصير خان ۱۷۲
 ايسداوسون چارکس ۱۹۲
 ايوتيدم ۷۳-۷۴
 بابا عبيد گيلاني ۱۶۶
 بابر مغول (ظهير الدين محمد) ۱۰۶-
 ۱۰۸-۱۴۹-۱۸۷-۲۱۸
 بارتوله ۴۴-۵۲
 بان ۱۹۹
 بجيپال - ۱۶۰
 بختک ۱۹۱-۱۹۲
 بد رالدين جاجرمي ۲۰۹
 برهمن ۷
 بستوار ۱۹۱
 بطليموس ۳۶-۷۱
 بغراچوق ۲۰۰
 بلاذری ۱۴-۲۰-۳۸-۳۹-۵۳
 بندوسار - ۱۲۱
 بنونيست ۱۲۱
 بهادر خان ۱۶۳

بهادر خان ابوالهي ۱۳۵
 بهت کمکر (پروفيسر) ۱۷
 بهرام شاه غزنوي ۱۸۶
 بهروز احمد ميمندي ۱۸۰
 بهگيت پاران ۱۹۲-۱۹۳
 بهمن ۳۷
 بهوبهگم ۱۵۶
 بو علي صفار ۲۰۵-۲۰۶-۲۰۷
 بوبکر شاه کندهاری ۱۶۰
 بودا ۲۶-۲۷-۷۵
 بونصر بستی (دبیر) ۲۱۴
 بي برگ خان ۱۷۵
 البيروني ۷-۸-۶۸-۱۹۰
 بېرم خان ۱۴۶-۱۶۲-۱۶۳
 بينوا (عبد الرؤف) ۱۷۱
 بيليو ۱۸-۲۷-۷۱
 بيهقي ۳۰-۸۸
 پاراکوراوی ۹۳
 پردل خان ۱۷۴
 پروېز شاه ۱۰۹
 پلینوس ۱۹۲
 پنستاليون ۷۴
 پيوداسس (پريدرشن - پيادرسى) ۱۲۰-
 ۱۲۱
 تاراسنگه ۲۳۵
 تايب محمد تقى کندهاری ۱۶۹
 تجلی ۱۵۳
 تراب علي (ابوالبرکات) ۱۴۸
 تقى اوحدى ۱۳۴

حافظ ابرو ۲۳
 حامد بن آدم ۲۱۳
 حبیب الله طرزی ۱۷۴
 حبیب الله کندهاری (حبو اخوندزاده) ۵۰
 حبیبی عبدالحی (لوی استاد - علامه) ۶۲-
 ۶۳-۶۷-۱۱۰-۱۲۰-۱۹۹-۲۰۴
 حجاج ۳۷-۳۹-۴۰-۴۱-۷۸
 حرب بن عبیده بستی ۲۱۵
 حسام الدین کندهاری (مولانا) ۱۵۶
 حسن ابدال (بابا صاحب) ۵۸-۱۱۳-
 ۱۳۶-۱۳۹-۱۴۲-۱۴۳-۱۶۶
 حسن بن احمد البستی ۲۰۴
 حسن بن علی الداوری ۵۰
 حسن بهوپالی ۲۳
 حسن سنجر دهلوی ۱۶۷
 حسن شاه کندهاری ۱۵۱
 حسن علی حسن ۱۴۱
 حسن کندهاری ۱۶۱
 حسن میمندي ۱۸۵-۱۸۶
 حسین بن علی المزوری ۱۹۶-۱۹۷
 حسین شاملو ۱۱۴
 حضرت عثمان (رض) ۴۵-۱۸۰
 حضرت علی (رض) ۳۸-۱۸۰
 حضرت عمر فاروق (رض) ۳۷-۱۸۰-۲۰۶
 حضرت محمد بهاوالدین نقشبندی ۱۳۹
 حفیظ الله ۱۵۹
 حمد الله مستوفي ۱۹۰
 حمزه سیستانی ۲۱۵
 حمزه فتح الله ۲۰۶

تقی کاشی ۱۳۳
 تلسی داس ۱۹۳
 تمیم بن سعید ۹۷
 تو-کیو-هن-چو ۱۰
 تور ۹۵
 تورک ۹۵
 تیمور شاه ۲۲۷
 جالسی ۱۲-۱۳
 جام امیر خان ۱۶۹
 جلا الدین سیوطی ۱۰۴
 جلا الدین محمد اکبر (اکبر مغول) ۱۰۷-
 ۱۰۸-۱۱۲-۱۳۳-۱۵۲-۱۵۴-۱۵۸-۱۶۳-
 ۱۶۴
 جمال کندهاری ۱۵۰
 جنوبی میمندي ۱۸۷
 جوزجانی ۱۸۹-۱۹۰
 جوهری کندهاری (میمندي) ۱۶۶
 جوهری میمندي ۱۸۷
 جیپال ۶
 جیمز دالین James Dalen ۱۸
 جیهانی ۵۵
 چندرگیت ۹
 چندراگوپتا ۹۴-۱۲۱
 چنگیز ۱۲
 چیچ بن سیلان ۱۶
 حاجی انور ۲۳۵
 حاجی حبیب الله ۲۳۵
 حاجی محمد فضل الله خان کندهاری
 ۱۵۴

حمید کندهاری (ثم البدخشی) ۱۵۱

حنان بن زید ۲۳-۱۰۰

خاقانی ۱۰۹

خالوات ۱۹۳

خراوشته ۹۱

خرج رنجی ۶۸

خزوران (پهلوان) ۹۶

خسرو ملک شاه غزنوی ۶۵-۶۶

خسروشاه ۱۰۹

خطاب ۲۰۶

خطابی بستی ۲۰۵-۲۰۶-۲۰۷

خلیل الله (سای - خلیلی) ۱۲۷

خلیل بن موسی ۲۳-۱۰۰

خواجه احمد میوندی ۱۷۸-۱۸۰

خواجه ایوب انصاری ۱۱۶-۱۶۷

خواجه بزرگ محمد بن عبد الحمید ۶۳

خواجه بست ۲۰۴

خواجه بهره ۱۲

خواجه حسن مهران ۱۸۳

خواجه سلمان تونسوی ۱۵۱

خواجه شهاب الدین سپیروانی (سفیدروانی)

۱۳۸

خواجه عبد الله (شیخ الاسلام) ۲۰۴

خواجه علی نی تاز ۱۵۰

خواجه قاسم هزاره ۱۶۳

خواجه معین الدین اجمیری ۳۶

خواجه ملک ۱۵۰

خواجه منصور میوندی ۱۷۹-۱۸۰-۱۸۶

خواجه نشابور کندهاری ۱۶۸

خوشدل ۱۷۴

خیر الدین زرگلی ۲۰۳

د ابوالفضل بستی لور ۲۱۴

د وزیر فتح خان پیر ۱۷۳

داداش فتح کندهاری ۱۷۱

دانیال شلوم بورژی ۱۲۲

داود بن نصیر ۶۲

داود خان (شهید سردار) ۲۲۱

داود میمندي ۱۸۱

درهم بن نصر بستی ۹۹

درهیم ورهرام ۳۶

دمتیریوس ۷۳-۷۴-۷۵

دوپری ۵۸

دوست محمد کندهاری ۱۵۷

دولت شاه سمرقندی ۲۰۹

دوهم ورهرام ۳۶

ذالنون بن احمد سرماری ۲۰۹

ذوالنون ۱۳۷

رابط ۱۹۲

راشدی ۱۳۳

رام چندر ۸۳

راولسن ۲۷

ربیع بن زیاد حارثی ۳۸-۴۴

رتن چند ۱۵۱

رحمت الله اخوندزاده ۱۵۹

رحمدل خان ۱۷۴

رحیم خان ۱۷۳

رخشانه ۹۴

رستم (جهان پهلوان) ۳۲-۴۷-۹۷

رشید خان مہابت خانی (میرزا بدیع) ۱۰۲
 رضوان المدنی ۲۱
 رضوانی احمد شاہ ۱۱
 رفیع الدین قندھاری ۶
 رنجہ بولا ۹۱
 رودابہ ۹۷
 زابلی (د سلطان محمود غزنوی مور) ۳۳
 زال زر (سام) ۹۷
 زردار خان ۱۶۰
 زریں (اسپہ یاورا) ۱۹۱
 زمانشاہ ۱۷۳
 زمانشاہ ۲۲۷
 زمرد شاہ باختر ۱۰۳
 زنبیل = رتبیل (رتبیل اعظم) ۳۳-۳۷-
 ۳۹-۴۰-۴۳-۹۷-۹۸
 زید بن الخطاب ۲۰۶
 زید بن منصور ۱۹۸-۱۹۹
 سارس میتی لیتی ۱۹۱
 سالم بن زیاد ۳۸-۳۹-۴۱
 سام ۳۲
 سام میرزا ۹۶
 ساهہ گولا (ساهی گبولا - گنبولا) ۳۱
 سبکتیگین (ناصر الدین) ۴۷-۶۵-۶۶-
 ۸۷-۱۸۴-۱۸۵-۲۰۰-۲۰۸
 سپالریزس ۹۱
 سپاهی کندھاری (خواجہ کلان) ۱۵۸
 سپنتو داتا (اسفندیار) ۹۵
 ستاسانور ۹۴
 سترابون ۷۱-۷۲-۸۲

سدید الدین عوفی ۶۳-۶۸-۷۸
 سراج الدین عمر بن علی ۲۰۴
 سردار پایندہ خان ۱۷۴
 سردار خان ۱۳۵
 سردار مدد خان ۱۷۵
 سردار میر محمد خان ۱۷۲
 سعد اللہ ۹۸
 سعید اشرف ۱۰۴
 سعید میمنہ ۱۸۶
 سعید نفیسی ۱۸۳
 سکان شاہ ۳۶
 سکندر (اعظم - مقدونی) ۹-۲۵-۳۶-
 ۳۰-۷۲-۷۹-۸۲-۹۴
 سلطان ابراہیم ۱۷۹-۱۸۱-۱۸۶
 سلطان حسین (د بہرام زوی) ۱۶۴
 سلطان سپلکی کندھاری ۱۵۲
 سلطان علاوالدین غوری ۱۶۷-۱۹۶-
 ۱۹۷
 سلطان علی ۱۷۴
 سلطان علی قورچی (لق واق) ۱۳۸
 سلطان غیاث الدین غوری ۶۵-۶۶-۲۰۰-
 سلطان غیاث الدین محمود ۲۰۰
 سلطان محمد ۱۷۵
 سلطان محمد تغلق ۱۶۷
 سلطان محمود غزنوی ۷-۲۰-۳۳-۴۴-
 ۴۷-۶۱-۶۳-۱۸۰-۱۸۲-۱۸۳-۱۸۴-
 ۱۸۵-۲۰۰
 سلطان محمود (دسندھ واکمن) ۱۳۱-
 سلطان مسعود ۵۹-۶۳-۶۴-۱۷۹-۱۸۲-

سلطان مسعود (دوهم) ۱۸۱-۱۸۶

سلطان مودود ۱۸۳

سلطان ويس ۱۰۵

سلوکيس نیکاتور ۹۴

سليم تهرانی ۱۶۱

سليمان شاه ۲۲۷

سليمان شاه عثمانی ۹۶

سنایی ۱۸۶

سهاک (ضحاک) ۳۲-۹۶

سوبمن نصر الله ۵۷

سیامک ۳۲

سیبیریتاس ۹۴

سید ابوالحسن کندهاری ۱۵۸

سید احمد شهید ۲۲۴-۲۲۵

سید اکبر سکندر پور ۱۲۴

سید الامیر فراهی ۱۶۹

سید تاجدار گرشکی ۱۶۹

سید حسن زنجیر پا ۱۱۱-۱۱۳-۱۱۴

۱۳۶-۱۴۰-۱۴۱-۱۴۳

سید شیر قلندر (سید محمد) ۱۳۶-۱۳۷

۱۳۸-۱۳۹

سید عبد الله نقره کار ۲۰۹

سید قشغه ۱۳۷

سید قلندر شاه کندهار (جنونی) ۱۶۵

سید محمد باقر حجتی ۱۵۸

سید محمد نسیانی ۱۳۴

سید نور محمد شاه ۲۱۹-۲۳۵

سید یوسف علی ۱۴۸

شاپور (دوهم) ۹۵

شاپور (لومری) ۹۵

شاماسی (پهلوان) ۹۶

شاه بیگ کابلی (خان دوران) ۱۰۹-

۱۱۲-۱۱۴-۱۵۴

شاه بیگ ارغون ۱۳۱-۱۳۷

شاه جهان ۱۰۴

شاه حسینی زمينداوری کندهاری ۴۹

شاه دانیال ۱۰۹

شاه رخ میرزا ۱۱۶-۱۳۹

شاه سلیم ۱۰۹

شاه سلیم چشتی ۱۳۶

شاه شجاع ۲۲۸-۲۳۰

شاه طهماسب ۹۶-۱۶۴

شاه محمد کلاتی کندهاری ۱۶۳

شاه محمود ۱۷۳-۲۲۸

شاه مراد ۱۰۹

شاه مسعود ابدال ۱۴۳-۱۴۴

شاهی خان افغان ۱۸

شرر زمينداوری ۴۹

شرر کندهاری (میرزا کلبعلی) ۱۴۱

شرف الدین علي یزدي ۱۰۴

شرف الله خُدران ۱۷

شری والمیک ۸۱

شریح بن سکان ۲۳-۱۰۰

شقایي ۱۳۴

بنادي خان ۱۱۵

شم ۹۵

شمس الدین البستي ۲۱۶

عباس صفوي ۱۳۲
 عبد الاحد اخوندزاده کندهاری ۱۷۰
 عبد الجلیل میمندي ۱۸۱
 عبد الحبيب ۱۷۲
 عبد الحق اخوندزاده الکوزی ۱۵۹
 عبد الحق اخوندزاده علیزی (استاد گل) ۱۷۱
 عبد الحليم سليمي ۱۲۸
 عبد الحمید بن احمد میمندي ۱۸۱
 عبد الحی اخوندزاده ۱۵۹
 عبد الرازق اخوندزاده ۱۵۹
 عبد الرازق میمندي ۱۷۹-۲۱۴
 عبد الرحمن بن العباس هاشمي ۴۰
 عبد الرحمن بن ثمره ۳۰-۳۸-۴۴-۴۵-
 ۱۹۷
 عبد الرحمن بن محمد الاشعث الكدني
 ۴۰-۴۱-۷۸
 عبد الرحمن چیشتی لکنهوي ۱۴۸
 عبد الرحمن کندهاری (رساله دار) ۱۵۵-
 ۱۵۶
 عبد الرحيم هوتک ۱۰۴
 عبد الرزاق بن احمد میمندي ۱۸۲-
 ۱۸۳-۱۸۶
 عبد الرشید ۱۵۹
 عبد الستار ضابط ۲۰۱
 عبد السلام ۱۵۹
 عبد العزيز بن مروان ۴۱
 عبد القادر ۱۵۹
 عبد القدوس نجیب ۲۵-۷۳
 عبد الله اخوندزاده ۱۵۹

شهاب الدین احمد خان نیشابوري ۱۳۲
 شهاب الدین غوري ۶۵-۶۶-۲۰۰
 شهابت علي خان (عضد الدوله - مبارز الملك)
 ۱۵۶
 شهزاده کامران ۱۷۳
 شهنواز ۱۷۵
 شيخ احمد نوقانی (خوجین خان بابا)
 ۲۱۵
 شيخ اسحق فاروقي ۱۳۲
 شيخ فرید بهکري ۱۳۵-۱۵۳
 شيخ محمد سليمان افغان ۱۵۲
 شیدا کندهاری ۱۵۱
 شیدسپ ۹۵
 شهر علي ۱۷۴
 شهر محمد خان (جنرال) ۲۳۰
 شهر دل خان ۱۷۴
 شهر شاه رشاد ۱۵
 شهر شاه سوري ۱۴۹
 صادقي کندهاری ۱۶۶
 صديق اخوندزاده ۱۵۹
 صفدر علي خان (خبرانی) ۲۱۹
 ضیا الدین غوري (ملک) ۲۰۱
 طاهر بن لیث ۹۹
 طاهر نظر آبادی ۱۶۱-۱۶۲
 طاهر وحید ۱۰۲
 طبري ۳۶-۳۸-۳۹
 عادل خان (کلاتی کندهاری) ۱۶۳
 عباد بن زیاد ۲۱-۴۱
 عباس بن محمد داوري ۴۸

عبد الله ازبک ۹۵	غلام حسین فرومند ۱۵۲
عبد الله البستي (شيخ) ۲۱۱	علامي ۲۶-۱۰۵
عبد الله البستي (ابو محمد) ۲۱۱	علاوالدين ۲۳
عبد الله البستي (امام) ۲۱۰	علي بن احمد ميمندي ۱۸۱-۱۸۶
عبد الله بن ابر ۳۹	علي بن ليث ۹۹
عبد الله بن زياد ۳۹	علي بن مسعود ۱۸۳
عبد الله بن عامر المجاشي ۴۰	علي جان اخوندزاده ۱۵۹
عبد الله بن محمد (عبدوس) ۲۱۴-۲۱۵	علي رضا قزلباش ۱۴۴
عبد الله بن محمد الداوري ۴۹-۵۰	علي سلطان ۱۶۴
عبد الله بن معاويه ۴۹	علي محمد ۱۷۵
عبد الله بن نجم الدين كندهاري ۱۵۸	عليمردان ۱۰۴
عبد الله جان طرزي ۱۷۴	عمار بن ياسر ۹۹
عبد الله جبلي بستي ۲۱۴	عمار بن نميم التميمي ۴۰-۴۱
عبد الله دهلوي مجددي (ابي الخير) ۱۶۸	عمرو بن جمل ۱۳-۱۴
عبد الوهاب ۱۷۴	عمرو بن ليث ۹۹
عبد الباري پياوري جمال ۱۶	عنصري ۲۰-۱۸۴
عبد الرحمن خان كندهاري ۱۴۸	غازي بېگ ترخان ميرزا ۱۳۵
عبد الرزاق خان ۲۳۵	غبار ۲۱۸
عبد الرشيد بن مسعود ۱۸۳	غلام فاروق خان (سردار) ۲۳۲
عبد الغياث ۱۵۹	غلام محمد طرزي ۱۷۴
عبد ربن عبد الله ليثي ۳۸	غلام محي الدين ۱۷۴
عبيد الله بن ابوبكر ۳۸	فاروق انصاري ۱۴۲
عثمان بستي ۲۱۳	فاروق انورزي ۶۱
عثمان تارابي ۱۹۹	ناگاسينا ۷۵
عروضي سمرقندي ۱۸۴	فتح جنگ ۲۲۸
عزيز احمد پنجشيري ۴۵	فرخ حسين هزاره ۱۶۳
عشرت كندهاري ۱۷۰	فرخزاد غزنوي ۱۸۳
عطا محمد كندهاري (مولوي) ۱۷۳	فرخي ۳۰-۳۱-۳۶-۱۸۳-۱۸۴-۱۸۵
عطا جان ۲۳۵	فردوسي ۸-۳۰-۳۱

کیکاوس ۴۷-۳۲
 لستریخ ۵۶
 لعل محمد ۱۷۵
 لعل محمد کاکر ۱۲۶
 لهراسب ۱۹۱
 لوی احمد شاه بابا (درانی - ستر تولواک)
 ۱۱۵-۱۲۸-۱۴۷-۲۲۷
 لیوی دولاوید ۱۲۱
 مارکوارت ۵۲
 مامون الرشید عباسی ۶۸
 ماوس (مورس) ۸۴-۸۹-۹۱
 مبارک لوانی ۱۴۶
 محبت خان ۱۷۶
 محمد ۲۱۵
 محمد اصف صمیم ۱۸
 محمد امین ۱۷۵
 محمد امین (سردار) ۱۴۷-۲۱۸
 محمد امین عندلیب ۱۷۴
 محمد انور نومیالی ۲۱۹-۲۲۰
 محمد بن سیف ۲۱۵
 محمد بن شداد رغری (لغری) ۱۹۸-
 ۱۹۹
 محمد بن عبد الحمید (خواجه بزرگ)
 ۱۸۰
 محمد بن قاسم ثقفی ۸
 محمد حسن فطرت کندهاری ۱۴۹
 محمد حلیم ۱۷۵
 محمد حیات ۱۲۷
 محمد حیات خان گویاموی ۱۴۸

فرهاد کندهاری ۱۵۷
 فرید وجدی ۲۰۵-۲۰۸
 فضل بن سلیمان طوسی ۹۷
 فلامی ۴۰
 الفستون ۱۲۸
 فیض الله بن محمد نوقانی (ابوالمکارم) ۲۱۶
 قآنی ۲۰-۱۷۱
 قاسم علی اپردی ۱۵۶
 قاضی غلام ۲۳۴-۲۳۵
 قتیبہ بن مسلم ۳۷
 قزاق خان ۱۳۵
 قزوینی ابن ماجه ۲۰۳
 قطب الدین بختیار کاکی ۲۰۴
 قلیچ خان ۱۰۴
 قیصر ۲۲۸
 کتنگهم ۳۱
 کثیر بن رقاق ۹۹
 کجولا کد فیزس ۳۶-۹۳
 کرنیل راسینس ۷۲
 کره شی (مستر) ۱۷۸
 گچپال ۱۶۰
 گردیزی ۷-۶۷-۱۹۸
 گرشاسپ ۳۳-۳۷-۹۵
 گندوفار (گندوفر) ۳۶-۸۵-۹۱-۹۲-۹۳
 گود تیمور ۱۹۶-۱۹۷
 گودا ۹۳
 کلودیوس مامرتینوس ۳۶
 کهندل خان ۱۷۴
 کورنگ شاه زابلی ۹۵

مسعودي ۵۳-۳۱
 مسلم گوکلتاش ۱۳۸
 مسيحي سياح ۲۲۷-۲۶
 مصطفى خان ۱۷۳
 مصطفى خان کندهاری- (رساله دار) ۱۵۷
 مظفر ۲۰۰
 مظفر خان تربتی ۱۴۶
 معاویه بن ابوسفیان ۲۱
 معتمد بالله عباسي ۹۸
 معجز رقم کندهاری ۱۷۲
 معدل بن لیث ۱۹۶-۱۹۷
 معن بن زائده شیباني ۱۹۴-۱۹۹
 معین الدین زمچي اسفزاری هروي ۱۰۵
 مغول جهانگیر ۱۳۴-۱۳۶-۱۵۱-۲۲۹
 ملا زلال ۱۵۹
 ملا شاه پسند اخوند ۶۱
 ملا شکر ۱۵۹
 ملا عبد الرحمن ۱۷۳
 ملا عبد الرؤف افندی تاشکندی ۱۵۲
 ملا عبد القادر ۱۷۳
 ملا عثمان ۱۵۷
 ملا فرح الدین اخوند زاده ۲۳۴
 ملا قاسم کندهاری ۱۵۸
 ملا کبلو اخوند (غلام رسول) ۱۶۸
 ملا گلداد ۲۳۴
 ملا محمد (کنکري) ۱۳۲
 ملا محمد صدیق ۱۷۲
 ملا معین اخوند ۴۸-۲۱۰

محمد خان کندهاری ۱۴۸
 محمد خان کندهاری (رساله دار) ۱۵۷
 محمد خلیل مرعشی صفوي ۱۰۲
 محمد رخجی ۱۵۵-۶۹
 محمد رضا فکري ۱۳۴
 محمد زمان ۱۷۴
 محمد سعید خان ۱۵۶
 محمد شاه انسی میمندی (سبملی-وافی)
 ۱۸۷
 محمد شیباني ۲۱۰
 محمد صدیق ۱۷۴
 محمد صدیق طرزی ۱۷۴
 محمد عارف کندهاری ۱۴۵
 محمد عثمان خان (سردار) ۲۳۲
 محمد علي ۱۵۷
 محمد گل خان مومند (وزیر) ۱۷۸-۱۷۹
 محمد محسن شباب ۱۴۵
 محمد نعیم کندهاری (معمار باشي)
 ۱۷۸-۱۷۹
 محمد هاشم کندهاری ۱۶۲
 محمود افشار ۲۵
 محمود طرزي ۱۷۴
 محیی کندهاری (خوقندی) ۱۵۲
 مختاري ۱۸۶
 مخدوم عبد العزيز محدث ابهری ۱۴۹
 مرسو هاگن ۵۸
 مستر سیمه ۲۳۲
 مسعود سعد سلمان ۶۲-۱۷۹-۱۸۰-۱۸۱-
 ۱۸۶-۱۸۲

ملا نجم الدين اخوندزاده (د هدي)

۱۷۱

ملک ارسلان ۶۲

ملک شمس الدين سيستاني ۶۵

ملک عنبر ۶

مناجان ۱۵۷

منصور بن الحق ۱۹۷

منصور خان بارگزی (گرجیزی) ۱۷۲-

۱۷۳

منصور خواجه عمید ۱۸۶

منصور عباسي ۱۹۹

منهاج سراج ۶

منیب بن زهیر ۹۷

مهر کولا ۳۱

مهراب پاچا ۹۶

مهردل خان ۱۷۴

موسی خان ۱۷۵

موسی کاظم (امام) ۱۴۱

موسیوفریر ۱۰۰

مولا داد محمد عمر خان ۱۷۵

مولاداد (حاجي نيکه) ۱۵۹

مولاداد اخکزی ۲۳۰

مولوي عبد الغفور ۱۶۹

موهن لال کشمیری ۱۲۶-۱۰۷

میخائیل بگلوبوف ۱۲۱

میر ابوالقاسم (بهکری) ۱۳۱

میر احمد خان ۱۷۶

میر افضل ۱۷۴-۱۷۵

میر بابا ۶۱

میر بزرگ ۱۲۳-۱۲۵-۱۲۶-۱۵۴

میر حبیب الله ۱۵۳

میر خدا داد ۱۷۶

میر رحیم ۱۷۶

میر شجاع (بهکری) ۱۳۱

میر طاهر خجندی ۱۵۳

میر عبد الله ۱۷۶

میر قادر بخش ۱۷۳

میر مبارک ۱۷۳

میر محراب خان ۱۷۲-۱۷۶-۱۷۳

میر محراب دوهم ۱۷۶

میر محمد اول ۱۷۶

میر محمد فاضل (بهکری) ۱۳۱

میر محمود دوهم ۱۷۶

میر مصطفی ۱۷۶

میر معصوم بهکری (نامی) ۱۰۶-۱۰۷-

۱۰۹-۱۱۰-۱۱۱-۱۱۲-۱۱۳-۱۱۴-۱۳۱-

۱۳۲-۱۳۳-۱۳۵-۱۳۶-۱۴۳-

میر نصیر دوهم ۱۷۶

میرزا عسکری ۱۰۷-۱۰۸

میرزا کامران ۱۰۷-۱۰۸

میرزا کندهاری ۱۵۳

میرزا همدم بلخي ۱۶۶

میرزا هندال ۱۰۷

میکسن ۱۵۷

مینارسکی ۱۹۲

میناندر (ملیندا) ۷۳-۷۴-۷۵-۹۰-

ناخدا ابراهیم ۱۲-۱۳

نادر (افشار - خونی) ۲۶-۱۷۵-۱۹۸

نادر علي کندهاری (نادر رقم) ۱۷۲

ناصر الدين الب غازي ۲۰۱

ناگوري ۱۰۵

نجيب الله توروايانا ۷۱

نسيمي خوقندی ۱۵۳

نصر بن صالح ۱۹۸-۳۳

نصير الدين حيدر ۱۵۷

نصير خان اول ۱۷۶

نظام الدين هراتی ۱۳۲

نظامي گنجوي ۲۰۰-۷

نعمت الله ۱۵۹

نواب اصف الدوله ۱۵۶

نوازش علي خان ۱۴۴

نوح بن منصور ساماني ۱۹۸

نوشيروان ساساني ۱۹۱

هاشم کندهاری (هاشمي) ۱۵۷

هاشم هروي ۲۱۶-۲۰۲-۴۸-۴۹

هر کودس ۹۱

هراوس ۹۱

هرگر بویس ۱۱

هرمز ۳۶

هشام ۱۴

همایون ۱۰۷-۱۰۸-۱۴۹-۱۶۳-۱۶۴-

۱۸۷-۲۲۷-۱۶۶

هنري والتير بيليو ۲۱۹

هون تورمان ۳۱

هیردوت ۸۰

هیلبرانت ۷۶

هیون خانگ (تسانگ) ۱۰-۱۱-۲۶-۳۱-

۸۱

وارسته ۱۰۴

واصیب کندهاری (واهب) ۱۶۱

واضح یعقوبي ۱۸۹-۱۷۸-۵۳-۲۲-

۱۹۴-۱۹۰

واکر ۲۲۱

واله دوپوسون ۷۶

وانقي منصور ۱۹۹

وزير عبد الله خان ۱۶۱

وزير فتح خان ۱۷۳

ولي خليفه شاملو ۱۶۴

ولي رام کندهاری ۱۴۷

ولي محمد ۱۵۹

ونونس ۹۲-۹۱-۸۴-

وهرام ۳۶

ويس قرني ۱۱۵-۱۰۵-۱۱۴-

ويشتاسپ ۱۹۱

يار علي بيگ ۱۶۴

ياقوت حموي ۲۱-۳۱-۴۴-۵۲-۷۷-

۲۰۸-۲۰۲

يحيی خان پوپلزی ۲۳۴

يزيد بن معاويه ۴۱-۳۹-۳۸-

يعقوب علي خان خافي ۲۱۸

يعقوب ليث صفار ۳۳-۵۴-۷۸-۷۹-۹۸-

۱۹۸-۹۹

د ځايونو نومونه

(لومړۍ ټوك)

ارغنداو (ارغند - ارکند - سوسوتي)	اښگم - ۲۲۲
۲۵-۲۶-۲۷-۵۶-۵۷-۵۸-۶۲-۷۱-۷۲	اړيسه ۱۵-۱۰۹
۷۶-۱۵۰-۱۸۹-۱۹۱-۱۹۶-۲۳۲	آذربايجان ۱۵
ارغندی - ۲۲۶	آمل ۳۹
ارگ - ۲۳۳	اباسين (سيند = اسيند = اندس)
ارونج - ۳۸-۴۰	۷-۹-۱۱-۲۸-۲۹-۷۲-۷۳-۷۶-۸۱-۹۴
ارياميل ۱۶	ابولستان ۷۱
اريانا ۷۱-۷۴	اتحاد جماهير شوروي ۱۵
استاد - ۲۲۱	اټک ۹-۱۱-۷۹-۸۳-۸۴
اسمار ۶۰	اټک کارېز - ۲۲۵
اسماعيل کالج ۱۶	اتمان کوچ (کڅ) ۸
اشرف ۵۶	اخوند صاحب - ۲۳۱
اشرف البلاد - ۱۲۸	ادیک (شيتک) ۲۸
اشوغه ۵۶-۵۷	اراکوزيا (اراخوزيا)
اصفهان ۶۷-۱۳۳-۱۵۴-۲۲۷	۲۴-۲۵-۲۸-۲۹-۳۰-۴۶-۵۲-۵۴-۵۷
اعظم خان کلا - ۲۲۵	۷۱-۷۲-۷۳-۷۴-۷۶-۸۴-۸۵-۸۶-۹۰
اغوجان (جنډه) - ۲۲۶	۹۱-۹۲-۹۳-۹۴
افغانستان ۶-۱۵-۱۷-۱۸-۲۰-۲۵-۹۷	ارغسان ۵۶-۲۳۲

۱۲۱-۱۵۳-۱۶۵-۱۸۹

اکبر آباد ۱۳۳

اکوفجیہ (کفج) ۲۸

الرُخْج (الرُخْذ)

۲۲-۲۹-۳۳-۳۸-۴۰-۴۱-۴۵-۴۷-۵۲-

۵۴-۵۵-۵۷-۶۲-۶۵-۷۱-۷۲-۷۷-۷۹-

۹۷-۱۹۱-۱۹۴-۱۹۵-۱۹۶-۲۰۰-

امرتسر ۱۵۵

امریکا ۱۸

امود خلیج ۱۴

انگلستان (لندن) ۱۷

اوبند ۱۷

اودھ ۱۴۴

اورتوسپانا ۷۱

اورگون ۱۷

ایران (فارس) ۵۴-۶۰-۶۹-۷۳-۸۰-۹۴-

۹۶-۹۸-۹۹-۱۵۸-۱۷۸-

ایروان ۱۳۳

ایسلیند ۱۶

بامیان ۲۹-۸۹-۹۸-۱۸۹-

بابل ۹۴

باجور ۸۰

باختو ۸۷

بادغیس ۲۰۰

باشور ۲۲۱

باغ مو ۲۴۱

باغوان (بغوان) ۲۷-۶۷-۱۸۹

باکتریا (باختر) ۲۸-۷۲-۹۴

بالش (بالشان - بالشتان) ۵۲-۶۲-۲۰۵

بالول (بہلول) ۹

باورد ۶۱

بایتور ۲۰۲

بتیر ۸

بحرالکاهل ۱۸

بخارا ۲۳-۱۵۳-۱۶۵-۱۹۷-۲۰۸

بختک ۴۷

بدخشان ۲۳-۲۹

بدوان ۵۷

برکہ ۵۲

برودہ ۱۴

بُست

۸-۲۴-۲۸-۲۹-۳۳-۳۸-۴۰-۴۴-۴۶-۵۲-

۵۴-۵۶-۶۴-۶۸-۷۹-۹۶-۹۸-۱۰۶-

۱۸۹-۱۹۰-۱۹۱-۱۹۳-۱۹۴-۱۹۵-۱۹۶-

۱۹۷-۱۹۸-۱۹۹-۲۰۰-۲۰۲-۲۰۳-۲۰۴-

۲۰۵-۲۰۶-۲۱۱-۲۱۸

بشت من (بست) ۱۹۳

بشلینگ (باشلینگ) ۴۶-۴۷-۱۹۰-۱۹۳

بصرہ (عراق) ۳۹-۱۴۶

بغداد ۱۴-۶۴-۹۹-۱۴۶-۱۹۷-۲۱۳

بغرا والہ ۲۳۲

پارو پاميزاد ۵۷-۷۴	بغنی (بغنین - بالمغنین)
پاروت ۲۸	۱۹۳-۱۹۰-۱۸۹-۸۹-۸۸-۴۶-۴۵
پاشمول ۵۶	بکرآباد ۵۹
پاکستان ۱۴۲	بکرواڙ ۱۹۱
پتنه ۱۴۵-۹۴-۷۴-۲۷	بگرام ۶۰
پروان ۴۹	بلخ (بخدي) ۷۴-۳۳-۳۲-۳۰-۲۹-۲۳
پستونستان ۱۴۲	۲۱۴-۹۸-۹۵-۹۴-۸۹
پسین (اسفنجای) ۷۷-۶۲-۵۷-۵۲-۳۳	بلوچستان (گدروزیا)
۲۲۳-۲۱۸-۱۹۳-۸۷	۱۷۳-۱۷۲-۹۴-۷۴-۷۳-۲۸-۲۴
پکتیا ۲۴-۱۷	بمبي ۵۴
پل هارتن (هارتل) ۱۸	بمنهوا ۸
پنج کور ۲۹	بنادر ۲۰۱
پنجاب ۹۰-۸۹-۸۶-۲۹-۱۷	بندل گندواري ۱۴
پنجشېر (پنجهير) ۷	بنگال ۲۳۰-۱۳۳-۱۰۷
پنجوايي (پنجواي - ونج وایي)	بهرچ ۱۴
۹۲-۸۸-۶۵-۵۸-۵۷-۵۶-۵۵-۵۲-۲۹	بهاگ ۲۲۲
۲۱۵-۱۹۸-۱۹۵-۱۹۳-۱۹۱-۱۳۸-۹۸	بهاولپور ۶۰
پوښتی ۱۷	بهر ۱۸۲-۱۳۴-۱۳۱
پیر کوتی ۱۷	بولان ۲۲۲-۱۸۹-۳۴
پیشکارواتي (پشکلاوتي)	بونیر ۸۰
۹۰-۸۹-۸۰-۹	بي بي نيني ۲۲۲
پېښور (برشاپور = برشاور)	بیگ کوویل جهیل ۱۵
۷۷-۶۶-۶۰-۲۹-۲۷-۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶	بې دولت دښت ۲۲۲
۱۸۹-۹۴-۹۳-۸۹-۸۱-۸۰-	بهرم جزیره ۱۳
تابیان غر ۲۳۱	پاتاو ۲۳۲
تازی ۲۲۶	پارد کان ۲۸

جالد آباد ۸-۹۱	تاشکند ۱۵۲
جلدک ۲۲۵-۲۲۶	تبریز ۱۳۳-۱۳۴-۱۵۴
جلوگیر ۲۲۵	تته گوش ۲۸
شمشیر غار (جمشید غار) ۵۵-۵۶-۵۷-۵۸	تخار (تخارستان) ۲۹-۳۰-۳۲-۹۸
جوده پور ۶۰	تخته پل ۴۷
جوزجان ۶۸	ترکیه ۹۶
جوگهر ۱۲۳	ترنگ ۲۳۲
جیپور ۶۰	تگین آباد
جیکب آباد ۲۲۱	۵۹-۶۲-۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۹۸-۱۹۵-
چارسده ۹-۸۰-۸۱-۸۲	۱۹۸
چارسو ۲۳۵	تل (درتل) ۴۴-۴۵-۴۶-۱۹۳
چخنسور ۱۸۹	تلوکان ۵۶-۸۷-۱۹۱-۱۹۵
چرمستان ۴۷	تهران ۹۷-۲۰۴
چکتو ۸۷	توپ خانه ۲۳۳-۲۳۴
چلغور ۵۵-۵۶	تورغار ۵۷
چمن (چامان چولي) ۲۲۳-۲۲۴	تویین غر ۲۳۱
چناب ۱۰	تیزنی ۴۷
چنارتو ۸۷	تبری (تیرین - ترین کوت) ۶۰-۲۱۸
چنگل ۸۸	تکسیلا
چوکی ۲۲۴	۲۸-۷۴-۸۰-۸۱-۸۳-۸۵-۸۹-۹۱-۹۲-
چونی ۲۳۳	۹۴
چین (صین) ۸-۲۲	تهته ۱۰۹-۱۵۴-۱۸۲
حابای ۱۹۳	جانی خیل ۱۷
حاجی توپ ۲۲۰	جبل الزور (جبل الزون) ۴۳-
حاجی عبد الله کارپز ۲۲۵	جده ۱۴۶
حاجی کلی ۲۲۳	الجزایر ۲۰۳

دڻپر ۸	حضرت جي ۲۳۳
ده خواجه ۲۳۴-۲۳۲	حوض مدد ۲۳۳
دهان (ودان) ۸	حيدرزي ۲۲۴-۲۲۳
دهاولي ۱۲۳	حيدرآباد ۶
دهله (داله - شاولي ڪوت)	خدران ۱۷
۶۱-۸۶-۲۲۰-۲۲۱	خاڪريز ۶۱-۱۲۷-۲۲۰-۲۳۱
دهمزنڱ ۱۸	خاڪه ۲۲۵
دوشنبه ۱۶۵	خراسان ۲۲-۳۶-۳۸-۶۰-۶۷-۹۲-۹۶
دوڪي ۲۱۸-۲۶	۹۷-۲۰۳-۹۹
دولت آباد ڪلا ۱۰۲	خرقه شريفه ۲۳۴
ديراوت (دهراوت) ۶۱-۵۳	خسروآباد (خسرو) ۶۳
ديمراسي ۵۶-۵۵	خشڪ ۳۸
ذوس ۶۱	خلج ۴۶-۱۸۹-۱۹۰
ڍاڍر ۲۲۲-۱۷۳-۱۸	خليج ۱۴
ڍيري - رباط سنگي (رباط الحجر)	خوش (خاش) ۱۹۳-۲۱۵
۸۷-۵۲	خوشاب ۲۲۴
ڍنڍ ۲۳۵	دبروشاه برج ۲۳۵
ڍنڍ ڪوڪڙي ۲۲۳	دخييري غر ۲۳۱
ڍوري ۲۲۳-۲۳۲	دسرپوڙي غر ۲۳۱
ڍهلي ۱۲-۶۶-۱۰۹-۱۳۲-۱۳۴-۱۴۴	دارنيني ونه ۲۲۳
۱۶۰-۱۶۷-۱۶۸-۲۰۴	درابي ۲۲۲
راولپنڊي ۹	درغش (لرغابني) ۴۴-۴۵-۶۶-۱۹۰
رمله ۱۹۶	۱۹۳
روربات ۲۳۲	درمشان ۴۴
رواني ۷۶	دکن ۶-۱۸-۱۰۷-۱۰۹-۱۳۵-۱۵۶
روجھان ۲۲۱	دماوند ۱۸

سپین بولدک - ۸۷	روزگان ۶۰-۱۸۹
سدوزی (شادی زی) ۲۲۲	روہری (روہری) ۱۰۷
سر بولان ۲۲۲	زابل (زاوول - زابلستان - زاولستان - کلات -
سراب ۲۲۲	جابلستان) ۸-۲۳-۲۹-۳۰-۳۱-۳۲-۳۳-
سراسپ ۲۲۶	۳۴-۳۶-۳۸-۴۰-۴۶-۵۴-۵۵-۹۶-۹۸-
سراندیب ۱۰۹	۱۷۸-۲۱۸-۲۲۲-۲۲۶
سربغنی ۴۵	زرنج (زرنج) ۳۰-۳۷-۳۹-۹۷-۹۹-
سریوزہ ۲۳۵	۱۹۳-۱۹۶
سرخس ۲۰۰	زروان (زران - رزان) ۶۷-۱۹۳
سرکار ۲۰۱	زلہ خان ۹۳-۱۹۴
سروان (کلا) ۴۶-۵۲-۶۷-۸۸-۱۳۷-	رمضان کلا ۲۲۵
۱۸۹-۱۹۰-۱۹۱-۱۹۳	زمینداور (زینداور - زون - داور)
سسکاتوون ۱۵	۲۹-۳۰-۳۳-۳۳-۴۳-۴۴-۴۵-۴۶-۴۷-۵۲-
سغدیانه ۹۴	۷۷-۱۰۶-۱۶۳-۱۸۹-۱۹۱-۱۹۴-۲۰۰-
سگالا (سیالکوٹ) ۷۴-۷۵	۲۱۸
سکندھاوار ۱۶-۲۵	زنبولی ۴۳
سکھر ۱۳۱-۱۳۳-۱۳۶	زنگاوات ۵۶-۶۳-۹۲
سکبلچہ (منکلیجہ) ۵۷-۱۱۶	زنگی درہ ۱۸
سلطانپور ۶۰	زور بنار ۲۳۳
سلوات ۵۶-۹۲	زید آباد ۱۷
سلوگی ۵۶	روب ۲۶
سمرقند ۱۹۱-۲۰۳	سالہان ۵۵-۵۶-۵۷-۹۲
سمنان (گرمسار) ۱۸	سامرہ ۱۹۶
سنخری ۱۹۵-۲۳۳	سانفرانسیسکو ۱۸
سندھ (سند) ۷-۹-۱۰-۱۴-۲۱-۲۲-۲۳-	سبزوار ۱۳۹-۱۴۱
۳۶-۷۱-۷۴-۸۶-۹۸-۹۹-۱۳۱-۱۴۹-	سپیروان ۵۶-۵۷-۹۲

شہارگری - ۱۲۲	۱۵۰-۱۹۴-۲۲۷
شورمین ۲۶	۱۱۶-۲۳۳ سنگسار
شیخ آباد ۲۲۶	۸۱-۸۰ سوات
شہروان ۴۶	۴۷ سور کوتل
شہزاد ۱۷۸	۵۴ سویر (سویس)
بنار صفا ۲۲۶-۲۲۵	۲۲۶ سید آباد
بنکار پر بازار ۲۳۵-۲۳۴	سیستان - سجستان - سکسان (درنجیانا - درنگیانه)
بنکاریپور (شکاریپور) ۱۷۲	۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۷-۳۰-۳۳-۳۶-
صالقان (جالکان-جالقان-زالکان) ۱۹۳-	۳۷-۳۹-۴۰-۴۴-۴۵-۴۷-۶۵-۷۲-۷۳-
۱۹۴	۷۴-۷۹-۸۴-۹۰-۹۲-۹۴-۹۸-۹۹-۱۸۳-
صفار ۲۰۱	۱۸۹-۱۹۴-۱۹۶-۱۹۷-۱۹۸-۱۹۹-۲۰۲-
صوابی ۱۱	۱۹۰-۲۰۶-۲۱۵-
طوران ۲۹	۱۳۱-۱۸۲ سبون
طوس ۶۱	۱۷ سینگاپور
عبد اللہ کلا ۲۲۳	۲۳-۵۲-۵۶-۶۲-۶۴- سیوی (سیبی)
عراق ۲۰۳-۱۹۳-۹۷-۵۹	۱۷۲
عرب بحیرہ ۲۸-۱۲	۲۱۸ شال درہ
عید گاہ ۲۳۳	۱۴۶-۲۰۳ شام (سوریہ)
غزنی (غزنہ)	۲۳۳-۲۳۴-۲۳۵ شاہ بازار
۹-۲۱-۲۳-۲۹-۳۰-۳۱-۳۲-۳۳-۳۶-۴۷-	۲۲۶ شاہ جوی
۵۲-۵۵-۵۶-۶۴-۶۵-۶۶-۷۲-۹۷-۹۸-	۱۲۷ شاہ مقصود
۱۷۹-۱۸۰-۱۸۳-۱۹۳-۱۹۴-۱۹۵-۱۹۶-	۲۳۲ شاہ والہ
۱۹۷-۲۰۰-۲۲۵-۲۲۶	۲۲۶ شش گاو
۲۲۶- غشی	۲۲۵ شمبل زی
غورہ مرغہ ۲۷	۶۰ شمشہ پور
غور (غرجستان) ۴۵-۴۳-۲۹-۲۸-۲۴-۲۳	۲۰۰-۲۹ شہنہ (اسفزار)

۱۹۴-۱۹۷-۲۲۱-۲۲۸	۴۶-۶۰-۶۲-۱۰۶-۱۸۹-۱۹۰
کابل بازار ۲۳۴-۲۳۵	غوربند (غوروند) ۷
کابل بالا حصار ۱۸	غورک ۶۱
کاتھیوار ۱۳	غورمه ۱۷
کاس گنج ۱۴۴-۱۴۸	فتح الله کلا ۲۲۳
کالسي ۱۲۲	فراه ۲۳-۲۷-۲۹-۱۸۹-۲۰۰-۲۲۱
کالنجر ۱۸۵	فرزدان ۱۹۱
کالنګا ۱۲۲	فرساګ ۴۶
الکان ۸۶	فیروز قند ۱۹۰
کاناډا ۱۵-۱۶	فیروز کوه ۲۰۰
کانپور ۱۴۸	قاسم رباط ۵۶
کانکورد ۱۸	قاضي کلا ۲۲۶
کانی گرام ۲۶	قاهره ۲۰۳
کدھل ۵۶	قره باغ ۲۲۶
کاوی (کاوه) ۱۲	قصدار (خوزدار) ۲۹-۳۰
کاینګرام ۶۰	قصر ۵۲
کچ (گنداوه) ۱۶	قط ۲۲۲
کچلاغ ۲۲۳	قفیل ۹۹
کدنی ۵۶-۲۳۲	قندابییل ۱۶-۲۹
کراچي ۱۶۹	قندوز (کندز) ۱۷
کرمان ۲۳-۳۶-۵۹-۷۸-۹۸-۹۹	قنوج ۶-۸
الکزندريه (سکندريه - اسکندريه) ۲۵-۲۸	کرنگ غر ۲۳۱
کشک نخود (کشک الرخج)	کابل (کابورا - ارتوسيانه)
۵۲-۱۱۷-۲۱۸	۷-۸-۱۰-۱۸-۲۳-۲۶-۲۹-۳۸-۴۶-۷۱
کشمير ۸-۹-۱۰-۲۲-۲۷-۲۸-۸۰-۱۰۹-	۸۹-۹۲-۹۴-۹۵-۹۶-۹۷-۹۹-۱۰۷-
۱۲۱	۱۰۹-۱۲۲-۱۳۳-۱۴۷-۱۴۹-۱۷۰-۱۸۹-

۱۵۲-۱۶۲-۱۶۳-۱۶۴-۱۶۶-۱۶۷-۱۶۹-
۱۷۰-۱۷۲-۱۷۸-۱۸۹-۱۹۴-۱۹۵-۱۹۶-
۲۱۱-۲۱۸-۲۱۹-۲۲۰-۲۲۱-۲۲۲-۲۲۷-
۲۲۸-۲۳۰-۲۳۱-۲۳۳-
کنکی ۵۲

کهمبایت (کهمبی) ۱۲-۱۴-۱۴۶
کوهان ویلان ۲۲۲
کورم ۲۲۵

کورک (کوهتیز) ۵۹-۶۲-۲۲۴
کوته (شال - شالکوت) ۸۷-۲۲۲-
۲۲۳-۲۲۴-

کوتل مورچه ۱۲۷-
کورمه ۷

کوشهر ۲۲۳

کونر (پیچ) ۱۸-۶۰-

کوهات ۸۰

کوهک (کهک) ۳۳-۵۲-۵۵-۱۹۳-

کیت ۲۲۴

لر مه ۲۲۶

لاهور ۱۱-۶۱-۶۶-۱۷۹-۱۸۰-۱۸۷-

لاهیجان ۱۶۱

لس ببله ۱۶۹

لنکرگاه ۲۰۱

لغمان (لنکا) ۷-۱۰-

لکنهو ۱۴۸-۱۵۵-۱۵۷-

لهري ۱۰۹

گجرات ۹-۱۰-۱۲-۱۳-۱۴-۱۳۲-

گردبز ۲۹-۹۸-

گوز ۴۷

گوش (گوشک) ۹-۴۳-۴۶-۹۷-

گرمسیر (گرم سیل) ۵۹-۱۸۹-۲۱۸-

گرنار ۱۲۲

گنجاه ۱۷۲

گنداو (د مومندو) ۱۷

گورینگاله ۱۰۹

گومل ۷

گونجین ۴۵

گوندگان ۱۰۵-۱۵۰-

گیانی (گیان) ۱۷

کلا حاجی (حاجی ده) ۲۲۴

کلفورنیا ۱۸

کلک ۵۶

کلنگ (هند) ۱۲۳

کندهار (قندهار-گندار-قنداهیر-کندار)

۶-۷-۸-۹-۱۰-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷-

۱۸-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-

۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-۳۳-۴۱-۴۳-۴۶-۴۷-

۵۵-۵۸-۶۲-۷۱-۷۲-۷۷-۷۹-۸۰-۸۷-

۹۱-۹۳-۹۴-۹۷-۱۰۰-۱۰۲-۱۰۴-۱۰۵-

۱۰۶-۱۰۷-۱۰۸-۱۰۹-۱۱۱-۱۱۷-۱۱۸-

۱۲۰-۱۲۱-۱۲۲-۱۲۴-۱۲۶-۱۲۷-۱۲۹-

۱۳۱-۱۳۳-۱۳۶-۱۴۰-۱۴۷-۱۴۹-۱۵۱-

لورہ ۲۳۲	ملا تاج محمد کلا ۲۲۵
لوگر ۱۷	ملا عبد اللہ کارپز ۲۲۲
لیلی مجنون ۲۲۳	ملا علم اخوند کلی ۲۲۳
مارغر ۵۶	ملا فتح اللہ کارپز ۲۲۲
ماشور ۸۸-۹۳	ملا نور محمد کلا ۲۲۵
مانجہ ۲۲۵	ملا نور محمد دہ (اخوند صاحب) ۲۲۵
مانجی غر ۲۳۱	ملتان ۱۰-۲۹-۶۱-۶۶-۱۸۲
مانسہرہ ۱۲۲	منار ۲۳۲
ماہی ۹۳	مندیک ۷۶
ماوراء النہر ۱۹۷	مندپش ۵۹-۶۰-۶۲
مایارو ۷۷	موسی کان ۲۸
مردان ۹-۱۱-۸۰-۹۳	موسی کلا ۴۷-۱۸۹
مرغاوی کوتل ۴۷	موشان ۵۶-۵۷
مرنجان غوندی ۲۲۱	مومند ۸۰-۲۲۵
مزار شریف ۱۵۲	میانوالی ۱۸۲
مستنگ ۲۱۸	میترا لام ۶۰
مسی حصار (میسار) ۲۲۲	میعون (منعون) ۶۴
مشکی (مستوفی) ۲۲۶	می زی ۲۲۴
مشکی ۲۲۵	مہل مانده ۲۲۳
مشهد (طوس) ۲۰۰-۲۰۸	میوند (میمند) ۱۵-۱۱۶-۱۷۸
مشهد ۷۲-۲۲۷	ناخونی ۵۶-۹۳
مصر ۲۲-۴۰-۴۱-۱۹۶-۲۰۳	نادر آباد ۲۶
مقر ۱۷-۲۱-۵۵-۲۲۶	نانی ۲۲۵-۲۲۶
مک ۲۸	نخجوان ۱۳۳
مکران ۷۲	نراین پور ۱۵
مکہ معظمہ ۵۹-۱۴۶-۱۴۹-۲۱۳	نربدا ہانہ ۱۸

هراوتي ۲۵-۵۳

هريوا ۹۲

هلمند ۹-۲۱-۲۷-۳۲-۵۵-۶۲-۹۲

۹۷-۹۸-۱۸۹-۱۹۰-۱۹۱-۱۹۲-۱۹۶

۱۹۸-۲۰۱-۲۳۲

هندوستان (هند) ۶-۸-۹-۱۴-۲۱-۳۲

۲۸-۶۶-۷۱-۷۲-۷۴-۷۵-۸۹-۹۱-۹۳

۹۲-۱۰۳-۱۰۷-۱۲۱-۱۲۳-۱۳۳-۱۴۰

۱۴۲-۱۴۵-۱۴۹-۱۶۳-۱۶۴-۱۸۷-۱۹۳

۱۹۴-۲۱۴

هیرمن ۳۶

هیکل زی ۲۲۳

وده پور ۶۰

وده گرام ۶۰

ودکه (Udaka) = اودکه کهند

(Udakathanda) ۱۰-۱۱

ودا بهن داپوره (Uda-Bhan-Dapura)

۱۰

ورگچ ۸۷

ویان ۸۶

ویهند = هند = مای هند

۶-۷-۸-۹-۱۱-۱۲-۸۰

یونان ۸۰

نلغام ۵۶-۲۱۵

نهر سراج ۲۳۲

نهرواره ۱۴

نوبناره ۲۲۲

نوت ۲۲۵

نوج لوار (لواره) ۸

نوزات (نوزاد) ۴۷-۸۸-۱۸۹-۱۹۱-۱۹۵

نوشجان ۲۳۲

نوقان ۲۱۵

نیشاپور (نیشابور) ۶۰-۶۴-۱۹۶-۱۹۹

۲۰۸-۲۱۱

نیش (نيسا) ۶۰-۶۱

نشه گرام ۶۰

نیل ۵۴

نیمروز ۳۶-۳۷

هاله غر ۲۲۱

هامون ۹۷

هرات (آری) ۱۸-۲۴-۲۹-۳۰-۳۷-۴۹

۶۲-۷۱-۷۲-۹۳-۹۶-۱۴۰-۱۸۴-۲۰۰

۲۰۱-۲۲۱-۲۲۷

هرات بازار ۲۳۴

هرات دروازه ۲۳۴-۲۳۵

هراخوتي (اراکوتي - هارانوتي)

۲۷-۳۰-۵۳-۷۱-۷۲

هراخوتیش ۲۸

هراختی ۲۶

ماخذونه (لومړی ټوک)

۱. Gates of India - Holdich اثر
۲. The Ancient Geography of India
۳. The Races of Afghanistan - بيليو
۴. آئين اکبري - ابوالفضل علامي
۵. آيينه عظمت هند
۶. آبان يشت
۷. احسن التقاسيم في معرفت الاقاليم - البشاري مقدسي ۳۷۵ هـ ق تاليف
۸. اخبار الاخير - محدث دهلوي شيخ عبدالحق
۹. ادبيات مرديسنا
۱۰. اريانا دائرة المعارف
۱۱. اشوک اعظم
۱۲. اطلس قريه های افغانستان
۱۳. الاعلاق النفسيه - ابن رسته
۱۴. الاعلام - خير الدين زركلي
۱۵. افغانستان در پرتو تاريخ
۱۶. اقبال نامه جهانگيري
۱۷. انشينت انديا Ancient India
۱۸. ايران در عهد ساسانيان
۱۹. برهان مآثر
۲۰. البلدان - ابن واضح يعقوبي
۲۱. بياض المعين
۲۲. پژوهش در تاريخ هزاره

۲۳. پښتانه کوچيان - ابراهيم عطايي
۲۴. پښتو - پښتو تشریحي قاموس
۲۵. د افغانستان پېښ لیک - علامه حبیبی، ۱۳۵۲، کابل
۲۶. تاریخ ادبیات افغانستان - عبدالحی حبیبی
۲۷. تاریخ افغانستان بعد از اسلام - علامه حبیبی
۲۸. تاریخ اوده - نجم الغني رامپوري
۲۹. تاریخ سنده - د سيد مير معصوم بهکري کندهاري تالیف
۳۰. تاریخ طاهري - سيد محمد نسياني
۳۱. تاریخ مختصر افغانستان - د عبدالحی حبیبی تالیف، ۱۳۴۶ - ۱۳۴۹ کابل
۳۲. تاریخ سیستان - ملک الشعراء بهار
۳۳. تحفة الکرام
۳۴. تذکره حسيني
۳۵. تذکره شعرائي کشمير
۳۶. تذکره صبح گلشن - د سيد علي خان لیکنه
۳۷. تذکره علمای هند
۳۸. تذکره نصر آبادي
۳۹. تذکره همايون و اکبر
۴۰. تزک جهانگیری - د جهانگیر تالیف، د میرزا محمد هادي راتولونه، د نولکشور چاپ
۴۱. تعلقات هند و عرب - سيد سليمان ندوي
۴۲. تقويم البلدان - ابوالفدا
۴۳. تواریخ بلوچستان
۴۴. تواریخ حافظ رحمت خاني - د پير معظم شاه لیکنه، پېښور
۴۵. ثقافة الهند - ۱۹۶۱ اپریل
۴۶. جغرافیای تاریخي ایران
۴۷. جغرافیایي قاموس

۴۸. جوامع احكام النجوم _ ابوالحسن علي البيهقي
۴۹. جوامع الحكايات و لوامع الروايات _ سديد الدين عوفي
۵۰. چچ نامه
۵۱. حدود العالم _ جوزجاني
۵۲. حدود العالم من المشرق الي المغرب _ جوزجاني، ۴۷۲ هـ ق تاليف
۵۳. حيات افغاني _ د ډپتي حيات خان ليکنه
۵۴. حيات سلطان محمود
۵۵. خرد نامه سکندري _ نظامي
۵۶. خزانه عامره
۵۷. د ۱۳۲۰ کال کالنی
۵۸. د افغانستان پخوانی تاريخ
۵۹. د برتیش موزيم فارسي کتلاک
۶۰. د پير بابا بالکی او کدری _ د ټوپي جمشيد
۶۱. د پېښور حال _ رضواني احمدشاه
۶۲. د جنرال سرپرسي سايکس سفرنامه
۶۳. د صوبه سرحد گزيت
۶۴. د هيون خانگ ژوند
۶۵. د کندهار مشاهير _ ولي حلمی
۶۶. ديوان عنصري _ ابوالقاسم حسن بن احمد عنصري
۶۷. ذ خيرة الخوانين _ د شيخ فريد بهکري تاليف
۶۸. ذيل لب الالباب من واجب الانساب _ مصر
۶۹. راپور سالانه باستان شناسي هند
۷۰. رجال السند والهند _ اطهر مبارکپوري
۷۱. رهنمای ټکسيلا
۷۲. روضة الجنات في اوصاف المدينة الهرات _ معين الدين محمد زمچي
- اسنفراري هروي، ۸۹۷-۸۹۹ هـ ق تاليف

۷۳. رياض المرتاض - علامه صديق الله حسن بهوپالي
۷۴. زين الاخبار - گردیزی
۷۵. سراج التواريخ - فيض محمد هزاره، ۱۲۹۲، کابل
۷۶. سرزمین های خلافت شرقي - لستريخ
۷۷. سکندر نامه - نظامي گنجوي
۷۸. سلطان التواريخ - د رتن سنگه زخمي لکهنوي ليکنه
۷۹. سير المتاخرين - د سيد غلام حسين طباطبائي ليکنه، ۱۸۹۷، نولکشور
۸۰. شهنامه - فردوسي
۸۱. صحيفه خوشنويسان
۸۲. صور الاقاليم
۸۳. صورة الارض - ابوقاسم محمد ابن حوقل
۸۴. صولت افغاني - د زردار خان ناغر ليکنه
۸۵. طبقات اکبري
۸۶. طبقات ناصري - منهاج سراج
۸۷. عجائب البلدان - ابوالمويد بلخي
۸۸. عماد السعادت - د غلام علي نقوي ليکنه، ۱۸۹۷، نولکشور لکهنو
۸۹. فتوح البلدان - ابوالحسن بلاذري
۹۰. فتوحات اسلاميه
۹۱. فرهنگ توضيحي لغات مغلق
۹۲. فرهنگ واژه های اوستا
۹۳. قانون مسعودي - البيروني
۹۴. کتاب الجماهير في معرفت الجواهر، البيروني
۹۵. کتاب الصيدنه في الطب - ابوريحان البيروني
۹۶. کتاب الهند - البيروني
۹۷. لطائف المعارف - ابي منصور عبد الملك بن محمد بن اسماعيل
۹۸. مآثر لاهور - هاشمي فريد آبادي، لاهور چاپ

۹۹. مائر الاُمرا _ د صمصام الدوله شهنواز خان ليکنه، ۱۸۹۱، کلکتہ
۱۰۰. مجمع التواريخ _ د ميرزا محمد خليل صفوي تاليف
۱۰۱. مخزن الاسلام _ اخوند دروېزه، پېښور ۱۹۶۹ ع
۱۰۲. مرآت الهند
۱۰۳. المزهر _ جلالدين سيوطي
۱۰۴. المسالك و الممالك _ ابراهيم محمد اصطخري _ د ۳۴۰ هـ ق تاليف
۱۰۵. معجم البلدان
۱۰۶. مقالات الشعراء _ عليشېر قانع
۱۰۷. مکتوبات سعدالله خان
۱۰۸. مناقب المحبوبين
۱۰۹. المنجد في الادب و العلوم
۱۱۰. مهاجرتنامه _ عبد الرحيم هوتک
۱۱۱. المؤتلف في الاماکن _ ابوبکر حازمي
۱۱۲. نامه خسروان
۱۱۳. نزهة القلوب _ حمد الله مستوفي
۱۱۴. يوسفزی افغان

ضمایم

Հ. Զեյնուդդին Զեյնուդդին

Հայկազ Մանուկ

Հայկա

Հայկա Մանուկ, Զեյնուդդին
Հայկա Մանուկ

دکندهار یادابستونه

دوهم ټوک

لیکوال

علامه اکاډیمیسن پوهاند
عبدالشکور رشاد

فهرست

(دوهم ټوک)

مغول

۱. مغول ۲
۲. گود ټېمور په کندهار کې ۳
۳. د مغولو په وختو کې د کندهار تجارتي اهمیت ۳
۴. د ملک شمس الدین کرت برید ۵
۵. د ملک رکن الدین برید ۸
۶. سلطان غیاث الدین کرت ۹
۷. ټېموریان ۱۰
۸. پر کندهار باندي د گود ټېمور برید ۱۰
۹. میرزا غیاث الدین جهانگیر ۱۰
۱۰. میرزا پیر محمد ۱۰
۱۱. میرزا شاهرخ ۱۱
۱۲. د پیرک کندهاري او مودود گرمسیري مخالفت ۱۱
۱۳. د سیفل کندهاري د زوی او ملک محمد شخړه ۱۲
۱۴. د میرزا قیدو یاغي کېدل او د سیور غتمش مقرري ۱۲
۱۵. شیخ علي مغول ۱۳
۱۶. امیر خلیل ۱۳
۱۷. پر کندهار باندي د شمس الدین سیستانی برید ۱۴
۱۸. شهزاده محمد جوگی ۱۵

۱۶	۱۹. د نظام الدين احمد برلاس او ميرزا محمد عمر
۱۶	۲۰. د سلطان حسين بايقرا بريد
۱۶	۲۱. د شيخ علي او ذوالنون مخالفت
۱۷	۲۲. ارغونيان
۱۷	۲۳. امير ذوالنون
۱۸	۲۴. د سلطان حسين بايقراء له خوا د کندهار حکومت
۲۰	۲۵. کندهار ته د شهزاده بديع الزمان تگ
۲۰	۲۶. کندهار ته د سلطان حسين بايقراء راتگ
۲۱	۲۷. د کابل نيول
۲۲	۲۸. شاه بېگ ارغون
۲۲	۲۹. پر سنده باندي د شاه بېگ بريد
۲۳	۳۰. د مغول بابر لومړی بريد
۲۵	۳۱. د شيباني خان بريد
۲۸	۳۲. د بابر دوهم بريد
۳۰	۳۳. د ملک جلال الدين مرسته غوښتل
۳۱	۳۴. پر کندهار باندي د جلال الدين محمود حمله
۳۱	۳۵. سيد محمد جونپوري په کندهار کي
۳۲	۳۶. دروېش علي بېگ په کندهار کي
۳۲	۳۷. د شاه حسن تبديل کابل ته
۳۳	۳۸. د عسکري ميرزا حکومت
۳۳	۳۹. د خواجه کلان بېگ حکومت
۳۳	۴۰. د سام ميرزا يرغل
۳۴	۴۱. د شاه طهماسب يرغل
۳۵	۴۲. د مغول ميرزا کامران يرغل
۳۶	۴۳. د مغول ميرزا کامران دوهم يرغل
۳۷	۴۴. د قراچه خان حکومت

۴۵. همایون د کندهار په گرمسېل کي ۳۷
۴۶. د سنده څخه د مغول همایون راتگ ۳۸
۴۷. کندهار د گورگانيانو او صفويانو تر منځ ۴۰
۴۸. د بیرم خان راتگ غزني ته ۴۰
۴۹. د همایون راتگ کندهار ته ۴۱
۵۰. د بیرم خان تگ ۴۱
۵۱. د قزلباشو یرغل ۴۲
۵۲. له ابرانه د مغول همایون یرغل پر کندهار ۴۳
۵۳. د ابدالي پښتنو جنگ ۴۵
۵۴. د زمیند اور د حاکم بغاوت ۴۵
۵۵. پر کندهار د کامران برید ۴۶
۵۶. د صفويانو حمله په ۹۶۴ هـ ق کال او د کندهار نیول ۴۶
۵۷. د مغولي اکبر یرغل پر کندهار باندي ۴۸
۵۸. میرزا شاه بیگ تر خان ۵۳
۵۹. بهايي خان لطف الله ۵۴
۶۰. میرزا محمدا مان خان تر خان ۵۴
۶۱. ملا گدا علي بهائي خان ۵۵
۶۲. د میرزا غازي بیگ تر خان یرغل ۵۵
۶۳. د میرزا غازي بیگ نایب ۵۷
۶۴. پخپله د میرزا غازي بیگ راتگ ۵۷
۶۵. طالب آملې په کندهار کي ۵۹
۶۶. د لومړي شاه عباس صفوي یرغل ۶۱
۶۷. د کندهار په باب د امام قليخان لیک ۶۲
۶۸. د شاه جهان مغول یرغل ۶۳
۶۹. د حمزه سيستاني یرغل ۶۶
۷۰. د داراشکوه راتگ ۶۷

۶۸	۷۱. پر کندهار باندې د مغولو او ايرانيانو درې جنگونه.....
۶۸	۷۲. د دوهم شاه عباس يرغل.....
۷۱	۷۳. دولت خان بېټنې يا پڼې.....
۷۵	۷۴. د اورنگزېب لومړۍ جنگ.....
۷۷	۷۵. د کلابامير جنگ.....
۸۰	۷۶. د رس او آزوغ (د غلې او آذوقې او علوفې) بندوبست.....
۸۰	۷۷. د مغولو توپونه.....
۸۱	۷۸. د اورنگزېب دوهم يرغل.....
۸۲	۷۹. د شهزاده داراشکوه يرغل.....
۸۶	۸۰. کندهار ته د مغولي شهزاده اکبر راتگ.....

هوتکيان

۹۲	۱. گرگين خان.....
۹۶	۲. د ميرويس خان په باب.....
۱۰۲	۳. د هرات ابداليان.....
۱۰۲	۴. له اصفهانه څخه د عباس قلي خان د لښکرو تېښته.....
۱۰۴	۵. د هرات د صفوي حاکم يرغل.....
۱۰۴	۶. د محمدزمان خان يرغل.....
۱۰۴	۷. د خسرو خان يرغل.....
۱۰۶	۸. د کندهار محاصره.....
۱۰۹	۹. د سلطان حسين صفوي د دربار وضعه.....
۱۱۰	۱۰. د ميرويس خان وصيت.....
۱۱۱	۱۱. د ميرويس زامن.....
۱۱۲	۱۲. د ميرويس د سکې سجع.....
۱۱۲	۱۳. له ايرانيانو سره د عبدالعزيز روغه.....

۱۱۳ ۱۴. د صفي قلي خان جنگ
۱۱۴ ۱۵. د لطب علي خان لکزي داغستاني مقرر کېدل
۱۱۵ ۱۶. د کرمان جنگ
۱۱۷ ۱۷. د يزد جنگ
۱۱۸ ۱۸. د شاه محمود نظم او اداره
۱۱۹ ۱۹. د نائين جنگ
۱۲۰ ۲۰. د گلناباد جنگ
۱۲۱ ۲۱. د بني اصفهان جنگ
۱۲۲ ۲۲. د اصفهان کلابندي
۱۲۴ ۲۳. د تاج سپارل
۱۲۵ ۲۴. د اصفهان سوبه
۱۲۷ ۲۵. د محمود د عسکرو شمېر
۱۲۹ ۲۶. د ملک جعفر سيستاني پورته کېدل
۱۲۹ ۲۷. د پښتنو ورتگ اصفهان ته
۱۲۹ ۲۸. د محمود په باب
۱۳۰ ۲۹. د گرجستان ياغي کېدل
۱۳۱ ۳۰. کور سلطان
۱۳۲ ۳۱. نصرالله خان څوک و؟
۱۳۲ ۳۲. امان الله خان څوک و؟
۱۳۳ ۳۳. د محمود شيخ
۱۳۴ ۳۴. د محمود د سکې سجع
۱۳۴ ۳۵. شاه اشرف هوتک
۱۳۷ ۳۶. د اشرف د سکې سجع
۱۳۷ ۳۷. د مهمان دوست جنگ
۱۳۸ ۳۸. د مورچه خور جنگ
۱۳۸ ۳۹. د محمد خر سوار او شاه اشرف د پوځونو جنگ

۴۰. پر بنوراوک باندي د افشار نادر د پوځونو حمله ۱۳۹
۴۱. شاه حسين هوتک ۱۴۰
۴۲. د شاه حسين هوتک او بلوڅو جنگ ۱۴۰
۴۳. پر دېره او غازي خان باندي د شاه حسين هوتک بريد ۱۴۱
۴۴. د خوني نادر افشار له خوا د کندهار د نيولو ۱۴۱
۴۵. د ايزف (يوسف) نيکه قبر ۱۴۲
۴۶. مصطفی خان ابدالي ۱۴۲
۴۷. د افشار نادر له خوا د کندهار د نائب الحکومه ۱۴۳
۴۸. کندهار ته د نادر افشار دوهمه پلا راتگ ۱۴۳

سدوزيان

۱. د شهزاده حيدر حکومت ۱۴۶
۲. پر کندهار باندي د شهزاده کامران او شهزاده قاسم ۱۴۷
۳. د کندهار عايدات ۱۴۸
۴. د شاه شجاع په نامه د انگرېزانو حکومت ۱۴۸
۵. حاجي خان کاکړ ۱۴۹
۶. د صفدر جنگ سدوزي پاچهي او د سنگسار جنگ ۱۵۱
۷. د انگرېزانو سره په لومړي جنگ کي د کندهاريانو ۱۵۳
۸. د فتح جنگ حکومت ۱۵۴
۹. په کندهار کي د جنرال نات کلابندول ۱۵۵
۱۰. د کندهار او سيستان روابط ۱۵۶
۱۱. پر کندهار باندي د شهزاده شجاع الملک او ۱۵۷
۱۲. حاجي محمد جاسوس په کندهار کي ۱۵۷
۱۳. په کندهار کي د زمان شاه له خوا د خانانو وژل ۱۵۸
۱۴. هغه انگرېزي افسران چي د افغانستان په جگړو ۱۵۹

محمدزيان

۱. د سردار كهنډل خان د واكمنۍ (حكمر وایی) دوره..... ۱۶۳
۲. سردار كهنډل خان او سيستان..... ۱۶۳
۳. په كندهار پوري د مستنگ نسلول..... ۱۶۴
۴. كندهار ته د كندهاري سردارانو راستنېدل..... ۱۶۵
۵. پر كندهار باندي د شاه شجاع بريد..... ۱۶۵
۶. پر كندهار باندي د شاه شجاع وروستی بريد..... ۱۶۶
۷. پر بلوچستان باندي د كندهاري سردارانو بريد..... ۱۶۷
۸. پر شال باندي د كندهاري سردارانو بريد..... ۱۶۷
۹. د سردار پردل خان بريد..... ۱۶۸
۱۰. د سردار شېر دل خان بريد..... ۱۶۹
۱۱. پر هرات باندي د كندهاري سردارانو بريد..... ۱۷۰
۱۲. له اېران سره د سردارانو تړون..... ۱۷۰
۱۳. د روسي سفير جان ويتكيويچ راتگ كندهار ته..... ۱۷۰
۱۴. پر لاش و جوین باندي د كهنډل خان حمله..... ۱۷۲
۱۵. پر هرات باندي د كهنډل خان حمله..... ۱۷۲
۱۶. د كلات د كلا خرابېدل..... ۱۷۳
۱۷. د سردار كهنډل خان د زامنو او سردار رحمدل..... ۱۷۴
۱۸. د پښين جنگ..... ۱۷۵
۱۹. د اسماعليانو د مهدي اولاده په كندهار كي..... ۱۷۶
۲۰. اغاخان اسماعيلي په كندهار كي..... ۱۷۷
۲۱. د بارگزيو سردارانو په منځ كي د افغانستان وېش..... ۱۷۹
۲۲. پر كندهار باندي د سردار محمد امين خان حكومت..... ۱۸۰
۲۳. كندهار ته د امير شېر علي خان راتگ..... ۱۸۱

۱۸۱	۲۴. د امير شېر علي خان او سردار محمد امين خان جنگ.....
۱۸۴	۲۵. سيد نور محمد شاه صدر اعظم.....
۱۸۶	۲۶. د امير محمد يعقوب خان په پاچهۍ کې.....
۱۸۷	۲۷. په دوهم جنگ کې پر کندهار باندي د پرنګيانو غلبه.....
۱۸۸	۲۸. د ميوند جنگ.....
۱۹۰	۲۹. غازي ايوب خان.....
۱۹۱	۳۰. د ده خوجي غزا.....
۱۹۱	۳۱. د بابا صاحب د کوتل غزا.....
۱۹۱	۳۲. د امير عبدالرحمن لخوا د کندهار نيول.....
۱۹۳	۳۳. د بدخشان د مير جهانگير خان استول کندهار ته.....
۱۹۳	۳۴. د سردار محمد عثمان خان بلوا.....
۱۹۵	۳۵. د امير حبيب الله خان راتگ کندهار ته.....
۱۹۵	۳۶. د خرقې شريفې د سپينو زرو دروازه.....
۱۹۶	۳۷. کندهار ته د مولانا عبيدالله سندهي راتگ.....
۱۹۷	۳۸. د استقلال جنگ په کندهار کې.....
۱۹۷	۳۹. د انگرېزانو نظامي قوت.....
۱۹۸	۴۰. د کندهار افغاني قوت.....
۱۹۸	۴۱. مشران.....
۱۹۹	۴۲. د پارسيوانانو بلوا.....
۲۰۰	۴۳. د برتانوي بلوچستان د پوځونو د مشر خط.....
۲۰۰	۴۴. کندهار ته د اعليحضرت امان الله خان راتگ.....
۲۰۰	۴۵. لومړی راتگ.....
۲۰۱	۴۶. د مکافات و مجازات د مجلس تر ټلې.....
۲۰۲	۴۷. دوهم راتگ.....
۲۰۳	۴۸. درېيمه پلا.....
۲۰۳	۴۹. څلورمه پلا.....

۲۰۴ پنځمه پلا راتگ	۵۰
۲۰۵ شپږمه پلا	۵۱
۲۰۶ خاطره	۵۲
۲۰۸ د سلطان محمد خان عليزي پورته کېدل	۵۳
۲۰۸ د اعليحضرت امان الله خان خلع	۵۴
۲۰۹ بيان د قندهار امان الديار	۵۵

د کندهار واکمنان ، قضاء ، مطبوعات او ...

۲۱۲ د کندهار واکمنان	۱
۲۱۳ د کندهار نائب الحکومه گان د سدوزيو په دوره کي	۲
۲۱۴ د کندهار نائب الحکومه گان د محمدزيو په وختو کي	۳
۲۱۷ په نادري دوره کي	۴
۲۱۸ په ظاهر شاهي دوره کي	۵
۲۱۹ د جمهوريت دوره	۶
۲۱۹ د ديموکراتيک جمهوريت دوره	۷
۲۲۰ د کندهار د زون آمران	۸
۲۲۰ د کندهار د بلديې رئيسان (بناروالان)	۹
۲۲۱ د کندهار مستوفيان	۱۰
۲۲۲ تنخواوي	۱۱
۲۲۳ د کندهار د مرافعي قاضيان	۱۲
۲۲۶ د ابتدائي قاضيان	۱۳
۲۲۶ د کندهار د پوهني مديران	۱۴
۲۲۸ د کندهار کوټوالان	۱۵
۲۳۰ فرقه مشران	۱۶
۲۳۱ پنچات	۱۷

۲۳۲	۱۸. د کندهار پنچات باشيان.....
۲۳۲	۱۹. کچاری.....
۲۳۲	۲۰. پښتو ادبي انجمن.....
۲۳۴	۲۱. طلوع افغان.....
۲۳۶	۲۲. ورور رغ مجله.....
۲۳۶	۲۳. کندهار مجله.....
۲۳۶	۲۴. وړانگه مجله (په ترکیه کې).....
۲۳۶	۲۵. د کندهار خلک چې د کابل په مطبعه کې یې کار کاوه
۲۳۷	۲۶. د کندهار مکتبونه.....
۲۳۸	۲۷. پښتو په طلوع افغان کې.....
۲۳۸	۲۸. لومړی پښتو فرمان.....
۲۳۹	۲۹. د کندهار تلگرافخانه.....
۲۴۰	۳۰. ډاگخانه.....
۲۴۱	۳۱. د میرویس نیکه هدیره.....
۲۴۱	۳۲. مزلباغ.....
۲۴۲	۳۳. شرکتونه.....
۲۴۲	۳۴. توپونه.....
۲۴۳	۳۵. د میوند توپونه.....
۲۴۴	۳۶. د کوتي زلزله.....
۲۴۴	۳۷. د کندهار روغتون افتتاح.....
۲۴۴	۳۸. د کندهار باغونه.....
۲۴۴	۳۹. د مخ لڅی بلوا.....
۲۴۵	۴۰. د کندهار لویه وبا (کولرا).....
۲۴۷	۴۱. د کرز بخوله (فاجعه).....
۲۴۹	۴۲. طلوع سرخ.....
۲۴۹	۴۳. کندهار پوهنتون.....

ضمایم

۲۵۱	۱. بېل بېل یاداشتونه
۲۵۹	۲. د دوهم ټوک د سړیو نومونه
۲۸۶	۳. د دوهم ټوک د ځایونو نومونه
۲۹۷	۴. د دوهم ټوک د ماخذونو فهرست

مغلول

مغول

مغول :-

په تاريخ فرشته ۷۰ مخ کي راغلي دي :-

"در سنه ثلث و اربعين و ستمائه خبر رسيد که لشکر مغولی از راه قندهار و طالقان؟ بنواحي سنده آمده اوچ را محاصره کردند سلطان علاوالدين مسعود بن سلطان رکن الدين فيروزشاه بن سلطان شمس الدين التمش امراء را جمع نموده سرعت بجانب اوچ نهضت کرد، چون بکنار آب سياه رسيد لشکر مغول حصار اوچ را گذاشته روی بانهزام آوردند". سلطان علاوالدين د ۶۴۴ کال د محرمي په ۲۶ خپل اکا ناصرالدين بندي کړ او په هغه بند کي ومړ. د پاچهۍ موده يې خلور کاله و يوه مياشت و يوه ورځ وه.

تاريخ فرشته په ۷۱ - ۷۲ مخونو کي زياتوي :-

سلطان ناصرالدين بن سلطان التمش چي په ۶۴۴ هـ ق پاچا و، ملک غياث الدين بلبن ته يې د خان اعظم الغ خان خطاب ورکړ او نايب السلطنه يې کړ. د ده د اکا زوی شېرخان ته يې د خان معظم لقب ورکړ، د پنجاب او ملتان په حکومت يې وټاکه او د مغولو د پوځونو مخنيوي ته يې وگماره. په دغه وخت کي کابل، کندهار، بلخ او هرات د مغولو په لاس کي وو. شېرخان په ۶۴۹ کال پر غزني بريد وکړ، له مغولو څخه يې ونيو او هلته يې بيا د ناصرالدين په نامه خطبه وويله.

په ۶۷۸ هـ ق کال په ايران کي د هلاکو لمسی د اباقان زوی ارغون خان پاچا و. هرات، کندهار، غور، غزني او باميان د تېمور خان په لاس کي وو. تېمور خان له لويو چنگيزي اميرانو څخه و، ده له شلو زرو مغولو سپرو سره پر لاهور او ديپالپور بريد وکړ. په جنگ کي ماتې د تېمور په برخه سوه. بری د سلطان غياث الدين بلبن مشر زوی سلطان محمد وموند. د هندوستان د لښکرو د بې پروايۍ له امله مغول بيرته راوگرځېدل، سلطان محمد يې شهيد کړ، د هندوستان لښکرو ماته وکړه او امير خسرو د مغولو په

لاس بندي سو.

په ۶۸۵ هـ ق کي سلطان غياث الدين بلبن ومړ، ده وصيت کړی و چې زما لمسی کيخسرو د سلطان محمد شهيد زوی زما جانشين دی. مگر اميرانو د ده بل لمسی معزالدين کيقباد چې د بغراخان ناصرالدين زوی و، پاچا کړ. کيخسرو چې د ملتان او پنجاب حاکم و د دهلي د پاچهۍ نيولو له پاره يې له تېمور خان مغول سره روغه وکړه، د مرستي غوښتلو په نيامت غزني ته ولاړ. څه موده هلته و، تېمور خان مرسته ورسره ونه کړه، بيرته هندوستان ته ولاړ. رهيک ته چې ورسېد، وواژه سو^(۱).

د مغولانو په باب خليلي ساپي ويلي دي :-

سواران خدانا ترس تاتار
همه تهذيب سوز و آدمی خوار
بسان شعله های تند و سرکش
به خشک و تر دراف گنده آتش
چو رايات مغل گرديد واژگون
شد اوضاع جهان یکسر دگرگون

گوډ تېمور په کندهار کي :-

گوډ تېمور چې د کاشغر د پاچا تغلق تېمور څخه وتښتېد، د افغانستان په جنوبي برخه کي يې ځان پټ کړ. امير حسين قزغني هم ورسره و، چې د تېمور د ماينې ورور و. بيا هرات ته ولاړل ځانونه يې ملک معزالدين کرت ته تسليم کړل. تغلق تېمور له معزالدين څخه دوی وغوښتل. تېمور او امير حسين کندهار ته وتښتېدل او له هغه ځايه په ۷۶۴ هـ ق (۱۳۶۲ ع) سيستان ته ولاړل. د سيستان حاکم جلال الدين محمد کياني د دوی د نيولو هڅه

^(۱) تاريخ فرشته، ۸۲ - ۸۴ مخونه.

وکرله. په دغه جنگ کې تیمور څو ځایه تپي سو (د پښې پونده اوښي اوږه) د راسته لاس دوې گوتي يې پرې سوې. د پښې له تپه گوډ سو او له دغه امله په تاريخ کې د تیمورلنگ په نامه مشهور سو، چې اروپايان يې تیمورلان بولي.

په ۷۸۵ هـ ق کال چې تیمور سيستان ونيو چې وس يې رسېدی، هغومره يې وران کړ. له سيستانه يې پر بست برید وکړ. په لار کې يې د قلعه طاق بنار او د رستم بند، چې سيستان په ودان و، ونړول.

د مغولو په وختو کې د کندهار تجارتي اهميت :-

جادوناته سرکار Fall of the Maghul Impire په ۱۱۴/۱ مخ کې د تيورنيتړ د ليکنې په حواله ليکلي دي :-

کندهار په اووه لسمه عيسوي سدي کې خپل اهميت تر پخوا زيات کړ. ځکه چې بحري تجارتي لاري د بحري غلو (پرتگاليانو او انگرېزانو) له خوا له زيات خطر د سره مخامخ سولې او له شرق الهند او هندوستانه څخه د دغو سيمو پيداوار مالونه تر بحيره روم پوري د وچي له لاري استول کېدل. کندهار د دغي لاري پر سر واقع و، له ملتان څخه د چټالۍ او پښين پر لار کندهار ته مالونه راتلل او پر دغه لار استول کېدل. که څه هم سوداگرو به د محلي مشرانو د رضا له پاره څه مصرفونه کول، حق العبور او سوغاتونه به يې ورکول، بيا هم دغه لار د بحر تر لاري ښه او د تاجرانو په گټه وه. په دغه وخت کې د ملتان او کندهار تر منځ د يوه اوبښ کريهه ۱۲۵ روپۍ وه، ځکه نو د دغي سيمي کرېکښو خورا ډېري روپۍ گټلې.

په ۱۶۱۵ ع کال د يوه انگرېز په اټکل پر دغه لار باندي د کاله خورلس زرو اوبښانو تجارتي مالونه وړل راوړل. د ترکيې، ايران او هندوستان سوداگر په کندهار کې اوسېدل، دا ځکه چې د دغي لاري د مالونو د

راکړي ورکړي خای کندهار و. له دغو سوداگرانو سره به نوکران او مزدوران هم په کندهار کې اوسېدل. په کندهار کې تر ښار دباندي وداني زیاته سوه او د خوراکي شيانو بیه هم ورسره لوړه سوه.

د ملک شمس الدین کړت برید :-

ملک شمس الدین د کړت پاچهانو د سلسلې موسس دی. دی د رکن الدین زوی او د تاج الدین عثمان لمسی و. تاج الدین د خیصار کلا کوتوال و.^(۱) د ده تر مرگ وروسته یې زوی رکن الدین د سلطان غیاث الدین محمد غوري لور وکړه. دغه رکن الدین چنگېز ته اېل سواو د اېل خان؟ له خوا د هرات حکومت ورکړه سو. رکن الدین په ۶۴۳ هـ ق ومړ او پر خای یې زوی شمس الدین کښېناست.

معین الدین محمد اسفزاری د روضات الجنات فی اوصاف مدینه الهرات د ۸۹۷ هـ ق تالیف د اوومې روضې په دوهم چمن کې د تاریخ آل کړت په حواله لیکلي دي :- د کرتانو لومړی پاچا ملک شمس الدین بن ملک رکن الدین (۶۴۳ هـ ق مړ) بن ملک تاج الدین عثمان مرغنی بن ... و، ملک تاج الدین (د خیصار حاکم) د عزالدین عمر مرغني ورور و، چي د سلطان غیاث الدین محمود وزیر و. کله چي منکوقاآن د چنگېز پر خای کښېناست، دی یې دربار ته ورغی. هغه د هرات و نیمروز حکومت ورکړ.^(۲)

^(۱) محمد ابراهیم عطایي چي د آریانا مجلې ۱۳۶۷/۴ ش په خورلسم مخ کې کښلي دي : شمس الدین محمد بن ابابکر کورت د مور له خوا د رکن الدین لمسی و. رکن الدین بیا د ملک تاج الدین زوی او د غیاث الدین غوري زوم و. مراد به یې تاج الدین وي.
^(۲) په تاریخنامه هرات کې چي د منکوقاآن له خوا ملک شمس الدین ته د هرات واکمني وسپارله سوه، په هغو ملکوکې چي په دغه فرمان کې ذکر سوي دي، د تگین آباد، بست او تیرانوم هم سته.

بيا چي ارغون پاچا سو، د هغه خدمت ته هم ورغی. هغه د اباسين تر غاري پوري ټولي سيمي ده ته وسپارلې. ملک شمس الدين په ٦٤٤ هـ ق کال له سالي نويان سره د ملتان او لاهور سيمو ته د هغو ځايو د نيولو له پاره ولاړ. د ملک شمس الدين په واسطه د لاهور حاکم کړت خان او د ملتان د حاکم چنگېز خان سره روغه وسوله.

په روضات الجنات کې کښلي دي :-
په ٦٥٢ هـ ق کال ملک شمس الدين مهين کړت (٦٤٣ - ٦٧٦ هـ ق) له هراته څخه د کندهار پر لار بلوچستان ته ولاړ؟ د مستنگ ښاريې چي د گرمسير له توابعو څخه و، کلابند کړ. د هغې سيمي پاچهان ميران شاه، بهرام، شاهنشاه د پنځو زرو تنو سره خاسک کلا ته وتښتېدل. ملک شمس الدين هغه کلا کلابنده کړه، تر لس ورځي کلابندی وروسته ميران شاه توره راوکښله، د شپې پر راووت د ملک شمس الدين د لښکرو يو اړخ يې ښه وځبه او ولاړ. سهار ملک شمس الدين کلا ونيوله، شهنشاه او بهرامشاه يې له نوي (٩٠) تنو دوستانو سره ووژل. تر دې سوبي وروسته يې د پښتنو په سيمه کې د کندهار په شمال کې د تيري (تيرين کلا) ^(٤) کلابنده کړه. نهه پنځوس ورځي سخت جنگونه وسول. پای ته يې کلا ونيوله او د کلا پښتون کوټوال. چي (المار) نومېد د ملک شمس الدين په امر دوې شخې سو. د کلا خلک يې ځيني رانده کړل، ځيني يې سله کړله او ځيني يې په لرگو ووهل.

د تيري تر سوبي وروسته يې د کهبرا کلا ونيوله او شعيب پښتون يې وواژه. د دوکۍ کلا يې پسي ونيوله او سندان پښتون يې وواژه. د ساجي کلا يې هم په جنگ ونيوله، کلا يې ونړوله او زياتره خلک يې ووژل. په ٦٥٦ هـ ق کال کې تر څلورو کلو جنگو وروسته هرات ته ستون سو.

^(٤) اوس د ارزگان ولايت مرکز دی.

د پنجاه مقاله په ۴۳۳ مخ کي د تاريخنامه هرات په حواله ليکلي

دي: -
ملک شمس الدين د تيري کلا ونيوله. په دغه کلا کي د پښتنو مشر
المار نومېد پسله سخته جنگه يې تيري ونيو، تر دغي سوبي وروسته له
افغانستانه تگين آباد ته راغی، ملک عزالدين تولک او مبارزالدين محمد
له يې له دريو زرو مېرو سره په تگين آباد کي پرېښوول او پسله شلو ورځو
يې د خيسار کلا ته مخه کړه.

په تاريخنامه هرات (۲۲۷ - ۲۷۰ مخونو) کي راغلي دي :-

خرنگه چي په سنه ۶۶۰ هـ ق کي نکودر له اباخان پاچا سره مخالفت
وکړ او له مرغابه ولاړ، اباخان خپل ورور شهزاده تبسين اقول ته لارښوونه
وکړه چي د جگړې يا سولي له لاري نکودر راوگرزوي. شهزاده تبسين د
خپل ورور له لارښووني سره سم خپل لښکر ته حرکت ورکړ. هرات ته چي
ورسېد ملک شمس الدين کړت ۱۵۰۰ په وسلو سمبال سپاره د ده په خدمت
کي ورکړل او په نکودر پسي روان سول. نکودر په هغه وخت کي په
اندخای (اندخوی) کي و، د شهزاده تبسين اقول او د ملک شمس الدين
کړت د لښکر د راتگ خبر چې واورېد، له اندخای څخه د اوغانستان پر خوا
وتښتېد. شال او بيني کاو ته چي ورسېد، شهزاده تبسين اقول او ملک شمس
الدين ورپسي ورسېدل او تر لږه مقاومت وروسته نکودر مات سو.

تاريخنامه وروسته زياتوي :-

... ملک اختيارالدين تولک چي د بيني کاو اووه فرسنگي ته ورسېد،
هلته د اوغانانو يوه قبيله وه چي دوه زره سړي يې درلودل او د هغو مشر
هرموزتري و. ملک اختيارالدين تولک او پهلوان محمد نهې او مجد عرض؟
چي کله د دې قبيلې په وژلو او ټکولو لاس پوري کړ، هرموزتري له خپلي
څېمې څخه نشه راووت او پر خپل قوم يې بغ وکړ. دوه زره اوغانان د

جگري له پاره د ده پر شاوخوا راتول او د جگري دگر ته داخل سول. په يوه حمله يې مجد عرضي له اوو تنو نورو سره وواژه. د هرموزتري ورور له ملک تاج الدين کړت څخه، چي په بيني کاو کي و، مرسته وغوښته او هغه د هرموزتري په پلوي له شپږ زره اوغانانو سره د ملک اختيارالدين پر ضد جنگ ته داخل سو، ملک اختيارالدين تولک او د هغه اکثره لښکريان اسير سول.

د سيف لودين کتابتون

د ملک رکن الدين (۵) بريد :-

د ملک شمس الدين اول تر مرگ وروسته په ۶۷۷ هـ ق کي ملک رکن الدين (۶۷۷-۷۰۵ هـ ق)، چي په تاريخ کي په ملک شمس الدين کهين سره مشهور دی او د ملک شمس الدين اول زوی و، د مغول پاچا اباخان (۶۶۳-۶۸۰ هـ ق) له خوا د هرات، خراسان او کندهار واکمن وټاکه سو. د خراسان ټول مشران او حاکمان يې مبارکي لره هرات ته ورغلل، مگر يود کندهار حاکم ورنغی. دا خبره پر ملک رکن الدين بده ولگېدله او په ۶۸۰ هـ ق کال يې له يوه درانه پوځ سره پر کندهار بريد وکړ. ديرلس ورځي سخت جنگونه وسول. څورلسمه ورځ ملک رکن الدين پخپله له ټول سپاه سره پلي بريد وکړ او کلا ته يې نژدې ځانونه ورسول. نژدې وچي د ښار دروازي ته اور ورته کړي. په دې وخت کي د کلا خلکو امان وغوښت. څه مالونه يې (د کلنگ په توگه) ورته راوړل. ملک رکن الدين بيرته هرات ته ستون

(۵) ملک رکن الدين په ۶۸۰ هـ ق کال د اباخان تر مرگ وروسته خپل يو زوی علاوالدين د هرات نائب الحکومه مقرر کړ او بل زوی يې فخرالدين (۷۰۶ هـ ق مړ) اووه کاله بندي کړ، په پای کي د مغولي سردار نوروز په مرسته له بنده خلاص سو. پلاري يې له حکومته خلع کړ او پخپله يې پر ځای کښناست. رکن الدين د خيسار کلا ته پناه يووړه او هلته په ۷۰۵ هـ ق کال ومړ.

سلطان غياث الدين كرت :-

په روضات الجنات کې ليکلي دي :-

له آموږود څخه تر سنډه رود پوري دا ټولي سيمي د سلطان غياث
دين (۷۰۸ - ۷۲۹ هـ ق) په لاس کي دي.

ملک فخرالدين د ملک رکن الدين زوی د ملک شمس الدين اول

کي چي په ۷۰۶ هـ ق ومړ، پر خای يې زوی غياث الدين پاچا سو. اکا يې

والدين ورته پورته سو، ده مجبوراً سلطان محمد خدا بنده ته پناه يووړه.

۷۰۸ هـ ق کال بيرته هرات ته راغی. غور، اسفزار او خيسار يې هم ونيول.

۷۲۰ هـ ق کال حج ته ولاړ او په ۷۲۹ هـ ق کي ومړ.

تېموريان

پر کندهار باندي د گود تېمور بريد :-

په حبيب السير کې ليکلي دي :-

گود تېمور چي هرات ونيوه د سيستان د نيولو په تکل کي سو. شاه جلال الدين فراهي هم ورسره مل سو. د ده په لارښوونه او ملگري، تېمور د زره کلا او سيستان ونيوه. وروسته تر هغه يې مخ د کندهار خوا ته کړ او کندهار ښاريې په ډېر قهر و غضب ونيوه. گود تېمور ژمي په کندهار کي تېر کړ. په دغه موده کي يې د کندهار ټول سرداران په دار کړل.

ميرزا غياث الدين جهانگير :-

د گود تېمور (۸۰۷ هـ ق مړ) په ژوند د گود تېمور زوی ميرزا غياث الدين جهانگير د کابل، غزني، کندهار، قندوز، بغلان او د بلخ سيمي دهند تر سرحد پوري اداره کولې او د دغو ځايونو حاکم و. جهانگير د پلار په ژوند ... هـ ق کال ومړ.

ميرزا پير محمد :-

جهانگير غياث الدين چي ومړ. تېمور د کندهار، غزني، کابل، ... حکومت خپل لمسي ميرزا پير محمد ته ورکړ، چي د جهانگير غياث الدين زوی و. په ۸۰۷ هـ ق چي تېمور ومړ، ده د استقلال او پاچهۍ اعلان وکړ او

کابل يې پایتخت وټاکه. (میرزا پیرمحمد) په ۸۰۹ هـ ق کال په شبرغان کي
وواژه سو.

میرزا شاهرخ :-

د میرزا پیرمحمد تر مرگ وروسته د کندهار، کابل، ... سیمي د شاهرخ
تر ادارې لاندې سوې، چي د تېمور زوی و او هرات يې پایتخت و او د
شاهرخ خلرم زوی سیور غتمش تر هنده پوري د کابل - زابل والي سو.
سیور غتمش په ۸۳۰ هـ ق کي ومړ.

علامه حبیبی په تاریخ مختصر افغانستان ۱۷/۲ مخ کي لیکلي دي :-
په ۸۱۱ هـ ق کال ینال تگین (د شاهرخ په امر؟) پر فراه برید وکړ. شاه
اسکندر او پهلوان شمس دراز؟ يې د فراه په کلا؟ کي کلابند کړل. هغوی
ابل سول، د جوین او اوک کلاوي يې ونیولې، د ملک محمود سیستانی
زوی ملک قطب الدین ته يې بیرته د سیستان واک وسپاره. د کندهار، غزني
او کابل واک يې تر اباسینه پوري میرزا قیدو ته ورکړ، چي د غیاث الدین
جهانگیر زوی او د تېمور لسمی و.

د پیرک کندهاري او مودود گرمسیري مخالفت :-

په ۸۱۲ هـ ق کال د امیر کتلود زوی پیرمحمد کندهاري^(۱) چي په
پیرک مشهور و، او د گرمسیر د مشهور مودود تر منځ مخالفت پېښ سو. دواړه د
نیاوله پاره هرات ته ولاړل. شاهرخ د گرمسیر حکومت پیرک کندهاري ته
وسپاره او مودود يې د هرات په دربار کي مقرر کړ^(۲).

^(۱) پیرمحمد د امیر تومان کندهاري ورور و.

^(۲) تاریخ مختصر افغانستان، ۱۸/۲ مخ.

د سيفل کندهاري د زوی او ملک محمد شخړه :-

په ۸۲۰ هـ ق کال د کندهار د دوو مشرانو تر منځ مخالفت پېښ سو. دغه محلي مشران يو د سيفل کندهاري زوی او بل ملک محمد و او د کندهار پښتانه له گرمسير څخه د اباسين تر غاړو پوري پورته سول. شاهرخ د دوی د اېلولو له پاره د دغه کال د رجب په پنځلسمه و خوځېد او د برات په پنځلسمه يې د صدر عالي صدرالدين ابراهيم په واسطه د هزاره گانو کلانتران وروغوښتل. له بدخشان څخه د شاهرخ د زوی سيور غتمش لښکري هم د بدخشان له اميرانو سره هرات ته راغلې. شاهرخ له هزاره وو او د بدخشان له لښکرو سره مخ پر کندهار راو خوځېده، په لار کې د سيستان حاکم ملک قطب الدين هم له خپلو لښکرو سره د شاهرخ ملگری سو. پر کندهاريې بريد وکړ. له غزني څخه د هزاره گانو کلانتران او د برملي پښتانه ملکان د خواجه لقمان يا (نعمان) په مشرۍ د شاهرخ حضور ته راغلل او اطاعت يې ومانه. شاهرخ د کابل حکومت ميرزا قیدو ته وسپاره او پخپله د هلمند پر غاړه د اغرق له لاري هرات ته ستون سو. د گرمسير حکومت يې مير عبدالصمد ته ورکړ. د کندهار کوتوال يې مير حسام الدين وټاکه. په حبيب السیر کې ليکلي دي :-

شاهرخ ژمی د هلمند پر غاړه تېر کړ. ياغيان (د سيفل زوی او محمد؟) يې ووژل.

د ميرزا قیدو ياغي کېدل او د سيور غتمش مقرري :-

په ... هـ ق کال ميرزا قیدو ياغي سو. په جنگ کې ميرزا قیدو د شاهرخ د لښکرو په لاس کېښووت او په هرات کې زنداني سو. په ۸۲۱ هـ ق کال د کابل، کندهار او غزني سیمي تر اباسينه پوري د شاهرخ له خوا د ده زوی سيور غتمش ته ورکړلي سوې. سيور غتمش نهه کاله د دغو سيمو واکمن

واو د ۸۳۰ هـ ق کال د محرمي په میاشت کي یې خوله پټه سوه. شاهرخ د ده زوی سلطان مسعود میرزا د ده پر خای مقرر کړ.

شیخ علي مغول :-

د سیورغتمش تر مرگ (۸۳۰ هـ ق) وروسته شیخ علي مغول د کابل والي سو. دغه شیخ علي په ۸۳۴ هـ ق کال پر هندوستان باندي بریدونه وکړل. ده د شمالي هندوستان د پولاد نومي امیر په بلنه د هند پر لور لښکري وخوځولې. پولاد د دهلي د پاچا مبارکشاه (۸۲۴-۸۳۷ هـ ق) د زمانې له امیرانو څخه و. مبارکشاه ته یاغي سواو د پتهرهند په کلا کي یې شپږ میاشتي کلابندي وگالل. شیخ علي تر دیپالپوره پوري ملکونه ونیول.^(۳)

امیر خلیل :-

ابوالقاسم بابر (۸۶۱ هـ ق مړ) د شهزاده بایسنغر (۸۳۷ هـ ق مړ) زوی د شاهرخ (۸۰۷-۸۵۰ هـ ق) لمسی د گود تېمور (۸۰۷ هـ ق مړ) کړوسی چي په ... هـ ق کال هرات ته راستون سو، د تېمور کړوسی د غیاث الدین جهانگیر لمسی د میرزا پیرمحمد (۸۰۹ هـ ق مړ) زوی امیر خلیل یې د ملک حسین خېلو ته وگوماره. ملک حسین د ملک علي زوی د سیستان والی و او د هرات مغولي دربار ته یې د مالیې له ورکړي او اطاعت څخه نټه کړې وه. امیر خلیل چي د میرویس تر خان په مرسته سیستان ونيو، د دې سوبي په افتخار د ابوالقاسم بابر له خوا د نیمروز او زاول ملکونه ده ته د سیورغال په شکل وروبخښل سول. معین الدین اسفزاری په ۸۹۷ هـ ق کال په روضة

^(۳) لودي پښتانه، ۵۳ مخ.

الجنات کي ليکلي دي چي د امير خليل له ظلمه څخه تر اوسه پوري له
کندهاره څخه نيولې تر اسفزاره پوري او له زاو له څخه تر کابله پوري دا
ټولي سيمي خرابي ويجاري دي.

باران دوږد ساله فرو نه نشاند

اين گرد بلا را که تو انگيخته،

امير خليل د دغو ټولو سيمو د مشرانو او ملکانو جايدادونه ضبط کړل
او وروسته تر هغه يې ووژل. او وروسته د هرات مرکزي حکومت ته ياغي سو
او هرات يې کلابند کړ. په ۸۶۵ هـ ق کال امير خليل سلطان سعيد ميرزا
(۸۷۲ هـ ق مړ) د سلطان محمد زوی د جلال الدين ميران شاه لمسي د گود
تېمور کړوسي ته اېل سو او کندهار، کابل، فراه او سيستان چي د امير خليل
د حکومت ساحه وه، د سلطان ابو سعيد تر ادارې لاندې راغله (روضه
الجنات).

پر کندهار باندي د شمس الدين سيستاني بريد (۴) :-

د سيستان والي ملک قطب الدين د شاهرخ دربار هرات ته تللی و.
سيستان ته چي ستنېدی پر لاري د ۸۲۲ هـ ق کال د محرمي پر ۱۵ ومړ.
ملک شمس الدين علي د ۸۲۲ هـ ق کال پای ته د هرات له درباره
څخه د سيستان والي مقرر سو. ملک شمس الدين علي، چي د سيستان
خلک يې شاه علي ولي بولي، د شاهرخ په امر پر کندهار بريد وکړ. تر
سوبي وروسته يې د کندهار کيلي هرات ته يووړلې. شاهرخ د دغي سوبي

(۱) علامه رشاد ^{رحمته الله عليه} تر دغه عنوان وړاندي د (کندهاري خواجه علي قصه چي د گرماو په
حدودو کي د علاوالدين او خسرو شاه په جنگ کي زخمي سوی او بيا يې ۱۵ کاله نور ژوند
کاوه) عبارت راوړی دی او د (آداب الحرب والشجاعه، ۵۷ مخ) حواله يې ورکړې ده (م).
(ه).

په صله كي د اوق كلا (قلعه كاوه و جوین)، د كچ او مكران حكومت ده ته
ور كړ. ملك شمس الدين علي په ۸۴۲ هـ ق كال د ۵۱ كلو په عمر تر يوويشت
كاله حكومت وروسته ومړ^(۵).

شهزاده محمد جوگي :-

دولت شاه سمرقندي پخپله تذكرة الشعراء ۲۴۱ مخ كي، چي په ۸۹۲
هـ ق كي تاليف كړېده، ليكي :-

مولانا علي شهاب ترشيزي د شاهرخ (۸۰۷ - ۸۵۰ هـ ق) د زوی
شهزاده محمد جوگي، چي په ۸۴۸ هـ ق كي مړ دی، مداح شاعر و. وايي يو
وخت چي سلطان جوگي له خپلو لښكرو سره كندهار ته تللی و، مولانا
شهاب يې هم له خانه سره بېولی و. يوه ورځ شهزاده دا بيت له خاه سره
ووايه :-

کنون که باد صبا مشکبار می گذرد

دريغ عمر که بی روی یار می گذرد

مولانا سمدستي ورته راوځغستل او ورته وې ويل، دا بيت داسي نه دی :-

کنون که باد صبا مشکبار می گذرد

دريغ عمر که در قندهار می گذرد

شهزاده جواب ور كړ :- "رشتيا هم دغسي ده" او ډېر ژر (په لنډو ورځو

كي) يې له كندهاره هرات ته لښكر و كوچاوه او د كندهار د بد بويه هوا له
سختي څخه خلاص سو^(۶).

^(۵) وگ : احياء الملوك د ملك شاه حسين سيستاني تاليف.

^(۶) د شهزاده جوگي په ستاينه كي د مولانا شهاب د قصيدې يو بيت دا دی :-

خديو ملك محمد ستوده جوگی شاه

که ختم گشت برو منصب جهان داری

د نظام الدين احمد برلاس او ميرزا محمد عمر حكومتونه :-

د ۸۷۴ هـ ق كال په شاوخوا كې د هرات د تېموري دربار له خوا نظام الدين احمد برلاس د كندهار نائب الحكومه و. د هرات تېموري حكومت ته پورته سو. د هرات تېموري دولت چي د نظام الدين احمد برلاس په ياغي كېدلو خبر سو، يو تېموري شهزاده يې، چي ميرزا محمد عمر نومېد، د برلاس د خېلو له پاره وگوماره. ميرزا محمد عمر چي د برلاس په خېلو بريالی سو د كندهار د حكومت واگي يې پخپله واخيستلې.

د سلطان حسين بايقرا بريد :-

سلطان حسين بايقرا چي پاچا سو، خپل زوی بديع الزمان يې كندهار ته ولېږه، چي د ذوالنون ارغون په مرسته پر بلخ او شبرغان بريد وكړي، خسرو شاه به د بدخشان، ختلان او قندوز له اميرانو سره د شرق له لوري پر بلخ راسي. بديع الزمان چي د كندهار د گرمسير خوا ته نژدې سو، ذوالنون له خپلو دوو زامنو شجاع او مقيم سره د ده مخي ته راغلل. بديع الزمان چي كندهار ته راغی د امير ذوالنون له لور سره يې واده وكړ.

د شيخ علي او ذوالنون مخالفت :-

ذوالنون په زمينداور كې يوه زيارت ته تللی و. ناڅاپه يوه ناپېژندلي سړي د چرې واری پر وکړ، خو ذوالنون بچ سو. ذوالنون دا بريد د امير شيخ علي په ټونگ وباله. د ده او د کورنۍ د وژلو اراده يې وکړله. امير شيخ علي بديع الزمان ته پناه وروړله، خو د ذوالنون د لښکرو د ټينگار په سبب يې امير شيخ علي په دې شرط ذوالنون ته وسپاره چي وژني به يې نه. شيخ علي چي څه موده د گرمسير په کلا كې د بندي په توگه تېره کړله، خوشي سو او د ستي هرات ته ولاړ او د سلطان په امر اوو کي قبول سو.

ارغونيان

(له ۸۸۴ څخه تر ۹۲۸ هـ ق پوري)

امير ذوالنون :-

د مير حسين زوی امير ذوالنون بېگ د هرات له گورگاني اميرانو څخه و. په ۸۸۴ هـ ق د سلطان حسين بايقرا (۸۷۳ - ۹۱۱ هـ ق) له خوا د غور او داور (زينداور) حکومت ورکړه سو، کندهار او فراه يې ونيول. زمين داور يې خپل پايڅخت کړ. دی په ۹۱۳ هـ ق کال ومړ. زامن يې شاه بېگ (شجاع بېگ) او محمد مقیم د کندهار واليان سول.

لوی استاد حبيبي صاحب د محمد ظهير الدين بابر په ۱۱ مخ کي د مير معصوم د تاريخ سنده په حواله ليکلي دي :-

امير ذوالنون د ابو سعيد ميرزا (۹۵۴ - ۹۷۲ هـ ق) له لښکريانو څخه و. په خراسان او ماوراء النهر کي يې د زړه ورتوب رغ تللی و. سلطان حسين بايقرا په ۹۰۴ هـ ق کال د غور - زمينداور، فراه او کندهار واکمن و. د سلطان حسين بايقرا تر مرگ وروسته يې استقلال وموند. شال و مستنگ يې ونيول او سنده ته يې لښکر واستاوه.

په ۹۱۳ هـ ق کال چي شيباني خان پر هرات برید وکړ، دی په دغه جنگ کي وواژه سو.

امير ذوالنون د هرات له شاهي کورنۍ سره خېښي درلوده. د سلطان

حسین بایقرا زوی شهزاده بدیع الزمان د ده زوم و. په ۹۰۲ هـ ق کال دغه واده سوی و.

د بابرنامې په ۱۲۲ مخ کې لیکلي دي :-

په ۹۱۲ هـ ق کال زه (بابر) له هراته څخه د غور پر لار کابل ته تلیم. له غرجستانه څخه چخچران ته راغلم. د چخچران حکومت د ذوالنون په قلمرو کې و. د ده له خوا څخه میرک خان ابرو د چخچران حاکم و. موږ د گدام غلې او دانې ټولي له ده څخه په بیه رانیولې.

د سلطان حسین بایقرا له خوا د کندهار حکومت ته د امیر ذوالنون ارغون مقررېدل :-

میر معصوم د تاریخ سنډه په دریم ټوک کې لیکي :-

امیر ذوالنون بن میر حسن بصري د سلطان ابو سعید میرزا په وخت کې د ده په ملازمانو کې و او پر سلطان باندې تر خپلو خپلوانو او وروڼو گران و. د قرا باغ تر پېښې وروسته امیر ذوالنون له خپل پلار سره په هرات کې یو ځای و او د سلطان یادگار میرزا په خدمت کې یې څه موده تېره کړه. دوه درې کاله هورې و. وروسته سلطان حسین میرزا د زمينداور او غور واکمن وټاکه. امیر ذوالنون په ۸۸۴ هـ ق کې له څه لښکر سره هغه لور ته وخوځېد. په هغه وخت کې پر دغو سیمو باندې د هزاره وو او نکودریو لاس بر و. امیر ذوالنون درې څلور کاله له هزاره وو سره جنگونه وکړل او هغوی یې وځبل او پر کندهار و فراده و غور باندې یې خپله سلطه ټینګه کړه^(۱).
د روضات الجنات فی اوصاف مدینه الهرات په ۳۴۳ مخ کې کښلي دي :-

^(۱) علامه رشاد مرحوم تر پورتنی سرلیک وروسته خالي ځای پرې ایښی دی. ما دغه پورتنی برخه د یادابستو د لومړي ټوک له ۹۶ مخ څخه پخپل انتخاب راوژباړله (م. هوټک).

د شاهرخ له وختو څخه بیا تر اوسه (۸۹۷ - ۸۹۹ هـ ق) پوري غورو
 گرمسیر و کندهار د نکودري او هزاره وو له چورچپاو څخه ډېر په عذاب و.
 خوارغون ذوالنون شجاع الدين چي د سلطان حسين بايقراء (۸۷۳ - ۹۱۱ هـ ق)
 له خوا د کندهار والي سو، د هزاره گانو د چپاو مخه يې ونيوله. په
 غورو گرمسیر کي خو د هزاره وو د چپاوونو له امله څوک نه اوسېدل. په
 کومه ورځ چي د سلطان يعقوب خط د هرات دربار (سلطان حسين بايقراء)
 ته راغی، په دغه ورځ د سلطان ابو تراب او ارغون امير ذوالنون له خوا له
 گرمسیره څخه د هزاره گانو دوه سوه سره هرات ته راوړسېدل او سلطان
 يعقوب چي دربار ته تلی، دغه سرونه يې د ده په لار کي ورته ايښي وو. د
 سلطان يعقوب د خط په جواب کي چي د سلطان حسين بايقراء له خوا کوم
 خط ورولبړل سو، د هزاره گانو د چپاوونو په باب يې داسي ليکلي دي :-

جمعی از اضاليل باغيه و اباطيل طاغيه که کميت ايشان نامعلوم و به
 هزاره آغا موسوم اند. بکثرت عدت و اعداد و فورقوت و استعداد و شوامخ
 جبال و شواحق تلال مستظهر و پای در دائره بغی و عناد نهاده سر از گريبان
 بني و فساد بر آورده داشتند و اراقه دماء مسلمانان هدر و غارت اموال
 ايشان غنيمت می پنداشت. بنیان ايمان از ساحت سينه ناپاک شان منقطع
 و طرق و سبل بلاد و دیار مسلمانان از شومی تعرض آن بی دينان منقطع.
 گویی ان ياجوج و ماجوج مفسدون في الارض آيتی در شان ايشان نازل
 شده و موادای : و هم من کل حذب ينسلون از نسل بد اصل ايشان حاصل
 آمده، للسيد حسين :-

بخلق و خلق زشت و بد

بقول و فعل دام و دد

باصل ذات دون ورد

بيخت و طبع شور و شر

ذوالنون ارغون له ۸۸۴ هـ ق خخه تر ۹۱۳ هـ ق پوري د کندهار واکمن

و^(۲).

کندهار ته د شهزاده بديع الزمان تگ :-

د بابرنامې په ۲۹ مخ کې ليکلي دي :-

بديع الزمان د سلطان حسين بايقراء مشر زوی او د پلار له خوا د بلخ حاکم و او د بديع الزمان زوی محمد مومن بېگ د استرآباد حاکم و. سلطان حسين بايقراء چي د استرآباد حکومت خپل بل زوی مظفر حسين ته ورکړ، بديع الزمان د استرآباد له ورکړي خخه نته وکړله. د پلار و زوی (سلطان حسين بايقراء او بديع الزمان) تر منځ جنگ پېښ سو (۹۰۲ هـ ق). سلطان حسين بايقراء پر بلخ بريد وکړ او مظفر حسين پر استرآباد حمله وروړله. په دواړو ځايونو کې شکست په يوه ورځ د بديع الزمان او زوی په نصيب سو. بديع الزمان لومړی خسرو شاه ته پناه يووړله چي د قطغن حکمدار و قندوز يې د حکومت مرکز و. خسرو شاه په خورا درنه سترگه ورته وکتله. څه موده پس بديع الزمان کندهار ته ولاړ. ذوالنون ارغون او د هغه زوی شاه بېگ ارغون ته يې پناه وروړله. ذوالنون هم ډېر ونازاوه. يو پېشکش يې خلوبېست زړه پسونه وو^(۳).

کندهار ته د سلطان حسين بايقراء راتگ :-

په حبيب السير کې يې کښلي دي :-

د جمادي الاول په لومړۍ ورځ سلطان حسين بايقراء د کندهار او

^(۲) علامه رشاد رشدي د امير ذوالنون په باب د بابرنامې ۱۲۹ مخ ته حواله ورکړې ده (م. ه).

^(۳) په دې برخه کې د تاريخ روضة الصفا د ۲۲۰/۷ مخ حواله هم ورکړه سوې ده (م. هوتک).

گرمسير و خوا ته د بديع الزمان مقابلي ته لښكري و خوځولي. كه څه هم د باشلنگ په جنگ كي د ذوالنون پښه گوډه سوې وه خو د بديع الزمان سره د مرستي په خاطر يې سنگرونه ټينگ كړل. شجاع بيگ (شاه بيگ) د كندهار د كلا او مقيم د زمينداور د كلا استحكامات ټينگ كړل. د سلطان حسين بايقرا لښكري په زين داور كي له لوړي ډبري په عذاب سولي، نژدې و، چي سره تيت و پر ك سي، خود دوى له ښه مرغه يې واور بدل چي عبدالرحمن ارغون د بست كلا گدامونه په غلو ډك كړيدي. د بست پر كلا يې بريد وكړ كلا يې ونيوله او ډېره غله او وچ وابښه يې په لاس كښوتل. د بست تر نيولو وروسته يې هرات ته مخ ونيو^(۴).

د كابل نيول :-

په ۹۰۷ هـ ق كال په غزني كي د الغ بيگ تر مرگ وروسته وړو كي زوى يې عبدالرزاق د كابل واكمني خپله كړله. ذوالنون او كشر زوى مقيم له كندهاره پر كابل بريد وكړ. كابل يې له عبدالرزاقه ونيوه، مقيم په ۹۰۸ هـ ق كال د كابل د تېموري والي الغ بيگ بن سلطان ابو سعيد ميرزا د لور ظريف خاتون سره واده وكړ^(۵).

^(۴) علامه مرحوم پدې برخه كي د تاريخ روضة الصفا په ۱۵۴/۷ مخ حواله هم وركړې ده (م. هوتك).

^(۵) د دغي ښځي لور حاجي ماه بېگمه وه چي تر ۹۵۷ هـ ق كال وروسته د محمد باقي ميرزا په بند كي ومړله. دې درې مړونه كړي وه.

اول قاسم كوكه. چي د محب برلاس ماینه ناهید بېگمه يې لور وه.

دوهم شاه حسن ارغون (۹۲۸ - ۹۶۲ هـ ق). خپل د اكا زوى. اولاد يې ځني ونه سو.

درېم ميرزا عيسى تر خان (۹۶۲ - ۹۷۲ هـ ق). اولاد يې ځني ونه سو.

د ميرزا تر خان له زوى ميرزا باقي (۹۷۲ - ۹۹۲ هـ ق) څخه د ناهید بېگمي لور رايحه بېگمه وه.

شاه بېگ ارغون :-

په مآثر رحيمي ۲۸۴ مخ کي د ده نوم شاهي بېگ ليکلی دی. دی د ذوالنون ارغون مشر زوی او له ۹۱۳ هـ ق څخه تر ۹۲۸ هـ ق کال پوري د کندهار واکمن و.

په روضة السلاطين ۹۷ مخ کي فخري هروي د لسم هجري قرن په شپږمه لسيزه کي کښلي دي :-

د ذوالنون ارغون زوی شاه شجاع په کندهار کي مدرسې، خانقاوي او نوري خيري موسسې جوړي کړلې او مدرسان و ملايان يې له شاوخوا څخه راوبلل. اوس کندهار د ده په برکت دارالقرا گرزېدلې دی.

شاه شجاع (شاه بېگ) په مکه معظمه کي ښخ دی. دی د پارسي ژبي شاعر او (نفي) يې تخلص و. دا بيت د ده دی :-

بگسل و پيوند کن خود را، به از خود رسته

ميوه کز شاخ پيوندی بود شيرن تر است

پر سنده باندې د شاه بېگ بريد :-

د تاريخ سنده په ۱۰۴ مخ کي ليکلي دي :-

د جام نظام الدين د واکمنۍ په وروستيو کلو کي شاه بېگ پر سنده بريد وکړ. د کندهار لښکر ترا کړی - چاندوکی او سيدبچه پوري راغی او دا سيمي يې لوټ کړلې. جام نظام الدين يو تکړه لښکر د شاه بېگ مدافعي له پاره ور ولېږئ. د جلوکشير؟ په سيمه کي جنگ ونښت. په دې جنگ کي د شاه بېگ ورور وواژه سو او لښکر په ماته کندهار ته ستون سو.

د تاريخ سنده په ۱۰۸ ۱۵۴ مخونو کي راغلي دي :-

په ۹۲۶ هـ ق کال د محرم پر ۱۱ شاه بېگ د سنده نيولو ته مخه وکړله. په دغه وخت کي د جام نظام الدين زوی جام فېروز د سنده واکمن و. په

نېټه کې د کندهار د پوځ او د سنده د لښکر، چې د دریاخان په مشرتابه
جنگېده، سخت جنگ وسو. د سنده لښکر مات سو او دریاخان وواژه سو.
جام فېروز د گجرات پاچا سلطان بهادر ته پناه يووړله^(۶).

د مغل بابر لومړی برید :-

په ۹۱۳ هـ ق کې بابر له کابل څخه د کندهار د نیولو په نیامت خپلې
لښکري راوخوځولې. کلات ته چې راوړسېد سمدستي جنگ ونېست. تر
ماخستنه کلک جنگ وسو. پای ته فرخ ارغون چې د ارغون میرزا مقیم له
خوا د کلات واکمن و، امان وغوښت. کلا یې بابري پوځ ته وسپارله. پخپله
یې توره وڅخولې (تیردان) په غاړه کې اچولې، بابر ته ورغی. بابر هم
وباڅنه. بابر بیا د کلات جنوبي ډډې ته مخ ونيو. د سنگ ا والاتغ^(۷) پښتانه
یې ولوتل. کلات یې خوشي پرېښود او کابل ته یې بیرته تریل^(۸).

د مآثر الامراء په ۵۵۱/۲ مخ کې کښلي دي :-

سلطان حسین بایقراء چې په ۹۱۱ هـ ق کال ومړ، زامنو یې (بدیع
الزمان - مظفر حسین) په گډه پاچهي کوله. په دغه وخت کې شیباني خان
اوزبک پر خراسان برید وکړ. د ۹۱۳ هـ ق کال د محرمي په ۱۱ یې هرات
ونیو. شجاع بیگ ارغون (شاه بیگ) د شیباني خان حضور ته ورغی او هغه

^(۶) وگ: د معصومي د تاریخ سنده په دریمه برخه کې د کندهار د ارغونیانو بیان.

^(۷) د پښتو تاریخ ۱۶/۱ مخ کې کښلي دي: د غلځو د قلات لمر ختیز پلوت ته (هوټک)
اوسي. د دوی علاقې ته (هولاتغ)، (غونډان) او (پتون) وایي. د عبدالرحمن کلا د دې
لتو صدر مقام دی او د غلځو پاچهانو د اولاد لویه کلا ده. دا د غوري مرغې په ضلعه کې
واقع ده. د هولاتغ لمر خاته او قطب ته د کراسته او کټواز علاقه ده.

په بابرنامه ۱۰۰ مخ کې دغه نومونه سوراخ سنگ او اله تاغ لیکلي دي. اله تاغ ترکی نوم

دی. د برگ غره معنا لري^(۹).

^(۸) بابر نامه، ۹۹ - ۱۰۰ مخ.

ونازاوه. په دغه کال بابر له کابله پر کندهار برید وکړ. پسله جنگه یې کندهار ونيو او خپل کشر ورور ناصر میرزا ته یې وسپاره پخپله کابل ته ولاړ. کلات یې د الغ بېگ زوی میرزا عبدالرزاق ته وسپاره^(۹). شیباني خان چې خبر سو، پر کندهار یې برید وکړ. ناصر میرزا تر څو ورځو کلابندی وروسته کندهار شیباني خان ته وسپاره، پخپله کابل ته ولاړ. شیباني خان بیرته کندهار ارغونیانو ته وسپاره. په ۹۱۶ هـ ق کال په مروه کې د شیباني خان کندهار وژني وروسته شاه طهماسب د خراسان واکمن سو. شجاع بېگ د شاه طهماسب صفوي اطاعت ومانه. د هرات له صفوي والي دروېش خان شاملو سره یې دوستانه رابطې او پیوندونه ونښلول.

په دغه وخت کې بابر له کابله پر کندهار برید وکړ. شجاع بېگ په کندهار کې کلابند سو او د هرات والي ته یې حال ولېږه. د هرات صفوي والي بابر ته وکښل چې د شاه اسماعیل او بابر تر منځ د دوستۍ تړون و. د هغه تړون تقاضا دا ده چې د کندهار کلابندي خوشي کړي. بابر کلابندي پرېښووله او کابل ته ولاړ. په دغه وخت کې شجاع بېگ خراسان ته ولاړ او کندهار یې خپل معتمد او باوري ملا باقي ته پرېښوو. ملا باقي له بابر سره جوړه وکړه. کندهار یې بابر ته وسپاره او هغه خپل زوی میرزا کامران د کندهار والي مقرر کړ^(۱۰).

^(۹) بابر نامه. ۱۲۹ مخ.

^(۱۰) علامه مرحوم په دې باب د گلبدن بېگمي د همایون نامې له ۵۳ مخه څخه څلور لیکي رانقلوي. څرنگه چې مکررات وو، نو تر تېر سوم (هوټک).

د شیباني خان بريد (۱۱) :-

د ۹۱۳ هـ ق کال د محرمي په مياشت کي د شیباني خان لښکري تر مرغاب راتېري سولې هرات يې ونيو. فراه او گرم سیر يې هم خپل کړل. شاه بېگ او مقیم چي دا واورېدل، ظاهراً يې د شیباني خان اطاعت ومانه د کندهار خطبه او سکه يې د دد په نامه کړله او له کابلې يې بابر خپل مرستي او د شیباني خان مقابلې ته راوغوښت^(۱۱). بابر چي کندهار ته راغی شاه بېگ او مقیم کلابند سول. په خالیشک^(۱۲) کي جنگ وسو بابر بريالی سو او شاه بېگ شال و مستنگ ته وتښتېد او مقیم زمينداور ته ولاړ.

میرزا مقیم چي د بابر له لاسه زمينداور او شاه بېگ شال و مستنگ ته تښتېدلي وو. شیباني خان ازبک يې د کندهار نيولو ته ولمساوه او شیباني خان هم سمدستي پوځونه د کندهار خوا ته ولېږدول. زمينداور ته چي راوړسېد، مقیم او شاه بېگ ډېر پېشکښونه ور وړاندي کړل او د شیباني خان په قراول کي د عبدالله سلطان سره را روان سول. کندهار يې کلابند کړ. د کلات حاکم میرزا عبدالرزاق د کابل خوا ته تړپل^(۱۳). د کندهار مشرانو د عبدالله سلطان او ارغوني مشرانو ډېر ښه هرکلی وکا. د شیباني خان لښکري هم ورپسې ور ورسېدلې. پر ناصر میرزا مخکې تنگه سوه، امان يې وغوښت او

^(۱۱) د تلیق الاخبار په ۵۰۴/۲ مخ کې کښلي دي : د تېموريانو تر سقوط وروسته د ازبکانو خاني په ماوراء النهر کي لومړی وار محمد خان جوړه کړه، چي په شیباني خان سره مشهور دی او شیبک خان يې هم بولي. ابوالفتح محمد خان شیباني د شاه بډاق زوی د ابوالخير خان لمسی د دولت شيخ کړوسی د ابراهيم کوسی د فولاد کودی او د منگ تېمور (ملقب په کولوک) پردی دی. منگ تېمور د باداقل زوی د جوجي لمسی د بهادر خان کړوسی د شیباني خان کوسی د جوجای (جوجي) خان کودی او د چنگېز پردی دی.

^(۱۲) ظهيرالدين محمد بابر شاه. ۱۴ مخ.

^(۱۳) خالیشک د ارغنداو رود پر لوبډيځه غاړه کوهک ته نژدې يو کلی دی (هوټک).

^(۱۴) بابر نامه. ۱۲۵ مخ.

څو اسونه يې د پېشکښ په نامه شيباني خان ته د کندهار له کلا څخه راوړلې. ناصر ميرزا کابل ته ولاړ او شيباني خان هرات ته ازبک پوځونه ولېږدول. کندهار بيرته د شاه بېگ او مقيم په لاس ورغی. په دغه وخت کې مقيم ومړ او د کندهار پاچهي يوازي شاه بېگ ته پاته سوه^(۱۵).

شيباني خان چې په هرات کې و، د سيستان ارغون حاکم امير سلطان علي يې سلام ته ورغی. شيباني خان ډېر ونازاوه او بيرته يې سيستان ته رخصت کړ. چې پسله څو مياشتې هلته ومړ او پر ځای يې قاضي منصور ميرزا د شيباني خان له خوا مقرر سو^(۱۶).

د بابر نامې په ۱۳۴ مخ کې کښلي دي :-

زه (بابر) چې د کندهار له نيولو وروسته کابل ته ورسېدلې، شپږ اووه ورځې وروسته د ناصر ميرزا يو نوکر راغی، حال يې راوړ چې شيباني خان پر کندهار بريد وکړ، بنار يې کلابند کړ "ناصر ميرزا امان وغوښت. شيباني خان کندهار د ذوالنون زامنو ته وسپاره". بابر وايي ما چې دا واورېدله له شيباني خان څخه مي د نجات لار لټوله. پای ته مو سلا پر دې سوه چې مخ پر هندوستان وخوځېږو. زه لمغان (لغمان) ته رهي سوم. عبدالرزاق چې له کلاته راتښتېدلی و، کابل مي ده ته پرېښوو.

د تاريخ عالم آرای عباسي په ۴۸ مخ کې ليکلي دي :-

د تېموريانو د پاچهۍ لړۍ چې په هرات کې وشلېدله، خراسان د شيباني خان په لاس ورغی. شاه بېگ ارغون^(۱۷) له کندهاره څخه د شيباني خان حضور ته ورغی. هغه ونازاوه. په دغه کال بابر پر کندهار بريد وکړ. کندهار يې ونيوه او خپل ورور ناصر ميرزا ته يې وسپاره. کابل ته ستون سو.

^(۱۵) له شاه بېگ شيباني څخه د بابر خور خانزاده بېگم وه (همايون نامه، ۴۶ مخ).

^(۱۶) روضة الصفا، ۷/۱۱۰ مخ.

^(۱۷) په عالم آرای عباسي کې شجاع بېگ ليکلی دی.

شيباني خان چي خبر سو، له ډېر لښکر سره مخ پر کندهار وخوځېده، د ذوالنون ارغون زامن يې مخي ته راغلل، د شيباني له لښکرو سره يې پر کندهار بريد وکړ. ناصر ميرزا تر څو ورځو کلابندی وروسته کابل ته وتښتېده او کندهار د شيباني خان په لاس ورغی. ده بيرته ارغونيانو ته وسپاره. شيباني خان چي په ۹۱۶ هـ ق کال وواژه سو، خراسان د شاه اسماعيل په لاس کښووت. مگر کندهار د ارغونيانو په لاس کي و. بله پلا چي بابر پر کندهار بريد وکړ، شاه بېگ کلابند سو. د کلابندی په وخت کي يې له درمېشه څخه مرسته وغوښتله. درمېش خان د شاه اسماعيل له خوا د هرات والي و. د درمېش خان په غوښتنه بابر د کندهار کلابندي پرېښووله کابل ته ستون سو. شاه بېگ ملا باقي ته د کندهار واک د وکالت په توگه وسپاره. پخپله خراسان ته ولاړ. د ده په غياب کي ملا باقي بابر وروباله او کندهار يې ورو سپاره. بابر خپل زوی ميرزا کامران د کندهار والي کړ.

په ۹۴۱ هـ ق سام ميرزا بن شاه اسماعيل د کندهار نيولو ته ملا وتړله. کندهار يې کلابند کړ، په دغه وخت کي د ميرزا کامران له خوا خواجه کلان د کندهار نايب و، شپږ مياشتي يې کلابندي وگالل څو ميرزا کامران له لاهور د ده په مرسته راغی او سام ميرزا ته يې شکست ورکړ. کامران ميرزا تر بري وروسته بيا خواجه کلان ته کندهار وسپاره.

په ۹۴۳ هـ ق شاه طهماسب له هرات څخه د کندهار د نيولو په نيامت وخوځېده. خواجه کلان چي دا واورېدل، کندهار يې کنجي خواجه ته وسپاره او خپله سنده ته ولاړ. شاه طهماسب چي کندهار ته نژدې سو، کنجي خواجه يې مخي ته راووت او د کندهار کيلی يې د شاه طهماسب مخي ته کښېښوولې. شاه طهماسب چي فارس ته ستنېدی براق خان يې د کندهار والي وټاکه. د شاه طهماسب تر تگ وروسته کامران ميرزا بيا پر کندهار بريد وکړ، براق خان کندهار ورو سپاره پخپله اېران ته ولاړ. دغه

براق خان بيا له همایون سره د یوه پوځ په مشرۍ بیرته کندهار ته راغی او
همایون کندهار ونيوه، تر نیولو وروسته یې ده ته وسپاره.
ایرانی شهزاده سلطان مراد چې په کندهار کې ومړ، براق خان بیرته
ایران ته ستون سو او د کندهار اداره د همایون له خوا بیرم خان ته وسپاره
سوه.

بیرم خان چې له همایون سره هندوستان ته ولاړ، له خپلې خوا یې
شاه محمد کلاتی د کندهار نائب الحکومه کړ. په ۹۶۳ هـ ق کال د زمينداور
حاکم بهادر خان ازبک پر کندهار برید وکړ. شاه محمد کلاتي له شاه
طهماسب څخه مرسته وغوښتله. د شاه طهماسب له خوا د بهرام میرزا زوی
د شاه اسماعیل لمسی سلطان حسین میرزا د شاه محمد کلاتي مرستی ته
ولېږی. علي یار سلطان افشار او ولي خلیفه شاملو هم ورسره وو. ولي خلیفه پر
بهادر خان ازبک برید وکړ. بهادر خان هندوستان ته وتښتېد. زمينداور
ایرانیانو ونيوه. له دغه بري وروسته مخ پر کندهار وخوځېدل.

شاه محمد کلاتی کلابند سو. طهماسب چې خبر سو، په ۹۶۵ هـ ق
کال یې علي سلطان تاتی اغلی د کندهار نیولو ته وگوماره او کندهار و
کلات یې د نوموړي سلطان حسین میرزا په نامه کړل. شپږ میاشتي
کلابندي اوږده سوه. پای ته شاه محمد کلاتي امان وغوښت، کندهار یې
سلطان حسین ته وسپاره، پخپله هندوستان ته ولاړ. سلطان حسین میرزا
تقریباً شل کاله د کندهار والي و او د اسماعیل میرزا د جلوس په وخت کې
ومړ.

د بابر دوهم برید :-

په ۹۱۳ هـ ق کال بابر له کابل څخه کندهار ته وخوځېد. دی لیکي ماد
ارغوني حکومت سره خراسان ته د شیباني ازبک له لښکرو سره د مقابلي په

نيامت پوځونه کندهار ته ولېږدول. په کلات کي يې پښتانه ولوتل. تر کلات
چي ور تېر سول، خان ميرزا او عبدالرزاق ميرزا له کندهاره ورو تښتېدل. په
دغه وخت کي بابر د کندهار ارغونيانو ته يو ليک راو لېږه چي زه غواړم
خراسان د ازبکو له لاسه وکارم. مگر ارغونيانو د ده راتگ کندهار ته ونه
مانه. بابر پوځونه پسي راو لېږل، په ښار کي يې د جنگ تيارۍ ونيولې.
کندهار ته چي د بابر پوځونه راوړسېدل، د دې له پاره چي دلخښک له
لاري له کندهاره څخه د اوبو ولې (ويالې) وټري، د بابا صاحب (حسن
ابدال) او خاليشک خوا ته يې پوځونه وگومارل.

ارغون شاه بېگ او مقیم ورور يې سرپوزه ورته نيولې وه. بابري پوځونه
د پيرپایمال تر پوزې تېر سول. د اولانکۍ^(۱۷) پر واله يې چي د کندهار ښار ته
راتله، واړول. بابري پوځونه چي د شپو شپو وړي وو، په تالا بوخت سول.
شپږ اووه زره ارغوني پوځونه له دوو خواوو پر راغلل. د يوې ډلې مشر توب
شاه بېگ او د بلې مشر توب ميرزا مقیم کاوه. د ميرزا مقیم پوځونو د بابر پر
میسره محکه تنگه کړه. خو پلا يې له بابر ه مرسته وغوښتله، مگر د بابر د پوځ
مخي ته شاه بېگ زنگون وهلې و، ويې نه کولای سواي چي د میسرې په
مرسته ورسېږي. د بابر پلي لښکري د شاه بېگ پر لښکرو راوخوځېدلې مگر د
ارغونيانو ټينگار بيرته تر شا راووهلې. په بل برید کي د شاه بېگ پوځ تر شا
تړل او سري بېگ ترکمن او وروڼه يې د بابر پوځو ته اېل سول. د مقیم
پوځونو غوښتله د بابر پر میسره ورتوی سي خو د پيرپایمال گڼو ويالويې
مخه ونيوله. د مقیم پوځونه د شاه بېگ د پوځو تېښتي مجبور کړل چي تر
شاسي. د بابر پوځونه د مرغان د غره ډډي ته راواوښتل. ارغونيان د
کندهار ښار ته و تښتېدل او بابر په چارباغ کي واړول^(۱۸). شاه بېگ د شال او
مستنگ او مقیم د زمينداور خوا ته مخ ونيو. په کلا کي دننه احمدعلي تر

^(۱۸) چهار باغ فرخزاد.

خان پاته سو، امان يې وغوښت او د ماشور دروازه يې خلاصه کړه. بابر په ښار ورننوت د مقیم او شاه بېگ درنې خزانې يې لاس ته کړې. بابر ليکي: په دغو خزانو کې دومره سپين زروه چې تر اوسه نه موږ ليدلي او نه مو له چا څخه اورېدلي وه. لښکرو ته هومره اولجې په لاس ورغلې چې د آسونو، پسونو او نفيسو توکرانو شمېر ممکن نه و. بابر کندهار خپل ورور ناصر ميرزا ته وسپاره او پخپله يې لښکري بيرته کابل ته ولېږدولې. په قره باغ کې يې اولجې سره ووېشلې.

بابر ليکي چې روپۍ تر شمېر وتلي وې، نو مو په ترازو سره ووېشلې او په سوو سوو غاښه سپينې تنگې نوکرانو ته لا ورسېدلې^(۱۹). د ترنگ د سيمي (کلات) حکومت يې ميرزا عبدالرزاق ته وسپاره. په تاريخ معصومي ۴۸۷ مخ کې کښلي دي چې بابر د ۹۲۸ هـ ق کال د کوچني اختر په ديرلسمه = ۱ سپتمبر ۱۵۲۲ ع کندهار ونيو. د روضة الصفا په ۱۱۰/۷ مخ کې ليکلي دي چې بابر مغل زينداور هم ونيو.

د ملک جلال الدين مرسته غوښتل :-

د ازبکانو حملو سيستانيان پکو کړل. په ۱۰۰۴ هـ ق کال ملک شاه حسين سيستاني کياني (د احياء الملوك مولف) د مرستي غوښتلو له پاره کندهار ته ولاړ. د کندهار مغولي حاکم شاه بېگ خان د مولتان له مغولي دارالحکومه څخه تر اجازې اخيستلو وروسته دوه درې زره تنه د سيستانيانو مرستي ته تيار کړل. په دغه وخت کې ملک شاه حسين ته حال راغی چې ازبکانو سيستان خوشي کړ. دی سيستان ته ولاړ، خود ۱۰۰۵ هـ ق کال په وروستۍ نيمايي کې ازبکانو بيا پر سيستان بريد وکړ، د سيستان واکمنان د ترقون په کلا کې کلابند سول.

(۱۹) بابر نامه، ۱۳۱، ۱۳۲، ۱۳۳، ۱۳۴ مخونه.

د ۱۰۰۶ هـ ق کال په پسرلي کي د نيمروز ملکان لکه ملک جلال الدين محمود، ملک شاه حسين، ملک ابوالفتح، ملک مظفر، شاه علي، شاه ابو بيد له خپلو کورنيو سره کندهار ته ولېږدېدل. د دغي قافلې شمېر تر پنځو کورنيو زيات و.

ملک جلال الدين محمود غوښتل، چي د مرستي غوښتلو له پاره د لال الدين اکبر (۹۶۳ - ۱۰۱۴ هـ ق) دربار ته ولاړ سي. په دغه وخت کي ه عباس صفوي مشهد ته راغی او جلال الدين محمود، ملک شاه حسين د ده ورور ملک محمود مشهد ته ورغلل او له شاه عباسه څخه يې يو فرمان خيست، شاه حسين د هغه فرمان له مخي کندهار ته ولاړ او د سيستان څخه زړه کورنی د گرمسير او رودبار له لاري د ۱۰۰۷ هـ ق کال د لومړۍ نوري په اوله قلعه فتح ته ورسېدلې (وگ: احياء الملوك).

ر کندهار باندي د جلال الدين محمود حمله :-

د ۱۰۱۵ هـ ق کال په پيل کي ملک جلال الدين محمود او ملک شاه حسين سيستاني چي څو تنه صفوي اميران هم ورسره وه، له لسو زرو سپرو سره د گرمسير له لاري پر کندهار بريد وکړ. يوولس مياشتي يې د کندهار ښار کلابند کړ.

د کندهار مغولي حاکم له ډهلي څخه مرسته وغوښتله، د دغي مرستي لارسېدل د سيستاني لښکرو ستنېدل و^(۲۰).

سيد محمد جونيوري په کندهار کي :-

د تذکره علمای هند په ۱۹۸ مخ کي ليکلي دي :-
سيد محمد جونيوري د مهدويت مدعي و، پلاري يې سيدجان او مور

^(۲۰) احياء الملوك، ۴۷۶ مخ.

يې اغا ملکه نومېدله. دی په ۸۴۷ هـ ق په جونپور کې زېږېدلی دی. په ۹۰۱ هـ ق کال حجاز ته ولاړ. هلته يې د مېدويت دعوه وکړله. هندوستان ته راغی د مېدويت تبليغ يې پيل کړ. له گجراته څخه حکومت ويوست سنده ته ولاړ. د سنده واکمن يې د وژلو امر وکړ چې له ملگرو سره يې ووژني. بيا د ځينو خلکو په سپارښت له مرگه خلاص سو، له ملکه يې ويوست. سيد محمد جونپوري له اتو سوو مريدانو سره کندهار ته راغی. دلته د شاه بېگ ارغون حکومت و. شاه بېگ يې ارادتمند سو. دلته (په کندهار کې) يې د کندهار له علماوو سره مشاجره وکړله. هغو که څه هم سخت ورته وويل خو دی په خښم نه سو. قرآني وعظ يې پيل کړ. بيا له کندهاره فراه ته ولاړ. هلته د ۶۳ کالو په عمر په ۹۱۰ هـ ق کال مړ او په فراه کې ښخ سو.

دروېش علي بېگ په کندهار کې :-
د اميرعليشېر نوایي کشر ورور (دروېش علي بېگ) څه موده د بلخ حاکم و. په ۹۱۷ هـ ق کال چې بابر کندهار ونيو، دی کندهار ته راغی او دلته مېشت سو. په بابرنامه کې يې بې هنره او کوردماغ بللی دی.

د شاه حسن تبتيډل کابل ته :-

د شاه بېگ ارغون زوی شاه حسن په ۹۲۱ هـ ق کال = ۱۵۱۴ ع په کندهار کې له خپله پلاره خوابدی سو او کابل ته بابر ته ورغی. بابر ډېر ونازاوه. په ۹۲۲ هـ ق کال بابر بيا د کندهار نيولو ته ملا وتړله. کندهار يې کلابند کړ او په ۹۲۳ هـ ق کال يې کندهار ونيو^(۲۱).

^(۲۱) علامه رشاد رشدي د شاه حسن په باب د يادښتو په ۱۱۸ مخ کې د مآثر رحيمي ۲۹۷ مخ ته حواله ورکړې ده (هوټک).

د عسکري ميرزا حکومت :-

په ۹۳۷ هـ ق کال بابر په اکره کې ومړ. ميرزا کامران زوی يې چې په خبر سو، کندهار يې ميرزا عسکري ته وسپاره او پخپله يې هندوستان ته مخ ونيو. تر لودهيانې پورې پر مخ ولاړ او له همايون څخه يې د کندهار، کابل او پنجاب واک تر لودهيانې پورې واخيست^(۲۲).

د خواجه کلان بېگ حکومت :-

په ۹۳۹ هـ ق کال چې عسکري ميرزا له کندهاره کابل ته تښتې، هزاره وو مخه ورته ونيوله او عسکري ميرزا ته يې کلکه ماته ورکړه. دا خبره چې کامران ميرزا ته په لاهور کې ورسېدله عسکري ميرزا ته په قهر سو د کندهار حکومت يې ځنې واخيست او خواجه کلان بېگ ته يې وسپاره^(۲۳).

د سام ميرزا يرغل :-

صفوي شاه طهماسب په (... هـ ق) کې عبدالله خان ازبک ته چې پر خراسان يې يرغل کړی و، ماتې ورکړه، نو خپل ورور سام ميرزا ته يې د خراسان واک وسپاره او پخپله د عثماني سليمان پاشا مقابلې لړه عراق ته ولاړ. د ۹۴۲ هـ ق کال په سر کې سام ميرزا پر کندهار يرغل وکړ^(۲۴). اته مياشتې يې د کندهار ښار کلابند کړ او د کندهار مغولي حاکم خواجه کلان بېگ هم ښه خان ورته ټينگ کړ^(۲۵). کامران مغل يې د برات په لومړۍ ورځ ۹۴۲ هـ ق کال^(۲۶)، له کابل څخه لاهور ته^(۲۷)، مقابلې ته راغی او سام ميرزا ته يې

^(۲۲) مآثر رحيمي. ۵۲۱/۱ مخ.

^(۲۳) هماغه اثر. هماغه مخ.

^(۲۴) نامه خسروان. ۱۰۰/۳ مخ.

^(۲۵) ^(۲۶) ^(۲۷) مآثر رحيمي. ۵۲۹/۱ مخ.

کله ماتي ورکړه، د قزلباشو د پوځ يو ستر مېړه، غرپور^(۲۸) په دې جنگ کې وواژه سو^(۲۹) او قزلباشو په خورا خړه ورځ د خراسان پر لور تړل. کامران مغول حاکم خواجه کلان ونازاوه او بيرته لاهور ته ځني ولاړ^(۳۰). د تاريخ سلاطين افغانه په ۱۳۶ مخ کې کښلي دي :-

شاه طهماسب صفوي چي د هرات حکومت له اعزنواز شاملو څخه واخيست، صوفيان خليفه ته يې وسپاره. اعزنواز د سام ميرزا په پوست ورننوت د کندهار نيولو ته يې وپاراوه. د سام ميرزا لښکري چي پر کندهار راغلي د کامران له خوا د کندهار حاکم خواجه کلان بېگ کلابند سو. کامران له لاهوره د خواجه کلان په مرسته ور ورسېد. د کندهار په شاوخوا کې يې سام ميرزا مات کړ. اعزنواز په جنگ کې ونيول سو او سام ميرزا په تېښته اېران ته ولاړ.

د شاه طهماسب يرغل :-

کله چي صفوي سام ميرزا له کندهاره په ماتي خراسان ته ستون سو، د عبدالله خان ازبک لښکرو په بېړه د خراسان خوا ته په خوځېدو پيل وکړ. شاه طهماسب چي دغه و، د عثماني سلطان سليمان پاشا (۹۲۶ - ۹۷۴ هـ

^(۲۸) په مآثر الامراء ۵۵۲/۲ مخ کې يې دغه نوم ميرزا اغوزپور کښلی دی.

^(۲۹) تحفة الکرام، ۱۴۱/۲ مخ. مگر مآثر رحيمي (لومړی ټوک، ۵۲۹ مخ) ليکي چي اغزپور خان چي د سام ميرزا اتاليق و، له ډېرو قزلباشو سره ونيول سو او بيا ووژل سو.

^(۳۰) مآثر رحيمي (ليکي): "سام ميرزا له ۹۲۸ هـ ق کال څخه تر ۹۳۰ هـ ق پوري يعني د پلار تر مرگه پوري په هرات کې د خراسان د حاکم په حيث و. ... خان يې سرپرستي کوله. په ۹۶۹ هـ ق ورور ته پورته سو. ده تحفة سامي په ۹۵۷ هـ ق کښلي ده". مگر د لومړي شاه اسماعيل صفوي زوی سام ميرزا بل سړی دی چي د تحفة سامي مولف دی. په ۹۲۳ هـ ق کال زېږېدلی دی. په ۹۶۹ خپل مشر ورور شاه طهماسب بندي کړ او په ... کال دوهم شاه اسماعيل وواژه (د تحفة سامي مقدمه).

ق) له جنگو خحه فراغت موندلی و. په خورا تلواریښي د خراسان خوا ته
 لښکري راولېږدولې. ازبکان بلخ ته ستانه سول او شاه طهماسب د خراسان
 او هرات له لاري د همهغه ۹۴۲ هـ ق کال په پای کي د کندهار خوا ته یرغل
 وکا. پسله ډېره زیاره یې د کندهار حاکم خواجه کلان مجبور کړ چي د کلا
 کیلی ور و سپاري او پخپله لاهور ته مخه ونیسي. شاه طهماسب چي کندهار
 ونیو^(۳۱) بداغ خان قاچار ته یې د کندهار واک و سپاره. شاه طهماسب ته په
 کندهار کي د عبدالله خان ازبک^(۳۲) استاخی (قاصد) راغی او په دې وسیله
 د ازبکو او قزلباشو تر منځ روغه وسوده او شاه طهماسب په خونې سره د
 اېران خوا ته وخوځېد^(۳۳).

د شاه طهماسب صفوي له خوا د کندهار دوهمه پلا نیول په ۱۵۵۸ ع
 = ۹۶۵ هـ ق کي بشوول سوي دي.

د مغول میرزا کامران یرغل :-

د کندهار حاکم خواجه کلان بېگ چي له کندهاره وتښتېد، د تېتې
 (سنده) او اوچ له لاري لاهور ته میرزا کامران لره ورغی^(۳۴). په ۹۴۳ هـ ق
 کال میرزا کامران له کابله یا لاهوره خخه کندهار ته راغی. صفوي واکمن
 بداغ خان قاچار یې له کندهاره اېران ته وتښتاوه، کندهار یې بیا د مغولي
 واک په خند (دایره) ننه یوست^(۳۵) او پخپله لاهور ته ځني ولاړ^(۳۶).

^(۳۱) مآثر رحيمي، ۱/ ۵۲۰ مخ.

^(۳۲) عبدالله ازبک په ۱۰۰۵ هـ ق کي ومړ او په ۹۹۱ هـ کي پاچا سو. عبدالله خان ازبک د

سکندر خان (جلوس ۹۶۸ هـ ق) زوی و. تر عبدالله وروسته یې زوی عبدالمومن پاچا سو.

^(۳۳) نامه خسروان، ۳/ ۱۰۰ مخ.

^(۳۴) مآثر رحيمي، ۱/ ۵۳۰ مخ.

^(۳۵) تحفة الکرام، ۲/ ۱۰۱ مخ.

^(۳۶) مآثر رحيمي، ۱/ ۵۳۰ مخ.

معصومي په تاريخ سنڌ ۲۲۷ مخ کي ليکلي دي :-

په ۹۴۶ هـ ق کال د سنڌ واکمن شاه حسن ارغون له خوا مير خوش
محمد ارغون، ميرزا کامران ته د کندهار د نيولو او د اغضوار خان د وژلو
مبارکي له ولېږل سو.

د مغول ميرزا کامران دوهم يرغل :-

د ۹۴۷ هـ کال د دهې په ورځ چي همایون مغول له درو ورنو سره له
شېرخان پستانه څخه کلکه ماتې وموندله. نويې د پښتونخوا پر لور راټرېلې.
ميرزا کامران له ميرزا عسکري او خاوند محمود او خواجه عبدالحق سره
چناب ته نژدې له همایونه جلا سو، کابل ته ولاړ^(۳۷). همایون بهيرې ته ولاړ
او ميرزا عسکري د رجب په مياشت کي د پنجاب په بهيره کي ځني بېل
سو^(۳۸) او د کابل لاريې په خوله ورکړه. پخپله همایون تر سنډه پوري د
پښتني پوځو له تعاقبه څخه چي خواص خان يې مشر و، نوک ټپک نه کړای
سواي. کله چي بهکر ته ورسېد، ميرزا هندال وروريې^(۳۹) هم چي په ملتان
يا بهکر کي و. د کندهار خوا ته مخ ځني راونيو او همایون په سنډه کي د
ميرزا شاه حسن ارغون سره دوه کاله په ټک و ټوک کښووت.

ميرزا کامران چي په کابل کي واورېدل، چي د ده مېرېزی ورور ميرزا
هندال کندهار ته د مغولي واکمن قراچه خان په بلنه د مخالفت په نيت
راغلی دی، له کابله يې د کندهار لور ته لښکري راوخوځولې. ميرزا هندال
او قراچه خان يې د کندهار په کلا کي شپږ مياشتي کلابند کړل. په پای کي

^(۳۷) تاريخ معصومي، ۱۲۹ مخ.

^(۳۸) بهيره، نوشهره (فرشته، ۱۱۹ مخ).

^(۳۹) ميرزا هندال په ۹۵۸ هـ په هغه شبخون کي چي خلیلو او مهمندو پښتنو د کامران په
طرفدارۍ د همایون پر لښکر ورووړ، وواژه سو.

چي يې ۹۴۸ هـ کال د درېمي خور په اووه لسمه ورځ کندهار ونيو،
 عسکري ميرزا خپل سکه ورور ته يې کندهار وسپاره او هندال يې له ځانه
 سره کابل ته بوت او ننگرهار يې په جاگير ورکړ^(۴۰). که څه هم دمخه يې د
 غزني وعده ورسره کړې وه مگر هندال ننگرهار ته نه ولاړ او بدخشان ته
 وتښتېد او په خوست کي کښېنوست^(۴۱).

د قراچه خان حکومت :-

د طبقات اکبري په ۴۸/۲ مخ کي ليکلي دي :-
 په ۹۴۷ هـ ق کال د کندهار واکمن قراچه خان و، ميرزا هندال ته يې
 وليکل چي کندهار ته راسه. په دغه وخت کي هندال په سنده کي له
 همایون سره و. هندال ته چي حال ورسېد د همایون ملگري يې پرېښووله
 او کندهار ته يې مخ ونيوه.

په اکبرنامه ۲۴۶/۱ مخ کي ليکلي دي :-
 په ۹۵۰ هـ ق کال چي همایون ايران ته د کندهار له لاري تئ، په
 زمينداور کي امير بېگ او په بست کي چلمه بېگ حاکم و.

همایون د کندهار په گرمسېل کي :-

همایون چي له شېرشاه وتښتېد، (...) کال يې په سنده کي تېر کړ، بيا
 نومخ پر کندهار وخوځېد. شال وپوشنج ته چي ورسېده، ميرزا عسکري د
 همایون د نيولو له پاره يو پوځ له کندهاره را رهي کړ. همایون چي خبر سو
 د رېگ له لاري د کندهار گرمسېل ته ولاړ او له هغه ځايه سيستان او خراسان

^(۴۰) تحفة الکرام، ۱۴۴/۳ مخ. گلبدن بېگمه ليکي: قراچه خان، هندال له بهکړه ور وباله او
 د کندهار حکومت يې ور وسپاره (همایون نامه ۱۰۸ مخ).

^(۴۱) همایون نامه، ۱۱۰ مخ.

ته ولار^(۲۲).

گلبدن بېگمه دا هم زياتوي چي د رېگ له لاري همایون خان بابا حاجي (اوسني باباجي) ته ورساوه. دا کلا د هلمند پر غاړه په گرمسېل کي واقع ده^(۲۳).

همایون چي له اېرانه بيرته کندهار ته راغی د ۹۵۲ هـ ق کال د محرمي اوومه وه.

له سنډه څخه د مغول همایون راتگ :-

همایون چي د شاه حسن ارغون سره په سنډه کي له شخړو ستړی سو په ۹۵۰ هـ کال يې مخ د کندهار خوا ته راونيو. شال ته يې، چي له کندهاره ۴۰ فرسنگه ليري دی، لښکر راوړسېد، د کندهار له خوا يو سپور ور ورسېد او له آسه سره په سراپرده ورننووت. همایون ته يې د ده د کندهاري هواخواهانو له خوا خبر راوړ چي عسکري ميرزا وروريې د شاه حسن ارغون په لمسون له کندهاره د مقابلي او د همایون د نيولو په نيامت له دوو زرو سپرو سره^(۲۴)، دروڅوځېد. همایون چي د عسکري ميرزا مخالفت واورېد له هغه ځايه څخه يې د خپلي ښځي حميده بانو بېگم او ۲۲ تنو سره، چي بيرم خان هم پکښې و، د مستنگ له لاري د سيستان خوا ته تړپل او خپل يو کلن زوی اکبر^(۲۵) يې په لښکر کي پرېښود. عسکري ميرزا چي د

^(۲۲) تاريخ حاجي محمدعارف کندهاري. ۲۱ مخ.

^(۲۳) په تذکره بيات ۹ مخ او اکبر نامه ۱/۲۰۴ مخ کي هم بابا حاجي کلا د هلمند پر غاړه ښوول سوې ده.

^(۲۴) همایون نامه ۱۱۴ مخ.

^(۲۵) اکبر د ۹۴۹ هـ کال د رجب پر پنځمه د حميده بېگمي له نسه په سنډه کي زېږېدلی دی.

۹۵۰ هـ کال د شوال پر ۱۷ مه د همایون لښکر ته راوړسېد، خبر سو چي
همایون تېښتېدلی دی. لاسونه یې پرله وموښل او د همایون باروینه یې له
شهادت اکر سره کندهار ته یووړل. اکبر یې خپل ماندینې سلطان بېگم ته
وسپاره^(۳۶) او پسله څه وختو یې میرزا کامران ته، چي په کابل کي و،
واستاوه^(۳۷).

^(۳۶) مآثر رحيمي. ۱/ ۵۶۰ مخ.

^(۳۷) په مآثر رحيمي کي یې لیکلي دي چي شال د میرزا کامران د یوه خورا ورتېر امیر
جلال الدین جاگیر و. د همایون له لښکرو څخه دوه تنه تر ټولو دمخه چیني ته ورغلل.
هلته د جلال الدین خلکو بندیان کړل. یوه یې ځان په څه چم همایون ته ورساوه او
همایون مستنگ ته ترپلل او پاینده محمد ویس یې له خپل لیک سره سکري میرزا ته
واستاوه. مگر پاینده محمد ویس چي هم ناکام راستون سو، نو همایون له مستنگه سیستان
ته ترپلل.

کندهار

د گورگانیانو او صفویانو تر منځ

(له ۹۵۰ څخه تر ۱۱۱۹ هـ ق پوري)

د بیرم خان راتگ غزني ته :-

په ۹۵۷ هـ کي چي میرزا کامران د داودزیو، خلیلو او مهمندو پښتنو په مرسته له کابل څخه د همایون د ایستلو له پاره زیار ایست. همایون، بیرم خان ته ولیکل چي له کندهاره غزني ته پوځ راولېږدوي او غزني له حاجي محمد خان څخه، چي په غزني کي د کامران له خوا واکمن و، ونیسي. بیرم خان له کندهاره غزني ته ولاړ او حاجي محمد خان یې د لاسا کړ. کابل ته یې د همایون حضور ته بوت. بیرم خان د کندهار سیمي له پښتنو، نکودریو او هزاره وو څخه پاکي کړې.

د پیرروښان په حالنامه کې لیکلي دي :-

زه چي کندهار ته ولاړم، هلته مي پر پښتنو داسي ظلمونه ولیدل چي د هغه تر څو والی تر مرگه نه سم هېرولای، مثلاً یوه ښځه مي ولیدله چي د بیرم خان سپاهیانو په کوڅیو په ژړنده پوري تړلې وه، ژړنده چي به گرزېدله دا به هم ورسره چورلېدله.

د همايون^(۱) راتگ کندهار ته :-

په ۹۶۱ هـ ق کي ځينو درباريانو د همايون پر غور وړکښېښوول، چي
"بیرم خان د قزلباشو سره د مذهب د يووالي له امله لار لري. بېره ده چي
کندهار صفويانو ته ونه سپاري".

همايون هم د ۹۶۱ هـ ق کال په ژمي کي د څرخ، خروار او غزني له
لاري کندهار ته راوړسېد. بیرم خان د پنځو، شپږو تنو سره مخي ته ورغی.
همايون کندهار ته راغی او هغه بېره، چي د بیرم له خوا په زړه کي
ورلوېدلې وه، هيسته سوه، له مولانا ذين الدين محمود سره يې، چي د
خپلي زماني غوث و، وليدل. دوي مياشتي يې په خورا اند دلته تېري
کړې. بیرم خان يې ونازاوه او سره له دې چي بیرم خان څو ځله د رکاب
ملگري وغوښتل، ونه منل سوه او د کندهار حکومت هغسي ده ته پاته سواو
د وداع په وخت کي يې د بیرم خان په معرفي د عليقلي خان سيستاني
ورور بهادر خان د زمينداور په حکومت ولمانځه^(۲) او کابل ته وخوځېد. بیرم
خان تر مقره پوري له همايون سره د مشايعت په توگه ولاړ^(۳).

د بیرم خان تگ :-

د ۹۶۲ هـ ق د صفري په مياشت کي چي همايون له کابله څخه د هند
د استرداد له پاره ملا وتړله، بیرم خان يې له کندهاره له غښتلو سره
وروغوښت. بیرم خان کندهار، کلاتي شاه محمد ته وسپاره او په پېښور کي د
همايون په پوځ پسې ورروسېد او په سپهسالاری ولمانځل سو.
په ۹۶۳ هـ ق کال د خانزمان ورور بهادر خان په زمينداور کي د خواجه

^(۱) همايون په ۹۶۳ هـ ق د لومړۍ خور پر پنځمه په دهلي کي ومړ.

^(۲) فرشته، ۲۴۱ مخ.

^(۳) تذکره همايون واکبر، ۱۷۲ مخ.

قاسم هزاره د زوی فرخ حسین په ملگري د بغاوت نغاره وډنگوله او پر کندهاريې لښکر راوبهاوه ځکه چي اکبر له پښتنو سره په جنگ اخته و. شاه محمد کلاتي له طهماسبه مرسته وغوښته او هغه هم درې زره سپاره د يارعلي بېگ افشار تر مشرتابه لاندي په مرسته ورته راوېږل. دا مرسته چي شاه محمد خان ته ورسېدله پر بهادر خان يې بری وموند او د فرخ حسين سره يې وواژه. د اېران راغلی پوځ بيرته اېران ته ستون سو^(۴).

د قزلباشو يرغل :-

کوم وخت چي اکبر مغول په هند کي د پښتنو له لښکرو سره لاس و گړېوان و د شاه طهماسب صفوي په امر د قزلباشو لښکر د سلطان د وراره سلطان حسين ميرزا تر مشرتابه لاندي پر کندهار راغلل. کندهاريې کلابند کړ. ځکه چي د هند له خوا د مرستي هيله نه وه، نو مجبوراً د کندهار واکمن شاد محمد کندهاري يا شاه محمود خان^(۵) کندهار د شاه طهماسب وراره سلطان حسين ميرزا ته چي د بهرام ميرزا زوی و، وسپاره او پخپله يې د هندوستان خوا ته مخ ونيو.

دغه شاه محمد خان په ۹۶۸ هـ کال چي اکبر پر مالوه لښکري وروبھولي او د پښتانه باز بهادر؟ سره يې جنگ کاوه، د مغولي لښکرو د هراول مشر مقرر سو (وگ: مآثر رحيمي ۱/ ۶۸۰ مخ).

سلطان حسين په ۹۸۰ هـ ق، کي يوه ډله د خواجه محمد رحيم تر مشرتابه لاندي د ايلچي په ډول د سکهر واکمن سلطان محمود^(۶) ته ولېږله.

^(۴) مآثر رحيمي. ۱/ ۱۵۴ مخ.

^(۵) شاه محمد خان په فرشته کي محمد شاه خان دی او د بيرم خان له نوکرانو څخه يې گڼي.
^(۶) سلطان محمود د شاه حسن ارغون تر مرگ وروسته د شمالي سنده واکمن سو. موريې د مال کاسې پښتنه وه. په ۹۸۲ هـ ق کي ومړ.

دا هیئت په هغه وخت کي، چي د سلطان محمود او مجاهد خان په منځ کي په سکر کي جنگ و، هلته ورسېدل.

له اېرانه د مغول همایون یرغل پر کندهار :-

همایون مغول چي د شهر شاه پښتون له لاسه له هنده اېران ته تښتېدلی و، د شهر شاه پښتون (۹۴۷ - ۹۵۲ هـ ق) تر شهادت وروسته د شاه طهماسب صفوي (۹۳۰ - ۹۸۴ هـ ق) له دوولسو زرو^(۷) لښکرو سره، چي د قاجار بداغ خان تر مشرتابه لاندې و، د مشهد او گرمسیر له لاري پر کندهار راغی. په دې یرغل کي شاه طهماسب خپل زوی، چي د زانگو هلک و، هم ورسره کړی و. همایون چي د گرمسیر کلاوي ونيولې، میرزا عسکري خبر سو. اکبر د همایون زوی یې چي د ده په لاس کي بندي و، په کابل کي میرزا کامران ته ولېږه. پخپله میرزا عسکري د بابر زوی^(۸) چي د کندهار واکمن و، جنگ ته راووت، ماتې وکړه او په کندهار کي کلابند سو^(۹). همایون هم پسې راوړسېد او د محرمي پر اوومه یې د کندهار د ماشور دروازي د باندې د شمس الدین قاضي په باغ کي واړوله، مورچې یې سره ووېشلې او کلابندي یې ټینگه کړه^(۱۰). تر درو میاشتو او د گلبدن بېگمي په قول تر خلو پښتو ورځو کلابندی وروسته د بابر د خور خانه زاد بېگم (د

^(۷) تاریخ فرشته د لښکرو تعداد لس زره بولي.

^(۸) میرزا عسکري په کندهار کي د همایون له لاسه بندي کړه سو. په ۹۵۶ هـ ق کي چي همایون د طالقان په کلا کي پر میرزا کامران بری وموند، میرزا عسکري یې له کندهار وروغوښت او میرزا کامران ته یې وسپاره. میرزا عسکري په ۹۶۵ هـ ق کال د شام او مکې معظمې په لار کي ومړ.

^(۹) مگر تاریخ فرشته دا کلابندي شپږ میاشتي گڼي، وایي پسله شپږو میاشتو کلابندی همایون، بیرم خان، میرزا کامران ته په ایلچگري ولېږه.

^(۱۰) مآثر رحيمي، ۱/ ۵۹۶ مخ.

شيباني خان کونده) په سفارش، چي کامران ميرزا له کابل څخه کندهار ته را
استولي وه، همایون ته د ۹۵۰ هـ کال د درېمي خورپه مياشت کي^(۱۱) د
کندهار کيلي وسپارلي سوي.

د تذکره همایون واکبر په ۳۵ مخ کي کبلي دي :-
شاه طهماسب له همایون سره لس زره کسه د کندهار نيولولره
وگومارل. د دغه لښکر د سردارانو نومونه دا دي :-

۱. ميرزا مراد د شاه طهماسب زوی

۲. بداغ خان قچ (قاچار) د ميرزا مراد معلم (اتاليق)

۳. محمد خليفه د سيستان حاکم

۴. قراء محمد خان شرف الدين او غلي تکل د هرات حاکم

۵. سخاد سلطان افشار د فراه حاکم

دا لس زره تنه د هلمند پر غاړه په همایون پسې ور ورسېدل. همایون له
دغه ځايه علي سلطان چي د پنځو سوو تنو مشر و، له څو نورو غښتلو سره د
بست نيولو ته وگوماره. بايزيد بيات وايي :-

زه هم په دغه پوځ کي وم چي کلا ته ور ورسېدلو، او ويس محمد خلع
د کلا ساتندوی او جاگير دار کلابند سو او د جنگ له پاره يې ترتيب ونيو.
په جنگ کي پر علي سلطان غشي وموښت او ومړ او د ده پر ځای يې
دوولس کلن زوی د لښکر مشر سو. سبا ته د کلا خلکو امان وغوښت او سبا
يې کلا د همایون لښکرو ته تسليم کړه. همایون هم د سلطان علي زوی ته د
بست جاگير ورکړ. بل سبا ته همایون هم د بست کلا ته راوړسېد او له دغه
ځايه يې ۵۰۰۰ تنه له څو خانانو سره د کندهار نيولو ته وگومارل. کندهار له
کلابسته څخه شل ميله ليري دی. په درېمه ورځ دا پوځ د ماشور دروازې ته
واړول او د عسکري ميرزا له پوځه سره يې سپکه نښته هم وسوه. پنځه

^(۱۱) مآثر رحيمي، ۱/ ۵۹۹ مخ.

ورځي پس (په ۷ محرم ۹۵۲ هـ ق) همايون کندهار ته راوړسېد.

د خانزاده بېگم (د بابر خور) په واسطه، د عسکري ميرزا او همايون تر منځ سوله وسوه، کلا د همايون پوځونو ته وسپارله سوه. څو ورځي پس چي همايون کابل ته روانېدی، د کندهار حکومت يې بيرم خان بهارلو ته وسپاره، د کلات حکومت يې نواب قاسم حسين خان شيباني ته او د زمينداور حکومت يې تر دې پخوا ميرزا الغ بېگ ته وسپاره.

د ابدالي پښتنو جنگ :-

په ۹۶۱ هـ ق کال چي همايون له کندهاره کابل ته تللی، د کندهار مغولي نایب الحکومه بيرم خان تر مقره پوري ورسره و. له مقره څخه چي بيرم خان کندهار ته رخصت سو، په کلات کي يې د چينې کلامخي ته، چي قهر قلات يې هم بولي، اړولي و، خبر ورته راوړسېد چي ابدالي پښتنو په دغو نژدو حدودو کي ټولنه کړېده. بيرم خان، بهادر سلطان، حبيب علي، شاه قلي محرم، بابا زنبور، حاجي قره تېموريکه او حسين قلي بېگ وگومارل چي پر ابداليو بريد وکاندي. دوی مازيگر اسونو ته دانه ورکړله، روان سول. سبا څانښت هغو ابداليو قبيلو ته ورسېدل. بايزيد بيات وايي زه هم په دغه لښکر کي وم. مغولو سپاهيانو او پښتنو د مېراني جنگونه وکړل. پای ته پښتانه تر شا سول. مغولو سپاهيانو يې رمې را په مخه کړې. کلات ته يې راوستلې^(۱۲).

د زمينداور د حاکم بغاوت :-

همايون چي له اېرانه څخه د راستنېدلو په وخت کي کندهار ونيو، بهادر خان شيباني (د خانزمان کشر ورور) يې د زمينداور حاکم وټاکه. ده

^(۱۲) تذکره همايون واکبر، ۱۷۴ مخ.

هله بغاوت وکړ او د کندهار د نیولو په نیت یې پر کندهار برید وکړ. په دغه وخت کې د کندهار حاکم شاه محمد خان کلاتی و. شاه محمد خان کلابند سو او د ایران له پاچا څخه یې کومک وغوښت. قزلباشو پر بهادر خان برید وکړ او دی وتښتېده^(۱۳).

پر کندهار د کامران برید :-

د افغانستان در عصر گورگانی هند په ۴۶ مخ کې یې لیکلي دي :-
په ۹۵۴ هـ ق کال چي همایون له کابل څخه پر بدخشان برید وکړ، میرزا کامران او ورور یې، چي سنده ته تښتېدلي وو، همایون یې لیري ولید. پر کندهار یې د سنده له خوا برید وکړ خو په بیرم خان یې زور ونه رسېد. بې له دې چي کندهار ونیسي د کلات له لاري غزني ته ولاړ او هغه یې ونیوه. د همایون له خوا د غزني حاکم زاهد بېگ یې وواژه، کابل ته پسي ور تېر سو او هغه یې هم ونیوه.

د صفویانو حمله په ۹۶۴ هـ ق کال او د کندهار نیول :-

کوم وخت چي شاه طهماسب خپلي مرستیالی لښکري له همایون سره کولې، له همایون څخه یې عهد اخیستی و چي کندهار به تر نیولو پس صفوي لښکرو ته سپاري. نو د همدغه عهد په اساس یې څلرمه ورځ د کندهار کلا بداغ خان قاچار ته وسپارله او پخپله یې په ارغنداو کې واړوله^(۱۴). همایون او مغولي تېر چي دغه ژمی کوم ټاټوبی نه درلود، په دې

^(۱۳) آئین اکبری، انگریزي ترجمه ۳۴۷ مخ.

^(۱۴) شهزاده مراد، ابوالفتح سلطان افشار او صوفي ولي سلطان شاملو له بداغه سره کندهار ته ننوتل او نور قزلباش امراء و ایران ته ستانه سول. چغتايي امراء د کندهار د کلا د سپارلو په سبب له همایونه خوا بدي سول او له بهري کابل ته وتښتېدل. عسکري میرزا هم وتښتېد او سري پسي وگومارل سول او بیرته یې راوگرزاوه.

مگر کي سو چي کندهار بيرته له بداغ خان څخه واخلي. له ښه مرغه په
دغه وخت کي سلطان مراد شهزاده ومړ او همایون په عاریت کندهار له
بداغ خانه وغوښت چي د کابل او بدخشان تر نیولو وروسته به یې بیرته
پراڼیو ته سپاري. مگر بداغ خان ونه منل. همایون و بیرم خان، الغ میرزا
و حاجي محمد خان ته پټ وویل چي د کندهار کلا باید ونیول سي. هغه
و چي یوه ورځ د اوشو یو قطار په ښار ننوت. حاجي محمد د هغه قطار په
سیوري کي کلا ته ورننوت. دروازه وانان یې تر تبغ تېر کړل. بیرم خان او
الغ میرزا هم له پوځه سره په ښار ورننه وتل او پر بداغ خان باندي ناخبره
د مغول پوځونه چارپېر سول. بیرم خان غوښتل کابل ته ځان ورسوي. په
لار کي یوه ډله هزاره گان پر بیرم خان راتوی سول مگر بیرم خان بری
وموند او کامران ته ورغی او د کندهار د کلا د تسلیم په باب یې خبري
ورسره وکړې. مگر کامران ونه منلې او بیرم خان نامېنده کندهار ته راستون
سو. د قزلباشو لښکر هم د کلا بندۍ له اوږدوالي په عذاب سول مگر په دغه
ترڅ کي محمد سلطان میرزا، الغ میرزا، قاسم حسین میرزا، میرزا میرک،
شیر افغن بیگ او د کابلي منعم خان ورور فضل بیگ له کامرانه همایون ته
راوټښتېدل. د کندهار څه مخور هم له کلا څخه همایون ته راووتل. عسکري
میرزا تره ور سو او امان یې وغوښت او د خپلو امراوو سره په خورا ...
همایون ته راغی او کندهار یې ورسپاره^(۱۵). همایون د ظلم او زیاتۍ په
تور کندهار بیرته له بداغ خانه واخیست. بداغ خان اېران ته ستون سو او
همایون کندهار بیرم خان (خان خانان) ته وسپاره. د اکبر مور حمیده بانو
بېگم یې په کندهار کي پرېښووله او پخپله یې د کابل خوا ته، چي د ده د
ورور میرزا کامران په لاس کي و، مخ ونيو^(۱۶).

^(۱۵) تاریخ فرشت ۲۳۷ مخ.

^(۱۶) سیر المتأخرین.

د مغولي اکبر يرغل پر کندهار باندې :-

د اکبر د تخت نشینۍ په دریم کال چي محمد خان کلاتي د مغول پاچا اکبر په حکم کندهار شاه طهماسب ته وسپاره، طهماسب خپل وراره سلطان حسین ته وسپاره. میرزا مظفر حسین او میرزا رستم (د سلطان حسین میرزا زامن) او میرزا بهرام (۹۵۶ هـ ق مړ) لمسیان او د شاه اسماعیل کرویسیان چي د شاه طهماسب صفوي بن شاه اسماعیل ورپرونه وو^(۱۷). د ۱۰۰۰ هـ ق په حدودو کي میرزا رستم د زمینداور او مظفر حسین د کندهار؟ واکمن و. په پارس کي چي د لومړي شاه عباس د پلار سلطان محمد بن شاه اسماعیل ثاني صفوي (۹۸۶-۹۹۶ هـ ق) په وختو کي کومي شخړي او انقلابات پېښ سول، دوی په کندهار کي د پاچهۍ اعلان وکړ. کله چي له یوې خوا په ۹۹۶ هـ لومړی شاه عباس (۹۹۶-۱۰۳۸ هـ ق) پاچا سو^(۱۸) او له خپلو داخلي شخړو څخه یې فراغت وموند، دوی د شاه عباس له پرتمه وډارېدل او ترهور سول چي څه وکړي؟ او چیري پناه یوسي؟ او له بلي خوا پر خراسان د ازبکوپله پوري یرغلونو دوی وارخطا کړل. مغولي اکبر (۹۶۳-۱۰۱۴ هـ ق) چي دا واورېدل خورا خوش سو. شاه بېگ خان ارغون مخاطب په خان دوران (د ابراهیم بېگ چریک زوی) یې د یوه خورا درانه لښکر سره د کندهار لور ته وگوماره. مغولي لښکر چي تر ملتان راتېر سو، میرزا رستم^(۱۹) د خپل ورور مظفر حسین^(۲۰) څخه په کندهار کي

^(۱۷) په تحفة الکرام ۳ ټوک او فرشته کې لیکلي دي چي میرزا مظفر حسین او میرزا رستم د سلطان حسین میرزا زامن او د بهرام میرزا لمسیان او د شاه اسماعیل صفوي کرویسیان دي. په تزک جهانگیری ۷۷ مخ کي هم دغسې ضبط دي. بهرام میرزا بل زوی هم درلود ابراهیم نومېدی او په ۹۷۹ هـ ق کال مړ سو.

^(۱۸) لومړی شاه عباس د فارس پایتخت له قزوینه اصفهان ته رانقل کړ.

^(۱۹) میرزا رستم په ۱۰۵۱ هـ ق کال د ۸۲ کالو په عمر ومړ (سیرالمتاخرین). د میرزا رستم زوی شهنواز خان د اورنگزېب خسرو.

ماتي وکړه او د اکبر مغولي د دربار پر خوا يې وتړل او په لاهور کي د اکبر په حضور له خپلو څلورو زامنو سره بارياب سو^(۲۱). پنځ زری منصب او د ملتان و بلوچستان جاگیر ورکړه سو. ابو سعید میرزا ورور يې ورپسې بهرام میرزا د مظفر حسین زوی او ورپسې پخپله میرزا مظفر حسین هم په ۱۰۰۳ هـ کي د مغولي اکبر دربار ته راغلل. له دغي نېټې څخه کندهار د مغولي اکبر په مملکت کي داخل سو او خان دوران چي په شاه بیګ خان سره مشهور او د کابل صوبه دار و، د کندهار په صوبه داری وگومارل سو^(۲۲) او د خان خانان لښکري له ملتان څخه د تهتې د تسخیر له پاره وگومارلي سوې^(۲۳).

د تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند په ۶۳ مخ کې لیکلي دي :-
 شاه طهماسب صفوي (۹۳۰ - ۹۸۴ هـ ق) خپلو ورېرونو سلطان حسین میرزا او بدیع الزمان میرزا (د بهرام میرزا زامن) ته په ؟ کال د سیستان حکومت ورکړ. درې کاله چي تېر سول، سلطان حسین میرزا د کندهار او زمینداور والي مقرر سو او بدیع الزمان ته یوازي د سیستان حکومت پاته سو.

^(۲۱) د مظفر حسین لور (قندهاری محل) په ۱۰۱۷ هـ ق کال شاه جهان وکړه. د اقبال نامه جهانگیری په ۳۸ مخ کې لیکلي دي: مظفر حسین د سلطان حسین زوی د بهرام میرزا لمسی د شاه اسماعیل صفوي کړوسی و.

^(۲۲) سیرالمتاخرین (د ۱۱۹۵ هـ ق تالي) دا واقعه په ۱۰۰۱ هـ ق کي ضبط کړې ده، اما تحفة الکرام يې په ۱۰۰۲ کي گڼي. تاریخ فرشته (د ۱۰۳۳ هـ ق تالي) هم ۱۰۰۲ لیکلی دی.
^(۲۳) سیرالمتاخرین ۲۰۲/۱ مخ.

^(۲۳) تحفة الکرام لیکي چي په ۱۰۲۳ هـ ق کال يې د تهتې په حکومت هم ونمانځه او د خزاني سره يې په جاگیر کي ورکړه. دوه لکه روپۍ يې د مدد خرڅ په نامه ورکړې او مظفر حسین ته يې سنبل په جاگیر کي وباڅښه. دواړو ورونو شعر وايه. د میرزا رستم تخلص فدا و. د تاریخ فرشته له مخي خان خانان عبدالرحیم خان د ۹۹۸ هـ د لومړۍ خور پر ۱۴ مه په گجرات کي د مبارک خان لودي له لاسه وژل سوی دی او دا واقعه په ۱۰۰۰ هـ کي ده. د دې واقعي مشرتوب د بیرم خان زوی عبدالرحیم خان ته منسوب دی.

د سلطان حسين ميرزا زامن پنځه وو :-

۱. محمد حسين د شاه طهماسب په وختو کي ايران ته تللی و.
اسماعيل ميرزا وواژه^(۲۲).

۲. مظفر حسين. تر پلار وروسته د کندهار واکمن سو.

۳. رستم ميرزا. تر پلار وروسته د زمينداور او گرمسير واکمن سو.

۴. ابو سعيد ميرزا

۵. سنجر ميرزا

ملک محمود چي سيستان آزاد کړ او تر دغه دمخه د سلطان حسين ميرزا د ورور بديع الزمان په لاس کي و، له کندهار د يې لښکر راويوست. پر سيستان يې بريد وکړ. روغه وسوه چي مظفر حسين ته د ملک محمود لور (چي د ده په کورنۍ کي لو سوې وه) او د ملک محمود زوی جلال الدين ته د حمزه بېگ لور ورکړه سوه. حمزه بېگ د کندهار د شهزاده گانو لاله و. مظفر حسين چي د حمزه بېگ د وژلو اراده وکړله، حمزه بېگ خبر سو. زمينداور ته وتښتېد، رستم ميرزا يې د کندهار د نيولو له پاره وپاراوه. رستم ميرزا پر کندهار بريد وکړ. د ارغنداو د رود پر غاړه جنگ وسو. مظفر حسين وتښتېد په کلا ننوت، رستم ميرزا د ماشور په دروازه کي ورته واړول. روغه وسوه. رستم ميرزا زمينداور ته ولاړ، حمزه بېگ کندهار ښار ته ولاړ او بيا د مظفر حسين وکیل سو. درې کاله حمزه بېگ دا حکومت وچلاوه. مظفر حسين ته بيا د حمزه بېگ د وژلو اراده پيدا سوه. حمزه بېگ رستم ميرزا له زمينداوره راوغوښت، بې خبره په ښار ننوت او د کندهار حکومت د ده سو. مظفر حسين يې کلات ته واستاوه او هغه له کلاته سيستان ته وتښتېد او هلته يې واده وکړ. وروسته ملک محمود ته ياغي سو. د ۹۹۰ هـ ق کال د صفري په لسمه جنگ پېښ سو. ميرزا مات سو خو روغه وسوه. ملک محمود درې

^(۲۲) تاريخ عالم آراء عباسی ۳۲۶ مخ.

زره تنه د کندهار د نیولو له پاره ورسره کړل. رستم میرزا کندهار پرېښود،
زمینداور ته ولاړ. د سیستان پوځ رخصت سو. مظفر حسین څو ورځې پس
حمزه بېگ وواژه. رستم پر کندهار برید وکړ. مظفر حسین کلابند سو او د
سیستان پوځ یې په مرسته راغی. رستم میرزا مجبور سو بیرته زمینداور ته
ستون سي. محمد بېگ، چي د حمزه بېگ پر ځای د مظفر حسین وکیل و، د
دوی تر منځ هم دوستي په دښمني بدله سوه. مظفر حسین بیا سیستان ته
وتښتېد او د کندهار حکومت محمد بېگ ته پاته سو.

مظفر حسین بیا هلته یاغي سو، جنگ پېښ سو او بیا روغه وسوه، مظفر
حسین بیا کندهار ته ولاړ. په ۱۰۲۰ هـ ق کال د میرزا جاني بېگ تر خان
زوی د میرزا پاینده لمسی د میرزا محمد باقر کړوسی او د میرزا عیسی تر
خان کوسی میرزا غازي د جهانگیر مغول له خوا د کندهار والي سو. زمین
داور، بست او گرمسیر هم په ده پوري اړه درلوده. مرشد خان بروجردي یې
هم ورسره بوت. طالب آملی او محوی اردبیلی د مرشد خان په وسیله
کندهار ته راغلل.^(۲۵)

جهانگیر په خپل تزک (۳۳-۳۴) مخونو کي لیکلي دي چي د ۱۰۱۵
هـ ق کال د محرمي تر ۹ = ۱۸ می ۱۶۰۶ ع وروسته مي لوی پوځ د میرزا
غازي خان په مشرتابه کندهار ته واستاوه. څو تنه مغولي امیران مي لکه
قرايېگ خان د قره خان په خطاب، پخته بېگ^(۲۶) د سردار خان په خطاب
ورسره ولېږل. میرزا غازي خان ته مي پنځه زري منصب ذات او سوار ورکړ.

^(۲۵) مآثر رحيمي.

^(۲۶) دغه نوم بل ځای توخته بېگ لیکلی دی. د اکبر په زمانه کي دی څه موده په کابل
کي مقرر و. د کنور مان سنگه او زین خان کوکه سره یې د یوسفزو په ځېلو کي برخه
درلوده. بیا په پېښور کي تهانه دار و. له روښانیانو سره یې جنگونه وکړل. کندهار ته چي
یې لېږه دوه زری منصب او د سردار خان لقب یې ورکړ.

نغاره مي ورکړله. خواجه عاقل مي بخشي ورسره مقرر کړ. ۲۳۰۰۰ روپۍ مي
بقراخان او ۱۵۰۰۰ روپۍ مي تقدي بېگ او قليچ بېگ ته د مدد خرڅ په
نامه ورکړلې. دوی د ميرزا غازي ملگري وو.

ميرزا غازي د ۱۰۲۱ هـ ق کال د صفري په مياشت کي په زهرو وواژه
سو. عمري يې د مرگ په وخت کي ۲۷ کاله و. ۱۰ کاله يې حکومت کړی دی.
۳ کاله په تهته او ۷ کاله په کندهار کي. ځيني وايي د خسروخان چرکس
زوی لطف الله چي په بهايي خان مشهور و، په خفه وواژه^(۲۷).

د ميرزا غازي بېگ په باب يې د اقبال نامه جهانگيري په ۶۷ مخ کي
ليکلي دي :-

ميرزا غازي بېگ د شرابو سره ډېره مينه درلوده. شعري يې وايه او وقاري
يې تخلص و. تر ميرزا غازي وروسته ابوالنبي يا ابوالغني ازبک د جهانگير له
خوا د بهادر خانۍ خطاب وموند او د کندهار په حکومت مقرر سو (۱۰۲۱ هـ
ق). د اقبال نامې په ۱۷۷ مخ کي دغه راز ليکلي دي چي بهادر خان مکرراً
له جهانگيره غوښتي و چي حضور ته يې ور وغاړي او د سترگو درد او د
باصري لږوالۍ يې پلمه کړی و. جهانگير وپوهېد چي د کندهار په حکومت
خوشاله نه دی، ځکه يې په ۱۰۲۹ هـ ق کال چي د کشمير له سفره لاهور ته
راستون سو، د کندهار حکومت او ساتنه يې خواجه عبدالعزيز نقشبندي ته
وسپارله او حکم وسو، چي عبدالعزيز چي کندهار ته ورسي او د کندهار کلا
له بهادر خان تسليم کړي، بهادر خان دي مخ پر هندوستان را رهي سي^(۲۸).

^(۲۷) د ميرزا غازي بېگ د پلار ميرزا جاني بېگ پايتخت تهته وه. په ۱۰۰۰ هـ ق کال
عبدالرحيم خان خانان برید پر وکړ، جاني بېگ ورته تسليم سو (ذخيرة الخوانين ۱۹/۲
مخ). د جهانگير له خوا غازي بېگ ته اووه زری منصب او د فرزند خان لقب ورکړه سو او د
کندهار والي يې وټاکه.

^(۲۸) تزک جهانگيري ۳۲۸ مخ.

میرزا شاه بیگ خان ترخان :-

د سنده له امر اوو څخه و. د ورونو د میرخی (دبمنی) له امله د
تهڼې د واکمن میرزا باقی بیگ (۹۸۰ - ۹۹۲ هـ ق) په وختو کې له سنده
څخه د اکبر مغولي دربار ته ورغلی^(۲۹). د جهانگیر مغولي په وختو کې
(۱۰۱۴ - ۱۰۳۷ هـ ق) د کندهار حاکم مقرر سو. په ۱۰۱۵ هـ کال د قزلباشو له
لاسه یو کال په کندهار کې کلابند و. د جهانگیر له خوا د سنده واکمن
میرزا غازي بیگ له کلابندی خلاص کړ او پر خای یې د کندهار حاکم سو.
ده ښه طبعه درلوده. نکته سنجه سړی و، طاهر (تاریخ طاهري) د ده له
پاره لیکلی دی^(۳۰).

د ترک جهانگیر په ۲۴ مخ کې لیکلي دي چي زما د جلوس په لومړي
جشن مي د کندهار د حاکم شاه بیگ منصب پنځه زری کړ.
د میرزا شاه بیگ په باب د اقبال نامه جهانگیری په ۳۰ مخ کې لیکلي
دي :-

په ۱۰۱۶ هـ ق کال چي جهانگیر د کابل له سفر څخه جلال آباد ته
ورسېد شاه بیگ له کندهاره ورته راغی. شاه بیگ د جلال الدین اکبر له
تربیت یافته گانو څخه و او د مغلو له پاره یې ښې توري کړي وې او لوړو
منصبو ته رسېدلی و. ډېر وخت د کندهار حاکم و او په ډېر شوکت یې ژوند
تېراوه. په دغه وخت کې د جهانگیر له خوا د خان دوران خطاب ورکړه سو.
د کابل حکومت او د افغانستان ضبط و اداره ور وسپارله سوه، یو مرصع
خنجر وپیل و آس خاصه وروبخښل سو او له حسن ابداله څخه یې رخصت
کړ.

^(۲۹) د میرزا عیسی خان تر خان زوی میرزا باقی بیگ په ۹۹۳ هـ ق کال کې ووژل سو. د
حکومت میعاد یې ۱۳ کاله و (تحفة الکرام ۷۲۸/۳ مخ).
^(۳۰) تحفة الکرام ۹۰/۳ مخ.

په اقبال نامه کې ليکلي دي چي خان دوران د سپين پيرتوب په نسبت د کابل له حکومت څخه معزول سو. اقبال نامې (۱۲۷ مخ) دغه راز زياته کړېده چي په ۱۰۲۸ هـ ق کال خان دوران د سپين پيرتوب په نسبت له عسکریت څخه هم مستعفي سو او جهانگير يې استعفا منظوره کړه او خوشاب يې په جاگير کي ورکړ او زامنو ته يې منصوبه ورکړل.

بهايي خان لطف الله :-

د تهتهې د واکمن خسرو خان چرکس زوی دی^(۳۱). د ميرزا غازي بېگ سره کندهار ته راغلی و. د ميرزا غازي بېگ له خوا د کندهار د حدودو د پښتنو د سر ځېلو له پاره وگومارل سو. په کندهار کي يې خورا درانه خدمات وکړل^(۳۲).

ميرزا محمدامان خان ترخان :-

کله چي ميرزا غازي بېگ د کندهار تر سوبي پس په لاهور کي جهانگير مغول له خوا ونازول سو او کندهار، سيون او څه ملتان هم د سنده په ايالت ورپوري کړل سو، نو ميرزا چي ملتان ته راستون سو، ميرزا محمد امان ته يې پيل و توغ و باخښه او د کندهار په نيابت يې وگوماره. مگر ده عذر وړاندي کړ، چي زه به يو وار تهتهې (خپل کور) ته ولاړ سم بيا چي مي هري خوا ته لېرې ځان نه ژغورم. دی چي نه ولاړ نويې احمد بېگ سلطان د کندهار په نيابت ولېږه. ميرزا امان په (ملک اما) مشهور و.

^(۳۱) وايي چي چرکس د چنگېز له زاهوزاده څخه و چي د قېچاق د دښت واک يې درلود.
^(۳۲) تحفة الکرام ۹۲/۳ مخ.

ملا گدا علي بهائىخان :-

د مهتر عسل زوى او د ميرزا جاني بېگ له امراوو څخه و، په کندهار
کي د ميرزا غازي بېگ سره ووژل سو^(۳۳).

د ميرزا غازي بېگ ترخان^(۳۴) يرغل :-

په ۱۰۱۴ هـ ق کي چي اکبر مغول ومړ، د قزلباشو سترگي بيا د کندهار
خوا ته سرې سوې. هغه و چي په ۱۰۱۵ هـ ق کي د کندهار د واکمن شاه
بېگ ترخان (کابلي) د يوه نوکر ميرزا حيدر په لمسون او د روه د قزلباشو
لښکري له خراسانه څخه د هرات د حاکم حسين خان شاملو په مشرۍ پر
کندهار راوبهېدلې او يو کال يې شاه بېگ د کندهار په ښار کي کلابند کا. له
ډهلي څخه ميرزا قره خان ترکمن (د بهکر جاگيردار) ته د کندهار واک
وسپاره سو او له يوه درانه پوځ سره يې د کندهار لور ته وگوماره. د ميرزا
جاني بېگ زوى ميرزا غازي بېگ ترخان چي د تهتهې واکمن و، هم د دې
پوځ په مرستيو مشرانو کي ورسره کړل سو^(۳۵). پر لاره د قره بېگ ساه وختله

^(۳۳) تحفة الکرام ۹۲ مخ.

^(۳۴) ميرزا غازي بېگ د ميرزا جاني بېگ ترخان زوى د ميرزا پاينده بېگ لمسى د ميرزا باقي بېگ
کړوسى دى. ميرزا جاني بېگ پلاريې د ميرزا باقي بېگ تر مرگ وروسته په ۹۹۳ هـ کي د تهتهې
پاچا سو. پخپله ميرزا غازي بېگ په ۱۰۰۹ هـ ق د پلار تر مرگ وروسته د تهتهې واکمن سو. پلاريې
په ۱۰۰۰ هـ کي عبدالرحيم خان خانان د اکبر مغول دربار ته ورووست، بيا يې تهتهې ته راپرې نښود
او په برهانپور کي ومړ (تزک جهانگيري ۱۱۰ مخ).

^(۳۵) د اقبال نامه جهانگيري په ۱۸ مخ کې کښلي دي چي دا لښکر اصلاً د غازي بېگ په مشرۍ و او
ميرزا قراخان او تخته بېگ کابلي چي په سردار خان مخاطب و، ورسره مله وو. په ۱۷ مخ کې
کښلي دي چي په ۱۰۱۵ هـ ق کال د هرات صفوي حاکم حسين خان شاملو د اکبر مغول مرگ او د
خسرو پورته کېدل واورېدل د فراه او سيستان حکام يې له ځانه سره مله کړل او پر کندهاريې بريد
وکا. د تزک جهانگيري په ۳۴ مخ کي د شاه بېگ د مړاني او استقامت ډېره ستاينه سوې ده.

او د ده د لښکرو مشرانو دا غوره کړه چې د مړه خان پاته مړی او لښکر بهکړ
ته ستانه کړي او هلته یې د ده زوی ته وسپاري. یوازي میرزا غازي بېگ دا
ونه منله او د لښکرو مشر ته یې وویل :-

د قره خان په مړینه به دا سوبه نیمگړې نه پرېږدو، ځکه چې زما
لښکري لا له تېتهې څخه تر اوسه رارسېدلي نه دي. نو دا پوځ ما ته وسپارئ
چې دا مهم تر سره کړم. د پوځ مشرانو لا سلا سره کوله چې میرزا باقي بېگ
د کندهار لور ته د لېږد (کوچ) ډول ووايه. پاته مشرانو نور ځنډ د مغول شاه
جهانگیر د عصیان سبب وگاڼه او مخ د کندهار پر خوا ورسره را ولېږدېدل.
مغولي لښکري لا کندهار ته نه وې رارسېدلي چې د خراسانيانو لښکر شا ته
تړپل او د کندهار د سوبي رغ د میرزا غازي بېگ په نامه وسو^(۳۶). جهانگیر،
شاه بېگ خان خپل حضور ته وروغوښت او د کندهار نایب الحکومه گي یې
سردار خان (تخته بېگ کابلي) ته وسپارله. څو وخته پس سردار خان له
حکومته معزول سو او غازي بېگ ته د تېتهې پر حکومت سربېره د کندهار
حکومت هم ورکړه سو^(۳۷).

د یوه کال کلابندۍ په کندهار کې غله ټوله تمامه کړې وه. د میرزا
غازي بېگ د پوځ ډېر مېړونه او اسونه له لوږي ومړل. نو غازي بېگ
جهانگیر مغول ته، چې په دې ورځو کې په کابل کې و، حال واستاوه. له
هنې خوا فرمان راغی چې :-

پوځ دي بهکړ ته ولېږدوه. دی هم له کندهاره بهکړ ته ولاړ او له هغه
ځایه کله چې شاه له کابله لاهور ته ورسېد، په حضور مشرف سو. مغول
جهانگیر ونازاوه، منصب یې ور لوړ کړ او د ملتان او کندهار په حکومت یې
ونمانځه.

^(۳۶) د میرزا غازي بېگ لښکري د ۱۰۱۵ هـ ق کال د شوال په ۱۲ په کندهار ننوتلې.

^(۳۷) اقبال نامه جهانگیری ۱۸ مخ.

د میرزا غازي بېگ نایب :-

میرزا غازي بېگ له ملتان څخه میرزا محمد امان تر خان د کندهار په نیابت ولمانځه، مگر ده د ځینو معاذیرو له امله نټه وکړه. نو احمد بېگ سلطان ته یې د (اعتماد خان) خطاب ورکړ او کندهار ته یې په نیابت را واستاوه^(۳۸). وایي اعتماد خان د کندهار په ودانۍ کې، چې د درنو لښکرو د یرغلو له امله یې خورا وران حالت لاره، زیار ویوست او تر پخوا یې لا ودان کا.

خواجه عاقل توراني د میرزا غازي په وختو کې د کندهار بخشي و او په کندهار کې مړ. بیا د امبالې اوسېدونکې شیخ یوسف د میرزا غازي بخشي سو. دی هم په کندهار کې مړ^(۳۹).

پخپله د میرزا غازي بېگ راتگ :-

میرزا غازي بېگ چې د ملتان چاري سره سمې کړې نو بهر ته راغی او دلته یې د کندهار د سفر ترتیب ونيو. په ؟ کې د سیوی او گنداوي له لاري کندهار ته راوړسېد. د دې میرزا تر واک لاندې کندهار، داور، بست، سیون، تهته او ملتان لا هم و^(۴۰). ده د خسرو خان چرکس زوی بهائیکان د پښتو د سر ځبلو ته وگوماره او هغه په دې لار کې مغلو ته د قدر وړ خدمتونه وکړل.

^(۳۸) د تزک جهانگیری په ۱۱ مخ کې لیکلي دي چې شاه بېگ خپل جاگیر ته ولاړ. غازي بېگ چې له کندهاره ولاړ، لږ وخت پس سردار خان د کندهار نایب مړ سو. د جهانگیر له خوا غازي بېگ پر تهته سربېره د کندهار نایب هم و.
^(۳۹) ذخیره الاخوانین ۳۸۷/۲ مخ.

^(۴۰) وایي دا میرزا دومره بډال سړی و، چې له دې دومره لوی جاگیر سره به تل بې خرڅه

میرزا غازي د رای کهوریه زوی رای مانکچندی یې د میرزا شاه بېگ کابلي د نوکر میرزا حیدر لمسوونکي د ایداد له پاره وگوماره. میر عبدالله سلطان یې د میرخانی په خطاب ولمانځه د صفوي شاه عباس دربار ته یې له ډېرو سوغاتو سره استاځی (قاصد) واستاوه، چي د مغولو او قزلباشو تر منځ د میرځی او منازعې لار وتړي.

د رای کهوریه زوم سایدینه یې تهته یې ته د مستوفي په نامه واستاوه چي د ده د گومارلي حاکم خسروخان چرکس مالیاتي دروه او غبن، چي اوازې یې پخوا لا رارسېدلي وې، وپلټلې او د یوې وراني نتیجې سره کندهار ته راستون سو. میرزا غازي دی د خسروخان پر ځای د تهته یې په حکومت ولمانځه او د ده اخښی رای مانک چند او شهباز خان یې د خسرو خان د راوستلو له پاره ورسره کړل. خسرو خان چي د دوی په وررسېدلو د کندهار د راتلو په نیت د هارکندی قصبې ته راوړسېد، د میرزا غازي بېگ د مرگ بغ وړ ورسېد.

میرزا غازي بېگ په ۱۰۲۱ هـ ق کال په کندهار کي د عبداللطيف نامي له خوا ووژل سو. په ۱۰۲۲ کي د میرزا مړی تهته یې ته یووړ او په مکلي غره کي یې د پلار په هدیره کي خاورو ته وسپاره.

میرزا غازي بېگ چي په کندهار کي ومړ، د کندهار حکومت یې رستم میرزا ته ورکړ^(۳۱)، مگر په تزک جهانگیری ۱۱۰ مخ او اقبال نامه کې کښلي دي، چي تر غازي بېگ وروسته د کندهار حکومت ما بوالنبي ازبک ته ورکړ. بوالنبي په ملتان کي په خدمت بوخت و. درې زری منصب او د بهادر خان خطاب مي ورکړ. ورپسې ازبک بهادر خان په ۱۰۲۵ هـ ق له کندهاره څخه ۷ عراقي اسان او ۹... ټوکران جهانگیر ته د تحفې په ډول ورو لېږل او

(۳۱) مخزن افغاني ۳۷۵ مخ.

جهانگیر یو پیل ور وبا خنبه (۲۲).

میرزا غازي بېگ وقاري تخلص درلود او شعري هم وايه. د (مغلون
کې ملک الشعراء) په ۱۸۰ مخ کې ليکلي دي چې د میرزا غازي بېگ په
وختو کې کندهار ته شاعران راغلل. وايي يو بل شاعر هم په کندهار کې و،
چې وقاري تخلص يې درلود. میرزا غازي ډېر خلاتونه له آس او روپو سره
ورکړل او تخلص يې يوازي ځني ځان ته کړ.

طالب آملې په کندهار کې *

طالب د اېران د آمل اوسېدونکی و، آمل په مازندران کې مشهور ښار
دی. دی په آمل کې زېږېدلی او لوی سوی دی. له آمله کاشان او بيا مروي
ته ولاړ له هغه ځايه هندوستان ته ولاړ، هلته چې يې زيات و کم يو کال تېر
کړ، غازي بېگ تر خان چې په ۱۰۱۶ هـ ق د کندهار مغلي حاکم سو کندهار
ته وباله. غازي بېگ پخپله هم شاعر و **. وقاري يې تخلص و. شاعران پر
راتول وو لکه وصلي شېرازي، مرشد بروجردي او نور.

طالب کندهار ته ورغی او غازي بېگ ونازاوه. دی چې هم کندهار ته
ورسېد په تصلفاتو يې پيل وکړ او دا قطعه يې خپره کړله :-

پيمبر منم معجزات سخن را

سنایی و خاقانی از امتانم

(۲۳) تزک جهانگیر ۱۵۷ - ۱۵۸ مخونه.

* دغه عنوان د علامه مرحوم په يادابستو کې دوه ځايه راغلی دی. ما له دواړو څخه دغه
متن جوړ کړ (م. هوتک).

** میرزا تر خان په ۱۰۲۰ هـ ق کال په کندهار کې ومړ (د ميخاني په حواله). په ذخيرة
الخوانين کې ۱۰۲۱ کښلي دي. د مړينې تاريخي ماده يې "از دست غلام گل برون رفت
دريغ" ښوولې ده. غلام (۱۰۷۱) - گل (۵۰) = ۱۰۲۱ هـ ق.

کلیم الله داشتم بی تکلف
 کلام الله نطق نازل فشانم
 مولی کلام و مصفی ضمیرم
 ملمع بیان بیان و مرصع زبانم
 تو دانی و انصاف و من نیز دانم
 که یکتای عصر و حید زمانم

دا تصلف د غازي خان د دربار پر نورو شاعرانو بد ولگېده او د ده په
 آزار پسې سول او له هري خوا د ایرادونو کرکندي پر را اورېدلي دي. دې
 هجوم دی اړيوست خپل مربي غازي خان ته دا قطعه وليکي:-

چه باعث است مر این فتنه را نمی دانم
 که عالمی بمن افکنده اند حرج جدال
 چگونه خویش را فاضل نمایم و کامل
 کدام فضل که من دارم و کدام کمال؟
 بصدق نیت و اخلاص خویش می نازم
 نه بر مراتب فضل و کمال و ذهن و خیال

د ۱۰۲۱ هـ ق کال په صفره کي چي غازي تر خان ته د حرمسرای په
 سازش کي زهر ورکړه سوه او وېر، طالب هم کندهار پرېښوو هندوستان ته
 ولاړ. ده پخپله ويلي دي :-

دلامزاج ترا قندهار در خور نیست
 بیا که دیده ام از اشک، ملک پنجاب است

په ۱۰۲۰ هـ ق کال د میخانې مولف عبدالنبي ورسره لیدلي دي.
 طالب هلته په ۱۰۲۸ هـ ق کال د جهانگیر د دربار ملک الشعراء سو او په
 ۱۰۳۶ هـ ق کال په لاهور کي وېر او هلته خاورو ته وسپارل سو.
 په دېوان کې قصیدې او غزلي سته. لطيفي استعارې يې راوړي دي.

د لومړي شاه عباس صفوي يرغل :-

کندهار چي مغول اکبر له صفویانو څخه ونيو، نو ځکه چي په ایران کي اړودور و، صفویانو د کندهار د بیرته په لاس راوړلو فرصت ونه موند. په ۱۰۳۱ هـ ق کي شاه عباس پر کندهار راغی^(۲۳) او تر ۲۵ ورځو کلابندی پس یې ښار ونيو. گنج علي^(۲۴) یې د کندهار واکمن مقرر کړ. ښاريي ده ته وسپاره او پخپله د فارس خوا ته ستون سو^(۲۵).

اغا مومن د کندهار د فتحي نامې له پاره د موسیقي یو تصنیف (کمپوز) جوړ کړی چي په غزال کي ویل کېده^(۲۶).

د دغه جنگ په باب د اقبال نامه جهانگیری په ۱۹۲ مخ کي لیکلي دي :-

د ۱۰۳۱ هـ ق کال د دریمي خورپای ته جهانگیر خبر سو چي د ایران پاچا پر کندهار باندي د برید خیال لري. ځکه نوده د زین العابدین بخشي په واسطه شهزاده خرم ته، چي په دغو ورځو کي په دکن کي د یاغیانو په

^(۲۳) په عبرتنامه کي دا واقعه د شاه عباس د پاچهۍ په ۳۴ کال ښوول سوې ده.

^(۲۴) گنجعلي خان په خټه زیگ و. زیگ په کردانو کي یوه پښه ده. وایي گنجعلي له ازبکانو سره په جنگو کي ښه توره کړې وه، ځکه نو د صفوي پاچا له خوا د ارجمند بابا لقب ورکړه سوې و. علیمردان خان چي د پلار تر مرگ وروسته د کندهار واکمن سو، شاه عباس د بابای ثاني لقب ورکړ. په کندهار کي د گنجعلي په نامه باغ دده ته منسوب دی. گنجعلي د کندهار تر حکومت دمخه د کرمان حاکم و. دی د لومړي شاه عباس له خوا په ۱۰۰۴ هـ ق کال د کرمان حاکم سوې و په ۱۰۳۱ هـ ق د کندهار نایب الحکومه سو. (وگ : ایل ها چادر نشینان و طوایف عشایری ایران ۸۹۱/۲ مخ).

^(۲۵) لومړی شاه عباس په ۱۰۳۸ هـ کي و مړ او پر ځای یې شاه صفي (سام میرزا) پاچا سو او تر ۱۰۵۲ پوري یې د فارس پاچهي په لاس کي وه. تر ده وروسته دوهم شاه عباس پاچا سوې دی.

^(۲۶) هنر و مردم ۲۸، ۹۸ مخونه. علامه رشاد مرحوم د کندهار د نیولو په باب د عالم آرای عباسي ۶۸۲ مخ ته هم حواله ورکړې ده او ځای یې تش ورته پرې ایښی دی (هوټک).

خُبلو اخته و، وليکل چي ژر پايټخت ته راځه. څو ورځي پس د خان جهان لودي (د ملتان نايب الحکومه) ليک جهانگير ته ورسېد چي :-

شاه عباس د عراق او خراسان له لښکرو سره پر کندهار بريد کړی دی او خواجه عبدالعزيز نقشبندی له درو سوو سپاهيانو سره کلابند دی. تر دې ليک وروسته زين العابدین له دکنه راوړسېد او حال يې راوړ چي شهزاده خرم له لښکرو سره ماندو ته راوړسېد او د برسات د موسم تر تېرېدو وروسته به پايټخت ته ځان راوړسوي. ځکه نو جهانگير ميرزا رستم صفوي ته امر وکړ چي ژر لاهور ته ځه او د کندهار د جنگ له پاره له لښکرو سره مرسته وکړه. يو لک روپۍ يې نغدي هم ورکړې. په اقبال نامه ۱۹۴ مخ کې ليکلي دي :-

پخپله جهانگير چي لاهور ته روان سو د نورجهاني په لمسون يې کندهار ته د تلونکو لښکرو مشرتوب شهزاده شهريار ته، چي د نورجهاني زوم و، وسپاره او ميرزا رستم يې د شهزاده اتاليق او سپهسالار وټاکه او امري يې ورته وکړ چي لاهور ته ولاړ سي او سپاه و لښکر سره راغونډ کړي. مگر کندهار ته دا لښکر کښي په دې نسبت پاته سوه چي شاه جهان خپل پلار ته پورته سو او جهانگير د زوی په خُبلو بوخت سو.

په ۱۰۳۴ هـ کي گنجعلي ومړ او پر ځای يې زوی علیمردان خان د کندهار واکمن سو، چي بيا يې د مغولي امراوو په لار کي جگ مقام وموند.

د کندهار په باب د امام قليخان ليک :-

لومړي شاه عباس چي د جهانگير مغول (۱۰۱۴-۱۰۳۷ هـ ق) له لښکرو څخه کندهار ونيو، د بلخ او بخارا امير امام قلي خان (۱۰۲۰-۱۰۵۳ هـ ق) د عبدالرحيم خواجه په لاس يو ليک جهانگير ته ولېږه، په هغه کي يې کښلي وه :-

"که ته پر کندهار بريد وکړې زه او ورور به مي، نذير محمد خان د بلخ

والي په مرسته درسو". دا ليک سره د سوغاتو جهانگیر ته ورسېدی. مگر جهانگیر په نورو لانجو بوخت و^(۴۷) او د ليک جواب يې ور نه کړ. خواجه عبدالرحيم هم په هندوستان کي ومړ.

شاه جهان چي پر تخت کښنوست د دغه خط جواب يې د حکيم هماد گيلاني (۲۷ شعبان ۱۰۶۷ هـ ق مړ) په لاس د يونيم لکوروپوله سوغاتو سره امام قلي خان ته ور ولېږه^(۴۸).

د شاه جهان مغول يرغل :-

مغول شاه جهان (۱۰۳۷ - ۱۰۶۸ هـ ق) په ۱۰۴۷ هـ کي د کابل واکمن سعيد خان^(۴۹) ته وليکل چي د کندهار د نيولو له پاره زيار وکاري. هغه و، چي سعيد خان يو استاخی، چي ذوالقدر خان نومېد، علیمردان ته د تطميع له پاره واستاوه. علیمردان خان له ذوالقدر خان سره ډېره ښه وضعه وکړه او ورته ويې ويل :-

جواب به بيا د يو معتمد سړي په لاس در ولېږم. علیمردان خان د مغول شاه جهان له دې ارادې څخه شاه صفي د اېران پاچا وغوړاوه. د اېران پاچا پر ده په قهر سو، ويې ويل :-

^(۴۷) د نورجهاني په لمسه جهانگیر غوښتل چي شاه جهان له وليعهدۍ څخه ايسته کړي. دې ارادې د پلار او زوی تر منځ خواږدي پېدا کړه. شاه جهان ياغي سو.
^(۴۸) عمل صالح ۳۱۷/۱ مخ.

^(۴۹) سعيد خان د کابل تر حکومت دمخه د پېښور محلي حاکم و. په ۱۰۳۸ هـ ق چي پښتنو د عبدالقادر روښاني تر ادارې لاندې پېښور محاصره کړ، د دغه سعيد خان په تدبير پښتانه بې اتفاقه سول. کلابندي يې پرېښووله او سعيد خان د روښاني پښتنو په مغلوبولو کي بريالی سو. عبدالقادر او بي بي الايي او رشيد خان يې ونيول او پاچا ته يې ولېږل. عبدالقادر په بند کي ومړ. د دغې کاميابۍ په اثر له سعيدخانه څخه شاه جهان خوشاله سو او د کابل حکومت يې ورکړ.

"چي دی پر مور خان تلي. داسي سړی بويه چي د زاهوزادو سره تپ
کړل سي". سیاوش قولر آقاسي يې پسي واستاوه. علیمردان خان ته چي د
درباري خپلوانو له خوا دا حال راوړسېد، سمدستي يې مغول شاه جهان ته
ولیکل :-

"زه ستاسي د دربار په خادمانو کي شاملېږم او غواړم چي کندهار
ستاسي سړو ته وسپارم".

سعید خان د کابل صوبه دار ته يې ولیکل :-
"که ناست يې راوړل سي که ولاري يې را روانېږه". سعید خان خپل مشر
زوی محمد شیخ او عوض خان له یوه واړه پوځ سره مخ پر کندهار راهي
کړل او پخپل تر شا پسي د یوه غښتلي پوځ سره را روان سو.
مغول شاه جهان له دهلي څخه د لاهور حاکم قلیچ خان ته پنځ زری
منصب ورکړ او د کندهار د حکومت له پاره يې د ۵۰۰۰ پوځ سره کندهار ته
راولېږی. تر شایي خپل زوی شهزاده شجاع هم د یوه لوی پوځ سره د
ايرانيانو د احتمالي پوځ مقابلي ته پسي راولېږه.
محمد سعید خان چي له کابل کندهار ته ورسېد، علیمردان ورته

وویل :-

"سیاوش د یوه واړه پوځ سره د علیمردان د نیولو له پاره له اېرانه
څخه مامور سوی دی. تر څو چي د سیاوش څخه ونه شلېږي. د کندهار
خلک به له زړه څخه د دهلي د دربار حکم ته غاړه نه کېږدي. هغه و، چي
ژر تر ژره سیاوش راوړسېد او پر (سنخري) يې واړول. له دې خوا
محمد سعید خان او علیمردان خان د اتو زرو سپرو سره ورووتل. په جنگ
کي سیاوش مات سو او د اېران خوا ته په منډه وتښتېد. او د آینده امید او
حفاظت په فکري څه تفنگدار پوځ د روښان سلطان تر مشرتابه لاندې د
زمیند اوړ په کلا کي پرېښوول. محمد سعید خان د شاه جهان له امره سره سم

د قلیچ خان تر را رسیدو پوري په کندهار کي و، چي قلیچ خان را ورسېد،
کندهار یې ورو سپاره او پخپله د علیمردان خان او خپل زوی محمد شېخ
سره د دهلي د دربار په نیت کابل ته وخوځېد.

سعید خان ته د دې سوبي په ویاړ د بهادر ظفر جنگ خطاب او د شپږو
رو سپرو خاني او زوی ته یې د (خانه زاد خان) خطاب ورکړه سو.

نیول. بیا یې نو د (بست) د کلا خوا ته مخ ونيو. محراب خان د بست د
کلا واکمن له کلابندی وخورېد، امان یې وغوښت. پسله امان موندلو څخه
یې د ابران خوا ته تړپل. په دې صورت په ۱۰۴۷ هـ کي د کندهار ټولي
د لاوي د مغولي لښکرو په لاس کښوتلې (۵۰۱).

د ماتر الامراء په ۷۸۳/۲ مخ کې کښلي دي :-

د حسین خان تکره لمسی د یوسف خان زوی عزیز الله خان په کابل
کې مقرر و. د جهانگیر د پاچهۍ تر پایه دوه زری ... یو زر سپرو ته ورسېد. د
شاه جهان د پاچهۍ په اووم کال یې د غیرت خان لقب ورکړ. د شاه جهان د
چهي په یوولسم کال له سعید خانه سره کندهار ته نژدې له قزلباشو سره
جنگېد. د بنمن ماته وکړه. له پردل خانه سره د بست فتحې ته وگوماره سو.
دوولسم کال د پاچهۍ نغاره ورکړه سوه او د بست او گر شک حاکم مقرر
و.

علیمردان خان په ۱۰۴۸ هـ ق کال په لاهور کي د شاه جهان په حضور
شرف سو. یو زر اشرفۍ یې پاچا ته د نذرانې په توگه وړاندي کړې. پاچا
پیر، توره، مرصعه بگری، خلعت، شل اسان، څلور پیلان وروبخښل، د
یو لک لک او شپږ زری منصب یې ورکړ. له کندهار څخه تر لاهوره پوري
په د لاري د خرڅ په نامه لس لکه روپۍ ورکړې. په ۱۰۴۹ هـ ق کال چي

اسر المتأخرین ۲۶۷/۱. په عبرت نامه ۳ مخ کي دغه تاریخ ۱۰۵۰ بنوول سوی دی.

شاه جهان له کابل له لاهور ته راغی، علیمردان یې حضور ته ور وغوښت. اووه زری منصب او د لاهور و کشمیر حکومت یې ورکړ. په ۱۰۵۱ هـ ق کال یې د امیرالامرایي لقب او د کابل حکومت هم ورکړ. امیرالامراء علیمردان چې مغولو ته تسلیم سو، یو زوی یې صفوي حکومت په ایران کې بندي کړ. علیمردان خان په ۱۰۶۶ هـ ق یا ۱۰۶۷ هـ ق کال د اسهال په ناروغي د سرهند په ماچي دایره نومي ځای کې چې له دهلي څخه لاهور ته تلې و. زوی یې ابراهیم د ده جنازه لاهور ته یووړ او د علیمردان د مور څنگ ته یې په هغه هدیره کې چې علیمردان د مور له پاره په ايراني طرز جوړه کړې وه. ښخ کړ. د مآثر الامراء په قول د علیمردان ۴ زامن پاته سول :-

۱. ابراهیم، چې د بنگال نایب الحکومه و.
۲. عبدالله بېگ. چې د عالمگیر په پاچهۍ کې یې د فتحعلي خان خطاب وموند.
۳. اسحاق بېگ. یو نیم زری منصب یې درلود.
۴. اسماعیل بېگ. یو نیم زری منصب یې درلود.

د حمزه خان سيستاني يرغل :-

په ۱۰۴۸ هـ ق کال حمزه نامي چې د صفوي پاچا له خوا د سيستان واکمن و، یو پوځ د بست د کلا د نیولو له پاره راولېږه او بست یې د شاه جهان د پوځونو له لاسه وکین. اما په دغه کال کې بیرته شاه جهاني پوځونو د بست کلا د حمزه سيستان له سړو څخه په خورا زیار ونيوله او د کندهار یو مشر، چې عیدل = عبدل نومېد، د حمزه سيستاني سره د اړیکې په تور وواژه سو^(۵۱).

دوهم شاه عباس په ژمي کې پر کندهار برید وکړ او د ۱۶۴۸ ع کال د

(۵۱) سیر المتاخرین ۱/ ۲۷۰ مخ.

دسمبر پر شپاړسمه يې کندهار کلابند او د ۱۶۴۹ ع کال د فبرورۍ په
يوولسمه يې کندهار ونيو.

د داراشکوه راتگ :-

د ۱۰۵۱ هـ کال په پای کې (د ۱۰۵۲ کال د محرمي په مياشت کې)
اوازه سوه چي ايرانيان سر کال د کندهار د بيرته نيولو له پاره په ترتيباتو
بوخت دي، نو د مغول شاه جهان له حضوره شهزاده داراشکوه ته دوولس
لکه روپۍ او پنځوس زره لښکر ورکړه سو، چي د کندهار مدافعي ته
وخوځي. تر شايې د شهزاده مراد بخش په مشرتابه بل لښکر پسي راوگومارل
سو چي د نيلاب د سيند پر دې ژۍ به اړوي او د ضرورت پر وخت به د
داراشکوه مرسته کوي. داراشکوه تر غزني نه و تېر سوی چي د شاه صفي د
مړيني بغ خپور سو. شاه جهان د دې بع تر رشتيا کېدلو پوري داراشکوه
امر کړ چي په غزني کې واړوي.

د شاه صفي^(۵۲) د مړيني په تصديق داراشکوه بيرته د پوځه سره دهلي
ته ستون سو^(۵۳) او د همدې غيبي سوبي په وياړ يې د شهزاده (بلند اقبال)
خطاب وگاټه. د شهزاده مراد بخش پوځ له حسن ابداله گرزېدلی و.

د ۱۰۵۲ هـ ق کال د روژې په مياشت صفدر خان د کندهار له حکومته
معزول او پر خای يې سعيد خان بهادر^(۵۴) مقرر سو*.

^(۵۲) شاه صفي د ۱۰۵۲ هـ ق کال د صفري په مياشت (می ۱۶۴۲ ع) کې مړ سو.

^(۵۳) له ويردي خان سلجوقي چي پنځه زری منصب يې درلود په دغه لښکر کې د
داراشکوه ملگری و.

^(۵۴) ښايي محمد سعيد خان بهادر ظفر جنگ وي.

* سیر المتأخرين ۲۷۲/۱ مخ.

پر کندهار باندي د مغولو او ايرانيانو درې جنگونه :-

- د شاه جهان په پاچهۍ يا د يوولسمې هجري پېړۍ په شپږمه لسيزه کي
د هندوستان د مغولو او د ايرانيانو تر منځ درې جنگونه سوي دي :-
۱. د اورنگزېب او سعدالله خان په مشرۍ
 ۲. د اورنگزېب او سعدالله خان په مشرۍ
 ۳. د شهزاده داراشکوه په مشرۍ

د دوهم شاه عباس^(۵۵) يرغل :-

په ۱۰۵۹ هـ ق^(۵۶) د کندهار واکمن دولت خان بيتني د دهلي دربار ته

وليکل :-

"دوهم صفوي شاه عباس (۱۰۵۲ - ۱۰۷۷ هـ ق) د کندهار ښار کلابند کړی دی". د شاه جهان له خوا وزير سعدالله خان او څه نور امراء د کندهار د مرستي له پاره وگومارل سول. شهزاده اورنگزېب يې وگوماره چي له ملتان څخه مخ د کندهار خوا ته ونيسي. وزير سعدالله خان او نور پوځ به هم ځان ورپسي ورسوي. پخپله شاه جهان د کابل خوا ته وخوځېد. شاه عباس د دغه کال د لوی اختر په ورځ د کندهار د ښار په شاوخوا کي د گنجعلي خان په باغ کي واړول.

دلته د ايران پوځ د کلا پر برجونو وروختل. دولت خان امان وغوښت. امان ورکړه سو او د شادخان، قبيچاق خان، نورالحسن او عبداللطيف دېوان او نورو ... سره يې د شاه عباس تر ليدو پس د هند لار واخيسته.

محراب خان چي د شاه عباس له خوا د بست د نيولو له پاره گومارل

(۵۵) کوچنی شاه عباس، تاريخ مرصع ۲۳۰ مخ.

(۵۶) د دغي واقعي کال په عبرتنامه کي ۱۰۶۰ هـ ق ښوول سوی دی.

سوی و، کلابست یې کلابند کړی و. پردل خان^(۵۷) تر ۵۵ ورځو کلابندی پس د کندهار د تسلیم د خبر په اړوندلو کلا محراب خان ته وسپارله، محراب خان له ځانه سره د شاه عباس حضور ته راووست او پخپله خوښه اېران ته ورسره ولاړ. د کندهار د تسخیر ږغ د زمینداور د کلا ساتندوی سید اسدالله خان او سید باقر مجبور کړل چې صفوي منصبدار ساروخان ته، چې له څه وخته یې کلابند کړی و، زمینداور وسپاري. پخپله د کندهار د پخواني واکمن دولت خان بیتني سره هند ته رهي سول.

دوهم شاه عباس ۱۰ زره توپچي پوځ د محراب خان تر مشرتابه لاندې په کندهار او څه پوځ یې د دولت اوغلي زنگي تر مشرتابه لاندې په

^(۵۷) په تاریخ مرصع ۲۳۰ مخ کې (پردل خان برېڅی) کښلی دی.

پردل خان برېڅي ته د شاهجهان له خوا یو ستاینلیک لېږلی سوی دی، ځکه سعدالله خان وزیر د ۱۰۵۹ هـ ق کال د صفری د دریمي په لیک کې شاه جهان ته کاري :-

"از نقل عرضداشت پردل خان و آنچه جعفر خان موافق ارشاد والا در جواب آن نوشته بر حقیقت مطلع گشت، تحسینی که از جناب سلطنت به پردل خان واقع شده بسیار بجا است و او مستحق زیاده ازین انعام های اسمانی است و مظهر آن زبان خلیفه الهی مکتوبی مشتمل بر تقویت تمام و رسیدن کومک بسرعت تام بالشکری از ستاره افزون و سامانی از اندازه بیرون نوشته به کس او حواله نمود و سه سوار همراه ساخت تا فرستاده اش (را) به سعادت خان رسانند و بسعادت خان* نوشت که بیاس خان پردل خان جمعی از افغانان آن سرزمین همراه نمایند تا او (مکتوب رسان) بسلامت بقلعه بست برسد و عرضه داشت پردل خان را که بخدمت شهزاده رفیع مقدار نوشته بود مصحوب ملازم آن کامگار با عرضه داشت خویش درباب راهی شدن پیش بموجب یرلیغ عالم مطیع فرستاده شد، (مکتوبات سعدالله خان، ۱۵ مکتوب، ۳۵ مخ).

* سعادت خان د زین خان کوکه لمسی و. د غزني او بنگناتو مغولي حاکم ذوالقدر خان چې مړ سو، دی د غزني او بنگناتو حاکم مقرر سو.

علامه رشاد د یادابنتو په ۲۳۷ مخ کې د پردل خان د مړاني په باب د تاریخ مرصع همدې مخ ته حواله ورکړېده (م. ه).

کلابست کي پرېښوول. پخپله د دې له پاره چي د هند د راتلونکي پوځ مقابلي ته ژر راوړسېدلای سي، په هرات کي، چي هغه وخت د خراسان دارالملک و، ورته کښېنوست. د سعدالله خان په مکتوبات ۵۵ مخ کې ليکلي دي :-

"ظاهراً مخالف بد اعتقاد سه توپ آورده بود یکی گوله یکمن و پنج سیری می خورد دیگری یک منی و سومی پنج سیر کم یک من و توپ انداز فرنگی بود".

مستر دولافوز C.F. Dulafoz د تاريخ هند^(۵۸) په ۱۵۹ مخ کي کښلي دي :-
د جهانگیر په پاچهۍ کي د ايران پاچا پر کندهار بريد وکړ او کندهار يې له مغولو څخه ونيو. د ايران پاچا د دې سيمي له خلکو سره ډېر غير عادلانه او سخته گذاره راواخيستله. ډېر غير مشروع محصولات او ماليې يې پر کښېنولي. د ايران د پاچا دې وضعي د کندهار خلک د ده پر ضد راوپارول او د ده حاکم عليمردان خان يې په ډېره بده وضعه سره له کندهاره ويوست. نوموړي چي دا پېښه تحمل نه کړای سوه، مجبوراً يې په ۱۰۴۷ هـ ق = ۱۶۳۷ ع کال د ډهلي مغول پاچا شاه جهان ته د کندهار د نيولو بلنه ورکړه. لس کاله وروسته، يعني په ۱۰۵۸ هـ ق کال ايرانيانو بيا کندهار د مغولو له لاسه داسي وکښ، چي بيا تر خپلواکۍ پوري د مغولو لاس پرې نه سو^(۵۹).

^(۵۸) دا کتاب سيد محمد تقی فخر داعي گيلاني په پاړسو ترجمه او په تهران کي چاپ سوی دی.

^(۵۹) ميرزا وحيد قزويني (۱۱۲۰ هـ ق مړ) د عباس نامې په متن کي د (داستان نهضت همایون بقصد فتح دارالقرار قندهار) تر عنوان لاندي تفصيل لري.
د دې سوبي نېټه مرتضیٰ قليخان قورچي باشي (بود اولين فتح صاحبقرانی) او نورو شاعرانو (علی می کشاید در قندهار)، (دست ولایت مدد نمود)، (آمد کلید مملکت هند قندهار = ۱۰۵۹) وويله (مفتاح التواريخ ۳۸۰ مخ). (پاته په راتلونکي مخ کي)

دولت خان بېټنی یا پنی :-

دوهم شاه عباس صفوي چي د ۱۰۵۸ هـ ق کال د لوی اختر په میاشت کي (دسمبر ۱۶۴۸ ع) کندهار کلابند کړ، د مغولو امر او دا خیال و، چي د ژمي په دغو سړو ورځو کي به شاه عباس حمله ونه کړلای سي، مگر دا دوی تېروتنه وه.

د هندوستان مغولي دربار پسله هغه چي کندهار د اېراني پاچا له خوا کلابند سو، له خوبه سترگي وغړولې او د اورنگزېب او سعدالله خان وزیر په مشرۍ یې یو لوی لښکر د کندهار د بنديانو مرستي ته وگوماره.

کلابندو مغولي امر اووڅه مقابله وکړله خو پای ته له کومکې نامېنده سول. د کندهار نائب الحکومه دولت خان بېټنی چي خواص خان یې لقب و^(۶۰)، ډېر غښتلی او باتور امیر و، مگر په تر لاس لاندې کلابندو

(د تېر مخ پاڼه) صائب د اېراني صفوي پاچا دوهم شاه عباس له خوا د کندهار د نیولو یوه قصیده لري چي ۵۷ بیته ده او د دغې فتحې کال شاعر ۱۰۵۷ بنوولی دی. داسي :-

شاخ غرور والی هندوستان شکست
بیخ نفاق کنده شد از باغ روزگار
تاریخ این فتوح ز الهام غیب شد
از دل زدود زنگ الم فتح قندهار
(۱۰۵۷)

په تذکرة الشعراء کشمیر ۵۶۰ مخ کي لیکلي دي :- دوهم شاه عباس چي اصفهان ته ستون سو، صائب د ده د ستنېدلو تاریخي ماده داسي موندلې ده :-

پی تاریخ تشریف همایون زد رقم صائب
باصفاهان لوای شاه دین از قندهار آمد
(۱۰۶۰)

د متأثر الامراء په ۶۶۱/۲ مخ کي د شادي خان ازبک په بیان کي د کندهار د سپارلو تاریخ ۲۸ صفر ۱۰۵۶ بنوول سوی دی.

^(۶۰) دولت خان په دغه وخت کي پنځه زری منصبدار و.

منصبدارانو کي يې بې اتفاقي پيدا سوله. ځينو غوښتل چي يوازي سرونه او اولادونه وباسي، دغي ډلي، چي مشهور خلک يې شادي بېگ ازبک او قبيچاق خان وو^(٦١) له صفوي پاچا سره تار وښلاوه. دوی ايراني سفيران کلا ته ور ننه ايستل، دولت خان يې هم ور وغوښت او هغه يې مجبور کړ چي تر اووه پنځوسو ورځو کلابندی وروسته د ۱۰۵۹ هـ ق کال د محرمي پر ۲۸ مه (۱۱ فبروري ۱۶۴۹ ع) کندهار ايرانيانو ته وسپاري.

د واقعات قايم خاني په ۶۰ مخ کي د ذکاء الله د هندوستان د تاريخ د ۴۴۵/۷ مخ په حواله کښلي دي :-

دولت خان کلابند سو. د کلا برجونه يې ټينگ کړل. د قيتول پر غره يې شاهي پوځونه او خپل پوځونه ځای پر ځای کړل. د برجونو ساتنه او پاملرنه يې کاکړ خان ته وسپارله. د بانوزی^(٦٢) او خواجه خضر د دروازو لاندې مورچې يې نورالحسن د احديانو^(٦٣) بخشي ته وروسپارلې. د دولت آباد کلا او د مندوي کلا ساتنه يې ميرک حسن ته حواله کړله. د ارگ ساتنه يې پخپله پر غاړه واخيستله. خو هغه برج يې چي د ودر په نامه قليچ خان د سريوزې (چهل زینې) پر څکه جوړ کړی و، ښه ونه ساته سو. قزلباشو هغه ونيوی او له هغه ځايه څخه يې پر دولت آباد او د مندوي پر کلاوو د توپ او توپکو گولی واورولې.

د صفري په دوولسمه ټولو احديانو او منصبدارانو امان وغوښت، له کلا

(٦١) د عمل صالح له ۷۶/۳ - ۷۷ مخو څخه معلومېږي، چي د صفري پر دوهمه ۱۰۵۹ هـ ق (۶ فبروري ۱۶۴۹) شادي ازبک د ايران د پاچا د يوه پيغام په حکم محمد بېگ کلا ته ورننه يوست. دولت خان خپل ميربخشي و شادي خان او قبيچاق خان ته ولېږه، چي دا کار مو زما بې سلا ولي کړی دی؟ هغو جواب ورکړ، تا ته يې پيغام او روپی راوړي وې، موږ جواب نه کړای سو. دولت خان دغو بې اتفاقيو مجبور کړ چي کلا وسپاري.

(٦٢) ښايي ماشوري دروازه وي.

(٦٣) احديان يو ډول منصبداران وو (م. هوتک).

راووتل او ښاري دښمن ته وسپاره. د کندهار قلعه دار خواص خان هندوستان ته رهي سو. ايراني پوځ چي کندهار ونيو، د دولت خان کورنۍ يې شاه عباس ته وروستل (۶۲).

د مکتوبات سعدالله خان په ۲۸ مخ کي د وزير يو مکتوب د کندهار د والي خواص خان (دولت خان) په نامه سته. د دغه مکتوب په مقدمه کي کښلي دي :-

دولت خان پاچهي دربار ته کښلي و، چي دوهم شاه عباس صفوي د ۱۰۵۸ هـ ق کال د لومړۍ خور په څلورمه له اصفهانه مخ پر خراسان راخوځېدلی و. پنځه مياشتي يې د بسطام په چمن کي تېري کړلې. د دغه کال د برات په اوومه مشهد ته راغی. آواز داسي ده چي له يوه درانه لښکر سره د کندهار د نيولو له پاره را روان دی. خود دې له پاره چي د هندوستان پاچهي له سترگو څخه دغه اراده پټه کړي، د مقصود بېگ ناظر زوی شاه قلي يې د سفير (ايلچي) په توگه له يوه ليک سره د شاه جهان دربار ته درلېږلی دی. دغه ايلچي د برات په شلمه کندهار ته راوړسېد. فقط درې روځي يې په کندهار کي تېري کړلې لاهور ته در رهي سو. شاه جهان ته د دولت خان ليک تر ايلچي دمخه ورسېد. شاه جهان وڅرېښېد او قاضي افضل (د داراشکوه له خوا د لاهور نائب الحکومه) ته يې وکښل :-

ايلچي دې خوا ته مه راپرېږده له هغه ځايه يې ايران ته ستون کړه او ورته ووايه چي نفاق ښه کار نه دی.

دولت خان ته د ايراني ايلچي د ستنېدلو په باب حکم واستاوه سو:-
"سعادت دوجهانی و برکات جاودانی نصیب امارت و ایالت منزلت شوکت و حشمت مرتبت، محبت و یکجتهی شعار، مودت و یگانگی نثار خان دولت نشان باد ..."

(۶۲) مکتوبات سعدالله خان ۱۳۰ مخ.

برفعت انتساب قاضی محمدافضل ... برلیغ رفت که با ایلچی مذکور گزارش نماید که اظهارات صداقت و یگانگی و ابراز محبت و یکجتهی شما از جانب صاحب خود با نوشته بیگی که در فراه است و از آن سراسر بپگانگی می بارد منافات تمام دارد. باینوجه طلب شما بحضور خلافت چه گنجایشی دارد ...

گیتی خدیو، کیهان خداوند بمجرد اطلاع بر مضمون فتنه مشحون این نوشته که امارت پناه ایالت دستگاه دولت خان ناظم قندهار با عرضه داشت خویش ارسال داشته بود به اختر شناسان حضور سراسر نور حکم فرمودند که ساعت بس نزدیک برای توجه رایات جهان کشا از مرکز سلطنت شاه جهان آباد بصوب قندهار اختیار نماید ...

ملازمان سرکار عالی نواب فلک جناب مذکور (اعنی قاضی محمدافضل) ایلچی را در ملتان بشوکت و شهامت پناه جلادت و بسالت دستگاه بهادر خان و از آنجا کسان خان مسطور بمنسوبان آن محبت و یکجتهی مآب که در سرحد می باشند خواهد رسانید. هرگاه نوکران سرحدی آن رفعت و معالی منزلت ایلچی را بقندهار رسانند آن حمایت و شجاعت اکتساب ایلچی را در قلعه قندهار نزد خود نه طلبند و نگذارند که کسی پیش او آمد و رفت نماید. او بکسی و کسی به او حرف نزنند و مردم همراه کرده برفعت و شهامت دستگاه پردل خان برسانند و بخان مشارالیه بنویسند که جمعی را همراه او نموده از سرحد خود بگذارند و نگذارند که هیچ کسی با او یا او به کسی اختلاط نماید و حرفی بگوید. درین باب از حضرات خلافت قدغن تمام دانند. زیاده چه تصدیع دهد. ایام محبت و وداد بما ناد."

په څلېروېشتم مکتوب کې چې د لومړۍ خور په ۱۸ سعدالله خان شاه جهان ته استولی دی، لیکلي دي :-

"هر قدر تعبی که بر قلعه دار نامرد قندهار رود او مستحق زیاده از آن است، بر تقدیری که آن هیچکاره قلعه را داده نمی بود امروز لشکر ظفر بیگ در غزنین بوده ...".

د اورنگزېب لومړی جنگ :-

په ۱۰۵۹ هـ کي اورنگزېب له سعدالله خان وزیر سره کندهار ته راوړسېد. محراب خان کلابند سو او سمدستي يې هرات ته خبر ولېږه. درې نيمې مياشتې مغول پوځ د ښار په شاوخوا په مورچو کي ناست و. ښاريي خلاص نه کړای سو. اورنگزېب څه پوځ د قليچ خان، قباد خان، خنجر خان او الله قلي خان تر مشرتابه لاندې بست ته ولېږل چي ويې نيسي^(۶۵). له هراته څخه دوهم شاه عباس د لښکرو د مخنی پوځ د اردبیل د حاکم سوکلن نظر عليخان او میرآخوږباشي نجف قلي بېگ زنگنه تر مشرتابه لاندې د کلابست کلابندی ته ولېږه^(۶۶). حاجي منوچهر د محراب خان ورور، چي يو منلی توريالی و، د دوهم شاه عباس له حضوره وغوښتل چي تر ټولو پوځو دمخه د ورور مرستي ته ورسې. غوښت يې ومنل سو او د يوې وړې ډلې مېړنو سره په خورا تلوار څړه تر ټولو پوځو دمخه د کندهار خوا ته وخوځېد، چي گرځک ته راوړسېد، پر هغه مغول پوځگي چي د خنجر خان، قباد خان او الله قليخان تر مشرتابه لاندې د قليچ خان په امر له کلابسته څخه د گرځک او زمينداور د نيولو له پاره گرځک ته رارسېدلی و، پېښ سو. د

^(۶۵) رستم خان مقرب خان چرکس هم په کلابست کي له قليچ خان سره و (مآثر الامراء ۲۷۵/۲ مخ).

^(۶۶) په دغه جنگ کي د جودهپور والي جسوت سنگه راتهوړ هم شريک و (مکتوبات سعدالله خان ۱۰۷ مخ). دغه جسوت سنگه د عمر په وروستيو کلو کي د جمرود قلعه دار و او دلته ومړ.

گرشک کلا ته يې شا ورکړه او له خنجر خان سره يې د جنگ بنا کښېښووله. که څه هم خنجر خان نه غوښتله چي د زمينداور لوت او تسخير د دې وړې مقابلې له پاره پرېږدي، خو ځکه چي په دغه ترڅ کي نجف قلعي بېگ مير آخور باشي هم د پنځو سوو سپرو سره گرشک ته راوړسېد او د جنگ اور ولگېد. په دې جنگ کي مغول پوځ څه تر توره وختل او څه د هېرمند اوبو په تېر کړل. د دې خبر په اورېدلو قليچ خان چي کلابست يې کلابند کړی و، د کندهار پر خوا تړپلل.

سوکلن نظر عليخان هم د خپل پوځ سره گرشک ته راوړسېد او له شاهي امر سره سم يې د شاهي پوځ راتلو ته کتل. د شاهي امر سره سم صفي قلعي بېگ او روښان سلطان لږکي د يوه تکړه او غښتلي پوځ سره پر مغول پوځ د دارې وهلو له پاره ولېږل سول. دوی هم په باباولي کي د مغول پوځ مخي ته واړول. پاته پوځ له گرشکه څخه د سياوش تر مشرتابه لاندي راوېږدېد. سپهسالار او قورچي باشي د هلمند پر ژۍ ورته واړول. له دې خوا اورنگزېب د کهني رستم خان^(٦٧) سپهسالار کا او قليچ خان وڅه نور مشران يې د فيلانو او غښتلي توپخانې سره د ايران د لښکرو مخي ته ولېږدول. جنگ ونښت. د شپې تياري د غليمانو تر منځ د متارکې تجويز وړاندي کا. مغول پوځونه د اورنگزېب معسکر ته تر شا سول. سهار اورنگزېب د خپلو ټولو لښکرو سره د هند خوا ته ملونه وگرزول او کندهار يې قزلباشو ته پرېښود.

اورنگزېب د ۱۰۵۹ هـ ق د دريمي خور په ۱۴ = ثور ۲۶ کندهار کلابند کړ او د روژې په مياشت کي له کندهاره پسله څلورو مياشتو محاصرې بې فتحي روان سو^(٦٨). په دغه جنگ کي بهادر خان داودزی هم شريک و او د

^(٦٧) رستم خان مقرب خان چرکس.

^(٦٨) سعدالله خان په اته ويستم ليک کي شيخ عبدالکريم ته له کندهاره کښلي دي :-

کندهار ښار مود دريمي خور په دوولسمه کلابند کړ او تر اوسه پوري (د څلورمي خور ۱۷) کلابند دی.

ماشور دروازي سنگر ده ته سپارل سوی و. بهادر خان په دغه کلابندی کي ومړ.

اورنگزېب چي لومړی وار پر کندهار برید وکړ، دغه امراء ورسره وو :-
۱. خوشحال بیگ کاشغری (عمل صالح ۱۳۷/۳ مخ)

۲. رستم خان فېروز جنگ چرکس. د کندهار په درو سرو جنگو کي شامل و. د بلخ او بدخشان په جنگ کي یې هم توریالیتوب منل سوی و او د کندهار د بنامیر په جنگ کي چي یې کومه توره کړې وه، د هغه په صله کي د فېروز جنگ خطاب ورکړه سوی و. پای ته د کابل نائب مقرر سو.

۳. طاهر خان د بلخ له خلکو څخه و. په ۱۰۵۶ هـ ق کال له بلخه ولاړ او د شاه جهان نوکر سو. د کندهار په درو سرو جنگو کي شامل و.

۴. قلیچ خان تورانی، چي بیا د کابل والي سو. پنځه زری منصب یې درلود. د کندهار په درو سرو جنگو کي و.

د کلابنامیر جنگ :-

سنگ حصار له کندهاره څخه ۲۴ میله لیري د هرات خوا ته پروت دی. د سنگ حصار او کشکنخود تر منځ یو ځای دی، چي د بنامیر په نامه یادېږي. پر دغه ځای د ۱۶۴۹ کال د اګست په ۲۵ د اېرانیانو او مغولو تر منځ سخت جنگ وسو او اېرانیان مات سول. رستم خان چرکس چي بیا وروسته د کابل والي سو، په دغه جنگ کي ښه توره وکړه.
د کندهار د اchiedیانو^(۶۹) شمېره :-

د مکتوبات سعدالله خان په ۵۴ مخ کي چي له کابله یې لیک د ربیع الاول په پنځویستمه ۱۰۵۹ کال شاه جهان ته استولی دی، کښلي دي :-

^(۶۹) اchiedي (د لومړي او دوهم په فتحه) یو راز منصبدارانو ته ویل کېده (م. هوتک).

"درباره احدىان که از قندهار زمينداور رسیده اند و قريب شش صد و هفتصد هستند بهر وجه حکم شود، عمل نمايد". د مکتوبات سعدالله په ۵۳ مخ کې (تاریخ ۲۵ ربیع الاول ۱۰۵۹ هـ ق له کابل) لیکلي دي :-

"خطی که از سعادت خان (از غزنین) رسیده بود با این عرضه داشت ارسال و از آن ظاهر می شود که غنیم بد اعتقاد (ایرانیان) از قندهار کوچ نموده، نوروز را بر کنار رود هیرمند کرده روانه خراسان گشت غالب آنکه چندگاه در هرات بسر برد و اخیانی که از زمينداور رسیده اند نیز بهمین طریق تقریر نمودند و هم از آن ظاهر شد که عالم لوحانی به حسین ایرانی نوشته که لشکر عظیمی از هندوستان رسیده و حسین آن نوشته را پیش محراب قلعه دار قندهار برده و آنرا به داک چوکی پیش آقای خود فرستاده".

د مکتوبات سعدالله خان په ۶۸ مخ کې د دري دېرشم لیک د وضوح له پاره يې کښلي دي :-

د اورنگزېب له خوا قليچ خان د ۱۰۵۹ کال د دریمي خورپه ۲۵ د بست نیولو ته وگومارل سو^(۷۰). هلته چي ورغی معلومه سوه چي د کلا بست ایرانی حاکم د کندهار د ابراني والي محراب خان په امر له کلا بست څخه ټول رعیت ایستلی او د فراه و سیستان خوا ته يې لېږلي دي او ودانی يې وراني کړي دي. قليچ خان زر تنه د طاهر خان په مشرۍ د گرمسېل چورته وگومارل. دا پوځ تر قلعه حبشي؟ پوري ولاړل ډېري غلې او مالونه يې ورسره راوړل. اله قلي او قباد خان هم د شاوخوا سیمو له چوره څخه ډېر مالونه، څاروي او بنديان ونيول. په دغه وخت کې نجف قلي میرآخورباشي او حاجي منوچهر (د محراب خان ورور) گرشک ته راوړسېدل او د اله قلي او قباد خان مخه يې ونيول. مغول پوځونه را وتښتېدل او قليچ

(۷۰) بست د کندهار جنوب غرب ته ۷۰ ميله ليري دی.

خان هم له بسته څخه څلور کوسه د کندهار خوا ته را تر شا سو. گر شک ته یې د ابرانیانو د پوځونو د را رسېدلو خبر وزیر سعدالله خان او اورنگزېب ته ورکړ. هغو امر وکړ چې نور هم د کندهار خوا ته را تر شا سئ. په بر سنگ حصار کې قلیچ خان واپړول (له کندهار څخه ۲۴ میلې لیرې). خبر راغی چې نظر علیخان د اردبیل حاکم له نهو زرو سپرو سره کشنخود ته راوړسېد (د سنگ حصار او کشنخود تر منځ ۱۵ میلې فاصله ده) او لس زره سپاره د مرتضیٰ علیخان تر مشرتوب لاندې په نظر علیخان پسې راوړسېدل^(۷۱).

اورنگزېب د رستم خان د کني په مشرۍ یو پوځ له اوو زرو سپاهیانو سره د قلیچ خان مرستې ته وگوماره. د مغولو پوځ یوولس دوولس زره سو... جنگ د بنامیر په کلا کې ونښت. دېرشو زرو ابرانیانو ماته وکړه، د مغولو پوځونو شل میلې ایراني پوځونه وځغلول.

د سعدالله خان د مکتوبات په ۷۳ مخ کې نذیر محمد خان ته لیکلې دي:-

موږ (مغولو) درې میاشتي کندهار کلابند کړ، چې د کندهار غله او وابنه پر خلاصېدلو سوه او د ژمي فصل رانژدې سو ابراني لښکر له هراته څخه د کلابندو ابرانیانو په مرسته یو په بل پسې راوړسېدل. رستم خان او قلیچ خان مو د لښکر له څلورمې سره وگومارل چې په ارغنداو کې د ابراني لښکر مخه ونیسي. د ابرانیانو لښکري د مرتضیٰ قلي خان سپاه سالار تر مشرتابه لاندې په کشنخود کې واپړول او څلور فرسنگه نور پر مخ راغلل. په کلا بنامیر کې له مغولو سره مخامخ سول. غرمه جنگ ونښت ابرانیان مات سول، توپخانه یې مغولو ته په لاس ورغله. دوه فرسخه زموږ لښکر په تښتېدونو پسې و.

تر دې سوبې وروسته د شاه جهان امر راغی چې ژمی راغی، راځئ.

^(۷۱) عمل صالح ۸۵/۳ - ۸۶ مخونه.

خُکه نو د مغولو لشکر بیرته هندوستان ته ستون سو.

د رس او آزوغ (د غلې او آذوقې او علوفې) بندوبست :-

سعدالله خان وزیر له کابل څخه د غزني خوا ته د رهي کېدو په وخت کي د ۱۰۵۹ هـ ق کال د دوهمي خور په دوهمه کبلي دي :-
"امير الامراء بجد شده عبدالغني بېگ را که در کابل جانشين خان مسطور بود با دويست سوار به بنگين پايان و بالا فرستاده که تسليه و استمالت او لوسات آن سرزمين و سر انجام بار بردار نموده پيوسته رسد را به لشکر ظفر قریب که متوجه قندهار است میفرستاده باشد خدا کند که بار بردار بهم برسد. بار بردار که قریب بهزار چهار صد شتر خواهد شد در کابل سرانجام یافتنی نیست.

غله در بنگین ها بسیار است و عبدالنبی نامی را از ملازمان خان مذبور با جمعی بتومان لوهگر متعین ساخته مقرر کرده که هر قدر غله در انجا بوده باشد ضبط نماید تا بلشکر فیروزی اثر بیاید قریب یک هزار خروار غله سرکار خاصه شریفه که در گردیز بود قلعه دارخان سرانجام بار بردار نموده بغزین رسانید. مجموع غله که از سرکار فیض آثار و از سعادت خان در غزین است چهار هزار خروار که چهل هزار من می شود بوده باشد. جانم فدایت فکری که هست از قلت غله است والا که از غزین آنطرف و افراس ت اگر غلات قندهار بتصرف درآمد انشاء الله تعالی عسرت غله نیز بر طرف خواهد شد."

د مغولو توپونه :-

۱. د اکنت رای جوړ کړی توپ، چي په کابل کي و، دوولس سیری و. اکنت رای هغه ته قوت ورکاوه د کندهار د کلابندی له پاره یې

پنځه ويشت سيري ځني جوراوه (۷۲).

۲. د لاهور توپ، چي سعدالله خان يې په ۲۶ گنه ليک کي د ژر رااستولو زېرمه کړېده.

۳. درويش سرخ د يوه توپ نوم دي. سعدالله خان په ۲۹ مکتوب کي دغه توپ له سکندر توپ ريزه سره غوښتي دی (۷۳). د مغولو د توپو مشر قاسم خان و، چي تر لښکر به يې دوه مزله دمخه سفر کاوه.

د اورنگزېب دوهم يرغل :-

شاه جهان مغول د کندهار د نيولو له پاره د ۱۰۶۱ هـ ق کال د ربیع الاول په ۱۶ مه شپه له لاهوره څخه د کابل په نيت پښه پر آس واړول او په دغه ورځ چي د شمسي کال اوله ورځ وه اورنگزېب له ملتان څخه د پښين له لاري کندهار ته راوخوځېد (۷۴). شهزاده اورنگزېب ته حکم وسو، چي له

(۷۲) مکتوبات سعدالله خان ۵۵ مخ.

(۷۳) مکتوبات سعدالله خان ۵۸ مخ.

(۷۴) له ملتان څخه کندهار ته د اورنگزېب د سفر مزلونه دا دي :- دوې ورځي د ښار په يوه کروهي کي، لس ورځي يو کروه وړاندي اتر اغ سو، د دوهمي خور په نولسمه د ملتان تر سيند پوري ووت، چچه ته ولاړ، چوتیالی، دوکی ته ولاړ (په دوکی کي پنځه سوه کوره ترين اوسېدل او په چوتیال کي درې سوه کوره ترين و). اورنگزېب چي دوکی ته ورسېد هلته يې عالم خان لوانی (د لوانیو خان) تانه دار مقرر کړ. د دوهمي خور پر شلمه د طبق سر غره لمني ته ورسېد، په ۲۱ پښين ته ورسېد، په ۲۷ د پنج مندرک تر کوتل (کوړک) واوښت سيد باقر بخاري يې د پښين تانه دار مقرر کړ، د دريمي خور په دريمه = ۲۳ ثور د کندهار شاوخوا ته ورسېد.

د هستري آف اورنگزېب په ۱۳۳/۱ - ۱۳۵ مخونو کي کښلي دي :-

اورنگزېب د ۱۶۵۲ د مارچ په ۲۶ له ملتان څخه رهي سو، ۶ اپريل په چهچ کي، ۱۳ اپريل چشتيان ته ورسېد، ۱۴ دوکی ته ورغی، ۱۹ طبق سر، ۲۳ پښين، ۲۶ دره پنج مندرک (کوړک) څخه تېر سو او د می په دوهمه کندهار ته ورسېدی.

ملتان څخه کندهار ته وخوځي، سعدالله خان وزير د پنځوسو زرو تکره جنگياليو سره د کابل او غزني له لاري کندهار ته ولېږل سوچي د اورنگزېب په مرسته کندهار ونيسي. د دې پوځ سره ۵۰۰ اوبښه خزانې، دوه زره وپنځه سوه اوبښه وسله وه. د کندهار واکمن اوتارخان شاه عباس ته خبر ورکا. مغول شاه جهان د جمادي الاول پر څلرمه کابل ته راوړسېد. اورنگزېب کندهار کلابند کړ. پلاريې له کابله پنځلس لکه روپۍ نوري هم د جان بېگ په لاس له دوو زرو سپرو سره د عساکرو د خرڅ له پاره ور ولېږلې. له هغه خوا دوهم شاه عباس سرلام پوځ د کندهار لور ته راولېږداوه. شهزاده اورنگزېب د ۱۰۶۲ هـ په شروع کي تر دوو مياشتو و اتو ورځو کلابندۍ پس د کندهار ښار خوشي کړ او بيرته هند ته ستون سو. په دغه دوهم يرغل کي هم رستم خان ورسره و.

د کندهار د کلابندۍ په شروع کي سعدالله خان وزير د شاه جهان په امر دولت خان ته له خزاني څخه لس زره روپۍ ورکړلې. اورنگزېب په ۱۷ ثور پلار ته وليکل :-

ستاسي له امره سره سم مي دولت خان خوشاله کړ. اوس دی وايي چي زه خپل عزيزان ملتان ته لېږم او هورې به ښه خدمت وکړي.

د شهزاده داراشکوه يرغل :-

اورنگزېب چي د کندهار له کلابندۍ څخه ناکام ستون سو، نو مغول شاه جهان خپل کشر زوی داراشکوه ته دېرش زری منصب ورکړ، د ملتان ايالت چي د اورنگزېب و، د کابل د صوبې له انتظام سره ده ته وسپارل سو. په کابل کې يې د داراشکوه زوی سليمان شکوه مقرر کړ. اته زری منصب يې ورته ورکا. نو مغول شاه جهان له کابله د هند خوا ته ولېږدېد او داراشکوه ته يې امر وکا چي د کابل د صوبې تر انتظام پس دهلي ته

هغه و شهزاده داراشکوه چي د کابل انتظام برابر کړ د ۱۰۶۲ هـ په پای
 د دهلي ته ورغی او د کندهار د نیولو تعهد یې وکړ او شاه جهان مغول د
 یې کار د تر سره کولو له پاره شل لکه نقد و جنس ورکړل او د کندهار د
 نیولو له پاره یې وگوماره. په ۱۰۶۳ هـ ق کي شهزاده داراشکوه د یوه خورا
 وړ او مجهز اویا زري پوځ او فیلانو سره پر کندهار راغی. ښاريي کلابند کړ
 و رستم خان دکنی یې د یوه ستر پوځ او فیلانو سره د بست خوا ته
 استاوه. په دغه وخت کي دولت خان پښتون^(۷۵) چي د ابراني دولت له
 خوا د دوکی و چوتیالي د علاقو حاکم او له پخوا څخه د صفویانو هواخواه
 و، د مغول پوځونو مل سو او شهزاده داراشکوه ته یې غاړه کښېښووله. د
 پښتانه دولت خان ملگری د داراشکوه همت یو په دوه کړ او د کندهار د
 سخیږ امید یې خورا زیات سو.

له هغې خوا دوهم شاه عباس (۱۰۵۲ - ۱۰۷۷ هـ ق) ته د کندهار د
 ابراني بیگلر بیگی (حاکم) له لوره پخوا لایک ور رسېدلی و. له یوې خوا
 یې خپل خاص مریي سخنان بېگ له یوه پوځ سره، چي په هرات کي یې
 اړولي و، وگوماره چي د کندهار خوا ته وخوځي. له بلې خوا یې د خراسان
 ځیني امراء او د استرآباد واکمن منوچهر ته هم د کندهار د تللو امر وکړ. تر
 شایي یو ستر پوځ د علي قليخان سپهسالار تر مشرتابه لاندې د کندهار پر
 لور وخوځېد.

شاه عباس د کلابست ابراني واکمن چي مهدي قلي سلطان نومېد، د
 کندهار د ابراني واکمن اوتارخان د شکایت او سعایت له امله معزول کړ، پر
 ځای یې د اسفراین حاکم امام قلي سلطان ته د بست حکومت ورکړ او وې
 گوماره چي په خورا چټکي به ځان کلابست ته رسوي چي هغه کلا د غلیم

^(۷۵) دولت خان به غالباً د شهرخان ترین ورور وي (وگ: عمل صالح ۱۲۵/۳ مخ).

له يرغله وژغوري.

شهزاده داراشکوه چي د ايراني پوځونو په خوځېدلو خبر سو، رستم خان د کهنې تې وليکل چي :-

"د لاورو باخبره اوسئ، که ايراني پوځونه راورسي، مدافعت وکړئ، زيار وباسئ چي کلابست لاس ته راولئ".

مهدي قلي سلطان د بست حاکم د امام قلي سلطان تر رارسېدلو له مخه کلا رستم خان ته وسپارله او پخپله د مغولو مطيع سو. د کلابست تسخير د شهزاده همت لا زيات کړ او د کندهار د کلا په نيولو کي د هندي پوځ سرگرمي يو په دوه سوه. اوتارخان هم ورته کلک سو. د شوال د مياشتې په نهمه ورځ د هند د لاورانويوې ډلې په خورا تلفاتو ځانونه شېر حاجي^(۷۶) ته ورسول، ورننوتل مگر ناکام پر شا راووېشل سول. په دې ورځو کي سخنان بېگ هم د درو زرو سپرو سره راوړسېد. د ډاگي جنگ بيچ يې په ځان کي نه ليد، نو له شاوخوا څخه به يې د رستم خان پر پوځ ډارې وهلې. رستم خان د کهنې غليم لږ ولید او پسي ورووت. مگر سخنان بېگ چي د ډاگ د مقابلې توان پخپل پوځ پوري نه ليد، بې له جنگه فولاد؟ (فراه) ته وتښتېد. رستم خان هم ځني راوگرزېد او د هلمند پر ژۍ يې ورته واړول.

خو ورځي پس د استرآباد واکمن منوچهر خان د درو زرو سپرو او

^(۷۶) د مصطلحات الشعراء په ۲۸۷ مخ کې ليکلي دي :- شير حاجی حصارى که بر دور حصار درون باشد. محسن تاثیر گوید :-

ز حصن حسن موله به نار پستان باش

بگیر اول ازین قلعه شیر حاجی را

بنایي اوسنی شیرازه کلمه چي کت مټ د شیر حاجي مفهوم لري د دغې کلمې بدل سوی شکل وي.

شېر حاجي زما (هوټک) د تحقيق له مخي په رشتيا سره شیرازه ده. وگ: گوربت مجله دویم کال، دویمه گڼه ۱۳۷۹ (لېندۍ - مرغومی) ۱۳ مخ، زما مقاله.

سپهسالار عليقلي خان د يوه ستر او بې شمېره پوځ سره راوړسېدل. منوچهر خان د رستم خان د کهنې د پوځ پر نيم فرسنگي ورته واړول. رستم خان د کهنې کلابست ته اور واچاوه. د کلابست ودانۍ يې وړانې کړې^(۷۷) او د شهزاده د امر سره سم کندهار ته راستون سو. شهزاده د رستم خان په رارسېدلو د هند خوا ته ترپلل. عليقليخان سپهسالار څه پوځ ورپسې وگوماره. اېراني پوځ دوه فيلان او څه درنه باروبنه يې د شهزاده له پوځه پرې کړه کندهار ته ځني راوگرزېد^(۷۸).

د تاريخ افغانستان در عصر گورگانی هند په ۱۲۰ مخ کې ليکلي دي :-

شهزاده داراشکوه د ۱۰۶۲ هـ ق کال د ميانۍ د مياشتې په پای کې د کندهار کلابندي پرېښووله او د ۱۰۶۳ کال د محرمي په لومړيو ورځو کې د هندوستان دربار ته ورسېد^(۷۹).

د مکتوبات سعدالله خان په ۸۳ مخ کې ليکلي دي :-
له داراشکوه سره اويازره پوځ و. ده تر ۲۷ سپتمبر ۱۶۵۳ پوري کندهار کلابند کړ مگر ويې نه نيو. ده د مۍ په ۱۳ مه رستم خان له پنځلسوزرو

^(۷۷) مآثر الامراء ۲/۲۷۶ مخ.

^(۷۸) رستم خان چرکس په اول سر کې په دکن کې د نظام الملک نوکر و. د شاه جهان د پاچهۍ په ۴ کال د شاه جهان خوا ته راواووست د بلخ په فتحه کې هم و. رستم خان په ۱۰۷۸ هـ ق کال په سموگره کې د داراشکوه او اورنگزېب په جنگ کې وواژه سو.

^(۷۹) د واقعات قايم خاني په ۶۱ مخ کې د ذکاء الله د تاريخ هندوستان په حواله کښلي دي :- د ۱۰۶۳ هـ ق کال د شوال نهمه شپه داراشکوه پر کندهار باندي د يرغل له پاره وټاکله. دا پنځم شېخون و...

شهزاده داراشکوه چي پر کندهار بريد کاوه دغه امراء ورسره وه : (۱) خوشحال بېگ کاشغري (عمل صالح ۳/۱۵۷ مخ) (۲) رستم خان.

لښکرو سره د بست د نیولو له پاره وگوماره. هغه بست او گرشک ونيول مگر بیرته کندهار ته راوغوښتل سو پر خای یې نور څوک د هغو سیمو د ساتلو له پاره وروڼه لېږل، ځکه نورستم خان چي کندهار ته راتی، د بست کلا یې ونړوله^(۸۰).

کندهار ته د مغولي شهزاده اکبر راتگ :-

د گوهر مجلې په ۵۶ پله پسې گڼه ۵۸۲ مخ کې لیکلي دي :-
 د اورنگزېب زوی شهزاده اکبر له پلاره خوابدی سو. په ۱۰۹۲ هـ ق
 اېران ته وتښتېد او له شاه سلیمان صفوي (۱۰۷۸ - ۱۱۰۶ هـ ق) څخه یې د
 پلار پر ضد مرسته وغوښتله خو هغه ونه منله. اکبر په مشهد کې مېشت سو. په
 ۱۱۰۶ هـ ق کال چي شاه سلیمان ومړ او سلطان حسین صفوي پاچا سو،
 اکبر اصفهان ته ورغی. د جلال الدین محمود د جونگ له مخي معلومېږي
 چي اکبر له اصفهانه څخه کندهار ته راغلی دی. ځکه د محمود
 جلال الدین په جونگ کې په ۱۱۰۷ هـ ق کال د روژې په ۱۶ اکبر او
 جلال الدین محمود مور په کندهار کې وینو او د ۱۱۰۸ هـ ق کال د
 میانی د میاشتي تر شلمي پوري په کندهار کې دي. په ۱۱۰۹ هـ ق کال
 په فراه کې و. د ۱۱۰۹ - ۱۱۱۵ هـ ق کال تر منځ یې د کندهار د مرزبانانو
 (پښتنو) له پاره خلاتونه د جمال الدین محمود په لاس لېږلي

^(۸۰) صائب د اېراني لښکرو د دغه بري تاريخ ماده داسي موندلې ده :-

صورت تاريخ اين فتح از قضا شد جلوه گر

چون (سیاهی) خاست از (مرات حصن قندهار)

مرات حصن قندهار = ۱۱۴۹ - سیاھی (۸۶) = ۱۰۶۳ هـ ق

پر کندهار باندي د دوهم شاه عباس د يرغل په باب څه تفصيل د خطي عباسنامې په ۳۲
 مخ کي داسي راغلی دی. (علامه رشاد مرحوم دغه تفصيل نه دی راخيستی، م. هوتک).

دي (۸۱)

د مائر عالمگيري د اردو ترجمې په ۱۵۱ مخ کې ليکلي دي :-
په ۱۰۸۵ هـ ق کال چي اورنگزېب د پښتنو د خېلو په نيامت حسن
ابدال ته له خېلو لښکرو سره راغی. د ۱۰۸۵ کال د خلورمي خور په ۲۴ = د
۱۶۷۴ ع کال په سپتمبر کي شهزاده محمداکبر يې له يوه لښکر سره وگوماره
چي د بنگناتو (کوهاټ) له لاري کابل ته ولاړ سي. شهايت خان او غيرت
خان يې هم ورسره کړل. دوی له لويو امراوو څخه وو (۸۲).

د مائر عالمگيري په ۴۷۸ مخ کې ليکلي دي :- منعم خان چي د کابل
د والي شهزاده محمد معظم (شاه عالم بهادر شاه) دېوان مقرر سو. کابل ته
چي رهي کېدی، پاچا ټينگار پر وکړ چي بايد د شهزاده محمداکبر (۸۳)

(۸۱) د شهزاده محمداکبر په باب د An Oriental Biographical Dictionary په ۲۱۲ مخ
کي معلومات سته. د شاهان اوډه کې کتب خانې په ۱۰۰ مخ کې کښلي دي :-
شهزاده محمداکبر د اورنگزېب تر ټولو کشر زوی و. ايران ته وتښتېد هلته په ۱۱۱۵ هـ ق =
۱۷۰۳ ع کال ومړ. د ده استاد سيد محمد بن مير محمد حسين د چغتايي ژبي يو موجز
قاموس د ده له پاره کښلی دی، چي يوه خطي نسخه يې د اوډه په کتب خانه کي
خوندي وه او د شپږينگر په راپور کي د هغې نسخې ذکر سته.
(۸۲) دغه مطلب د خوشحال خان خټک د کتاب په ۱۶۸ مخ کي هم راغلی دی او په مائر
عالمگيري کي هم سته.

(۸۳) د شهزاده محمداکبر مور ملکه دل رس وه، چي د شهنواز خان صفوي لور وه. د زوکړې کال
يې ۱۰۶۲ هـ ق د لوی اختر د مياشتي ۱۲ مه ښوول سوی دی. اکبر چي ايران ته تې، خپلي
دوې بلاربي ماينې يې د راجه جسونت سنگه کونډي ته پرېښوولې. د دغو دوو ښځو زامن پيدا
سول. (وگ: راجپوت مغل زن و شوهر ۱۶۳ مخ) دغه هلکان په هندو کورنۍ کي لوی سول.
بله ژبه يې زده نه وه. د اکبر تر مرگ وروسته چي دې اورنگزېب ته وروستل، اورنگزېب (نيکه
يې) دوی ته معلمان مقرر کړل چي د ډهلي د دربار له ژبي او رسومو سره يې بلد کړي.
د خواجه اعظم په تاريخ کي د شهزاده محمداکبر په باب ليکلي دي: (علامه مرحوم دغه بيان
نه دی را اخيستی، م. هوتک).

فاسدي ارادي ته خير سي. هغه په فراه کي ناست دی، وار ته گوري مگر د
کندهار صفوي حاکم يې کندهار ته نه راپرېږدي. دی گوري که شهزاده
معظم له کابل ولاړ، اکبر به پر کابل او لاهور بريد کوي.

نعمت خان عالي په جنگنامه کي کبلي دي :-
د جسونت سنگه راتهو تر مرگ وروسته راجپوت پورته سول.
اورنگزېب په اجمير کي د پنځو شپږو زرو سپرو سره اړولي و. لښکري يې د
اودهې پورې درانا خېلو ته وگومارلې ځکه چي د اودهې پوره رانا د پورته
سوو راجپوتو مرسته کړې وه. راجپوت د شهزاده محمداکبر په پوست
ورننوتل. دی يې پلار ته پورته کړ او راجپوتو ټولو د ده د مرستي قسم
واخيست. شهزاده محمداکبر له راجپوتو سره د اجمير خوا ته راږهي سو او
له اجميره څخه درې گروهه ليرې واړول. د پلار او د زوی جنگ پېښ سو.
راجپوتو جنگ ته شا کړه او شهزاده محمداکبر دکن ته وتښتېد او سنتامره ته
ته يې پناه وروړله. اورنگزېب دکن ته لښکري پسي وروخوځولې او پر سنتا
يې بريد وکړ. شهزاده محمداکبر دوې پښې نوري پور کړلې او په تېښه اېران
ته ولاړ^(۸۲).

د مآثر عالمگيري په ۳۸۴ مخ کي ليکلي دي :-
په ۱۱۱۰ هـ ق کال له کندهاره څخه د شهزاده اکبر دوه نوکران د
اورنگزېب دربار ته راغلل د بخښني يوه مطالبه او د عطرو يوه صندوقچه يې
پاچا ته د شهزاده له خوا راوړل. اورنگزېب خلات او يو فرمان د دوی په
لاس کندهار ته د شهزاده اکبر په نامه ولېږل. په فرمان کي ليکلي و :-
ته چي زما د پاچهۍ سرحد ته داخل سي، گناهونه دي بخښم او د
بنگال حکومت درکوم. شهزاده محمداکبر له دکنه څخه خپل پلار

^(۸۲) د احوال و آثار ميرزا عبدالقادر بيدل په ۹۸ مخ کي د مآثر الامراء د لومړي ټوک ۵۰
مخ په حواله سمباجي مرهټه ته د اکبر پناه وړل راغلي دي.

اورنگزېب عالمگير ته په يوه خط کي ليکلي و (۸۵) :-

بدور شاه عالمگير غازی
شده صابون فروشی صدر قاضی
بود جولاهه و بافنده دمساز
که در بزم ملک گشتند همراه

له صابون فروشه څخه مراد (گوره څوک و؟ م. ه)، خوله جولاهه و بافنده څخه مراد محمد سعيد لاهوري (۱۰۸۷ هـ ق) شاعر دی، چي په اول کي د مراد بخش مصاحب و. دهلي ته چي راغی د داراشکوه له درباريانو څخه سو. د داراشکوه تر مرگ وروسته د اورنگزېب عالمگير له مقربينو څخه سو. (۸۶)

د شهزاده محمداکبر د مرگ په باب د مآثر عالمگيري په ۲۱۷ - ۴۳۸ او ۴۷۸ مخونو کي ليکلي دي :-

په ۱۱۱۵ هـ ق کال اورنگزېب ته خبر راغی چي شهزاده محمداکبر په اېران کي ومړ. پلاريې وويل :-

"د هندوستان لويه فتنه خاموشه سوه". زينب النساء بيگم (نواب قدسيه) يې د ده په مرگ خبره کړله. د شهزاده محمداکبر زوی بلند اختر ته ماتمي خلات ورکړه سواو د تعزيت خلات يې مشر زوی نیکو سير ته ورکړل سو. د شهزاده محمداکبر لوني رضيه النساء بيگمه، چي د شهزاده رفيع القدر ماینه وه، او زکيه النساء بيگم، چي د شهزاده خجسته اختر ماینه وه، اگري ته ولېږلې سوې.

شهزاده محمداکبر د دل رس بانو بيگمي له نسه څخه د ۱۰۶۲ هـ ق

(۸۵) د عالمگير او شهزاده محمداکبر تر منځ چي کوم مکتوبونه مخابره سوي دي، د هغو نقل د فرامين سلاطين له ۱۲۰ مخ څخه پيل سوی دی.

(۸۶) سالنامه نيرنگ خيال ۱۴ مخ، ۱۹۳۰ ع.

کال د لوی اختر د میاشتي په دوولسمه زېږېدلی دی او په ۱۱۱۵ هـ ق کال
ومړ، مړی یې د امام رضا په زیارت (مشهد) کې ښخ دی.

هوٽڪيان

(۱۱۱۹ - ۱۱۵۰ هـ ق)

گرگین خان :-

د گرگین خان اصلي نو (وختنگ) په خټه گرجی او د گرجستان و. سلطان حسین صفوي (۱۱۰۰ - ۱۱۳۵ هـ ق) په ۱۱۱۴ هـ کال د کندهار په حکمرانی وټاکه، مگر دمخه تر هغه چي کندهار ته راسي، په گرجستان کي د پارس پاچا ته ياغي سو. په پای کي ونيول سو، ځکه چي د اسلام دين يې ومانه، سلطان حسین يې تر گناه ورتېر سو. د شهنواز خان له لقب او شلوزرو جگړنو سره يې کندهار ته د پښتنو د اېلولو له پاره راواستاوه، چي د مغولي واک مخه ونيسي. گرگین ډېر خونخوار سړی و. کندهار ته چي راغی خپلو لښکرو ته يې امر وکا چي د پښتنو مالونه چور کړي، وينې وبهوئ او ناموسونه يې بې پردې کړي. ده غوښته چي د شدت له لاري پښتانه اېل کړي. د بررسی های تاریخی د ۴۸ گڼې په ... مخ کې لیکلي دي :-

د گرجستان غرب ته توره بحيره او د ترکیې شمال شرقي څنډه واقع ده. گرجستان له دوو شهزاده نشینو څخه جوړ و. یوه ته يې کارتلي Kartleli او بل ته يې Kachti ويل کېدله. کارتلي يې په شمال غربي او کاختي يې په جنوب شرقي کي واقع و. د گرجستان واکمن به کله له کارتلي ډلي او کله له کاختي ډلي څخه و. څه موده بگرتیان Bagratis د گرجستان پاچهان وو.

د کارتلي او کاختي زیاتره خلک مسیحیان وو. د مسیحیانو مذهبي مشر په Mtskhota نومي ښار کي، چي له تفلیسه Tblis څخه شل میله لیري و، اوسیدی.

د ۱۰۶۶ ع = ۴۵۸ هجري په شاوخوا کي د څلورم باگرات پاچهي وه چي سلجوقيانو د گرجستان جنوبي برخه ونيوله. دوه کاله پس يې د کارتلي سیمه هم پسې ونيوله. څلورم باگرات په ۱۰۷۲ ع = ۴۶۵ هـ کي ومړ او پر ځای يې زوی دوهم گیور کي کښناست.

د مغولو لښکر هم د ۶۱۸ هـ په شاوخوا کې قفقاز ته ورسېدل او څلورم
گیورگ George ماته وکړله. جلال الدین منگیرني هم پر قفقاز برید وکړ او
هغه یې ونیوه. د ۶۲۸ هـ ق کال پای ته چي جلال الدین خوارزم شاه ومړ،
مغولانو بیا پر قفقاز برید وکړ.

شاه اسماعیل صفوي په ۹۲۷ هـ کال پر گرجستان برید وکړ او ویې نیو، مگر
بیا بنورښونه پېښ سول. لومړي شاه طهماسب (۹۳۰ - ۹۸۴ هـ ق) تر ۹۶۰ هـ
ق پوري درې واره پر قفقاز برید وکړ.

د ۹۸۶ د صفر پر ۲۶ عثماني پوځونو د مصطفی پاشا په مشرۍ پر
ایران برید وکړ. د ایران لښکرو ماتې وکړه. عثماني لښکر پر گرجستان ورغلل
او تر تفلیس او گوري پوري یې ونیو. په ۹۹۰ هـ ق گرجستان بیرته ایرانیانو
ونیو. په ۱۵۸۶ ع کال د گرجستان پاچا له روسانو څخه مرسته وغوښتله.

شاه عباس په ۱۰۲۳ هـ ق کال (۱۶۱۳ ع) پر گرجستان حمله وکړله د
گرجستان د شهزاده گانو خوتي یې وکښلي او له میندو سره یې په شېراز کې
بنديان کړل، د گرجستان ډېر اوسېدونکي یې خراسان، مازندران، گیلان ته
راوکوچول. دا پلا شاه عباس په گرجستان کې نهه میاشتي تیري کړلې. په
۱۶۱۵ ع کال شاه عباس بیا پر گرجستان یرغل وروړ او پر گرجستانیانو یې
زیات ظلمونه وکړل. په ۱۶۱۸ ع کال شاه عباس دریمه پلا پر گرجستان
یرغل وروړ او تر یو لک زیات سپاهیان ورسره وو.

په ۱۶۲۴ ع کال بیا گرجیان پورته سول او شاه عباس بیا پر گرجستان
برید وکړ. په دغو اغتشاشونو کې د روسیې د حکومت لاس و. په دغو وختو
کې له گرجستانه څخه ډېر کورونه مسکو ته کډه سول.

په ۱۶۳۴ ع = ۱۰۴۴ هـ ق کال بیا گرجستان پورته سو. په عباس نامه
کې میرزا وحید قزویني کښلي دي :-

په ۱۰۵۸ هـ ق چي دوهم شاه عباس پر کندهار برید کاوه، د گرجستان

د والي رستم خان خط راغی چي ماچورت؟ د کاخ مشر مغلوب سو.
 د شاه سلیمان صفوي (۱۰۷۸ - ۱۱۰۶ هـ ق) په پاچهي کي يوولسم
 گيورگي (گرگين خان) چي دريم شهنواز خان يې لقب و، د گرجستان له
 حکومته معزول سوی و، مگر بيرته يې مقرر کړی و. شاه سلیمان چي ومړ د
 سلطان حسين په پاچهي کي په ۱۱۰۷ هـ ق = ۱۶۹۵ ع گيورگي له پطرکبير
 سره د دوستانه روابطو د قيام په اغېزه پورته سو، خو د ايران طرفدارانو بريد
 وکړ، دی گنج ته وتښتېد. د ده تر بور خسرو خان چي د ايران په دربار کي
 دېوان بېگي و، د ده شفاعت وکړ او بيرته د گرجستان والي مقرر سو^(۱). خو
 څه موده پس يې له دې بهرې څخه اصفهان ته راوباله، نه چي بيا پورته
 سي، کرمان ته يې د والي په صفت واستاوه. بيا يې د کندهار ځلو ته
 وگوماره.

د سخن مجلې په ۱۳۴۶ ثورگنه کې ليکلي دي :-

په ۱۱۳۲ هـ ق کال لږکیانو د داغستان له جنوبي برخو څخه پر شېروان
 حمله وکړله. د شېروان حاکم حسينعلي خان مات سو. تر دې پس لږکیانو پر
 گرجستان بريد وکړ او زیاته برخه يې ورانه کړله، په دغو وختو کي د شاه
 حسين صفوي له خوا وختانگ نومی (گرگين خان)، چي په دغو وختو کي
 تازه مسلمان سوی و، د گرجستان والي مقرر سو. وختانگ^(۲) شپېته زره
 گرجيان پر لږکیانو باندي د حملې له پاره برابر کړل خو د سلطان حسين په
 امر بيرته تفليس ته ستون سو.

(وايي) د هندوستان د پاچا (اورنگزېب عالمگير) له خوا يو خط شاه
 حسين ته د يوه ايلچي په لاس ورسېد او په هغه کې کښلي و چي کندهار

^(۱) انگل برت کمپنر ليکلي دي :- د گرگين يو ورور د اصفهان په دربار کي د يرغمل په توگه و.
^(۲) د دغه وختانگ مېرېزی ورور د رستم خان قوللر آقاسي د وزير فتحعلي خان معتمد الدوله
 زوم و.

بیرته مور ته راخوشي کړه.

صفوي دربار د دغه پیغام په اورېدلو سره د کندهار د استحکام په فکر کې سو او د یوه قوي حاکم په لټه کې سول. پای ته یې سلا دا سوه چې گرگین باید ور ولېږي. په دې کې دا فایده وه چې د گرجستان پوځ له گرگین سره کندهار ته تې او په گرجستان کې فتنه و فساد نه پېښېدی. گرگین د خپلې بې فکری او ظلم په اثر پښتانه له ځانه مایوسه کړل او د شاه حسین پر ضد پورته سول. د گرگین خان پر ځای یې وراره خسرو خان د گرجستان والي سو. گرگین چې کندهار ته راغی. کلا یې ټینګه کړه او د بصیرتنامې په قول "بر سریر ایالت پیوسته مشغول نای و نوش و از بادۀ ناب مدهوش بود". د گرگین خان په باب مسیحي سیاح^(۳) کښلي دي :-

په ۱۱۱۴ هـ ق کال د گرجستان والي گرگین خان صفوي شاه حسین ته یاغي سو. شاه حسین د گرجستان مشرانو ته خطونه ولېږل او د گرگین پر ضد یې ولمسول او د هغه ملګري یې له یوه لوی لښکر سره د ده ځېلو ته وګوماره. چې کلبعلي خان قاچاري یې له یوه لوی لښکر سره د ده ځېلو ته وګوماره. چې جنگ پېښ سو، د گرجستان مشرانو جنگ ونه کړ. گرگین یوازي پاته سو. وتښتېد د تفلیس غرو ته وخوت. کلبعلي تفلیس ونيو. گرگین د خپل وراره خسرو خان په شفاعت چې د شاه حسین په دربار کې دېوان بېګي و، پاچا ته پناه یووړه، توره په غاړه د پاچا دربار ته ورغی. پاچا وباڅښه ...

د گرگین خان په وختو کې د لوی احمدشاه بابا نیکه دولت خان د ابدالي پښتنو مشر و. د کندهار د ښار صفا^(۴) په کلاوو کې صفوي نائب

(۳) علامه رشاد مرحوم د مسیحي سیاح کروزینسکي یادښتونه له بصیرتنامې یا عبرتنامې څخه هغه وخت اخیستي وو، چې دغه اثر د نن په شان پېژندل سوی نه و. اوس د دې اثر پاړسي او پښتو ترجمې لا هم خپرې سوي دي (م. هوتک).

(۴) ښار صفا د کندهار کابل پر لویه لار د کندهار له ښاره څخه درې مزله لیري واقع ده.

الحکومه گرگین خان، دی، د نظر محمد خان زوی او فقیر مریي سره ووژل، او د احمد شاه بابا پلار زمان خان یې، چي د دولت خان زوی و، کرمان ته فراره کړ. د ارغسان پښتانه له دغه جهته له گرگین خان سره وجنگېدله نو گرگین خان د دولت خان زوی رستم خان په مشرتوب ومانه او د احمد شاه بابا پلار زمان خان د یرغل په توگه د گرگین په دربار کي و.

په بصیرت نامه کي د مجمع التواریخ^(۵) په حواله کښلي دي :-

گرگین خان چي کندهار ته ولاړ، ملازمان یې مطلق العنان وو، هر څه چي به یې زړه غوښتله هغه یې کول، ښځي به یې کورو ته بېولي. یوه ورځ د میرویس خان خور سهار وختي له حمامه کور ته روانه وه، یوه گرجي خپل کور ته د بېولو په هڅه کي سو. د گرجیانو او پښتنو تر منځ سخت جنگ پېښ سو.

د میرویس خان په باب :-

په عبرت نامه کې کښلي دي :-

میرویس په پښتنو قبایلو کي د عزت څښتن و. پښتنو یې د زړه له کومي خبره منله. مدبر، عاقل او کار فهم، کاري او کارگذاره سړی و. د پښتنو اطاعت مغرور کړی و. له هندوستان (دربار) سره یې هم اړیکې درلود. ډېر مال وروپی یې درلودې. ډېر سفرونه یې د مال د گټلو له پاره کړي وو او زیات مال یې راټول کړی و.

گرگین خان د میرویس خان د ډېري هستی او مال په تمه سو. وروپي غوښت ویې نازاوه او ورته وې ویل :-

ته هوښیار سړی یې د ځینو کارو له پاره دي د اصفهان دربار ته لېږم.

(۵) د مجمع التواریخ مولف د پښتنو حالات او د گرگین د وختو وقایع د گرگین د قورچي باشي له خولي کښلي دي.

ميرويس هم خونه كړه او د اصفهان دربار ته رهي سو. تر شايي گرگين د اصفهان پاچا ته وكنبل :-

ميرويس بيا راپرې نه ږدې. دا سړي د بغاوت خيال لري. ميرويس چي اصفهان ته ورسېد، نظربند يې كړ.

ميرويس هونبنيار سړي و، د دربار نفاق او د اميرانو مخالفتونه يې ژر درك كړل. اعتمادالدوله ته يې د كشمير شالونه او د هندوستان زري توكران په تحفه كي وروړل. سبا د دېوان بېگي كور ته، چي د گرگين ورور و، ولاړ او ډېر سوغاتونه يې وروړل. بله ورځ چي ميرويس د دېوان بېگي كره ورځي هغه ورته په درنه سترگه وكتل او د خپل ورور په باب يې پوښتني ځني وكړلې. ميرويس خان هونبنيار سړي و، د گرگين خان ستاينه يې ورته شروع كړه، وې ويله :-

گرگين خان هونبنيار مدبر سړي دئ. دوربينه فكر لري، رعيت پالونكي زړه وړ او د پاچا صادق مريي، اصيل او كامل دئ. اوس چي د كندهار سيمه د ده په لاس كي ده، د هندوستان پاچا د ده له پرتمه د دغي سيمي (كندهار) د نيولو اراده په زړه كي نه سي جوړولاي او گرگين خان دغه ملك خورا آباد كړي دئ.

دېوان بېگي چي دا خبري واورېدلې د مجلس خلكو ته يې مخ وړ وگرزاه او ورته ويې ويل :-

"زما ورور عجب بې عقل دئ. كه يې خو زړه تومنه خرڅ كړي واي دغي دوست او خيرخواه به يې نه واي پيدا كړي چي د ده په ستاينه كي دومره افراط وكړي. ده دغي مخلص دوست له ځانه خپه او مايوس كړ او پاچا ته يې د ده بد وكنبل". پسله دې يې يو ليك خپل ورور (گرگين) ته وكيښ او د ميرويس په باب يې دې ډېر ملامت كړ. خو ورځي پس ميرويس د اعتمادالدوله كره ولاړ چي د دېوان بېگي مخالف و. هغه د كندهار په

باب پوښتنه ځني وکړه. ده د گرگين خان بدی یو په یو ورته و شمارلې او ورته ویې ویل که گرگين نور په کندهار کې پاته سي، لوی فساد به هلته جوړ سي. گرگين سهار مست او غرمه خمار وي او گرگیان ټول په خپل هوا و هوس اخته دي. د خلکو پر مالو او ناموس لب نه کوي^(٦). هر ځونه مالونه چي له خلکو اخلي هغه گرجستان ته لېږي او ځان د یوه بل بغاوت له پاره چمتو کوي. اعتماد الدوله ورته وویل :-

پاچا یو کافر، جاهل او نادان نجس ناجنس چي لشکر هم د ده له جنسه دی، د سرحد پر مسلمانانو والي مقرر کړی دی. د پاچا دا کار له هوښیاری لیري دی او د پاچا دا کار به له پښېمانۍ بله نتیجه نه لري. په دې ډول میرویس خان د دربار مخالف و موافق خپل کړه. ټولو پاچا ته د ده د هوښیاری، پاکۍ او صلاح شاهی ادا کړلې. پاچا وباڅښه مگر بیا هم میرویس اعتماد نه کاوه. له پاچا څخه یې د حج اجازه واخیستله او هلته یې د صفویانو پر ضد د جهاد فتوی د مکې او مدینې له علماوو څخه حاصله کړه. اصفهان ته چي راستون سو، ډېر سوغاتونه یې د دربار خلکو ته راوړل. د هغو زړونه یې خپل کړل. د عقل او پوهې خبري یې مشهوري سوې. د پاچا هم مینه ورسره پیدا سوه او د ملکي مصالحو په باب یې سلا ورسره کوله.

په دغه وخت کې د روسیې د څار^(٧) له خوا یو ایلچي ایران ته واستول سو، چي اسرائیل نومېد او د ارمنستان له اوسېدونکو څخه و. په سوداګرۍ انگلستان ته تللی و بیا له هغه ځایه جرمني او بیا روسیې ته راغلی و. دغه ایلچي د ایران پر سرحد ایران ته د دخول اجازه وغوښتله. د اصفهان دربار متحیر و چي اجازه ورکړي کنه. ډېر درباریان یې له سرحد

^(٦) لب نه کول = پروا نه ساتل، صرفه نه کول (م. ه.).

^(٧) څار = تزار - د روسیې واکمن (م. ه.).

څخه د جوابولو پر خوا وه. د فرانسې سفير هم په دې باب ډېر زيار ايستلی و. پای ته ميرويس خان د مشورې له پاره د مشرانو له خوا دربار ته وغوښتل سو. ميرويس خان سلا ورکړه "که د روسيې سفير (ايلچي) راسي، څه تاوان نه لري او که له سرحده جواب سي د روسيې څار به دا خپل سپکاوی وگني او له دې څخه به لويه فتنه وينه سي. په تېره بيا په دې وخت کي چي گرگين پاچا ته ياغي سوی و او ورور يې زرمی خان د روسيې له څار سره دی. د روسيې پاچا به هغه په مخ کي کړي، گرجستان ته به يې راولېږي. اېران په گرجيو او ارمنيانو ډک دي. گرجيان گرده پر راتولېږي. د روسيې پاچا به مرسته ورکړي. ارمنيان يې هم مرسته کوي او له دې به لويه فتنه جوړه سي. په ارمنيانو کي تجاران ډېر دي په روپو او سرو (سړيو) د روسي پاچا مرسته کوي. گرگين خان به په کندهار کي چي خبر سي، پښتانه به پر ځان راتول کړي. د هندوستان له پاچا څخه به مرسته واخلي او دا ملک به ونيسي". د ميرويس له سلا سره د روسيې ايلچي دربار ته راوغوښت سو. ميرويس خان په خپل دغه تقرير کي خپل مطالب د پاچا حضور ته ورسول. پر پاچا هم د ده خبرو اغېزه وکړه. کندهار ته يې د تللو اجازه ورکړله او اعتماد الدوله خط ورکړ چي که گرگين بد ورسره وکړي، دربار ته وليکه. دېوان بېگي خپل ورور ته وکښل چي ميرويس خان پر پاچا گران دی، نرمه رويه ورسره کوه.

ميرويس چي کندهار ته ورسېد، پښتانه يې پر ځان راتول کړل. گرگين خان هم ښه رويه ورسره راواخيستله. د بلوڅو خانان هم راغلل. پښتنو او بلوڅو مشرانو د گرگين پر ضد قرآن وکړ.

ميرويس د گرگين دربار ته څو سړي په دادخواهي ولېږل او د بلوڅو له لاسه يې عرض وکړ چي زموږ رمې يې بېولي^(۸). گرگين د دوی د ځېلو په

^(۸) ميرويس خان دا پلان د بلوڅو مشرانو سره په مشوره تړلی و (م. ه).

نیت له بناره راووت. پښتانه دوه ځایه سوه، دی یې په منځ کي ودرېدی. یو څه پښتانه د سلام په پلمه راغلل او پر گرجیانو یې برید وکړ. له دغو پوځو څخه یو سړی هم ژوندی نه سو پاته، چي د کندهار بنار ته ولاړ سي او د کلا گرجي ساتونکي خبر کړي. میرویس له پښتنو سره د کندهار پر کلا ورتوی سول او گرجیان یې ټول ووژل او کلا یې ټینګه کړله.

د میرویس خان د بري نېټه په تاریخونو کي توپیر لري :-

۱۱۲۰ هـ ق

تاریخ خورشید جهان

۱۱۲۰ هـ ق

صمصام الدوله

۱۱۲۱ هـ ق صفر

تاریخ سلطانی

۱۱۲۱ هـ ق = ۱۷۰۹ ع

تاریخ افغانستان (کلنل ملیسن)

میرزا محمد خلیل صفوي (مجمع التواریخ) ۱۱۲۲ هـ ق

۱۱۱۹ هـ ق د میانی ۲۹

پټه خزانه

خافي خان په منتخب اللباب کي لیکلي دي :-

په ۱۱۱۹ هـ ق کال په هندوستان کي د محمد اعظم شاه مغول دربار ته

د گرگین د وژل کېدلو خبر ورسېده.

په عبرتنامه کې کښلي دي :-

گرگین چي وواژه سو، میرویس خان د هندوستان پاچا ته وکښل چي که اېران پر کندهار برید وکړي، تاسي به زموږ مرسته کوئ. هغو هم د مرستي وعده ورکړه. له بلي خوا یې د اېران پاچا ته وکښل :-

"پښتانه د گرگین خان له بدې گوزارې څخه په عذاب سول گرگین خان او گرجیان یې ووژل. زه یې په زور کندهار ته بوتلم او بغاوت یې وکړ. که اوس پاچا دستي لښکر د مقابلې له پاره را ولېږي پښتانه یو ځای دي، نه چي د اېران لښکرو ته تاوان پېښ سي او یا که عاجز او مغلوب سي د کندهار ولایت د هندوستان پاچا ته وسپاري، دا به تر هغه لا گران کاروي. زما سلا دا

ده چي ژر لښکر راوانه ستول سي. زه به په کرار کرار دغه فتنه کراره کړم.
د دې ليک په ور رسېدلو د ميرويس د بغاوت خبرونه اصفهان ته
ورسېدل او د ده د خېلو په هڅه کي سول.

د بصيرت نامې په (ز) مخ کې کښلي دي :-

د گرگين خان تر وژلو وروسته ميرويس خلور سوه طلاوي چي د هند د
پاچا په نامه يې په کندهار کي ضرب کړلې له تحفو او عريضو سره د
هندوستان پاچا او نورو اميرانو ته ولېږلې. د هندوستان پاچا يوه هندي
توره، يوه چپنه چي پر حاشيو يې الماس وه، د کندهار ايالت له فرمانه سره
ميرويس ته ولېږل. دا مطلب کت مټ خافي خان په منتخب اللباب کي
ليکلی دی او ذکاء الله له هغه ځايه اخيستی دی. خود تاريخ هندوستان د
۹-۱۰ ټوک په ۴۴ مخ کې ليکلي دي چي :-

د ۱۱۱۹ هـ ق کال په پای کي چي ميرويس گرگين وواژه د کندهار ښار
يې ونيو، نو يې مصلحتاً خطبه د بهادر شاه بن اورنگزېب عالمگير (۱۱۱۸-
۱۱۲۴ هـ) په نامه ولوستله. طلايي کيلي او يوه عريضه يې بهادر شاه ته
واستوله. بهادر شاه د وخت د تقاضا او مصلحت په ملاحظه خلات او فرمان
پنځه زری منصب ميرويس ته ولېږه او د کندهار د قلعه داری سند يې ورکړ.
مگر پټ يې د ايران د سوداگرو په خوله د ايران پاچا سلطان حسين صفوي
ته احوال ورواستاوه چي پښتنو چي کومه نمک حرامي ستا سره کړې ده،
زه په هغه خوابدي يم او دا ډېر بد کار گڼم. ته د دې بلا د دفعي او دفعي له
پاره ډېر ژر لېڅي راوغړه. زه يې هډو مرسته نه کوم^(۹).

^(۹) د تاريخ هندوستان ۹-۱۰ ټوک په ۶۶ مخ کې ليکلي دي: بهادر شاه شيعه سوی و.
اماميه علما يې راوغوښتل او د هغو په سلا يې غوښتل چي په اذان کي (علي ولي الله
وصي رسول الله) داخل کاندي. د جامع مسجد خطيب او د احمد آباد خطيب يې د دې
امر د تخلف په جرم ووژل.

د هرات ابدالیان :-

عبدالله خان ابدالي سدوزی د ۱۱۲۹ هـ ق د روژې په شپږويشتمه د هرات په قلعه اختيارالدين کي د هرات د پاچهۍ پر تخت کښنوست^(۱). زوی يې اسدالله خان د فراه د نيولو له پاره له شاه محمود هوتک سره په جنگ کي په ۱۱۳۲ هـ ق (۱۷۱۹ ع) په دلارام کي وواژه سو. د هرات جرگې د اسدالله خان تر مرگ وروسته د هرات پاچهي د احمدشاه بابا پلار زمان خان ته ورکړه. زمان خان په ۱۱۳۵ هـ ق کال کي مړ سو او د عبدالله خان زوی د يوه کال له پاره په هرات کي پاچهي وکړله. پسله ده ذوالفقار خان د هرات پاچا سو. ذوالفقار خان په ۱۱۳۸ هـ ق کي کندهار ته ولاړ او هلته د هوتکيانو له خوا بندي سو. تر ذوالفقار خان وروسته د عبدالله خان زوی اله يار خان له ۱۱۳۸ څخه تر ۱۱۴۲ هـ ق پوري د هرات پاچهي وکړله. تر اله يار خان وروسته دوهم وار ذوالفقار خان د هرات واکمن سو. ذوالفقار خان يو کال پاچهي وکړه او بيرته اله يار خان د هرات پاچا سو.

له اصفهانه څخه د عباس قلي خان د لښکرو تېښته :-

عباس قلي خان د محمد خان زوی د خسرو خان لمسی او د سليمان خان بني اردلان کړوسی و. دغه کورنۍ د کردستان د خانانو کورنۍ ده. د

^(۱) عبدالله خان د حیات سلطان زوی د خداداد سلطان (سلطان خودکي) لمسی د خضر خان کړوسی او د سدو خان کوسی و. د عبدالله خان نيکه او د زمان خان ور نيکه سره وروڼه وو. د عبدالله خان پلار حیات سلطان د سرمست خان تر مرگ وروسته د خپل اولس خان سو. د سرمست خان زوی دولت خان چي ځوانۍ ته ورسېدی. خاني يې خپله کړله او حیات سلطان ملتان ته ځني کده سو. عبدالله خان په ۱۱۱۹ هـ ق کال له ملتانه هرات ته ولاړ او هلته د اودلو (ابداليو) پښتنو خاني د ده سو. (وگ : صولت افغاني ۳۳۹ مخ) د دغه سدوزي عبدالله خان لور د لوی احمدشاه بابا د زمانې له دېوان بېگي عبدالله خان پوپلزي څخه وه. علم خان او امير خان د دغي ښځي زامن دي.

صفویانو له خوا سلیمان خان له ۱۰۴۰ څخه تر ۱۰۶۲ هـ ق پوري، خسرو خان له ۱۰۹۱ هـ ق څخه تر ۱۰۹۳ هـ ق پوري او محمد خان له ۱۱۰۵ هـ ق څخه تر ۱۱۱۳ هـ ق پوري د کردستان والي و.

عباس قلي خان په ۱۱۲۲ هـ ق کال د سلطان حسين صفوي له خوا د کردستان والي وټاکه سو. په کندهار کې چې ميرويس خان خپلواکي تر لاسه کړله. د فارس د پاچا سلطان حسين له خوا عباسقلي خان وگوماره سو چې د خپلو کردانو له لښکر سره د کندهار د بيا نيولو له پاره هغه لور ته وخوځي. خسرو خان په تاريخ بني اردلان ۷۹ مخ کې ليکلي دي :-

عباس قلي خان له خپلو لښکرو سره له کردستانه وخوځېد. اصفهان ته يې ځان ورساوه خو لښکري يې په اصفهان کې د کندهار له تگه څخه نټه وکړه او د ده بې اجازې بيرته کردستان ته ستانه سول. سلطان حسين پر عباس قلي خان په قهر سو د کردستان له حکومته يې ايسته کړ او د ده پر ځای يې علي قلي خان (د سهراب سلطان زوی د کلبعلي خان لمسی) د کردستان والي مقرر کړ.

د تاريخ بني اردلان په ۸۵ مخ کې ليکلي دي :-

دغه عباس قلي خان په ۱۱۳۲ هـ ق کې بيرته د کردستان والي وټاکه سو. په دغو کلو (۱۰۳۴ هـ) کې چې پښتانه پر فارس (اصفهان) بريد کوي، عباس قلي خان بيا د پښتنو د مخنيوي له پاره گومارل کېږي. د پښتنو او کردانو تر منځ جنگ پېښېږي. کردان ماتې کوي او په تېښته ځانونه کردستان ته رسوي. دغه تېښتېدلي کردان چې کردستان ته ورسېدل. د دوی تېښته د کردستان پر خلکو درنه پرېوتله د څو تنو تېښتېدلو پر سروبي پورني واچول او د بنځو په دود يې د کردانو د ځوانانو په نامه کړل او په دې ډول يې تېښتېدلي رسوا او سپک کړل.

د هرات د صفوي حاکم يرغل :-

کله چي محمد خان^(۱۱) د هرات حاکم د صفوي دربار له خوا په ۱۰۲۲ هـ ق کي د استاخي په توگه ميرويس خان ته رالېږل سوی و، په کندهار کي بندي کړل سو. نو صفوي دربار د هرات هغه حاکم چي د محمد خان پر خای يې د هرات په حکومت نمانځلی و، وگوماره چي پر کندهار لښکري وروبھوي. ميرويس خان هم له پنځو زرو پښتنو سپرو سره ورووت او د پارس لښکري يې هرات ته وځلولې.

اوازه وه چي صفويانو مير مهدي نومي قاصد د بلوچستان بروهيو ته هم ولېږه، چي د شا له خوا پر کندهار حمله وکړي او د ايراني لښکرو ملا وټري^(۱۲).

د محمد زمان خان يرغل :-

د ايران سپهسالار محمد زمان خان د يولوی لښکر سره، چي ۶۰ زرو ته رسېدی، له اصفهانه څخه د مشهد پر لار کندهار ته را رهي سو. مشهد ته چي راوړسېد څلوېښت زره تنه يې له خراسانه راټول کړل. هرات ته چي راغی، زمان خان ځني وهر او خسرو خان له ۳۸ زرو لښکرو سره کندهار ته پسي راټېر سو^(۱۳).

د خسرو خان يرغل :-

صفوي حکومت وپوهېد چي په وړو لښکر کښيو د کندهار سوبه نه تر

^(۱۱) دغه نوم په تاريخ افغانستان کي کلنل ميلسون، سرجان ملکم او سيد جمال الدين

محمدخافي خان ليکلی دی.

^(۱۲) تاريخ سنده، ۱/۲۵۲ مخ.

^(۱۳) هماغه اثر، ۱/۲۵۲ - ۲۵۳ مخونه.

سره کېږي، نويې په ۱۱۲۳ هـ ق کي ۳۱۲۰۰ تنه^(۱۴) د اېران د وتلي جگړن او غښتلي مجهز زلمي د وژلي گرگين خان د وراره خسرو خان، چي د گرجستان حاکم او ډېر دماغداره سړی و، تر مشرتابه لاندې له ۱۲۰۰ گرجيو تورپاليو سره د گرگين د وژلو د کسات کېنلو په نامه کندهار ته راوخوځول. په دې پوځ کي د صفوي دربار معتمد عباس قلي بېگ^(۱۵) هم د شپږو زرو تنو سره شامل و.

خسرو خان چي په مشهد کي واپړول نويې د هرات د ابدالي پښتنو له منلي مشر عبدالله خان سره، چي د سلطان خودکي سدوزي لمسی او د هراتي ابداليو په بلنه له ملتانه څخه د خپل زوی اسدالله سره هرات ته راغلی و، وليدل. دستي يې دی د صفوي حکومت له خوا د هرات په حکومت ونمانځه او د کندهار د نيولو له پاره يې مرستي ځني وغوښتلې. عبدالله خان چي د څه ابداليو زلميو سره تر فراه ورسره راغی، د پښتني وجدان په حکم يې د خپلو پښتنو وروڼو د ورانۍ له پاره د صفويانو مرسته پېغور وگاڼه او د ناصري روضة الصفا په ليکنه يې په کومه پلمه ځان له خسرو خانه خلاص کړ او له خپل لښکر سره خپل اېل ته ستون سو.

له دې خوا کله چي د اېران لښکري له صفوي درباره راوکوچېدلې، ميرويس خان امر وکړ، چي کېتونه دي ورپېل سي. شپه و ورځ يې زيار ويوست. څه غلې چي مونده کېدلې په کلا يې ننه ايستلې. د ښار زاړه، واړه او ښځي يې خورا ليري کلاوو ته ولېږلې او ښاريې له جگړنو تورپاليو او

^(۱۴) په تاريخ سنده ۱/۲۵۲ کې ۳۸ زره عسکر کېنلي دي.

^(۱۵) په عبرت نامه کې کېنلي دي له خسرو خان سره پر خپلو گرجيو سربېره شپاړس زره تنه قزلباش هم د اصفهان له دربار څخه د عباس قلي بېگ په مشرۍ د کندهار نيولو ته وگومارل سول. د اصفهان دربار د دغه پوځ له پاره دوه سوه زره تومنه سکه وهلي طلاوي او شپېته زره تومنه سکه وهلي سپين زر د لښکرو د خرڅ له پاره ورکړل او د ۱۱۲۴ هـ ق کال د مشهد له لاري کندهار ته واستول سوه. په بصيرت نامه کي هم دغه مطلب سته.

خوراكي موادو وسيخه. د سپرو لويه برخه يې د داود خان هوتک تر مشرتابه لاندې فراد ته وخوځوله. داود خان د گلستان، فراه او سيستان له پښتنو سره وليدل او د نورزو، بارگزو او ساگزو ډېر زلمي يې د خان مله کړل. ميرويس خان پخپله له پاتو لښکرو سره د هلمند پر غاړه د بست په کنډوالو کې د داود خان شاته پروت و. د خسرو خان لښکري چې له فراد راوخوځېدلې، داود خان د خپل پوځ سره، چې د ايراني پوځ لسمه برخه يې لا نه سواي پوره کولای، پر ورغي مگر د تورياليو پښتنو وینو او خولو و نه کړای سواي چې د خسرو د لښکرو مخه ونيسي. د هلمند پر غاړو بيا پښتانه او ايراني سره ونښتل خو آخر پښتانه توريالي د ميرويس په امر د کندهار خوا ته را تر شا سول.

د کندهار محاصره :-

د کندهار ښار د ايراني لښکرو له خوا کلابند سو، خو پخپله ميرويس تر محاصرې د باندې پاته سو او د کندهار له جنوبي ډډې څخه يې د بلوڅو، ترينو او نورو پښتني قبيلو لښکري د خسرو خان پر پوځ راوبهولې او د ازوغ لاري يې کورټ پر وتړلې او د ښار ساتونکو ته يې پيغام واستاوه :-
 "که زموږ له بې ننگۍ غليم بری وموند، نو موږ به يو هم ژوندی پرې نه ږدي. که په مېړانه ودرېږو يا به له ښه نامه سره ومرو او يا به په جگه غاړه بريالي کېږو".

د ښار د ساتونکو ټينگار، د ميرويس حملو، د ازوغ لرون او د ژمي ساړو^(۱۶) د صفوي لښکرو په اتحاد او اراده کې درزونه واچول. سلا پر دې سوه چې بيرته پارس ته ستانه سي، مگر پارسيانو غوښته له يوې لاري او گرجيانو غوښته له بلې لاري ولاړ سي. په دغه ترڅ کې د صفوي دربار معتمد

^(۱۶) په عبرتنامه کې کښلي دي: د ايران لښکري د مني په فصل کې کندهار ته راوړسېدلې.

عباس قلبي بېگ د پښتنو خوا ته واوښت او د صفوي پوځ په تزلزل يې
ميرويس خان خبر کړ^(۱۷۱).

ميرويس خان چي غليم تره ور وليد د ۱۱۲۳ هـ ق کال د روژې پر اوومه
يې اته سوه اوبښان په حربي لوازمو^(۱۸۱) بار کړل او له شپاړسو زرو پښتنو
زلميانو سره پر غليم ور توی سول. کرجي خسرو خان يې وواژه او د صفوي
پوځ له ۳۱۲۰۰ تنو څخه د سرجان مالکم په قول فقط اوو سوو تنو د پښتنو له
تورو څخه ځانونه د نجات غوړي ته ورسول^(۱۹۱). د صفوي پوځ د درنو
تجهيزاتو ولجې او د دې لويي سوبي وياړ د پښتنو مېړنو زړونه يو په دوه
کړل.

د خسرو د جنگ په باب په بصيرتنامه کي عجب څه کښلي دي :-
د ايران لښکرو د کندهار په څلور فرسخي کي د سرمست رود پر غاړه

^(۱۷۱) د عباس قلبي خان بن محمد خان په باب د خسرو بن محمد بني اردلان د تاريخ په ۷۹
مخ کي ليکلي دي : ميرويس خان د شرقي دروازي له لاري په دغه شپه د کندهار په کلا
نږدې د ښار څه شيعه يې ووژل او څه يې له ښاره وايستل. کلا يې ټينگه کړه. تر دوو مياشتو
کلابندۍ وروسته يې شپږ زره لښکر د شپې تر ښار دباندي وايستل. بيرته يې عباس قلبي ته
وکښل پښتانه د گرجيانو اطاعت نه مني ته خسرو خان د ښار له شاوخوا څخه يو دوه فرسخه
ليري کړه. زه به د ښار دروازي تا ته خلاصي کړم او ښار به دروسپارم او ستاسي سره به
اصفهان ته و شاده ته ولاړ سم. عباس قلبي خان ته چي دا خط ورسېد، کرجي خان ته يې
ورښکاره کړ. د ميرويس د تېر ايستلو له پاره د ښار له شاوخوا څخه د کرجي خان لښکرو د
ايران خوا ته حرکت وکړ. په دغه وخت کي د ميرويس خان له ښاره ورووت. د کښې لښکرو
او د بلوڅو خان هم پر راودانگل. جنگ پېښ سو او تر مابښامه يې دوام وکړ. مابښام ته د
ايران پوځ ماته وکړه.

په عبرتنامه کي کښلي دي : قزلباشو کلابندي پرېښووله. کرجي خسرو خان هم له شپږو زرو
گرجيانو سره مخ پر ايران روان سو او عباس قلبي له اردو څخه جلا سو د کندهار ښار ته ولاړ.
^(۱۸۱) په عبرتنامه کي دغه حربي لوازم کرد کرد زنبورک توپونه کښلي دي.
^(۱۹۱) په عبرتنامه کي کښلي دي : فقط پنځو سوو گرجيانو نجات وموند.

وارول. ميرويس خان له خپلو پښتنو لښکرو سره د رود پر هغه بله غاړه سنگر ونيو. د شپې ميرويس خبر سو، چې هزاره د اله يار خان په مشري د ايرانيانو مله سوي دي او غواړي ستا پر لښکر شېخون راوړي او ستا تر تباهي وروسته د ايرانيانو مله سي. ميرويس اوس له دوو دښمنانو سره مخامخ سو. يو داخلي بل خارجي. د داخلي دښمنانو دفعه يې مهمه وبلله. سپور سو او پښتانه پوځونه يې د هزاره وو د لښکرو خوا ته وخوځول. دا خبر چې خسرو خان ته ورسېد، ايراني لښکري يې تر رود راپورې ايستلې او د ميرويس پر پوځونو يې بريد وکړ. د ميرويس پوځونه له دوو خواوو تر تهديد لاندې راغلل، ماته يې وکړه او د ايران پوځ د کندهار ښار خوا ته راغی او د کلا له ساتونکو سره يې جنگ شروع کړ. د کندهار ښار شيعيان چې خبر سول د ښار له خوا يې پر پښتنو ساتونکو حمله وکړه. يوه دروازه يې خلاصه کړه او د ايران پوځو ته يې ښار ته د ننوتلو بلنه ورکړه. ايراني عسکر په دې فکر چې که دا فتحه دومره آسانه سي، پاچا به خپلي راکړي روپۍ بيرته راڅخه واخلي او دا فتحه به زموږ د ډېري نېکنامۍ سبب نه سي. وې ويل څو ورځي به د کلابندۍ په نامه د ښار په شاوخوا کي يو، بيا به نو ښار ته ننوزو. که ميرويس راباندي راسي هغه به هم ونيسو، اصفهان ته به يې بندي بوزو. په عبرتنامه کې (بيا) کښلي دي :-

ميرويس خان اووه کاله ژوندی و. هر کال به د پارسيانو لښکري د کندهار د نيولو په نيامت ورتلې او په ماتي به پارس ته راستنېدلې. د مآثر الامراء په ۵۸۰/۳ مخ کې کښلي دي :-

په لندن کي پر ميرويس باندي يو کتاب کښل سوی دی چې د The Persian Cromwell په نامه په ۱۷۴۲ ع (۱۱۵۶ هـ ق) کي خپور سوی دی. له دغه کتابه معلومېږي چې ميرويس په ۱۶۸۷ ع (۱۰۹۹ هـ ق) زوکړی دی. اوليور کروموويل (۱۵۹۹ - ۱۶۵۸ ع) په انگلستان کي د ۱۷ قرن د بورژوازي

د سلطان حسين صفوي د دربار وضعه :-

د سلطان حسين صفوي دربار ته د پترکبير نماينده Valinsky د تجارتي قرارداد له پاره په ... کال کې راغی. ده د سلطان حسين په باب ليکلي دي :-

"په ايران کې داسې څوک پاچا دی چې پر رعيتويي حکم نه چلېږي. زه باور لرم چې داسې بېعقل به په پاچهانو کې څه، چې په عوامو کې هم نه وي. دی پخپله هيڅ کار نه کوي. د مملکت ټول کارونه يې خپل وزير فتح علي خان داغستاني ته سپارلي دي. فتحعلي خان چې هر څه وايي، پاچا هغه مني".

فتحعلي خان سني و، د سلطان حسين دوه خورا ورتېر نديمان محمد حسين ملاباشي^(۲۱) او رحيم خان حکيم باشي د ده د بښمنان وو. دغه دوه تنه د ۱۱۳۳ هـ ق کال د صفرې په اوومه شپه په تهران کې د پاچا شېستان ته ورغلل او ده ته يې په درواغو وويل چې فتحعلي خان ستا د نيولو خيال لري او د دغه کار له پاره د کردانو يو درې زری پوځ گومارلی دی. بېعقل پاچا د فتحعلي خان د نيولو له پاره قورچي باشي محمدقلي خان شاملو وگوماره. فتحعلي خان پخپل حرمسرای کې په خواږه خوب

(۲۰) علامه رشاد رحمة الله عليه د ميرويس په باب د تاريخ مرصع حواله هم ورکړې ده او ځای يې تش پرې ايښی دی، (م. هوتک).

(۲۱) حسين ملاباشي د باقر مجلسي لمسی و. فتحعلي خان د داغستان د پاچهانو له کورنۍ څخه و. د ده يو وراره د ارمنستان د پايتخت ايروان والي و. د فتحعلي خان پلار د شاه سليمان صفوي په امر ووژل سو. فتحعلي خان چې بندي کاوه، نهه لکه تومنه دارايي يې وه. د ده يو بل وراره د لږکيانو سره په جنگ کې وژل سوی دی.

بيده و، چي د محمد قلي خان لښکري ورغلي. دی يې راويوست او هلته يې ځای پر ځای روند کړ او بيا يې شکنجې ورکړلې چي خپلي خزاني وښيي.

تر دې وروسته ملاباشي او حکيم باشي له پاچا څخه د فتحعلي خان د وراره لطف عليخان د نيولو امر واخيست. د فتحعلي خان او لطفعلي خان هستي او جايدادونه يې ټول ضبط کړل. لطفعلي خان يې له شېرازه څخه د سلا او مشورې په پلمه تهران ته ور وغوښت. دی د خپل اکا (تره) په بخوله (فاجعه) نه و خبر. تهران ته چي ورغی، بندي يې کړ او اصفهان ته يې ولېږه. تر دې دمخه چي د اصفهان په ښار يې ننه باسي د ښځو کالي يې په واغوستل، پر غوايي يې چپه سپور کړ او د اصفهان اراذل او اوباش يې مخي ته راووتل او په ده يې ملندي وهلې، پر خندل يې تر څو چي يې زندان ته ورساوه.

فتحعلي خان يې د پاچا په حکم د شېرازيوې کلا ته واستاوه. اصفهان چي پښتنو ونيوی، دوه کال پس هلته فتحعلي خان مړ سو^(۲۲). د سلطان حسين صفوي په باب د يغما د ۱۳۵۵ کال په لومړۍ گڼه ۳۴ مخ کې کښلي دي :-

سلطان حسين په ټوله پاچهي کي سور لباس وانه غوست. دی له وينو بېرېدی او چا ته يې اجازه نه ورکوله د ده په مخ کي يو مرغه ووژني.

د ميرويس خان وصيت :-

د عبرتنامې په ... مخ کې ليکلي دي :-

ميرويس خان چي مړ کېدی پښتنو ته يې دا وصيت وکړ :-

^(۲۳) دغه وزير فتحعلي خان معتمدالدوله هغه څوک دی چي ميرويس خان يې په اصفهان کي له زندانه خوشي کړ. د ده سيله يې وکړه او بيا يې کندهار ته واستاوه.

"اولاً امور شما را بحق تعالی سپردم باید که در جهاد دشمنان بذل و جهد خود را بنمائید و ثانیاً در هر حال همت خود را بلند دارید و جمله باهم متفق باشید بروافض سر فرود میارید. در دفع مضرات آنها جهد کنید و اهالی عجم از نفاق و شقاق خالی نیستند. دولت شان مشرف بانهدام است و بکثرت و حشمت کاذبانه شان وحشت و دهشت (بر شما) طاری نشود و شما باتفاق قلب و اتحاد درون در حرکت باشید که متوکلان علی اله بر آنها غالب و اصفهان را خواهید گرفت."

د میرویس زامن :-

په عبرتنامه کې کښلي دي :-

میرویس درې زامن درلودل. مشرېې محمود و. پلار چې یې مړ کېدی، دی اتلس کلن و. پر میرویس تر ټولو زامنو گران و. په ټولو جنگو کې له پلاره سره مل و. میرویس چې مړ کېدی خپل ورور عبدالله؟ (عبدالعزيز) ته یې د محمود د خاصي پاملرني او روزني سپارښت وکړ^(۲۳). په دې حساب نو محمود باید په ۱۱۰۹ هـ ق کال زېږېدلی وي.

دوهم زوی یې حسین (شاه حسین) و^(۲۴). او دریم زوی؟ یې د عبرتنامې په قول په ۱۱۳۵ هـ ق کال د اصفهان په جنگ کې د قزلباشو په

^(۲۳) د سخن مجلې د ۱۳۴۶ کال د ثور په ګڼه کې اسماعیل دولتشاهي لیکلي دي: د میرویس جانشین عبدالعزیز نومېږي. چا چې د ده نوم عبدالله کښلی دی، تېروتنه ده. ده اتلس میاشتي پاچهي وکړله. د سلطان حسین اطاعت یې ومانه او په دغه ګناه د میرویس د زوی محمود له خوا وواژه سو.

^(۲۴) په عبرتنامه کې شاه حسین تر شاه محمود مشر ښوول سوی دی، او کښلي یې دي: شاه محمود چې لېونی سو، پښتنو غوښتل د ده مشر ورور له کندهاره راوبولي (د عبرتنامې دغه قول نورو مورخینو تایید کړی نه دی م. هوتک).

لاس کښووت او ويې واژه^(۲۵).

د ميرويس د سکې سجع :-

سکه زد هم خطبه بر دارالقرار قندهار
قاتل سالار گرجی ميرويس نامدار^(۲۶)

له ايرانيانو سره د عبدالعزيز روغه :-

په عبرتنامه کې کښلي دي :-

د ميرويس تر مرگ وروسته عبدالعزيز^(۲۷) پښتانه پر خان راتول کړل او ورته ويې ويل موږ بايد له قزلباشو سره روغه وکړو، د دوی سړی (حاکم) به په خپل منځ کې نه پرېږدو، هر کال به ماليه ټولوو، پاچهي خزانې ته به يې لېږو. له جنگو او جگړو به فارغه ناست يو.

د ده دا خبره د پښتنو نه سوه خوښه او د ده مخالفت يې وکړ. عبدالعزيز پټ دغسې يو مکتوب شاه حسين صفوي ته واستاوه، مگر دا خط د ميرويس د زوی محمود په لاس کښووت. توره يې وکښله د عبدالعزيز کره ولاړ او هغه يې د خوب په حال کې وواژه. د عبدالعزيز خط يې پښتنو

^(۲۵) د عبرتنامې دغه قول هم د تامل وړ دی. د ميرويس د دريم زوی يادونه ځای ځای سوې ده خو د وثوق پله يې سپکه ده (م. هوتک).

^(۲۶) هاتف عبدالرحيم د خليل الله خليلي (افغان سفير په عراق کې) له خولې وايي :-

د بغداد په متحف کې د ميرويس د سرو زرو يوه درنه سکه سته، چې پورتنی بيت پر کښلی دی. دغه مطلب د آريانا مجلې په ... گڼه کې خپور سوی دی.

د مانسويچ Dumansuvich پولینډی په افغانستان کې د پولینډ سفير او څو کاله د ادبياتو په پوهنځي کې مدرس و. له ده څخه د ميرويس د زوی شاه محمود هوتک د حملې يوه روزنامچه وه. هاتف وايي دا کتاب په يوناني ژبه و او تقريباً شپږ اووه سانتي پند و.

^(۲۷) په عبرتنامه کې دا نوم په غلطۍ سره عبدالله ليکل سوی دی.

مشرانو ته ښکاره کړ، هغه هم د محمود په دغه کار خوشاله سول او دی یې خپل پاچا وټاکه.

د صفی قلی خان جنگ :-

په عبرتنامه او بصیرتنامه کې کښلي دي :-

صفی قلیخان یو وخت د اصفهان والي و. ډېر د کار او هوښیار سړی و او د صفوي دربار خلک پر دوو برخو وېشل سوي وو، ځکه نو صفی قلی خان ډېر وخت بېکاره و او په کور کې ناست و. د محمود په زمانه کې د شاه حسین صفوي له خوا د کندهار نائب الحکومه وټاکل سو مگر هر څومره چې د دربار له خوا اصرار وسو، ده نټه کول. پای ته یې د ده زوی ته چې اوه لس کلن و، د پاچا له خوا مرصع تاج، خلعت او د سرداری خطاب ورکړه سو او په دې توګه یې صفی قلیخان د کندهار په نائب الحکومګۍ راضي کړ، ځکه چې دغه زوی پر صفی قلیخان ډېر گران و، د ده تر خبره نه سوای تېرېدلای.

په دې توګه صفی قلیخان له شپاړسو زرو قزلباشو سره، د زوی په ملګري مخ پر کندهار راوخوځېد. هزاره وو د دغه پوځ د حرکت خبر شاه محمود ته ورکړ او شاه محمود دسټي یوه دسته پوځ د صفی قلیخان د مخنیوي له پاره ور ولېږه. په دغه وخت کې د صفی قلیخان اوه لس کلن زوی د ښکار له پاره صحرا ته تللی و. پښتانه پر پېښ سول د صفی قلیخان زوی یې ونيو او ویې واژه. پلار ته چې یې دا خبر ورسېد، عقل یې له سره کوچ وکړ، دسټي یې د جنگ نغاړه ووهله، صفونه وټړل سوه، صفی قلیخان په مقدمه کې ودرېدی. په دغه وخت کې میر اسدالله هم له خپل پوځ سره د پښتنو په مرسته راوړسېد. جنگ ونښت او په لومړۍ حمله کې صفی قلیخان وواژه سو. د قزلباشو لښکرو ماته وکړه لږو کسانو، چې په تېښته کې

گرندي وو، نجات وموند، نور د پښتنو له لاسه ووژل سول. وسلې او حربې
لوازم د پښتنو په لاس ورغلل.

د لطف علي خان لکزي داغستاني مقرر کېدل :-

د صفي قلي خان د مرگ او د قزلباشو د تباهي خبر چي د اصفهان
دربار ته ورسېد، پاچا حسين صفوي ډېر خواږدې سو. دا پلایې د
معتمدالدوله فتحعلي خان له خپلوانو^(۲۸) څخه يو سړی د کندهاريانو سره د
جنگ له پاره په سرلښکري وټاکه. دا سړی لطف عليخان نومېد او ډېر بدو
سړی و. لطف عليخان لکزي کندهار ته د تللو تياري نيوله چي د نسقط او
امام له خوا څخه پر بندرعباس باندي د حملې اواز د اصفهان ته راوړسېدله.
لطف عليخان هغې خوا ته واستول سو او د کندهار تگ پاته سو.

د هرات حمله :-

په بصيرتنامه کې کښلي دي :-

محمود چي پر ايران باندي د حملې نيت وکړ، تر ټولو دمخه يې د
هرات او بيا د کرمان د نيولو په نيت کي و. په دغه وخت کي د هرات
صفوي حاکم ابراهيم خان شېرازی و. د محمود لښکر چي د هرات شاوخوا
ته ورسېد، ابراهيم خان يو سړی د اصفهان دربار ته د مرستي له پاره ولېږه. د
محمود پوځونو چي به هر ځای اړول، هلته به يې يو خندق د پوځ پر
شاوخوا راوگرزاوه. د هرات صفوي حکامو دا د ده د بهري او ضعف نخښي
وبللې او د مدافعي له پاره يې زړه ښه کړ.

د محمود لښکر د ۱۱۳۴ هـ ق کال د ربيع الاول په نهمه د هرات ښار

^(۲۸) د سخن مجلې د ۱۳۴۶ د ثور په گڼه کي اسماعيل دولتشاهي کښلي دي :- لطف
عليخان د شاه حسين صفوي د وزير فتحعلي خان داغستاني وراره و.

شاوخوا ته ورسېد. دوی ورځي يې لښکر هوسا کړ دريمه ورځ يې لښکر د جنگ له پاره صفونه وتړل. اله يار خان او مصطفي قلي خان يې په ميمنه او میسره کي ودرول. پخپله د لښکر په منځ کي ودرېد. د هرات قزلباشو هم لښکر تعبیه کړ، چي جنگ ونښت قزلباشو تېښته غوره کړه. پښتانه هم جلورېزه په پسې ود او وژل يې. قزلباش د هرات په خندق کي دوښمنه د خان له بهري یو پر بل کوته سول چي خندق په ډک سو.

یلان عجم خفته در خون و خاک

ز شمشیر افغان جگر چاک چاک

په هغه ورځ محمود هرات ونيو. قزلباش يې ټول تر تبغ تېر کړل او څو ورځي پس يې د کرمان د نيولونيت وکړ.

د کرمان جنگ :-

(پر کرمان باندل لومړۍ حمله)

د وزیر فتحعلي خان وراره لطف علي خان د فارس حاکم^(۲۹) چي په بندرعباس کي و شاه محمود له خپلو لښکرو سره په ژمي پر کرمان برید وکړ او هغه يې ونيو. لطف عليخان چي دا خبر واورېد له بندرعباسه څخه يې د کرمان په لور قزلباش پوځونه راوخوځول. کرمان ته چي د قزلباشو لښکر راورسېد، دستي جنگ ونښت. قزلباشو بری وموند او محمود و پښتانه

^(۲۹) دغه لطف عليخان د پاچا شاه حسين په امر په شېراز کي ونيول سو او په اصفهان کي يې زنداني کړ. اصفهان چي پښتنو کلابند کړ، شاه حسين له بنده راويوست او له پښتنو سره يې جنگ ته وگومارده، مگر لطف عليخان دې کار ته زړه ښه نه کړ. شاه محمود چي اصفهان ونيو لطفعلي خان يې ونازاوه مگر لطفعلي خان شاه طهماسب (د شاه حسين زوی) ته وتښتېد. هلته د اصفهان ارمنيانو لطفعلي خان په لاس کښي يووست او شاه محمود ته يې بندي راووست. د شاه محمود په امر يې څلور څنگونه پرې سول او پر څلورو لارو وځړول سول.

کندهار ته ستانه سول (۳۰).

په رساله افغانیه کې کښلي دي :-

په دغه وخت کې د کرمان صفوي حاکم، چې هم محمود نومېدی، د پښتنو په مقابل کې کلابند سو. دوه درې جنگه وسول خو کلا یې ونه نیوله. ځکه چې ژمی و، د اصفهان مرسته هم کرمان ته نه راوړسېدله. د کرمان حاکم د روغې درخواست محمود افغان ته وکړ او ورته ویې کښل که تا یزد ونيو، زه ستا حکم ته غاړه ږدم. ایلچیان چې د شاه محمود دربار ته راغلل محمود ونازول، خلاتونه یې ورکړه او وعده یې ورکړه چې د کرمان کلابندي پرېږدي اصفهان یا یزد ته به ځي. مگر د کرمان خطیب فتح اله په پټه حال ورته راولېږه چې د کرمان د قزلباشو ازوغ خلاص سوی دی، له پښتنو څخه ډېر بېرېدلي دي، عاجزه او ضعیف دي. چې کلابندي پرې نه ږدي. مگر شاه محمود په لسمه ورځ لښکر د کرمان د کلا له شاوخوا څخه وکوچاوه. کرمانیو چې د پښتنو کوچ ولید د جنگ او غنیمت په هیله له ښاره پسي راووتل. شاه محمود چې د کرمانیو په دغه جرئت او بې وعده گۍ خبر سو مخ یې پر راواړاوه، جنگ ونښت ډېر کرمانی یې ووژل د کرمان حاکم محمود یې په لاس بندي سو. پاته قزلباشو د اصفهان او یزد خوا ته تېښته غوره کړه. شاه محمود د کرمان ښار ونيو درې ساعته قتل عام و. وروسته یې د الامان جار وواهه، چې جار وواه سو بیا نو هیڅ پښتانه د کرمانیانو خوا ته په بده ونه کتل.

(۳۰) د سخن مجلې د ۱۳۴۶ کال د ثور په گڼه کې کښلي دي :

اروپايي مورخینو کښلي دي چې لطف علیخان د محمود هوتک مدافعي ته وگوماره سو، محمود ته یې داسي ماته ورکړه چې په تېښته کندهار ته ولاړ مگر د اېراني مورخینو په آثارو کې دا خبره نسته. د سخن مجلې په همدې گڼه کې لیکلي دي :-
پر کرمان باندي د محمود لومړۍ او دوهمې حملې تر منځ دوه کاله زماني فاصله وه.

سبا يې د محمود افغان په حکم په میدان کي د کرمان حاکم، ملا فتح
 اله خطیب؟ او خو تنو نورو قزلباشو مشرانو نسونه خیري کرل. پسله دې يې
 نرخونه اداره کرل او له کلانترانو څخه يې التزامونه واخیستل چي تر ټاکلو
 بیو به شیان زیات نه خرڅوي. حاکم، داروغه او کلانتریو محتسب يې مقرره
 کرل. د ښار برجان يې جوړ کرل او د کرمان د نیولو زېری يې هرات او
 کندهار ته ولېږل.

د دغه جنگ په باب یوه اېراني شاعر کښلي وه :-

نهان گشت از سختی آن مصاف
 مروت چو سیمرغ در کوه قاف
 سر نیزه بر دلان سینه سوز
 شده چاک شمشیرها تیر دوز
 اجل آمده ز آسمان بی گمان
 کمین کرده در گوشه های کمان
 پذیرفته بنیاد مردم خلل
 کشاده شده دستگاه اجل

څه وخت چي شاه محمود په کرمان کي ستړیا واچوله، بیا نو د یزد او
 اصفهان د سوبي په نیت روان سو.

د یزد جنگ :-

مسیحي سیاح وایي :-

پښتانه له کرمانه اصفهان ته راغلل. مگر د رساله افغان مولف میرزا
 سلیمان وایي چي اول يې یزد ونيو او بیا اصفهان ته راغلل. میرزا سلیمان
 وایي د کرمان تر نیولو وروسته محمود افغان د یزد نیولو ته لښکر وخوځاوه د
 یزد حاکم ابوالفتح خان له اصفهانه مرسته وغوښتله او پخپله يې د جنگ

تیارۍ ونيو. له اصفهانه محمدعليخان بختيارۍ له پنځلسو زرو بختيارانو سره د يزد په مرسته راولېږل سو. درې ورځي پس محمدعليخان د ابوالفتح په مرسته، چي تر ښار دباندي يې د پښتنو په مقابل کي اړولي و، ورسېدی. د ۱۱۳۴ هـ ق کال د رجب په ۲۲ د شنبې په ورځ جنگ ونښت. په جنگ کي محمدعليخان له آسه ولوېد. علیمردان خان بلوڅ په دغه وخت کي وليد سر يې ځني پرې کړ او محمود افغان ته يې ور وړ. او لښکرو يې ماته وکړه. که څه هم ابوالفتح لا ميدان نه و پرې ايښی. يوه گولی يې پر سينه وموښتله. ده هم له ژونده لاس واخيست او لښکري يې د يزد ښار ته وتښتېد. پښتانه هم ساه نيولي په پسې وو، د کلا پر برجانو ور وختل او درې ساعته يې په يزد کي قتل عام وکړ. مگر چي ښاريې ونيو بيا يې نو هيڅ سړی ونه واژه. "بعد از فتح قلعه متعرض احدی از احاد الناس نشدند".

د دغه جنگ په باب يوه اېراني شاعر ويلي وه :-

در دست هانهاد فلک خامهء اجل
بر شخص هادریده جهان جامه بقا
سرها سرکشان همه بر صحن معرکه
چون گندنا دروده بتیغ همچو گندنا

په بصیرتنامه کي يې د دغه جنگ د تښتېدونکو په باب کښلي دي :-

همی شدند به بیچاره هزیمتیاں
شکسته پشت و گرفته گریز را هنجار
بجای دل بشکم اندرون همه پیکان
بجای موی زاندامهای برون سوفار

د شاه محمود نظم او اداره :-

د رساله افغانیه مولف کښلي دي :-

د شاه محمود امر نهايت مطاع و^(۳۱)، هيچا هغه نه سوماتولاى. وايي
 يزد تر نيولو وروسته چي د الامان جار وواهه سو. رضاقلي خان د پښتني
 ښکرو مشر، چي د چور له پاره يوه کور ته ننوت هلته يې په چور کي د دغه
 لور يوه ډېره ښايسته پېغله هم له خانه سره بوتله. خو ورځي پس د شاه
 محمود له خوا جار وواهه سو، پر هر چا چي د پښتنو پوځ له خوا ظلم سوى
 دى، شاه محمود ته د عرض له پاره ورتللاى سي. د هغې نجلى پلار ورځي
 و عرض يې وکړ چي د الامان تر جار وروسته رضاقلي خان زما لور بوتله.
 شاه محمود چي دا واورېدل ډېر په قهر سو. رضاقلي خان يې راوغوښت
 ول يې درجوليت آله ورپرې کړه بيا يې نو په ميدان کي موړى په نس کي
 ورټک واهه او آسان يې پر وځلول. د رضاقلي خان ټول مال يې د نجلى
 پلار ته ور وباڅښه او نجلى يې يوه سرکرده ته واده کړه.
 مسيحي سياح کښلي دي :-

پښتنو چي د اصفهان په جنوب کي جلفا ونيوله. د بډايانو کورونه يې
 ولوتل، مگر په فقيرانو او کليساوو يې هيڅ غرض ونه کړ او يو ارمنى يې هم
 ونه واژه.

د نائين جنگ :-

د اصفهان دربار چي د شاه محمود په لاس د يزد په نيولو خبر سو، د
 نائين حاکم ميرزا محمد خان ته يې وکښل چي که پښتانه اصفهان ته راتلل،
 د نائين غرونه ورته ونيسه چي درڅخه راتېر نه سي.
 ميرزا محمد خان هم درې څلور زره پلي و سپاره برابر کړل او د شاه
 محمود د ښکرو مخه يې ونيوله. جنگ ونښت. ميرزا محمد خان وواژه سو او

^(۳۱) په غياث اللغات کې کښلي دي : مطاع - د ميم په پېښ، هغه څوک چي خلکو يې
 اطاعت کړى وي (م. هوتک).

لښکرو يې ماته وکړه.
شاه محمود درې ورځې په نائين کې تېرې کړلې بيا يې نو اصفهان ته
خپل لښکر وخوځاوه.

د گلناباد جنگ :-

د عبرتنامې په ... مخ کې کښلي دي :-

د ۱۱۳۴ هـ ق په ژمي کې شاه محمود له کندهاره پر کرمان برید وکړ.
کرمان يې ونیو^(۳۲). شاه محمود يو څه پښتانه پوځونه د کرمان په کلا کې
پرېښووله نور لښکري يې مخ پر اصفهان وخوځاوه. د اصفهان دربار چي خبر
سو، د نوي معتمدالدوله او خان حویزه په مشرۍ يې پنځوس زره لښکر
گلناباد ته وروايستل چي له اصفهانه څلور فرسخه ليري و. د قزلباشو دغه
پوځ په گلناباد کې د پښتنو د راتگ په انتظار واړول. دوې ورځې وروسته د
پښتنو لښکر د گلناباد شاوخوا ته راوړسېد او يو فرسخ يې له دښمنه څخه
ليري واړول. سبا ته ؟ صف جنگ شروع سو. په لومړي سر کې د قزلباشو له
خوا رستم خان قوللر آقاسي له څلورو سوو گرجي مريانو او د حضور له نور
پوځ سره او دغه راز علیمردان خان له پنځو سوو تنو سره د پښتنو پر پوځ له
غورځو برید وکړ. په دې جنگ کې د پښتنو له خوا امان الله خان او نصرالله
خان د پوځ په دوو غوږو کې د شمال او جنوب لور ته ولاړ وو. د ايرانيانو له
خوا معتمدالدوله د لښکرو په منځ کې ولاړ و. محمود پخپله د معتمدالدوله
پر پوځ برید وکړ او قزلباش يې پسي واخيستل. رستم خان او خان حویزه
هم سلامت په تېښته کې وليدی. په دې جنگ کې رستم خان او زوی يې
علیمردان خان له ورور سره ومړل او علیمردان خان پخپله ټپي سو.
په دغه سوبه کې پښتنو ته ۲۵ توبه، پنځه ويشت زره تومنه د سپينو زرو

(۳۲) د کرمان او اصفهان تر منځ ۲۵ مزله واټن و.

سکې او نور حربي لوازم په لاس ورغلل. پښتنو نهه زره غښتلي زلمي د اصفهان د نيولول پاره وگرزول نور پوځ يې له غنايمو سره کرمان ته ولاړ. د قزلباشو ماتې اصفهان ته ورسېده. دوی انتظار درلود چې پښتانه پوځونه به ژر پسې ور ورسېږي، مگر پښتانه تر اتو ورځو پوري د قزلباشو په سترگه نه سول. يوه شپه يې په ښار کې خان حویزه، چې سني مذهب په عرب و، د پښتنو د حال معلومولو له پاره تر اصفهان راويوست. په دغه جنگ کې هزاره او بلوڅ پوځونه هم له پښتنو سره مله وو. د پنجاه مقاله په ۴۵۰ مخ کې کښلي دي :-

د هوتکيانو په وخت کې د سيستان د حکمدار بهرام بن سليمان بن ملک حسين بن اسدالله کيانی و. د ده ورور محمود له لسو زرو تنو سره د اصفهان په کلابندی کې د شاه محمود مل و.

د بني اصفهان جنگ :-

عليمردان خان له پنځو زرو سپاهيانو او د خوراکې له يوې خورا درنې ذخيرې سره له اصفهانه روان و. پښتانه چې خبر سول مخ يې ورته ونيو. څه قزلباشان ووژل سوه نورو قزلباشانو له خپل سردار عليمردان سره تېښته غوره کړه. د عليمردان تر ماتې وروسته د پښتنو د پوځ لږو مېړو د غلې ذخيره خپلې لښکرگاه ته رسول. د اصفهان په يو فرسخي کې يو ځای دی، چې بني اصفهان يې بولي. د دغه ځای قزلباش راووتل. لاريې ورته ونيوله پښتانه يې ووژل او غله يې خپلې کلاته ته ايستل. د بني اصفهان کلا يو ژور خندق درلود. محمود چې خبر سويو څه پښتانه يې د بني اصفهان والا د ځبلو له پاره ولېږل. په دې جنگ کې هم بني اصفهان والا بری وموند او ډېر پښتانه يې بنديان کړل. په دغو بنديانو کې د شاه محمود د کشر ورور، د تره زوی، د خاله زوی او څو تنه د پښتنو نور مشران هم وو. شاه محمود د اصفهان کلابند پاچا شاه حسين ته پيغام ولېږه چې د بني اصفهان

خلکو ته حال واستوي چي د پښتنو بنديان ونه وژني او ښه دې وساتي. محمود به هم د قزلباشو بنديانو سره دغه روبه وکړي.

شاه حسين دا خبره ومنله او د بني اصفهان خلکو ته يې حال واستاوه چي د پښتنو بنديان ونه وژني، مگر قاصد چي ور رسېدی، هغو د پښتنو ټول بنديان تر تېغ تېر کړي وو. دا خبر چي شاه محمود ته ورسېد ده هم د قزلباشو ټول بنديان ووژل.

د اصفهان کلابندي :-

مسيحي سياح ليکي :-

د اصفهان د خلکو عادت نه و، چي د کال خوراکه يو ځای تهيه کړي. ټولو به له بازاره غوښي او ډوډۍ رانيوله او د کلابندی فکري يې په زړه کي نه ورگرږېد. د اصفهان په کلابندي کي چي اصفهانيان له لوږي په عذاب سول، ډلي ډلي له ښاره راوتل او د عبرت نامې په قول پښتنو هيڅ نه ورته ويل. د کلابندی درې مياشتي چي تېري سوې په بازارو کي ډوډۍ، غوښي او نور خواړه خورا لږ سول. د خړو او غاترو (کچرو) غوښي خرڅېدلې. د يوه خره بيه ۱۲ يا ۲۵ تومنه سوه. وروسته خره هم خلاص سول د سپو او پيشيانود خورک واراغي. مسيحي سياح وايي زه يوه ورځ د فرانسې د سفير له کوره راووتلم د باليکوز^(۳۳) انگرېز کره تلم. د باليکوز د سرای مخ ته مي يوه ښځه

^(۳۳) علامه رشاد دا کلمه همداسي کښلې ده، خو په چاپي بصيرت نامه يا عبرتنامه کي، چي د علامه مرحوم تر نظر لاندې د خپرونکي فقير محمد خيرخواه له سريزي او تعليقاتو سره يو ځای د افغانستان د علومو اکاډيمۍ له خوا خپره سوې ده، دا کلمه د (باليوز) په شکل ده او په تعليقاتو کي يې د رستم التواريخ د ۴۸۱ مخ په حواله ورته کښلې دي :-

باليوز به يې محلي نماينده ته وايه چي د دولتونو له خوا د تجارتي چارو د حل و فصل او د خپلو اتباعو د حمايت له پاره ټاکل کېدی. د مسيحي سياح د تاريخ په انگليسي ژباړه کي يې د باليوز اصطلاح نه ده راوړې. بلکي د فرانسې او انگليس د سفير ambassador د کور يادونه سوې ده (م. هوټک).

ولیدله چي پيشي حلالوي او هغه منگوچي په لگوي او لاسونه يې ور زخمي کړي دي. ما د بنځي مرسته وکړه، پيشي مي ور حلاله کړه. د پيشيانو او سپيو د خورک دوره چي تېره سوه د سړيو د خورک دوره راغله. پنځو تنو قصابانو چي دا کار کاوه، ونيول سوه او سرونه يې په دېره ور وڅڅېرل او مړه يې کړل. سياح دا هم وايي ما په بازار کي تازه مړي وليدل چي ورنونه به يې خلکو ځني پرې کول، کورو ته به يې وړل چي پاڅه يې کړي. سياح وايي د ونو پوستکي به يې د دارچيني په بيه خرڅول. څلور اوقيې^(۳۲) اوږه په لس تومنه و. زرې موچني او چارونغي به يې ايشولې او د هغه اوبه به يې څښلې. خلک په کوڅو او بازارو کي پراته مړه کېدل. پېغلو نجونو او دولتمنو بنځو به خپلي گېنې په لاسو کي نيولي په بازار کي گرزېدلې او يوه گوله ډوډۍ به يې رانيوله او هغه به هم په لاس نه ورتله. د پيشي په دود به په بازار کي څکېدلې، نارې به يې وهلې او له لوږي به مړې کېدلې. له چا سره د مړود بنځولو فکر او پروا نه وه. د اصفهان ښار د مړو له لاسو ډک و.

مسيحي سياح ليکي :-

د شاه حسين صفوي له ميرزايانو څخه څوک و. خپل ټول مال و دولت يې په اولادو وخور. پای ته چي څه نه سوه پاته او دا يې باور سو چي اوس مي اولادونه له لوږي مري، نويې پخپل ټول پاته مال درې اوقيې قدر خواړه برابر کړل او په هغويې زهر ولړل. خپله ټوله کورنۍ يې راوبلل، هغوی ته يې وويل دا زموږ او ستاسي تر ټولو وروستي خواړه دي. د دې له پاره چي تاسي له لوږي مري، ښه به دا وي چي دغه خواړه وخورئ او ځان له عذابو وژغورئ. ټولو هغه خواړه سره ووېشل. د کور دروازه يې په ځان پسي وتړله او د ابد په خوب بیده سول.

^(۳۲) په غياث اللغات کي يې کښلي دي : اوقيه د وزن يوراز واحد ته ويل کېدی، چي د څلوېښت درهمو له وزن سره برابر و (م. هوتک).

مسیحي سیاح وایي :-

د اروپایي ملکو سفیرانو خپل غم خوړلی و. ډېر خواږه او د خوړو
شیان و لوازم یې په کورو کې ذخیر کړي وو. دروازي یې په ځان پسي تړلي
وې او کور ناست وو.
وایي د اصفهان په جنگ کې شل زره قزلباش ومړل مگر د کلابندی
لوړي یو لک تنه ووژل.

د تاج سپارل :-

په عبرتنامه کې راغلي دي :-

د اصفهان خلک چې له لوړي په عذاب سول یوه شپه په شاهي سرای
کې یو ځای سول او فیصله یې وکړه چې سبا اصفهان پښتنو ته وسپاري. سبا
چې سو، شاه حسین خپله لور د ناوي په دود سینگار کړه^(۳۵) او له څو تنو
معتمدانو سره یې د اصفهان د تسلیم له زېري او شرطونو سره شاه محمود ته
ولېږله. شاه محمود هغه شرطونه ومنل. معتمدان اصفهان ته ستانه سول.
سبا ته شاه حسین د شاه محمود لښکرگاه ته ورغی او شاه محمود د
دېوانخانې په انگن کې ده ته ښه راغلي وویل. شاه حسین شاه محمود په
غېږ کې ونيو. د شاه محمود دواړه سترګې او لاسونه یې مچ کړل له بغله
څخه یې خپله جغه راوايستله او د محمود په سر کې یې وتومبله. شاه
محمود شاه حسین خپل کور ته بوت، هلته چې سره کښېنستل د پښتنو یو
شیخ راغی یو لاس یې د شاه حسین او بل لاس یې د شاه محمود پر سر
ایښی و، دوعا یې وکړه او د اصفهان د تاج و تخت مبارکي یې شاه محمود

^(۳۵) د پښتنو په هغو شرطونو کې چې د کلابندی په شروع کې یې شاه حسین ته وړاندي
کړي وو، یو هم شاه محمود ته د یوې شهزادګۍ ور واده کول و. دا شرط پر قزلباشو دروند
پرهوتلی و او د دغه شرط نه منلو د سولي امکان له منځ وړی و.

ته وويله. د پارس مشرانو سرونه ورته کاږه کړل او شاه محمود يې پر خوله
مچ کړ او بيعت يې ورسره وکړ. د پښتنو مشران او خانان راغلل د شاه محمود
لمن يې مچ کړه او مبارکي يې ورته وويله.

د اصفهان سوبه (۳۶)

دا ډولونه اتنونه بيا پرڅه دي؟
چي له تورو سره لوبي کړي ځوانان
چي سيالي يې له سپرغيو کوي ستوري
چي غورځنگ ته يې هېښ تللی دی آسمان
چي گسته^(۳۷)م ورته سپاري د غشو شخولي
چي رستم يې ايرېدي مخي ته کمان
يا بې^(۳۸) سروې د سلطان حسين راوړی
يا تسليم ته به ټول سوي وي پارسيان
يا به رغ د کومي سوبي وي راغلی
يا به ملا وي ترې بريد ته بيا ځوانان
يا به زېری وي د کوم حريف د ماتي
يا له درگوبه راغلي وي زمريان
يا بې^(۳۹) بيا وي راگتلي ميدانونه
يا به بيا پر پت سرونه ېږدي هوډيان

^(۳۶) دا شعر او د راتلونکي مخ دوه شعره د علامه رشاد مرحوم دي (م. هوتک).

^(۳۷) په غياث اللغات کې راوړي دي: گسته^(۳۷)م (د محترم پر وزن) د نوذر ابن منوچهر زوی او

د ايران د يوه پهلوان نوم دی (م. ه.).

^(۳۸) يا بې = يا به يې (م. ه.).

"يا" د شك توري ترې وباسه باور كړه
"پښتنو ځلميو ونيو اصفهان" (۴۰)

شاه حسين راوړ تاج و شاه محمود ته
وې يې وړ دى رشتيا تاج د شاه محمود
په زبر (۴۱) كي دا دوه نومه سره يو دي
ستا له بخت سره سياي نه لري سود

حل :-

تاج (۴۰۴) = شاه محمود (۴۰۴).

پاچهي د ابران تا بولي محمودة
له "سلطان حسينه" تش سو "د دې تخت"

حل :-

(د دې تخت) له ابجدي ارزښت څخه چي د (تش) په قرينه د
(سلطان حسينه) ابجدي ارزښت منفي سي، مطلوب كال په لاس راځي. په

دې ډول :-

د دې تخت (۱۴۱۸) - سلطان حسينه (۲۸۳) = ۱۱۳۵

(۴۰) تاريخي ماده (پښتنو ځلميو ونيو اصفهان) ده، چي ابجدي ارزښت يې ۱۱۴۶ كېږي. له
تاريخي مادې څخه چي د (يا) ابجدي ارزښت (۱۱) د (ترې وباسه) په قرينه وايستل سي،
۱۱۳۵ پاتېږي او دا په قمري حساب د اصفهان د نيولو كال دى. بايد وويل سي چي د
معمائونو د اصولو له مخي بايد په دې محاسبه كي (پ = ب، بن = ش، خ = ج) وگنل سي
(م. ه).

(۴۱) زبر (د لومړي او دوهم په پېښ) لوح محفوظ ته وايي (م. ه).

اصفهان د ۱۱۳۵ هـ ق کال د محرمي په پنځلسمه پښتنو نيولې دي^(۴۲) په بصيرتنامه کې کښلي دي :-

د اصفهان تر نيولو وروسته پښتانه پوځونه دوي برخي سول. څوک د محمود او څوک د اشرف د پاچهۍ پر خوا وه. په دغه وخت کې اشرف غورېدلی و، چې د اصفهان خلکو د چور او چپاوله بهري دوکانونه ترلي دي. دستي يې په ټول ښار کې جار وواهه چې دوکانونه خلاص کړئ او هر څوک پخپل کار اخته سي. مولف ليکي :-

د اصفهان ټول دوکانونه خلاص سول او يو هم نه و ترلی.

د محمود د عسکرو شمېر :-

ويل کېږي محمود چې پر اصفهان^(۴۳) بريد وکړ پنځلس زره جنگي مېړونه ورسره وو. مگر مسيحي سياح وايي څلوېښت زره تنه به ورسره وو. د اصفهان تر فتحې وروسته چې د محمود په امر پاته پښتانه سپاهيان وشمېرل سوه، شل زره تنو ته ورسېدل. هغه چې د اصفهان په دوولس جنگو

^(۴۲) د شاه حسين له خوا د اصفهان او د شهنشاهي تاج د تسليمولو تاريخ :-

تتمة البيان ۹۳ مخ ۲۳ اکتوبر ۱۷۲۲ ع = ۱۱ محرم ۱۱۳۵ هـ ق

پښتو هوتکيان ۹۳ مخ ۲۳ اکتوبر ۱۷۲۲ (۱۱ محرم ۱۱۳۵ هـ ق)

تاريخ مختصر افغانستان ۸۰/۲ مخ ۱۷۲۲ ع (۱۱ يا ۱۵ محرم ۱۱۳۵ هـ ق)

افغانستان در مسير تاريخ ۱۷۲۲ ع

وکيلي ۱۴ محرم ۱۱۳۴ هـ ق

د تقويم له مخې د ۱۱۳۵ هـ ق د محرمي ۱۱، د ۱۷۲۲ ع کال د اکتوبر د ۲۲ مي سره مساوي ده.

^(۴۳) د ينما مجلې د ۳۲۲ گڼې په ۲۱ مخ کې کښلي دي :- هربرت چې په ۱۰۳۸ هـ ق کال (د شاه عباس د مرگ په کال) اصفهان ته راغلی و، د اصفهان (د صفويانو پايتخت) په باب کښلي دي چې اصفهان اويا زره کوره دي او دوه لکه نفوس لري.

کي وژل سوي وو، له دغه شمېره وتلي دي.

مسيحي سياح وايي :-

زه د شاه محمود د شاغاسي عبدالله علاج ته ورتلم. له هغه څخه مي يوه ورځ د اصفهان په جنگ کي د پښتنو د پوځ اندازه وپوښتله. ده راته وويل :-

موږ د اصفهان جنگ ته نوي زره لښکر تهيه کړي و. څو مزله چي وړاندي راغلو اته زره ضعيفان او بېکاره خلک راڅخه پاته سول. څو مزله پس دوولس زره نور وگرزېدل. د اصفهان په جنگ کي پښتانه څورلس زره تنه، هزاره اته زره تنه، بلوڅ څلور زره تنه ...^(۴۴)

په عبرتنامه کي ليکلي دي :-

له پښتنو سره يو معلم فيل و. د گلپايگان په جنگ کي يې د کلا دېوال په دغه فيل وړان کړ. د گلپايگان نيولو ته پخپله شاه محمود له اصفهانه تللی و. ده د لښکر په ليدلو د شاه طهماسب سپهسالار فریدون خان تښتېدلی و. شاه محمود په اېران کي خلک داسي درجه بندي کړه :-

۱. پښتانه

۲. درگزیني سنيان (کردان)^(۴۵)

۳. ارمنيان او نصاری

۴. ملتانيان چي له هندوستانه راځي

۵. آتش پرستان

^(۴۴) دغه مطلب علامه رشاد مرحوم بشپړ کړی نه دي (م. هوټک).

^(۴۵) درگزین همدان ته نژدې د یو ښار نوم و. د دغه ځای اوسېدونکي سني مذهبه وو. د شاه عباس په وختو کي يې له موصل څخه را فراره کړي وو. نصرالله خان چي همدان ته ورغی. د درگزین خلکو ښه استقبال کړ. نصرالله خان ۶۰۰۰ درگزیني سنيان د سپاهیانو په توگه له ځانه سره مله کړل او اصفهان ته يې راوستل.

۶. يهودان

۷. رافضيان

د ملک جعفر سيستاني پورته کېدل :-

د افغانستان در مسير تاريخ په ۳۲۴ مخ کې کبلي دي :-

ملک جعفر سيستاني په کندهار کې سياسي بندي و. په ۱۷۲۰ ع کال چي شاه محمود هوتک کرمان محاصره کړ. په کندهار کې د سلطان بيجن لکزي فراهي پلويانو (طرفدارانو) بغاوت وکړ، ملک جعفر سيستاني هم له بنده خلاص او د ياغيانو مل سو.

شاه محمود هوتک چي په دغه بغاوت خبر سو د کرمان کلابندي يې خوشي کړله او کندهار ته راستون سو.

د پښتنو ورتگ اصفهان ته :-

د اصفهان تر نيولو وروسته له کندهاره څخه د پښتنو لښکرو کېدي اصفهان ته ورغلې. دېرش زره اوبښه يې بارگير و او هر وار به پنځه زره، لس زره په پښتنو بار اوبښان اصفهان ته تلل. د شاه محمود مور، چي اصفهان ته ورغله، لس زره اوبښان يې بارگير و (عبرتنامه).

د محمود په باب :-

د شاه محمود په باب په عبرتنامه کې کبلي دي :-

د شاه محمود قد ميانه لږ جگوالي ته مايل و. غنم رنگه و. سترگي يې کوچنۍ وې او ځنېدلې. بڼايسته نه و. ږيره يې سره او غاړه يې لنډه وه. ډېره ضابطه يې وه. حکم يې نه ماتېدی. پر دښمنانو باندي خورا جبار و. پر پښتنو يې هم پرتم پروت و، تر دې چي د جنگ په اور کې يې هم د ده خبره

نه ماتوله. که څه هم نوره بڅښنه يې نه درلوده مگر په اولجويې خپل لښکر
 ډېر معمور کړی و. د ټول لښکر په مخ کې به درېدی. خوب يې لږ و. ډوډۍ
 چې به هر څه حاضر وه، هغه به يې خوړله او هر چيري چې به خوب
 ورغی هلته بيدېدی. د برستني انتظار يې نه یوست.
 په يوه کميسه کې دربار ته تې او په خلاصه ملا يې پر دښمنانو برید
 کاوه. ډېر چابک سوار و. په قصاص او تادیب کې يې د چا شفاعت نه مانه.
 د شرعي حکم يې جاري کاوه. عیش و عشرت او شراب نوشي يې نه درلوده.
 د شاه حسين له لور څخه يې يوزوی وسو، چې ويل کېږي د اشرف په
 پاچهي کې يې وواژه يا په سترگوروند کړ^(۴۶)

د گرجستان ياغي کېدل :-

په ۱۱۳۸ هـ ق کال ترکانو د علي سرکش پاشا په مشرۍ يو پوځ
 گرجستان ته ولېږه او د گرجستان يوه برخه يې ونيوله. گرجيانو هم په دغه
 وخت کې تفليس ښار چور کړ. پيتروس سرکس گيلانتز^(۴۷) په خپل کتاب کې
 ليکلي دي :-

د محمود هوتک نيت دا دی چې ټول ايران ونيسي. په دې فکر کې
 نه دی چې ايران جوړ کړي او بيرته کندهار ته ستون سي. په دغه وخت
 کې د گرجستان حکومت د دوو گرجيانو په لاس کې دی. د کاختي نائب
 السلطنه دريم کنستانتين دی، چې تر مسلمانېدلو وروسته يې نوم محمدقلي

^(۴۶) د شاه محمود دوه نور زامن پاته سوي وو، چې اسماعيل او ابراهيم نومېدل (م. ه).

^(۴۷) Patros di sarkis gilantz د اصفهان د سقوط په نامه يو کتاب ليکلی دی. دی د
 ارمنيانو د لوی خليفه (ميناس) له خوا، چې په حاجي ترخان کې اوسېده، ايران ته رالېږل
 سوی و، چې د ايران په باب اطلاعات ټول کړي. د ده ليکلی کتاب محمد مهريار پارسي
 کړی دی، د سقوط اصفهان په نامه چاپ سوی دی.

خان سو. دغه محمدقلي خان په ۱۱۳۵ هـ ق (۱۷۲۳ ع) له شاه طهماسب ميرزا (د سلطان حسين صفوي زوی) څخه وغوښتل چې د وختنگ wakhtang پر ځای يې د کارتلي په پاچهی د گرجستان په والي توب مقرر کړي. په دغه وخت کې د کارتلي نائب السلطنه او د گرجستان والي شپږم وختنگ و، چې اسلامي نوم يې حسين قلي خان و. حسين قلي خان په ۱۶۷۵ ع کال زېږېدلی و، له ۱۷۰۳ څخه تر ۱۷۱۱ ع پوري وليعهد و او له ۱۷۱۴ څخه د کارتلي د پاچا په نامه د گرجستان نائب السلطنه و.

کور سلطان :-

په ۱۷۲۱ ع کال چې شاه محمود هوتک پر اصفهان برید وکړ د ده د پوځ يو منصبدار نصرالله سيستاني و، چې خلکو کور سلطان باله^(۴۸). دين يې زردشتي و^(۴۹).

د اصفهان په کلابندی کې درې تنه خانان له پنځو زرو سپاهيانو سره د شاه حسين صفوي مرستي ته راروان وو. شاه محمود چې خبر سو، نصرالله زردشتي يې د هغو مخنيوي او ځپلو ته وگوماره. نصرالله زردشتي د اصفهان په درې فرسخي کې پر هغو برید وکړ. يو نيم زر تنه يې ځني ووژل او نور يې وتښتېدل.

اصفهان چې پښتنو ونيو، د نصرالله زردشتي زامن له سيستانه څخه اصفهان ته په کډه ولاړل. په دغه پلا له سيستانه څخه دوولس سوه کوره پښتانه اصفهان ته ولېږدېدل^(۵۰).

^(۴۸) ده به تل يوه سترگه پټوله ځکه نو په کور سلطان مشهور سو.

^(۴۹) وگ: تاريخ انقلاب ايران د کروزينسکي تاليف ۲۷۲ مخ. په تتمه البيان کې يې نصرالله

مجوسي بللی دی.

^(۵۰) وگ: سقوط اصفهان، ترجمه مهريار ۵۳-۹۸ مخونه.

نصرالله خان خوک و؟

په عبرتنامه کې ليکلي دي :-

نصرالله خان اصلاً د هندوستان د کعب؟ طايفې و. په ايران کې لوی سوی و. په دلاوري او مېړانه مشهور و. په پښتنو کې يې خورا توريالی نوم گټلی و. پښتنو ايلدرم خان باله^(۵۱). د اصفهان په کلابندي کې چې به هر وخت د قزلباشو په درنه سوه، دی به د پښتنو په مرسته ورغی او قزلباشو به ماتي وکړې. دی په هيڅ جنگ نه و مات سوی. قزلباش يې خورا سخت له نامه بېرېدل. کله چې شاه محمود د شېراز نيولو ته وگوماره، درې زره پښتانه او شپږ زره درگزيني سيستاني ورسره وو. دی چې شېراز ته ورسېد له ډېره تهوره د ټول پوځ په مخي کې ولاړ و، ناڅاپه د دښمن گولی پر ونښته او ومړ. د نصرالله خان په مرگ چې شاه محمود خبر سو، ډېر خواشینی سو، زبردست خان يې د ده پر ځای د شېراز د پښتني لښکرو مشر وټاکه.

امان الله خان خوک و؟

دی پښتون نه و. د شاه محمود د پاچهۍ په اوایلو کې له کابله کندهار ته راغی او د شاه محمود په منسوبينو کې سواو د مشرتوب او خانۍ درجې ته ورسېد. په عبرتنامه کې کښلي دي :-

"مردی عاقل، کامل، جنگ دیده و کارآموز و بسیار مدبر و رشید و باعث ثبات قدم محمود در اصفهان و غلبه بر قزلباش او شده بود. شرط او با محمود این بود که از سفر قزلباش هر چه بدست آید بامن حصه نصف نمایند. بعد از فتح اصفهان روزی ازین تقسیم تذکار نمود. شاه محمود بر آشفست. امان الله چون بخانه رفت بشاه محمود پیغام فرستاد که من پس

^(۵۱) يلدرم = ايلدرم تورکی لغت دی. برېښنا او تندرته وايي (م. هوتک).

ازین بتو خدمت نمی کنم از قبیله تو نیستم و شاه هندوستان را تابعم. سپاه خود را برداشته روانه هندوستان می شوم، این بگفت و قریب دو هزار کس از سپاه خود را برداشت از اصفهان برآمد. شاه محمود اغماض کرد. سه روز پس بفکر رفتن نزد شاه طهماسب شد. شاه محمود را از شنیدن این خبر وحشت عظیم دست داد، با ده هزار سوار افغان بعقب او رفت بوضع دوستان با او ملاقات نمود، روی یکدیگر را بوسیده به اصفهان عودت نمودند.

امان الله خان د اشرف په وختو کي اعتمادالدوله و. امان الله خان په یوه هفته کي له قزلباشو څخه نوي زره تومنه روپۍ واخیستلې. اشرف چي خبر سو په قهر سو او یو شبانه روز یې په پښو وځړاوه. هر څه چي یې درلودل، هغه یې ضبط کړل بیا یې مرگ وژوند معلوم نه سو.

د محمود شیخ :-

د عبرتنامې په پای کې کښلي دي :-

د محمود شیخ د امان الله خان خوری و^(۵۲) له کابل څخه راغلی و او د محمود په پوځ کي منصبدار سوی و^(۵۳). اشرف چي پاچا سو د ده مالونه یې ضبط کړل. یو څه یې له هغه څخه د هدیه په نامه شیخ ته ورکړل او له څو تنو سره یې کابل ته واستاوه.

^(۵۲) د مسیحي سیاح د تاریخ (عبرتنامې) په انگرېزي ترجمه ۱۷۳ مخ کي یې امان الله خان د دغه شیخ خوری بللی دی. دا شیخ د هوتکو د دورې مشهور سړی ملا پیر محمد هوتک مشهور په میاجي افغان دی. په انگلیسي ژباړه کي د دغه بحث عنوان (History of Mainjee) دی خو په پاړسي ترجمه (عبرتنامه) کي یې عنوان ور اړولی او (شیخ محمود) یې لیکلی دی. په رستم التواریخ ۱۲۵ مخ کي چي یې د شاه محمود استاد او مرشد شیخ حسن بللی دی، مراد به یې غالباً همدا شیخ وي (هوتک).
^(۵۳) بیان واقع.

د شیخ ډېر کرامات پښتانه بیانوي. په جنگو کې به د پښتنو په مخ کې درېدی او دوی ته به یې د بري او سوبي دوعاوي کولې، بیا به نو جنگ شروع کېدی. (شیخ) چې به شاه محمود ته ورغی، شاه محمود به یې مخي ته راتی. لاس به یې ورمچاوه، ډېره خوږه ژبه یې وه. حلیم و سلیم سړی و.

د محمود د سکې سجع :-

سکه زد از مشرق ایران چو قرص آفتاب

شاه محمود جهانگیر سیادت انتساب

شاه محمود درې کاله د ایران پاچا و^(۵۲).

شاه اشرف هوتک :-

د عبرتنامې په پای کې کښلي دي :-

اشرف له محمود سره له کندهاره ایران ته راغی. جنگ دیده سړی و. محمود، خاني ورکړه او څه سپاهیان یې د ده تر لاس لاندې کړل. اشرف عاقل، صاحب تدبیر، خیرخواه، متواضع او مهربانه سړی و، ځکه نو د پښتنو سپاه هم د ده خوا ته مایله وه. د گلناباد په جنگ کې دی د روغې پر خوا و. شاه محمود چې دا خبره واورېدله ځني خواږدی سو.

د اصفهان په کلابندی کې چې په اصفهان کې خلک له لوړې مړه کېدل، یوه شپه اشرف زر منه غله شاه حسین صفوي ته واستوله او د هغه په عوض کې یې په دې نامه خزانة ځني وغوښتله چې زه به دا خپل پوځ ته

^(۵۲) د محمود هوتک حال د (حالات محمدشاه پادشاه غازی) نومي کتاب په پیل کې لیکلي دي: دا کتاب اندرام مخلص لیکلی دی. د علي گرې پوهنتون په لټن لایبریري کې د دغه کتاب یوه نسخه سته چې د مولف په قلم ده (۲۴ ذی القعدة ۱۱۶۰ هـ ق) د پای برخه یې ناقصه ده.

ور و وېشم، ته له دننه اوزه به له دباندې د محمود پر پوځونو گډ برید وکړو او دی به له منځه واخلو. مگر شاه حسین د ده په خبره وپسا ونه کړله. محمود چې په دې خبر سوځني خوابدې سو، مگر خپله خوابدې یې څرگنده نه کړله، خو څو ورځې پس یې اشرف له اصفهانه لیرې کړ او د هغه پوځ مقابلې ته یې ولېږه چې اصفهان ته د شاه حسین د مرستې په نیت روان و.

د اصفهان تر سوبي وروسته یې اشرف په دغه خبره بندې کړ او په بند کې یې هم د ده احترام درلود. په عبرتنامه کې کښلي دي :-

اشرف له بنديخانې څخه د شاه حسین صفوي زوی شاه طهماسب ته وکښل چې زما د خلاصون له پاره پر اصفهان برید وکړه. ما هم ځینې پښتانه مشران لیدلي دي چې خلاص سم تا به پاچا کړم زه به خدمت درته کوم. په عبرتنامه کې زیاته کړې ده :-

د شاه محمود د دولت قوت او آب په اشرف، امان الله او د پښتنو په شیخ و. اشرف چې پاچا سو، نرمه رویه یې له خلکو سره غوره کړه. د شاه حسین له پاره یې د میاشتي دوه سوه تومنه تنخواه وټاکله. یوه ورځ شاه حسین شاه اشرف ولید او خپله لوری یې ورکړه. پسله دې شاه اشرف شاه طهماسب ته یو د روغې پیغام ولېږه او د ملاقات هیله یې ځنې وکړه. مگر د قزلباشو پنځه ویشتنو امیرانو په پټه طهماسب ته وکښل :-

پام کوه چې د اشرف په خبرو تېر نه وزې. دا خط د اصفهان او تهران پر لار د سید علي خان په لاس کښووت او اشرف ته یې ورکړ. اشرف هغه پنځه ویشتنو کسه د مېلمستیا په پلمه راوغوښتل او ویې وژل.

په بصیرت نامه کې کښلي دي :-

شاه اشرف تر یوه کال پوري له قزلباشو سره ښه رویه درلوده. پسله یوه کاله یې رویه وگرزېدله او د دې علت دا دی چې د ابراهیم هزاره تر مشرتابه لاندې یو پوځ د توابعو؟ خوا ته ولېږه. د هغې سیمې تر نیولو

وروسته چي ابراهيم خان (خواز؟) ته راغی د شپې د يوه ملک کره دېره سو. د هغه لوريې خوبه سوه او په زوريې شپه ورسره تېره کړه. سهار چي د کلي او سيمي خلک خبر سول په دې خبره يې بد يووړه. د ابراهيم هزاره پر لښکرو راوغورخېدل. څه يې ووژل او څه له ابراهيم هزاره سره چي ټپي و، په تېښته اصفهان ته ولاړل. اشرف د قزلباشو په دې کار خوابدی سو. يو لښکريې د ابراهيم هزاره په مشرۍ د هغو خلکو ايداد ته وگوماره. دا پلا بيا ابراهيم هزاره ماته وکړه او لښکريې زياتره د قزلباشو له لاسه وواژه سو.

د رستم التواريخ په ۱۶۶ مخ کې کښلي دي :-

اشرف هوتک پوخ، د صحيح مزاج تبستن ډېر ځيرک سړی و. عدل و انصاف يې کاراوه ... د اصفهان په زړه مسجد جامع کي، چي سلطان محمد چنگېزي جوړه کړې ده، شمالي ايوان شاه اشرف جوړ کړی دی او پر کتيبو باندي يې هم د ده نوم کښلی دی ... په اصفهان کي د سلطان محمود انجود جامع مسجد چت څه ورانی موندلی و، د شاه اشرف په امر يې ترميم وسو او د خلفای راشدينو نومونه په ډېره ښه سليقه هلته وکښل سوه، په تهران کي هم يو ارگ د شاه اشرف په امر سيدال خان ناصر او امير محمد سمیع خان کارخانه آقاسي (د مولف د پلار اکا) جوړ کړی دی.

په عبرتنامه کې کښلي دي :-

اشرف چي پاچا سو. د محمود موريې وروغوښتله او ويې پوښتېدله :-
محمود چي بندي کړم تا ولي زما زېرمه نه کوله. درې ورځي يې په هغه زېرميني کي بندي کړله چي هلته د شهزاده گانو مړي پراته وو. پسله درو ورځويې خپل کور ته رخصت کړله^(۵۵).

په عبرتنامه کې دا هم زياته کړېده :-

شاه اشرف چي پاچا سو کشر وروريې له اصفهانه وتښتېد. اشرف ته چي

^(۵۵) د اشرف خور د محمود ماینه وه (تاریخ کشمیر د خواجه اعظم ۲۵۲ مخ).

په لاس ورغی، روند یې کړ.
اشرف د عبدالله بروهي بلوخ په لاس کښووت او وواژه سو. د ده سر
يې له يوې دانې الماس سره، چي تر موته يې تړلی و، شاه طهماسب ته
ولېږه.^(۵۶)

د اشرف د سکې سجع :-

زلطف شه اشرف حق شعار
بزر نقش شد سکه چاريار

دست زد بر جاراله بود گناه
داد تغير سکه اشرف شاه

د شاه اشرف د سکې له پاره مرزا مهدي کوکب دا بيت ویلی و :-
باشرفی شرف سکه زان جناب رسید
شرف از سکه اشرف بافتاب رسید

د مهمان دوست جنگ^(۵۷) :-

دا جنگ د شاه اشرف او افشار نادر تر منځ د ۱۱۴۲ هـ ق کال د صفری
په میاشت کي پېښ سوی دی، مگر د هوتکیان نومي کتاب په ۱۲۰ مخ کي
د ۱۱۴۲ هـ ق کال د لومړۍ خور (ربیع الاول) شپږمه د شنبې ورځ د مهمان
دوست د جنگ ورځ ښوول سوې ده.

میرزا مهدي استرآبادي د تاریخ نادري په ۱۰۴ مخ کي کښلي دي :-

^(۵۶) بیان واقع ۱۲ مخ.

^(۵۷) مهمان دوست د یوه رود نوم دی چي په بسطام کي بهېږي. دغه رودخانه یوولس نیم
میله د دامغان په شمال شرق کي واقع ده.

په دغه جنگ کې سيدال خان د اشرف خان هوتک د پوځونو سرلام
و. د نادرقلي د پوځونو توپخانه يې په لومړۍ حمله کې ونيوله.

د مورچه خور جنگ :-

د هوتکيان په ۱۲۳ مخ کې ليکلي دي :-

نادر د ۱۱۴۲ هـ ق کال د دوهمي خور په شلمه^(۵۸) سهار په خره د هغه
غره له شا څخه پر پښتنو بريد وکړ چي په لمنو کې يې د پښتنو لښکر پراته وو.
وايي په دغه وخت کې د باد سخت توپان لگېدلی و، ځکه نو پښتانه د
نادري لښکرو له راتگه بې خبره پاته سوي وو. په دې جنگ کې د پښتنو
شمېر د نادري لښکرو نيمی هم نه و. شاه اشرف له نادر سره مخامخ په جگړه
بوخت و او سيدال خان د شاه له خوا څخه پرې بريدونه کول. په دې
جنگ کې څلور زره تنه پښتانه ووژل سول او اشرف اصفهان ته تر شا سو.
نادر اصفهان ته د ۱۱۴۲ هـ ق کال د دوهمي خور په ۲۳ = ۱۵ نومبر
۱۷۲۹ ع نېټه ورسېد.

د محمد خرسوار او شاه اشرف د پوځونو جنگ :-

د (ايل ها، چادر نشينان و طوايف عشایري ايران) په ۸۹۱/۲ مخ کې
ليکلي دي :-

د صفويانو د پاچهۍ په پای کې محمد نومي د شاه حسين د
ورورگلوۍ او د ميرزا مهدي په قول د زوی والي ادعا وکړه. دی پر خره
سپرېدی په (محمد خرسوار) مشهور سو. خلک په وگروهېدل. ډله يې لويه
او غښتلې سوه. خو بندره يې ونيوله. په پای کې يې د ايران پر بلوچستان

^(۵۸) علامه رشاد مرحوم دغه جمله همداسي نيمگړې پرې ايښې ده. ما له (هوتکي ها)
نومي کتاب ۱۳۱ مخ څخه پخپل انتخاب وروستی څو کرښي واخيستلې (م. هوتک).

بريد وکړ. عبدالله بلوڅ يې هم ملگری سو. شاه اشرف يولسکر د ده خېلو ته وگوماره. د شمیل میناب په سیمه کې جنگ پېښ سو. د جنگ په پیل کې محمد له خره خان و اچاوه له پیروانو سره وتښتېد او د قلندرانو (ملنگانو) په جامه کې هندوستان ته ولاړ.

پر بنوراوک باندي د افشار نادر د پوځونو حمله او د شریم خان پښتانه وژل :-

د (ایل ها، چادر نشینان و طوایف عشایری ایران) په ۸۹۲/۲ مخ کې

لیکلي دي :-

افشار نادر د کندهار د کلابندی په موده کې محمدعلي خان ساری، ولی لو افشار، امام قلي خان افشار، مولا قلي جارچي باشي او موسی خان دونگي (ساگری) له شپږو زرو سپرو سره د بلوچستان نیولو ته وگومارل^(۵۹). محمدعلي خان ساری او ملگری چي يې بنوراوک ته ورسېدل، پښتنو او بلوڅو يې مخه ونيوله. په دې جنگ کې د بلوڅانو سردار کپک بهادر وواژه سو او بلوڅانو ماته وکړه. ځيني بلوڅان چي بنديان سوي وو د افشاري پوځ مشر ته وویل :-

شریم خان پښتون له ډېرو پښتنو سره په بنوراوک کې ژوند کوي. شریم افغان چي د نادر د پوځونو په برید خبر سو، له ۷۰۰ تنو جنگیالیو سره يې مخه ورته ونيوله. په دغه جنگ کې شریم خان وواژه سو او لسکري يې ماته وکړله، څه بنديان سول.

^(۵۹) که څه هم د پارس له لاري نادر د هرات بیگلرېکی پیر محمد خان او اسلمش خان مشهور په خان جان د بلوچستان نیولو ته گومارلي او هغوی ډېر فتوحات کړي وو خو نادر د هغو په حال خبر نه و.

شاه حسين هوتک :-

شاه حسين هوتک د ميرويس خان کشر زوی دی، چي د ۱۱۱۴ هـ ق کال د لومړۍ خور په درويشتمه د کلات په سيوري کي زېږېدلی دی. په ۱۱۳۵ هـ ق کال چي يې مشر ورور شاه محمود د اصفهان پر تخت کښناست، د کندهار پاچهي ده ته پاته سوه.

د شاه حسين په باب يې په عبرتنامه کي کښلي دي :-
درويش مشر به و. د پاچهۍ هوا يې نه درلوده. د مال د ډېرولو او خزانې د ډکولو هڅه پکښې نه وه.
د بيان واقع په ۲۳ مخ کي کښلي دي :- د کندهار تر فتحي وروسته نادر امر وکړ چي بايد شاه حسين سبزوار ته بوزي او هلته يې شاه طهماسب صفوي ته، چي د شاه حسين صفوي زوی و، وسپاري.

د شاه حسين هوتک او بلوڅو جنگ :-

په تاريخ بلوچستان کي يې کښلي دي :-
د احمدخان بروهي لمسي د محراب خان زوی مير عبدالله چي په ۱۱۲۹ هـ ق کال د کلات واکمن سو. يو وخت يې پر کندهار بريد وکړ. شاه حسين ته يې ماته ورکړه او د کندهار شاوخوا يې چور کړه^(۶۰). اخوند محمد صديق په تاريخ بلوچستان کي وايي :-

مير عبدالله د پښين او بنوراوک سيمي د کندهار له پاچهۍ څخه ونيولې. په پښين کي يې مير فيروز رئيساني او په بنوراوک کي يې قايم خان شهباني مقرر کړي وو. وروسته شاه حسين او د سنده حاکم ميان نور محمد چکهوړه د دوو خواوو بريد پر وکړ. د پښتنو لښکر چي پښين ته راغی فېروز

^(۶۰) تاريخ سند ۱/۲۸۶ مخ. په تاريخ بلوچستان کي يې کښلي دي : شاه حسين چي ماته وکړه د ډاکتر تر کلي پوري د بلوڅو لښکر په پسې و؟

ساني يې وواژه او د لاور خان رئيساني يې د بشوراوک بلوڅ حاکم قايم
ن شهواني راوتبستاوه او په مستونگ کي يې عبدالله خان ته راوړساوه.
د کندهار پوځ شالکوټ کلابند کړ. د شالکوټ بروهې پوځونه کلابند
ن. عبدالله په مستونگ کي و، څو ورځي پس کندهاريان کندهار ته ځني
ول او کلابندي خلاصه سوه (٦١).

دیره غازي خان باندي د شاه حسين هوتک برید :-
په حیات افغاني کې لیکلي دي :-

د کندهار پاچا شاه حسين هوتک پر ډېره ورغی. د بلوڅو له خوا يې
کړو ته زیان ورساوه. ده هم د ډېره غازي خان د بلوڅو د قتل عام امر
کړ. د ډهلي د دربار په لمسه څه موده پس ډېره غازي خان محمد کتهراني
وله. له هغه وروسته نور محمد سرايکي ځني ونيوله بيا د احمد شاه بابا د لښکرو په لاس
وله.

خوني نادر افشار له خوا د کندهار د نيولو تاريخي ماده :-

خپله مېنه پښتنو لره سقر سوه
په اېران و په توران کي درېدر سوه
هند و سند د پښتنو په کلو و ډک سو
وږي تېري آواره خاوري په سر سوه
چا وې کله؟ او د کوم ظالم له لاسه؟
دا کور ډاگي له خپل ملک څخه بهر سوه
(رشاد) ووي : (د نادر وبا) چي راغله
(پاچهي د قندهار زېر زېر سوه)

کوټي (شالکوټ) ته د سندهي لښکرو راتگ تحفة الکرام، تاريخ سندهيا بل کوم ماخذ
نه دی راوړی.

حل :- د نادر و با (۲۶۸) + پاچهي د کندهار زېر زېر سوه (۸۸۲) = ۱۱۵۰ هـ.ق.
په دغه تاريخي ماده کي د (زېر) او (زېر) تر منځ واو نه ليکل کېږي. د
زېر د (رې) پر سر په پېښ اکتفا سوېده.

د ايزف (يوسف) نيکه قبر :-

د وازي خوا په وره ممي کي د ايزف نيکه په نامه يو زيارت دی.
فدامحمد صارم وايي :- زه چي په غزني کي د مطبوعاتو مدير وم، وامي
ورېدله چي د يوسف نيکه پر قبر يو خطي قرآن شريف پروت دی، چي د
شاه حسين هوتک له خوا هغه وخت دغه زيارت ته اهداء سوی و، چي دی
پخپله د پاچهي په وخت کي له کندهاره دلته راغلی و.

مصطفی خان ابدالي :-

په ۱۱۴۳ هـ ق کال چي د افشار نادر په امر محمد سلطان مروی د
هرات له سنگ نقره څخه پر فراه حمله وکړله او خان يې خاش وکده ته
ورساوه مصطفی خان د خاش؟ حاکم و. مروی د مصطفی خان ابدالي تر
وژلو وروسته د نادر له پوځه سره مل سو، چي د لاش و جوین له لاري يې د
نادر په امر پر فراه باندي حمله کړې وه.

د ۱۱۴۳ هـ ق کال د لوی اختر د مياشتي په اته ويشتمه د نادر لښکرو
(ده نو) ته، چي له فراه څخه تخمیناً شل کیلومتره ليري دی، خان ورساوه.
د احمد شاه بابا ورور علیمردان خان يې مخه ونيوله. د سيلی د غره په
جنوب کي جنگ پېښ سو. په دغه جنگ کي محمد سلطان مروی وواژه
سو^(۶۲) تر څو ورځو جنگ وروسته د نادر لښکرو ته نوی کومک راوړسېد.

(۶۲) د دغه محمد سلطان هديره کاهدانک نومي کلي ته نژدې واقع ده. کاهدانک د فراه -

لمیردان خان فراه ته تر شا سو او هلته کلابند سو.

افشار نادر له خوا د کندهار د نائب الحکومه په توگه د عبدالغني خان الکوزي مقرري :-

افشار نادر چي کندهار ونيوه. دوي مياشتي پس يې د کابل لور ته لښکري وخوځولې. د کندهار حکومت يې عبدالغني خان الکوزي ته وسپاره او د هرات تر نيولو وروسته چي يې ابدالي سرداران نيشابور او خراسان ته فراره کړي وو، هغه يې بيرته کندهار ته راپرېښوول. غني خان په ۱۱۴۶ هـ ق کال د اغستان نادر ته نيولی و^(۶۳). تر بري وروسته نادر ورته وويل :- څه غواړې؟ يوه غوښتنه دي منم.

ده ورته وويل :- بند و کندهار. يعني له بنده او فراري څخه د پښتنو خلاصول او کندهار ته د هغود تللو اجازه.

نادر ورته وويل :- دا خو دوي غوښتني دي.

ده ورته وويل :- دا يوه غوښتنه ده. چي له فراريو څخه پښتانه معاف کړې نو چيري به اوسي؟ له خپله ملکه ليري چي هر ځای واوسي، هغه فراري بولي^(۶۴).

کندهار ته د نادر افشار دوهمه پلا راتگ :-

د بيان واقع په ۵۸ مخ کې کښلي دي :-

افشار نادر چي د کندهار تر نيولو وروسته د کابل، پېښور او لاهور له لاري ډهلي ته ولاړ او هغه پاچهي يې ونيوله د ۱۱۵۲ هـ ق کال د صفر په اوومه له

نيمروز د لويي لاري شمال ته واقع دئ.

(۶۳)

زرومی و شامی بکشت صد هزار

غني خان افغان در آن کارزار

(جهانکشی نادری، ۲۵۲ مخ، نامه عالم آرای نادری ۱/۴۰۸ مخ).

^(۶۴) دا مطلب په دولت درانيه ۵ مخ، داستان ترک تازان هند ۲۲۶/۴ مخ او شوکت افغان ۲۸

مخ کي راغلی دئ.

ډهلي څخه د افغانستان په نيامت ووت. د روژې په اوله ورځ کابل ته ورسېد. د روژې په اتمه د سنده د نيولو په نيامت د بنگسوله لاري مخ پر سنده ولاړ. نادر د ۱۱۵۳ هـ ق کال د محرمي په نهمه له سنده څخه مخ پر کندهار روان سو. د خدايار خان عباسي دوه زامن يې د يرغمل په توگه له خانه سره بوتل. د پښين له لاري د ۱۱۵۳ هـ ق کال د صفرې په دريمه^(۶۵) ورځ کندهار ته ورسېد. د کوبي په چمن کي يې واپول. نادر او لښکري يې له کندهاره مخ پر هرات وخوځېدې او د ۱۱۵۳ هـ ق کال د لومړۍ خور په پنځمه هرات ته ورسېدې او له هغه ځايه څخه د مروچاق، اندخوی او بلخ له لاري د بخارا نيولو ته ولاړ.

په تاريخ جهانکشاى نادري ۳۷۵ مخ کي ليکلي دي :-
 نادر د ۱۱۵۳ هـ ق کال د محرمي په دېرلسمه له لارکاني څخه راووت د سيوى ډاډر او شال و فوشنج (پښين) له لاري د صفرې په اوومه کندهار ته راوړسېد او د نادرآباد څخه يو فرسخ ليري يې د کوبي په چمن (اصل خوبى) کي واپول.
 نادر د ۱۱۵۰ هـ ق کال د صفرې په اوله له نادرآباد (کندهار) څخه وتلى و، تر خوبيا ورته راتلى، دوه کاله و اووه ورځي تېري سوي وې^(۶۶). اوله ډهلي څخه چي راوتلى و تر څو چي کندهار ته رارسېدى، يو کال تېر سوى و. دا پلا چي کندهار ته راغى غني خان الکوزى يې د ابداليو له پوځونو سره وگوماره چي د ميزان په مياشت داغستان ته ولاړ سي، هغه سيمه ونيسي او د ده د ورور ظهيرالانامي ابراهيم خان کسات وکارې، چي په داغستان کي د ۱۱۵۱ هـ کال د برات په مياشت کي وژل سوى و.

^(۶۵) د صفرې ۷ مه = ۱۴ مې ۱۷۴۰ ع (جهانکشاى نادري ۳۷۵ مخ، دره نادري ۳۷۵ مخ).

^(۶۶) د ۱۱۵۳ هـ ق کال د صفرې له اوومې څخه چي د ۱۱۵۰ کال د صفرې اوله وباسو، درې کاله و اووه ورځي پاتېږي (زما په محاسبه بايد ۳ کاله و ۶ ورځي پاته سي م. ه).

سدوزيان

قندبدایت شده در قندهار
عار سمرقند شده ختم کار^(۱)

د شهزاده حیدر^(۲) حکومت :-

شاه شجاع چي په ۱۲۱۹ هـ ق کال کابل ونيوی او شاه محمود يې زندان ته واچاوه د کندهار حکومت يې شهزاده حیدر^(۳) ته ورکړ او د سردار احمد خان نورزي وراره مير علم خان يې د ده په نيابت وگوماره. دوی چي له خپلو لښکرو سره له کابله کندهار ته را رهي سول د مختارالدوله شېر محمد خان باميزي زوی عطا محمد خان او سيدال خان هم له خپلو لښکرو سره ورسره وو. د لښکر سپاهيان شپږو زرو ته رسېدل.

شهزاده کامران چي د پلار له خوا د کندهار نائب الحکومه و، د وزير فتح خان په ملگري له خپلو لښکرو سره د دوی د مخنيوي له پاره جکان ته ورغلل. جنگ پېښ سو کامران ماته وکړله. هرات ته ولاړ او خپل اکا حاجي فېروزالدين ته يې پناه وروړله. شهزاده حیدر^(۴) کندهار ته راغی او د

^(۱) صالح چي د شاه شجاع معاصر دی پخپل عشقيه اثر کي، چي ... نومېږي، د قندهار په صفت کي پورتنی بيت ليکلی دی.

^(۲) تر (شهزاده) کلمې وروسته علامه استاد مرحوم خای خالي پرې ايښی دی. نه پوهېږم ولي؟ ما (هوټک) دغه تش خای ته د (حیدر) نور وړ واچاوه. شهزاده حیدر د شاه زمان زوی او په ۱۲۱۹ هـ ق کال د کندهار نائب الحکومه و (وگ: د افغانستان پېښلیک، ۱۷۵ مخ).

علامه رشاد مرحوم د سدوزيانو برخه لنډه ليکلې ده او دليل به يې غالباً دا وي چي د کتاب په لومړي ټوک کي يې د احمد شاهي ښار تر عنوان وروسته مفصلي څېړني راوړي دي، چي دا څېړني يې زياتره په همدغه دوره اړه لري (م. هوټک).

^(۳) ^(۴) دلته هم په دواړو ځايو کي د شهزاده حیدر نوم ما وړاچولی دی (م. هوټک).

حکومت واگي يې په لاس کي واخيستلې (۵).

پر کندهار باندي د شهزاده کامران او شهزاده قاسم حمله :-

شهزاده کامران چي په ۱۲۱۹ هـ ق کال له کندهاره څخه په تېښته هراته ته ولاړ، اکا يې حاجي فېروزالدين په هرات کي والي و. د کامران د انا (نيا) (۶) په غوښتنه او سپارښت حاجي فېروزالدين د فراه او سبزوار (شين ډنډ) حکومت شهزاده کامران ته ورکړ.

څه وخت چي تېر سو د حاجي فېروزالدين مور حاجي وپاراوه چي لښکري پر کابل وروبھوي او خپل سکني ورور شاه محمود د شاه شجاع له بنده خوشي کړي. حاجي فېروزالدين يو تکړه پوځ د وراره شهزاده کامران او زوی شهزاده قاسم په مشرۍ پر کندهار باندي د حملې له پاره وگوماره. د کندهار نائب الحکومه (۷) چي خبر سو، د دوی مخه يې ونيوله. جنگ پېښ سو، نائب الحکومه په ماتې کابل ته ولاړ او کندهار د شهزاده کامران او شاهزاده قاسم په لاس ورغی.

په دغه وخت کي د فارس شهزاده محمد والي ميرزا، چي د خراسان والي و، له مشهد څخه د هرات د نيولو په هيله لښکر راويوست. حاجي

(۵) د دې برخي د شهزاده تر کلمې وروسته په تش ځای کي، چي استاد معصوم هوتک د افغانستان پېښليک د ۱۷۵ مخ په حواله (حيدر) نوم وراچولی دی، د علامه رشاد بابا رحمه الله د دغه اثر خطي نسخې د لومړي ټوک په ۶۷۶ مخ او د چاپي بني د دوهم ټوک ۲۱۳ مخ "د کندهار نائب الحکومه گان د سدوزيو ... په مبحث کي د دغه شهزاده نوم قيصر، د شاه زمان زوی په ۱۲۱۹ هـ ق کال د شاه شجاع له خوا د کندهار نائب الحکومه بشوول سوی دی (علامه رشاد اکاډيمي).

(۶) د حاجي فېروزالدين مور.

(۷) علامه مرحوم د دغه نايب الحکومه نوم نه دی راوړی (م. ه).

فیروزالدین خیل زوی شهزاده قاسم هرات ته وغوښت.

د کندهار عایدات :-

غلام سرور د انگرېزانو جاسوس په ۱۲۰۷ - ۱۲۰۹ هـ ق کلونو کې لیکلي دي :-

په کندهار کې شجاع الملک والي دی څلور زره سپاره او ۲۴۲ توبه لري. کلا یې ډېره ټینګه ده. کلني عایدات یې ۹۶۱۰۰۰ روپۍ دي. له دغو څخه ۲۱۰۰۰۰ شاهي خزانې ته تحویلېږي.

د شاه شجاع په نامه د انگرېزانو حکومت :-

د پښتنو د تاریخ د دوهم ټوک په ۸۲ مخ کې لیکلي دي ^(۸) :-

انګرېزي پوځونه د ۱۸۳۹ ع کال په اپرېل کې د بولان درې له لاري کندهار ته راوړاندي سول او غوښتل یې شاه شجاع تش په نامه پاچا د افغانستان تخت ته ورسوي. سردار کهنډل خان د درو څلورو زرو سپرو سره له کندهاره څخه د مقابلي په نیت ورووت. د پرنگیانو پولیتکل افسرانو غوښتل، چي کهنډل خان د شاه شجاع په شان انګرېزانو ته تسلیم کړي. د دې مقصد له پاره یې د رشوتو په زور د کهنډل خان لوی وزیر ملا نسو د خان په ګټه استخدام کړ او د کهنډل خان د تسلیمېدلو یا له وطن څخه د وتلو له پاره یې وګماره او ملا نسو هم ومنله. کهنډل خان غوښته چي د پرنگیانو پر لښکر شېخون وروړي. خو د ده د پوځ ځینو افسرانو، چي حاجي خان کاکړ

^(۸) تر دغه وروسته په یادابنتو کې علامه استاد مرحوم د پښتنو د تاریخ له نوموړي مخ څخه وروسته ۱۴ مخه متن ټکي په ټکي د یو بل چا په خط رانقل کړی دی. ما ته په دې دومره زیات نقل قول کې د انتخاب مسئله ډېره مشکله ده. پخپله خوښه مې څه مطالب ځني رانقل کړل (هوټک).

هم پکښې و، غوښتل پرنګيان له شاه شجاع سره يو ځای بې دزو دوزو کندهار ته داخل سي. د شاه شجاع لوري ته د حاجي خان کاکړ، ملا نسو او ځينو نورو مشرانو دې اوښتلو د کهنډل خان د لښکر ملا ور ماته کړه. کهنډل خان ښار ته پر شا سو او تر هغه وروسته د هلمند له لاري ايران ته ولاړ. انگرېزي پوځ د ۱۸۳۹ ع کال د اپريل په ۲۵ شاه شجاع له سرويليام مکناتن سره يو ځای د کندهار ښار ته داخل کړل.

حاجي خان کاکړ :-

حاجي خان احمد خيل کاکړ يو عجب سړی و. پلاري يې عظامحمد نومېد او دده خپل نوم تاج محمد و. د پښين اوسېدونکی و. په ابتداء کي يې غېلي پوولې. بيا يې د رستم خان په مسجد کي څه لوست وکړ او د عزيز الله خان کاکړ نوکر سو. عزيز الله خان کاکړ ډېر هوښيار سړی و. ده به اکثر ويل چي زما ډېر چلونه او چمونه زده دي، خو تاج محمد (حاجي خان کاکړ) په دې ټولو پوهېږي او سربېره پر دې يې داسي چل هم زده چي دا ټول چلونه ماتولای او جوړولای هم سي.

تاج محمد د عزيز الله نوکري پرېښووله. پلي حج ته ولاړ چي له حجه راستون سو، د مختلفو خانانو نوکر سو، مگر د هر چا سره به چي نوکر سو هغه ته به يې څه فرېب جوړ کړ او بل ته به ځني ولاړ. پای ته د وزير فتح خان بارگزي په لښکر کي د پنځو سو سپرو مشر سو. په هرات کي يې له وزير سره هم دروه او فرېب وکړ، مگر بيا يې د کافر کلا په جنگ کي هغه توره وکړه چي د وزير نيت بيرته پر ښه سو. بيا د شهزاده کامران پېش خدمت سو او له هغه ځايه څخه کندهار ته شېردل خان ته راغی. د سردار شېردل خان رازونه يې دوست محمد خان ته ورسول. د دوست محمد خان له خوا د پنځو سوو سپرو مشر ټوب او د باميان حکومت ورکړه سو او گمان کېږي چي

د "حاجي خان" لقب په دغه وخت کي ورکړه سوی دی. دوست محمد خان به اکثر وېل چي "حاجي خان" ډېر ښه سړی دی خو په درست ملک کي ترده سپی هم نسته. بیا له دوست محمد خان څخه پېښور ته ولاړ. پېښور چي سکھانو ونيو بيرته دوست محمد خان ته ورغی. په ۱۸۳۷ ع کال چي وزير محمد اکبر خان له هري سينگه سره په خيبر دره کي جنگېدی، حاجي خان د اکبر خان ملگری و خوله سکھانو څخه يې خلوېست زړه روپی رشوت واخيست او د هغو مرسته يې شروع کړله. بيا کندهار ته رحمدل خان ته ولاړ. بيا د کهندل خان ملگری سو.

انگرېزان چي د شجاع الملک په نامه د افغانستان لور ته وکوچېدل، دی د شاه شجاع مل سو او د نصيرالدوله خطاب يې وموند. بيا يې د شاه شجاع پر ضد د دوست محمد خان مرسته وکړه^(۹).

په ۱۲۴۵ هـ ق کال چي سردار يارمحمد خان د بنادي خان (هندال) د ورور امير خان په ملاتړ د بنادي خان د خون اخيستلو له پاره د سيداحمد شهيد سره جنگ ته لستوني راوغښتل نو حاجي خان کاکړي يې د مقدمه الجيش په صورت هرياني ته ولېږه او د حاجي خان د سيداحمد له پوځ سره څو نښتي وسوې او څو پلا يې د هند پر کلا، چي مولانا له خپلو لښکرو سره هلته و، بريدونه وکړل. څو ورځي پس يارمحمد خان هم له نهوزرو لښکرو سره هرياني ته پسي راغی^(۱۰). يارمحمد خان د ۱۲۴۵ هـ ق د ربيع الاول پر پنځلسمه د زېدي؟ په جنگ کي مړ سوی دی.

د کاکړو په توبه کي د حاجي خان کلا سته چي اووه برجونه لري. ډېره مضبوطه جوړه سوې وه. يوه دروازه يې درلوده چي جنوب ته خلاصېدله. په کلا کي دننه ډېر عمارتونه وو او ډېري کورنۍ پکښې

(۹) سيد احمد شهيد، ۱۲۱/۲ - ۱۲۲ مخونه، (حاشيه).

(۱۰) سيد احمد شهيد، ۱۲۶/۱ مخ.

اوسېدلې. د دې کلا کنډوالې تر اوسه سته^(۱۱). د حاجي خان په نامه نوري کلاوي هم (شاوخوا) سته.

په پښتانه ليکوال ۳۳۷ مخ کې د حاجي خان په کورنۍ کې د عزيزالله غمزده يادونه سته^(۱۲).

د صفدر جنگ سدوزي پاچهي او د سنگسار جنگ :-

د کندهار څخه چې د انگرېزانو سياسي نماينده راولنسن او نظامي نماينده جنرال ناپ وتل، غوښتل يې چې د کندهار حکومت له کابل څخه جلا کړي. نو يې د کندها پاچهي د شاه شجاع زوی شهزاده تېمور ته وړاندې کړله، مگر هغه نته وکړله. د ده تر نتي وروسته يې شهزاده صفدر جنگ د کندهار پاچا کړ او د وزير فتح خان زوی محمدقلي خان يې د ده وزير وټاکه. دې سلطنت تر څلورو مياشتو زيات دوام ونه کړ. کهنډل خان له اېرانه راغی د سنگسار (۲۸ ميله له کندهار ښار څخه ليري) په شاوخوا کې جنگ وسو. محمدقلي خان د اکا خوا ته ور واوښت او صفدر جنگ د هندوستان خوا ته وتښتېدی^(۱۳).

د افغانستان در مسير تاريخ په ۵۷۰ مخ کې ليکلي دي :-

د ۱۸۴۲ ع کال د اگست په نهمه = ۲ رجب ۱۲۵۸ هـ ق جنرال ناپ او شهزاده تېمور سدوزی له کندهاره څخه د کابل په نيامت ووتل. ناپ د کندهار حکومت شهزاده صفدر جنگ ته ورکړ. شهزاده صفدر جنگ پخوا د غازيانو مل و، د پلار تر وژل کېدلو وروسته د انگرېوانو ملگری سو.

(۱۱) اولس سپيشل نمبر، کوپته، اکتوبر - نومبر، ۱۹۶۳ ع، ۱۲۲ مخ.

(۱۲) د حاجي خان کاکړ په باب د پښتو او پښتانه په کتاب کې سيال کاکړ په تفصيل ږغېدلی دی.

(۱۳) د پښتنو تاريخ، ۲/ وروستی پاڼه، رجال و رویداد های تاریخی، ۷۶ مخ.

د پښتنو د تاريخ د دوهم ټوك په وروستۍ پاڼه كې ليكلي :-
 "هر كله چې فرنگيان د قندهار نه ووتل نو هغوى د هغه ځاى
 حكومت صفر جنګ ته وسپاره او سردار محمدقلي خان چې د وزير فتح
 خان زوى و، هغه يې وزير كړ. په دې طريقه هغوى وغوښتل چې باوجود د
 افغانستان نه د وتلو د فرنگيانو څه نه څه اثر په دې ملك كښي وي. هم د
 دغه اصولو لاندې هغوى جلال آباد هم سيكيانو ته حواله كول غوښتل.
 صفر جنګ د ۱۸۴۲ ع د تحريك آزادي د جنګ په ابتداء كښي خود
 غازيانو سره شامل سوي و، مگر څه وخت چې شجاع الدوله د هغه پلار قتل
 كړو نو هغه بيا د فرنگيانو سره ملګري شو او د هغوى دپاره يې غازيانو سره
 څو جنګونه وكړل د انګرېزانو دا خيال و چې چونكه د قندهار د حكومت
 واګي موږ يو سدوزي او يو محمدزي ته حواله كړې په دې سبب د دې
 ځاى حكومت مستقل طور د دې دواړو په لاس كښي پاتې شى او په دې
 شان به دوى زموږ زير اثر وي، مگر لا پوره څلور مياشتي هم نه وې تېري
 شوي چې كهنډل خان د اېرانه راغلو او د هلمند په غاړه دېره شو، په دې
 مقام سردار اختر خان، سرفراز خان او شاه پسند خان او نور د فرنگيانو
 مخالف سرداران هغه سره يو ځاى شول او په قندهار يې حمله وكړه د
 كهنډل خان د رارسېدو سره محمدقلي خان خود خپل تره طرف ته
 راواوښت مگر صفر جنګ د (مرز سنگسار)^(۱۴) په مقام باندي چې د قندهار
 ۲۸ ميله قبلې طرف ته دى د كهنډل خان مقابله وكړه مگر چونكه ټول قام
 د انګرېزانو د تعلقاتو په سبب د صفر جنګ نه خلاف و نور ومېنۍ حمله

^(۱۴) د سنگسار نوم په يادابستو كې په همدې شكل راغلى دى، ما كټ مټ وكيښ. د قاضي
 عطاء الله خان مرحوم د پښتنو تاريخ راسره نسته، چې ورسره مقابله يې كړم. سنگسار چې
 ميرزايانو (سنگ حصار) كړى دى، د كندهار ښار جنوب ته د ارغنداو رود پر غاړه سنځري
 ته نژدې يو كلي دى (هوټك).

کښې د هغه نیم فوج د کهنډل خان طرف ته راواوښت او باقي نیم شکست وخوړ. کهنډل خان فورا په قندهار باندي قبضه وکړه او عام خلقو د هغو شاندار استقبال وکړو. د شکست خوړلو نه پس صفدر جنگ په ډېر تکلیف او مشکل شکاریو ته راوتښتېدو او د هغه ځای نه لدهانې ته د خپلو وروڼو سره شامل شو. د مرز سنگسار د جنگ نه پس د انگرېزانو د اثر اخري نخبه د افغانستان نه ورکه شوه.

د انگرېزانو سره په لومړي جنگ کي د کندهاريانو برخه :-

د تاریخ سیاسي افغانستان په ۱۵۲ مخ کي مهدي فرخ کښلي دي :-
په کندهار کي چي انگرېزانو حکومت کاوه، اختر خان زمینداوری پورته سو، د انگرېزانو لښکرو ته یې ماته ورکړه. د کندهار انگرېزي حاکم راولنسن د زمینداور، تیري، او دېراوت پښتانه مشران بنديان کړل او د کډو خان مومند په لاس یې غزني ته بنديان ولېږل. غلجیو لار ورته ونيوله، کډو خان یې له ۳۶ تنو ساتندویو سپایانو سره وواژه او پښتانه مشران یې د انگرېزانو له بنده خوشي کړل.

تاج محمد خان الکوزي او قلندر خان کاکړ تر هرات دروازي دباندې کلدین انگرېز وواژه. انگرېزانو د قلندر خان پل پسي واخیست، ویې نیو، سر یې ځني غوڅ کړ او په چارسو کي یې وځړاوه.

شهزاده صفدر جنگ (د شاه شجاع زوی) چي د انگرېزانو مخالف و، په کلک^(۱۵) کي یې له غازیانو سره اړولي و. انگرېزان او شهزاده سکندر جنگ ته ورغلل. انگرېزان مات سول. پښتنو په زاړه ښار کي سنگرونیو. د شپې یې پر انگرېزانو برید وکړ. په دغه جنگ کي انگرېزانو ماته وکړه او

(۱۵) کلک (د لومړي په پېښ) د یوه کلي نوم دی، چي د پنجوايي ولسوالي کي د سولاغي کلي څنگ ته موقعیت لري (م. هوتک).

توپخانه يې د غازيانو په لاس کښېوتله. وروسته چي انگرېزانو ته کومک راوړسېد پښتنو ميدان پرېښو. صفدر جنگ او محمد عطا خان وتښتېدل. مسټر ليچ او راولنسن د پښتنو ځني کلاوي خرابي کړلې، لکه :-
 د الکوزي اخوندزاده کلا، د يحيی خان باميزي کلا، د غفار خان الکوزي کلا، د رباط د خليفه کلا، د حضرت صاحب کلا.
 په پښين کي هم پښتنو پر انگرېزانو بريد وکړ او د انگرېزانو خزانه يې خپله کړله. د انگرېزانو د لښکرو اووه سوه تنه يې ووژل.
 شهزاده صفدر جنگ بل جنگ په کوه نگار کي وکړ، مگر د شهزاده لښکرمات سو او دی وتښتېد.

د انگرېزانو لښکر د جنرال نات په مشرۍ کندهار ته ورسېد. صفدر جنگ شپږ مياشتي د کندهار نائب الحکومه و، خو کهنډل خان له اېرانه راغی صفدر جنگ يې ونيو او کابل ته يې بندي ولېږه. وروسته لودهيانې ته واستول سو او هلته مېشت سو.

په غزني کي هم د انگرېزانو پوځونه د کلنل پالمر په مشرۍ ۱۸ ورځي کلابند سول او ډېر تلفات يې ورکړل.

د فتح جنگ حکومت :-

شاه شجاع چي له کندهاره څخه کابل ته تى، په کندهار کي يې خپل زوى فتح جنگ د والي په توگه او مسټر اېرټ ليچ د هغه د مشاور په توگه پرېښوول^(۱۶) جنرال نات William Nott په کندهار کي د انگرېزانو د پوځ سپهسالار و.

^(۱۶) مسټر ليچ د سياسي نماينده په نامه يادېده. د مسټر ليچ پر ځاى هانري راولنسن په کندهار کي سياسي نماينده و (وگ : مستشرقين ۱۹۹ مخ). مستشرقين د علامه بابا خاين ناچاپه اثر دی، (علامه رشاد اکاډيمي).

فتح جنگ د مستر لیج هدایتونه نه عملي کول ځکه نو د مستر لیج د شکایت په اغېزه د شهزاده فتح جنگ پر ځای شهزاده صفدر جنگ د کندهار والي مقرر سو.

په کندهار کي د جنرال ناپ کلابندول :-

د شوکت افغان په ۱۳۶ مخ کې کبلي دي :-

د ۱۸۴۱ ع د پای په میاشتو کي جنرال ناپ له خپلو لښکرو سره د کندهار په کلا کي کلابند و، فقط د ځان دفاع یې کوله. په غزني کي د پرنګیانو پوځ د جنرال پالمر تر مشرتابه لاندې کلابند و.

په ۱۳۷ مخ کې زیاته کړې ده :-

د ۱۸۴۱ ع کال د دسمبر په ۲۳ چي مکناتن د ملي قهرمان غازي سردار محمد اکبر خان له خوا په کابل کي وواژه سو او انګرېزان د ۱۸۴۱ ع کال د جنوري په شپږمه له کابله څخه د جلال آباد په نیامت وکوچېدل، پر لاري د دغه پوځ شپاړس نیم زره تنه سپاهیان او د هغو متعلقین د غازیانو د حملو، لوږي او یخ له امله ومړل، فقط یو ډاکټر برایدن مرژواندي جلال آباد ته ورسېد. په جلال آباد کي د جنرال سپل په مشرۍ د انګرېزانو یو غونډ پروت و. په هندوستان کي د ایست انډیا کمپنۍ گورنر جنرال لارډ اکلینډ Ukland د جلال آباد د پوځ مرستي ته د انګرېزانو یو بل پوځ په پېښور کي د جنرال پالک په مشرتابه تهیه کړ او په کندهار کي د جنرال ناپ د مرستي له پاره یې یو پوځ د جنرال اکلینډ تر مشرتابه لاندې په سنده کي تهیه کړ، خو پخپله لارډ اکلینډ د ایست انډیا د گورنر جنرالۍ څخه معزول سو، او د ده پر ځای لارډ النبرا په هند کي د ایست انډیا کمپنۍ گورنر جنرال مقرر سو او د ۱۸۴۲ ع د مارچ په وروستیو ورځو کي هندوستان ته راغی. جنرال پالک د ۱۸۴۲ ع د اپریل په شپاړسمه جلال آباد ته خپل

پوځونه راوړسول او جنرال سېل يې له کلابندۍ خلاص کړ او د سپتمبر پر ؟
يې ځان کابل ته ورساوه. جنرال انکلیند له خپلو پوځونو سره کندهار ته
ځان ورساوه او جنرال نات يې له کلابندۍ خلاص کړ. جنرال نات کندهار
جنرال انکلیند ته وسپاره او د ده له تازه دمه پوځو سره مخ پر کابل رهي
سو. غزني يې ونيوه او کابل ته يې ځان ورساوه.

د کندهار او سيستان روابط :-

د (ايل ها، چادر نشينان و طوايف عشایري ايران) د دوهم ټوک په
۷۹۰ مخ کې ليکلي دي :-

د ملک جلال الدين کياني سيستاني خور د شهزاده کامران سدوزي
ماينه وه. په دغه وخت کې چې کامران د کندهار نائب الحکومه و، د
سرابنديانو مشر لومړی رضا خان^(۱۷) چې له جلال الدين سره شخړه پېښه
سوه، کامران د جلال الدين پر سيله ودرېده او پر سيستان يې برید وکړ. مگر
په دغه وخت کې محمدرضا خان ومړ او امير خان زوی يې پر ځای
کښیناست. ده د کامران په مقابل کې بری تر لاسه نه کړ. البته د دوهم رضا
خان (۱۸۳۷ - ۱۸۴۵ ع) په وختو کې، بله پلا د کامران پوځونه تر وشتک
پورې ولاړل، خو سوله وسوه. د محمدرضا خان لوريې وزير يار محمد خان
او د کامران لوريې د رضا خان زوی ته ورکړله.

د دوهم محمدرضا خان تر مرگ وروسته (۱۸۴۵ ع) د سرابنديو د
سردارۍ له پاره جنگ پېښ سو. خاني د دوهم رضا خان ورور علي خان د
ځان او د دوهم رضا خان زوی لطف علي خان د ځان حق گانه. شهزاده
کامران په دغه وخت کې د هرات حاکم او کهندل خان د کندهار حاکم و.
کامران د لطف علي خان او کهندل خان د علي خان پله ونيوله. په دغه

(۱۷) له ۱۷۹۹ ع څخه د دغې قبيلې مشر و.

شخړه کي عليخان بريالی سو. لطف علي خان يې وړوند کړ او د رضاخان پر
ځای د قبيلې سردار سو.

پر کندهار باندي د شهزاده شجاع الملک او شهزاده قيصر بريد :-

د فارسي اخبار و مراسلات په ۲۱۸ اخبار کي چي له امرتسره څخه د
۱۲۱۷ هـ ق کال د شوال له ۲۱ څخه (۱۴ فبروري ۱۸۰۳) د ميانۍ تر
دوهمي پوري د لکهنو انگرېز افسر ته کښل سوی دی، ليکلي دي :-

له پېښوره څخه راغلي خلک وايي د زمان شاه زوی شهزاده قيصر او
شهزاده شجاع الملک د غلجيو او درانيو په مرسته پر کندهار بريد وکړ. د
شاه محمود له خوا د کندهار نائب الحکومه شهزاده کامران او سردار اکرم
خان د دوی مخه ونيوله. کامران مات سو، کلابند سو. په جنگ کي د
شهزاده کامران پر سترگه گولی وښتله. شاه محمود نيت لري، د زوی
مرستي ته له کابل کندهار ته ولاړ سي. مگر واورو لاره بنده کړېده. له
پېښوره فتح خان په تلوار کندهار ته رهي سو. د ډېرو لاريې پرېښووله د هزار
درخت پر لار کندهار ته ولاړ.

د افضل خان سردار مور، چي ډېره خزانه ورسره ده تر اوسه پوري
اووه لکه روپۍ شهزاده قيصر او شاه شجاع ته ورکړي دي او چي اړ سي
نوري روپۍ هم ورکوي.

حاجي محمد جاسوس په کندهار کي (۱۸) :-

د شرکت هند شرقي او زمانشاه په دريم فصل کې کښلي دي :-

(۱۸) د دغه او ورپسې عنوان مطالب ما (هوټک) يو په بل کي اخښلي دي.

سرجان مالکم د اېران په دربار کي د انگرېزانو فوق العاده سفير، چي د ۱۷۹۹ ع کال د دسمبر په ۲۹ ورځ = د ۱۲۱۴ هـ ق د برات په لومړۍ ورځ له بمبئي څخه مخ پر اېران را رهي سو په ابرشهر کي يې له خپل جاسوس حاجي محمد سره وليدل. حاجي محمد پخوا تر دې د سوداگرو په جامه کي کندهار ته لېږل سوی و، چي د زمان شاه د لښکرو په باب معلومات راغونډ کړي. حاجي محمد سرجان مالکم ته وويل :-

زمان شاه خپل لښکر تياراوه چي پر مشهد بريد وکړي ځکه چي هغه وخت مشهد د تهران د پاچهۍ له خوا تر تهديد لاندې و.

په کندهار کي د زمان شاه له خوا د خانانو وژل :-

د ايسټ انډيا په راپور کي کښلي دي چي حاجي محمد جاسوس په ابرشهر (اېران) کي سرجان مالکم ته وويل زمان شاه چي د مشهد په نيامت کندهار ته راوړسېد، پوه سو چي د ده په لښکرو کي درزونه لوېدلي دي. دوولس تنه خانان يې ووژل او ډېر ژر يې له کندهاره څخه ځان هرات ته ورساوه. دا واقعه د ۱۲۱۳ هـ ق د اواخرو ده.

په حيات افغاني کي د وژل سوو سردارانو په جمله کي د پاينده خان^(۱۹)، نور محمد خان؟، امين الملک (قمرالدين خان؟)، محمد عظيم خان الکوزی، هزار خان غلجی او اسلم خان نومونه راغلي دي. شاه زمان ته خبر ورکړه سوی و، چي دوی له شاه محمود سدوزي سره اړيکي لري او غواړي هغه پاچا کړي.

^(۱۹) د پاينده خان د وژلو نېټه زموږ په آثارو کي تفاوتونه لري.

هغه انگرېزي افسران چي د افغانستان په جگړو کي يې
برخه درلوده :-

مکناټن (۱۷۹۳ - ۱۸۴۱ ع) :-

Sir William Hay Macnaghten

د Sir Frances Workman Macnaghten

د اگسټ په مياشت کي زېږېدلی دی. پلاريې د مدراس او بيا کلکتې د
مرافعي Supreme Court قاضي و. په ۱۸۰۹ ع کال په مدراس کي سپاهي
سو، په حيدرآباد او ميسور کي يې نظامي نوکړۍ وې. په ۱۸۱۴ کال په
بنگال کي ملکي مامور سو. په فورت ويليام کالج کي يې د ژبو د زده کړي
په برخه کي جايزې واخيستلې. وروسته له ۱۸۲۲ څخه تر ۱۸۳۰ ع پوري په
صدر دېوان عدالت کي مامور سو. د هندوانو او مسلمانانو د قوانينو په باب
يې کتاب وليکه، چي له ۱۸۳۰ څخه تر ۱۸۳۳ پوري خپور سو.

لارډ بين ټينگ W. Bentinck چي له رنجيت سنگه سره په اوپر؟ کي
خبري کولې، دی ورسره و. له ۱۸۳۳ څخه تر ۱۸۳۷ پوري د سياسي او پټو
چارو د دفتر سکرټري و.

په ۱۸۳۷ چي گورنر جنرال اکلينډ د شمالي هندوستان دوره کوله،
دی ورسره و او په ۱۸۳۸ يې په هغه غونډه کي برخه واخيستله چي گورنر
جنرال، رنجيت سنگه او شاه شجاع د افغانستان د تسخير تړون کاوه. دا
مسوده هم ده جوړه کړې وه او گورنر جنرال د ۱۸۳۸ کال د اکتوبر په
لومړۍ ورځ لاسليک کړل. په ۱۸۳۸ کي د شاه شجاع په دربار کي د سياسي
نماينده او وزير په توگه مقرر سو.

الکساندر برنس Sir Alexander Burnes (۱۸۰۵ - ۱۸۴۱) :-

د نوای معارک کراچي چاپ، د تعليقاتو په برخه ۸۸۸ مخ کي کښلي

الكساندر برنس د جيمس برنس زوی، د ۱۸۰۵ ع كال د مې پر ۱۶ زېږېدلی دی. د دوی کورنۍ د انگرېزي ژبي د مشهور شاعر روبرت برنس Robert Burns (۱۷۵۹ - ۱۷۹۶) سکاټ لينډي سره نژدېکت درلود، ځکه نو د برنس کورنۍ نوم يې غوره کړی و. د مانتروس په اکاډيمۍ کې يې درس ولوست، په ۱۶ کلنۍ کې په ايسټ انډيا کمپنۍ کې نوکر سو، په ۱۸۲۳ ع كال سورت ته راغی او ترجمان سو، په ۱۸۲۵ ع كال کچهو ته تبديل سو، په ۱۸۳۰ ع كال د رنجيت سنگه دربار ته د ايلچي په توگه ولاړ او څه اسان يې په سوغات کې رنجيت ته وروستل، په ۱۸۳۲ ع كال د ايلچي په توگه د افغانستان او اېران له لاري بخارا ته ولاړ، له ۱۸۳۳ ع کاله څخه تر ۱۸۳۵ کاله پوري په انگلينډ کې و، په ۱۸۳۵ ع كال د سنډه د اميرانو دربار ته د ايلچي په توگه ولاړ او هلته يې په سند کې د کبتي چلولو په باب يو تړون ورسره وکړ، په ۱۸۳۷ کال د هندوستان گورنر جنرال ارل آف اکلينډ له امير دوست محمد خان سره د خبرو له پاره يوه ډله د الکساندر برنس په مشرۍ چې دودېرش کلن ځوان و، کابل ته راولېږله، منشي يې موهن لال و، دا ډله د اگسټ پر ۲۲ کابل ته راځي سوه، د سپټمبر پر ۲۱ يې په کابل کې له اميره سره وليدل، په دغه هيئات کې مېجر ليچ، لفټننټ ووډ او ډاکټر لارډ هم ورسره و، دغه هيئات د ۱۸۳۸ ع كال د اپريل پر ۲۶ له کابل څخه هندوستان ته ځي سوه.

د انگرېزانو لښکري چې د منحوس شاه شجاع په نامه پر افغانستان مسلطې سولې، برنس د سياسي نماينده په توگه په کابل کې مقرر و، د ۱۸۴۱ ع كال د نوامبر پر دوهمه (د ۱۲۵۷ هـ ق كال د روژې ۱۸^(۲۰)) چې د کابل غازيان وپاخېدل تر ټولو دمخه يې دی وواژه.

(۲۰) دغه نېټه د روژې د ۱۶ سره برابره ده، (ش. ر.).

د ده يو کتاب (Travels to Bokhara) په ۱۸۳۴ ع کال په لندن کي د John Murray په اهتمام چاپ سوی دی، درې ټوکه دی. بل کتاب يې (Journey to Cabool and residence in that city in the years ۱۸۳۶ - ۱۸۳۸) (Personal narratives) په ۱۸۴۲ ع کال په لندن کي چاپ سوی دی، ۳۹۸ مخه لري، نقشي او تصويرونه هم لري، په دغه کتاب کي يې په افغانستان کي خپل سفر او له ۱۸۳۶ ع کاله څخه تر ۱۸۳۸ ع پوري د خپل هيئات کارونه څېړلي دي. دوهم وار په ۱۸۶۱ ع کال په لاهور کي چاپ سوی دی^(۲۱).

^(۲۱) وگ : Dictionary of India Biography د C. E. Buckland تاليف ۲۶۶ مخ (وروسته علامه مرحوم د الکنندر برنس نوم ليکلی دی خو نور تفصيل نسته. هوتک). د الکساندر برنس په اړه تفصيل د علامه بابا رحمۃ اللہ علیہ په ناچاپه اثر "مستشرقين" او د "ملي اتل غازي وزير محمداکبر خان" په ۲۲ مخ کي راغلی دی، چي لوستونکو ته د هوسايي له پاره مودلته رانقل کړ، (علامه رشاد اکاډيمي).

محمد زيان

د سردار کهنډل خان د واکمنۍ (حکمر وایی) دوره :-

سردار کهنډل خان دوه واره د کندهار واکمن سوی دی. لومړی وار د پردل خان تر مرګ وروسته د ۱۲۴۵ هـ ق کال د لوی اختر د میاشتي په لومړۍ هفته کې د کندهار واک د ده سو^(۱) دی واري واکمني پنځه هفتې کم نهه کاله کېږي.

د ۱۲۵۵ هـ ق کال د صفر په لومړۍ هفته کې^(۲) چې د انګرېزانو راتوی سوې، سردار کهنډل خان له وروڼو، زامنو او ورېرو سره ایران ته وتښتېدی او درې کاله و نهه میاشتي پس د ۱۲۵۸ هـ ق کال د میانۍ په میاشت کې کندهار ته راغی^(۳) او کندهار یې له شهزاده صفدر جنگ څخه ونيو.

دوهمي پلا پاچهۍ یې په قمري حساب ۱۳ کاله و یوه میاشت دوام وکړ چې په شمسي حساب تقریباً دوولس کاله و نهه میاشتي کېږي. دی د ۱۲۷۱ هـ ق کال د لوی اختر د میاشتي په اوومه مړ سو^(۴).

پر کندهار باندي د سردار کهنډل خان ټوله واکمني یوویشتمه کاله و درې میاشتي وه چې په شمسي حساب تقریباً شل کاله و اووه میاشتي کېږي.

سردار کهنډل خان او سیستان :-

په ۱۲۵۵ هـ ق کال چې سردار کهنډل خان او وروڼه یې د شاه شجاع

^(۱) دانېته د ۱۸۳۰ ع کال د می له وروستۍ هفتې سره برابرېږي.

^(۲) شاه شجاع د انګرېزانو په مرسته د ۱۸۳۹ ع کال د اپریل په شلمه کندهار ونيوی.

^(۳) دانېته د ۱۸۴۲ ع کال د دسمبر له میاشتي سره برابرېږي.

^(۴) دانېته د ۱۸۵۵ ع کال د اګست له ۲۱ سره برابرېږي.

او پرنګي د بريد له امله له کندهاره اېران ته تلل، له سيستانه تېر سول. درې کاله پس چي بيرته کندهار ته ستنېدل، سيستان ته چي راوړسېدل محمدرضا خان د سرابندي قبيلې مشر مړسوی و او پر سرداري باندي د محمدرضا خان د ورور سردار علي خان او د محمدرضا خان د زوی لطف عليخان جنگ و. د سردار کهنډل خان خوښه دا وه چي عليخان سردار سي او يار محمد خان، چي د لطف علي خان خور د ده مړور وه، غوښته چي لطف علي د سرابنديو سردار سي. اووه اته کاله دا شخړه اوږده سوه. پای ته لطف علي خان د اکا له لاسه وړوند کړه سو او د سردار رحمدل خان په مرسته، چي سردار کهنډل خان ورلېږلی و، عليخان د سه کوهي د سرداري پر مسند کښېناست.

په کندهار پوري د مستنگ نښلول :-

گل خان نصير بلوڅ د تاريخ بلوچستان په ۱/۲۶۴ مخ کي ليکلي

دي :-

د قلات خان دوهم مهرباب خان چي له انگرېزانو سره په غزا کي په ۱۸۳۹ وواژه سو، د دغه کال د دسمبر په مياشت کي انگرېزانو د ده تر بور شهنواز خان د ده پر خای د قلات خان مقرر کړ^(۵).

نصير خان ليکي :-

انگرېزانو د مستنگ سيمه په کوټه پوري ونښلوله او د کوټي د پوليتکل اجينب مبین تر ادارې لاندي يې کړله. په مستنگ کي يې محمد خان د بلوڅو د شهنوازي قبيلې سردار حاکم مقرر کړ. د مياشتي يې دوه سوه روپۍ

(۵) شهنواز خان د مير احمد خان زوی د بهرام خان لمسی د حاجي خان کړوسی د محبت خان کوسی او د عبدالله خان کودی و. احمديار خان د دوهم مهرباب خان په امر په قلات کي وواژه سو.

کندهار ته د کندهاري سردارانو راستنېدل (۶) :-

د تاريخ سياسي افغانستان په ۱۵۹ مخ کي مهدي فرخ کښلي دي :-
سردار کهنډل خان، سردار مهردل خان او سردار رحمدل خان چي د شاه شجاع او مکناتن په حمله کي له کندهاره اېران ته ولاړل، په کرمان کي اوسېدل. خو پلا يې د اېران له پاچا خخه کندهار ته د تللو اجازه وغوښتله. د اېران پاچا د انگرېزانو د خوابدي کېدلو له بېري کندهار ته د تگ اجازه ور نه کړله. کله چي د انگرېزانو ټولي لښکري له افغانستانه ووتلې نو د اېران پاچا هم دوی ته وطن ته د ستنېدلو اجازه ورکړله. عباسقلي د کرمان والي د پاچا په امر سل د ماري اوبسانو^(۷) سپاره ورسره کړل او د سيستان حاکم محمدرضا خان درې زره سپاره ورسره وگومارل. خپل زوی لطف علي خان يې هم ورسره کړ. سردارانو کندهار ونيو. سردار کهنډل خان خپل زوی سلطان عليخان د کور ودانۍ ويلو له پاره تهران ته ولېږه. سلطان عليخان د ۱۲۷۰ هـ ق کال ؟ د محرمي په ۱۹ تهران ته ورسېد او د اېران د پاچا له خوا د مظفردوله لقب ورکړه سو. ميرزا ارضي خان کردستاني يې، چي د دارالفنون د مدرسې فارغ التحصيل و، د کندهار د پوځونو د تعليم او تربيت له پاره ورسره ولېږه. يوزر توپک او خلور زره تومانه نقدي روپۍ د سلطان علي خان په لاس کهنډل خان ته ور ولېږلې؟

پر کندهار باندي د شاه شجاع بريد :-

شاه شجاع د ۱۲۴۹ هـ ق کال د لوی اختر په مياشت د ذاکر په بند کي

^(۶) عنوان ما ورته وټاکه، په اصل کي نسته (هوټک).

^(۷) ماري يوراز اوبسان دي. ځيني يې دوه بوکه لري او په خفاسته چټک دي (هوټک).

واړول^(۸). کهنډل خان او مهردل خان په ښار کي وو. کله کله به دغه سرداران، سردار محمد صدیق خان (د کهنډل خان زوی)، سردار میرافضل خان (د پردل خان زوی)، سیدال خان او خدای نظر خان (د کندهاري سردارانو ماما) راوتل او جنگ به پېښېدی. سردار دوست محمد خان^(۹) له کابل څخه د ورونو په مرسته له شلو زرو سپرو، پنځه زرو پلو او اتلسو توپو سره راغی.

په لومړۍ ورځ سردار محمد اکبر خان له ۱۲ زرو تنو او څلورو توپو سره پر شاه شجاع برید وکړ. په دغه ورځ د شاه شجاع یو توپ وچاود ځکه نو د شاه شجاع پوځونه را تر شا سول.

دوهمه ورځ امیر دوست محمد خان له ټول لښکر سره برید پر وکړ. شاه شجاع خپل پوځ د سمندر خان او جانداد خان په مشرۍ مقابلې ته ور ولېږه، خوماتې وخورله. شاه شجاع وتښتېد. مسټر کیمبل Campbell په دغه جنگ کي د سردار محمد افضل خان په لاس بندي سو. مسلمان یې کړ او شېر محمد نوم یې پر کښېښو، چي بیا د جنرال شېر محمد په نامه په ترکستان کي د محمد افضل خان د لښکرو جنرال و^(۱۰).

پر کندهار باندي د شاه شجاع وروستی برید :-

شاه شجاع د ۱۲۵۵ هـ ق کال د صفری په ۱۲ په کندهار ننوت او سبا

^(۸) تاریخ سیاسی افغانستان، ۱۰۶ مخ.

^(۹) سردار دوست محمد خان په ۱۲۵۳ هـ ق کال چي له سکهانو سره د جنگ له پاره آمادگي

اعلان کړه پر ځان یې د امارت نوم کښېښوو.

^(۱۰) نوای معارک، ۸۸۴ مخ.

چې د صفرې ۱۳ وه د شاه په نامه پر تخت کښنوست^(۱۱).

پر بلوچستان باندي د کندهاري سردارانو بريد :-

شاه شجاع چې د پښتنو سردارانو څخه وتښتېدی، د کلات خان محراب خان ته يې پناه يووړه. سردار رحمدل خان له يوه جرار سپاره پوځ سره تر منگچر پوري چې له کلات څخه يو منزل ليري دی، ورپسي ورغی. محراب خان د داروغه گل محمد په لاس دا پيغام وروولېږه :-

"شجاع الملک زما کور ته پناه راوړې ده. تاسي يې ما ته راپرېږدئ او ستانه سئ. که پر مخ راسئ زه به د بلوخي ننګي سره سم خپل سردر کرم خو شجاع الملک به درونه سپارم".

رحمدل خان د محراب خان پرده وکړه او بيرته کندهار ته ستون سو^(۱۲).

پر شال باندي د کندهاري سردارانو بريد :-

د ۱۲۴۱ هـ ق کال په آخرو ورځو کي کندهاري سردارانو يو کندهاری پوځ د عبدالله خان دراني په مشرتوب د شال (کويټې) د نيولو له پاره ولېږه، او دا پوځ می زی^(۱۳) ته چې له کويټې څخه دېرش کوسه ليري دی راوړسېد، د بلوچستان پوځ د محراب خان د وزير اخوند فتح محمد په مشرتوب مستونګ ته راغی (اخواند فتح محمد په دغو وختو کي ۱۲۰ کلن و. دی له نادر افشار سره نوکر و، بيا د لومړي نصير خان وزير سو. د مير محمود

^(۱۱) تاريخ سياسی ايران، ۱۲۱ مخ.

^(۱۲) تواريخ بلوچستان، ۲۲۸ مخ.

^(۱۳) می زی د توبې له درې څخه لس کوسه فاصله لري او د کويټې و خوا ته پروت دی. د توبې درې ته کورک تېر هم وايي (وگ : سيد احمد شهيد، ۱/۳۲۲ مخ).

او محراب خان په وختو کي هم وزير و). د ۱۲۴۲ کال د محرمي په ۱۹ ورځ
چي سيد احمد شهيد له کويټې څخه می زی ته ورسېد، د عبدالله خان
دراني مېلمه و. د ۱۲۴۲ کال د محرمي په ۲۵ مه ورځ = ۲۹ - اگست ۱۸۲۶
چي شېردل خان په کندهار کي د ۴۹ کالو په عمر په لويه تبه ومړ، له
بلوچستان سره سوله وسوه او پردل خان د کندهار حاکم سو^(۱۴).
د تاريخ بلوچستان په ۲۲۲ مخ کي ليکلي دي :-

يو وخت سردار رحمدل خان د سيوی په نيت له يوه پوځ او څو توپو
سره شالکوټ ته راغی او د کلات د خان محراب خان بلوڅ له خوا مقرر
سوی حاکم محمد شهي يې له کوتي ويوست. کوټه يې پخپله قبضه کي
راوستله. د سردار کوندل خان له خوا مهردل خان د رحمدل خان مرستي
ته راولېږل سو. دواړو په گډه پر مستنگ لښکري وځوځولې او مستنگ يې
ونیو^(۱۵).

د سردار پردل خان بريد :-

په ۱۲۳۲ هـ ق کال منصور خان بارگزي او اخوند فتح محمد (د کلات
د خان وزير) له کندهاره وزير فتح خان ته، چي په هرات کي و، وليکل چي
د عبدالقادر په لمسون د مير قادر بخش په لاس د اخوند فتح محمد مشر
زوی مير مبارک د شهادت او د کلات د خان له خوا د مير قادر بخش د قاتل،
چي د اخوند صاحب زوم و، د وژلو خبر واستاوه. وزير فتح خان خپل ورور
پردل خان ته وکښل :-

له اخوند صاحب سره بلوچستان ته ولاړ سه او د ده د زوی قاتلان
عبدالقادر او پلاري يې عبدالرحمن قصاص کړه. هغه و چي پردل خان له

^(۱۴) سيد احمد شهيد، ۱/ ۳۱۹ مخ، ۱/ ۳۲۲ مخ، ۱/ ۳۲۴ مخ، د لاهور چاپ.

^(۱۵) سلطان محمد خان پانی هم دا مطلب د (کوټه) په ۲۹ مخ کي راوړی دی.

اځوند صاحب سره گنجايي ته ولاړ هلته د مير محراب (خان کلات) په خواهش اځوند صاحب د خپل زوی او زوم قاتلان وبخښل. خان صاحب (د کلات) د کاله اووه زره روپۍ (کلنگ) سردار پردل خان ته ومنلې او خوشاله يې بيرته کندهار ته ستون کړ^(۱۶).

د سردار شېردل خان برید :-

د ملا فتح محمد زوی ملا محمد صدیق پخپل کتاب تاريخ بلوچستان کي کښلي دي :-

د کلات خان چي د داد محمد پښتانه په سلا سردار مهران الله خان رئيساني بلوخ وواژه، سردار مير اسد خان رئيساني، سردار محمد خان شهبواني، سيد محمد شريف او سيد عبدالکريم رئيساني (د مير اسد خان ورور) او مير مصري منگل؟ په يوه سلا پښين ته ولاړل او د کندهار واکمن سردار شېردل خان ته يې استغاثة ولېږل. سردار شېردل خان خورا غيرتمن سړی و، خپل سړي يې راوېږل او دوی يې کندهار ته وغوښتل خو دوی ورسره ولانه ړل.

سردار شېردل خان له عسکرو سره پښين ته راغی او سردار اسد خان، محمد خان شهبواني او سيد محمد شريف يې له ځانه سره کندهار ته بوتلل (مير عبدالکريم او مير مصري يې تسلي کړل، بيرته يې وطن ته ولېږل).

دا خبر چي د کلات خان ته ورسېد، له دې بهري چي ډېر ژر به شېردل خان له خپلو پوځونو سره برید پر وکړاندې، خپل وزير اځوند فتح محمد يې له شاغاسي نور محمد خان سره د لښکرو د راټولولو له پاره مستنگ ته ولېږل. سردار شېردل خان له ۱۰ يا ۱۲ زرو سپرو او څو توپو سره پر راغی او په حاجي کلا کي يې ورته واړول. ناڅاپه سردار شېردل خان لويي تبي ونيو،

^(۱۶) تاريخ بلوچستان، ۲۱۰ مخ.

لښکريي بيرته کندهار ته بې جنگه ستون سو. سردار شېردل خان چي کندهار ته ورسېد وېر^(۱۷) او پردل خان يې پر ځای کښېنوست.

پر هرات باندي د سرداري کندهاريانو بريد :-

د تازه نوای معارک په ۱۸۵ - ۲۰۸ مخونو کې ليکلي دي :-
په ۱۲۳۸ هـ ق کال شهزاده کامران چي د هرات واکمن و، پر کندهار باندي د بريد په نيامت فراه ته راغی. کندهاري سرداران له څلور نيموزرو سپرو سره د ده جنگ ته مخ پر فراه وځوځېدل او سردار مهردل خان يې په کندهار کي د سرپرست په توگه پرېښوو.
دې سفر د ۱۲۳۸ هـ ق له څلورمي خور څخه د کال تر پايه پوري دوام وکړ. سرداران د ۱۲۳۸ هـ ق کال د لوی اختر د مياشتي په ۲۵ بيرته کندهار ته راستانه سول.

له اېران سره د سردارانو تړون :-

د لندن خارجه وزير لارډ کليز کارډ چي کوم ليک د روس خارجه وزير ته استولی دی، په هغه کي يې ليکلي دي :-
"دگورنمنټ برطانيه په قبضه کي د هغې عهدنامې نقل دی کومه چي د اېران او د قندهار د حکومت تر منځ سوې ده^(۱۸)".
دغه ليک غالباً په ۱۸۳۸ ع کي استول سوی دی.

د روسي سفير جان ويتکيوېچ راتگ کندهار ته :-

روسي سفير د کندهار له لاري د ۱۲۳۷ ع کال د نومبر په مياشت کي

^(۱۷) سردار شېردل خان په ۱۲۴۲ ق کال د محرمي په ۲۵ د جمعې په ورځ وېر. دی اته کاله د کندهار واکمن و.

^(۱۸) د پښتو تاريخ، ۱/۲۷۴ مخ.

کابل ته ورسېدی. دغه وخت الکسندر برنس د انگرېزانو نماینده هم په کابل کې و. د برنس د هیئت اعضاء دا کسان وو :-

- میجر لیچ، چې بیا وروسته د شاه شجاع په دوهمه پاچهۍ کې د کندهار نائب الحکومه سو

- لیفټننټ ووډ

- ډاکټر لارډ

- منشي موهن لال

د دغه هیئت د راتگ کال کابل ته ۱۸۳۶ لیکل سوی دی^(۱۹) خود نوای معارک په حواله یې کابل ته رارسېدل په ۱۸۳۷ ع کې دي.

ویتکویچ^(۲۰) په کندهار کې له کهنډل خان سره یو تړون لاسلیک کړ. په دې تړون کې د انگرېزانو پر ضد باندي د ایران او روس سره کهنډل خان د همکای وعهده ورکړې وه^(۲۱).

پر کابل باندي د کندهاري سردارانو حمله :-

امیر دوست محمد خان چې دوهمه پلا د کابل امیر سو، وراره او زوم یې (سلطان احمد خان) چې په پاچهۍ کې د گډون هیله درلوده، نامېنده

^(۱۹) دسایس و جانیات روس در افغانستان، ۱۷ مخ.

^(۲۰) د ویتکویچ نوم د Vitkavich - Vitkavitch - Vicovivh - Vitkovich په شکلونو ضبط سوی دی. دی روسی نه و. د پولینډ و (وگ : افغانستان د سوبې لویه لار). برنس وایي چې دی یې په کابل کې ولیدی. تقریباً دېرش کلن ځوان و. په فرانسوي، ترکي او پارسي یې رواني خبرې کولې.

ویتکویچ چې سنټ پیترزبورگ ته ستون سو، تود هر کلی یې وسو، خویوه هفته پس یې مړی، چې په گولی ویشتل سوی و، په پیترزبورگ کې وموندل سو.

^(۲۱) تر دغه بحث وروسته د (گندمک تړون او له کندهاره څخه د پښین او سیوی جلا کول) او (له کابل څخه په سیاسي او اداري لحاظ د کندهار بېلول) عنوانونه سته خو تفصیل ته یې ځای تش پرې ایښی دی (م. هوتک).

سو، کندهار ته ولاړ او کهنډل خان يې د کابل نيولو ته وپاراوه، کهنډل خان، رحمدل خان، مهردل خان او سلطان احمد خان له يوه لښکره سره مخ پر کابل وروخوځېدل. امير دوست محمد خان له کابل څخه وزير اکبر خان وگوماره چې په غزني کې د سردار غلام حيدر خان مل سي او په گډه د کندهاري سردارانو مخه ونيسي. په مقر کې دواړه لښکري سره مخامخ سولې. درې ورځې پس بې جنگه داسې روغه سره وسوه چې امير دوست محمد خان به په کندهار کار نه لري او کهنډل خان به په کابل. سردار رحمدل خان له سردار محمد اکبر خان سره کابل ته ولاړ او له امير دوست محمد خان سره يې دوستانه ليدنه وکړه^(۲۲).

پر لاش و جوين باندي د کهنډل خان حمله :-

په ۱۲۶۷ هـ ق کال کهنډل خان د احمد خان ساگزي په لمسه پر لاش و جوين بريد وکړ. تر نيولو وروسته يې د سردار مهردل خان زوی سردار شېر علي خان د لاش و جوين حاکم وټاکه. د کهنډل خان زوی محمد صديق خان پر چخانسور بريد وکړ هغه يې ونيو.

پر هرات باندي د کهنډل خان حمله :-

د ۱۲۶۷ هـ ق کال د برات په وروستۍ ورځ چې وزير يار محمد خان ومړ، زوی يې سيد محمد خان د هرات واکمن سو. د سيد محمد خان له بې عقليو څخه د هرات دراني خانان په عذاب سول، کهنډل خان ته يې بلنه ورکړه چې هرات ونيسي. کهنډل خان له خپلو لښکرو سره مخ پر هرات وخوځېد. شين ډنډ (اسفزار) يې ونيو. د هرات د ساتني له پاره چې د

^(۲۲) تاريخ سياسي افغانستان، ۱۶۳ مخ.

ايران پوځونه د سيد محمد خان کومک ته راغلل، کهنډل خان کندهار ته راستون سو.

د کلات د کلا خرابېدل :-

په ۱۲۶۸ هـ ق کال د کلات توخوا او هوتکو د کابل لار بنده کړله. کاروانونه به يې لوټل. امير دوست محمد خان د دوی ځېلو ته خپل زوی سردار شېرعليخان وگوماره. په جنگ کي محمد افضل خان توخي ټپي سو. شېرعليخان، توخي او هوتک رايث (رعيت) کړل، کابل ته ستون سو. سردار کهنډل خان د امير دوست محمد خان په دې کار خوابدی سو. سردار مهردل خان يې د کلات ساتني ته وگوماره. امير دوست محمد خان سردار شېرعليخان ته وکښل چي له غزني څخه پر کلات بريد وکړي او وليعهد سردار غلام حيدر خان يې هم د ده مرستي ته وگوماره. سردار مهردل خان کلابند سو. امير دوست محمد خان له نواب عبدالجبار خان، سردار سلطان محمد خان، سردار پير محمد خان او سردار سيد محمد خان سره د زامنو مرستي ته له کابله رهي سو.

سردار کهنډل خان هم له کندهاره څخه له لښکرو سره ځان کلات ته راوړساوه. نواب عبدالجبار خان د ورونو تر منځ روغه وکړله. د کلات کلا يې خرابه کړله او دواړه لښکري خپلو خپلو مرکزونو ته ستنې سولې.

په ۱۲۷۰ هـ ق کال بيا توخي او هوتک پورته سول. د امير دوست محمد خان له خوا بيا شېرعليخان د دوی ځېلو ته وگوماره سو. سردار شېرعليخان کلات ته تر سردار کهنډل خان دمخه ځان ورساوه. توخي او هوتک يې اېل کړل. د کلات کلا يې ترميم کړله او اکا (سردار کهنډل خان) ته يې وکښل :-

ما دا کلا ستا له پاره ترميم کړېده. سردار کهنډل خان چي د مقابلي

توان په ځان کي نه ليد، غوږونه يې کانه واچول. د امير دوست محمد خان له خوا د وزير اکبر خان زوی سردار فتح محمد خان د کلات د حاکم په توگه وټاکه سو.

د سردار کهندل خان د زامنو او سردار رحمدل خان جنگ :-

د ۱۲۷۱ هـ ق کال د څلورمې خور په ۲۷ سردار مهردل خان او د دغه کال د لوی اختر د مياشتي په اوومه (سه شنبې) سردار کهندل خان مړ سو. د کندهار واکمني سردار رحمدل خان خپله بلله، خود سردار کهندل خان مشر زوی سردار محمد صديق خان ځان د کندهار د پاچهۍ وارث باله. په دې اختلاف کي د کهندل خان زامن سردار سلطان علي خان، سردار محمد عمر خان، سردار عبدالله خان، سردار محمد عثمان خان د ورور پر سيله ودرېدل. بل ورور سردار غلام محي الدين خان هم له تيري څخه د سردار محمد صديق خان په مرسته راغی. جنگ پېښ سو، خو ورځي نښتي وسوې. د سردار پردل خان لمسی د سردار مير افضل خان زوی سردار غلام محمد خان په دغه جنگ کي وواژه سو. ملايان و ستانه منځ ته راغلل. روغه داسي وسوه چي د کندهار حکومت دي د سردار رحمدل خان وي، خو د نورو سردارانو څرخ به هم ورکوي. د کندهار محصول او ماليې د ټولو سردارانو څرخ نه پوره کاوه او شخړه هسي لاینحله پاته سوه. امير دوست محمد خان چي دا وار وېدل د غزني حاکم شېرعلي خان ته يې کندهار ته د تگ حکم وکړ او پخپله هم له کابله پسي را رهي سو. د کندهار په چاوني کي يې وارول او د سردار مير افضل خان په واسطه يې د ښار ځيني برخي هم ونيولې. امير دوست محمد خان هم راوړسېدی د کندهار ارگ يې له سردار رحمدل خان او سردار سلطان عليخانه څخه ونيو او په دې ډول په کندهار کي د کندهاري سردارانو حکومت پای ته ورسېد.

عليقلي خان په تاريخ افغانستان کي ليکلي دي :-
په دغه جنگ کي، چي د اکا او ورېرو تر منځ په کندهار ښار کي پېښ
سو، څلور سوه کسه مړه او تپيان سول.

د پښين جنگ :-

سردار رحمدل خان او سردار سلطان عليخان چي له ارگه راووتل امير
دوست محمد خان ورته وويل :-

زه په تاسي او ستاسي په مالونو او جايدادو اړه نه لرم. هغه و، چي
سردار رحمدل خان خپل زوی سردار محمد علم خان د ښکار په پلمه تر ښار
د باندي ولېږه. پخپله سردار رحمدل خان هم له دريو نورو زامنو او سردار
سلطان علي خان سره پسي ورغلل او کلات ته يې ځانونه ورسول. نورو
سردارانو د پښين لار ونيوله. امير دوست محمد خان يو پوځ د خپل زوی
سردار محمد اعظم خان او وراره سردار سلطان احمد خان؟ په مشرۍ پښين
ته پسي ولېږه. جنگ ونښت کندهاري سرداران مات سول. د کهنډل خان
زوی سردار سلطان علي او د مهردل خان زوی خوشدل خان شالکوټ
(کوټي) ته ولاړل.

امير دوست محمد خان يو لښکر د شېرعلي خان په مشرتابه کلات ته
ولېږه، چي سردار رحمدل خان ونيسي. خوشدل خان او سلطان علي خان
له کوټي څخه پر ښوراوک بريد وکړ. له ښوراوکه ملخان ته ولاړل او د امير
دوست محمد له زوی سره وجنگېدل. په دغه جنگ کي د سردار سلطان
علي خان ټوله جبه خانه او باروبنه د امير دوست محمد خان د لښکرو په
لاس کښېوتل. سلطان علي خان د سيستان له لاري تهران ته ولاړ.

سردار رحمدل خان خپل زوی سردار محمد علم خان تهران ته ولېږه
چي د (ايران) مرسته تر لاسه کړي او کندهار د امير دوست محمد خان له

لاسه وکاري. د سردار محمد علم خان په تهران کي ښه پذيرايي وسوله. سردار رحمدل خان چي هم ايران ته روان و، د امير دوست محمد خان د سختي ناروغۍ خبر ورته راغی. بيرته کندهار ته ولاړ خو امير دوست محمد خان ښه سو او حکم يې وکړ چي رحمدل خان به په دريو ورځو کي له کندهاره وزي. مگر په دې خبر سو چي رحمدل خان زما پر ضد له ايرانه څخه مرسته غوښتي ده، سردار رحمدل خان، سردار خوشدل خان، سردار مير افضل خان او سردار غلام محي الدين خان يې د ۱۲۷۲ کال؟ د محرمي په مياشت کي له ځانه سره کابل ته بنديان را رهي کړل او د کندهار حکومت يې سردار غلام حيدر خان ته وسپاره^(۲۳).

امير دوست محمد خان چي کابل ته ولاړ، سردار محمد صديق خان پر فراه بريد وکړ او د وزير اکبر خان د زوی جلال الدين خان سره چي د نيکه له خوا د فراه حاکم و ونښت او په جنگ کي بندي سو.

د اسماعيليانو د مهدي اولاده په کندهار کي :-

د تاريخ گزيده په ۵۰۸ مخ کي د تاريخ جهانکشاى جويني په حواله کښلي دي :-

اسماعيليان د اسماعيل بن جعفر داعي (زوی؟) مهدي بن؟ موعود مهدي آخر زمان بولي. د مغرب اهل سنت و جماعت يې د عبدالله بن سالم بصري له اولاده بولي او عراقيان يې د عبدالله بن ميمون قداح له نسله بولي. په عيون التواريخ کي علي بن انجب البغدادي، دی د جعفر صادق رحمۃ الله عليه له نسله بولي. په دې ډول :-

^(۲۳) د تاريخ سلطاني په ۲۸۹ مخ کي ليکلي دي :-

امير دوست محمد خان چي کندهار ونيوی، د محمد عظيم خان زوی سردار سلطان احمد خان او د رحمدل خان زوی محمد علم خان يې له کندهاره فراره کړل.

المهدي محمد بن الرضي عبدالله بن التقي قاسم بن الوفي احمد بن الوصي محمد بن اسماعيل بن جعفر صادق عليه السلام.

دغه المهدي د عباسي خليفه گانو له لاسه ری ته وتبتهدی هلته په محمدآباد کي بنخ دی او دا کلی ده ته منسوب دی. د ده زامن او لمسیان کندهار ته ولاړل او هلته یې نسل مشهور دی.

په کندهار کي یوه هديره د سيد مهدي آتش نفس په نامه سته؟. د شيعه گانو زیارت دی.

اغا خان اسماعيلي په کندهار کي :-

ميرزا خليل الله د ميرزا ابو الحسن زوی (په سيد کهکي مشهور) په يزد کي د اسماعيليانو امام په ۱۲۳۲ هـ ق = ۱۱۹۵ ش خلکو وواژه. فتح عlishاه قاجار د اسماعيليه فرقې د تسلي او تاليف له پاره د ميرزا خليل الله زوی لومړي اغا خان محلاتي (حسن عlishاه ۱۸۰۰ - ۱۸۸۱) تهران ته ور وغوښت، خپله لور سروجهان يې ورکړله، د قم او محلاتو حاکم يې وټاکه. په ۱۲۵۰ هـ ق کال چي فتحعلي شاه ومړ، محمدشاه زوی يې پر خای کښناست. د پاچهۍ له مدعيانو سره په جنگو کي لومړي اغا خان د محمدشاه ملا وتړله او هغه هم د خپل جلوس په لومړي کال د بلوچستان او کرمان حکومت اغا خان ته ورکړ. دوه کاله پس حاجي ميرزا اغاسي تهران ته وروغوښت او د کرمان و بلوچستان له حکومته يې ايسته کړ. اغا خان تهران ته نه ولاړ. د بېم په کلا کي کلابند سو. په ۱۲۵۵ کال قاچاري پوځونه د عباسقلي خان سرتيپ او حسن خان ياور په مشرۍ پسي ورغلل. اغا خان ماته وکړله خو د کرمان حاکم فېروز ميرزا امان ورکړ. بيا تهران ته ولاړ او د شاه عبدالعظيم په بست کي کښناست محمدشاه وباخښه. اغا خان له بسته راووت، څه موده پس يې حجاز او عراق ته د تگ اجازه وموندله، کډي يې

کربلا او نجف ته ولېرلې او پخپله يې څه سپايان پيدا کړل د ۱۲۵۵ هـ د رجب په مياشت کې کرمان ته ولاړ او د کرمان و بلوچستان د حکومت په جوړ کړي (جعلي) فرمان يې د کرمان او بلوچستان حکومت خپل کړ. جعلکاري رسوا سوله. د تهران له خوا فضل علي قره باقی د ده نيولو ته وگوماره سو. په جنگ کې اغا خان ماته وخوړله د احمدي، لار، اسفندقه له لاري بندر عباس ته وتښتېده. په بندر عباس کې انگرېزانو څو توپه او څه نور جنگي تهجيزات ورکړل د انگرېزانو په کومک اغا خان دوهمه پلا پر کرمان بريد وکړ ۱۴ مياشتي هلته په جنگ اخته و. پای ته د نرمانشير په ريگان کې يې داسي ماته وکړله چي پښې يې په اېران کې تينگي نه سولې. د لوت د دښت له لاري کندهار ته په تېښته راغی. دلته د مېجر راولنسن له خوا استقبال سو او ښه معاش يې ورته وټاکه (۱۲۵۷ هـ ق).

اغا خان چي له کندهاره کراچي ته تئ په لار کې يې دا معلومه کړله چي د کلات خان غواړي د انگرېزانو ريزيدنت له خپلي علاقې وباسي. دا خبر يې انگرېزانو ته ورکړ او له دغي ورځي څخه د انگرېزانو په حمايت کې راغی^(۲۴). تر دغه وروسته د اغا خان ورور سردار ابوالحسن د انگرېزانو په

^(۲۴) په پړوهشی در تاريخ هزاره ۵۴ مخ کې ليکلي دي :-

لومړی اغا خان په ۱۸۰۰ ع کال په محلات کې زېږېدلی او هلته لوی سوی دی. د فتحعليشاه له خوا د محلاتو حاکم و. د انگرېزانو له پاره له سرتېرو مخلصانو څخه و او د مرگ تر وخته (۱۸۸۲ ع) پر دغه اخلاص پاته سو. تر ده وروسته يې زوی سلطان عليشاه دوهم اغا خان سو. د اسماعيليانو امامت ده ته ورسېده. دی هم د انگرېزانو له سرتېرو مخلصانو څخه و. په ۱۳۰۳ هـ ق = ۱۸۸۵ ع ومړ. دده تر مرگ وروسته يې اته کلن زوی دريم اغام خان سو. دی د اسماعيليانو له لويو امامانو څخه و. د ده د امامت دوره ډېره اوږده سوه. عمر يې په عيش و عشرت کې تېر کړ. ډېري ماینې يې درلودې. يوه فرانسوی ماینه يې په بنایست کې په ۱۹۳۰ کال د جهان ملکه سوې وه. ده ته انگرېزانو د لومړي نړيوال جنگ په دوران کې په ۱۹۱۶ ع کال د (پرنس آف بمبيي) لقب ورکړ.

لمسون او مرسته پر بلوچستان برید وکړ. خو واره یې د ایران له پوځو سره نښتي وکړلې پای ته ونيول سو. تهران ته بوتلل سو خو هلته د انگلیسانو د سفارت په سپارښتنه وباڅښه سو او څه امتیازات هم ورکړه سول. د میرزا حسن راینی تر مرگ وروسته د کرمان حاکم ابوالحسن خان سو. دی په ۱۳۰۶ هـ ق کال ومړ. د کرمان خلکو د ده تر بور میرزا صادق مشر وټاکه. د ده حکومت لږ دوام وکړ ځکه مرگ پر راهله کړله.

لومړی اغا خان خان د مصر د فاطمي اولاد باله (۲۵).

د بارگزیو سردارانو په منځ کي د افغانستان وېش :-

لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبی د جنبش مشروطیت در افغانستان په ۱۰۲ مخ کي کښلي دي :-

د سدوزي پاچهانو واک چي له منځه ولاړ د پاینده خان زامنو د ۱۲۴۲

په ۱۹۳۴ ع کال د اقوام متحده په مجلس کي د هندوستان د هیئت مشر سو او تر ۱۹۳۷ پوري یې دغې وظیفې ته دوام ورکړ. په ۱۹۳۵ ع کال د اگست په اتلسمه یې د امامت پنځوسم کال په نسبت گولډن جیوبلي ونيوله سوه. دی څلور واره د طلا او دوه واره د الماسو سره ټول سو. په ۱۹۵۶ ع کال د ۷۹ کالو په عمر ومړ. اویا کاله یې د امامت دوره وه.

اسرار احمد آزاد په بین الاقوامي سیاست معلومات ۲ مخ کي لیکلي دي :-

د دریم اغا خان نوم محمدشاه و. دی په ۱۸۷۷ ع کال زېږېدلی دی. د برتانیې له دوستانو څخه و. دی د نړۍ په خورا بډایو خلکو کي راځي. د اسماعیلیه فرقي حاضر امام دی. په هند، منځنۍ ایشیا او ختیزه افریقا کي یې پیروان تقریباً یو کروړ تنو ته رسېږي. دی په ۱۹۳۴ کي د اقوام متحده د مجلس رئیس و.

په (امید مجله، ۱۳۷۱ ش کال، اسد - سنبه گڼه) کې لیکلي دي :-

د اغا خان کورنۍ، چي د اسماعیلیانو امامت له دوی دی، د انگریزانو له مرستي څخه ډېره برخه خورداره ده. اغا خان څلورم رهبر د اغای خانانو دی. دی نهه څلوېښتم امام دی. (۲۵) وگ : دست پنهان سیاست انگلیس در ایران، ۱۶ - ۱۸ مخونه.

هـ ق کال (۱۸۲۶ ع) د دوهمي خور د مياشتي په يوه عهدنامه کي^(۲۶) د افغانستان هغه سيمي چي د سدوزو له نفوذه وتلي وې، پخپلو منځو کي ووېشلې. کندهار له شاه جوی څخه تر فراه او شکاپور پوري د غلجي مور پنځو زامنو (شېردل خان، پردل خان، کهندل خان، مهردل خان، رحمدل خان) ته ورسېد.

پر کندهار باندي د سردار محمدامين خان حکومت^(۲۷) :-

د ۱۲۶۷ هـ ق کال په يوه سند کي د سردار محمدامين د مهر سجه داسي ده :-

نوشته است کلك قضا برنگين

که شد در دو عالم محمدامين

د ۱۲۸۷ د میانی په میاشت کي چي امیر دوست محمد خان د هرات د نیولو په نیامت کندهار ته راغی د کندهار نیابت یې د سردار محمد امین خان زوی سردار محمد اسماعیل خان ته وسپاره او سید نور محمد شاه یې د ده نائب ورمقرر کړ. قاضي عبدالسلام (د قاضي محمد سعید زوی) یې د کندهار قاضي مقرر کړ.

سردار محمد امین خان له خپل ورور امیر شېرعلی خان سره د کج باز په جنگ کي د ۱۲۸۲ هـ ق د محرمي په ؟ وواژه سو. مړی یې کندهار ته راوړ او د خرقې شریفې په غولي کي یې د خرقې شریفې د عمارت دروازې ته مخامخ بنځ کړ.

^(۲۶) دغه عهدنامه د کابل په ملي آرشیف کي خوندي ده.

^(۲۷) دا برخه علامه استاد رحمۃ اللہ علیہ نه ده بشپړه کړې. ځایونه یې خالي ورته پرې ایښي دي (م. هـ).

کندهار ته د امير شېرعليخان راتگ :-

امير شېرعليخان چي د پلار تر مرگ وروسته په هرات کي د پاچهۍ پر تخت کښېناست خپل سکه کشر ورور سردار محمدامين يې دستي کندهار ته وليږه چي د پلار د وختو په ډول د کندهار والي وي.

امير شېرعليخان چي له هراته څخه کندهار ته راوړسېده، پنځلس ورځي يې په کندهار کي تېري کړلې. سردار محمدامين خان، امير او ورسره لښکر ته درنې مېلمستياوي ورکړلې. امير شېرعلي خان چي کابل ته رهي کېده، سردار محمدامين خان ته يې خورا غوره خلات له يوه مرصع کمربند سره ورکړ او مرصع موټې توره يې پخپله د ده په ملا کي وروټرله. دوه عربي آسه يې وروبخښل چي طلايي يرغ يې درلوده^(۲۸).

د امير شېرعلي خان او سردار محمدامين خان جنگ :-

سردار محمدامين خان د امير دوست محمد خان اتم زوی و، د کندهار نائب الحکومه و. امير دوست محمد خان چي د هرات د نيولونيت وکی، د ۱۲۸۷ هـ ق کال د روژې په مياشت کي يې له جلال آباده د کندهار په نيت کوچ وکړ. د کوچني اختر په ورځ کابل ته راوړسېد. شاغاسي شېر دلخان يې د کندهار والي سردار محمدامين خان ته وليږه چي پر فراه بريد وکړي. محمدامين خان فراه ته وخوځېد او پر ځای يې د ده زوی سردار محمد اسماعيل خان کفالتاً د کندهار والي سو.

امير دوست محمد خان د کوچني اختر د مياشتي په ۱۸ له کابل څخه مخ پر کندهار رارهي سوی و، د ميانۍ د مياشتي په پنځمه کندهار ته ورسېد. وليعهد سردار شېرعلي خان يې فراه ته د تگ له پاره وگوماره. د سردار

^(۲۸) پادشاه متاخر، ۴۶/۱ مخ.

شېرعليخان او سردار محمدامين خان تر منځه روغه نه وه. سردار شېرعليخان د پلار د مرگ په څلورمه ورځ (۲۴ ذی الحجه ۱۲۷۹ هـ ق) په هرات کې پاچا سو. کله چې دی او لښکري يې کابل ته ستنېدلې، سردار محمدامين خان د کندهار خلکو ته امر وکړ چې رس او ازوغ به د امير شېرعلي خان لښکر ته نه ورکوي. دا خبره پر امير شېرعلي خان ډېره درنه پرېوتله او د سردار محمدامين خان د ايداد په فکر کې سو. په ۱۲۸۱ هـ ق کال چې امير شېرعلي خان ترکستان ته د سردار محمد افضل خان د ځېل وله پاره تئ، سردار محمدامين خان د سردار مدد خان په خوله پيغام وروولېږه :-

"زه حاضر يم ستا سره په دغه لښکرکشي کې ملگری سم". امير شېرعليخان په جواب کې سردار مدد خان ته وويل، سردار محمدامين ته ووايه زما ستا سپکاوی نه دی هېر. که تا زما په غياب کې کابل ونيو، نيولی به دي وي خو که زه په بري کابل ته راستون سوم، ايداد به درکړم.

د امير شېرعلي خان دا پيغام چې سردار محمدامين خان ته ورسېد، نوري يې هم وپاراوه. سردار جلال الدين خان او سردار محمد شريف خان هم له کابل وروستېدل او سردار محمدامين خان يې د امير شېرعلي خان دښمنۍ ته لا وپاراوه.

هغه و، چې د سردار محمدامين له خوا څخه سردار جلال الدين، سردار شېرعليخان کندهاری او سردار مدد خان د کلات نيولو ته وگومارل سول، چې کلات له سردار فتح محمد خان (د وزير اکبر خان زوی) څخه ونيسي. دوی ورغلل، کلات يې کلابند کړ. سردار فتح محمد خان، ميرزا حبيب الله وردگ، چې بيا مستوفي سو، خواجه محمد خان وردگ او سرتيپ عظيم الدين خان ابراهيم خېل کلابندي ټينگه کړه او د کندهار

پوځونه يې سوبي کندهار ته راستانه سول.

امير شېرعلي خان چي د ترکستان له شخړي څخه فارغ سو، د کابل حکومت يې سردار ولي محمد خان ته ورکړ. عصمت الله خان جبارخېل او ارسلا خان جبارخېل يې په کابل کي ورسره پرېښوول او د کندهار په نيت له کابله راووت. د ۱۲۸۱ هـ ق کال د لوی اختر د مياشتي په ۲ يې د قلعه قاضي په چنغر کي واورول.

د امير شېرعلي خان او کندهار لښکري په کجواز کي^(۲۹) سره مخامخ سولې. له سردار محمدامين خان سره په دغه جنگ کي سردار محمد شريف خان، سردار جلال الدين او سردار محمد سرور ملگري وو.

په لومړي جنگ کي د امير شېرعلي خان سرلام چي د سردار شمس الدين خان په مشري و، ماته وکړه. سردار شمس الدين خان له پنځوسو تنو سره د کندهار د پوځو په لاس کي بنديان سول. د محرم په ۹ شپه ۱۲۸۲ هـ سردار محمد شريف خان د امير شېرعلي خان پر لښکرو شبخون راوړ او تر سهاره سره وجنگېدل. د عاشورې په ورځ لوی جنگ شروع سو. گرده ورځ جنگ وسو. د محرمي په ۱۱ د جنگ په ميدان کي د امير شېرعلي خان زوی چي پر سردار محمدامين خان يې حمله کړې وه، په توره ټپي سو او يوه گولی يې پر ټېک برابره سوه. د سردار محمدامين خان پر نس هم يوه گولی ولگېدله. دواړه مړه سوه. د سردار محمدامين خان په وژله د کندهار لښکرو ماته وکړه کندهار ته ولاړل. د سردار محمدامين خان توپخانه د امير شېرعلي خان په لاس ورغله.

سردار جلال الدين خان، سردار محمد شريف خان، سردار محمد زمان خان، سردار محمد اسماعيل خان او سردار مدد خان له امير شېرعلي خان

^(۲۹) کجواز، شاجوی ته نژدې د يوه ځای نوم دی. دا جنگ د کجواز په جنگ مشهور دی (م. هوتک).

څخه عفو و غوښتله، هغه هم وبخښل.

سید نور محمد شاه صدر اعظم :-

سید نور محمد شاه د سید سلیمان زوی، د سید بېگ محمد لمسی، د سید موسی مرازي شنغزي کړوسی، د ده نهه وروڼه (گل محمد شاه، احمد شاه، امان الله، سید بېکر، سید یوسف، سید کریم داد، صاحبزاده، رحمت الله او یار محمد شاه) او یو زوی دی، چي سید محمد نومېږي.

سید نور محمد شاه د امیر شېر علي خان د زمانې یو ستر شخصیت او سیاسي سړی بلل کېږي. دی اصلاً د کندهار د پښین دی. دی په تېره بیا د امیر شېر علي خان د پاچهۍ په دوهمه دوره کي مشهوره سو، داسي چي پرله پسې یې د افغانستان په سیاسي او بهرنیو مسئلو کي د امیر شېر علي خان د وزیر او فوق العاده نماینده په توگه برخه اخیستې او تل یې د خپل هیواد اولسي گټي او ملي نوامیس په پام کي درلودل چي په دې توگه د وطن د نورو صادقو خدمتگارانو په ډله کي درېدلای سي.

سید نور محمد شاه په ۱۲۸۵ هـ ق = ۱۸۶۹ ع له امیر شېر علي خان سره امبالې ته ولاړ او د هند له خارجه وزیر ستین کار سره یې یو لړ سیاسي خبري وکړلې. دې خبرو کومه نتیجه ورنکړله او امیر و وزیر دواړه کابل ته راستانه سول.

په ۱۲۸۸ هـ ق = ۱۸۷۲ ع کي سید نور محمد شاه د امیر شېر علي خان له خوا د سرحد د کتلو او د سیستان د اوبود وېش له پاره وټاکل سو، نو د کنفرانس تر پای ته رسېدو وروسته، چي د گولډ سمیت په نامنصفانه حکمیت ختمه سوه، د تړون د لاسلیکولو له پاره تهران ته ولاړ. په دغه وخت کي د امیر شېر علي خان د ناروغۍ خبر ورته راغی او کابل ته راستون سو. سید نور محمد شاه او امیر شېر علي خان د گولډ سمیت په نامنصفانه حکمیت

راضي نه وو او په دې باب يې احتجاج وکړ. انگرېزانو د زیان د تلافۍ له پاره پنځه لکه روپۍ ومنلې خو امیر شېر علي خان له دې موضوع سره دلچسپي ونه ښووله. هغه و چې په ۱۲۹۰ هـ ق کال = ۱۸۷۳ ع کې انگرېزانو امیر شېر علي خان ته بلنه ورکړه چې هند ته سفر وکړي او په شمله کې له وایسرا سره وگوري. امیر شېر علي خان فیصله وکړه چې سید نور محمد شاه شملې ته واستوي. سید نور محمد شاه هند ته روان سو او په پېښور کې یې ډېر تود هر کلی وسو. په شمله کې یې له حاکم اعلی لارډ نارت بروک او د غه راز د هند له خارجه وزیر سره خبرې وکړلې (ربیع الثاني ۱۲۹۰ هـ ق = جولای ۱۸۷۳ ع)، سید نور محمد شاه په دې کتنه کې انگرېزانو ته هیڅ ډول امتیاز ور نه کړ او له هنده څخه بیرته کابل ته راستون سو (اگست ۱۸۷۳ ع = جمادی الاول ۱۲۹۰ هـ ق). په دغه وخت کې امیر شېر علي خان د یوه عصري حکومت د جوړولو له پاره ترتیبات نیولي وو نو سید نور محمد شاه پښنګی یې د پخوانیو خدمتونو، لیاقت او پوهې له امله د صدراعظم په توګه وټاکه (۱۲۹۱ هـ ق = جولای ۱۸۷۴ ع).

سید نور محمد شاه د ۱۸۷۷ ع کال د جنورۍ په ۳۰ مه، چې د ۱۲۵۵ ش کال د دلوله ۱۱ = ۱۵ محرم ۱۲۹۴ هـ ق کال سره برابرېږي، د لیتن په غوښتنه پېښور ته ولاړ. په دې جرګه کې سید نور محمد شاه خورا قاطع او قناعت بخشه دلایل وړاندي کړل خو له بده مرغه دغه جرګه د هغه د ناروغۍ له امله قطعي نتیجې ته ونه رسېدله^(۳۰).

^(۳۰) د ترکانو یو هیئت د ۱۸۷۷ ع کال د سپتامبر په ۲۷ مه = ۱۱ رمضان ۱۲۹۴ هـ ق = ۵ میزان ۱۲۵۶ ش کابل ته راوړسېد. د دې هیئت مشر (ام کی افندي) و. ده غوښتل چې امیر شېر علي خان د روسانو له دوستۍ څخه مخ واړوي. خو دې زیاته څه ګټه ونه کړله او امیر د روسانو دوستي نه پرېښووله (وګ: Afghanistan and British India ۱۸۳ مخ). په ۱۸۷۶ ع (اکتوبر) کې په هندوستان کې د انگرېزانو د وایسرا لارډ لټن له خوا نواب عطا محمد خان د مسلمان نماینده په توګه د کابل دربار ته راولېږه سو او له

د سيد نور محمد شاه ناروغي په پېښور كې پسي اوږده سوه او هوري وفات سو. جنازې ته يې شهزاده عبدالله وليعهد د يك لنگه غاښي ته ورغی او په ډېره درناوي يې په شهدای صالحين كې د بالا حصار غربي دروازې ته نژدې خاورو ته وسپاره (۲۶ يا ۲۷ مارچ ۱۸۷۷ ع = ۶ حمل ۱۲۵۶ ش = ۱۰ ربيع الاول ۱۲۹۴ هـ ق).
د سيد نور محمد شاه قبر شنخته نه لري^(۳۱).

د امير محمد يعقوب خان په پاچهۍ كې :-

امير محمد يعقوب خان چې د گندمک معاهده له انگرېزانو سره لاسليک کړه، کابل ته چې راغی د کندهار حکومت يې سردار شېرعلي خان (د سردار مهردل خان زوی. م. ه) ته، د کلات حکومت يې محمد ظاهر خان او د هلمند حکومت يې سردار محمد يوسف خان ته ورکړ. د يعقوب خان تر بندي کېدلو وروسته د انگرېزانو لښکر چې د کابل له لاري په ۱۲۹۷ هـ ق كې د جنرال ستيوارټ په مشرۍ پر کندهار بريد وکړ، په شاه جوی كې يې غازيانو مخه ونيوله مگر انگرېزانو بری وموند. د پرنګي لښکري په کندهار ننوتلې سردار شېرعلي خان يې بيرته د کندهار نائب الحکومه وټاکه مگر سردار محمد يوسف خان د هلمند حاکم له انگرېزانو سره روغه ونه منله.

امير شير علي خان سره يې خبري اتري وکړلې (وگ: پورتنی ماخذ - ۱۷۹ مخ). د پېښور کنفرانس چې بې نتيجه مات سو، دغه مسلمان نماينده هم له کابله هندوستان ته ولاړ او يو کال د کابل او بریتانیا تر منځ کومه واسطه نه وه.
^(۳۱) د دې ليکنې په ترتيب كې د استاد رحمۃ الله عليه پر يادابنتو سربېره د بېنوا ويبسایت له ۲۰۰۵/۹/۱ نېټې په خپرونه كې د هغوی له مقالې څخه استفاده سوې ده (هوټک).

په دوهم جنگ کي پر کندهار باندې د پرنګيانو غلبه :-

د ۱۸۷۹ ع د جنوري په اتلسمه په مزار شريف کي امير شېرعليخان ته خط ورسېدی چي کندهار پرنګيانو ونيو^(۳۲). انګرېزانو دا پلا له پېښوره څخه د خيبر پر لار، د کورمي څخه د پکتيا پر لار^(۳۳) اوله کوټي څخه پر کندهار بريد وکړ. د کندهار په محاذ کي د انګرېزانو دوې فرقې (۱۲۹۰۰ سپاهيان) او اتيا تويه ورسره وو. تر شايي يوه بله فرقه هم په پسې وه، چي ۶۶۰۰ سپاهيان او ۱۸ تويه يې درلوده. په دې ډول نو په کندهار کي د پرنګيانو لښکر ۱۹۵۰۰ سپاهيان او ۱۰۸ تويه وو. د دغو پوځو سپاه سالار جرنيل ستيوارټ و. د ده تر مشري لاندې د کوټي له لاري پر کندهار بريد وکړ. تر کورک چي راتېر سو، په کدني کي يې واړول. د کندهار پښتنو د سردار ميرافضل خان او د هغه د زوی سردار عبدالوهاب خان، سردار محمديوسف خان، نور محمد خان اڅکزي، عبدالمجيد خان عليزي، او سلطان محمد خان په مشري په تخته پل کي د انګرېزانو مخه ونيوله. د انګرېزانو د توپخاني طاقت يې رانه ووړ، را تر شا سول. په حاجي کلي، بنورندام کي هم سپک سپک جنگونه وسول. پای ته ميرافضل خان ګرځک او بيا فراه ته ولاړ او سردار محمديوسف خان په هرات کي سردار ايوب خان ته ځان ورساوه.

د جنرال ستيوارټ تر سپهسالاري لاندې د لومړۍ فرقې مشر جنرال

^(۳۲) د انګرېزانو سره د افغانانو دوهم جنگ د ۱۸۷۸ له نوامبر څخه پيل سو او متجاوزين د ۱۸۸۰ ع کال په اګست کي ووتل.

^(۳۳) په ننگرهار کي د عصمت الله خان جبارخېل په مشري غازيانو مخه ورته ونيوله. د پکتيا سپاهيانو او غازيانو د غنډ مشر کریم خان، غنډ مشر گل محمد او کنډ مشر غلام علي خان په مشري د پرنګيانو مخه ونيوله. اکرم خان په دغه وخت کي د خوست حاکم و. هغه له جنرال رابرټس سره تارواچاوه او د غازيانو معلومات يې ورکړل.

میکائیل، د دوهمي فرقي مشر جنرال بیدولف، د توپچي قوي مشر جنرال ايس آی ووږد کندهار په جبه کي د جنرال مکفورسن، جنرال بېکراو جنرال ميسي نومونه هم ليدل کېږي. دې پوځونو د ۱۸۷۸ د نوامبر پر ۲۱ د افغانستان خوا ته را رهي سول.

د کندهار د غازي پوځ مشر جنرال صفدر علي خان و خوهغه تريوه سپک جنگ وروسته د هرات خوا ته تر شا سو. جنرال ستیوارت چي کندهار ونيو د کندهار والي يې نواب غلام حسين خان وټاکه او سياسي نماينده يې سنې جان مقرر کړ. پخپله له لښکرو سره مخ پر کلات وخوځېد خو ډېر ژر د غازیانو هجوم دوی دې ته اړ ایستل چي د گندمک تر منحوس تړون پوري د احمد شاهي کلا په دننه کي په دفاعي بڼه ځان وساتي. د گندمک تر تړون وروسته د انگرېزانو پوځونه له کندهار او جلال آباد څخه هندوستان ته ستانه سول.

د گندمک تړون د ۱۸۷۹ ع د می په ۲۶ مه = ۴ د دوهمي خور ۱۲۹۶ ه ق سوی دی. د دغي معاهدې له مخي په کندهار کي پښين، په پکتيا کي کورمه، او په پېښور خوا کي خیبر د افغانستان له سياسي او اداري ولکې وایستل سو.

د ۱۸۷۹ کال د جولای په ۲۴ کیوناري د بریتانیا د سفیر په توگه کابل ته راغی او په بالاحصار کي ځای ورته ورکړه سو، خو د سپتمبر ۳ - ۴ غازیان پر راوغورځېدل، کیوناري يې له ۶۵۰ تنو ساتندویو سپاهیانو سره، چي هملتن يې مشر و، وواژه.

د میوند جنگ :-

۲۰ جولای ۱۸۸۰ ع

غازي ايوب خان د نائب سالار حفيظ الله خان په ملگري له دوو لسو

زرو سپرو او ۲۹ توپو سره له هراته مخ پر کندهار راوخوځېد. پر لاري غازيان ورسره ملگري کېدل. د جولای په ۲۰ ميووند ته راوړسېده^(۳۲). جنرال براون له ۱۲ زرو بریتانوي سپاهيانو سره مخ پر ميووند له کندهاره راووت. د سردار شېرعلي خان درې کنډه که هم ورسره وو. خود سردار شېرعلي خان سپاهيانو چي د هرات څخه راغلي غازيان وليدل، د هغو خواته ور واوښتل. د غازيانو شپږ زره تنه د کارېز په پاکولو اخته سول او ډېر ژر يې د اُبواري ايسته کړل. شپږ ورځي جنگ پېښ نه سو. په اوومه ورځ جنگ ونښت. د دښمن توپخانې بېدرېغه گولۍ اورولې او له لمر ختو تر څابښته پوري يې پنځه سوه تنه غازيان شهيدان کړل او ۸۵۰ تنه تپيان سول.

په دغو شهيدانو کي عبدالغفور خان هراتی غنډمشر، کوميدان؟ حيدر خان د کندهار او محمد زمان خان بارکزی هم وو. حفيظ الله خان نائب سالار غازيانو ته د پروت بولۍ ورکړه. ټولو غازيانو پروت وکړ او له ميدانه څخه د پروت په ډول د ليري کېدلو امر ورکړ. انگرېزانو چي دا وضعيت وليد، زړه ور سول له خپلو سنگرو راووتل خويوې ډلي غازيانو ځانونه د دوی شاته ورسول او د شا و مخ له خوا پر پرنگيانو د غازيانو گولۍ اوږېدلې. د پادشاهان متاخر افغانستان مولف يعقوب علي خان خافي د سردار

^(۳۲) د ميووند د جنگ ورځ په افغانستان در مسير تاريخ ۶۳۷ مخ کي د ۱۸۸۰ کال د جولای اووه ويشتمه ښوولې سوېده چي د ارييلي په تقويم د ۱۲۹۷ د برات له ۱۹ سره برابريږي. علامه حبيبي په تاريخ مختصر افغانستان ۱۲۷/۲ مخ کي د ۱۸۸۰ کال د جولای ۲۷ د شعبان له ۱۷ سره برابره ښوولې ده. په افغانستان در قرن نوزده ۲۵۹ مخ کي د شعبان ۱۷ د جولای له ۲۱ سره برابره گڼله سوېده. نفت الله خالفين په شپږوړه پيروي ميووند ۴۴۷ مخ کي د ميووند د جنگ ورځ ۲۷ د جولای ليکلې ده، چي ژباړونکي هغه د شعبان له ۱۹ سره برابره بللې ده، خود کتاب په ۴۵۱ مخ کي بيا د سنت جارج د رسېدلو ورځ د جولای ۲۷ ښوولې سوې ده؟ د څيښولوفسکي په تقويم کي د شعبان ۱۷ مه د جولای له ۲۶ سره برابره ده.

کهندل خان د لمسي سردار محمد علي خان له خولي ليکلي دي :-
په دغه جنگ کي د انگرېزانو له ۱۲ زرو سپاهيانو څخه فقط ۲۵ تنه د
سردار شېر علي خان سره کندهار ته ورسېدل هغه هم د پښتنو په لباس
کي (۳۵).

جنرال رابرتس چي د ميوند په ماتې خبر سو، جنرال ستيوارت يې د
کندهار د کلابندو پرنګيانو د خلاصون له پاره له کابله راولېږه. سردار
محمد ايوب خان هرات ته ولاړ. د ميوند تر سوبي يوه ورځ وروسته سردار
عبدالرحمن خان په چاريکار کي خپل امارت اعلان کړ (۳۶).

د سراج التواريخ په ۳۸۳/۳ مخ کي کښلي دي :-
په ۱۲۹۸ هـ ق کال چي سردار عبدالقدوس خان (اعتماد الدوله) د
امير عبدالرحمن خان له خوا د هرات نائب الحکومه و، د امير شېر علي خان
څو طرفداره کورنۍ يې اېران ته د امير عبدالرحمن په امر فراره کړلې. د
سرتيپ نور محمد خان کورنۍ هم په دغو کورنيو کي وه (۳۷).

په افغانستان در مسير تاريخ ۶۵۸ مخ کي کښلي دي :-
۶۷ تنو ملي قهرمانانو چي له سردار ايوب خان سره وطن پرې ايښي و،
په ۱۸۸۹ ع = ۱۳۰۷ هـ ق کي يې د دوی ملکونه او جايدادونه ضبط
کړل.

غازي ايوب خان :-

د گرشک د کارېز په جنگ کي چي د ۱۲۹۸ هـ ق کال د برات په ۲۲ د

(۳۵) وگ : نوموړی اثر، دوهم ټوک ۱۹۱ مخ، د کابل چاپ، ۱۳۳۶ هـ ش.

(۳۶) په افغانستان در مسير تاريخ ۶۳۸ مخ کي د ميوند سوبه د سردار عبدالرحمن خان تر

پاچا کېدلو يوه ورځ دمخه بللې ده؟

(۳۷) سرتيپ نور محمد خان د ميوند په غزا کي شامل سړی و، (م. هوتک).

امير عبدالرحمن خان له خوا جنگېدونکو ماته وکړله، غازي ايوب خان کندهار ته راغی او کندهاريې وليو او خان يې پاچا اعلان کړ.

په کندهار کې د غازي ايوب خان پاچهي دوی سياستي وځو ورځي وه. غازي ايوب خان چې له هراته مخ پر کندهار راځي کېده، هرات يې خوشدل خان لوی ناب ته سپارلی و.

د ده خوجي غزا :-

د ۱۸۸۰ ع کال د اگست په شپاړسمه په ده خوجه کې غزا وسوه. د پرنګيانو لښکري د جنرال پرايمرس په مشرتوب جنگېدلې. ۱۶۰ مړي او ۱۲۸ ټپيان د پرنګيانو پر ميدان پاته سول. دوی وتښتېدل. په کندهار کې د دغي سوبي په وياړ يوه بدله ويل کېده چې خوبه يې دا دي :-
غازيانو ډکي په سرو کړې جانخانی عالمه (۳۸)

د بابا صاحب د کوتل غزا :-

د ۱۸۸۰ ع کال د سپتمبر په لومړۍ ورځ د بابا صاحب په کوتل کې غزا وسوه. په دغه جنگ کې د پرنګيانو د لښکر اداره د جنرال رابرتس په لاس کې وه. پرنګيانو سخته دفاع وکړله او په دغه غزا کې تقريباً زرتنه غازيان شهيدان سول.

د امير عبدالرحمن لخوا د کندهار نيول :-

د شوکت افغان په ۱۸۲ مخ کې ليکلي دي :-

د ۱۸۸۱ ع کال د اپريل په ۲۱ امير عبدالرحمن کندهار ونيوه او له

(۳۸) علامه رشاد مرحوم له بده مرغه د دغي بدلي همدا يوه مصرع په يادښتو کې ثبت کړېده، (هوټک).

خپلي خوايي هاشم خان د کندهار نائب الحکومه وټاکه. د دغه کال د جولای پر شلمه سردار ايوب خان پر کندهار بريد وکړ او کندهاريي له هاشم خان څخه ونيوه. امير عبدالرحمن خان چي واورېدله له ۱۲ زرو سپاهيانو سره مخ پر کندهار رهي سو. په کابل کي يي سردار حبيب الله خان د نائب السلطنه او پروانه خان د سپهسالار په توگه وټاکه. په لار کي لس زره ايله جاري پښتانه هم ورسره مله سول. امير عبدالرحمن خان چي کندهار ته ورسېده، په تېموريان کي يي واورول، تېموريان د احمدشاهي ښار جنوب ته څلور ميله ليري واقع دي. سبا ته د زاره ښار په شاوخوا کي جنگ ونست. ايوب خان هرات ته ولاړ او امير عبدالرحمن ميدان وگاټه.

ايو خان چي هرات ته ورسېد، پر هرات باندي د ميمني له خوا سردار عبدالقدوس خان بريد کړی او هغه يي د ايوب خان د لښکرو له لاسه کښلی و.

امير عبدالرحمن په تاج التواريخ (۹ فصل ۱۵۵ مخ) کي ليکلي دي:-
ايوب خان چي د کندهار د نيولو له پاره مخ پر کندهار را روان سو، حسين علي خان سپه سالار، نائب حفيظ الله خان، جنرال تاج محمد خان د ارسلا خان غلجي زوی، سردار محمد حسن خان، سردار عبدالله خان د سردار سلطان جان زوی، سردار احمد علي خان د سردار محمد علي خان زوی، سردار عبدالسلام خان قندهاری، قاضي عبدالسلام د قاضي محمد سعيد زوی ورسره وو.

د امير عبدالرحمن خان له خوا د کندهار حاکم سردار هاشم خان او سردار شمس الدي خان وو. دوی چي کوم پوځ د ايوب خان مقابلي ته ولېږه د هغو مشران دا وو:-

سپهسالار غلام حيدر خان توخی، د سردار خوشدل خان کندهاري زوی سردار محمد حسن خان، قاضي سعدالدين خان.

د بدخشان د مير جهانگير خان استول کندهار ته :-

د رهنمای قطغن و بدخشان په ۱۷۳ مخ کې ليکلي دي :-
امير عبدالرحمن خان چي پاچا سو، سردار عبدالله خان توخي يې د بدخشان حاکم مقرر کړ. د بدخشان د مير جهاندار شاه خان زوی جهانگير خان يې، چي د کشم حاکم و، کابل ته وغوښت. جهانگير خان چي کابل ته ورغی، کندهار ته يې مقرر کړ خو عهده يې (په دغه کتاب) کي نه ده ښوولې.

د سردار محمد عثمان خان بلوا :-

دغه بلوا په یکشنبه ۱۹ شوال ۱۳۳۱ ق = ۲۸ سنبله ۱۲۹۲ ش = ۲۰ سپتمبر ۱۹۱۳ ع وسوه. د قاضي مير جمال پشدي زوی قاضي امير الله او د هغه زوی حميدالله پکښې ووژل سوه^(۳۹). سردار محمد عثمان خان موقوف سو او پر خای يې سردار محمديونس خان امين الوجوهات مقرر سو. سردار محمديونس خان د صوفي دين محمد خان زوی او د سردار سلطان محمد خان طلايي لمسی او د سردار پاينده محمد خان کړوسی و. د کرز زمان خان د دغو بلوايانو په سر کي و.

سراج الملة والدين امير حبيب الله خان د شوال پر ۲۸ په سلام خانه کي عام دربار وکړ. په دغه غونډه کي د کندهار د بلوا موضوع د ملت په مخ کي تشریح سوه او هغه عريضه چي د کندهار د مشرانو له خوا د کابل دربار ته رسېدلې وه، ولوستله سوه. علامه محمود طرزي د دغي عريضې نقل او دغه د سلام خانې د غونډې خبر د سراج الاخبار په گڼه کي د ۱۳۳۱ هـ ق کال د میانی د میاشتي پر پنځلسمه خپور کړ.

(۳۹) پېښلیک، ۲۲۵ مخ.

په دې عريضه کې کښلي دي :-
د شوال پر نولسمه د يکشنبې ورځ وه چې د کرزو کلچابات وده
خواجه ځيني کسان، چې دوی يې د جهالو په نامه يادوي، د خرقې شريفې
بست ته ننوتل او دا يې ويل :-

"کوټوال او کوټواليانو زموږ سپکاوی کړی دی او زموږ څخه يې
مسلياني او خوش آوازه ښځې غوښتي دي".

د کندهار نائب الحکومه سردار محمد عثمان خان د دوی د نصيحت
له پاره د محکمې قاضي له څو مفتيانو سره خرقې شريفې ته ولېږه. خو
خلکو بريد پر وکړ. د خرقې شريفې په غولي کې يې قاضي او د ده زوی په
لغتو او کوټکو وواهه، په ډبرو يې وويشت^(۴۰). د رسالې يو دفعه داري يې هم
دومره وهلی و، چې له هغو وهلو څو ورځي وروسته ومړ. تر دغه وروسته د
نائب الحکومه له خوا د کندهار خانان او عبدالوکیل خان برگد د نصيحت
له پاره ور ولېږل سول، خو بلواگرو يې پر خبرو غوږ ونه نيوه له بسته راووتل
او پر ارگ يې ټکان وکړل. خو دغو بلواگرانو ته ايداد ورکړه سو. څه يې مړه
څه يې تپيان او څه يې بنديان سول. موږ د اعليحضرت له حضوره د دغې
پېښې له امله د کندهار د خلکو بڅښنه غواړو.

د دغې عريضې په پای کې ۶۷۰ تنو لاسليک کړی و او يا يې گوتي
لگولي وې، ۱۵ تنه محمدزي، ۱۵ تنه بارکزي، ۴ تنه پوپلزي، ۳ تنه نورزي، ۳
تنه الکوزي و ساگزي، ۲۰ تنه سوداگر^(۴۱)، ۲۴ تنه د کوڅو کلانتران^(۴۲)، ۱۴

^(۴۰) خلک وايي د خرقې شريفې په باغچو کې کډوان کرلي او پاڅه سوي وو. په دغو
کډوانو يې قاضي او زوی ووژل.

^(۴۱) په دغو سوداگرو کې لومړی نوم د سيد شهر محمد تجار باشي او دوهم نوم زما (رشاد) د
نيکه حاجي محمد اياز خان دی. د سوداگرو د نومونو په پای کې زما د نيکه د اکا
شهر محمد خان بابري نوم هم سته.

^(۴۲) په دغو کې د بابرو د کوڅې کلانتر ولي محمد ليکلی دی، چې ما (رشاد) ليدلی و.

د امير حبيب الله خان راتگ کندهار ته :-

سراج الملة والدين امير حبيب الله خان په ۱۳۲۵ هـ ق کال له کابل
کندهار ته راغی او بيا هرات ته ولاړ (۲۳).

د خرقې شريفې د سپينو زرو دروازه :-

د خرقې شريفې هغه دروازه چې په دننه عمارت کې هغې خونې ته
خلاصېږي چې د خرقې شريفې صندوق پکښې پروت دی، د سپينو زرو پوښ
لري. دوه متره يې اوږده او يو متر و پنځه ويشت سانتې يې بر دی.
دا پوښ لوی ناب خوشدل خان چې د کندهار نائب الحکومه و، دغې

(۲۳) افغانستان در مسير تاريخ، ۷۱۴ مخ.

د کندهار يو محلي شاعر دغه واقعې د نظم په قالب کې بيان کړېده، چې يوه دوه بنده يې
علامه استاد پخپلو يادابستو کې داسې راوړي دي (م. ه): :-

نوی دا بیان دی محمد عثمان کابل ته تللی و
غوښتی زموږ امیر و په حضور یې وربللی و
دی لا خبر نه و، نصرالله دا کار جوړ کړی و
غوښتی مسلياني بنایستی ځي بنگلې لره
نوی دا بیان دی چې هغه کاغذ په مهر سونا
سپور سو په موټر کې چې دوهمه شپه پر کور سونا
راغی کندهار ته په رعیت کې شر و شور سونا
وې باسئ له ملک که شرموښ درغی رمې لره
نوی دا بیان دی غوږ نژدې که دې قصې لره
ټول یې پښتنې کړې تدبیر وکړ دې نخرې لري

(۲۴) علامه استاد مرحوم د دغه سفر تفصیل نه دی راوړی، خو ځای یې تش ورته پرې ایښی

دی، (م. هوتک).

دروازې ته ور جوړ کړ او دا عبارت يې پر ليکلی دی :-
 در زمان سلطنت اعلیحضرت سراج الملة والدين، هديه لوی ناب
 خوشدل خان نائب الحکومه اشرف البلاد قندهار تقديم شد ۱۳۳۶ هـ ق
 بضاعت نیاوردم الا اميد
 خدايا ز عفوم مکن نا اميد

کندهار ته د مولانا عبيدالله سندهي راتگ :-

د کابل مین سات سال په ۲۳ مخ کې ليکلي دي :-
 زه د ۱۹۱۵ ع کال د اپريل په مياشت (د درېمي خور نيمايي ۱۳۳۳ هـ
 ق) کې له ډهلي څخه د کابل ښار په نيامت رهي سوم. څلور مياشتي مي
 په سنده کې تېري کړلې. د اگست په مياشت کې (د کوچني اختر په ورځ)
 له مولانا عبدالرحيم سندهي^(۲۵) سره له حيدرآباد څخه ووتلم. پر ماريانو
 مو د بلوچستان درې ووهلې او د ښوراوک په سيمه کې د افغانستان په ټک
 ور داخل سوم. افغاني حاکم په اول کې څه په شک راته کتل ځکه چې
 پاسپورټ مو نه درلود خو ژر يې شک ليري سو. موږ ته يې په درنه سترگه
 وکتل او د معززو مېلمنو په توگه يې زموږ مېلمه پالنه وکړله او په خورا عزت
 يې کندهار ته ورسولو. هلته د کندهار نائب الحکومه سردار محمديونس
 خان ډېر قدر وکړ. خوشې چې په کندهار کې وو، د ده مېلمانه وو. په ډېر
 عزت يې کابل ته واستولو او هلته يې هم زموږ له پاره د خوشيو د ټاټوبي او
 ډوډۍ غم وخور. موږ د ۱۹۱۵ ع کال د اکتوبر په پنځلسمه کابل ته ورسېدلو.
 د پورتنی اثر په ۶۴ مخ کې ليکلي دي :-

موږ چې کندهار ته را ورسېدلو څلور تنه وو او په ټولو مويو پونډ درلود.
 خدای کارسازه دی د کندهار نائب الحکومه زموږ د سفر ټول خرڅ رابرابر

(۲۵) شيخ مولانا عبدالرحيم سندهي د مستر اچاربه کړلاني مشر ورور و. اسلام يې راوړ.

په ۸۸ مخ کې ليکلي دي :-

هغه درې تنه چې زما سره افغانستان ته راغلي وو، يو په هغو کې زما وراره محمد علي بن حبيب الله و. اعتماد الدوله سردار عبدالقدوس خان چې د استقلال په جنگ کې کندهار ته ولېږه سو، دغه محمد علي ورسره و او هلته يې ډېر خدمتونه وکړل.

د مولانا عبیدالله سندهي ماینه پښتنه وه د سکهرد اسلامیه سکول د معلم مولوي محمد عظیم خان يوسفزي لور وه (هماغه اثر، ۱۰۰ مخ).

د استقلال جنگ په کندهار کې :-

د ۱۹۱۹ ع کال په اپریل کې صدراعظم عبدالقدوس خان له کابل څخه د کندهار محاذ ته له یوه غونډ سپاهیانو او څو توپو سره چې پر پیلانو بار وو، را رهي سو.

د انگرېزانو نظامي قوت :-

د مېجر جنرال واب شیر او جنرال هارډې تر مشرتابه لاندې :-

۱۲ کنډک	+ ۱ پلې محافظه لوا
۳ سپاره کنډک	+ ۱ سپاره هندي کنډک
۳ سپاره محافظ کنډک	+ ۱ سپاره هندي لوا
۱ محافظه لوا	+ طیارې (چې په ډبرې کې بمان

وغورځول او یو آس يې وواژه).

۲ د استحکام ټولې

د کندهار افغاني قوت :-

۲ سپاره کنډکه

۳ سرحدی ټولۍ

۱ پیاده غونډ

۳ پیاده کنډکه

مشران :-

خوشدل خان لوی ناب والي

عبدالقدوس خان صدراعظم، د جبهې قوماندان

جنرال غلام نبي خان ناصر، د عسکري قوې مشر

داود شاه خان کرنیل، د سرحدی محافظ کنډک کرنیل^(۲۶)

محمدیوسف خان ابراهیم خېل، د سرحدی محافظ کنډک ټولۍ مشر.

د داود شاه خان تر ټپي کېدلو وروسته د سپین بولدک د محافظ کنډک مشر^(۴۷).

د سپین بولدک غزا :-

د جنرال هارډې تر مشرتابه لاندې د می په ۲۶ دوه غونډه پلي اویوه

^(۲۶) د داود شاه کرنیل په باب د یوه محلي شاعر دا څو نیمگري بندونه د علامه استاد

رحمة الله عليه په یاداشتو کې وه (م. ه) :-

داود شاه خان کرنیل پلټن یې وکړ فیر کوي د حورو سېل

زما ارمـان راځي اسلام ته ورکې بری جنگ پر میدان راځي

صدر بابا دی پاچا ربه کې وترې ملا د ده په نیت کې غزا

اوسې غازیان راځي زور د کافرو گوره چي پر اسلام راځي

^(۲۷) محمدیوسف خان د حاجي آصف جان پاس یوسفی پلار دی (م. هوتک).

قطعه د گوره وو تر افغاني سرحد راتېر سول. د سهار پر شپږ نيمو بجو جنرال هارډې، چي د سپين بولدک کلا ته خپل پوځونه راوړسول، د افغانستان له سرحدې پوځو څخه يې د تسليمې غوښتنه وکړه. افغاني لښکر نته وکړله جنگ ونښت. اووه ساعته جنگ اوږد سو. افغاني قوت فقط يو کنډک (۳۰۰ تنه) و. له دغو څخه ۱۵۰ تنه شهيدان سول او پاته يې زياتره د لاس په لاس جنگ کي تپيان سول.

د پارسىوانانو بلوا :-

۲۸ شعبان ۱۳۳۷ ق = ۸ جوزا ۱۲۹۸ ش = ۲۹ مې ۱۹۱۹ ع

غازيان چي مخ پر سپين بولدک رهي سول، د سيد بادار اغا زوى سيد عبدالروف چا وواژه^(۴۸) او څو ورځي يې د بولکي قربانعلي^(۴۹) د سراچې په مبارو کي ښخ کړ. امبارکښانو راوکښ. دا خبر چي په ښار کي خپور سو، ډېر خلک سره راتول سول. بولکي قربانعلي يې د ارگ د دروازي په جنوبي خوله کي مخابراتو ته نژدې وواژه او د پارسىوانانو چورپيل سو.

له دغي واقعي څخه يوه ورځ وروسته اعتمادالدوله عبدالقدوس خان د يو غونډ پوځ سره د کندهار د محاذ د قوماندان په توگه کندهار ته راوړسېدى.

^(۴۸) د سيد عبدالروف کور د باميزو په کوڅه کي د لونيانو په مسجد کي دننه و.

^(۴۹) پخوا د ماليې ټولولو مامور بولکي بلل کېدى او د هري حوزې ماموريت ماليه بولک باله کېده. د کندهار ولايت هغه وخت پر بولکو وېشلى و. په ۱۲۹۸ ش کال د کندهار بولکي قربانعلي و. د بولکي کوڅه د کندهار د توپخانې بازار په چوک کي مخ پر شمال واقع ده. دا کوڅه د بولکي په نامه وروسته نومولې سوې ده.

د برتانوي بلوچستان د پوځونو د مشر خط :-

د ۱۹۱۹ ع کال د جون په لسمه (۱۱ رمضان ۱۳۳۷ هـ ق) په بلوچستان کې د پرنګي پوځونو مشر لفتننټ جنرال د غازي بابا سردار عبدالقدوس خان صدراعظم په نامه رالېږلی او په هغه کې يې د جنگ د معطلۍ په باب د موافقې خبر افغان صدراعظم ته ورکړی دی. دا خط د کابل په ملي آرشیف کې خوندي دی. نور خطونه يې هم سته.

کندهار ته د اعلیحضرت امان الله خان راتګ :-

لومړی راتګ :-

اعلیحضرت امان الله خان د ۱۳۰۴ ش کال د میزان پر اتلسمه، چي د یکشنبې ورځ وه، له کابل څخه د کندهار په نیت رهي سو^(۵۰) او د دوشنبې په ورځ کندهار ته راوړسېدی. له امان الله خان سره يې مور هم په دغه سفر کې ملګرې وه. تر مزل باغه پوري په موټر کې راغی بیا پر آس سپور سو او د کابل بازار، چارسو، شاه بازار له لاري برج ته راغی^(۵۱). د اوو وزارتونو مفتشین ورسره وو. د کندهار ادارې يې تفتیش کړلې.

اعلیحضرت غازي د دغه کال د عقرب پر پنځمه ۲۳ گڼه فرمان د وکیل السلطان محمد ولي خان^(۵۲) په نامه له کندهاره کابل ته لېږلی او په هغه کې

^(۵۰) وگ : د امان افغان دغه کال د میزان د شلمي گڼه.

^(۵۱) زه (رشاد) د ماما پر دوکان ورته ولاړ وم.

^(۵۲) امیر امان الله چي کندهار ته تئ د پاچهۍ نیابت يې محمدولي خان دروازي ته وسپاره، چي په دغه وخت کې د حربيې وزیر و. د اعلیحضرت امان الله شاه غازي په لاسلیک چي د دغي مقرري کوم فرمان له وزارت دربار (دارالانشاء) څخه صادر سوی دی، گڼه يې ۱۲۵۷ او نېټه يې د ۱۳۰۴ ش کال د میزان پنځلسمه ده. د دغه فرمان یو عکسي نقل زما (رشاد) په کتب خانه کې سته.

يې ليکلي دي چي زه نيت لرم پنځلس ورځي نوري په کندهار کي تېرې کړم. د عقرب د اوومې ورځي (جمعه) د جمعې لمونځ اعلیحضرت غازي ورکړ او خطبه يې ولوستله. په دې سفر کي د طبي، خارجي، ماليې، معارفو، تجارت او عدليې څانگي تفتيش سوې. د تفتيش په پای کي د ۱۳۰۴ هـ ش کال د عقرب په ۲۲ امان الله خان د کندهار د ارگ په شمالي بړنده کي دربار وکړ. خورا ډېر خلک ورغلي وو. په دې مجلس کي اعلیحضرت ځني مامورين ونازول او ځيني يې وترتل، ځکه نو دغه دربار د مکافات و مجازات د دربار په نامه يادېږي. د دې مجلس نازولي دا دي :-

۱. مولوي صالح محمد خان هوتک، د کندهار د معارفو مدير ته دوهمه درجه د ستوري نښان ورکړ او پخپل لاس يې د ده پر سينه وتومبه.

۲. ملا احمد جان اخوند خطيب د گنج د مکتب سرمعلم او ملا عبدالحسين د پارسىوانانو د مکتب سرمعلم ته درېيمه درجه ستور نښان.

۳. شپږو تنو معلمانو ته د دوو دوو مياشتو تنخواوي د بخښن په توگه، د تلگراف د کورس معلم او شاگردانو ته بخښن ورکړه سو.

۴. عبدالغياث بلوڅ د توپچي غونډ مشر.

۵. د گمرک رئيس، درجه اول ستورى

۶. د گمرک سرکاتب ته د حسن خدمت نښان

د مکافات و مجازات د مجلس تر ټلي دا دي :-

۱. عبدالقيوم خان لغمانى لوا مشر

۲. محمد يوسف خان ابراهيم خېل سرحد دار په درې کاله بند

محکوم سو. دوه کاله يې بيا ور وبخښل.

۳. د میوند پر اوسېدونکي يحيی خان محمدزي يې د اعدام حکم کړی او عملي سوی و. يحيی خان د کشنخود د حاکم علي محمد خان په وژلو متهم و.

۴. د مرافعي قاضي عبدالوهاب عليزی^(۵۳) د مفتي عبده زوی يې له قضا موقوف کړ، کابل ته يې واستاوه او له هغه ځايه يې هرات ته فراره کړ او هورې ومړ.

۵. د صحيې مدير معزول او يو هفته کسر معاش

۶. د کوتوالی سرکاتب معزول سو

۷. کوتوال محمد اکبر يوه رتبه تنزيل سو

۸. د محبس مامور په پنځه کاله بند محکوم سو

۹. د ابتدائي پخوانی قاضي محمد عثمان لس ورځي بندي سو

۱۰. اغا بادر د میوند محمدزي يې شمالي ته فراره کړ.

۱۱. او د مالياتو په اړه يې د باقياتو د حصول امر وکړ.

د طلوع افغان د ۲۲ شوال ۱۳۴۴ هـ ق = ثور ۱۳۰۵ ش گڼه کې ليکلي

دي :-

اعليحضرت امان الله شاه پسله ۳۵ ورځو سفر څخه د کابل دلکشاتو

ورسېدی.

دوهم راتگ :-

اعليحضرت امان الله خان چي کابل ته رهي سو، يوه ورځ بيرته په پټه کندهار ته راغی. دی او معين السلطنه عنايت الله سره ملگري وو. په بازار

^(۵۳) د يادابستوپه بله برخه کې د ده په باب علامه بابا رحمة الله عليه ليکي :-

"د کندهار د مرافعي قاضي عبدالوهاب خان عليزی (د ارواښاد بېنوا مشر ورور) يې بندي کړ. بيا يې د کندهار له خوانينو سره کابل ته بندي راووست". (علامه رشاد اکاډيمي)

کي يې سوداوي وکړلې. له پک صمد څخه يې په کابل دروازه کي انار رانيول. د باقياتو حصول يې معطل کړ.

دریمه پلا :-

اعلیحضرت غازي د ۱۳۰۵ ش کال د عقرب میاشت په کندهار کي تېره کړله. یو فرمان چي يې له کندهاره څخه د وکیل السلطان محمدولي خان دروازي په نامه د عقرب پر ۲۶ کابل ته لېږلی دی، په هغه کي لیکلي دي :-
د عقرب په ۲۹ کابل ته دررهي کېږم.

په ۱۳۰۵ ش کال د عقرب په څلورمه چارشنبې = ۱۹ د دوهمي خور ۱۳۴۵ هـ ق دریمه پلا اعلیحضرت غازي کندهار ته راغی. علامه عبدالحی حبیبی چي په دغه وخت کي له پنځم ټولگي (ابتدائیہ مکتبه) فارغ سوی او د معلم په توگه په گنج مکتب کي مقرر سوی و، یو شعر ورته ویلی او په طلوع افغان کي خپور سوی دی. د طلوع افغان مدیر عبدالعزیز خان د دغه شعر په سر کي یو څو خبري کښلي او په هغه کي يې ویلي دي :-
"طلوع افغان طبع روان آقای ع. ح را تحسین مینماید".

څلورمه پلا :-

اروپا ته تلل. امان الله شاه سه شنبه ۷ قوس ۱۳۰۶ ش له کابل څخه حرکت وکړ. شپه يې تېره کړه د قوس پر اتمه د چارشنبې د ورځي په ماپښين کندهار ته ورسېد. مزلباغ ته يې خلک مخي ته راوتلي وو. نهه شپې يې په کندهار کي تېري کړلې. جمعه ۱۷ د قوس يې له کندهاره حرکت وکړ. په دې سفر کي اعلیحضرت د کندهار له لاري اروپا ته ولاړ. کوم متحدالمال فرمان چي د محمدولي خان نائب السلطنه په نامه په کابل کي صادر سوی دی، نېټه يې د ۱۳۰۶ هـ ش کال د لېنډۍ ۱۵ ده او په دغه فرمان کي د

لېنډۍ له شپاړسمې څخه د محمدولي خان وکالت نافذ بلل سوی دی. د
کندهار د طلوع افغان مدیر عبدالعزیز خان الکوزی یې د سفر ملگری کړ او
تر بمبئي ورسره و.

مولوي صالح محمد خان یوه ترانه (ترکیب بند) ورته لیکلې وه، چې
مقطع یې دا وه :-

دا سفر دي بې خطر سه اي غازي
پر دښمن دي تل ظفر سه اي غازي^(۵۴)

اعلیحضرت غازي د شنبې په ورځ د قوس په ۱۸ (۱۰ دسمبر ۱۹۲۷) له
سپین بولدک څخه د چمن خوا ته تېر سو. د جمعې په ورځ سهار له
کندهاره څخه را رهي سوی و. شپه یې په سپین بولدک کې تېره کړه.
چمن ته سهار پر ۱۰ بجو او ۴۵ دقیقو ورسېدی. په چمن کې ورته جنرال
John ۱st Homington هرکلی وکړ.

پنځمه پلا راتگ :-

له اروپا راستنېدل - د سرطان په پنځمه ۱۳۰۶ کال چي اعليحضرت
غازي له اروپا څخه راستنېدی، د هرات له لاري کندهار ته راغی. ملکه ثريا
لڅ مخ ورسره وه^(۵۵). د ډنډ په چوک کې د ده له پاره یو متر جگه گردۍ
کوچنۍ تنگاچه جوړه کړې وه. کندهار خلک چې هرکلي ته وروتلې وو، د

^(۵۴) وگ : طلوع افغان د شپږم کال ۹۶ گڼه، چهارشنبه ۱ قوس د ۱۳۰۶ ش = ۱۲ جمادی
الثاني ۱۳۴۶ ق. (ټوله ترانه په پاشلي ويناوي نومې مجموعه، ۵۷ مخ کي سته، م. هوتک).
^(۵۵) د کندهار په مشرانو کي قيوم اخوندزاده پوپلزي، حاجي يارمحمد خان الکوزي او
فيض الحق اخوندزاده بارکزي اعليحضرت ته وويل :-

د دغه مخ لڅۍ له امله يواځي ته نه تباه کېږي، وطن هم درسره تباه کېږي. دغه درې تنه
يې بنديان کابل ته بوتلل.

دغي تنکاچې پر شاوخوا راتول وو. شاوخوا سرکان له خلکو ډک وو. د مکتبو شاگردان يې هم ور ایستلي وو. اعلیحضرت غازي پر هغه تنکاچه وځوت او خلکو ته يې وينا وکړله، ويې ويل :-

افغانستان به هغه وخت ترقي وکړي چي بنځو ته آزادي ورکړله سي او له نارینه وو سره اوږه پر اوږه د هیواد کار پر مخ بوزي. په دغه وخت کي سردار عبدالله جان طرزی رئیس بلديه و.

خواجه محمد بارکزي د طلوع افغان مرستیال یوه ښه راغلي ورته وویل :-

خدایه راولې پاچا په سفر تللی (۵۶)

دا پلا يې په کندهار کي درې شپې تېري کړلې او د سرطان پر اتمه له کندهاره رهي سو او شپه يې په مقر کي تېره کړله.

شپږمه پلا :-

پس له خلعي کندهار ته راتگ او د کابل د نیولو په نیامت غزني ته روانېدل.

رحمت الله پوپلزي عريضه نويس ده ته د ۱۳۰۸ کال د حمل په لسمه = ۱۸ شوال ۱۳۴۷ ق یوه په مخه ښې او خدای په امانی وویل. دا خدای په امانی د طلوع افغان د اتم کال په پنځلسمه گڼه کي خپره سوې ده.

له امان الله خان سره په دغه لښکر کي سدو خان الکوزی، سید اغا د کوکران او مشهور ستانه ملا محمد حسن اخوند الکوزی هم ملگري وو. امان الله خان د ۱۳۰۸ ش کال د نوروز له ورځي څخه چي د پنجشنبې ورځ وه (۹ شوال ۱۳۴۷ هـ ق) د کابل لور ته له کندهاره څخه د لښکر لېږل، پیل

(۵۶) ترکیب بند دی څلور بنده لري. (د ۱۳۰۶ ش کال د دلوې ۸ = ۴ د شوال ۱۳۴۶ ق).

کړل. په دغه جنگ کې له ده سره لس زره ايله جاري ملگري و^(۵۷).
 دی د حمل په شپږمه خرقې شریفې ته ولاړ. خرقه شریفه یې را
 وایستله. عیدگاه ته یې یو ورځه او هلته یې د عیدگاه د ودانۍ پر بام خلکو ته
 ښکاره کړله. امان الله خان پارسي وينا وکړله او ... په پښتو ترجمه کوله.

خاطره :-

د ارواښاد اعلیحضرت غازي امان الله شاه د پاچهۍ په وختو کې زه
 (رشاد) د لږ عمر وم، دی چي د پرنګیانو په چل وچم او د ځنیو وطنوالو په
 دروه و درغل د گران افغانستان پرېښوولو ته اړ ایستل سو، زه د اووه نیمو
 کالو وم.

ارواښاد اعلیحضرت غازي ما درې څلور واره په کندهار کې له لیري
 لیدلې دی. وروستی ځل مي چا دی ولیده د ۱۳۰۸ ش کال د وري
 (حمل) شپږمه وه. زه دغه وخت د گنج ښوونځي د دوهم ټولګي شاگرد
 وم^(۵۸). په دغه ورځ (د ۱۳۰۸ ش کال د وري په شپږمه) زموږ د مکتب ټول
 شاگردان د سهار تر حاضری اخیستلو وروسته په لین سره د خرقې شریفې
 متبرک زیارت ته راوستل سول او د خرقې شریفې د زیارت په غولي کې یې
 ودرولو، خو د قیقې وروسته د خرقې شریفې مشر متولي (عبدالحمید
 اخوندزاده الکوزی) د کندهار د نورو لویو ملایانو او سترو ستانه وو په
 ملگري د حضرت پیغمبر ﷺ د شریفې خرقې مبارکې سندوخ په ډېره
 درناوي سره د خرقې شریفې له ودانۍ څخه راویوست، ټول خلک په مبارک

^(۵۷) جنبش مشروطیت، ۱۶۳ مخ.

^(۵۸) د گنج ښوونځي د کندهار د اوسني ښاروالۍ شا ته واقع او د ارواښاد احمد جان
 اخوندزاده، چي په خطیب صاحب مشهور و د دغه مکتب سر معلم و.

سندوخ پسي مخ پر عيدگاه رهي سول، مور هم په پسي وو^(۵۹)، كله چي د خرقې شريفي موكب د عيدگاه مدخل ته ورسېده، عسكري قطعي نظامي سلامي ورته وكړله، د خرقې شريفي سندوخ يې د تهليلونو او تكبيرونو په ډېر كې د عيدگاه د ودانۍ بام ته وخېژاوه او موږ ته يې د عيدگاه په غولي كې خای راكړ. تر دې وروسته اعليحضرت غازي د عيدگاه د ودانۍ پر بام ښكاره سو، خرقه شريفه له مبارك سندوخه څخه راوايستله سوه او څو واري يې شاومخ خلكو ته وښوول سو، اوس زما دا نه دي په ياد چي خرقه شريفه چا ښكاره كړله.

تر دغو مراسمو وروسته اعليحضرت غازي قام ته په خطاب كې وويل:-
 "زه د لوی خدای په توکل او ستاسي مړنيو په اصرار او مرسته د سقاو د زوی
 جنگ ته مخ پر کابل رهي يم، خپلي مرستي او دعاوي به نه راڅخه سپموي".
 تر دې وينا او دعا وروسته اعليحضرت غازي د عيدگاه د ودانۍ له بامه
 راكښته سو، ټول خلك له اعليحضرت غازي سره پلي د خرقې شريفي په
 سندوخ پسي روان وو. غرمې ته نژدې دغه مبارك سندوخ د خرقې شريفي
 زيارت ته ورساوه سو او پر خپل خای يې په ډېره درناوي كښېښوو.
 زه چي غرمه كور ته راغلم، مور ته مي د دغي نيمې ورځي گذارشات
 وويل، ماما مي (عبدالخالق) ناست و، زما تر وينا وروسته يې دا پر زياته كړه،
 اعليحضرت چي د خرقې شريفي په مبارك سندوخ پسي پلي رهي و،
 اوبښكي يې هم تر سترگو راتلې. پلار مي د ده تر خبرو وروسته وفرمايل:-
 آهوی دشت معاصی را دو روزی سر دهید
 تا کجا خواهد دوید آخر شکار رحمت است

(۵۹) عيدگاه د کندهار د احمدشاهي ښار د باندي شمالي لور ته له عيدگاه دروازې څخه
 نژدې يو فرلانگ ليري واقع ده. (اوس ۱۳۸۴ ش د محمود طرزي په نامه ښوونځی پکښې
 جوړ دی، هوتک).

د سلطان محمد خان عليزي پور ته كېدل :-

د كورنيو چارو وزير عبدالعزیز خان باركزی يې د خېلو له پاره راغی د ياغيانو مشران ونيول سوه او د ۱۳۰۲ ش كال په سنبله كي په كندهار كي د عيدگاه دروازي د باندې په توپ كي والوزول سول^(۶۰).

د اعليحضرت امان الله خان خلع :-

د اعليحضرت امان خان كډي د موټر په واسطه د ۱۳۰۷ ش كال د قوس په مياشت كي له كابل كندهار ته راوړسېدلې. د جدي په مياشت كي اعليحضرت امان الله خان پاچهي عنايت الله خان ته وسپارله او د دې مياشتي پر ۲۵ سهار له كابل راووت او پر ۲۷ كندهار ته راوړسېد.

خو ورځي پس معين السلطنه، چي د ده تر خلعي وروسته په كابل كي پاچا سوی و، د پېښور او چمن له لاري كندهار ته پسي راغی.

اعليحضرت چي له غزني څخه كندهار ته راستون سو، كندهار ښار ته ننه نه ووت، له درواهي څخه مخ پر چمن رهي سو او د ۱۳۰۸ هـ ش د جوزا لومړۍ نېټه (۱۹۲۹ ع د می پر ۲۳) له سرحد څخه واوښت. څه كم يوه مياشت يې په بمبئي كي تېره كړله او د چنگاښ پر دوهمه (۳۰ د جون پر ۲۲) له بمبئي څخه د بحر له لاري د ايتاليا په نيامت وخوځېد. اعليحضرت غازي چي له وطنه ووت، رحمت الله پوپلزي عريضه نويس اته بيته ورته وويل. په دې مطلع :-

دبمن ور كړله نړۍ رشته په لاس

جاهلانو پسي ور كړی پيچ و تاب

د كندهار ښار تريوې مياشتي كلابندی وروسته د شنبې په ورځ د

^(۶۰) پېښ ليك، ۲۴۴ مخ. د دغه بغاوت د تفصيل له پاره علامه استاد خای تش پرې ايښی دی (م. هوتک).

۱۳۴۸ هـ ق کال د دریمې خور په اتمه - ۱۹ میزان ۱۳۰۸ ش د مهردل خان بارکزي او زقوم خان اڅکري په مشرۍ (له سقاویانو څخه) ونیول سو. تر ټولو دمخه پر بنکاپر دروازه راغلل هغه ورځلاسه کړله سوه^(۶۱).

بیان د قندهار امان الدیار :-

د افغانستان د خپلواکۍ گټونکي د معارف پالونکي او پر ترقۍ مین پاچا اعلیحضرت امان الله شاه غازي (۱۲۹۷ - ۱۳۰۷ هـ ش) د ۱۳۰۴ هـ ش کال د میزان ۱۹ مه لومړی وار کندهار ته راغی.

د اعلیحضرت غازي امان الله شاه د دغه سفر له پاره په پښتو ژبه یو چا یوه لارښوونکې رساله لیکلې ده، نامعلوم مولف دغه رساله "بیان د قندهار امان الدیار" نوملې ده، د کندهار لقبونه د اشرف البلاد او دارالقرار په ډول ما اړوبدلي وو، خو د امان الدیار پر لقب یې زه په دغه رساله کې پېښ سوم. د کندهار له پاره د امان الدیار لقب د اعلیحضرت امان الله شاه غازي له درانه نامه سره اړیکې لري. د بیان د قندهار امان الدیار مولف د خپل دغه تالیف نسبت د اعلیحضرت امان الله شاه غازي د نامه سره د رسالې په شپږم مخ کې داسي بیانوي :-

"پاسنی^(۶۲) لار د کابل په څه تفصیل ځکه بیان سوېده، چي له دارالسلطنې^(۶۳) به غازي پاچا امیر امان الله خان (پر دغه لار) تشریف و قندهار ته وړي، چي لومړی تگ یې دی...".

د دغې رسالې متن پر دغو اوو عنوانونو وېشلی دی :-

^(۶۱) د طلوع افغان د ۱۳۰۸ ش کال د سنبلې په ۲۹ گڼه کې د اڅکزو د پورته کېدلو خبر خپور سوی دی.

^(۶۲) په اصل کې "پاسنه".

^(۶۳) په اصل کې "دارالسلطنه".

۱. په لار د قندهار تل بهار - په دغه څېړنه کې د کابل څخه تر کندهار پورې مزلونه، د هغو تر منځ واټنونه (فاصلې) او د بحر له سطحي څخه د هغو جگوالی بیان سوی دی.
 ۲. نوري لاري - په دغه څېړنه کې د کندهاره څخه د هرات لار، د کندهاره څخه د پښين لار، له پښينه څخه ډېره اسماعيل خان ته لاري، له کوټي څخه ډاډر او سيوی ته لار او د هغو واټنونه ښيي، دلته مولف خپله څېړنه د پښتونخوا تر ختيځ بريده رسوي.
 ۳. موقعيت^(۶۲) د ښار - په دغه څېړنه کې د کندهار ښار طول البلد او عرض البلد، د تودوخي درجه، د کندهار د احمدشاهي د کلا کيفيت، د غولي اندازه او بازارونه بيان سوي دي.
 ۴. پيداوار د قندهار
 ۵. سیرابي
 ۶. خو تاريخي ټکي - په دغه څېړنه کې مولف د کندهار د زاړه ښار وداني د مقدوني سکندر بولي. د کندهار نور تاريخي حالات په خورا اجمال بيانوي او د ميرويس نيکه تر بري پوري دا لړۍ رارسوي.
 ۷. اېران او هوتک د قندهار - په دغه څېړنه کې مولف يوازي د هوتکو پر کارنامو بسنه نه کوي، بلکې د کندهار تاريخ تر غازي امان الله شاه پوري رارسوي. په دغه ترڅ کې ځيني فرهنگي مسئلې هم په ډېر اجمال څېړي.
- دا رساله د ۱۳۰۴ هـ ش کال د تلي پر اووه لسمه له کابل څخه کندهار ته د اعليحضرت غازي تر رهي کېدلو يوه روځ دمخه په کابل کې پای ته رسېږي. د مخونو شمېر يې ۵۳ دی، قطعه يې وړه ده، د متن له انشاء څخه داسې ښکاري چې پښتو د مولف مورنۍ ژبه نه ده، زه گمان کوم چې دغه زما د کتابتون نسخه د مولف پخپل خط کښلې ده.

^(۶۲) په اصل کې د موقعيت پر ځای "موقع" ليکلی دی.

د کندهار واکمنان،

قضاء، مطبوعات

او ..

د کندهار واکمنان :-

بیرم خان، له ۹۵۲ هـ ق څخه تر ۹۶۲ هـ ق پوري، د همایون له خوا د کندهار حاکم و.

شاه محمد کلاتی، ۹۶۳ هـ ق

شاه بېگ کابلی، ۱۰۰۳ - ۱۰۱۵ هـ ق، په کندهار کې مړ سو.

تخته بېگ ملقب په سردار خان، ۱۰۱۵ - ۱۰۱۷ هـ ق^(۱).

غازي بېگ

گنجعلي خان، ۱۰۳۱ - ۱۰۳۴ هـ ق

علیمردان خان د گنجعلي خان زوی، ۱۰۳۴ - ۱۰۴۷ هـ ق

قليچ علي خان، ۱۰۴۷ - ۱۰۵۰ هـ ق

صفر علي خان، د ۱۰۵۰ هـ ق د شوال په وروستی ورځ، د قليچ خان

په عوض کې د کندهار حاکم سو. دوه کاله یې حکومت وکړ. په ۱۰۵۴ هـ ق

ومړ (افغانستان در عصر گورگانی هند، ۱۰۱ - ۱۰۳ مخونه).

سعید خان بهادر ظفر جنگ، د ۱۰۵۲ هـ ق کال د روژې په میاشت کې

^(۱) د میرزا حکیم له امر او څخه و. د میرزا حکیم او اکبر په جنگ کې یې د توري نوم ولاړ. د میرزا حکیم تر مرگ وروسته د اکبر په امر او کې شامل سو (۹۹۳ هـ ق). له کنورمان سنگه سره د کابل لور ته واستاوه سو. د یوسفزو په ځبلو کې له مان سنگه او زین خان کوکه سره ملگری و او د یوسفزو او روښانیانو په ځبلو کې یې ډېر ځان ستړی کړ. وروسته د شهزاده سلیم (بیا جهانگیر) سره وگوماره سو. په لاهور کې یې جاگیر ورکړ. بیا د پېښور تانه دار مقرر سو. له روښانیانو سره یې جنگونه وکړل.

د جهانگیر د پاچهۍ په لومړي کال چې اوازه سوه د هرات صفوي نائب الحکومه حسین شاملو پر کندهار برید وکړ، تخته بېگ ته یې دوه زری منصب او د سردار خان لقب ورکړ د میرزا غازي بېگ سره یې د کندهار د والي شاه بېگ په مرسته ولېږه. دوی چې کندهار ته ورسېدل قزلباشو د کندهار کلابندي پرې ایښې وه. دی د شاه بېگ پر ځای د کندهار واکمن سو او په ۱۰۱۶ هـ ق کال په کندهار کې مړ سو. (مآثر الامراء ۱/ ۴۷۶ مخ).

چي صفدر خان د کندهار له حکومته معزول سو. سعيد خان يې پر خای مقرر سو (سیرالمتاخرين، ۷۲ مخ).

مير بزرگ د مير معصوم بهکري قندهاري زوی (متوفی ۱۰۳۳ هـ ق)، د غازي تر خان، سردار خان، قراق خان او بهادر خان په وختو کي د کندهار بخشي و.

خواص خان، ۱۰۵۷ هـ ق. دی د ۱۰۵۶ هـ ق کال د رجب په ۱۵ د کندهار حاکم مقرر سوی و. په دغه وخت کي شاه جهان په کابل کي و. دولت خان بېټنی، ۱۰۵۹ هـ ق

خواجه کلان، د بابر د زوی کامران له خوا د کندهار واکمن و.

د کندهار نائب الحکومه گان د سدوزيو په دوره کي :-

عباس خان سدوزی، عبدالخالق سدوزی چي تېمورشاه ته پورته سو شپږمه ورځ يې لښکري مخ پر کابل رهي کړلې. د کندهار حکومت يې خپل ورور عباس خان ته وسپاره (زیب تاریخ ها، روسي ژباړه، ۳۸ مخ).

شهزاده همايون د تېمورشاه مشر زوی، ۱۱۸۶ - ۱۲۰۸ هـ ق

شهزاده قیصر د شاه زمان زوی، ۱۲۰۸ هـ ق

شهزاده حیدر د شاه زمان زوی، ۱۲۰۹ هـ ق

مهر علي خان ساگری د شاه زمان له خوا، ۱۲۱۴ - ۱۲۱۶ هـ ق

محمد علي خان (ملقب په شاپسند خان) د زمان شاه له خوا، شاه

محمود چي حمله وکړه، ده د کندهار تر ښار د باندي له شاه محمود سره

جنگ وکړ، مات سو په کلا ننوت. ۳۰ ورځي يې کلابندي ټينگه کړه.

شهزاده کامران د شاه محمود له خوا، ۱۲۱۶ - ۱۲۱۹ هـ ق

عبدالکریم خان د رحيمداد خان زوی، د زمان شاه په وختو کي د

کندهار نائب الحکومه و (تازه نوای معارک).

شهزاده قیصر د شاه زمان زوی (د شاه شجاع له خوا)، ۱۲۱۹ هـ ق،
پلاریږي په کندهار کي ورسره و.

شهزاده کامران د شاه محمود زوی (دوهمه پلا)

شهزاده یونس د شاه شجاع له خوا

شهزاده یوسف د شاه شجاع له خوا

میر علم خان (د فتح خان زوم) د دواړو نایب و (وگ: تاریخ سیاسی
افغانستان، ۷۹ - ۸۲ مخونه).

شهزاده ایوب د تیمورشاه زوی، د شاه محمود د دوهمي پاچهۍ په
پیل کي، نائب یې نواب اسد خان و.

نائب گل محمد خان پوپلزی، ۱۲۳۵ هـ ق، (گل محمد خان د اسلام
خان زوی د محراب خان لمسی د سهراب خان کړوسی).

شهزاده فتح جنگ د شاه شجاع زوی، ۱۱ د دوهمي خور ۱۲۵۵ هـ ق،
د شاه شجاع د دوهمي پاچهۍ په پیل کي. دی په نامه نائب الحکومه و،
اختیارات د میجر لیچ انگریز په لاس کي وه. سردار سمندر خان او سردار
عطا محمد خان د فتح جنگ نائبان وو (مهدی فرخ ۱۲۷ مخ).

شهزاده صفدر جنگ د شاه شجاع زوی، ۱۲۵۸ هـ ق، (د شاه شجاع د
دوهمي پاچهۍ په پای کي).

د کندهار نائب الحکومه گان د محمدزیو په وختو کي :-

سردار شپردل خان د پاینده خان زوی

سردار پردل خان د پاینده خان زوی

سردار کهنډل خان د پاینده خان زوی

سردار غلام حیدر خان د امیر دوست محمد خان زوی، ۱۲۷۲ - ۱۲۷۳

ق

سردار شېر علي خان د امير دوست محمد خان زوی، ۱۲۷۲ هـ ق
سردار محمد امين خان د امير دوست محمد خان زوی، ۱۲۸۲ هـ ق
سردار محمد سرور خان د محمد اعظم خان مشر زوی، ۱۲۸۵ هـ ق،
(سردار محمد عزيز خان ورور يې سپهسالار و).

سردار محمد هاشم خان، د ۱۲۸۵ د شعبان په ۱۵ د کندهار نائب
الحکومه بنوول سوی دی؟ د امير محمد يعقوب خان له خوا هم د کندهار
والي و.

سردار شېر علي خان د سردار مهردل خان زوی^(۲)، ۱۲۸۶ هـ ق
فتح محمد خان د وزير محمد اکبر خان زوی، د ۱۲۹۱ هـ ق په حدودو
کي.

سردار مير افضل خان د سردار پردل خان زوی، ۱۲۹۵ هـ ق، د امير
شېر علي خان له خوا.

^(۲) سردار شېر علي خان وار د واره په ۱۲۸۶ هـ ق د امير شېر علي خان له خوا د کندهار نائب
الحکومه مقرر سو. د امير شېر علي خان په دوهمه پلا پاچهي او د انگرېزانو د استېلا په
وخت کي.

د انگلستان د افغانستان پر ضد نومي کتاب په ۱۴۶ مخ کې ليکلي دي :-
د ۱۸۸۰ ع کال د اپريل په پنځمه لارډ ليتون سردار شېر علي خان ته خبر ورکړ، چي دی د
انگرېزانو له خوا څخه د کندهار پر سيمه حکمران مقرر سوی دی. د ۱۸۸۰ ع کال د می په
يوولسمه شېر علي خان د کندهار د خودمختار دولت د خپلواکه واکدار په توگه وټاکه سو. د
پښتو تاريخ په ۱۸۸/۴ مخ کې کښلي دي :-

امير عبدالرحمن خان وايي په کومو ورځو کي چي د کابل په معاملاتو مصروف وم د وطن
جنوب شرقي علاقه (کندهار) د پرنگيانو تر لاس لاندې وه او هغوی شېر علي خان والي
مقرر کړی و او هم لا هغه شان هغوی په کندهار کي و مگر انگرېزانو دغه والي د قندهار نه
ليري کړ او هغه له يې يو پښتن مقرر کړ او کراچي کي يې د استوگي ځای ورکړ. په ۲۱ اپريل
۱۸۸۱ ع کال = ۲۱ جمادى الاولى ۱۲۹۸ هـ ق انگرېزي پوځ د قندهار ښار خالي کړ او ما
ته يې حواله کړ او ما هاشم خان د کندهار والي مقرر کړ.

صفدر علي خان پنجشېری هزاره، د حسين علي خان وزير جنگ ورور د
امير شېر علي خان د پاچهۍ وروستی نائب الحکومه.

محمد اعظم خان د امير دوست محمد خان زوی، د خپل ورور
محمد افضل خان د پاچهۍ په وختو کي (د رشتيا او طبيبي اظهارات).
نواب غلام حسين خان، ۱۲۹۶ هـ ق = ۱۸۷۸ ع، د انگرېزانو له خوا د
کندهار والي وټاکه سو.

سردار عبدالرسول خان، د ۱۲۹۸ هـ ق پای = ۱۲۹۹ پای، د امير
عبدالرحمن خان له خوا لومړی والي
سردار شمس الدين خان

سردار محمد هاشم خان، ۱۲۹۸ هـ ق، د امير عبدالرحمن خان د
جلوس په اوایلو کي.

سردار نور محمد خان د سلطان طلايي زوی، ۲۶ ذی الحجه ۱۲۹۹ هـ
ق^(۳).

سردار محمد علي خان، د سردار پير محمد خان زوی د پاينده خان
لمسی. دی په ۱۳۰۹ هـ ق کي د دوهمي خور په شپاړسمه مړ سو پر خای يې
تېموري مقرر سو.

عبدالله خان تېموري هراتی، ۱۲ د محرمي ۱۳۱۲ هـ ق

امير محمد خان لوگری، دوهمه خور ۱۳۱۲ هـ ق

محمد عالم خان غوچي باشي، ۲۸ د کوچني اختر ۱۳۱۳ هـ ق

سردار محمد عثمان خان، د سردار محمد عمر خان زوی د لوی سردار
محمد عظيم خان لمسی. د ۱۳۳۱ هـ ق کال د ذي القعدې په ۲۴ د کندهار

^(۳) په يوه بل ياداشت کي د (صحيفه زرین ۲۵۰ مخ په حواله) سردار نور محمد خان له
۱۲۹۹ هـ ق = ۱۸۸۲ ع څخه تر ۱۳۱۰ هـ ق = ۱۸۹۲ ع پوري د کندهار حاکم بلل سوی دی
(م. هوټک).

له نائب الحکومگی څخه ولاړ.

سردار محمدیونس خان، ۱۷ د محرمي ۱۳۳۲ هـ ق د ۱۳۳۳ هـ ق تر پایه، امین الوجوهات یې لقب و د صوفي دین محمد خان زوی د سلطان طلايي لمسی.

خوشدل خان لوی ناب، د شېردل خان لوی ناب زوی د میرداد خان بارگزي لمسی.

سردار عبدالقدوس خان اعتمادالدوله، ۱۲۹۸ هـ ش، د ۱۳۰۰ هـ ش د جدي پر ۱۴ له کندهاره کابل ته ولاړ.

عبدالعزیز خان بارگزی (وزیر داخله)، ۱۹ جدی ۱۳۰۰ هـ ش
محمد سرور خان بارگزی (سردار اعلی)، ۱۳۰۱ هـ ش = ۱۹۲۳ ع
عبدالکریم خان بارگزی علمي، ۳ میزان ۱۳۰۷ هـ ش، د ۱۳۰۷ ش کال د میزان په نهمه کندهار ته راغی. تر دغه پخوا د بلخ والي و.
عبدالقدیر خان تره کی (د شمالي اوسېدونکی)، د سقاو له خوا د کندهار نائب الحکومه سو. پر دل خان یې نائب سالار و.

په نادري دوره کي :-

مهردل خان بارگزی

عبدالغني خان محمدزی

محمدگل خان مومند، د ۱۳۰۹ ش کال د حوت په اوومه د چمن له لاري کندهار ته راغی د کندهار د چاپخاني مصحح سيد حسين د هرکلي يو شعر ورته وړاندي کړ، يو نيم بيتي يې دا دی :-
خدای دي راوله وزیر محمدگل خانه !

او د ۱۳۱۱ هـ ش کال د کب (حوت) پر اوومه کابل ته رهي سواو د ۱۳۱۲ ش کال له ؟ څخه مزار شريف ته ولاړ او هلته د ماورای هندوکش

رياست تنظيمي ته تبديل سو.

غلام فاروق خان د سردار محمد عثمان زوی، ۱۳۱۱ ش = ۱۹۳۲ ع، د ده د مقرري په وخت کي محمد گل خان لا رئيس تنظيميه و.

په ظاهر شاهي دوره کي :-

سردار محمد داود خان، ۱۳۱۴ ش = ۱۹۳۵ ع، د ۱۳۱۸ په اسد کي د قواي مرکز قوماندان سو. د سردار محمد عزيز خان زوی د سردار محمد يوسف خان لمسی د يحيي خان کړوسی.

غلام فاروق خان، ۱۳۱۷ ش = ۱۹۳۸ ع (دوهمه پلا)
سردار علي شاه خان، اسد ۱۳۱۸ ش = ۱۹۳۹، د سردار محمد سليمان خان زوی د سردار محمد آصف خان لمسی د سردار يحيي خان کړوسی.

محمد قاسم خان، ۱۳۲۰ ش = ۱۹۴۱ ع

محمد يونس خان، ۱۳۲۶ ش = ۱۹۴۶ ع

عبدالغني خان گردېزی، ۱۳۳۰ ش = ۱۹۵۰ ع

محمد صديق خان وزيری، ۱۳۳۸ ش = ۱۹۵۹ ع

خان محمد خان پوپلزی، ۱۳۳۹ ش = ۱۹۶۰ ع

محمد صديق خان محمدزی، ۱۳۴۱ ش = ۱۹۶۲ ع

انس خان محمدزی، قوس ۱۳۴۴ ش = ۱۹۶۵ ع

ډاکټر عبدالرحيم شريفی، ۱۳۴۶ ش = ۱۹۶۷ ع

محمد صديق (دوهمه پلا) ^(۴)، ۱۳۴۷ ش = ۱۹۶۸ ع

سلطان عزيز زکريا، ۱۹۷۰ ع تر ۱۳۵۲ ش = ۱۹۷۳ ع

^(۴) له غلام فاروق خان وروسته د عيسوي سنو شمسي معادل ما پرزيات کړی دی، (م. هوتک).

د جمهوریت دوره :-

ایوب عزیز، ۱۳۵۲ - ۱۹۷۳ ع، د ۱۳۵۷ ش د ثور په اوومه چي په کابل کي خلقي کودتا وسوه، ایوب عزیز یې بندي راوست.

د دیموکراتیک جمهوریت دوره :-

۱. جنرال میر تاماس رؤف د کوهستان اوسېدونکی. د ایوب عزیز تر بندي کولو وروسته د کندهار رئیس تنظیمیه (ملکي او عسکري حکمدار) سو.

۲. انجنیر ظریف توتا خېل، د سي آی ای کوم اسناد چي په ایران کي خپاره سوي دي، په هغو کي دغه سړی د CIA جاسوس بنوول سوی دی.

۳. صاحبجان صحرايي نورزی د دهرات، د ۱۳۵۸ ش کال د جدي تر شپږمي پوري.

۴. شهنواز شیواني^(۵)، (د ۱۳۵۸ هـ ش کال د مرغومي له ۱۳ څخه لس میاشتي).

۵. عبدیانی (د جلال آباد د بهسودو و).

^(۵) د ده زوی گلنواز شیواني ما (رشاد) ته وویل :-

زما پلار شهنواز شیواني د فقیر عبدالرحمن علیزي زوی، د عبدالکریم خان لمسی، د میرویس خان کړوسی، د حاجي محمدظریف کوسی دی. شیوان د فراه له ښاره څخه تقریباً ۳۵ کیلومتره لیري پروت دی. دی په دغه کلي کي په ۱۳۲۰ یا (۱۳۲۲) هـ ش زېږېدلی دی. حربي بنوونځی او حربي پوهنتون یې په کابل کي ویلي دي، مسلک یې مخبره وه، ده خپله لیکلې سوانح "له گوروانی تر ولایته" په ۱۳۶۰ - ۱۳۶۱ کلو کي کښلې وه. له کندهاره چي موقوف سو، احتیاط ته ولاړ، نهه میاشتي په احتیاط کي و، بیا د افسرانو معلم سو، تر ۱۳۶۸ هـ ش پوري استاد و، د ۱۳۶۸ هـ ش د حوت پر ۱۶ د شهنواز خان ټپي کودتا وسوه، د دغې میاشتي په ۱۶ - ۱۸ ورځو کي شهید کړه سو.

۶. حميد الله روهي
۷. محمد زمان
۸. جنرال اکرم
۹. محمد شفيق مشهور په (گل اغا شېرزی)
۱۰. ملا محمد حسن
۱۱. ملا محمد حسن رحمانی
۱۲. محمد شفيق مشهور په (گل اغا شېرزی)
۱۳. انجنير محمد يوسف پښتون
۱۴. محمد شفيق مشهور په (گل اغا شېرزی)
۱۵. اسد الله خالد

د کندهار د زون آمران :-

۱. عبدالمجيد سربلند د سربلند خان بارکزي زوی د محمد کریم خان لمسی (د اطلاعاتو کلتور وزیر) مقرري د ۱۳۵۹ ش کال د روژې میاشت.
۲. عبدالحق بارکزی د عظیم جان زوی د عبدالکریم علومي لمسی.
۳. عبدیانی
۴. شیوانی
۵. نورالحق علومي، د عظیم جان بارکزي زوی، ۱۳۶۷ ش محمد شفيق مشهور په گل آغا، د حاجي عبداللطيف زوی د اسلامي انقلاب له پيله نائب الحکومه و. طالبانو ليري کړ.

د کندهار د بلدي رئيسان (ښاروالان) :-

عبدالرحمن خان لودين د کاکا سيد احمد خان زوی

سردار عبدالله جان طرزی د عبدالحبیب خان زوی، د ۱۳۰۷ ش کال
د اسد په ۱۰ چي امان الله خان کندهار ته د اروپا له سفره راغی دی رئیس
بلدیو و.

غفار جان پوپلزی، (د یحیی خان د کورنۍ)

اغا بادر محمد زی (د سقاو د زوی په پاچهی کي)

منشي محمد عثمان بارکزی (د مهردل خان په حکومت کي)

محمد ناصر خان بامیزی

محمد اکبر خان الکوزی

بابا عبدالعزیز خان الکوزی

.....

.....

افضل جان بارکزی

لعل محمد خان کاکړ

محمد صدیق سدوزی

.....

.....

حسن جان د نعیم جان معمار باشي زوی

.....

د کندهار مستوفیان :-

پخوا په کندهار کي مستوفي نه و. فقط د سربسته دارپه نامه د لومړي
او دوهم دفتر مشر حسابي چاري اداره کولې. لومړي دفتر د معاش و مصرف
(خرش) و او دوهم دفتر د مالیاتو او باقیاتو و.

محمد حسن خان سرد دفتر، د امیر عبدالرحمن خان په وختو کي

(سراج التواريخ ۱۲۰۸/۳ مخ)

ميرزا عبدالرزاق خان دفتری اول کندهار^(۶)

سید عبدالجواد آغا، د لومړي دفتر سرکاتب

ميرزا محمدرفيق خان الکوزی، د دوهم دفتر سرکاتب و، چي بيا تر

مرگه پوري د شرکت وطن مدير محاسبه مقرر و.

گل محمد خان وردگ، د نظام سر دفتر (افغانستان در مسير تاريخ)

ميرزا عبداللطيف، په يکشنبه ۲۹ حمل ۱۳۰۴ په کندهار کي مړ سو.

سید حبيب، ۱۳۰۴ هـ ش، سید حبيب د سید قاسم رشتيا پلار و.

عبدالوهاب خان پوپلزی، ۱۳۰۷ هـ ش، تر دغه پخوا د کابل مستوفي و.

عبدالله خان لغمانی اتمر خېل مهمند، د ۱۳۱۴ هـ ش حدود

ميرزا محمد اسلم خان، د رحمت الله لېوال پلار. په ۱۳۱۸ هـ ش کال

په کابل کي مړ سو.

عبدالاحد خان، د ۱۳۲۱ هـ ش حدود، د عبدالله خان لغمانی مستوفي زوی

عبدالغفور خان، د سید قاسم رشتيا ماما

منصوري، د ۱۳۶۳ ش د قوس په اتمه په کابل کي مړ

تنخواوي :-

د ۱۳۱۲ هـ ق کال په دوهمه خور کي امير محمد خان لوگری د

کندهار نائب الحکومه مقرر سو. کالنی تنخواه يې ۵۱۶۶ کابلۍ وه.

^(۶) دا سړی تر ۱۳۳۳ هـ ق پوري لا په کندهار کي و. د دغه کال په دريمه خور کي د ده د

بنو خدمتو په باب يو عريضه د کندهار خلکو امير حبيب الله خان ته رالېږلې ده. دغه

عريضه په ملي ارشيف کي خوندي ده (اسناد آرشیف، ۱/۶۴ مخ). مگر د دغه عبدالرزاق

يوه بله عريضه د امير حبيب الله خان په نامه سته چي تاريخ يې د ۱۳۳۲ هـ ق د شوال

شلمه ده. په دغه عريضه کي ده ليکلي دي ما کوم بل کار ته مقرره کړئ. د اسناد آرشیف په

۱/۶۵ مخ کي سرشته دار سابقه قندهار معرفي سوی دی.

د کندهار د مرافعي قاضيان :-

قاضي غلام هوتک (۷)

قاضي عبدالسلام بارکزی (۸)، د خان علوم قاضي محمد سعيد زوی

قاضي نظر محمد خان پوپلزی د ارغسان قاضي (۹)

مفتي محمد جان ساگری (په ابتداييه کي)، د نادر خان او ظاهر خان په پاچهيو کي (۱۰)

قاضي عبدالوهاب عليزی، (د بېنوا ورور)

قاضي عبدالکریم، په گرشک کي قاضي و. درې متره خلی يې سر ته ولاړ دی.

قاضي محمداکبر خان، په ۱۳۰۵ ش کال د کندهار د مرافعي قاضي و (۱۱).

(۷) د سيد نور محمد شاه د پلار سلېمان شاه يو اقرار خط چي په ۱۲۵۹ هـ ق کال ليکل سوی دی، د قاضي غلام مهر لري (اسناد آرشیف ۹۷/۱ مخ) دده د قضا په باب ويل سوي دي :-
بېره زما ده، اختيار يې د قاضي غلام دی.

اشه اشه لالا اشه مربي دي قاضي غلام دی.

(۸) د امير شېر علي خان په وختو کي د سيد نور محمد شاه په يوه قباله کي، چي په ۱۲۹۲ هـ ق کې کښلې ده، د ده مهر سته (اسناد آرشیف ۴۵/۲ مخ).

د ۱۲۷۸ هـ ق کال چي امير دوست محمد خان د هرات د نيولو په نيامت له کابل څخه کندهار ته ورسېدی، قاضي عبدالسلام يې له قاضي توبه ايسته کړ او د ده پر خای يې د ده وراره قاضي سعدالدين د خان علوم عبدالرحمن خان زوی مقرر کړ (سراج التواريخ).

(۹) د ۱۳۳۱ هـ ق په بلوا کي د خلکو له خوا وواژه سو.

(۱۰) د نورزيو په برجه کي اوسېده. زوی يې گل نومېدی د زړو شيانو د خرڅولو دوکان يې درلود.

(۱۱) د قاضي محمداکبر خان له زويه څخه د سيد محمد ميوند سکه خور وه. د محمداکبر خان لمسی د کمونستانو په دوره کي جنرالۍ ته ورسېد.

قاضي محمداکبر خان اڅکزی، د قاضي عبدالشکور خان خوری (۱۲)
 ملا غلام دستگیر، د ملا غلام نبي پر خای د محکمې مفتي (د عين
 الدوله په فرمان ۱۳۳۶ هـ ق)
 عبدالحکيم اخندزاده، د قاضي رحمت الله هوتک زوی. د امير
 عبدالرحمن په وختو کي
 قاضي کوچی - عبدالغفار هوتک (۱۳)
 قاضي غلام دستگیر هوتک (۱۴)
 قاضي عبدالقيوم خان نورزی، د امان الله خان په وختو کي تر قاضي
 عبدالوهاب وروسته. د استقلال په جنگ کي مفتي و.
 قاضي اختر محمد ساگری د ملنگ زوی، د نادر خان د پاچهۍ په پيل

(۱۲) قاضي عبدالشکور، عبدالواسع اخندزاده، قاضي محمداکبر خان، والي علي احمد
 خان، قاضي کوچی د سقاو د زوی په امر کابل ته بنديان ولېږل سول. قاضي محمداکبر
 خان يې د سقاو د زوی په دربار کي په برچوو واژه. عبدالواسع اخندزاده او والي يې د
 سقاو د زوی په حکم په توپ کي والوزول. عبدالعلي خان هم ورسره و، د کابل پر لار هزاره
 گانو وگرزاوه. قاضي کوچی يې ايله کړ.

(۱۳) د امان الله خان په وختو کي قاضي و. د سقاو د پاچهۍ په دوره کي تر غلام دستگیر
 اخوندزاده هوتک دمخه د مرافعي قاضي و. د نادر خان په اوایلو کي هم د مرافعي قاضي
 و. قاضي نظر محمد پوپلزی يې لومړی مفتي او عبیدالله جان صاحبزاده هوتک د ډاکري يې
 دوهم مفتي و.

(۱۴) د امان الله خان په وختو کي د ابتدائي قاضي و. د سقاويانو لومړی د مرافعي قاضي و.
 د نادر خان په وختو کي هم دی قاضي مرافعه و. لومړی مفتي يې نظر محمد پوپلزی (د
 قاضي کوچی په وختو کي مړ سو) او دوهم مفتي يې عبیدالله جان صاحبزاده و. قاضي
 غلام دستگیر د عبدالعلي اخوندزاده وراره او د احمدعلي اخوندزاده د اکا زوی و. دوی
 د محمد هوتک لمسيان دي. د ارغسان په سيوري کي د ممو کارېز د دوی دی. دی چي مړ
 سو د ابتدائي قاضي اختر محمد خان ساگری د مدد خان د کوڅې اوسېدونکی قاضي
 مرافعه سو.

کي قاضي ابتدائي و.

قاضي خواجه محمد هوتک، د قاضي عبدالمنان پر خای د ابتدائي قاضي سو. دمخه مفتي و.

قاضي صاحبجان تگاوی^(۱۵)

قاضي عبدالحی پنجشېری، ۱۳۳۰ ش

قاضي غلام نبي کامه وال^(۱۶)

قاضي ايشان^(۱۷)

قاضي غلام جان بارکزی د خيرالدين زوی، د دهلي قاضي د محمدگل خان په وختو کي.

قاضي محمد ابراهيم کاموي، مرافعه^(۱۸)، د ۱۳۳۵ ش حدود

قاضي ابوالقاسم. د مرافعي قاضي، د کوهستان اوسېدونکی

قاضي جليلي، په ارغنداو کي قاضي و.

مفتي خير محمد، د مرافعي قاضي^(۱۹)

د بلدي ملا عبدالله پوپلزی د مرافعي قاضي و^(۲۰)

^(۱۵) دمخه د ابتدائي قاضي و. په کندهار کي چا په چاره وواهه.

^(۱۶) سردار داود خان چي صدراعظم سو، کابل ته يې راوغوښت د کابل قاضي مرافعه يې مقرر کړ.

^(۱۷) د کابل د شمالي اوسېدونکی و. تر قاضي عبدالحی وروسته د مرافعي قاضي سو. دمخه د ابتدائي قاضي و. قاضي محمديوسف اندر؟ يې مفتي و. بل مفتي يې محمد سعيد صاحبزاده و (د سپين کوخي صاحبزاده د کورنۍ).

^(۱۸) د صدراعظم موسی شفيق پلار (م. ه).

^(۱۹) په يوه سترگه ږوند و.

^(۲۰) بلدي د کندهار د احمد شاهي ښار په جنوب کي د يوه کلي نوم دی (م. هوتک).

د ابتدائي قاضيان :-

قاضي عبدالمنان د جلال آباد^(۲۱)
 قاضي اختر محمد ساگزی
 مفتي محمد عظيم توخي ؟ د مراغي مفتي و.
 قاضي محسن نورزی^(۲۲)
 قاضي مبین^(۲۳)
 مفتي جمعه خان اندر^(۲۴)

د کندهار د پوهني مديران :-

مولوي صالح محمد خان هوتک^(۲۵)
 غلام حيدر عدالت
 غلام جيلاني جلالی^(۲۶)
 برهان الدين کشکي
 ډاکټر اصغر خان
 محمد اسماعيل پنجشېری
 حاجي محمد آصف خان خوگيانی^(۲۷)

^(۲۱) د محمد سرور خان په وختو کي. قاضي نظر محمد پوپلزی يې مفتي و.

^(۲۲) د ډنډ قاضي ويا د گرشک قاضي سو. ورور يې قاضي محمدرسول د دهلي قاضي و.

^(۲۳) د محمد گل خان په وختو کي د دهلي قاضي و.

^(۲۴) د قاضي غلام دستگير پر خای سرپرست و.

^(۲۵) مولوي صاحب په ۱۳۰۰ هـ ش کال يې د کندهار په ښار کي د رسمي مکتبو لومړی خښته کښېښووله. لومړی مدير معارف دی. په ۱۳۱۵ هـ ش کي کابل ته تبدیل سو او په پښتو ټولنه کي د پښتو ژبي مبصر او د اعليحضرت همایوني د پښتو استاد مقرر سو.

^(۲۶) د ۱۳۱۸ هـ ش کال د اسد په مياشت کي د کابل له مدیریت معارف څخه د کندهار مدیریت معارف ته تبدیل سو.

^(۲۷) حاجي محمد آصف خوگيانی د قاضي صالح محمد خان زوی. پلار يې د سردار هاشم خان په وختو کي د کابل د مراغي قاضي و. آصف خان بيا په ... کي والي سو. په ۱۳۷۰ هـ ش کال خپل وراره په خوگيانو کي وواژه.

غلام محی الدین ایوبی
میر محمود اغا

عبدالباری اشنا

عبدالشکور بابکر خیل

غلام نبی رشتین یار

عبدالغفور ویاند

عبدالعلی کندهاری

نورگل خان

میر حبیب سہیلی

عبدالشکور بابکر خیل (دوہم حل)

عبدالغفور ویاند (دوہم حل)

محمد نبی الکوزی

د دموکراتیک جمہوریت دورہ :-

محمد عظیم ہوشمند

عبدالشکور روستانی

شہزادہ

عبداللہ حامی

محمد یوسف مجبور

سردار محمد

حیات اللہ رفیقی

د اسلامی انقلاب دورہ :-

شہر محمد حقیار

محمد حسين حيران

د طالبانو دوره :-

قاضي نظر محمد

ملا عبدالهادي

مولوي غياث الدين

مولوي محمد سليم

مولوي عبدالحكيم حقاني

اوسنی دوره (د حامد کرزي دوره) :-

محمد داود بارک

عبدالصمد خاورين

محمد شعیب وفا

محمد ولي هوتک

حيات الله رفيقي

محمد انور^(۲۸)

لکړ

د کندهار کوتوالان :-

ملا يوسف رستاقی^(۲۹)

^(۲۸) علامه بابا ګر تر اوومې شمېرې وروسته ځای سپين پرې اېښی دی، د د پوهني د رئيسانو وروستي نومونه موږ د ښاغلي حيات الله رفيقي په مرسته موندلي دي، پر زيات مو کړل، (علامه رشاد اکاډيمي).

^(۲۹) د ۱۲۹۸ په شوال کي چي امير عبدالرحمن کندهار ونيو. د دغه کال د ذی الحجي په کابل ته روان سو. د کندهار کوتوالي يې ملا يوسف ته وسپارله.

عبدالرحيم خان^(۳۰)

محمد اکبر ارغندي وال، په ۱۳۰۴ کي

محمد ظفر خان مورچه خېل مومند^(۳۱)

نياز گل خان، د ۱۳۲۳ ش په شاوخوا کي

محمد اکبر خان الکوزی، لومړی وار، د ۱۳۱۰ ش حدود^(۳۲)، دوهم وار

د ۱۳۳۰ ش

محمد اکبر خان محمدزی، د ۱۳۲۷ ش په شاوخوا کي^(۳۳)

عبدالقادر خان^(۳۴)

سيد عبدالغني وردگ، ۱۳۴۰ ش

مير عبدالرشيد^(۳۵)

^(۳۰) په ۱۳۰۴ کي معزوله او له کندهار د کابل ته تللی و. اعليحضرت امان الله شاه چي کندهار ته ولاړ. هلته د تفتيش په نتيجه کي دی گرم او په لس کاله بند محکوم سو (نطق های اعليحضرت ۱۰۰/۲ مخ).

^(۳۱) د لالپورې د اکبر خان زوی په ۱۳۰۶ ش کال د کندهار کوتوال مقرر سو. تر ۱۳۱۰ ش پوري د کندهار کوتوال و بيا د وزير محمدکل خان له خوا د دند حاکم سو.

^(۳۲) د دد سرد يار محمد خان الکوزی واصفي (د کاکا رازق پلار) د ۱۳۱۱ ش کال په دلو کي سرمامور مقرر سو. لږه موده محمدرسول خان پښتون هم ورسره مامور و (د سردار عليشاه خان په وختو کي). د فراه له کوتوالۍ څخه راتبدیل سوی و. محمدرسول خان په ۱۳۱۱ ش کال د سپين بولدک سرحد دار و.

^(۳۳) د کوهاک له محمدریو سره يې نسبي اشتراک درلود د پاکستان تحصيل یافته و. کشره لوري يې د اشرف پاس يوسفی څخه وده.

^(۳۴) د حاجي محمد هاشم باميزي لوگري زوی د محمد اکبر خان الکوزي په عوض کي.

^(۳۵) د شمالي اوسېدونکی. د داود خان د جمهوريت په وروستي کال کوتوال و. د خلقيانو په حکومت کي د دولت له خوا وواژه سو. کړخولی نور محمد د ده په وختو کي وواژه سو.

فرقه مشران :-

کرنیل محمد صادق خان، ۱۳۰۳ هـ ق^(۳۶)
برگډ عبدالوکیل خان نورستانی^(۳۷)، د ۱۲۹۲ ش = ۱۳۳۱ هـ ق، د جوزا
په میاشت کې د کندهار عسکري قوماندان سو^(۳۸).

جرنیل غلام نبي خان ناصر، د استقلال د جنگ په وخت کې
جرنیل ټپک محمد خان بارکزی، د ۱۳۰۴ هـ ش کال تر عقرب دمخه
مقرر سو.

جرنیل محمد یوسف خان، د نادر خان د پاچهۍ له ابتداء (۱۳۱۰ ش)
څخه د وزیر محمد گل خان تر مقرري پوري.
عبدالاحد ملکيار^(۳۹)

سردار محمد داود خان. رئیس تنظیمیه و^(۴۰)
سردار علی شاه خان، رئیس تنظیمیه و.

جنرال محمد علم خان ستانیزی د لوگر، تر ۱۳۲۹ ش پوري^(۴۱)
جنرال سید عالم شاه^(۴۲)

^(۳۶) تاج التواریخ، ۲۱۴ مخ.

^(۳۷) په ۱۲۵۴ هـ ش کال د نورستان په کانتون کلي کې زېږېدلی دی، د امیر عبدالرحمن
خان له وختو څخه د اعلی حضرت نادر شاه تر وخته پوري یې خورا ډېر خدمتونه ترسره
کړي دي. د ۱۳۰۹ هـ ش د زمري په نهمه په شهادت ورسول سو. د دهمزنگ په څلور لاري
کې د ده د خدمتونو په ویاړ یو څلی جوړ سو.

^(۳۸) پېښلیک، ۲۲۵ مخ. د سردار محمد عثمان خان د بلوا په وخت کې دی په کندهار کې و.
^(۳۹) د عبدالاحد خان مومند زوی د غزني اوسېدونکی. د محمد داود خان د راتلو سره
دی هرات ته تبدیل سو.

^(۴۰) ملکي و عسکري چارو په ده اړه درلوده. فراه او چخان سور هم په دغه وخت کې په
کندهار پوري اړه درلوده.

^(۴۱) د ۱۳۷۲ هـ ش کال په اوایلو کې په ډهلي کې ومړ او هلته خاورو ته وسپارل سو.

جنرال محمد سعيد خان، د پروان د سيد خېلو اوسېدونكى
ډگر جنرال محمد عظيم لغمانى، د غوايي د كودتا په وخت كې

د ديموكراتيك جمهوريت دوره :-

جنرال مير طهماسب رؤف، د كابل د شمالي (كوهستان) اوسېدونكى.
د روسيې فارغ التحصيل، د تره كې په وختو كې لومړى فرقه مشر و.
نور محمد سر روضه وال

مجيد سربلند، د كارمل په وخت كې رئيس تنظيميه

عبدالحق علومي

جمعه اخك، د شندېد اوسېدونكى

نورالحق علومي

اسلامي جمهوريت :-

محمد شفيق مشهور په گل آغا شېرزي

ملا نقيب الله الكوزى (ملا گل)، د ارغنداو د چهارغلبې د كلي
اوسېدونكى، طالبانو پسي واخيستى، په كور كې كښېنستى، اوله حكمدارۍ
خخه يې لاس واخيست. طالبانو هم نازاوه، وامي ورېدل په يوه اختر كې
طالبانو يو كروزيڼ موټر او شو ميلیونه افغانۍ ور ولېږلې.

پنچات :-

د سوداگرو د شخړو فيصلو په يوه مجلس پوري اړه درلوده، چي

د دى د كوهدامن د بهزادى اوسېدونكى و. په بهزادى كې د دوى خاى لوكو Luku
بولي. سيد ظاهر يې زوى دى. سيد عالم شاه په لوكو كې د خواجه گانو په هديره كې ښخ
دى. د دوى كورنۍ په خواجه گانو شهرت لري.

پنچات باله کېده. وروسته دغه نوم واوښت او د سوداگرو د شخړو د فیصلې ریاست نوم پر کښېښووه سو.

د کندهار پنچات باشیان :-

عبدالشکور خان بارکزی، د امیر عبدالرحمن خان په وختو کې
سید اکرم اغا، د ظاهرشاه د پاچهۍ په اوایلو کې
غلام فاروق خان توخی

کچاری :-

د اعلیحضرت امان الله خان تر وختو پورې یې گمرک کچاری بلله. د
اعلیحضرت امان الله د پاچهۍ په اوایلو کې درې کسه د کچاری اجازه
داران وو :-

۱. نورمحمد خان پوپلزی د یحیی خان د کوڅې
 ۲. عبدالله خان بابی
 ۳. سید نورمحمدشاه پارسپان
- دوی بیا هر یوه خپل شریکان درلودل. یو وخت محمدکریم خان
بارکزی د سربلند خان پلار^(۲۳) هم په دغو اجازه دارانو کې و.
لوه کچاری په کابل بازار کې وه. اوس قادري درملتون په هغه ځای
کې دی. کوچنۍ کچاری په گنج کې وه.

پښتو ادبي انجمن :-

د ۱۳۱۱ ش کال د قوس په ۹ په کندهار کې د وزیر محمدگل خان له

^(۲۳) سربلند خان د مجید سربلند پلار و. مجید سربلند د کارمل د حکمرانۍ په وختو کې د
اطلاعاتو او کلتور وزیر او د صدارت عظمی مرستیال و.

خوا، چي د کندهار رئیس تنظیمیه و، پرانستل سو. رئیس یې محمد عثمان
خان بارکزی و چي پښتون یې تخلص و. پښتون تردغه دمخه د کندهار د
بلدیې په ریاست کي سرکاتب و^(۲۲).

غري یې :-

مولوي عبدالخالق واسعي

حاجي ملا عطاء محمد اخوند

حاجي عبدالغفور خروتي

محمد اعظم ايازي

محمد گل نوري، وروسته راغی.

خادم قیام الدین په ۱۳۱۳ ش کال د دغه انجمن د رئیس مرستیال

سو. دې انجمن یوه میاشتنۍ مجله خپروله. (پښتو) نومېدله.

دا انجمن په ۱۳۱۴ ش کال په اوایلو کي کابل ته رانقل سو او د کابل

د ادبي انجمن سره گډ سو. وروسته دغه گډ انجمن د پښتو ټولني په نامه

ونومول سو. د کندهار په پښتو ادبي انجمن کي یو د تالیف مجلس جوړ

سو. غري یې دا کسان وو :-

عبدالحي حبيبي د طلوع افغان مدیر

محمد يوسف ايازي د طلوع افغان مرستیال

عبدالخالق واسعي د انجمن غړی

حاجي ولي محمد مخلص شاعر

حاجي عبدالغفور خروتي

محمد اعظم ايازي د انجمن غړی

^(۲۳) د طلوع افغان د شپږم کال (چهارشنبه ۲۳ عقرب ۱۳۰۶ - جمادی الاول ۱۳۴۶ هـ ق)

کي یې یو اوږد مضمون خپور سوی دی.

قيام الدين خادم د انجمن مرستيال
دوى په گډه د معلم پښتو په نامه په ۱۳۱۴ ش کال يو کتاب خپور کړ.

طلوع افغان :-

د ۱۳۰۰ ش کال د تلي په پنځلسمه يې لومړۍ گڼه خپره سوه. ژبه يې پارسي وه.

په ۱۳۰۴ ش کال د هفتې دوه واره (شنبه - چهارشنبه) خپرېدې.

د ۱۳۱۱ ش کال لومړۍ گڼه ټوله پښتو سوله.

په ۱۳۲۴ ش کال ورځپاڼه سوه.

مدیران يې :-

۱. مولوي صالح محمد خان هوتک د فيض محمد خان زوی د حاجي محمداکبر لمسی دی. حاجي محمداکبر هغه څوک دی چې د ده له پاره پټه خزانه (عباس کاسي) استنساخ کړې ده.

۲. عبدالعزيز خان الکوزی د غزني د سرشته دار (مستوفي) ميرزا عطاء محمد خان زوی د کابل په مطبعه کې له ۱۳۲۳ هـ ق څخه د ډبري مصحح و. له مشروطه خواهانو سره يې سياسي رابطه درلوده. په ۱۳۰۱ ش کال د طلوع افغان مدير سو. د سقاويانو په دوره کې په کندهار کې بندي و. يو وار تر دې دمخه هم د دوهم مشروطيت په خلکو کې له ۱۳۳۶ هـ ق څخه د ۱۳۳۷ هـ ق تر پايه پورې په کابل کې بندي سوی دی. عبدالعزيز خان په ۱۳۰۹ ش کال کې په اولسي جرگه کې د احمدشاهي بنار د وکیل په توگه وټاکه سو. د ۱۳۱۰ ش کال د ژمي له پاره کندهاريانو څه بسپنه ورته راولېږله او ده په انيس جریده کې کندهاريانو ته کورودانی

ووايه. د طلوع افغان د ۱۳۱۱ ش کال د حمل په يوولسمه گڼه کي دغه کور ودانۍ نقل سوي دي. عبدالعزيز خان له اولسي جرگې څخه وزارت خارجې ته بوتلل سو او د ۱۳۱۰ ش کال د دلوي په مياشت کي هلته مدير مطبوعات خارجه مقرر سو. د ۱۳۱۲ کال د سنبلې په ۱۵ بندي سو ديرلس کاله سياسي بندي و.

۳. علامه عبدالحی حبيبي
۴. محمديوسف ايازي
۵. قيام الدين خادم
۶. محمدشاه ارشاد
۷. ايوبي غلام محي الدين
۸. محمدولي زلمی
۹. محمدابراهيم عطايي
۱۰. شېرآغا (د معصوم صاحبزاده د کورنۍ)
۱۱. مولاجان (د پښتونستان له خوا و)
۱۲. محمدظاهر شفق
۱۳. عبدالکريم طالب (د اطلاعاتو رئيس)، محمد امين (د کلتور رئيس)
۱۴. عبدالکريم طالب (د اطلاعاتو او کلتور رئيس)
۱۵. عبدالعلي اريمل
۱۶. وکیل احمد متوکل
۱۷. امير خان متقي
۱۸. عبدالحنان همت
۱۹. عبدالحی مطمئن

په ۱۳۸۸ کال يې د ضل کور سره د نامال
کسانو لخوا په توک د ویشل سوا وېر سو.

کامپاڼۍ ۳۰۱۳
د خپرونې کاغذ
۵۳:۳۶۸۸

- ۲۰. عبدالمجید بابی (۲۵)
- ۲۱. عبدالقدیم پښتیا
- ۲۲. روافان مېنه رال

ورور برغ مجله :-

مدیر یې عبدالخالق واسعی او مرستیال یې محمد ابراهیم خواخوږی
و. د ۱۳۳۰ ش کال دوې گني خپرې سوي دي.

کندهار مجله :-

لومړۍ گنه یې د ۱۳۳۹ هـ ش کال د ؟ په میاشت کې خپره سوه. د
۱۳۵۷ ش کال په حدودو کې له کندهاره څخه کابل ته رانقل سوه او د
(هیواد) د ادارې له خوا چاپېدله. مدیر یې څه موده کریم طالب (د
عبدالرحیم جان مټه خېل زوی) و، مرستیال یې راشد و.

ورانگه مجله (په ترکیه کې) :-

په ترکیه کې افغاني محصلینو په ۱۳۱۲ ش کال یوه مجله راوايستله. د
دې مجلې مدیر اختر محمد خان کندهاری او مرستیال یې احمد علي شاه
کندهاری و.

د دغې مجلې لومړۍ گنه چې ۳۰ مخه وه، د ۱۳۱۲ ش کال د اسد پر
اووه ویشتمه خپره سوې ده.

د کندهار خلک چې د کابل په مطبعه کې یې کار کاوه (۴۶) :-

۱. میرزا عبدالعزیز خان الکوزی، (چې وروسته بیا د طلوع افغان مدیر

(۲۵) علامه بابا غلام تر نهمې شمېرې وروسته ځای سپین پرې اېښی دی، د مطبوعاتو د
مدیرانو یا د اطلاعاتو او کلتور د رئیسانو وروستي نومونه موږ د ښاغلي عبدالکریم طالب
رحیمي په مرسته موندلي دي. پر زیات مو کړل. (علامه رشاد اکاډیمي).
(۲۶) آریانا مجله. ۱۳۵۰ ش کال.

(سو).

۲. میرزا غلام قادر کاکړ

۳. ملا عبدالغني مستغني هوتک

۴. میرزا محمد جعفر کندهاری

د کندهار مکتبونه :-

مکتب تجار^(۲۷)

مکتب گنج^(۲۸)

مدرسه محمدیه :-

وزیر محمد گل خان د ریاست تنظیمي په پای کې په کندهار کې یوه دیني مدرسه افتتاح کړله نوم یې محمدیه مدرسه پر کښېښووله. دا مدرسه د ۱۳۱۱ هـ ش کال د حوت په لومړۍ هفته کې د کهنډل خان په جامع مسجد کې وزیر صاحب افتتاح کړه. زه (رشاد) پخپله په دغو مراسمو کې حاضر وم. د پنځم ټولګي محصل وم او د مکتب له خوا بېول سوی وم. د دې مدرسې له شاگردانو څخه یو سړی عبدالرزاق فراهي و، چې وروسته ښه لیکوال سو.

^(۲۷) مکتب تجار د کندهار لومړنی مکتب و، چې د سوداګرو په اعانه جوړ سو، ځکه یې (مکتب تجار) باله. د طلوع افغان په لومړۍ ګڼه کې له سوداګرو څخه د دغې اعانې له امله تشکر سوی دی. د دغه مکتب ځای د سردار مهردل خان مشرقي شخصي کور و. دا کور په چارکوڅه کې واقع و او دا مکتب وروسته د شالمار او ورپسې د مشرقي په نامه نومول سوی دی (م. هوتک).

^(۲۸) مکتب گنج د کندهار دوهم مکتب و، چې د ارګ د گدامو مخي ته په یوه سرای کې تاسیس سو. سر معلم یې احمد جان اخوندزاده خطیب و. ما د خپلې کورنۍ د مشرانو له خولې اورېدلي دي چې دغه مکتب ۷۰۰ تنه شاگردان درلودل، (م. هوتک).

پښتو په طلوع افغان کي :-

د پنځم کال په لومړۍ گڼه شنبه ۱۳ سنبله ۱۳۰۴ ش = ۱۶ صفر ۱۳۴۴ =
 ۶ سپتمبر ۱۹۲۵ ع د نائب الحکومه د پارسي نطق پښتو ترجمه راغلې ده.
 دا نطق د استقلال د ۷ مې کليزي په مناسبت دی ... جواب يې د
 عبدالقيوم اخندزاده له خوا په پښتو ويل سوی او پارسي ترجمه يې درج
 ده. يوه پښتو ترانه تر کيب بند هم سته چي د مکتب تجاریوه هلک ويلی دی.
 په ۱۲ گڼه پنځم کال ۲۴ میزان ۱۳۰۴ = ۲۸ ربیع الاول ۱۳۴۴ ق د امان
 الله راتگ کندهار ته، د امان الله خان څو پښتو جملې او يوه پښتو ترانه چي
 د مکتب هلکانو ويلې وه^(۴۹).

ښه راغلې شاه افغانه ښه راغلې - زموږ د سر تاج و ښانه ښه راغلې
 په وړي گڼه چهارشنبه ۲۸ میزان ۱۳۰۴ ش کي د اعلیحضرت ټول
 نطق په پښتو راغلی دی. د حاجي ولي محمد خان (مخلص) شعر.
 په ۲۱ - ۲۲ گڼه ۱۳۰۴ ش کي يو عنوان سته :-

اهمیت او قدرداني د پښتو په نظر کي د لوی پاچا د افغانستان، زېږی
 د چاپېدلو د افغانستان د نظامنامو په پښتو (شنبه ۵ عقرب ۱۳۰۶ ش).

لومړی پښتو فرمان :-

د امان الله خان چاپي پښتو فرمان چي د استقلال د جنگ په باب
 دی، د افغانستان په ملي آرشیف کي د اسنادو په لومړي ټوک ۳۰ مخ کي په
 ۶۸۰ گڼه خوندي دی^(۵۰).

^(۴۹) شعر د مولوي صالح محمد خان هوتک دی (م. ه.).

^(۵۰) په ملي آرشیف کي د نادر خان فرمان د کندهار د خلکو په نامه سته. د ۱۳۴۸ هـ ق کال
 د لومړۍ خور په شلمه یو خط د کندهار د خلکو په نامه لېږلی دی او دوی يې د سقاو د
 زوی د پاچهۍ ښکولو ته تحریک کړي دي (اسناد آرشیف ۱/۳۵ مخ).

د کندهار تلگرافخانه :-

د اعلیحضرت امان الله خان په پاچهی کې په کندهار کې د تلگراف یو کورس جوړ سو. دغه کسان چې له پنځمه صنفه راوتلي وو، پکښې شامل سول :-

۱. فیض محمد خان (چې بیا په کندهار کې د تلگراف منتظم سو)

۲. غلام دستگیر خان پوپل

۳. غلام نبي خان (د هرات دروازي د کلافصیل)

۴. غلام جیلاني خان الکوزی د غلام رسول خان زوی

۵. احمد شاه خان الکوزی (وروستنی مارشال)

۶. عبدالباقي (د علامه حبیبی ورور)

۷. غلام محی الدین خان اشکزی د مولاداد خان زوی

۸. محمد علي خان هوتک (وروستنی استاد)

۹. دوست محمد خان د غلام محمد خان الکوزي زوی

د غلام جیلاني خان د لیکنې له مخې دوی په ۱۳۰۴ هـ ش کال له دغه کورس څخه فارغ سول. اعلیحضرت امان الله خان چې کندهار ته راغی د شالمار په مکتب کې یې له دوی څخه امتحان واخیست. د دغه مکتب په جنوبي خوا کې یو شاگرد او په شمالي خوا کې اعلیحضرت ناست و. اعلیحضرت یو پیغام وسپاره. هغه تلگرافي خپل مقابل ته مخابره کړ. اعلیحضرت پخپله دستگاه ته ورغی او هغه پیغام یې واخیست.

د دغه تلگراف د کورس معلمان میر حبیب الله او عبدالفتاح وو^(۵۱)، چې په کراچي کې یې د تلگراف تحصیل کړی و^(۵۲).

^(۵۱) عبدالفتاح په نادري دوره کې بندي سو او په هغه بنديخانه کې مړ سو.

^(۵۲) اعلیحضرت امان الله خان لس تنه په تلگراف کې د تحصیل له پاره روسیې ته لېږلي وو، چې لالا محمد سعید خان او صدیق طرزي په هغو کې وو او لس تنه یې بیا کراچي ته لېږلي وو.

د تلگراف دغه کورس د کندهار د ارگ د غربي خوا په بالا خانو کي و. اوس پر هغه ځای د کتاب فروشانو راسته جوړه ده. تر امتحان وروسته امان الله خان د تلگراف هر شاگرد ته درې سوه کابلي او معلمانو ته يې زر کابلي وروبخښلي.

ډاگخانه :-

د ډاگخانې مشر ميرزا شمس الدين خان د ۱۳۰۴ ش کال د قوس په ۲۹ ومړ او پر ځای يې زوی سراج الدين خان د ډاگخانې مشر سو. دغه کورنۍ په کندهار کي د ډاگيانو په کورنۍ شهرت لري او کور يې د هرات بازار جنوبي خوا ته د سردار شېرعلي خان او ملا فرح الدين د کوڅو تر منځ واقع دی. د ميرزا شمس الدين خان بل زوی نور محمد جان و.

ترکيې ته د افغاني متعلمينو لېږل او په هغو کي د کندهار برخه :-

د ۱۳۰۷ ش کال په اواسطو کي اعليحضرت غازي ۱۰۰ تنه هلکان او ۱۵ نجوني د تعليم له پاره ترکيې ته ولېږلې، او دغو کړو د شينوارو له پاره د پاڅون پلمه جوړه کړله. په دغه ډله کي د کندهار دوولس شاگردان چي له پنځم ټولگي څخه فارغ سوي وه، ولېږد سوه.

۱. اختر محمد خان (وروسته د سرې مياشتي رئيس)

۲. امير جان (ډاکټر)

۳. احمد علي شاه پارسيوان

۴. گل محمد مشهور په پروفيسر

۵. محمد صادق (د پنچات مرستيال)

۶. داد محمد صاحبزاده د سپين کوڅې صاحبزاده لمسی

۷. عبدالغفار کاکړ (ډاکټر غفار)

۸. صديق الله الكوزی

۹. عبدالرزاق خان میوند

۱۰. افندي (د احمد شاه بابا لیسې معلم)

۱۱. (۵۳)

۱۲. جان محمد یوسفزی (وروستنی پکتا پلار) ۱۳ کلن و.

دغو دوولسو تنو متعلمینو یوه میاشت په کابل کې تېره کړله. د ۱۳۰۷ هـ ش د خپلواکۍ په جشن کې یې گډون وکړ او د اعلیٰ حضرت غازي په حضور مشرفه سول.

د میرویس نیکه هدیره :-

د میرویس نیکه دغه اوسنی هدیره د وزیر محمدگل خان د ریاست تنظیمي په دوره کې ودانه سوې ده. استاد یارجان معمارباشي او استاد نعیم جان معمارباشي دغه نقشه جوړه کړې او د احمد شاه بابا د گومبتي نقشه یې کوچنۍ کړې ده.

مزل باغ :-

په ۱۳۰۰ هـ ق کال د کندهار له ښاره څخه ۹۵۰۰ فوټه = ۳۲۰۰ گزه لیري د شرق خوا ته د امیر عبدالرحمن خان په امر د مزلباغ په نامه یو باغ جوړ سو. یو لک و شل زره روپۍ (کابلۍ) په مصرف سوې (سراج التواریخ ۴۱۷/۳ مخ).

په تاریخ خرقة شریفه ۵۹ مخ کې د مزلباغ ذکر د احمد شاهي دورې په ودانیو کې سوی دی.

(۵۳) لسمه شمارد نوم ما (هوټک) پر زیات کړ یوولسم تن ما ته نه دی معلوم (م. ه).

شرکتونه :-

پښتون شرکت :-

وچه او لنده مېوه يې تر هيواد دباندې استوله. د شربتو او خور
(شېرينيو) د جوړولو ماشينونه يې هم په کار اچولي وو. دا شرکت تر ۱۳۱۳
ش پخوا جوړ سوی دی او غالباً به د کندهار لومړی شرکت وي.
رئيس يې موسی خان توخی و، چي موسی خان مړ سو، مشر ورور يې
چي عطا جان نومېدی، د دغه شرکت رئيس سو. حاجي محمد نور خان
توخی يې مرستيال و.

وطن شرکت :-

د وړيو سوداگري يې کوله. حاجي عبدالخالق خان نیازی يې رئيس
و. څه موده يې حاجي سلطان محمد خان پوپلزی مرستيال و.

ويسا شرکت :-

د وړيو سوداگري يې کوله. سيد راز محمد يې رئيس و.

زرغون شرکت :-

د وچي مېوې سوداگري يې کوله. محمدانور خان لودين يې رئيس و.
لږه موده يې حاجي محمدانور خان اخکزی مرستيال و.

د وړيو د اوبدلو فابريکه :-

(د ۱۳۱۵ ش کال د جوزا په ۲۸ پرانيستله سوه. م. هوتک).

توپونه :-

په کندهار کي هره ورځ پر پوره ۱۲ بجې د توپ يو ډز کېده. د روژې

په مياشت کي د روژې د افطار او پېشلمي د امساک اعلان هم د توپ يوه يوه ډز کېده. د اخترو د لمونځو تر ادا کېدلو وروسته هم د توپو ډزي کېدلې.

د ميوند توپونه :-

هغه توپونه چي په ميوند کي غازيانو له تېښتېدونکو انگرېزانو څخه نيولي وو، اوس يې څو دانې د هرات دروازي د شهيدانو په زيارت کي پراته دي او په ميوند کي د ميوند د شهيدانو^(۵۴) په زيارت او د شپږو

^(۵۴) علامه استاد د شپږو شهيدانو عنوان د يادښتو په ۲۴۵ مخ کي راوړی او حواله يې پر (د کندهار زيارتونه ۹۰ مخ) ورکړې ده. تفصيل يې نسته. د کندهار زيارتونه د علامه استاد خپل ناچاپ اثر دی. د شپږو شهيدانو زيارت د توپخانې دروازي او چوني تر منځ واقع دی، (م. هوتک). يادونه :-

د شپږو شهيدانو يادښت د علامه بابا ^{رحمته الله عليه} (د کندهار زيارتونه) په خطي نسخه کي داسي راغلي دي :-
په ۱۲۹۸ هـ ق کي چي پر ننگيانو په ميوند کي له غازيانو څخه ماتې وکړه، توک توک، شکېلي خپلې کندهار ته راغلل او ښاري تينگ کړ. يوه ورځ د پر ننگيانو پوځ د خپلي عسکري چاوني لمر ختيځ پلوت ته د توپخانې دروازي د باندې پر دغه ځای چي اوس د شهداوو مزار دی، عسکري تعليم او تربيه کوله، تر تعليم وروسته، چي وسلې کوټ سوې، د طالبانو غازيانو دغي ډلي، چي غليم يې څاره، لکه زمري پر راتوی سول او پخپلو چرو او تورويي ډېر پر ننگيان تر ځان دمخه کړل. په پای کي دوی هم شپږ تنه سره شهيدان سول او پر ننگيانو له ډېره خروښه د دوی پر مړو اورونه بل کړل. غازيانو د دوی سوي هډوکي پر دغه ځای، چي اوس يې مزار دی ښخ کړل (د عين الوقايع تاريخ).

د ژريو تېو د دفعي له پاره يې له هغه وخته خلک زيارت ته ورځي او ښه يې په کېږي. په ۱۳۱۲ هـ ش کال کي د عبدالاحد خان ملکيار (چي د قندهار فرقه مشر و) په لارښوونه او سرپرستي په قومي چنده دغه گنبد پر جوړه سوه.

زموږ هديرې ته چي راځي پښتنو

قدم ايردئ په ورو ورو

ټوله ټوك ټوك يو د پرنگ په ظلمو

بدن مو سوی دی د اور په لمبو

(علامه رشاد اکاډيمي)

شهيدانو د گمبتي مخي ته هم د ميوند د ولجې توپونه پراته دي.

د کوتي زلزله :-

د ۱۳۱۴ ش کال د جوزا د نهمي او لسمي تر منځ د ۱۹۳۵ ع کال د می د ۳۰ او ۳۱ تر منځ شپه کي د شپې پر ۳ بجو او ۳ دقیقو په کوټه کي زلزله وسو. په دې زلزله کي شل زره تنه د خونو د چتو تر خاورو لاندې سول. له دغو ټپيانو څخه تقريباً پنځه زره تنه زخميان له خاورو ژوندي راوايستل سول او پنځلس زره تنه يې مړه سول.

د کندهار روغتون افتتاح :-

په ۱۳۰۳ هـ ش کي پرانيستلې سوې ده (نطقهای اعلی حضرت غازي. ۹۲/۲ مخ)

په ۱۳۰۴ کال يې مدير موقوف سو.

د کندهار باغونه :-

باغ مرجان (عروج بارکزي هـ. ... مخ)

د کامران باغ، د کندهار د کلا په شاوخوا کي (تذکره همایون و اکبر، ۳۵ مخ)

د مخ لڅي بلوا :-

د ۱۳۳۸ ش کال د استقلال په جشن کي سردار محمد داود خان صدراعظم خپله ماینه مخ لڅي کړه. نورو مامورينو يې هم تقليد وکړ. دا دود له کابلې نورو ښارونو ته هم نقل سو. په کندهار کي محمد صديق وزيری نائب الحکومه و. هغه هم مجلسونه جوړ کړل او مامورين و مخوري يې له ښځو

سره دغو مجلسو او مېلمستياوو ته وروبلل. دې کار په خلکو کې د بلوا هڅه پیل کړله (د ۱۳۳۸ ش کال د لېنډۍ وروستۍ ورځې).

د کندهار د فرقي مشر خان محمد خان پوپلزي، چې وروسته بيا ستر جنرال سو، دغه بلوا خاموشه کړله او محمد صديق خان وزير يې کابل ته تحت الحفظ راواستاوه. په دغه بلوا کې څو تنه ووژل سول او ۱۷۲ تنه يې کابل ته بنديان راوستل. يوويشت تنه په وژلو محکوم سول، خو دا اعدام عملي نه سو. نورو ته له ۷ کلونو څخه تر ۲۰ کالو پوري بند وټاکه سو. په دې بلوا کې دا کسان بنديان سول :-

۱. حاجي حبيب الله خان باميزی د نېک محمد خان زوی
 ۲. عبدالقدوس خان بارکزی د عبدالرحمن خان زوی
 ۳. مير احمد جان محمدزی د مشاور سيد جان زوی
 ۴. د کرز صالح محمد خان پوپلزی شملزی
 ۵. د کلچابات ملک شکور پوپلزی چې په بنديخانه کې مړ سو.
 ۶. عبدالصمد اخوندزاده خروتي
 ۷. محمد اسحاق علومي د محمدرسل زوی د قاضي عبدالشکور خان لمسی.
- علومي او مير احمد جان (اول) خلاص سول. حاجي حبيب الله خان او عبدالقدوس خان په ۱۳۴۲ ش کې خلاص سول. عبدالصمد اخوندزاده او صالح محمد خان تر دوی وروسته خلاص سول.

د کندهار لويه وبا (کولرا) :-

په کندهار کې په ۱۲۸۶ هـ ق = ۱۸۶۹ ع کال لويه وبا راغله او ډېر کسان مړه سول^(۵۵).

^(۵۵) په دغه وبا کې محمدامين عندليب د سردار غلام محمد خان طرزي زوی ۲۲ کلن مړ سو (وگ : کابل مجله، ۳ کال، ۷۷ مخ).

په سراج التواريخ کې ليکلي دي :-

د ۱۳۰۲ هـ ق کال په دوبي کې په کندهار کې وبا پېښه سوه. درې

مياشتې وپايېدله.

په ۱۳۱۹ هـ ق کال بله وبا پېښه سوه^(۵۶).

په ۱۸۹۲ ع = ۱۳۰۹ هـ ق کال په دوبي کې کندهار ته وبا راغله ډېره
مرگو پېښه سوه. د کندهار نائب الحکومه عبدالله خان په کنډک کې چې
شپږ سوه تنه وه فقط ۲۷۱ تنه ژوندي پاته سول^(۵۷).

په ۱۳۲۰ هـ ق = ۱۹۰۲ ع کال په افغانستان کې کاختي او وبا وه^(۵۸).

په ۱۳۳۳ هـ ق رمضان و شوال = ۱۹۱۵ ع جولای و اگست = ۱۲۹۳ ش
سرطان و اسد کې په کندهار کې وبا وه. د افغانستان په نورو ښارونو کې هم
وه^(۵۹).

پښتني ميندي د خپلو اولادونو د زوکړې کلونه د يوې لويې پېښې له
مبداء څخه شمېري. مثلاً د وبا کال، د کاختي کال، د سقاو کال، د پرنګي
سره د غزا کال او نور. خان عبدالغفار خان د "زما ژوند او جد و جهد" په
۱۳۴ مخ کې ليکلي دي :-

غني^(۶۰) د پنځو کالو و، چې موريې په وبا مړه سوه.

۱۹۱۸ ع کال د وبا د کال سره برابرېږي. په دغه وبا کې د ډگروال
احمد شاه خان پلار ومړ او منصب يې کشر ورور جرنيل محمديوسف خان ته
ورکړه سو.

(۵۶) پېښ ليک، ۲۱۳ مخ.

(۵۷) افغانستان در مسير تاريخ، ۶۸۲ مخ.

(۵۸) پېښ ليک، ۲۱۹ مخ.

(۵۹) پېښ ليک، ۲۲۷ مخ.

(۶۰) غني په ۱۹۱۳ ع کال = ۱۳۳۱ هـ ق کال زېږېدلی دی.

په ۱۳۳۹ ش کال په کندهار کې بيا وبا راغله. ډېر خلک پکښې مړه سول^(۶۱).

د کرز بخوله (فاجعه) :-

د خلقیانو په حکومت کې ظریف توتا خېل په ۱۳۵۷ ش کال د کندهار نائب الحکومه سو. د نرو او بنځوله پاره یې د سوادآموزۍ کورسونه جاري کول. د کرز مکتب ته ورغی او د کرز، ډاکر او کلچابات مشران یې لا دمخه راغوښتي وو. د بنځو د سواد او په کورسو کې د هغو د شاملولو پېشنهاد یې مشرانو ته وړاندې کړ. هغو د بنځوله سوادآموزۍ او په کورسو کې له شاملېدلو سره مخالفت وکړ.

ظریف په خورا قهر د کرز له مکتبه راووت. خو تنه مشران او کشران یې هم له ځانه سره د کندهار ښار ته راوستل او مابښام یې د هغو په ماغزو د دارالحکومګۍ غالی ولړلې. وایي یو یو به یې راغوښتل. لاسونه او پښې به یې ور وټولې، پرې به یې ایستی او په یوه لویه ښاخه به یې پر سر وویشتی ماغزه به یې تاش په تاش سوه. وایي د دغو مرو شمېر ۲۸ یا ۳۸ تنه وو. په وینو او ماغزو لړلي سوي غالی یې د ارغنداو د راده د غاري پله ته نژدې یووړلې او هلته یې پرېولې.

وایي په دغه پېښه کې دغه کسان وژل سوي دي :-

۱. عبدالصمد خان (وکیل) د جرنیل زوی
۲. محمد عیسی د عبدالصمد زوی
۳. حاجي عبدالواحد د جرنیل زوی
۴. عبدالخالق معلم د حاجي عبدالواحد زوی
۵. صالح محمد خان

^(۶۱) د دغې وبا یادونه ما (هوټک) پر زیاته کړه.

۶. سردار محمد د صالح محمد خان زوی

۷. فیض الله د حاجي احمد جان زوی

۸. غازي خدايداد

۹. سيد خدايداد آغا

۱۰. حاجي روی محمد

۱۱. حاجي باز محمد^(۶۲)

دا پېښه د ۱۳۵۷ ش کال په اسد؟ کې پېښه ده. په دغو نژدې ورځو کې روسانو پر کرز او کلچابات سخته بمباري وکړله او په دغه بمباري کې به تقريباً سل تنه وژل سوي وي. تر بمبارۍ وروسته پلي روسي سپاهيان په دغو کليو ورننوتل، چور چپاويې پيل کړ.

د ۱۳۵۸ ش کال د؟ په مياشت کې د کندهار ځيني خانان او ملايان په الوتکو کې سوسياليستي دولت کابل ته بوتلل او هلته يې ووژل. د هغو نومونه دا دي :-

۱. عبدالرب اخوندزاده د محمد حسن اخوندزاده زوی د

محمد يوسف اخوندزاده لمسی د ابوبکر اخوندزاده ساګزي

کروسی معلم او مدرس و.

۲. عبدالاحد هلمندی د اختر محمد خان زوی د عبدالرحمن لمسی د

ملا حضرت اخوند بارکزي کروسی، سوداګري يې کوله.

۳. وکیل عطاء محمد خان بارکزي د حاجي نېک محمد خان زوی د

عبدالرحمن اخوندزاده لمسی د ملا حضرت اخوند کروسی د

زنګاوات د کلي اوسېدونکی، په اولسي جرګه کې وکیل و.

^(۶۲) د دې پېښې د شهيدانو نومونه په افغانستان درېنځ قرن اخير نومي کتاب (۱۷۹/۳ مخ) کې درج دي چي د نوموړي کتاب مؤلف ته د ښاغلي حفيظ الله کرزي له خوا ورکړه سوي وو (م. هوتک).

۴. محمد کریم خان د نوموړي عطاء محمد خان کشر ورور.
۵. فیض محمد خان د عطاء محمد خان ورور.
۶. وزیر جان د امان جان زوی. امان جان د نېک محمد خان خوری
۷. گلو جان محمدزی د سرپوزې (د احمد شاه بابا د لېسې مدیر).
۸. محمد افضل خان لودي د حاجي خان محمد خان زوی د ملا عبيد الله لمسی د ملا عبدالله کړوسی د ملا پير محمد کوسی دی.
۹. فیض الله خان تره کی د ارغنداو د لوړ شوهین اوسېدونکی، د کلي خان.
۱۰. مولانا محمد زمان خان د میرزا عبدالودود خان یوسفزي زوي، سوداگري يې کوله.
۱۱. حاجي فضل محمد خان الکوزی، سوداگري يې کوله

طلوع سرخ :-

طلوع سرخ په ۱۳۶۶ هـ ش کال په کندهار کي جنرال عبدالعزيز خان راویوست. په هفته کي یو وار خپرېده. پنځلس گڼي يې خپرې سوي دي. جنرال عبدالعزيز خان دغه وخت په کندهار کي د سولي کاروان سرپرست و. د اردو د سیاسي چارو تصدي په ده پوري اړه درلوده. مرکزي کندهار و. هلمند او کندهاريې د کار ساحه وه. سرمقالې يې عموماً عازم ليکلې شعرونه يې هم خپاره سوي دي.

کندهار پوهنتون :-

کندهار پوهنتون د ۱۳۷۰ ش کال د جوزا په ۱۲ یکشنبه په کندهار کي د نورالحق علومي له خوا افتتاح سو. اوس یوازي د کرهڼي پوهنځی

ضمائم

(۶۳) (۶۴)

تشکیل سوی دی. نور پوهنځي به ورو ورو جوړ سي.

(۶۳) د کندهار پوهنتون لومړی پېشنهاد ما (هوټک) په ۱۳۶۷ هـ ش کال د علامه استاد په کور کي د اختر په ورځ بناغلي عبدالرحيم هاتف ته، چي په هغه وخت کي د جمهوري رياست مرستيال و، وکړ. دې پېشنهاد درې کاله وروسته د عمل جامه واغوستله.

(۶۴) د پوهنتون تر جوړېدو يو کال وروسته د طب پوهنځی هم پر زيات سو. اوس په ۱۳۸۶ هـ ش کال دا پوهنتون څلور (د طب، د کرهني، د انجنيري او د بشووني او روزني) پوهنځي لري. د کندهار ښار په شمال لوېديز کي د نوي عيدگاه څنگ ته پروت دی. د علامه رشاد بابا (د پوهانو او مشاهيرو هديره) د دې پوهنتون په محوطه کي پرته ده. د کندهار پوهنتون رئيسان يا سرپرستان :-

ډاکټر توريالی وېسا، ډاکټر رحمت الله کمواک، ډاکټر پاينده محمد ارغنداوی، استاد حيات الله رفيقي، پوهاند قمرالدين سيفي، ډاکټر اسدالله ترين او پوهاند حضرت مير توتاخېل، (علامه رشاد اکاډيمي).

بېل بېل يادابستونه

یونا Yauna ؟:

Yauna ، Yona یا Yavana د ټولو یونانیانو په وسیله (که مقدوني دی او که تر هغه وروسته) هندوستانیانو ته ورپېژندل سوی دی، دا نوم واضحاً له Ionia څخه جوړ سوی دی، چي د ایرانیانو او هندیانو په نزد د گریک والاوو لومړنی نوم Ionian دی، د گریک خلک پر څلورو مشهورو فرقو وېشل

سوي وو:

Dorian	.۱
Aeolian	.۲
Achaean	.۳
Ionian	.۴

Achaean هغه فرقه ده، چي تر ټولو لومړی په بېريو کي د Aegean تر بحیرې پوري وتل او د شالي Thessaly خلک يې مطیع کړل، دا فرقه د هومر Homer په وختو کي ډېر مشهور او معروف خلک وو. Ionian او Dorian هم د گریک په تاریخ کي یو مهم رول لوبولی دی.

Jayaswal او نورو لیکلي دي، چي تر سکندر دمخه د Ionian فرقې گریک وال د کابل سیند پر غاړو خاص په نيسا Nisa (زما په خیال اوسنی نیشگام چي په اسمار کي واقع دی ؟) کي مېشته سوي دي.

Komboja ؟:

کامبوجه یا کامبوجه په Arthasatra نومي کتاب کي د ساوراشتره Saurashtra د هغه وخت يو خورا لرغونې قبيله گنلې ده، چي دوی په کرهڼه، سوداگري او حرفوي جنگو بوخت وو. د سکندر د حملې په وخت کي کامبوجه او پرَم کامبوجه Parama Kamboja دواړه ذکر سوي دي لکه په مهانیديسه Mahaniddesa نومي اثر کي، چي یونا Iona او پرَم یونا Parama Iona استعمال سوي دي. په مهابهارت کي کامبوجه قبيله له Darada یا Dard نومي قبيلې سره په ډله کي راوړل سوې ده. (Daradan Saha Kambojian، دوهم ټوک، ۲۷-۲۸ مخونه)

پرَم کامبوجه له لوها Loha (بنایي لوهانی = لون وي) او شمالي رشتیکا Rishtika سره په ډله کي راوړل سوی دی. Lohan Parama Kambojan Rishtikan Uttaran Api (مهابهارت، دوهم ټوک، ۲۵-۲۷ مخونه)

ددې څخه استنباط کیږي، چي دلته د Iona او Kamboja په نامه دوې بېلي سیمي یا دوې بېلي متمایزي قبيلې او ساکنین موجود وو.

Darada ؟:

زه (رشاد) گمان کوم، چي ډله زا + ک ددغه "دردا" قبيلې محرف ډول دی؟ د درده یا درو سیمه په دري Dary (زما په خیال به اوسنی دېر - دېره وي) ناوه کي واقع ده، چي د براباسین پر بنۍ غاړه پرته ده، او د Darin یا Daril سین په وسیله اوبېږي، چي بنایي له چتراله راځي او په اباسین گډېږي.

د Tribes of Ancient India په ۸۶ مخ کي لیکلي دي:

اوسني دردستان Dardistan تر اوسه پوري د دردا نوم خوندي کړی دی، بطليموس (Ptolemy) د دردا قبيلې مسکن Lambatai = Lampaka = Laghman او د سوات د سيند Soustan د بېسن (گډونځای) ختيځ او د اباسيند د بيخي لور بهېدنځی شمال خوا ته بښي.

د کامبوجه سيمه به نو ښايي د اباسين لوېديځ خوا ته داسي پرته وي، چي د يونا سيمه به يې جنوب او د دردا سيمه به يې شمال ته وي.

د هيون خانگ په سفرنامه کي په Darada ناوه کي د Udyana پخوانی پايتخت ښوول سوی دی. (وگ: د هيون خانگ ژوند، ٦٦ مخ)

شاه حسين زمينداوري کندهاری:

دی د شرح الاسماء القادريه مولف دی، د دغه کتاب يوه خطي نسخه په ۱/۱۱۵/۲، ۲۵۸ شمېره د افغانستان په ملي آرشیف کي خوندي ده. ...

ددې کتاب د خطي نسخې د لومړي ټوک په ۱۶۲ - ۱۷۲، ۱۹۲، ۱۹۳، ۱۹۵ مخونو کي له ۱۱۸۷ هـ ق کاله څخه تر ۱۲۸۴ هـ ق کاله پوري د کندهار د علماوو، د ځينو قبالو، ځينو فرامينو او پر هغو باندي د قاضيانو او مفتيانو د مهرونو په باب لنډ بحثونه او همداراز د سيد موسی مرازي شنغري (د سيد نور محمد شاه د کورنۍ) او د حاجي عبيدالله مشهور په حاجي بيدک توخي، د وزير يار محمد خان الکوزي او د يحيي خان پوپلزي لنډي شجرې هم راغلي دي.

په دغه لړ کي علامه بابا رحمۃ الله عليه ددې خطي نسخې په ۳۰۴ مخ کي ليکلي دي:

دا فرمان د غلام حيدر محمدزي خخه و ما (رشاد) د ۱۳۵۱ هـ ش کال د
حوت په ۲۱ نقل کړ. د فرمان متن په ۳۰۵، ۳۰۶ او ۳۰۷ مخونو کي راغلی
دی.

کونت گویو (۱۸۱۹ - ۱۸۸۲ ع) :

د عشاق کندهار (Les Amanto de Kandahar) په نامه په فرانسوي ژبه
يو کتاب ليکلی دی. دی ديپلومات، اديب او رومان نويس و. دا کتاب
محمد صدر هاشمي په پارسي ژبه ژباړلی دی او په ۱۳۲۴ هـ ش کال په
اصفهان کي چاپ سوی دی.

قرانوين :

په روضة الجنات کي ليکلي دي : په ۶۳۶ هـ ق قرانوين د مغلو له خوا د
گرمسير او افغانستان واکمن و، خکه چي هرات په هـ . ق کال مغلو
سپېره کړی و، د هرات خلکو د کرهني آلات له پښتونخوا خخه يووړل او په
هرات کي يې کښت و کړو کړ.

په غياث اللغات کي نوئين پروزن موئين : ترکان سلاطين را به اين نام
خطاب ميکنند. په کشف المويد کي : نوئين د شهزاده او امير اعظم په
معنی راغلی دی. نوئين Noyin مغلي کلمه ده په برهان قاطع کي کښلي
دي : ترکان خپل پاچهان په دغه نامه بولي .

په رشیدی ۴۳۰/۲ مخ کي کښلي دي : مغلان پاچا (شهزاده - امير
زاده) ته نوئين وايي. قرانوئين تور پاچا ته ويل کيږي.

په هرات کي د کرتا د واکمنۍ په اړه د تاريخ اسلام د درېيم ټوک په حواله
عزالدين عمرکرت د سلطان غياث الدين غوري له خوا د هرات والي و او د
وزارت رتبه يې درلوده او د هغه د اولادې په اړه يادابستونه سته.

د ذوالنون ارغون او د صفويانو پاچهانو شجرې د ډېرو تفصلاتو سره .

د بابر او همایون ماینې او اولادونه او د بابر د اولادې پاچهي .

ابوالبي ازبک بهادرخان د جهانگیر په وختو کي څوکاله د کندهار والي ؤ،
تر ده وروسته خواجه عبدالعزیز خان نقشبند د کندهار والي سو . (ذخیره
الخوانین دوهم ټوک ، ۳۱۵ مخ) .

د ۱۰۲۶ هـ . ق په پېښو کي د ترک جهانگیری د ۲۵۳ مخ په حواله په
کندهار کي د مورکانو ډېرېدل او د کرهني محصولاتو ته د هغو دتاوان په
اړه یولند يادابست سته .

د اورنگزیب عالمگیر، دوهم عالمگیر، د غلام محمد معصوم مجددی او میر واعظ کابلي شجرې او تفصلات یې.

د ټیپو سلطان د سفیرانو راتگ کندهار ته : په هـ . ق کال د ټیپو سلطان له خوا یو سیاسي هیئت (میر رضا علي او میر حبیب الله) د بحر له لاري کندهار ته راغلل له کندهاره یې یوه عریضه کابل ته د زمانشاه حضور ته ولېږله چي دوی ته د کابل د ورتگ اجازه ورکړله سي .
دوی پنځه لکه روپی او نور سوغاتونه د ټیپو سلطان له خوا زمانشاه ته راوړي وې، دوی له زمانشاه څخه غوښتل چي ټیپو سلطان ته شل زره اسان ورولېږي او ورپسې په خپله هم پر هندوستان برید وکړي دغو سفیرانو دا هم تعهد کاوه چي د حملې په وخت کي به ټیپو سلطان درې کروړه روپی او د شلو زرو اسانو مصارف زمان شاه ته ورکوي .

د ۱۳۶۴، ۱۳۶۵، ۱۳۶۶ او حل و عقد په جرگو کي د کندهار د وکیلانو په اړه یادابستونه

د کابل د ۱۳۵۷ کال تر اړودوړ وروسته په سوسیالیستي دولت کي د کندهار ځيني خانان او ملایان چي کابل ته بوتلل سول او هلته و وژل سول .

د دوهمې سقاوۍ پای، د ډاکټر نجيب الله وژونکی او د طالبانو په اړه
يادابستونه.

پر کشمير باندي د ظفر خان احسن د واکمنۍ په اړه يادابست.

د لارنس لاکهارت د اثر پارسي ژباړي (انقراض سلسله صفويه) په حواله د
کروزينسکي د ژوند په اړه يادابست.

د مصطفی افندي په اړه يادابست

د MayerAshe تالیف Personal Records of Kandahar په ۱۸۸۱ ع
کال په کندهار کي چاپ سوی دی.

د کشیش رونال رساله :

په دې رساله کي له ۱۷۲۲ څخه تر ۱۷۲۵ پوري د ایران د دربار پيښي او د
سلطان حسين صفوي د خلعي نکل ليکلی دی، دا رساله په ۱۲۲۷ کال چاپ
سوی ده.

دلوۍ آندري دولا مان کلراک تالیف (د ایران تاریخ) لومړی ټوک په
 ۱۷۴۹ م کال خپور سو ، دوهم ټوک يې د ده تر مرگ څو مياشتي وروسته
 چاپ کړه سو.

گلزار قندهار د شيخ حسن جان قندهاري تالیف د نجف چاپ دی .

د سړيو نومونه

احمد خان ساگزی ۱۷۲	آصف جان پاس يوسفی ۱۹۸
احمد شاه ۱۸۴	ابا قان (ابا قا خان) ۸-۷-۲
احمد شاه بابا (غازي، لوی) ۹۵-۹۶	ابراهیم (بن بهرام میرزا) ۴۸
۱۰۲-۱۴۱-۱۴۲-۱۴۶-۲۴۹	ابراهیم ۲۵-۶۶
احمد علي اخندزاده ۲۲۴	ابراهیم بېگ چریک ۴۸
احمد علي ترخان ۲۹	ابراهیم خان شیرازی ۱۱۴
احمد علي شاه پارسىوان ۲۴۰	ابراهیم هزاره ۱۳۵-۱۳۶
احمد علي شاه کندهاری ۲۳۶	ابراهیم هوتک (د شاه محمود هوتک زوی) ۱۳۰
احمد یار خان ۱۶۴	ابو سعید میرزا ۴۹
احمد شاه خان الکوزی (وروستنی مارشال) ۲۳۹	ابوالخیر خان ۲۵
اختر خان زمینداوری ۱۵۳	ابوالفتح خان (د یزد حاکم) ۱۱۷-۱۱۸
اختر محمد خان ۲۴۰-۲۴۸	ابوالفتح محمد خان شیباني (اوزبک، شیبک) ۱۷-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۴۴
اختر محمد کندهاری ۲۳۶	ابوالقاسم بابر ۱۳
اخوند فتح محمد (د کلات د خان وزیر) ۱۶۷-۱۶۸-۱۶۹	ابوالنبی (ابوالغني، بهادر خان) ازبک ۵۲-۵۸
ارسلا خان جبارخ پل ۱۸۳	ابوبکر اخوندزاده ساگزی ۲۴۸
ارغون خان ۲-۶	احمد بېگ سلطان (اعتماد خان) ۵۴-۵۷
ارل آف اکلیند ۱۶۰	احمد جان ۲۴۸
استاد حیات الله رفيقي ۲۲۷-۲۲۸-۲۵۰	احمد جان اخوندزاده خطیب ۲۳۷
استاد یارجان معمارباشي ۲۴۱	احمد خان بروهي ۱۴۰
اسحاق بېگ ۶۶	
اسدالله خالد ۲۲۰	
اسدالله خان سدوزی ۱۰۲-۱۰۵	

اسدالله كياني ۱۲۱

اسرائيل ۹۸

اسرار احمد آزاد ۱۷۹

اسلام خان پوپلزي ۲۱۴

اسلم خان ۱۵۸

اسلمش خان (خان جان) ۱۳۹

اسماعيل بن جعفر داعي ۱۷۶

اسماعيل بن جعفر صادق رض ۱۷۷

اسماعيل بېگ ۶۶

اسماعيل دولت شاهي ۱۱۱-۱۱۴

اسماعيل ميرزا ۲۸-۵۰

اسماعيل هوتک (د شاه محمود هوتک

زوی) ۱۳۰

اشرف پاس يوسفی ۲۲۹

اعز نواز شاملو ۳۴

اعليحضرت امان الله شاه ۲۰۰-۲۰۱

۲۰۲-۲۰۳-۲۰۴-۲۰۵-۲۰۶-۲۰۷-۲۰۸

۲۰۹-۲۱۰-۲۲۹-۲۴۱-۲۴۲

اعليحضرت محمد ظاهر شاه ۲۱۸-۲۲۳

۲۲۶-۲۳۲

اعليحضرت نادر خان ۲۱۷-۲۲۳-۲۲۴

۲۳۰-۲۳۸-۲۳۹

اغا خان اسماعيلي، دريم (محمد

شاه) ۱۷۸-۱۷۹

اغا خان اسماعيلي، دوهم (سلطان

عليشاه) ۱۷۸

اغا خان اسماعيلي، لومړی (محلاتي،

حسن عليشاه) ۱۷۷-۱۷۸-۱۷۹

اغا ملکه ۳۲

اغا مومن ۶۱

اغابادار محمد زی ۲۰۲-۲۲۱

اغضوار خان (؟) ۳۶

افشار نادر ۱۳۷-۱۳۸-۱۳۹-۱۴۰-۱۴۱

۱۴۲-۱۴۳-۱۴۴-۱۶۷

افضل جان بارکزی ۲۲۱

افندي ۲۲۱

اکبر خان ۲۲۹

اکبر مغل ۲۱۲

اکرم خان ۱۸۷

اکنت رای ۸۰

امام رضا (ع) ۹۰

امام قلبي خان افشار ۱۳۹

امام قلبي سلطان ۸۳-۸۴

امام قليخان ۶۲

امان الله ۱۲۰-۱۳۲-۱۳۵-۱۸۴

امان جان ۲۴۹

امير امام قلبي خان ۶۲-۶۳

امير بېگ ۳۷

امير پولاد ۱۳

امير تومان کندهاری ۱۱

امير جان (ډاکتر) ۲۴۰

امير جلال الدين ۳۹

امير حبيب الله خان ۲۲۲

امير حسين قزغني ۳

امير خان ۱۰۲-۱۵۰-۱۵۶

امير خسرو ۲

امير خليل ۱۳-۱۴

امير ذوالنون (بېگ) ارغون ۱۶-۱۷

بابا عبدالعزیز خان الکوزی ۲۲۱
 باداقل ۲۵
 بازبہادر خان پستون ۲۲
 باقر مجلسی ۱۰۹
 بالیکوز (انگریز) ۱۲۲
 بازید بیات ۴۴-۴۵
 بداغ خان قاجار (قچ) ۳۵-۳۳-۳۳
 ۴۶-۳۷
 بدیع الزمان ۱۶-۱۸-۲۰-۲۱-۲۳-۲۹
 ۵۰
 براق خان ۲۷-۲۸
 برگد عبدالوکیل خان نورستانی ۲۳۰
 برهان الدین کشکی ۲۲۶
 بغرا خان ناصرالدین ۳
 بقرا خان ۵۲
 بہادر خان ۲۵-۷۴-۲۱۳
 بہادر خان ازبک ۲۸-۴۱-۴۲
 بہادر خان داود زی ۷۶-۷۷
 بہادر خان شیبانی ۴۵-۴۶
 بہادر سلطان ۴۵
 بہادر شاہ مغل ۱۰۱
 بہایی خان (لطف اللہ) ۵۲-۵۴-۵۷
 بہرام (بن سلیمان) ۱۲۱
 بہرام خان بلوخی ۱۶۴
 بہرام شاہ ۶
 بہرام میرزا (بن مظفر حسین) ۲۸-۴۲
 ۴۸-۴۹
 بی بی الایی ۶۳
 بیرم خان (خان خانان، بہارلو) ۲۸-۳۸

۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۷
 امیر شیخ علی (مغول) ۱۳-۱۶
 امیر علیشیر نوایی ۳۲
 امیر کتلو ۱۱
 امیر محمد خان لوگری ۲۱۶
 امیر محمد سمیع خان (کارخانہ
 آقاسی) ۱۳۶
 امیر محمد لوگری ۲۲۲
 امیر خان متقی ۲۳۵
 امین الملک (قمر الدین خان) ۱۵۸
 انجنیر محمد یوسف پستون ۲۲۰
 انس خان محمد زی ۲۱۸
 انگل برت کمفر ۹۴
 اندرام مخلص ۱۳۴
 اوتار خان ۸۲-۸۳-۸۴
 اورنگزیب عالمگیر مغل ۴۸-۶۶-۶۸
 ۷۱-۷۵-۷۶-۷۷-۷۸-۷۹-۸۱-۸۲-۸۵
 ۸۶-۸۷-۸۸-۸۹-۹۴-۱۰۱
 اولیور کروموویل ۱۰۸
 ایزف (یوسف) نیکہ ۱۴۲
 ایس. ای. وود ۱۸۸
 اہل خان ۵
 اہم. کپی. افندی ۱۸۵
 ایوب خان (غازی، سردار) ۱۸۸-۱۹۰
 ۱۹۱-۱۹۲
 ایوب عزیز ۲۱۹
 ایوبی غلام محی الدین ۲۳۵
 بابا زنبور ۴۵
 بابا صاحب (حسن ابدال) ۲۹

۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۹-۲۱۲
 بېدولف ۱۸۸
 بېکر ۱۸۸
 پېنوا صاحب (عبدالروف) ۲۰۲-۲۲۳
 پاينده خان ۱۵۸
 پاينده خان بارکزی ۱۷۹
 پاينده محمد ويس ۳۹
 پخته بېگ (سردار خان، توخته بېگ،
 پخته بېگ کابلي) ۵۱-۵۵-۵۶-۵۷-۲۱۲
 پردل خان ۶۵-۶۹-۷۴
 پروانه خان ۱۹۲
 پطر کبير ۹۴-۱۰۹
 پيتروس سرکس گيلانتز ۱۳۰
 پير روښان ۴۰
 پير محمد خان بېگلر بېگي ۱۳۹
 پيرک (پير محمد) کندهاری ۱۱
 تاج محمد خان الکوزی ۱۵۳
 تغلق تيمور ۳
 تقدي بېگ ۵۲
 التقي قاسم ۱۷۷
 تيمور شاه سدوزی ۲۱۳-۲۱۴
 تيمور خان (ملک تيمور کولوک مغل) ۲-
 ۲۵-۲۶-۳
 تيورنيتز ۴
 جادو ناتھ سرکار ۴
 جام فيروز ۲۲-۲۳
 جان بېگ ۸۲
 جان محمد يوسفزی (وروستنی پکتا -
 پلار) ۲۴۱

جان موري ۱۶۱
 جان ويتکيوچ ۱۷۰-۱۷۱
 جانداد خان ۱۶۶
 جرنيل غلام خان ناصر ۲۳۰
 جرنيل محمد نبي خان بارکزی ۲۳۰
 جرنيل محمد يوسف خان ۲۳۰-۲۳۶
 جسونت سنگه راتهوړ ۷۵-۸۷-۸۸
 جعفر خان ۶۹
 جعفر صادق رض ۱۷۶-۱۷۷
 جلال الدين ۵۰-۱۷۶
 جلال الدين خوارزمشاه ۹۳
 جلال الدين محمد کياني ۲
 جلال الدين محمود ۸۶
 جلال الدين منگيرني ۹۳
 جلال الدين ميران شاه ۱۴
 جمعه اخک ۲۳۱
 جنرال اکرم ۲۲۰
 جنرال انکليند ۱۵۵-۱۵۶
 جنرال براون ۱۸۹
 جنرال پالک ۱۵۵
 جنرال پرايمري ۱۹۱
 جنرال تاج محمد خان ۱۹۲
 جنرال رابرتس ۱۸۷-۱۹۰-۱۹۱
 جنرال ستيوارت ۱۸۶-۱۸۷-۱۸۸-۱۹۰
 جنرال سيد عالم شاه ۲۳۰
 جنرال سېل ۱۵۵-۱۵۶
 جنرال صفدر علي ۱۸۸
 جنرال عبدالعزيز خان ۲۴۹
 جنرال غلام نبي ناصر ۱۹۸

جنرال محمد سعيد خان ۲۳۱
جنرال محمد علم خان ستانيزی ۲۳۰
جنرال مير تاماس (طهماس) روف ۲۱۹-
۲۳۱

جنرال ميڪائيل ۱۸۸
جنرال نات ۱۵۱-۱۵۴-۱۵۵-۱۵۶
جنرال هاردي ۱۹۷-۱۹۸-۱۹۹-
جنرال واب شير ۱۹۷
جهانگير خان ۱۹۳
جهانگير مغل ۵۱-۵۲-۵۳-۵۴-۵۵-۵۶-
۵۷-۵۸-۵۹-۶۰-۶۱-۶۲-۶۳-۶۵-۷۰

جوجي ۲۵

جيمس برنس ۱۶۰

چلمه بېگ ۳۷

چنگيز ۲-۵-۲۵-۵۴

چنگيز خان (د ملتان حاکم) ۶

حاجي باز محمد ۲۴۸

حاجي حبيب الله خان باميزی ۲۴۵

حاجي خان بلوخ ۱۶۴

حاجي خان کاکړ (تاج محمد) ۱۴۸-

۱۴۹-۱۵۰-۱۵۱

حاجي خان محمد خان ۲۴۹

حاجي روی محمد ۲۴۸

حاجي سلطان محمد خان پوپلزی ۲۴۲

حاجي عبدالطيف ۲۲۰

حاجي عبدالغفور خروتي ۲۳۳

حاجي عبدالواحد ۲۴۷

حاجي فضل محمد خان الکوزی ۲۴۹

حاجي فيروز الدين ۱۴۶-۱۴۷-۱۴۸

حاجي قره تيمور يکه ۴۵
حاجي ماه بېگمه ۲۱
حاجي محمد آصف خوگيانی ۲۲۶
حاجي محمد اکبر ۲۳۴
حاجي محمد انور خان توخي ۲۲۲
حاجي محمد جاسوس ۱۵۷-۱۵۸
حاجي محمد خان ۳۰-۳۷
حاجي محمد ظريف ۲۱۹
حاجي محمد هاشم باميزی لوگری ۲۲۹
حاجي ملا عطا محمد اخوند ۲۳۳
حاجي منوچهر خان ۷۵-۷۸-۸۳-۸۴-
۸۵

حاجي ميرزا اغاسي ۱۷۷

حاجي نيك محمد خان ۲۴۸

حاجي ولي محمد مخلص ۲۳۳-۲۳۸

حامد کرزی ۲۲۸

حبيب الله (د سقاو زوی) ۲۰۷-۲۱۷-

۲۲۱-۲۲۴-۲۳۸-۲۴۶

حبيب الله خان (امير) ۱۹۳-۱۹۴-

۱۹۰-۱۹۴-

حبيب الله وردگ ۱۸۲

حسن جان ۲۲۱

حسن خان ياور ۱۷۷

حسين ایرانی ۷۸

حسين خان ۶۵

حسين خان شاملو ۵۵-۲۱۲

حسين علي (سپهسالار) ۱۹۲

حسين علي خان (وزير جنگ) هزاره

۲۱۶

حسین علي خان ۹۴

حسین قلی بیگ ۴۵

حضرت صاحب ۱۵۴

حضرت میر توتا خیل (پوهاند) ۲۵۰

حفیظ الله خان (نائب سالار) ۱۸۸-۱۸۹

۱۹۲

حفیظ الله کرزی ۲۴۸

حکیم همام گیلانی ۶۳

حمزه بیگ ۵۱-۵۰

حمزه خان سیستانی ۶۶

حمید الله ۱۹۳

حمید الله روهی ۲۲۰

حمیده بانو بیگم ۴۷-۳۸

حیات سلطان ۱۰۲

حیدر خان (کومیدان) ۱۸۹

خافی خان ۱۰۱-۱۰۰

خاقانی ۵۹

خان جهان لودی ۶۲

خان حویزه عرب ۱۲۱-۱۲۰

خان زمان ۴۵-۴۱

خان عبدالغفار خان ۲۴۶

خان محمد خان (ستر جنرال) پوپلزی

۲۴۵

خان محمد خان پوپلزی ۲۱۸

خان میرزا ۲۹

خانه زاد بیگمه (خانزاده بیگمه) ۲۶-

۴۵-۴۳

خاوند محمود ۳۶

خدا یار خان عباسی ۱۴۴

خداد سلطان (سلطان خودگی) ۱۰۲-

۱۰۵

خدای نظر خان ۱۶۶

خسرو ۵۵

خسرو خان (دیوان بیگی) ۹۴-۹۵-

۱۰۸-۱۰۷-۱۰۶-۱۰۵-۱۰۴-۱۰۳-۱۰۲

خسرو خان چرکس ۵۸-۵۷-۵۴-۵۲

خسروشاه ۲۰-۱۶-۱۴

خضر خان ۱۰۲

خلورم باگرات ۹۲

خلورم گیورگ ۹۳

خیبولوفسکی ۱۸۹

خلیل الله خلیلی ۱۱۲

خلیلی ساپی ۳

خنجر خان ۷۶-۷۵

خواجه اعظم ۸۷

خواجه عاقل (بخشی) تورانی ۵۷-۵۲

خواجه عبدالحق ۳۶

خواجه عبدالعزیز نقشبندی ۶۲-۵۲

خواجه علی کندهاری ۱۴

خواجه قاسم هزاره ۴۲

خواجه کلان بیگ ۳۵-۳۴-۳۳-۲۷-

۲۱۳

خواجه لقمان (نعمان) ۱۲

خواجه محمد اعظم ۱۳۶

خواجه محمد بارکزی ۲۰۵

خواجه محمد رحیم ۴۲

خواص خان ۲۱۳-۳۶

خوشال بیگ کاشغری ۸۵-۷۷

دولت شیخ ۲۵
 دوهم گیورکی ۹۲
 ذکاوالله خان ۷۲-۸۵-۱۰۱
 ذوالفقار خان سدوزی ۱۰۲
 ذوالقدر خان ۶۳-۶۹
 ذین العابدین (بخشی) ۶۱-۶۲
 ذین خان کوکه ۵۱-۶۹-۲۱۲
 داکتر اسدالله ترین ۲۵۰
 داکتر اصغر خان ۲۲۶
 داکتر برایدن ۱۵۵
 داکتر پاینده محمد ارغنداوی ۲۵۰
 داکتر توریالی ویسا ۲۵۰
 داکتر رحمت الله خان کموک ۲۵۰
 داکتر عبدالرحیم شریفی ۲۱۸
 داکتر لارډ ۱۶۰-۱۷۱
 دگر جنرال محمد عظیم لغمانی ۲۳۱
 دگروال احمد شاه خان ۲۴۶
 رابرت لیچ (مبجر) ۱۵۴-۱۵۵-۱۶۰-
 ۱۷۱-۲۱۴
 راجه جسونت سنگه ۸۷
 راشد ۲۳۶
 رای کهوریه ۵۸
 رای مانکچند ۵۸
 رایحه بیگمه ۲۱
 رحمت الله پوپلزی ۲۰۵-۲۰۸
 رحمت الله لېوال ۲۲۲
 رحیم خان (حکیم باشی) ۱۰۹-۱۱۰
 رحیمداد خان ۲۱۳
 رزمی خان ۹۹

خوشال خان ختک ۸۷
 خوشدل خان (لوی ناب) ۱۹۱-۱۹۲-
 ۱۹۵-۱۹۶-۱۹۸-۲۱۷
 خیرالدین بارکزی ۲۲۵
 د رباط خلیفه ۱۵۴
 د سردار میر محمد افضل خان مور ۱۵۷
 د شاه محمود مور ۱۲۹-۱۳۶
 داد محمد ۱۶۹
 داد محمد صاحبزاده ۲۴۰
 داود خان هوتک ۱۰۶
 داود شاه (کرنیل) ۱۹۸
 درمیش خان ۲۷
 درویش خان شاملو ۲۴
 درویش علی بیگ ۳۲
 دریا خان ۲۳
 دستگیر اخندزاده هوتک ۲۲۴
 دلاور خان رئیسانی ۱۴۱
 دمانسویچ ۱۱۲
 دوست محمد خان (امیر، سلطان) ۱۴۹
 ۱۵۰-۱۶۰-۱۶۶-۱۷۱-۱۷۲-۱۷۳-
 ۱۷۴-۱۷۵-۱۷۶-۱۸۰-۱۸۱-۲۱۴-۲۱۵-
 ۲۱۶-۲۲۳-۲۳۹-
 دولت اوغلی زنگی ۶۹
 دولت خان بېتینی یا پنی (خواص
 خان) ۶۸-۶۹-۷۱-۷۲-۷۳-۷۴-۸۲-
 ۲۱۳
 دولت خان پښتون ۸۳
 دولت خان سدوزی ۹۵-۹۶
 دولت شاه سمرقندی ۱۵

رستم خان (مقرب چرکس،

فیروز جنگ) دکنی ۷۵-۷۶-۷۷-۷۹-

۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۶

رستم خان ۹۴-۹۶-۱۴۹

رستم خان قوللر آقاسی ۹۴-۱۲۰-

رشتیا ۲۱۶

رشید خان ۶۳

رضا قلی خان ۱۱۹

الرضی عبدالله ۱۷۷

رضیه النساء بیگمه ۸۹

رنجیت سنگه ۱۵۹-۱۶۰-

روبرت برنس ۱۶۰

روبنان سلطان ۶۴

روبنان سلطان لزکی ۷۶

زاهد بیگ ۴۶

زبردست خان ۱۳۲

زقوم خان اخکزی ۲۰۹

زمان خان (د کرز) ۱۹۳

زمان خان سدوزی ۹۶-۱۰۲-

زمان شاه سدوزی ۱۵۷-۱۵۸-

زین النساء بیگم (نواب قدسیه) ۸۹

سارو خان ۶۹

سالی نویان ۶

سام میرزا (شاه صفی) ۲۷-۳۳-۳۴-۶۱-

سایدینه ۵۸

سپین کوخی صاحبزاده ۲۲۵-۲۴۰-

ستین کار ۱۸۴

سخاد خان (ابوالفتح) افشار ۴۴-۴۶-

سخنان بیگ ۸۳-۸۴

سدو خان ۱۰۲

سدو خان الکوزی ۲۰۵

سر الکساندر برنس ۱۵۹-۱۶۰-۱۶۱-۱۷۱-

سر جان ملکم (مالکم) ۱۰۴-۱۰۷-۱۵۸-

سر ویلیام هپی مکناتین ۱۴۹-۱۵۵-۱۵۹-

۱۶۵

سراج الدین خان ۲۴۰

سربلند خان بارکزی ۲۲۰-۲۳۲-

سردار ولی محمد خان ۱۸۳

سردار ابوالحسن ۱۷۸-۱۷۹-

سردار احمد خان نورزی ۱۴۶

سردار احمد علی ۱۹۲

سردار اختر خان ۱۵۲

سردار اکرم خان ۱۵۷

سردار پاینده خان ۱۹۳-۲۱۴-۲۱۶-

سردار پردل خان ۱۶۳-۱۶۶-۱۶۸-

۱۶۹-۱۷۰-۱۷۴-۱۸۰-۲۱۴-۲۱۵-۲۱۷-

سردار پیر محمد خان ۱۷۳-۲۱۶-

سردار جلال الدین خان ۱۸۲-۱۸۳-

سردار حبیب الله خان ۱۹۲

سردار خان ۲۱۳

سردار خوشدل خان ۱۷۵-۱۷۶-

سردار داود خان ۲۲۵-۲۲۹-۲۳۰-

سردار رحمدل خان ۱۵۰-۱۶۴-۱۶۵-

۱۶۷-۱۶۸-۱۷۲-۱۷۴-۱۷۵-۱۷۶-۱۸۰-

سردار سلطان احمد خان ۱۷۵

سردار سلطان علی خان ۱۷۴-۱۷۵-

سردار سلطان محمد خان ۱۷۳

سردار سلطان محمد طلايي ۱۹۳

سردار سمندر خان ۲۱۴

سردار سيد محمد خان ۱۷۳-۱۷۲

سردار شمس الدين خان ۱۸۳-۱۹۲

۲۱۶

سردار شيردل خان (شاغاسي) ۱۴۹-

۱۶۸-۱۶۹-۱۷۰-۱۸۰-۱۸۱-۲۱۴

سردار شيرعلي خان (امير) ۱۷۲-۱۷۳-

۱۷۴-۱۷۵-۱۸۰-۱۸۱-۱۸۲-۱۸۴-

۱۸۵-۱۸۶-۱۸۷-۱۸۹-۱۹۰-۲۱۵-

۲۱۶-۲۲۳-۲۴۰-

سردار شيرعليخان (د مهردل خان

زوی) ۲۱۵

سردار طلايي ۲۱۶-۲۱۷

سردار عبدالرسول خان ۲۱۶

سردار عبدالقدوس

خان (اعتمادالدوله) ۲۱۷

سردار عبدالله جان طرزی ۲۲۱

سردار عبدالله خان ۱۷۴-۱۹۲-۱۹۳-

سردار عبدالوهاب خان ۱۸۷

سردار عطا محمد خان ۲۱۴

سردار علي خان ۱۵۶-۱۵۷-۱۶۴

سردار عليشاه خان ۲۱۸-۲۲۹-۲۳۰-

سردار غلام حيدر خان (وليعهد) ۱۷۲-

۱۷۳-۱۷۶-۲۱۴

سردار غلام محمد خان ۱۷۴

سردار غلام محمد خان طرزي ۲۴۵

سردار غلام محي الدين خان ۱۷۴-۱۷۶

سردار فتح محمد (د وزير اکبر خان

زوی) ۱۷۴-۱۸۲

سردار كهندل (كوندل) خان ۱۴۸-

۱۴۹-۱۵۰-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳-۱۵۴-۱۵۶-

۱۶۳-۱۶۴-۱۶۵-۱۶۶-۱۶۸

سردار كهندل خان ۱۷۱-۱۷۲-۱۷۳-

۱۷۴-۱۷۵-۱۸۰-۱۹۰-۲۱۴-

سردار محمد ۲۲۷-۲۴۸

سردار محمد آصف خان ۲۱۸

سردار محمد اسماعيل خان ۱۸۰-۱۸۱-

۱۸۳

سردار محمد اعظم خان ۱۷۵

سردار محمد افضل خان ۱۸۲-۱۸۷

سردار محمد امين خان ۱۸۰-۱۸۱-

۱۸۲-۱۸۳-۲۱۵

سردار محمد حسن ۱۹۲

سردار محمد خان شهواني بلوخ ۱۶۴-

۱۶۹

سردار محمد داود خان ۲۱۸-۲۴۴

سردار محمد زمان خان ۱۸۳

سردار محمد سرور خان ۱۸۳

سردار محمد سرور خان ۲۱۵

سردار محمد سليمان خان ۲۱۸

سردار محمد شريف خان ۱۸۲-۱۸۳

سردار محمد صديق خان ۱۶۶-۱۷۲-

۱۷۴-۱۷۶

سردار محمد عثمان ۲۳۰-۱۷۴-۱۹۳-

۲۱۶-۲۱۸

سردار محمد عزيز خان ۲۱۵-۲۱۸

سردار محمد علم خان ۱۷۵-۱۷۶

سردار محمد علي خان ۱۹۰-۲۱۶

سردار محمد عمر خان ۱۷۴-۲۱۶

سردار محمد قلي خان ۱۵۱-۱۵۲

سردار محمد هاشم خان ۲۱۵-۲۱۶

سردار محمد يوسف ۱۸۶-۱۸۷

سردار محمد يونس خان (امين)

الوجوهات ۲۱۷

سردار مدد خان ۱۸۲-۱۸۳

سردار مهران الله خان (رئيسانی بلوڅ) ۱۶۹

سردار مهردل خان ۱۶۵ مشرقی -۱۶۶

۱۶۸-۱۷۰-۱۷۲-۱۷۳-۱۷۴-۱۷۵-۱۸۰

سردار مير اسد خان رئيسانی ۱۶۹

سردار مير محمد افضل خان ۱۵۷-۱۶۶

سردار نور محمد خان ۲۱۶

سردار هاشم خان ۲۲۶

سردار يار محمد خان ۱۵۰

سردار يوسف خان ۲۱۸

سرفراز خان ۱۵۲

سرمست خان ۱۰۲

سرو جهان ۱۷۷

سري بېگ ترکمن ۲۹

سعادت خان ۶۹-۷۸-۸۰

سعد الله خان وزير ۶۸-۶۹-۷۰-۷۱-۷۳

۷۴-۷۵-۷۶-۷۷-۷۸

سعید خان بهادر ۶۷

سعید خان بهادر ظفر جنگ ۲۱۲-۲۱۳

سکندر خان ۳۵

سلطان ابو تراب ۱۹

سلطان ابوسعید ميرزا ۱۴-۱۷-۱۸-۲۱

۴۹-۵۰

سلطان احمد خان ۱۷۱-۱۷۲-۱۷۶

سلطان بهادر ۲۳

سلطان بېجن لکزی فراهي ۱۲۹

سلطان بېگمه ۳۹

سلطان حسين بايقرا ۱۶-۱۷-۱۸-۱۹

۲۰-۲۱

سلطان حسين ميرزا ۱۸-۲۸-۴۲-۴۸

۴۹-۵۰

سلطان رکن الدين فيروز شاه ۲

سلطان سليمان پاشا عثمانی ۳۳

سلطان شمس الدين ۲

سلطان عزيز ذکر يا ۲۱۸

سلطان علا والدين ۲

سلطان علي خان (مظفر الدوله) بارکزی

۱۶۵

سلطان غياث الدين کورت ۹

سلطان غياث الدين محمد غوري ۵

سلطان محمد ۲-۳-۱۴-۱۸۷

سلطان محمد بن شاه اسماعيل ثاني ۴۸

سلطان محمد چنگېزی ۱۳۶

سلطان محمد خان پانی ۱۶۸

سلطان محمد خدا بنده ۹

سلطان محمد عليزی ۲۰۸

سلطان محمود ۴۲-۴۳

سلطان محمود انجو ۱۳۶

سلطان مسعود ميرزا ۱۳

سلطان يادگار ميرزا ۱۸

سلطان يعقوب ۱۹

سليمان (بن ملك حسين) ۱۲۱
 سليمان خان (بني اردلان) ۱۰۲
 سليمان خان ۱۰۳
 سليمان شكوه ۸۲
 سمباجي مرهته ۸۸
 سمندر خان ۱۶۶
 سنائي ۵۹
 سنتا مرهته ۸۸
 سنت جان ۱۸۸
 سنجر ميرزا ۵۰
 سندان پښتون ۶
 سن جارج ۱۸۹
 سهراب خان پوپلزي ۲۱۴
 سهراب سلطان ۱۰۳
 سوكلن نظر عليخان ۷۵-۷۶
 سيال كاكر ۱۵۱
 سياوش قولر آقاسي ۶۴-۷۶
 سيد اسدالله خان ۶۹
 سيد اغا (د كوكران) ۲۰۵
 سيد اكرم اغا ۲۳۲
 سيد بادار اغا ۱۹۹
 سيد باقر ۶۹
 سيد باقر بخاري ۸۱
 سيد بېكر ۱۸۴
 سيد بېگ ۱۸۴
 سيد جان ۳۱
 سيد جمال الدين ۱۰۴
 سيد حبيب ۲۲۲
 سيد حسين (مصحح) ۲۱۷

سيد حسين ۱۹
 سيد خدايداد اغا ۲۴۸
 سيد سليمان ۱۸۴
 سيد سليمان شاه ۲۲۳
 سيد شير محمد (تجارباشي) ۱۹۴
 سيد ظاهر ۲۳۱
 سيد عالم شاه ۲۳۱
 سيد عبدالجواد اغا ۲۲۲
 سيد عبدالرؤف ۱۹۹
 سيد عبدالغني وردگ ۲۲۹
 سيد عبدالكريم رئيساني ۱۶۹
 سيد قاسم رشتيا ۲۲۲
 سيد كريمداد ۱۸۴
 سيد محمد ۸۷
 سيد محمد جونيوري ۳۱
 سيد محمد شريف ۱۶۹
 سيد محمد ميوند ۲۲۳
 سيد محمد نقي فخر داعي گيلاني ۷۰
 سيد مهدي اتش نفس ۱۷۷
 سيد موسي مرازي شنغري ۱۸۴
 سيد نور محمد شاه پارسىوان ۲۳۲
 سيد نور محمد شاه صدراعظم ۱۸۰-
 ۱۸۴-۱۸۵-۱۸۶-۲۲۳-
 سيد يوسف ۱۸۴
 سيدال خان ۱۶۶
 سيدال ناصر خان ۱۳۶-۱۳۸-۱۴۶
 سيفل كندهاري ۱۲
 سيور غتمش ۱۱-۱۲-۱۳
 شاد خان (شادي بېگ ازبک) ۶۸-۷۱-

شاه ابوسعید ۳۱

شاه اسکندر ۱۱

شاه اسماعیل صفوی (دوهم) ۴۸-۳۴

شاه اسماعیل صفوی ۳۴-۲۸-۲۷-۲۴

۹۳-۴۹-۴۸

شاه اشرف هوتک ۱۳۳-۱۳۰-۱۲۷

۱۳۹-۱۳۸-۱۳۷-۱۳۶-۱۳۵-۱۳۴

شاه بداق ۲۵

شاه بیگ (شجاع بیگ، شاهي بیگ،

نقسي کابلي) ارغون ۲۱-۲۰-۱۷-۱۶

۳۲-۳۰-۲۹-۲۷-۲۶-۲۵-۲۴-۲۳-۲۲

۲۱۲-۴۹-۴۸

شاه پسند خان ۱۵۲

شاه جهان مغل ۶۵-۶۴-۶۳-۶۲-۴۹

۷۷-۷۴-۷۳-۷۰-۶۹-۶۸-۶۷-۶۶

۲۱۳-۸۵-۸۳-۸۲-۸۱-۷۹

شاه حسن ارغون ۴۲-۳۸-۳۶-۳۲-۲۱

شاه حسین صفوی (سلطان) ۹۲-۸۶

۹۵-۹۴-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۹-۱۱۰-۱۱۱

۱۱۲-۱۱۴-۱۱۵-۱۲۱-۱۲۲-۱۲۳-۱۲۴

۱۲۵-۱۲۶-۱۲۷-۱۳۰-۱۳۱-۱۳۴-۱۳۵

۱۴۰-۱۳۸

شاه حسین هوتک ۱۴۲-۱۴۱-۱۴۰-۱۱۱

شاه زمان سدوزی ۲۱۳-۱۴۷-۱۴۶

۲۱۴

شاه سلیمان صفوی ۱۰۹-۹۴-۸۶

شاه شجاع سدوزی (شجاع

الملک) ۱۵۰-۱۴۹-۱۴۸-۱۴۷-۱۴۶

۱۶۳-۱۶۰-۱۵۹-۱۵۷-۱۵۴-۱۵۳-۱۵۱

۲۱۴-۱۷۱-۱۶۷-۱۶۶-۱۶۵

شاه طهماسب (د صفوی شاه حسین

زوی) ۱۲۸-۱۱۵

شاه طهماسب صفوی ۳۳-۲۸-۲۷-۲۴

۵۰-۴۹-۴۸-۴۶-۴۴-۴۳-۴۲-۳۵-۳۴

۹۳

شاه عباس صفوی (دوهم) ۶۸-۶۶-۶۱

۹۳-۸۶-۸۳-۸۲-۷۵-۷۳-۷۲-۷۱-۶۹

۹۴

شاه عباس صفوی ۶۴-۶۱-۴۸-۵۸-۳۱

۱۲۸-۹۳-۶۷-۶۳

شاه عبدالعظیم ۱۷۷

شاه علي ۳۱

شاه قلي ۷۳

شاه قلي محرم ۴۵

شاه محمد (محمود) خان (محمد شاه

خان) کندهاری ۴۲

شاه محمد کلاتی ۴۸-۴۶-۴۲-۴۱-۲۸

۲۱۲

شاه محمود سدوزی ۱۵۷-۱۴۷-۱۴۶

۱۵۸

شاه محمود سدوزی ۲۱۴-۲۱۳

شاه محمود هوتک ۱۱۲-۱۱۱-۱۰۲

۱۱۹-۱۱۸-۱۱۷-۱۱۶-۱۱۵-۱۱۴-۱۱۳

۱۲۷-۱۲۶-۱۲۵-۱۲۴-۱۲۲-۱۲۱-۱۲۰

۱۳۰-۱۲۹-۱۲۸

شاه محمود هوتک ۱۳۳-۱۳۲-۱۳۱

۱۴۰-۱۳۶-۱۳۵-۱۳۴

شیرینگر ۸۷

شجاع الدوله ۱۵۲

شریم خان پنتون ۱۳۹

شعیب پنتون ۶

بنادی خان هندال ۱۵۰

شمس الدین سیستانی ۱۴-۱۵

شمس الدین قاضی ۴۳

شمس دراز پهلوان ۱۱

شہامت خان ۸۷

شہباز خان ۵۸

شہزادہ ایوب سدوزی ۲۱۴

شہزادہ بایسنغر ۱۳

شہزادہ بلند اختر ۸۹

شہزادہ تبسین اقول ۷

شہزادہ تیمور (د شاه شجاع زوی) ۱۵۱

شہزادہ حیدر ۱۴۶-۱۴۷

شہزادہ حیدر سدوزی ۲۱۳

شہزادہ خجسته اختر ۸۹

شہزادہ خرم ۶۱-۶۲

شہزادہ داراشکوه (بلند اقبال) مغل

۶۷-۶۸-۷۳-۸۲-۸۳-۸۴-۸۵-۸۹

شہزادہ رفیع القدر ۸۹

شہزادہ سکندر ۱۵۳

شہزادہ سلطان مراد ۲۸

شہزادہ سلیم (جہانگیر) ۲۱۲

شہزادہ شجاع ۶۴

شہزادہ شجاع الملک ۱۵۷

شہزادہ شہریار خان مغل ۶۲

شہزادہ صفدر جنگ ۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳-

۱۵۴-۱۵۵-۱۶۳-۲۱۴

شہزادہ عبدالله ۱۸۶

شہزادہ فتح جنگ سدوزی ۲۱۴

شہزادہ قاسم ۱۴۷-۱۴۸

شہزادہ قیصر ۱۴۷-۱۵۷-۲۱۳-۲۱۴

شہزادہ کامرا سدوزی ۱۴۶-۱۴۷-۱۴۹-

۱۵۶-۱۵۷-۱۷۰-۲۱۳-۲۱۴

شہزادہ محمد اکبر ۳۱-۳۸-۳۹-۴۲-

۴۳-۴۵-۴۷-۴۸-۴۹-۵۱-۵۳-۵۵-۶۱-

۸۶-۸۷-۸۸-۸۹

شہزادہ محمد جوگی ۱۵

شہزادہ محمد معظم (شاه عالم

بہادر) مغل ۸۷-۸۸

شہزادہ محمد ولی میرزا ۱۴۷

شہزادہ مراد بخش ۶۷

شہزادہ ہمایون سدوزی ۲۱۳

شہزادہ یونس ۲۱۴

شہنشاہ ۶

شہنواز تنی ۲۱۹

شہنواز خان ۴۸

شہنواز خان بلوچ ۱۶۴

شہنواز خان صفوی ۸۷

شہنواز شیوانی ۲۱۹

شیخ حسن ۱۳۳

شیخ عبدالکریم ۷۶

شیخ یوسف (بخشی) ۵۷

شیر آقا ۲۲۷

شیر آغا ۲۳۵

شیر افغن بیگ ۴۷

شیر خان ترین ۸۳
 شیر علی خان ۱۳۵
 شیر محمد بابری ۱۹۴
 شیر محمد حقیار ۲۲۷
 شیر محمد خان (مختار الدوله) بامیزی
 ۱۴۶
 شیر خان (خان معظم) ۲
 شیردل خان (لوی ناب) ۲۱۷
 شہر شاہ سوری (شہر خان پستون) ۳۶-
 ۳۷-۴۳
 صائب ۷۱-۸۶
 صاحبجان صحرائی نورزی ۲۱۹
 صاحبزادہ رحمت اللہ ۱۸۴
 صالح (شاعر) ۱۴۶
 صالح محمد خان پوپلزی شملزی ۲۴۵-
 ۲۴۷-۲۴۸
 صالح محمد خان هوتک ۲۰۱-۲۰۴
 صدرالدین ابراہیم (صدر عالی) ۱۲
 صدیق اللہ الکوزی ۲۴۱
 صدیق طرزی ۲۳۹
 صفدر خان ۶۷-۲۱۳
 صفدر علی خان ۲۱۲-۲۱۶
 صفي قلی بیگ ۷۶
 صفي قلی خان ۱۱۳-۱۱۴
 صوفي دین محمد ۱۹۳-۲۱۷
 صوفي ولي سلطان شاملو ۴۶
 صوفیان خلیفہ ۳۴
 طالب آملی ۵۱-۵۹-۶۰
 طاہر (د تاریخ طاہری مولف) ۵۳

طیبی ۲۱۶
 ظریف توتا خیل ۲۱۹
 ظریف توتا خیل ۲۲۷
 ظریف خاتون ۲۱
 ظہیر الانامی ابراہیم خان ۱۴۴
 عازم ۲۴۹
 عالم خان لوانی ۸۱
 عباس خان سدوزی ۲۱۳
 عباس قلی خان (عباس قلی بیگ) ۱۰۲-
 ۱۰۳-۱۰۵-۱۰۷-۱۶۵
 عباس کاسی ۲۳۴
 عباس قلی خان سرتیپ ۱۷۷
 عبد الرحمن ۱۶۸
 عبد الاحد خان ۲۲۲
 عبد الاحد ملکیار ۲۳۰-۲۴۳
 عبد الاحد ہلمندی ۲۴۸
 عبد الاحمد خان مومند ۲۳۰
 عبد الباری اشنا ۲۲۷
 عبد الباقي (د علامہ حبیبی ورور) ۲۳۹
 عبد الجبار خان (نواب) ۱۷۳
 عبد الحبيب خان ۲۲۱
 عبد الحق بارکزی ۲۲۰
 عبد الحق علومی ۲۳۱
 عبد الحکیم اخندزادہ ۲۲۴
 عبد الحمید الکوزی ۲۰۶
 عبد الحنان ہمت ۲۲۵
 عبد الحی حبیبی (علامہ، پوهاند، لوی
 استاد) ۱۱-۱۷-۱۷۹-۱۸۹-۲۰۳-۲۳۳-
 ۲۳۵-۲۳۹

۲۵۰

عبدالشکور روستانی ۲۲۷
عبدالصمد اخوندزاده خروتی ۲۲۵
عبدالصمد خان (وکیل) ۲۲۷
عبدالصمد خاورین ۲۲۸
عبدالطیف (دیوان) ۶۸
عبدالطیف ۵۸
عبدالعزیز بارکزی ۲۰۸
عبدالعزیز خان (د کورنیو چارو وزیر) ۲۱۷
عبدالعزیز خان الکوزی ۲۰۳-۲۰۴
عبدالعزیز خان هوتک یا عبدالله خان (د میرویس نیکه ورور) ۱۱۱-۱۱۲
عبدالعلی اریمل ۲۳۵
عبدالعلی خان ۲۲۴
عبدالعلی کندهاری ۲۲۷
عبدالغفار کاکر (د اکثر غفار) ۲۴۰
عبدالغفور خان ۲۲۲
عبدالغفور هراتی (غندمشر) ۱۸۹
عبدالغفور ویاند ۲۲۷
عبدالغنی بیگ ۸۰
عبدالغنی خان الکوزی ۱۴۳-۱۴۴
عبدالغنی خان گردپزی ۲۱۸
عبدالغنی خان محمدزی ۲۱۷
عبدالغیاث بلوخی ۲۰۱
عبدالفتاح ۲۳۹
عبدالقادر خان ۱۶۸-۲۲۹
عبدالقادر روبناني ۶۳
عبدالقُدوس خان (اعتمادالدوله) ۱۹۰-

عبدالحی مطمئن ۲۳۵

عبدالخالق (تولوک) ۲۰۷
عبدالخالق خان معلم ۲۴۷
عبدالخالق سدوزی ۲۱۳
عبدالرب اخوندزاده ساگری ۲۴۸
عبدالرحمن اخوندزاده ۲۴۸
عبدالرحمن ارغون ۲۱
عبدالرحمن خان (امیر) ۱۹۰-۱۹۱-
۱۹۲-۱۹۳-۲۱۵-۲۲۱-۲۲۴-۲۲۸-۲۳۰-
۲۳۲-۲۴۱-۲۴۸-
عبدالرحمن خان بارکزی ۲۴۵
عبدالرحمن خان علوم ۲۲۳
عبدالرحمن خان لودین ۲۲۰
عبدالرحیم خان (خان خانان) ۴۹-۵۲-
۵۵
عبدالرحیم خان ۲۲۹
عبدالرحیم خان مته خیل ۲۳۶
عبدالرحیم خواجه ۶۲-۶۳
عبدالرحیم سندهی (مولانا) ۱۹۴
عبدالرحیم هاتف ۱۱۲-۲۵۰
عبدالرزاق خان میوند ۲۴۱
عبدالرزاق فراهی ۲۳۷
عبدالسلام قندهاری ۱۹۲
عبدالشکور بابکر خیل ۲۲۷-۲۳۲
عبدالشکور رشا (علامه، اکاډیمپسن، پوهاند) ۱۴-۱۸-۲۰-۲۱-۲۴-۳۲-۵۹-
۶۱-۶۹-۸۶-۸۷-۹۵-۱۰۹-۱۲۲-۱۲۵-
۱۲۸-۱۳۸-۱۴۱-۱۴۶-۱۴۷-۱۴۸-
۱۵۴-۱۶۱-۱۸۰-۲۱۹-۲۲۸-۲۳۶-۲۴۳-

عبدالله سلطان ۲۵
 عبدالمجید بابی ۲۴۵
 عبدالمجید سربلند ۲۴۰
 عبدالمجید علیزی ۱۸۷
 عبدالمومن ۳۵
 عبدالنبي ۸۰-۶۰
 عبدالواسع اخندزاده ۲۲۴
 عبدالوکیل خان (برگم) ۱۹۴
 عبدالوهاب خان پوپلزی ۲۲۲
 عبدالوهاب علیزی ۲۰۲
 عبدیانی ۲۲۰-۲۱۹
 عبیدالله جان صاحبزاده د ذاکر هوتک
 ۲۲۴
 عبیدالله سندهی (مولانا) ۱۹۷-۱۹۵
 عزالدین عمر مرغنی ۵
 عزیزالدین وکیلی ۱۲۷
 عزیزالله خان (غیرت خان) ۶۵
 عزیزالله خان کاکر ۱۴۹
 عزیزالله غمزده ۱۵۱
 عسکری میرزا ۳۳-۳۶-۳۷-۳۸-۳۹-
 ۴۳-۴۴-۴۵-۴۶-۴۷-
 عصمت الله جبارخېل ۱۸۳-۱۸۷-
 عطا محمد خان (نواب) ۱۸۵-۲۴۹
 عطا محمد خان بامیزی ۱۴۶
 عطا محمد کاکر ۱۴۹
 عظیم الدین ابراهیمخېل (سرتیپ) ۱۸۲
 عظیم خان بارکزی ۲۲۰
 علاوالدین ۱۴
 علم خان ۱۰۲

۱۹۲-۱۹۷-۱۹۸-۱۹۹-۲۰۰
 عبدالقدوس خان بارکزی ۲۴۵
 عبدالقدیر خان تره کی ۲۱۷
 عبدالقیوم اخندزاده ۲۳۸
 عبدالقیوم لغمانی ۲۰۱
 عبدالکریم خان ۲۱۳-۲۱۹
 عبدالکریم خان علمي، بارکزی ۲۱۷
 عبدالکریم طالب ۲۳۵-۲۳۶
 عبدالکریم علمي ۲۲۰
 عبدالله (د شاه محمود شاغاسي) ۱۲۸
 عبدالله بروهي بلوڅ ۱۳۷-۱۳۹
 عبدالله بن سالم بصري ۱۷۶
 عبدالله بن میمون قداح ۱۷۶
 عبدالله بېگ (فتحلي خان) ۶۶
 عبدالله جان طرزي ۲۰۵
 عبدالله حامي ۲۲۷
 عبدالله خان (نائب الحکومه) ۲۴۶
 عبدالله خان ۱۴۱
 عبدالله خان ابدالي سدوزی ۱۰۲-۱۰۵
 عبدالله خان ازبک ۳۳-۳۴-۳۵
 عبدالله خان بابی ۲۳۲
 عبدالله خان بلوڅ ۱۶۴
 عبدالله خان پوپلزی (دېوان بېگي) ۱۰۲
 عبدالله خان تیموري (هراتی) ۲۱۶
 عبدالله خان درانی ۱۶۷-۱۶۸
 عبدالله خان لغمانی اتمر خېل مهمند
 ۲۲۲
 عبدالله خان هوتک یا عبدالعزیز خان (د
 میرویس نیکه ورور) ۱۱۱-۱۱۲

غلام دستگیر خان پوپل ۲۳۹
 غلام رسول خان الکوزی ۲۳۹
 غلام سرور (د انگریزانو جاسوس) ۲۸
 غلام علي (کنڈک مشر) ۱۸۷
 غلام فاروق خان ۲۱۸-۲۳۲
 غلام محمد الکوزی ۲۳۹
 غلام محي الدين ايوبي ۲۲۷
 غلام محي الدين خان اٹکزی ۲۳۹
 غلام نبي خان ۲۳۹
 غلام نبي رشتين يار ۲۲۷
 غني خان ۲۴۶
 غيرت خان ۸۷
 فاطمي (د مصر) ۱۷۹
 فتح جنگ ۱۵۴-۱۵۵
 فتح خان ۱۵۷-۲۱۴
 فتح عليشاه قاجار ۱۷۷-۱۷۸
 فتح محمد خان ۲۱۵
 فتحعلي خان (وزير، معتمد الدوله) ۹۴-
 ۹۷-۹۸-۹۹-۱۰۹-۱۱۴-۱۱۵-
 فدا محمد صارم ۱۴۲
 فرانسيس ورکمن مکناتين (د مکاتين
 پلار) ۱۵۹
 فرخ ارغون ۲۳
 فرخ حسين ۴۲
 فرخزاد ۲۹
 فریدون خان ۱۲۸
 فضل بېگ ۴۷
 فضلعلي قره باغي ۱۷۸
 فقير عبدالرحمن عليزی ۲۱۹

علي بن انجب البغدادي ۱۷۶
 علي سر کش پاشا ۱۳۰
 علي سلطان ۴۴
 علي سلطان تاتي اغلي ۲۸
 علي قلي خان ۸۳-۸۵-۱۰۳
 علي قلي خان سيستاني ۴۱
 علي محمد ۲۰۲
 علي يار سلطان افشار ۲۸
 عليقلي خان ۱۷۴
 عليمردان خان (امير الامراء، باباي
 ثاني) ۶۱-۶۲-۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۷۰-
 ۱۲۰-۱۲۱-۲۱۲
 عليمردان خان بلوخ ۱۱۸
 عليمردان خان سدوزی ۱۴۲
 عنايت الله (معين السلطنه) ۲۰۲-۲۰۸
 عیدل (عبدل) ۶۶
 عين الدوله ۲۲۴
 الغ ميرزا ۴۷
 غازي بېگ ۲۱۲
 غازي ترخان ۲۱۳
 غازي خدايداد ۲۴۸
 غریور (میرزا اغوز پور) قزلباش ۳۴
 غفار جان پوپلزی ۲۲۱
 غفار خان الکوزی ۱۵۴
 غلام جيلاني جلاي ۲۲۶
 غلام جيلاني خان الکوزی ۲۳۹
 غلام حسين (نواب) ۱۸۸
 غلام حيدر توخي ۱۹۲
 غلام حيدر عدالت ۲۲۶

قاضي عطا الله خان ۱۵۲
 قاضي غلام جان بارکزی ۲۲۵
 قاضي غلام دستگیر هوتک ۲۲۴-۲۲۶
 قاضي غلام نبی کامه وال ۲۲۵
 قاضي غلام هوتک ۲۲۳
 قاضي کوچی (عبدالغفار هوتک) ۲۲۴
 قاضي مبین ۲۲۶
 قاضي محسن نورزی ۲۲۶
 قاضي محمد ابراهیم کاموی ۲۲۵
 قاضي محمد افضل ۷۳-۷۴
 قاضي محمد اکبر اٹکزی ۲۲۴
 قاضي محمد اکبر خان ۲۲۳
 قاضي محمد رسول ۲۲۶
 قاضي محمد سعید ۱۸۰-۱۹۲
 قاضي محمد سعید خان علومي ۲۲۳
 قاضي محمد عثمان ۲۰۲
 قاضي محمد یوسف اندر ۲۲۵
 قاضي منصور میرزا ۲۶
 قاضي میر جمال پشدي ۱۹۳
 قاضي نظر محمد پوپلزی ۲۲۳-۲۲۴
 ۲۲۶-۲۲۸
 قایم خان شهباني ۱۴۰-۱۴۱
 قباد خان ۷۵-۷۶
 قبقاق خان ۶۸-۷۲
 قراء محمد خان (شرف الدین اوغلي)
 تکلو ۴۴
 قرابېگ خان منل ۵۱-۵۵-۵۶
 قراچه خان ۳۶-۳۷
 قراق خان ۲۱۳

فقیر محمد خیر خواہ ۱۲۲
 فولاد ۲۵
 فیروز میرزا ۱۷۷
 فیض الحق بارکزی ۲۰۴
 فیض الله ۲۴۸
 فیض الله خان تره کی (دارغنداو د
 شوهین) ۲۴۹
 فیض محمد خان ۲۳۴-۲۳۹-۲۴۹
 قاسم حسین میرزا ۴۷
 قاسم خان ۸۱
 قاسم کوکھ ۲۱
 قاضي ابوالقاسم ۲۲۵
 قاضي اختر محمد ساگزی ۲۲۴-۲۲۶
 قاضي امیر الله ۱۹۳
 قاضي ایشان ۲۲۵
 قاضي جلیلی ۲۲۵
 قاضي خواجه محمد هوتک ۲۲۵
 قاضي رحمت الله هوتک ۲۲۴
 قاضي سعدالدین خان ۱۹۲-۲۲۳
 قاضي صاحبجان تگاوی ۲۲۵
 قاضي صالح محمد خان ۲۲۶
 قاضي عبدالحی پنجشیری ۲۲۵
 قاضي عبدالسلام ۱۸۰-۱۹۲
 قاضي عبدالسلام بارکزی ۲۲۳
 قاضي عبدالشکور ۲۲۴-۲۴۵
 قاضي عبدالقیوم خان نورزی ۲۲۴
 قاضي عبدالکریم ۲۲۳
 قاضي عبدالمنان ۲۲۵-۲۲۶
 قاضي عبدالوهاب علیزی ۲۲۳-۲۲۴

گل محمد (مشهور په پروفیسر) ۲۴۰
 گل محمد خان وردگ ۲۲۲
 گل محمد داروغه ۱۶۷
 گل محمد شاه ۱۸۴
 گل نواز شیواني ۲۱۹
 گلو جان محمدزی (د سرپوزې) ۲۴۹
 گنج علي خان زیگ (ارجمند بابا) ۶۱-
 ۶۲-۶۸-۲۱۲
 گود تیمور (تیمور لنگ) ۳-۴-۱۰-۱۳-
 ۱۶-۲۱-۲۵
 گولد سمیت ۱۸۴
 کلبعلي خان قاجاري ۹۵-۱۰۳
 کلدين (انگريز) ۱۵۳
 کلنل پالمر ۱۵۴-۱۵۵
 کلنل میلسن ۱۰۰-۱۰۴
 کنجي خواجه ۲۷
 کنستانتین، دریم (وروسته محمد
 قلبي) ۱۳۰-
 کنور مان سنگه ۵۱-۲۱۲
 الکوزی اخندزاده ۱۵۴
 کیخسرو ۳
 کیوناري ۱۸۸
 لارډ اکلینډ ۱۵۵-۱۵۹
 لارډ النبرا ۱۵۵
 لارډ بین تینگ ۱۵۹
 لارډ کلیز کارډ ۱۷۱
 لارډ لیتون ۲۱۵
 لارډ نات بروک ۱۸۵
 لالا محمد سعید خان ۲۳۹

قربانعلي (د بولکي کوچي) ۱۹۹
 قلندر خان کاکړ ۱۵۳
 قليچ بېگ ۵۲
 قليچ خان ۶۲-۶۵-۷۲-۷۵-۷۶-۷۷-
 ۷۸-۷۹
 قليچ علي خان ۲۱۲
 قمر الدين سيفي (پوهاند) ۲۵۰
 قندهاري محل بېگمه ۴۹
 قورچي باشي ۷۶
 قيام الدين خادم ۲۳۳-۲۳۴-۲۳۵
 قيوم اخندزاده پوپلزي ۲۰۴
 کارمل (بېرک) ۲۳۱-۲۳۲
 کاکړ خان ۷۲
 کاکا رازق ۲۲۹
 کاکا سيد احمد ۲۲۰
 کډو خان مومند ۱۵۳
 کپک بهادر بلوخ ۱۳۹
 کرت خان ۶
 کرنيل محمد صادق خان ۲۳۰
 کریم خان (غند مشر) ۱۸۷
 گرگین (وختنگ، وختانگ، گيورگي، ۳
 شهنواز خان) ۹۲-۹۴-۹۵-۹۶-۹۷-
 ۹۸-۹۹-۱۰۰-۱۰۱-۱۰۵-۱۳۱
 گستهه پهلوان (د نوذر بن منوچهر
 زوی) ۱۲۵
 گل ۲۲۳
 گل بدن بېگمه ۲۴-۳۷-۳۸-۴۳
 گل خان نصير بلوخ ۱۶۴
 گل محمد (غند مشر) ۱۸۷

محمد اعظم شاه مغل ۱۰۰
 محمد افضل توخی ۱۷۳
 محمد افضل خان لودی ۲۴۹
 محمد اکبر ۲۰۲
 محمد اکبر ارغندیوال ۲۲۹
 محمد اکبر خان الکوزی ۲۲۹-۲۲۱
 محمد اکبر خان محمدزی ۲۲۹
 محمد امین ۲۳۵
 محمد امین خان عندلیب ۲۴۵
 محمد انور ۲۲۸
 محمد انور خان لودین ۲۴۲
 محمد ایاز خان ۱۹۴
 محمد باقی میرزا ۲۱-۵۳-۵۵-۵۶
 محمد بیگ ۵۱-۷۲
 محمد حسن اخوندزاده ۲۴۸
 محمد حسن خان ۲۲۱
 محمد حسین ۵۰
 محمد حسین حیران ۲۲۸
 محمد حسین ملاباشی ۱۰۹-۱۱۰
 محمد خافی خان ۱۰۴
 محمد خان ۱۰۲-۱۰۳-۱۰۴-۱۰۷
 محمد خان وردگ ۱۸۲
 محمد خلیفه ۴۴
 محمد داود بارک ۲۲۸
 محمد رسول بارکزی ۲۴۵
 محمد رسول خان پښتون ۲۲۹
 محمد رضا خان (دوهم) ۱۵۶-۱۵۷
 محمد رضا خان (لومړی) ۱۵۶-۱۶۴-
 ۱۶۵

لطف علي خان ۱۱۰-۱۱۴-۱۱۵-۱۱۶-
 ۱۵۶-۱۵۷-۱۶۴-۱۶۵-
 لعل محمد خان کاکړ ۲۲۱
 لفتننت وود ۱۶۰
 الله قلي خان ۷۵
 لیتین ۱۸۵
 لیفتننت وود ۱۷۱
 ماچورت ۹۴
 المار ۶-۷
 مبارزالدین محمد لهی ۷
 مبارک خان لودی ۴۹
 مبارکشاه ۱۳
 مجاهد خان ۴۳
 مجدعرضی ۷-۸
 مجید سربلند ۲۳۱-۲۳۲-
 محب برلاس ۲۱
 محبت خان بلوڅ ۱۶۴
 محراب (مهراب) خان
 بلوڅ (دوهم) ۱۶۴-۱۶۷-۱۶۸
 محراب خان ۶۵-۶۸-۶۹-۷۵-۷۸-۱۴۰
 محراب خان پوپلزی ۲۱۴
 محسن تاثیر ۸۴
 محمد (خرسوار) ۱۳۸
 محمد ابراهیم خواخوږی ۲۳۶
 محمد ابراهیم عطایی ۵-۲۳۵
 محمد اسحاق علومی ۲۴۵
 محمد اسماعیل پنچشیری ۲۲۶
 محمد اعظم ایازی ۲۳۳
 محمد اعظم خان ۲۱۵-۲۱۶-

محمد عطا خان ۱۵۴
 محمد عظیم خان (لوی سردار) ۲۱۶
 محمد عظیم خان ۱۷۶
 محمد عظیم خان الکوزی ۱۵۸
 محمد عظیم خان یوسفزی ۱۲۷
 محمد عظیم هوشمند ۲۲۷
 محمد علم خان عوچي باشي ۲۱۶
 محمد علي خان (ملقب په شاپسند
 خان) ۲۱۳
 محمد علي خان بختياري ۱۱۸
 محمد علي خان ساری ۱۳۹
 محمد علي خان هوتک ۲۳۹
 محمد عیسی ۲۴۷
 محمد قاسم خان ۲۱۸
 محمد قلي خان شاملو (قورچي
 باشي) ۱۰۹-۱۱۰-۱۳۱
 محمد کتهرانی ۱۴۱
 محمد کریم خان (د اطلاعاتو او کلتور
 وزیر) ۲۲۰
 محمد کریم خان ۲۴۹
 محمد کریم خان بارکزی ۲۳۲
 محمد گل خان مومند ۲۱۷-۲۱۸-۲۲۵-
 ۲۲۶-۲۲۹-۲۳۰-۲۳۲-۲۳۷
 محمد گل نوري ۲۳۳
 محمد مهربار ۱۳۰
 محمد مومن بېگ ۲۰
 محمد ناصر خان بامېزی ۲۲۱
 محمد نبي الکوزی ۲۲۷
 محمد نهي (پهلوان) ۷

محمد زمان بارکزی ۱۸۹
 محمد زمان خان (ایرانی سپهسالار) ۱۰۴
 محمد سرور خان ۲۲۶
 محمد سرور خان بارکزی (سردار
 اعلی) ۲۱۷
 محمد سعید صاحبزاده ۲۲۵
 محمد سعید لاهوري ۸۹
 محمد سلطان مروي ۱۴۲
 محمد سلطان میرزا ۴۷
 محمد شاه ارشاد ۲۳۵
 محمد شاه قاجار ۱۷۷
 محمد شعیب خان وفا ۲۲۸
 محمد شفیق (مشهور په گل اغا
 شیرزی) ۲۳۱
 محمد شفیق (مشهور په گل اغا
 شېرزی) ۲۲۰
 محمد شهي ۱۶۸
 محمد شيخ ۶۴-۶۵
 محمد صادق ۲۴۰
 محمد صدیق خان وزیري ۲۱۸
 محمد صدیق سدوزی ۲۲۱
 محمد صدیق وزیري ۲۴۴
 محمد ظاهر ۱۸۶
 محمد ظاهر شفق ۲۳۵
 محمد ظفر خان مورچه خېل مومند ۲۲۹
 محمد ظهیرالدین بابر (مغل پاچا) ۱۷-
 ۱۸-۲۰-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۲۹-
 ۳۰-۳۲-۳۳-۴۳-۴۵-۲۱۳
 محمد عثمان خان پښتون ۲۳۳

- محمد هوتک ۲۲۴
- محمد ولي خلمی ۲۳۵
- محمد ولي دروازي ۲۰۰-۲۰۳-۲۰۴
- محمد ولي هوتک ۲۲۸
- محمد يعقوب خان (امير) ۱۸۶-۲۱۵
- محمد يوسف ابراهيم خېل ۱۹۸-۲۰۱
- محمد يوسف اخوندزاده ۲۴۸
- محمد يوسف ايازي ۲۳۳-۲۳۵
- محمد يوسف رستاقی ۲۲۸
- محمد يوسف مجبور ۲۲۷
- محمد يونس (امين الوجوهات) ۱۹۳-
- ۱۹۶
- محمد يونس خان ۲۱۸
- محمد زمان ۲۲۰
- محمود (بن سليمان) ۱۲۱
- محمود (د کرمان صفوي حاکم) ۱۱۶
- محمود طرزي ۱۹۳
- محوي اردبيلي ۵۱
- مدد خان ۲۲۴
- مراد بخش ۸۹
- مرتضي علي خان ۷۹
- مرتضي قليخان (قورچي باشي) ۷۰-۷۹
- مرشد خان بروجردي ۵۱-۵۹
- مستر اچاربه کرپلاني ۱۹۴
- مستر دولافوز ۷۰
- مستر کيمبل (وروسته تر مسلمانېدلو شیر
- محمد خان) ۱۶۶
- مسيحي سياح (کروزينسکي) ۹۵-۱۱۷-
- ۱۱۹-۱۲۲-۱۲۳-۱۲۴-۱۲۷-۱۲۸-
- ۱۳۱-۱۳۳
- مشاور سيد جان ۲۲۵
- مصطفى پاشا عثماني ۹۳
- مصطفى خان ابدالي ۱۴۲
- مصطفى قلي خان ۱۱۵
- معز الدين قيقباد ۳
- معصوم صاحبزاده ۲۳۵
- معين الدين محمد اسفاري ۵-۱۳
- مفتي جمعه خان اندر ۲۲۶
- مفتي خير محمد ۲۲۵
- مفتي عبده ۲۰۲
- مفتي محمد جان ساگزی ۲۲۳
- مفتي محمد عظيم توخي ۲۲۶
- مقدوني سکندر ۲۱۰
- مقصود بيگ ناظر ۷۳
- مکفورسن ۱۸۸
- ملا احمد جان اخوند (خطيب) ۲۰۱-
- ۲۰۶
- ملا باقي ۲۴-۲۷
- ملا پير محمد ۲۴۹
- ملا پير محمد هوتک د محمود
- شيخ (مياجي افغان) ۱۳۳-۱۳۴-۱۳۵
- ملا حضرت اخوند بارکزی ۲۴۸
- ملا عبدالحسين ۲۰۱
- ملا عبدالغني مستغني هوتک ۲۳۷
- ملا عبدالله ۲۴۹
- ملا عبدالله پوپلزی ۲۲۵
- ملا عبدالهادي ۲۲۸
- ملا عبیدالله ۲۴۹

ملک علي ۱۳

ملک غياث الدين بلبن (خان اعظم الغ

خان) ۲-۳

ملک فخرالدين ۸-۹

ملک قطب الدين ۱۱-۱۲-۱۴

ملک محمد ۱۲

ملک محمود ۳۱

ملک محمود سيستاني ۱۱-۵۰

ملک مظفر ۳۱

ملک معز الدين کورت ۳

ملکه ثريا ۲۰۴

ملکه دل رس (دل رس بانو بېگم) ۸۷-

۸۹

ملنگ ۲۲۴

منشي محمد عثمان بارکزی ۲۲۱

منشي موهن لال ۱۷۱

منصور خان بارکزی ۱۶۸

منصوري ۲۲۲

منعم خان ۸۷

منعم خان کابلي ۴۷

منکوقا آن ۵

منوچهر ۱۲۵

مهتر عسل ۵۵

مهدي (اسماعيلی) ۱۷۶-۱۷۷

مهدي فرخ ۱۵۳-۱۶۵

مهدي قلي سلطان ۸۳-۸۴

مهر علي خان ساگزی ۲۱۳

مهریار ۱۳۱

مودود گرمسیری ۱۱

ملا غلام نبي ۲۲۴

ملا فتح الله خطيب ۱۱۶-۱۱۷

ملا فرح الدين ۲۴۰

ملا گدا بهائي خان ۵۵

ملا محمد حسن ۲۲۰

ملا محمد حسن الکوزی ۲۰۵

ملا محمد حسن رحمانی ۲۲۰

ملا محمد صديق ۱۶۹

ملا نسو ۱۴۸-۱۴۹

ملا نقيب الله (ملا گل اخند) الکوزی

۲۳۱

ملا يوسف (کوتوال) ۲۲۸

ملک ابوالفتح ۳۱

ملک اختيار الدين تولک ۷-۸

ملک تاج الدين عثمان مرغني ۵

ملک تاج الدين کورت ۸

ملک جعفر سيستاني ۱۲۹

ملک جلال الدين کياني سيستاني ۱۵۶

ملک جلال الدين محمود ۳۰-۳۱

ملک حسين ۱۳

ملک رکن الدين (ملک شمس الدين

کھين) ۵-۸-۹

ملک شاه حسين سيستاني کياني ۱۵-

۳۰-۳۱

ملک شکور پوپلزی ۲۴۵

ملک شمس الدين محمد کورت ۵-۶-۷-

۸-۹

ملک عزالدين تولک ۷

ملک علاو الدين ۸-۹

وسی خان توخی ۲۴۲

وسی خان دونگی ساگری ۱۳۹

وسی شفیق (صدر اعظم) ۲۲۵

ولا داد خان اٹکزی ۲۳۹

ولا جان ۲۳۵

ولا قلی (جارچی باشی) ۱۳۹

ولانا ذین الدین محمود ۴۱

ولانا سید احمد شهید ۱۵۰

ولانا سید احمد شهید ۱۶۷-۱۶۸

ولانا شهاب الدین ترشیزی ۱۵

ولانا محمد زمان خان ۲۴۹

مولوی سلیم ۲۲۸

مولوی صالح محمد خان هوتک ۲۲۶-۲۲۸

۲۳۸-۲۳۹

مولوی عبدالحکیم حقانی ۲۲۸

مولوی عبد الخالق واسعی ۲۳۳-۲۳۶

مولوی غیاث الدین ۲۲۸

موهن لال ۱۶۰

میا نور محمد چکھوره ۱۴۰

میر احمد جان محمدزی ۲۴۵

میر احمد خان بلوخ ۱۶۴

میر اسد الله ۱۱۳

میر بزرگ ۲۱۳

میر جهاندار شاه ۱۹۳

میر حبیب الله ۲۳۹

میر حبیب سهیلی ۲۲۷

میر حسام الدین ۱۲

میر حسن بصری ۱۸

میر حسین ۱۷

میر خوش محمد ارغون ۳۶

میر داد خان بارکزی ۲۱۷

میر سید معصوم بهکری کندهاری ۱۷-۱۸-۲۳-۳۰

میر سید معصوم بهکری کندهاری ۳۶

میر عبدالرشید ۲۲۹

میر عبدالصمد ۱۲

میر عبدالله بلوخ ۱۴۰

میر عبدالله سلطان (میر خان) ۵۸

میر علم خان ۲۱۴

میر علم خان نورزی ۱۴۶

میر فیروز رئیسانی ۱۴۰-۱۴۱

میر قادر بخش ۱۶۸

میر مبارک ۱۶۸

میر محراب (مهراب) خان بلوخ (د)

کلات خان ۱۶۹

میر محمد حسین ۸۷

میر محمود اغا ۲۲۷

میر محمود بلوخ ۱۶۷

میر مصری منگل ۱۶۹

میر معصوم بهکری کندهاری ۲۱۳

میر مهدی ۱۰۴

میران شاه ۶

میرزا ابوالحسن ۱۷۷

میرزا ارضی خان کردستانی ۱۶۵

میرزا الغ بیگ ۲۱-۲۴-۴۵-۴۷

میرزا باقی بیگ ۵۶

میرزا پاینده ۵۱

میرزا پاینده بیگ ۵۵

میرزا پیر محمد ۱۰-۱۱-۱۳

میرزا ترخان ۲۱

میرزا جانی بیگ ترخان ۵۱-۵۲-۵۵

میرزا حکیم ۲۱۲

میرزا حیدر ۵۵-۵۸

میرزا حین راینی ۱۷۹

میرزا خان ۱۱۹

میرزا خلیل الله (مشهور به سید

کھکی) ۱۷۷

میرزا رستم ۴۸-۴۹-۵۰-۵۱-۵۸-۶۲

میرزا شاه بیگ خان (خان دوران

کابلی) ترخان ۵۳-۵۴-۵۵-۵۶-۵۷-۵۸

میرزا شاه طهماسب (د سلطان حسین

صفوی زوی) ۱۳۱-۱۳۳-۱۳۵-۱۳۷

میرزا شاهرخ ۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-۱۹

میرزا شمس الدین خان ۲۴۰

میرزا صادق ۱۷۹

میرزا عبدالرزاق (بن الغ بیگ) ۲۱-۲۴-

۲۵-۲۶-۲۹-۳۰

میرزا عبدالرزاق ۲۲۲

میرزا عبدالطیف ۲۲۲

میرزا عبدالعزیز خان الکوزی ۲۳۴-۲۳۵-۲۳۶

میرزا عبدالقادر بیدل ۸۸

میرزا عبدالودود خان یوسفزی ۲۴۹

میرزا عطا محمد خان ۲۳۴

میرزا عیسی خان ترخان ۲۱-۵۱-۵۳

میرزا غازی بیگ ترخان (وقاری) ۵۱-

۵۲-۵۳-۵۴-۵۵-۵۶-۵۷-۵۸

میرزا غلام قادر کاکر ۲۳۷

میرزا غیاث الدین جهانگیر ۱۰-۱۱-۱۳

میرزا قره خان ترکمن ۵۵

میرزا قیدو ۱۱-۱۲

میرزا کامران مغل ۲۴-۲۷-۳۳-۳۴-۳۵-

۳۶-۳۹-۴۰-۴۳-۴۴-۴۶-۴۷-

میرزا محمد اسلم خان ۲۲۲

میرزا محمد امان خان (ملک اما) ترخان

۵۴-۵۷

میرزا محمد باقر ۵۱

میرزا محمد جعفر کندهاری ۲۳۷

میرزا محمد خلیل صفوی ۱۰۰

میرزا محمد رفیق خان الکوزی ۲۲۲

میرزا محمد سعید خان بهادر (ظفر

جنگ) ۶۳-۶۴-۶۵-۶۷

میرزا محمد عمر ۱۶

میرزا محمد مقیم ارغون ۱۶-۱۷-۲۱-

۲۳-۲۵-۲۶

میرزا مراد (شهزاده) ۴۴-۴۶-۴۷

میرزا مظفر حسین ۲۰-۲۳-۴۸-۴۹-۵۰-

۵۱

میرزا مقیم ارغون ۲۹-۳۰

میرزا مهدی آسترآبادی ۱۳۷

میرزا مهدی کوکب ۱۳۷

میرزا میرک ۴۷

میرزا هندال مغل ۳۶-۳۷

میرزا وحید قزوینی ۷۰-۹۳

میرک حسن ۷۲

میرک خان ابرو ۱۸

میرویس ترخان ۱۳

میرویس خان (نیکه) هوتک ۹۶-۹۷-

۹۸-۹۹-۱۰۰-۱۰۱-۱۰۳-۱۰۴-۱۰۵-

۱۰۶-۱۰۷-۱۰۸-۱۰۹-۱۱۰-۱۱۱-۱۱۲-

۱۴۰-۲۱۰-۲۱۹-۲۴۱

میسی ۱۸۸

میناس (ارمنی خلیفه) ۱۳۰

نائب گل محمد خان پوپلزی ۲۱۴

نادر قلی ۱۳۸

ناصر میرزا ۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۳۰-

ناصرالدین ۲

ناہید بیگمہ ۲۱

نجف قلی بیگ زنگنه (میر

اخورباشی) ۷۵-۷۶-۷۸-

نذیر محمد خان ۶۲-۷۹-

نصر الله خان (ایلدرم خان) ۱۲۸-۱۳۲-

نصرالله خان ۱۲۰

نصرالله سیستانی (کور سلطان) زردشتی

۱۳۱

نصیر خان بلوخی (لومری) ۱۶۷

نظام الدین احمد برلاس ۱۶

نظام الدین جام ۲۲

نظام الملک ۸۵

نظر علی خان ۷۹

نظر محمد خان ۹۶

نعمت خان عالی ۸۸

نعیم جان معمارباشی ۲۲۱

نفت الله خالفین ۱۸۹

نکودر ۷

نواب اسد خان ۲۱۴

نواب غلام حسین خان ۲۱۶

نواب قاسم حسین خان شیبانی ۴۵

نوذر ۱۲۵

نور محمد (سرتیپ) ۱۹۰

نور محمد (کپ خولی) ۲۲۹

نور محمد خان ۱۵۸-۲۴۰-

نور محمد خان پوپلزی ۲۳۲

نور محمد خان شاغاسی ۱۶۹

نور محمد سرایکی ۱۴۱

نور محمد سرروضه وال ۲۳۱

نورالحسن (بخشی) ۷۲

نورالحسن ۶۸

نورالحق علومی ۲۲۰-۲۳۱-۲۴۹-

نورجهانه ۶۲-۶۳-

نورگل خان ۲۲۷

نوروز (مغل سردار) ۸

نیازگل خان ۲۲۹

نیک محمد خان بامپزی ۲۴۵

نیکو سیر ۸۹

اله قلی خان ۷۸

اله ویردی خان سلجوقی ۶۷

اله یار خان ۱۰۲-۱۰۸-۱۱۵-

هاشم خان ۱۹۲

هانری راولنسن (مبجر) ۱۵۱-۱۵۳-

۱۵۴-۱۷۸

هربرت ۱۲۷

هرموز تری ۷-۸-

هری سنگه ۱۵۰

هزار خان غلجی ۱۵۸

هلاکو ۲

همایون (مغل پاچا) ۲۴-۲۶-۲۸-۳۳-

۳۶-۳۷-۳۸-۳۹-۴۰-۴۱-۴۳-۴۴-۴۵-

۴۶-۴۷-۷۰-۷۱-۲۱۲-۲۴۴

هملتن ۱۸۸

هومیگتون جان ۲۰۴

والي علي احمد خان ۲۲۴

والینسکی ۱۰۹

وایسرا ۱۸۵

وختنگ، شپرم (حسین قلی خان) ۱۳۱

وزیر جان ۲۴۹

وزیر سعدالله خان ۷۹-۸۰-۸۱-۸۲-۸۵-

وزیر فتح خان ۱۶۸

وزیر فتح خان بارکزی ۱۴۶-۱۴۹-۱۵۱-

۱۵۲

وزیر محمد اکبر خان (ملی اتل، غازی،

سردار)، بارکزی ۱۵۰-۱۵۵-۱۶۱-۱۶۶-

۱۷۲-۱۷۴-۱۷۶-۲۱۵

وزیر یار محمد خان ۱۵۶-۱۶۴-۱۷۲

وصلي شیرازی ۵۹

الوصي محمد ۱۷۷

الوفي احمد ۱۷۷

وکیل احمد متوکل ۲۳۵

وکیل عطا محمد خان بارکزی ۲۴۸

ولي خلیفه شاملو ۲۸

ولي لو افشار ۱۳۹

ولي محمد (کلانتر) ۱۹۴

ویس محمد خلج ۴۴

یار علی بیگ افشار ۴۲

یار محمد الکوزی ۲۰۴

یار محمد خان الکوزی واصفی ۲۲۹

یار محمد شاه ۱۸۴

یحیی خان ۲۱۸-۲۲۱

یحیی خان بامیزی ۱۵۴

یحیی خان محمد زی ۲۰۲

یعقوب علی خافی ۱۸۹

ینال تگین ۱۱

یوسف خان ۶۵

٧٢ بانوڙي دروازو	١٥٩ اوڀر
١٦٠-١٢٢-٦٢ بخارا	٢٥-٢ اوچ
٧٧-٢٧-٢٦-٢٧-١٦-١٢ بدخشان	٨٧ اوده
١٩٣	اوده پوري ٨٨
٧٩ بروسنگار	اوک کلا (اوق) ١١-١٥
١٨٦-١٧٩-١٧٠ برطانيه (بريتانيا)	اولاتغ، هولاتغ، اله تاغ ٢٣
١٢ برمل	اولانکي واله ٢٩
٥٥ برهانپور	ايتاليا ٢٠٨
٥٩ بروجرد	ايران ٢-٤-٢٧-٢٨-٢٤-٣٥-٣٧-٣٨
١٠٤ بروهي	٤٢-٤٣-٤٥-٤٦-٤٧-٥٠-٥٩-٦١
٢١-٥-٤ بست (کلا بست، کلابيس)	٦٣-٦٤-٦٥-٦٦-٦٧-٦٨-٦٩-٧٠
٦٩-٦٨-٦٦-٦٥-٥٧-٥١-٤٤-٣٧	٧١-٧٢-٧٣-٧٦-٧٧-٧٨-٧٩-٨٣
٨٦-٨٥-٨٤-٨٣-٧٨-٧٦-٧٥-٧٠	٨٤-٨٥-٨٦-٨٧-٨٨-٨٩-٩٣-٩٤
١٠٦	٩٨-٩٩-١٠٠-١٠١-١٠٤-١٠٥-١٠٦
١٣٧ بسطام	١٠٧-١٠٨-١٠٩-١١٤-١١٦-١١٧
٧٣ بسطام چمن	١٢٠-١٢٥-١٢٦-١٢٨-١٣٠-١٣١
١٧٦-١١٢ بغداد	١٣٢-١٣٤-١٣٨-١٣٩-١٤١-١٤٩
١٠ بغلان	١٥١-١٥٢-١٥٤-١٥٦-١٥٨-١٦٠
٨٥-٧٧-٦٢-٣٥-٢٠-١٦-١٠-٢ بلخ	١٦٣-١٦٤-١٦٥-١٦٧-١٧٠-١٧١
٢١٧-١٤٤	١٧٣-١٧٥-١٧٦-١٧٨-١٧٩-١٩٠
٢٢٥ بلدي	٢٠٨-٢١٠-٢١٩
١٤٠-١٣٩-١٣٨ (د ايران)	ايروان ١٠٩
١٦٧-١٦٤-١٠٤-٤٩-٦ بلوچستان	ايشيا ١٧٩
١٦٨-١٦٩-١٧٧-١٧٨-١٧٩-١٩٤	بابا حاجي (باباجي) ٣٨
٢٠٠	بابا صاحب ١٩١
١٧٧ بيم کلا	بابا ولي ٧٦
٢٠٨-١٧٨-١٥٨ بمبيي	باشلنگ ٢١
١٧٨-١١٥-١١٤ بندر عباس	باغ مرجان ٢٤٤
١٥٩-٨٨ بنگال	باميان ٢-١٤٩

پېښور ۴۱-۵۱-۶۳-۱۳۳-۱۵۰-۱۵۵-
 ۱۵۷-۱۸۵-۱۸۶-۱۸۷-۱۸۸-۲۰۸-
 تخته پل ۱۸۷
 ترشيز ۱۵
 ترقون کلا ۳۰
 ترکستان ۱۸۳-۱۸۲-۱۶۶-
 ترکیه ۴-۲۳-۹۲-۱۳۰-۱۷۱-۲۳۶-۲۴۰-
 ترنک ۳۰
 تفلیس ښار (Tblis) ۹۲-۹۳-۹۴-۹۵-
 ۱۳۰
 تگاو ۲۲۵
 تگین آباد ۵-۷
 تهران ۷۰-۱۰۹-۱۱۰-۱۳۵-۱۳۶-
 ۱۵۸-۱۶۵-۱۷۵-۱۷۶-۱۷۷-۱۷۸-
 ۱۷۹-۱۸۴
 توابع ۱۳۵
 توبې دره (کورک تېر) ۱۶۷
 توپخاني دروازه ۲۴۳
 توران ۱۴۱
 توره بحیره ۹۲
 تیرا ۵
 تیري، تیرین (کلا) ۶-۷-۱۵۳-۱۷۴-
 تیموریان ۱۹۲
 تهته ۲۳-۳۵-۴۹-۵۲-۵۳-۵۴-۵۵-
 ۵۶-۵۷-۵۸-
 جرمني ۹۸
 جکان ۱۴۶
 جلال آباد ۵۳-۱۵۲-۱۵۵-۱۸۱-۱۸۸-
 ۲۱۹-۲۲۶

بنگن ۱۴۴
 بنگن پایان ۸۰
 بنگنات ۶۹
 بني اصفهان ۱۲۱-۱۲۲
 بهزادي ۲۳۱
 بهسود ۲۱۹-
 بهکر ۳۶-۳۷-۵۵-۵۶-۵۷-۲۱۳-
 بهیره (بوشهره) ۳۶
 بولان دره ۱۴۸
 بيني کاو ۷-۸
 پارس (فارس) ۲۷-۴۸-۶۱-۹۲-۱۰۳-
 ۱۰۴-۱۰۶-۱۰۸-۱۱۵-۱۲۵-۱۳۹-
 ۱۴۷-
 پاکستان ۲۲۹
 پتھر هند کلا ۱۳
 پتون ۲۳
 پرتگال ۴
 پروان ۲۳۱
 پستونخوا ۳۶-۲۱۰
 پستونستان ۲۳۵
 پښين (فوشنج) ۴-۳۷-۸۱-۱۴۰-۱۴۴-
 ۱۴۹-۱۵۴-۱۶۹-۱۷۱-۱۷۵-۱۸۴-
 ۱۸۸-۲۱۰-
 پکتيا ۱۸۷-۱۸۸
 پنجاب ۲-۳-۳۳-۶۰-
 پنجشير ۲۱۶-۲۲۵-۲۲۶
 پنجوايي ۱۵۳
 پولیند ۱۱۲-۱۷۱
 پیرایمال ۲۹

حصار اوچ ۲
 حیدر آباد ۱۵۹-۱۹۴
 خاسک کلا ۶
 خاش ۱۲۲
 خاقان ۵۹
 خالیشک ۲۵-۲۹
 خراسان ۳۲-۳۵-۳۷-۴۸-۵۵-۵۶-
 ۶۲-۷۰-۷۳-۷۸-۸۳-۹۳-۱۰۴
 خراسان ۸-۱۷-۲۳-۲۴-۲۶-۲۷-۲۸-
 ۲۹-۳۳-۱۴۳-۱۴۷
 خرقه شریفه ۱۸۰-۲۴۱
 خروار ۴۱
 خقلان ۱۶
 خرخ ۴۱
 خلیل ۳۶-۴۰
 خواجه خضر دروازه ۷۲
 خواجه گانو هدیرو (په شمالي
 کي) ۲۳۱
 خوارزم ۹۳
 خواز ۱۳۶
 خوست (د بدخشان) ۳۷
 خوست ۱۸۷
 خوشاب ۵۴
 خوگیانی ۲۲۶
 خیبر ۱۸۷-۱۸۸
 خیبر دره ۱۵۰
 خیصار (کلا) ۵-۷-۸-۹-
 د حضرت صاحب کلا ۱۵۴

جلفا ۱۱۹
 جلو کشیر (؟) ۲۲
 جمرود کلا ۷۵
 جوده پور ۷۵
 جونپور ۳۱-۳۲
 جوین ۱۷۶
 جوین کلا ۱۱-۱۵
 چار کوخه ۲۳۷
 چارباغ ۲۹
 چارسو ۱۵۳
 چاریکار ۱۹۰
 چاندوکی ۲۲
 چتالی ۴
 چچه ۸۱
 چخانسور ۱۷۲-۲۳۰
 چخچران ۱۸
 چشتیان ۸۱
 چمن ۲۰۴-۲۰۸-۲۱۷
 چناب ۳۶
 چنغر ۱۸۳
 چهارغلبه ۲۳۱
 چوتیالی ۸۱-۸۳
 چونی ۲۴۳
 چینه کلا (قهر قلات) ۳۹-۴۵
 حاجي ترخان (د خای نوم) ۱۳۰
 حاجي خان کلا ۱۵۰
 حاجي کلا ۱۶۹-۱۸۷
 حجاز ۳۲-۱۷۷
 حسن ابدال ۵۳-۶۷-۸۷

د علامه رشاد بابا (د پوهانو او
مشاهيرو) هديره ۲۵۰
د ملتان سيند ۸۱
د ميوند د شهيدانو زيارت ۲۴۳
داغستان ۹۴-۱۰۹-۱۱۴-۱۴۳-۱۴۴
داودزي ۴۰
درگزین ۱۲۸-۱۳۲
دکن (د کهن) ۶۱-۶۲-۷۶-۷۹-۸۳-
۸۴-۸۵-۸۸
دلارام ۱۰۲
ده خواجه ۱۹۱-۱۹۴
ده نو (د فراه) ۱۴۲
دهراوت (ديراوت) ۱۵۳-۲۱۹
دهله ۲۲۵
دهمزنګ ۲۳۰
دوکی ۸۱-۸۳
دوکی کلا ۶
دولت آباد کلا ۷۲
ديپالپور ۲-۱۳
دير ۱۵۷
دېره غازي خان ۱۴۱
ډاډر ۱۴۴-۲۱۰
ډنډ ۲۲۶
دېره اسماعيل خان ۲۱۰
ذاکر ۱۴۰-۲۲۴-۲۴۷
ذاکر بند ۱۶۵
رباط خليفه کلا ۱۵۴
رستاق ۲۲۸
رستم بند ۴

رهتګ ۳
رودبار ۳۱
روسيه (روس) ۹۳-۹۸-۹۹-۱۷۰-۱۷۱-
۲۱۳-۲۳۱-۲۳۹
روم (بحيره) ۴
روم ۱۴۳
روه ۵۵
ريگ ۳۷-۳۸
ريگان ۱۷۸
رې ۱۷۷
زابل (زاوړ) ۱۱-۱۳-۱۴
زړه کلا ۱۰
زمينداور (زينداور، زنداور، داوړ) ۱۶-
۱۷-۱۸-۲۱-۲۵-۲۸-۲۹-۳۰-۳۷-۴۱-
۴۵-۴۸-۴۹-۵۰-۵۱-۵۷-۶۴-۶۵-
۶۹-۷۵-۷۶-۷۸-۱۵۳
زنگاوات ۲۴۸
زور بنار ۱۵۳
زيديه ۱۵۰
ساجي کلا ۶
سپين بولدک ۱۹۸-۱۹۹-۲۰۴-۲۲۹
سر روضه ۲۳۱
سرابند ۱۵۶
سرپوزه (چهل خينه) ۲۹-۷۲-۲۴۹
سردار شير علي خان کوڅه (په کندهار
کي) ۲۴۰
سرمست رود ۱۰۷
سرهند ۶۶
سکاټلنډ ۱۶۰

شاه جوی ۱۸۰-۱۸۳-۱۸۶-	سکهر ۴۲-۴۳-۱۹۷
شبرغان ۱۱-۱۶	سمرقند ۱۵-۱۴۶
شرق الهند ۴	سموگره ۸۵
شکاپور ۱۸۰	سنبل ۴۹
شکارپور ۱۵۳	سنت پترزبورگ ۱۷۱
بنار صفا ۹۵	سنخري ۶۴-۱۵۲
بنوراوک ۱۳۹-۱۴۰-۱۷۵-۱۹۴-	سندھ ۲-۱۷-۱۸-۲۲-۲۳-۲۷-۳۲-
بنورندام ۱۸۷	۳۵-۳۶-۳۷-۳۸-۴۲-۴۶-۵۳-۵۴-
شمالي ۲۲۵-۲۲۹-۲۳۱	۱۰۴-۱۴۰-۱۴۱-۱۴۴-۱۵۵-۱۶۰-
شمس الدين قاضي باغ ۴۳	سندھ رود ۹
شمله ۱۸۵	سنگ ۲۳
شميل ميناب ۱۳۹	سنگ نقره ۱۴۲
شهدای صالحين ۱۸۶	سنگسار (سنگ حصار) ۷۷-۱۵۱-۱۵۲-
شوهين ۲۴۹	۱۵۳
شير حاجي ۸۴	سورخ سنگ ۲۳
شيراز ۹۳-۱۱۰-۱۱۴-۱۱۵-۱۳۲	سولاغی ۱۵۳
شيروان ۹۴	سید بچه ۲۲
شيندند (اسفزار، سبزوار) ۵-۹-۱۳-	سیدخبل ۲۳۱
۱۴-۱۴۰-۱۴۷-۱۷۲-۲۳۱	سیستان ۳-۴-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۵-
شينواري ۲۴۰	۲۶-۳۰-۳۱-۳۷-۳۸-۳۹-۴۱-۴۴-
شيوان ۲۱۹	۴۹-۵۰-۵۱-۵۵-۵۶-۷۸-۱۰۶-۱۲۱-
طالقان ۲-۴۳-	۱۲۹-۱۳۱-۱۳۲-۱۵۶-۱۶۳-۱۶۴-
طبق سر غر ۸۱	۱۶۵-۱۷۵-۱۸۴
عبدالرحمن کلا ۲۳	سيلي غر ۱۴۲
عراق ۳۳-۵۸-۶۲-۱۱۲-۱۷۶-۱۷۷	سیوی ۵۹-۱۴۴-۱۶۸-۱۷۱-۲۱۰-
علي گرھ پوهنتون ۱۳۴	سیوری ۱۴۰-۲۲۴
غزني ۲-۳-۱۰-۱۱-۱۲-۲۱-۳۷-۴۰-	سیون ۵۴-۵۷
۴۱-۴۶-۶۷-۶۹-۷۵-۷۸-۸۰-۸۲-	شام ۴۳-۱۴۳
	شاه جهان آباد ۷۴

۱۲۲-۱۵۳-۱۵۴-۱۵۵-۱۵۶-۱۷۲

۱۷۳-۱۷۲-۲۰۵-۲۰۸-۲۳۰-۲۳۴

غفار خان الکوزی کلا ۱۵۴

غوره مرغه ۲۳

غور ۲ ۹ ۱۷ ۱۸ ۱۹

غوندان ۲۳

فرانسه ۹۹-۱۲۲-۱۷۷

فراه ۱۰-۱۱-۱۴-۱۷-۱۸-۲۵-۳۲-۴۴

۵۵-۷۴-۷۸-۸۴-۸۶-۸۸-۱۰۲-۱۰۵

۱۰۶-۱۲۹-۱۴۲-۱۴۳-۱۴۷-۱۷۰

۱۷۶-۱۸۰-۱۸۱-۱۸۷-۲۱۹-۲۲۹-۲۳۰

فورت ویلیام کالج ۱۵۹

قېچاق دښت ۵۳

قره باغ (قرا باغ) ۱۸-۳۰-۱۷۸

قرغن ۳

قروین ۴۸-۷۰

قطغن ۲۰

قنقاز ۹۳

قلعه فتح ۳۱

قلعه اختیارالدین ۱۰۲

قلعه حبشی ۷۸

قلعه قاضي ۱۸۳

قله طاق (بنار) ۴

قم ۱۷۷

قیتول غر ۷۲

کابل ۲-۱۰-۱۱-۱۲-۱۳-۱۴-۱۸-۲۱

۲۳-۲۴-۲۵-۲۶-۲۷-۲۸-۳۰-۳۲-۳۳

۳۵-۳۶-۳۷-۳۹-۴۰-۴۱-۴۳-۴۴

۴۵-۴۶-۴۷-۴۹-۵۱-۵۳-۵۴-۵۵

۵۶-۵۸-۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۶۸-۷۷

۷۸-۸۰-۸۱-۸۲-۸۳-۸۷-۸۸-۹۵

۱۲۲-۱۲۳-۱۲۴-۱۲۶-۱۲۷

۱۵۱-۱۵۲-۱۵۵-۱۵۶-۱۵۷-۱۶۰

۱۶۱-۱۶۶-۱۷۱-۱۷۲-۱۷۳-۱۷۴

۱۸۰-۱۸۱-۱۸۲-۱۸۳-۱۸۴-۱۸۵

۱۸۹-۱۹۰-۱۹۳-۱۹۵-۱۹۶-۱۹۷

۲۰۰-۲۰۲-۲۰۳-۲۰۵-۲۰۷-۲۰۸

۲۱۰-۲۱۲-۲۱۳-۲۱۵-۲۱۷-۲۱۹-۲۲۲

۲۲۳-۲۲۴-۲۲۵-۲۲۶-۲۲۸-۲۲۹

۲۳۱-۲۳۲-۲۳۳-۲۳۴-۲۳۶-۲۳۷

۲۳۸-۲۳۹-۲۴۰-۲۴۱-۲۴۵-۲۴۸

کابل بالاحصار ۱۸۸-۱۸۶

کاخت ۹۴-۱۳۰

کارتلی ۹۲-۱۳۱

کاشان ۵۹

کاشغر ۳-۷۷-۸۵

کافر کلا ۱۴۹

کاکرو توبه ۱۵۰

کامران باغ ۲۲۴

کامه ۲۲۵

کانتون ۲۳۰

کاهدانک کلی ۱۴۲

کتبواز ۲۳

کجبار ۱۸۰-۱۸۳

کچ ۱۵

کچهو ۱۶۰

کدنی ۱۸۷

کده ۱۴۲

گندمک ۱۷۱-۱۸۶-۱۸۸

گوري ۹۳

گیلان ۹۳

کلا بنامیر ۷۷-۷۹

کلات (قلات) ۲۳-۲۴-۲۵-۲۸-۲۹

۳۰-۴۱-۴۲-۴۵-۴۶-۴۸-۵۰-۱۴۰

۱۶۴-۱۶۷-۱۶۸-۱۶۹-۱۷۳-۱۷۳

۱۷۵-۱۷۸-۱۸۲-۱۸۶-۱۸۸-۲۱۲

کلافصیل (دهرات دروازي) ۲۳۹

کلچابات ۱۹۳-۲۴۵-۲۴۷-۲۴۸

کک ۱۵۳

ککته ۱۵۹

کلهنو ۱۵۷

کندهار (قندهار. اشرف البلاد. امان

الديار، دارالقرار. نادرآباد) ۲-۳-۴-۵

۶-۸-۱۰-۱۱-۱۲-۱۴-۱۵-۱۶-۱۷

۱۸-۱۹-۲۰-۲۱-۲۲-۲۳-۲۴-۲۵-۲۶

۲۷-۲۸-۲۹-۳۰-۳۱-۳۲-۳۳-۳۴

۳۵-۳۶-۳۷-۳۸-۴۰-۴۱-۴۲-۴۳

۴۴-۴۵-۴۶-۴۷-۴۸-۴۹-۵۰-۵۱-۵۲

۵۳-۵۴-۵۵-۵۶-۵۶-۵۸-۵۹-۶۰

۶۱-۶۲-۶۳-۶۴-۶۵-۶۶-۶۷-۶۸

۶۹-۷۰-۷۱-۷۲-۷۳-۷۴-۷۵-۷۶

۷۷-۷۸-۷۹-۸۰-۸۱-۸۲-۸۳-۸۴

۸۵-۸۶-۸۸-۹۲-۹۳-۹۴-۹۵-۹۶

۹۷-۹۸-۹۹-۱۰۰-۱۰۱-۱۰۲-۱۰۳

۱۰۴-۱۰۵-۱۰۶-۱۰۷-۱۰۸-۱۱۰

۱۱۲-۱۱۳-۱۱۴-۱۱۶-۱۱۷-۱۲۹

۱۳۰-۱۳۲-۱۳۴-۱۳۹-۱۴۰-۱۴۱

کراچی ۱۵۹-۱۷۸-۲۱۵-۲۴۹

کراسته ۲۳

کربلا ۱۷۸

کردستان ۱۰۲-۱۰۳-۱۶۵

کورز ۱۹۳-۱۹۴

کورز ۲۴۵-۲۴۷-۲۴۸

کرمان ۶۱-۹۴-۹۶-۱۱۴-۱۱۵-۱۱۶

۱۱۷-۱۲۰-۱۲۱-۱۲۹-۱۶۵-۱۷۷

۱۷۸-۱۷۹

کشکنخود ۷۷-۷۹-۲۰۲

کشمیر ۵۲-۶۶-۷۱-۹۷-۱۳۶

کجرات ۲۳-۳۲-۴۹

گرجستان (غوجستان) ۱۸-۹۲-۹۳

۹۴-۹۵-۹۹-۱۰۵-۱۳۰-۱۳۱

گودیز ۸۰-۲۱۸

گوش (گرشک) ۶۵-۷۵-۷۶-۷۸-۷۹

۸۶-۱۸۷-۱۹۰-۲۲۳-۲۲۶

گرماو ۱۴

گرمسیر (گرمسبل) ۶-۱۱-۱۲-۱۶-۱۹

۲۱-۲۵-۳۱-۳۷-۳۸-۴۳-۵۰-۵۱

۷۸

گل پایگان ۱۲۸

گلستان ۱۰۶

گلناباد ۱۲۰-۱۳۴

گندآود ۵۷

ننخ ۹۴

گنجابه ۱۶۹

جلعي باغ ۶۱-۶۸

گنجه ۹۵

۱۴۲-۱۴۳-۱۴۴-۱۴۶-۱۴۷-۱۴۸-
 ۱۴۹-۱۵۰-۱۵۱-۱۵۲-۱۵۳-۱۵۴-
 ۱۵۵-۱۵۶-۱۵۷-۱۵۸-۱۶۳-۱۶۴-
 ۱۶۵-۱۶۶-۱۶۷-۱۶۸-۱۶۹-۱۷۰-
 ۱۷۱-۱۷۲-۱۷۳-۱۷۴-۱۷۵-۱۷۶-
 ۱۷۷-۱۷۸-۱۸۰-۱۸۱-۱۸۲-۱۸۳-
 ۱۸۴-۱۸۶-۱۸۷-۱۸۸-۱۸۹-۱۹۰-
 ۱۹۱-۱۹۲-۱۹۳-۱۹۴-۱۹۵-۱۹۶-
 ۱۹۷-۱۹۹-۲۰۰-۲۰۱-۲۰۲-۲۰۳-
 ۲۰۴-۲۰۵-۲۰۶-۲۰۷-۲۰۸-۲۰۹-
 ۲۱۰-۲۱۱-۲۱۲-۲۱۳-۲۱۴-۲۱۵-۲۱۶-
 ۲۱۷-۲۱۹-۲۲۰-۲۲۱-۲۲۲-۲۲۳-۲۲۵-
 ۲۲۶-۲۲۷-۲۲۸-۲۲۹-۲۳۰-۲۴۱-
 ۲۴۲-۲۴۳-۲۴۴-۲۴۵-۲۴۶-۲۴۷-
 ۲۴۸-۲۴۹-

کندهار پوهنتون ۲۴۹-۲۵۰

کندوز (قندوز) ۱۰-۱۶-۲۰

کهبرا کلا ۶

کهک ۱۷۷

کورک (پنج مدرک کوتل) ۸۱-۱۸۷

کوبی ۱۴۴

کوته (شال، شالکوت، کویته) ۷-۱۷-

۲۵-۲۹-۳۷-۳۸-۳۹-۴۲-۴۱-۴۴-

۱۵۱-۱۶۴-۱۶۷-۱۶۸-۱۷۵-۱۸۷-

۲۱۰-۲۴۳-

کورمه ۱۸۷-۱۸۸

الکوزی اخندزاده کلا ۱۵۴

کوه قاف ۱۱۷

کوه نگار ۱۵۴

کوهات (بنگنات) ۸۰-۸۷

کوهدامن ۲۳۱

کوهستان ۲۱۹-۲۲۵-۲۳۱

کوهک ۲۵-۲۲۹

کیان ۳-۱۲۱

لار ۱۷۸

لارکانه ۱۴۴

لاش و جوبین ۱۷۲

لال پوره ۲۲۹

لاهور ۲-۶-۲۷-۳۳-۳۴-۳۵-۴۸-۵۲-

۵۴-۵۶-۶۰-۶۲-۶۳-۶۵-۶۶-۷۳-

۸۱-۸۸-۸۹-۱۳۳-۱۶۱-۱۶۸-۲۱۲-

لخشک ۲۹-

لغمان (لمغان) ۲۶-۲۲۲-۲۳۱-

لندن ۱۰۸-۱۶۱-۱۷۰-

لوت دشت ۱۷۸

لودهیانه ۳۳-۱۵۴

لوگر ۲۱۶-۲۲۲-۲۲۹-۲۳۰-

لوکو ۲۳۱

ماچی دایره ۶۶

مازندران ۹۳

ماشور دروازه ۳۰-۴۳-۴۴-۵۰-۷۲-۷۷-

مالوه ۴۲

مانتروس اکادیمی ۱۶۰

ماندو ۶۲

ماوراء النهر ۱۷-۲۵

ماوراء هندوکش ۲۱۷

متحف ۱۱۲

محدث ۱۷۷-۱۷۸

۷۲-۶۸-۶۲-۵۸-۵۷-۵۶-۵۴-۴۹
 ۸۱-۸۲-۱۰۲-۱۰۵-۱۲۸-
 ملخان ۱۷۵
 ملي آرشیف ۱۸۰-۲۲۲-۲۳۸
 ممو کارپز ۲۲۲
 مندوي کلا ۷۲
 منگچر ۱۶۷
 مهماندوست ۱۳۷
 مهمند ۳۰-۳۶
 مورچه خور ۱۳۸
 موصل ۱۲۸
 مي زی ۱۶۷-۱۶۸
 ميرويس نيکه هديره ۲۴۱
 ميسور ۱۵۹
 ميوند ۱۸۸-۱۸۹-۱۹۰-۲۰۲-۲۴۳
 ۲۴۳
 نائين ۱۱۹-۱۲۰
 نائين غرونه ۱۱۹
 نجف ۱۷۸
 نورمانشير ۱۷۸
 ننگرهار ۳۷-۱۸۷
 نورزو (شاه) برج ۲۲۳
 نورستان ۲۳۰
 نوې عيدگاه (د کندهار) ۲۵۰
 نيشابور ۱۴۳
 نيلا ب سيند ۶۷
 نيمروز ۵-۱۳-۳۰-۳۲-۱۳۳-
 هارکندي قصه ۵۸

محمد آباد ۱۷۷
 محمدیه مدرسه (په کندهار کي) ۲۳۷
 مدد خان کوڅه ۲۲۴
 مدراس ۱۵۴
 مدينه منوره ۹۸
 مرغاب ۷-۲۵
 مرغان غر ۲۹
 مرغن ۵
 مرو ۲۴-۵۹
 مرو چاق ۱۴۴
 مزار شريف ۱۸۷-۲۱۷
 مزلباغ ۲۰۳-۲۳۱
 مستک ۶-۱۷-۲۵-۲۹-۳۸-۳۹-۱۱۴-
 ۱۶۳-۱۶۸-۱۶۹-
 مسقط ۱۱۴
 مسکو ۹۳
 مشرقی (شالمار. مکتب تجار) لیسہ
 ۲۳۷-۲۳۹-
 مشهد ۳۱-۳۳-۷۳-۸۶-۹۰-۱۰۴-
 ۱۰۵-۱۲۷-۱۵۸-
 مصر ۱۷۹
 مقر ۳۱-۳۵-۱۷۲-۲۰۵
 مکران ۱۴
 مکلی غر ۵۸
 مکه معظمه ۲۲-۲۳-۹۸
 ملا فرح الدین کوڅه (په کندهار
 کي) ۲۲۰
 ملتان (مولتان) ۲-۳-۴-۶-۳۰-۳۸-

هرات ۱۱-۱۰-۹-۸-۷-۶-۵-۳-۲-
 ۲۱-۱۹-۱۸-۱۷-۱۶-۱۵-۱۴-۱۳-۱۲-
 ۵۵-۴۴-۳۵-۳۴-۲۷-۲۶-۲۵-۲۴-۲۳-
 ۱۰۴-۱۰۳-۸۳-۷۹-۷۸-۷۷-۷۵-۷۰-
 ۱۴۲-۱۳۹-۱۱۷-۱۱۵-۱۱۴-۱۰۵-
 ۱۵۳-۱۴۹-۱۴۷-۱۴۶-۱۴۴-۱۴۳-
 ۱۸۰-۱۷۲-۱۷۰-۱۶۸-۱۵۸-۱۵۶-
 ۱۹۰-۱۸۹-۱۸۸-۱۸۷-۱۸۲-۱۸۱-
 ۲۰۴-۲۰۳-۱۹۶-۱۹۵-۱۹۲-۱۹۱-
 ۲۳۰-۲۲۳-۲۱۶-۲۱۲-۲۱۰

هرات بازار ۲۴۰

هرات دروازہ ۱۵۷-۲۴۳

هريانه ۱۵۰

هزار درخت ۱۵۷

هلمند (هیرمند) رود ۱۲-۳۸-۳۴-۷۶-

۲۴۹-۲۴۸-۱۸۶-۱۵۲-۱۴۹-۸۴-۷۸-

همدان ۱۲۸

هند کلا ۱۵۰

هندوستان (هند) ۱۱-۱۰-۴-۳-۲-

۴۶-۴۳-۴۲-۴۱-۳۳-۳۲-۲۸-۲۶-۱۳-

۷۰-۶۹-۶۸-۶۳-۶۰-۵۹-۵۲-۴۹-

۸۴-۸۲-۸۰-۷۸-۷۶-۷۳-۷۲-۷۱-

۱۰۱-۱۰۰-۹۹-۹۷-۹۶-۹۲-۸۹-۸۵-

۱۵۱-۱۴۱-۱۳۹-۱۳۳-۱۳۲-۱۲۸-

۱۸۴-۱۷۹-۱۶۰-۱۵۹-۱۵۷-۱۵۵-

۱۸۸-۱۸۶-۱۸۵

ورد ممی ۱۳۲

وازہ ۱۳۲

ودر برج ۷۲

وردگ ۲۲۹-۲۲۲

وشتک ۱۵۶

يحيي خان باميزي کلا ۱۵۴

يحيي خان کوخه (په کندهار کي) ۲۳۲

يزد ۱۷۷-۱۱۹-۱۱۸-۱۱۷-۱۱۶-

يکه لنگ ۱۸۶

يوسفزي ۵ ۲۱۲

يونان ۱۱۲

(Mtskhota) بنا ۹۲

ماخذونه

۱. آداب الحرب والشجاعه.
۲. آريانا مجله، ۱۳۶۷/۲.
۳. احوال و آثار ميرزا عبدالقادر بيدل.
۴. احياء الملوک، د ملک شاه حسين سيستاني کياني ليکنه.
۵. اسناد آر شيف ملي افغانستان.
۶. افغانستان د سوبي لويه لار.
۷. افغانستان در پنج قرن اخير، د مير محمد صديق فرهنگ ليکنه.
۸. افغانستان در عصر گورکاني هند، د علامه عبدالحی حبيبي ليکنه.
۹. افغانستان در مسير تاريخ، د غلام محمد غبار ليکنه، د ۱۳۲۶ ل کال چاپ.
۱۰. اقبال نامه، جهانگيري.
۱۱. اکبر نامه، د حميد کشميري ليکنه.
۱۲. اميد مجله، د ۱۳۷۱ ل کال د اسد سنبلې کنه.
۱۳. انکلسان د افغانستان پر ضد.
۱۴. اولس مجله، د ۱۹۶۳ ع کال د اکتوبر نومبر گڼه.
۱۵. ايل ها چادر نشينان و طوايف عشایري ايران.
۱۶. بابر نامه، د ظهير الدين محمد بابر ليکنه.
۱۷. بر رسي های تاريخي مجله، ۴۸ گڼه.
۱۸. بصيرت نامه.
۱۹. بيان واقع، د حاجي عبدالکريم کشميري ليکنه.
۲۰. بين الاقوامي سياست و معلومات (۲)، د اسرار احمد آزاد ليکنه.
۲۱. پادشاهان متاخر، د يعقوب عليخان خافي ليکنه.
۲۲. پته خزانده.
۲۳. پژوهشي در تاريخ هزاره.
۲۴. پښتانه ليکوال.
۲۵. پښتو او پښتانه، د سيال کاکړ ليکنه.

۲۶. پنجاه مقاله.
۲۷. تاج التواريخ.
۲۸. تاريخ آل كرت.
۲۹. تاريخ افغانستان، د علي قلي خان ليكنه.
۳۰. تاريخ افغانستان، د كلنل ميلسن ليكنه.
۳۱. تاريخ انقلاب ايران، د كروزينسكي ليكنه.
۳۲. تاريخ بلوچستان، د اخوند محمد صديق ليكنه.
۳۳. تاريخ بلوچستان، د گل خان نصير بلوڅ ليكنه.
۳۴. تاريخ جهانكشای جويني.
۳۵. تاريخ جهانكشای نادري، د ميرزا مهدي استرآبادي ليكنه.
۳۶. تاريخ حاجي محمد عارف كندهاري.
۳۷. تاريخ خرقه شريفه.
۳۸. تاريخ خورشيد جهان، د شير محمد خان گندهاپور ليكنه.
۳۹. تاريخ سلاطين افغنه.
۴۰. تاريخ سلطاني.
۴۱. تاريخ سنده، د سيد مير معصوم بهكري كندهاري ليكنه.
۴۲. تاريخ سياسي افغانستان، د مهدي فرخ ليكنه، په ۱۳۱۴ ل كال په ايران كي چاپ.
۴۳. تاريخ سياسي ايران.
۴۴. تاريخ عالم آرای عباسي.
۴۵. تاريخ فرشته، د محمد قاسم هندوشاه استرآبادي ليكنه.
۴۶. تاريخ کشمير، د خواجه محمد اعظم ليكنه.
۴۷. تاريخ گزیده، د حمدالله مستوفي ليكنه.
۴۸. تاريخ مختصر افغانستان، د علامه عبدالحی حبيبي ليكنه، په ۱۳۴۶-۱۳۴۹ ل كال په كابل كي چاپ.
۴۹. تاريخ مرصع.
۵۰. تاريخ معصومي.
۵۱. تاريخ نامه هرات، د محمد علي بن ابي طالب ليكنه، په ۱۳۳۲ ل كال په اصفهان كي چاپ.
۵۲. تاريخ هند، د دولافوز ليكنه.

۵۳. تاريخ هندوستان، د اي ماردن ليکنه.
۵۴. تازد نوای معارک، د منشي عطاء محمد شکارپوري ليکنه.
۵۵. تتمه البيان في التاريخ الافغان، د سيد جمال الدين افغاني ليکنه، د مولانا خوگياني ژباړه، په ۱۳۱۸ ل کال په کابل کي چاپ.
۵۶. تحفة الكرام.
۵۷. تحفه، سامي، د سام ميرزا ليکنه، د ۹۵۷ هـ ق ليکنه.
۵۸. تذكرة الشعراء کشمير.
۵۹. تذكرة الشعراء، د دولت شاه سمرقندي ليکنه، د ۸۹۲ هـ ق ليکنه.
۶۰. تذکره، بيات، د بايزيد بيات ليکنه.
۶۱. تذکره، علمای هند.
۶۲. تذکره، همایون و اکبر.
۶۳. ترک جهانکيري، د جهانکير ليکنه، د ميرزا محمد هادي راتولونه، د نولکشور چاپ.
۶۴. تلفيق الاخبار.
۶۵. تواريخ بلوچستان.
۶۶. جنبش مشروطيت در افغانستان، د علامه عبدالحی حبيبي ليکنه.
۶۷. جنگنامه، د نعمت خان عالي ليکنه.
۶۸. حالات محمد شاه پادشاه غازي.
۶۹. حبيب السير.
۷۰. حيات افغاني، د دپتي حيات خان افغاني ليکنه.
۷۱. خوشحال خان خټک.
۷۲. د افغانستان پېښليک، د علامه عبدالحی حبيبي ليکنه، په ۱۳۵۲ ل کال په کابل کي چاپ.
۷۳. د پښتو تاريخ، د قاضي عطاء الله خان ليکنه، په ۱۹۴۷ ع کال په پېښور کي چاپ.
۷۴. د پير روښان حالنامه، پخپله د پير صاحب ليکنه.
۷۵. د خسرو بن محمد بني اردلان تاريخ، د خسرو خان ليکنه.
۷۶. د خواجه اعظمه تاريخ.
۷۷. د کندهار زيارتونه، د علامه رشاد بابا ناچاپ اثر.
۷۸. د کندهار فتح نامه.

۷۹. د هندوستان تاريخ، د ذکاو الله خان ليکنه.
۸۰. داستان ترک تاران هند.
۸۱. دره، نادري.
۸۲. د سايس و حنايات روس در افغانستان.
۸۳. دست پنهان سياست انگليس در ايران.
۸۴. دولت درانيه.
۸۵. ذخيرة الخوانين، د شيخ فريد بهکري ليکنه.
۸۶. راجپوت مغول زن و شوهر.
۸۷. رجال و رویداد های تاريخي.
۸۸. رساله، افغانيه، د ميرزا سليمان ليکنه.
۸۹. رستم التواريخ، د محمد هاشم رستم الحکما، ليکنه، په ۱۳۰۲ ل کال په تهران کي چاپ.
۹۰. روضة السلاطين، د فخري هروي ليکنه.
۹۱. روضة الصفا، د مير محمد خاوند شاد (ميرخواند) ليکنه، د ۹۳۰ هـ ق چاپ.
۹۲. روضات الجنات في اوصاف المدينة الهرات، د معين الدين محمد اسفاري ليکنه، (د ۸۹۷ هـ ق ليکنه).
۹۳. زما ژوند او جدو جهد، د خان عبدالغفار خان ليکنه.
۹۴. زمان شاد.
۹۵. زيب تاريخها (روسي ژباړه).
۹۶. سالنامه، نيرنگ خيال.
۹۷. سخن مجله، د ۱۳۴۶ ل کال د ثور د مياشتي گڼه.
۹۸. سراج التواريخ، د فيض محمد هزاره ليکنه، په ۱۲۹۲ ل کال په کابل کي چاپ.
۹۹. سقوط افغان، د پتروس سرکس کيلانتز ليکنه.
۱۰۰. سيد احمد شهيد.
۱۰۱. سير المتاخرين، د سيد غلام حسين طباطبائي ليکنه، په ۱۸۹۷ ع کال کي په نولکشور لکهنو کي چاپ.
۱۰۲. شاهان اوده کي کتب خانې.
۱۰۳. شرکت هند شرقي.
۱۰۴. شوکت افغاني، د عبدالحکيم خان لودي ليکنه.

۱۰۵. صحیفهء زرین، د پراگ نراین بهارگو لیکنه.
۱۰۶. صولت افغاني، د زردار خان ناغر لیکنه.
۱۰۷. طبقات اکبري، د نظام الدین بخشي لیکنه.
۱۰۸. عباس نامه، د میرزا وحید قزوینی (۱۱۲۰ هـ ق مړ) لیکنه.
۱۰۹. عبرتنامه.
۱۱۰. عروج بارکزائیها.
۱۱۱. عمل صالح.
۱۱۲. عین الوقایع.
۱۱۳. عیون التواریخ.
۱۱۴. غیاث اللغات، د محمد غیاث الدین رامپوري لیکنه، د نولکشور چاپ.
۱۱۵. فارسي اخبار و مراسلات.
۱۱۶. فرامین سلاطین.
۱۱۷. کابل مجله، ۳ کال.
۱۱۸. کابل مین ساته سال.
۱۱۹. گوربت مجله.
۱۲۰. گوهر مجله.
۱۲۱. کوته، د سلطان محمد خان پانی لیکنه.
۱۲۲. لودي پښتانه، پخپله د علامه رشاد بابا لیکنه، په ۱۳۳۶ ل کال چاپ.
۱۲۳. مآثر رحيمي.
۱۲۴. مآثر عالمگیری (اردو ژباړه).
۱۲۵. مآثر الامراء، د صمصام الدوله شهنواز خان لیکنه، په ۱۸۹۱ ع کال په کلکته کي چاپ.
۱۲۶. مجمع التواریخ، د میرزا محمد خلیل صفوي لیکنه.
۱۲۷. محمد ظهیر الدین بابر، د علامه عبدالحی حبیبی لیکنه.
۱۲۸. مخزن افغاني.
۱۲۹. مستشرقین، د علامه رشاد بابا ناچاپ اثر.
۱۳۰. مصطلحات الشعراء.
۱۳۱. مغنون کي ملک الشعراء.
۱۳۲. مفتاح التواریخ.

۱۳۳. مکتوبات سعد الله خان.
۱۳۴. منتخب اللباب، محمد خافي خان.
۱۳۵. مهدي فرخ.
۱۳۶. ميخانه، د عبدالنبي ليکنه.
۱۳۷. ناصري روضة الصفا، د رضا قلي هدايت ليکنه.
۱۳۸. نامه، خسروان.
۱۳۹. نطق های اعليحضرت غازي.
۱۴۰. هستري آف اورنگزيب.
۱۴۱. همايون نامه، د گل بدن بېگمي ليکنه.
۱۴۲. هنر و مردم مجله.
۱۴۳. هوتکيان، د عبدالروف بېنوا ليکنه.
۱۴۴. واقعات قايم خاني.
۱۴۵. يغما مجله، ۳۲۲ گنه.
۱۴۶. يغما مجله، د ۱۳۵۵ ل کال لومړۍ گنه.
۱۴۷. Afghanistan and British India.
۱۴۸. An Oreintal Biographical Dictionary.
۱۴۹. Dictionary of Indian Biography، د سي. اي. بکلند ليکنه.
۱۵۰. Fall of the Maghul Impire، د جادوناته سرکار ليکنه.
۱۵۱. History of Mianji، د کروزينسکي ليکنه.
۱۵۲. The Persian Cromwell.

Contents in Summary

Part One

- 1- Kandaharona (Places in the world named Kandahar)
- 2- Kandahar
- 3- Historical prolongation of the name of Kandahar
- 4- Zabol
- 5- Sistan
- 6- Zindawar
- 7- Al Rukhaj
- 8- Arakozia
- 9- Gandahara
- 10- Old city of Kandahar
- 11- Ahmed Shahi City
- 12- Celebrities of Kandahar
- 13- Maiwand
- 14- Bust
- 15- Finance of Kandahar, coins, distances ...

Part Two

- 1- Maghuls
- 2- Hotakian
- 3- Sadozian
- 4- Mohammedzian
- 5- Rulers of Kandahar, Justice, Press, Education, Agriculture Industry ...

With an efforts to please and gratify the spirit of Professor Academician Abdul Shakoor Rashad (May God have mercy on him), I would like to express my heartiest appreciations, gratitude and admirations to all those who tirelessly and shoulder to shoulder made remarkable efforts and contributions and wholeheartedly participated in all stages of book preparations including sharing the charges of the publishing the book.

Our special thanks to Mohd Masoom Hotak, Afghan Association for Culture Development in Germany, and its director Mr. Zarin Anzor.

Sincerely yours

Allama Rashad Academy
Researcher Shershah Rashad
August 2007, Kandahar

task Mr. Masoom Hotak had undertaken. The soonest we got deep into the book, the easiest were able to uncover some of the errors and short falls and were able to make significant inroads toward the modification of the relative parts.

However, during the course of comparing original script versus photocopy notes, some parts which were not copied properly were scrutinized and in spite of reflecting the signs (?) or (. . .) additions wherever required were added accordingly. One thing of relative importance to mention here is that since significant modification were affected: taking into consideration its technicality, we were required to recompose the book.

Notwithstanding, the discussion of the book doesn't cover some of the notes and comments indicated by writer, and even Mr. Hotak have not reflected in the book, but since Professor Rashad researched and analyzed more than 245 sources for the sake of it, it might have some connection with subject matter in his perspective. Therefore, in order for us to have safeguard and introduced the various notes, the brief notes are reflected in details and while the long detailed notes are reflected in summary at the end of the second volume under the name of miscellaneous comments.

In addition, in order for us to have achieved and met some milestones of Professor Academician Abdul Shakoor Rashad (May God have mercy on him), the names of people involved in the book publications, names of places, content areas and executives summary has been prepared in English as well.

Preface & Acknowledgements

While many of the unpublished literary works of the Professor Academician Abdul Shakoor Rashad (May God have mercy on him) are under the process of publications, meanwhile, Allama Rashad academy and the dedicated admirers of Professor Rashad anticipates and tirelessly employ significant efforts on publishing many of his remarkable literary works with particular focus on avoiding any fit falls and errors that might appear.

In order for us to achieve the purpose aimed, last year we delivered one of his profound researched based historical book "The Historical Notes of Kandahar" (Da Kandahar Yadashtoon) a handwritten copy (manuscript) to Mr. Mohd Masoom Hotak in summer 2005, after his tireless and dedicated efforts, the book geared up for publication by the end of the year 2005.

Last year in March/April 2006, we received the book in Kandahar, since the script of the book was prepared based on the photocopy notes, it had several parts which due to photocopy were missed and even not copied properly and thus unreadable at all, therefore, we were required to compare the book with its original script.

After publishing the five books of Allama Baba, the Academy of Allama Rashad Baba in May 2007 consigned me Shershah Rashad and Hamid Mutawazee to compare this book with the massive 1400-pages original script (the manuscript). At the begging of the work, we could feel and weight the extent of how difficult and challenging

NOTES ON KANDAHAR

(First & Second Editions)

Author:

Professor Academician
Abdul Shakoor Rashad

Editor:

Mohammad Masoom Hotak

Allama Rashad Academy
2007 Kandahar

NOTES ON KANDAHAR

Author:

**Professor
Abdul Shakoor Rashad**

د افغانستان د کلتوري ودې ټولنه - جرمني

VEREIN ZUR FÖRDERUNG DER
AFGHANISCHEN KULTUR E.V

د خپرونو لړ (۹۴) او (۹۵)

د علامه رشاد بابا د مشرۍ
کتابتون

درنگيانه (سيستان) هم د ده تر ادارې لاندې و. دميتريوس گدروزيا (بلوچستان) او سنده هم ونيول او په اراكوزيا كې يې يونبار د (دميترياس) په نامه جوړ كړ. دى بلخ ته ولاړ او د اراكوزيا حكومت يې خپل ورور اپولودوت ته وسپاره. ايوتيدم چې مړ سو، پاچهي يې دميتريوس ته پاته سوه. دميتريوس د هندوستان ځيني سيمي هم پخپله پاچهي پوري ونيولې او اپولودوت يې د هغو سيمو حاكم وټاكه.

دميتريوس چې د ټكسيلا تر نيولو وروسته بلخ ته راستون سو، خپل دريم زوى پانتاليون يې د اراكوزيا او درنگيانې (سيستان) والي وټاكه.

د دميتريوس په پاچهي كې د ده دوهم زوى پنتساليون په اراكوزيا او سيستان كې د پاچا وكيل و، بيا يې د پاروپاميزاد (د هندوكش سيمي) هم وروستپارلې. دميتريوس تر دغو اجرااتو وروسته ټكسيلا ته لا خپلو لښكرو سره ولاړ. په باختر كې د دميتريوس له غياب څخه ايوكراتيد جنرال گټه واخيستله او په ۱۷۵ ق م كې يې خپله پاچهي اعلان كړه. په دغه وخت كې دميتريوس په سنده او ختيځ هندوستان كې تر پاټلي پوترا (اوسنۍ پټنې) پوري په جنگو او سوبو اخته و. دميتريوس چې د خپل پايتخت په حال خبر سو، مخ يې راوگرزاوه. څو جنگونه يې له ايوكراتيد سره وكړه خو بري يې په برخه نه سو او په ۱۶۹ ق م كې ومړ^(۷). ايوكراتيد په باختر او آريانا كې خپله پاچهي جوړه كړله او د دميتريوس كورنۍ او جنرالانو د هندوستان پر يولو ملكو پاچهي كوله او پايتخت يې سگالا (اوسنۍ سيالكوت) و. دميتريوس او كورنۍ چې يې د باختر د پاچهي د بيا نيولو له پاره جنگونه كول، لوى جنرال يې ميناندر نومېده، په ۱۶۸ ق م كې دميتريوس ميناندر جنرال ته حكم وكړ، چې په پاټلي پوترا كې خپل نظامي فعاليتونه پرېږدي